

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**
Северо-Казахстанский университет им. М. Козыбаева

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ ЖӘНЕ ЖАСТАР

*сборник аннотаций магистерских диссертаций
и дипломных работ*

**Петропавловск
2022**

УДК 378.147
ББК 74.58
Р 91

*Издается по решению Учебно-методического совета
Северо-Казахстанского университета им. М. Козыбаева
(протокол №2 от 27.10.2021 г.)*

Редакционная коллегия:

Гривенная Л.А., заведующая кафедрой «Ассамблея народа Казахстана»;

Гертнер Е.Г., заместитель директора ИЯиЛ по научной работе и менеджменту качества;

Добровольская Л.В., заместитель декана педагогического факультета по научной работе и менеджменту качества;

Герасимова Ю.В., заместитель декана факультета инженерии и цифровых технологий по научной работе и менеджменту качества;

Пономаренко М.А., заместитель декана факультета истории, экономики и права по научной работе и менеджменту качества

Р 97 Рухани жаңғыру және жастар: сборник аннотаций магистерских диссертаций и дипломных работ. – Петропавловск: СКУ им. М. Козыбаева, 2022. - 344 с.

Данный сборник представляет собой второе издание, которое было разработано по инициативе кафедры «Ассамблея народа Казахстана», при поддержке факультетов СКУ им. М. Козыбаева. Оно включает в себя расширенные аннотации магистерских диссертаций и дипломных работ студентов и магистрантов СКУ им. М. Козыбаева за 2019-2021 гг. Работы представлены по следующим направлениям: государственное регулирование межэтнических отношений и Ассамблея народа Казахстана, казахский язык, полиязычие и диалог культур, семейные ценности и семейное право, фольклор и казахская литература, история и топонимика и ономастика родного края, развитие туризма в Казахстане, формирование духовно-нравственных ценностей и патриотическое воспитание, формирование толерантности и медиация, поликонфессиональность и профилактика религиозного экстремизма и терроризма, этножурналистика и СМИ.

Аннотации, представленные в сборнике, могут быть использованы в научно-исследовательской, учебной и воспитательной работе студентами, магистрантами и преподавателями вуза, а также – представителями внешних организаций и СМИ, осуществляющими деятельность по сохранению общественного согласия, укреплению гражданской идентичности и воспитанию казахстанского патриотизма в молодежной среде.

УДК 378.147
ББК 74.58

© СКУ им.М.Козыбаева, 2022

*Система менеджмента качества СКУ им. М. Козыбаева
сертифицирована на соответствие требованиям ISO 9001:2015*

СОДЕРЖАНИЕ

1 БӨЛІМ. ҰЛТАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫ

РАЗДЕЛ 1. ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ МЕЖЭТНИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ И АССАМБЛЕЯ НАРОДА КАЗАХСТАНА

9

Исмаилова А.Ш. Конституционно-правовое обеспечение прав молодежи в Республике Казахстан

10

Зель А.В. История развития многопартийной системы в условиях политической модернизации Республики Казахстан

12

Кабдушев С.А. Оплата труда и уровень жизни населения Республики Казахстан: оценка и государственное регулирование

15

Тлеукин Э.К. Правовое регулирование деятельности правоохранительных органов в области противодействия незаконной миграции

18

Әшірәлиева А.Ә. Дом культуры со зрительным залом на 120 мест и студия танца в г. Жезказган

20

Багдат К. Правовое регулирование деятельности общественных объединений в Республике Казахстан

22

Даниленко Е.А. Кафедры Ассамблеи народа Казахстана в формировании национальной идентичности и казахстанского патриотизма среди студентов и школьников

24

Кабикенов Д.А. Становление и развитие института гражданско-правовой ответственности в Республике Казахстан

26

Күнтебай Н.Р. Қазақстан халқы Ассамблеясы – ұлтаралық және қоғамдық келісім институты ретінде

29

Мовлетпай А.С. Қазақстан халқы Ассамблеясы консультативті-кеңесші орган ретінде

31

Өтегенқызы Г. Президентская власть в Казахстане: правовое обеспечение

33

Таушев А.А. Реализация государственной политики в сфере межэтнических и межконфессиональных отношений в Республике Казахстан

35

2 БӨЛІМ. ҚАЗАҚ ТІЛІ, КӨПТІЛДІЛІК ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТТЕР ДИАЛОГІ

РАЗДЕЛ 2. КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК, ПОЛИЯЗЫЧИЕ И ДИАЛОГ КУЛЬТУР

37

Ашим Р.И. Национально-культурная специфика русских, казахских и английских пословиц с зоонимическим компонентом

38

Бобух Е.В. Новые имена в поэтическом пространстве региона

40

Курындина О.А. Лингвокультурный портрет Петропавловска в творчестве поэтов Северного Казахстана

42

Радионов Р.А. Национально-культурный аспект при передаче имен собственных (на материале английского и русского языков)

44

Сұлтанова Ж.С. Қазақстанның солтүстік аймағындағы қостілділік және көптілділіктің сипаты

46

Тұрсын Е.К. Қазақ және өзге түркі тілдерінің салыстырмалы туыстық терминологиясы

48

Абубакирова Р.М. Қазақ-өзбек паремиологиясының ерекшеліктері

50

Дилдабаева А.О. 5-сыныпта қазақ тілін интерактивті әдіс-тәсілдер арқылы меңгерту әдістемесі

52

Имантаева А.К. Отражение национальной ментальности в русской и казахской культурах (на материале фразеологии)

54

Коспакаева Г.А. Кірме сөздерді қазақшаға аудару мәселесі

56

Кусаинова М.Е. Қазақ тіліндегі этикет сөздердің психолингвистикалық аспектілері

58

Мукашева Д.Ж. Способы репрезентации ментально значимых семантических элементов в языке: лингвистический и методический аспекты	60
Рахметкаримова Ж.Т. Формирование «вторичной» языковой личности в условиях билингвальной среды	61
Tolegen D.O. National-cultural specificity of proverbs and sayings with personal names (based on the english, russian and kazakh languages): linguodidactic aspect	63
Жақсылық М.Е. Қазіргі жастар тілің әлеуметтік-лингвистикалық аспектісі	65
Тұрсынғали Н. Қытай қазақтары тіліндегі салт- дәстүрлердің этномәдени мазмұны	67

3 БӨЛІМ. ТУҒАН ЖЕРДІҢ ТАРИХЫ, ТОПОНИМИКАСЫ ЖӘНЕ ОНОМАСТИКАСЫ

РАЗДЕЛ 3. ИСТОРИЯ, ТОПОНИМИКА И ОНОМАСТИКА РОДНОГО КРАЯ

Балгарина Б.А. Топоним атауларының жасалуына негіз болған аңыз әңгімелер (СҚО материалдары бойынша)	70
Дырыло Е.В. История Тайыншинского района 1934-2018 гг. в архивных и краеведческих источниках	72
Кабиева Д.М. История района Шал акына в 1928-2018 гг. в архивных и краеведческих источниках	74
Каиров А.А. Жетісу өлкесіндегі 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліс: себептері, барысы және салдары	76
Камкенова Ж.О. XX ғасырдың 30-40 жылдары Солтүстік Қазақстан облысына өңіріне депортацияланған халықтар	78
Нұрбек Ғ. «Бостандық туы» газеті солтүстік өңірінің ажары	80
Ракецкий Д.Ю. Дореволюционная колонизация казахского края по дореволюционным источникам	82
Абжанова Т.Ж. Батырлар жырының тарихилығы мен тәлімдік арналары	84
Алғатай А.А. Солтүстік Қазақстан облысынан шыққан Ұлы Отан соғысының батырлары	86
Аманкүл Ә.Б. История городов в казахской степи на Великом Шелковом пути	88
Әнуарбекова М.Қ. XIX ғасырдың 70-жж. - XX ғасырдың 20-30 жылдарындағы Маңғыстау жеріндегі саяси-әлеуметтік оқиғалар (мұрағат материалдары бойынша)	91
Әмзеева А.Ж. Алтын орда кезіндегі іс-қағаздар жүргізу тарихы (XIII-XV ғ.ғ.)	93
Гриппе А.С. Историко-культурологический аспект изучения антропонимов г. Петропавловска	95
Жуламанова Ж.М. Топонимикалық кеңістіктің концептілік құрылымы	97
Кенжебулатова Г.Б. Айыртау ауданы топонимдерінің лингвокогнитивтік ерекшеліктері	99
Кубенов М.А. Научно-методические основы формирования курса «Краеведение» в высших учебных заведениях	101
Сағатов Н.Б. Солтүстік Қазақстан өңірінің тарихи тұлғалары	103
Сұлтанаева Ә.С. Қазақ жастар ұйымы негізінде құрылған «Жас азамат» газетінің шығу тарихы мен көтерген мәселелері	105
Хайрушева К.С. Қазақстандағы шығыстану ғылымының қалыптасуындағы В.П. Юдин рөлі мен орны	107
Абдрешова П.Р. Тарихи тұлғалар мен аңыз-әңгімелердің негізінде жасалған ономасттикалық атаулар	109
Абилямажинова Г. Көшке Кемеңгерұлының өмірі мен қоғамдық саяси қызметі	111
Ақылбек Д.Е. 1921-1928 жылдардағы қазақ ауылдарындағы салық саясатының тарихы	113
Аманбекова А.Б. Қазақ жастарына арналған ғылыми-көпшілік басылым беттерінде жарық көрген тарихи мәселелер (XX ғ. басы – 1990 ж. аралығы)	115

Ахантаева А. Академик Ә.Х. Марғұланның ғылыми және қоғамдық қызметтері	117
Әбдірасулла Д.К. Сартай батыр – тарих және тағдыр	119
Байзақ Р.Б. Қазалы қаласының құрылу және даму тарихы	121
Дархан М.Ұ. Түркі халықтарының гендерлік моделінің рухани және мәдени негіздері	123
Дедоченко О.Б. Ономастическое пространство прозы Ивана Петровича Шухова (на материале романа «Горькая линия»)	125
Жакупова А.А. Переселенческая политика царского правительства на территории Северного Казахстана (1867-1917 гг.)	127
Имеш А.О. Ұлы дала тарихы Орхон – Енисей ескерткіштерінде	129
Исмаилова Э. Огузы в истории тюркских народов	131
Каиров А.А. XIX-XX ғасырлар аралығындағы Солтүстік Қазақстандағы ислам дінінің дамуы және мешіттердің салынуы	133
Кивалов С.Д. Коренизация в Казахстане 1923-1936 гг.	135
Қыдырбай Б.С. Ғұндардың тайпалық бірлестігі және олардың әлемдік тарихтағы орны	137
Рамазанова Н.А. Алаш қозғалысының қайраткері Мағжан Жұмабаевтың жергілікті баспасөзді дамытудағы рөлі	139
Рысов Д.К. Солтүстік Қазақстан өңірінің саяси құғын-сүргінге ұшыраған діни қайраткерлері (1920-1950)	141
Саматұлы Р. 1867-1868 жылдары патша үкіметі жүргізген реформалардың Қазақстандағы ұлттық білім беру жүйесі	143
Тилекова М.Э. История Золотой орды: традиционный и новый контекст на уроках истории Казахстана	145
Шәмшімет М.А. Ахмет Байтұрсынұлының отандық тарихтағы рөлі мен орны	147
Эмомова Л.Т. Этнокультурные и экономические отношения Казахстана и России (вторая половина XIX в. – начало XX в.)	149

4 БӨЛІМ. ТУРИЗМНІҢ ҚАЗАҚСТАНДА ДАМУЫ

РАЗДЕЛ 4. РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В КАЗАХСТАНЕ	151

Ережепов О.Л. Современный опыт развития туризма с применением интернет-технологий и перспективы развития туристского рынка	152
Казбаев В.Е. Разработка туристического геоинформационного портала по достопримечательностям Северо-Казахстанской области	154

5 БӨЛІМ. ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ МЕН ФОЛЬКЛОРЫ

РАЗДЕЛ 5. ФОЛЬКЛОР И КАЗАХСКАЯ ЛИТЕРАТУРА	156

Бактыбаева А.Ж. М. Әуезов трагедияларындағы әйел тағдыры	157
Бейсембаева Г.Р. Махамбет поэзиясындағы рухани-азаттық идея	159
Берік Г.Б. Жағыпар Мусин – тіл білімінің негізін салушы	161
Даньяров Д.Н. Шәкәрім Құдайбердіұлының шығармаларындағы тілдік бірліктердің лингвомәдени ерекшеліктері	163
Досмуканова М.М. Қазақ балалар поэзиясындағы фольклорлық дәстүр	165
Ерсай А. Абай дәстүрі және оның ұлттық әдебиеттің дамуындағы рөлі	167
Жақсылық Ж.Ж. Көркем мәтіндегі кейіпкер аттарының лингвоконцептуалдық сипаты	169
Жақсылық М.Е. Көркем прозадағы «Туған жер» тұжырымдамасы	171
Жолдас Т.М. Ағартушы-демократтар мұрасындағы халық ауыз әдебиетінің көрінісі	173
Жупархан Ж. Сүйінбай Аронұлының әдеби мұрасы	175
Казыбаева Г.С. Қазақ тіліндегі бейвербалды амалдардың ұлттық мәдени сипаты	177
Қонқаев М.М. М. Мақатаев поэзиясының көркемдік жүйесі	179

Ромазанова А. І. Есенберлиннің тарихи шығармаларының тілі	181
Мустафина К.Н. Көркем шығармадағы әл-Фараби образы	183
Нұрлыбек А.Қ. Қазақ поэзиясындағы туған жер және ұлттық болмыс бірлігі	185
Нуркеева Г.К. Қазақ шешендік өнерінің қалыптасуындағы билердің орны	187
Сейтім А.А. Көркем мәтіндегі ұлттық-мәдени ұғымдардың көрінісі	189
Серік Н.Ж. Қазақ әдебиетіндегі жауынгер-жыраудың көркем бейнесі	191
Суфиянова Д.М. Дулат пен Абай поэзиясындағы заман бейнесі	193
Шайкин Т.О. Шәкәрім шығармаларындағы Абай дәстүрінің ықпалы	195
Шәріпбай Ә.С. Мәшһүр Жүсіп мұрасындағы фольклорлық дәстүр	197
Айтжанова Ж.А. Абай шығармаларындағы кірме және көнерген сөздер	199
Аманжолова И.О. Айтыс өлеңдерінің лингвомәдениеттанымдық сипаты	201
Байтемирова А.В. Алаш ұранды әдебиет және ұлт руханияты	203
Балгабаева А.Д. Сал-серілер мұрасындағы дәстүр жалғастығы мен зерттелу мәселесі	205
Есембекова Д. М. Дулатов туындыларындағы лингвомәдени бірліктердің сипаты	207
Жаналина Ж.Е. XX ғасырдың басындағы қазақ драматургиясының тууы, дамуы, зерттелуі	209
Жоломанов Н.Ж. Қазақ жұмбақтарының зерттелу жағдайы	211
Жүямерген Д. Қ. Жұбанов және қазақ тіл білімі	213
Залелов М.Ж. «Жылқы» ұғымының семантикалық өрісі	215
Иманбаев Е.С. Ғ. Мүсіреповтің «Ұлпан» романының поэтикасы	217
Казбикенова Ж.К. Қазақ әдебиетіндегі сатиралық-юморлық дәстүр	219
Курманова Г.К. Қазақ әдебиетіндегі мифопоэтика	221
Каиркенова М.Е. Мағжан поэзиясындағы ұлтжандылық	223
Құрбанқұл Б.Ж. XX ғасырдың 70-80-жылдарындағы қазақ поэзиясындағы әйел психологиясы	225
Махатова Д.Т. Қазақ прозасындағы ұлттық сана мәселесі	227
Муканова Ұ.А. Олжас Сүлейменовтің шығармашылық мұрасы	229
Мурзахметова М.К. М. Мағауин шығармаларында жұмсалған лингвомәдени бірліктер	231
Мұхамадиева М.Е. Қайталаманың поэтикалық сипаты	233
Сагитова Б.К. Абай шығармаларындағы қазақ қауымының әлеуметтік бейнесі	235
Хамзиева З.Б. «Шаңырақ» концептісінің лингвокогнитивтік	237
Тажибаева А.О. Бесік жырының этнолингвистикалық ерекшеліктері	239
Тасбулатов Ж.Б. Қазақ прозасындағы әл-Фараби бейнесі	241
Алимкина А.С. Р. Сыздық – қазақ әдеби тілін зерттеуші	243
Зейнолова Г.А. Шәкәрім мен М. Жүсіп лирикасының бейнелілік мәселелері	245
Кусаинова Г.М. XX ғасыр басындағы қазақ ұлттық драматургиясы: жанрлық, стильдік және тақырыптық ерекшелігі	247
Шәріпбай Ә.С. Қазақ лирикасының жанрлық-стильдік ерекшелігі (Т. Әбдірахманова, Ф. Оңғарсынова, К. Ахметова, Г. Салықбаева)	249

6 БӨЛІМ. РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ

Раздел 6. ФОРМИРОВАНИЕ ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ И ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ

251

Аблина З.А. Қарт адамдардың құндылық бағдарлары ерекшеліктерін теориялық зерттеу	252
Айтмагамбетова Н.А. Тұлғаның жетістікке жету мотивациясының психологиялық ерекшеліктері	254
Альпеисова А.Т. Формирование коммуникативных навыков дошкольников посредством сказкотерапии	256

Аманжолова Н.У. Тұлғаның мотивациялық бағыттылығының құндылықтарына әлеуметтік-психологиялық тренинг әсерінің теориялық негіздері	258
Ашмадьяр Ж.Б. Использование военно-политической тематики уроков истории в патриотическом воспитании школьников	260
Фролова А.Ю. Историко-культурное наследие Жамбылского района Северо-Казахстанской области в формировании казахстанского патриотизма среди школьников	262

7 БӨЛІМ. ОТБАСЫЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР МЕН ҚҰҚЫҚ **РАЗДЕЛ 7. СЕМЕЙНЫЕ ЦЕННОСТИ И СЕМЕЙНОЕ ПРАВО**

Ахметов Д.Е. Защита семейных правоотношений мерами семейно-правовой ответственности в Республике Казахстан и зарубежных странах	265
Звягина О.В. Влияние психологического климата в семье на проявление агрессивности подростков	267
Касенова А.Р. Институт родительских правоотношений по законодательству Республики Казахстан	270
Таскалиева Н.С. Брак как социально-правовое явление	272
Бакшайтите Е.Е. Семейно-правовые санкции, применяемые к родителям за ненадлежащее осуществление прав и исполнение обязанностей по воспитанию детей в Республике Казахстан	274
Елубаева С.К. Правовое регулирование алиментных отношений в семейном праве Республики Казахстан	276
Какунина М.С. Правовая природа алиментирования в семейном праве современного Казахстана	279
Сапарбеков Д.М. Институт брака в мусульманском праве	281
Танкибаева Д.С. Правовое регулирование усыновления и удочерения	283
Танов И.А. Имущественные отношения супругов по законодательству Республики Казахстан	286

8 БӨЛІМ. МЕДИАЦИЯ ЖӘНЕ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ **РАЗДЕЛ 8. ФОРМИРОВАНИЕ ТОЛЕРАНТНОСТИ И МЕДИАЦИИ**

Жумагазин Д.Б. Институт медиации в обеспечении конституционных прав граждан	290
Игенбаева А.Б. Профилактика социальных фобий у подростков	292
Исина Б.Ж. Влияние тревожности на способность к эмпатии у подростков	294
Калиева С.А. Влияние эмпатии на социометрический статус подростков	296
Третьякова А.А. Коррекция конфликтного поведения в межличностных отношениях подростков	298
Баянова Н.Т. Медиация как один из видов примирительных процедур: казахстанский и зарубежный опыт	300

9 БӨЛІМ. КӨПКОНФЕССИОНАЛДЫҚ ЖӘНЕ ДІНИ ЭКСТРЕМИЗМДІ **АЛДЫН-АЛУ** **РАЗДЕЛ 9. ПОЛИКОНФЕССИОНАЛЬНОСТЬ И ПРОФИЛАКТИКА** **РЕЛИГИОЗНОГО ЭКСТРЕМИЗМА И ТЕРРОРИЗМА**

Бейсенов С.К. Международный терроризм как угроза безопасности стран Центральной Азии	304
Юмакулов Д.О. Правовое регулирование деятельности международных неправительственных организаций на территории Республики Казахстан	306
Баймуканов А.К. Эволюция государственной политики в сфере межконфессиональных отношений в условиях становления независимости Республики Казахстан	308

10 БӨЛІМ. ЭТНОЖУРНАЛИСТИКА ЖӘНЕ БАҚ

РАЗДЕЛ 10. ЭТНОЖУРНАЛИСТИКА И СМИ

310

Аманбекова А.Б. Рухани жаңғыру аспектісінде «Білім және еңбек» журналы бетінде қарастырылған тарихи мәселелер	311
Петров Б.С. Освещение деятельности Ассамблеи народа Казахстана на телеканалах Северо-Казахстанской области	313
Хусанов М.Р. Этножурналистика Северо-Казахстанской области: проблемы и перспективы	315
Яковлева В.Ю. Молодежная тематика в региональных СМИ	317
Алимбаева С.К. Язык этнокультурного дискурса на материале публицистики Северо-Казахстанской области	319
Аманов М.Ф. «SOLTÚSTIK QAZAQSTAN» газетіне 100 жыл	321
Еркебұлан И. Қазақстан Республикасының діни басылымдарының пайда болу алғышарттары және перспектикалық дамуы	323
Жолдаяқова И. «Солтүстік Қазақстан» газетінде «Рухани жаңғыру» мемлекеттік бағдарламасының насихатталуы	325
Ильясова М.В. Журналистика гражданского общества: формирование общественного мнения СМИ Республики Казахстан и приграничных регионов	327
Кузембаева А.Ж. Национальные традиции, типологические особенности и тенденции развития казахстанских и зарубежных СМИ XXI века	329
Лыгин И.А. Становление и развитие сетевой журналистики и блогерства в странах постсоветского пространства	331
Накиева М.Р. PR-модель молодежного радио СКГУ им. М. Козыбаева	333
Тлеубаев Т.Р. Студенческое радио в современной медиасистеме: разработка сетки вещания СКГУ им. М. Козыбаева	335
Усина А. Тұңғыш президент Н. Назарбаевтың «Туған жер» бастамасы және оның жергілікті БАҚ-та насихатталуы	337
Мукажанов Т.А. «Люди мы, не боги...» (по материалам творчества казахских публицистов: М.К. Козыбаева, З.С. Тайшыбай, Г.К. Бельгера)	339
Петров Б.С. Освещение деятельности Ассамблеи народа Казахстана на телеканалах Северо-Казахстанской области: проблемы и пути их решения	341
Яковлева В.Ю. Формирование морально-нравственных ценностей на примере электронных СМИ Республики Казахстан	343

1 БӨЛІМ.

*ҰЛТАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ ЖӘНЕ
ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫ*

РАЗДЕЛ 1.

*ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ МЕЖЭТНИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ И
АССАМБЛЕЯ НАРОДА КАЗАХСТАНА*

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАВ МОЛОДЕЖИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

*Исмаилова А.Ш.,
образовательная программа 6М030100 «Юриспруденция»*

ЦЕЛЬ. Рассмотреть виды конституционно-правовых средств обеспечения прав молодёжи и особенности их реализации в Республике Казахстан.

ЗАДАЧИ. Изучить особенности молодежи как особой социально-демографической группы; рассмотреть содержание прав молодёжи как разновидность конституционных прав человека и гражданина; рассмотреть политические молодежные организации Казахстана, дать им характеристику; исследовать действующие международное и казахстанское законодательство по обеспечению прав молодёжи, изучить механизмы защиты прав молодёжи и выработать соответствующие предложения по совершенствованию законодательства; охарактеризовать основные положения государственной молодежной политики в Республике Казахстан.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Государство, являясь наиболее влиятельным и мощным политическим институтом, несет принципиальную ответственность за характер и результаты социализации подрастающего поколения, в особенности ее политической составляющей. В условиях трансформационного развития страны современное государство Республика Казахстан призвано системно воздействовать на политическую социализацию молодежи, обеспечивать развитие ее политического участия.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА магистерского проекта заключается в том, что автор на основе анализа новейших отечественных и зарубежных научных трудов с теоретических позиций рассмотрел понятие «молодёжь», дал общую характеристику и классификацию социально-демографических групп с позиции познания как общественного явления в целом и её общественной сущности.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Для достижения цели диссертационного исследования и решения задач использовались современные методы познания явлений и процессов правовой действительности. В ходе диссертационной работы использовались как общенаучные (диалектический, системный), частные (исторический, формально-юридический) и другие методы исследования. Особенность предмета диссертационного исследования обусловила использование также сравнительно-правового метода научного познания. В ходе работы автором проанализированы источники, такие как Конституция РК, международно-правовые акты, регулирующие защиту прав молодёжи, государственное законодательство и соответствующая практика применения этих норм.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Диссертационное исследование состоит из введения, трех глав, заключения, списка использованных источников и приложения. В первой главе проводится теоретический анализ Права молодежи в Республике Казахстан и способы их защиты, конституционное обеспечение социальных прав молодежи в области труда, образования и охраны здоровья. Во второй главе рассматриваются формирование и развитие у молодежи чувства казахстанского патриотизма, развитие международного молодежного сотрудничества, механизмы и технологии реализации государственной молодежной политики. В третьей главе говорится о совершенствовании законодательства по обеспечению прав молодежи и развитие законодательной и нормативно-правовой базы государственной политики.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. В существующем конституционно-правовом механизме разработки и реализации молодежной политики сегодня задействованы органы государственной власти всех ветвей власти и уровней, а также органы местного самоуправления и заинтересованные структуры гражданского общества. Но данный механизм далеко не совершенен и требует значительной корректировки, особенно в части законодательного обеспечения. В действующем законодательстве нет четких механизмов выполнения поставленных задач в новом законодательстве. В частности развития системы доступного жилья для молодежи и молодых семей, поддержки молодых предпринимателей, создания условий для развития сельской молодежи, обеспечения занятости молодых людей, поддержки социально уязвимых категорий молодежи. В связи с чем, предлагаем усовершенствовать Закон о молодежной политике, закрепляя права и обязанности молодежи. Предлагаем назвать Закон «О молодежи и молодежной политике». Необходимо закрепить отдельную главу «Правовой статус молодежи», закрепить четкий механизм выполнения поставленных задач в Законе.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ диссертационного исследования заключается в разработке конкретных предложений, направленных на совершенствование нормативно-правовой базы, обеспечивающей реализацию прав молодежи, а также повышение эффективности рассматриваемого конституционно-правового механизма. Результаты исследования могут быть использованы в законотворческой и нормотворческой деятельности, в работе правозащитных организаций, правореализационной практике.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Назарбаев Н.А. Казахстан-2030. Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев. Послание Президента народу Казахстана. - Алматы, 2002. С. 65.
2. Зозуля Е.В. Молодежь как актор политического процесса в современной России. Диссертация на соискание кандидата политических наук. – Пятигорск, 2013. – 198 с.
3. Закон Республики Казахстан от 9 февраля 2015 года № 285-V «О государственной молодежной политике» (с изменениями от 13.06.2018 г.)
4. Плугарь О.А., Кононова Т.М., Горева О.М. Молодежь как социальная группа: определение, социально-демографические характеристики и перспективные направления исследования // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 2-2
5. Бушкевич В.В. Конституционно-правовое обеспечение прав молодежи. – Диссертация на соискание кандидата юридических наук. – М., 2011. - 174 с.
6. Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 23.03.2019 г.) // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1005029
7. Жукова З.Б., Мирошникова О.В. Перспективы развития института правосубъектности несовершеннолетних в Республике Казахстан, Вестник СКГУ им. М. Козыбаева. - №1(34). - 2017. - С. 84-92

Год защиты дипломной работы: 2019.

***Составитель: Жукова З.Б.,**
к.ю.н., доцент кафедры «Правовые дисциплины»*

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ МНОГОПАРТИЙНОЙ СИСТЕМЫ В УСЛОВИЯХ ПОЛИТИЧЕСКОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Зель А.В.,

образовательная программа 6М020300 «История»

ЦЕЛЬ. Целью данной работы явилось изучение развития многопартийной системы в условиях политической модернизации Республики Казахстан.

ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ. Изучить историю становления института многопартийности и политических партий; исследовать сущность, предпосылки и специфику формирования многопартийности в Республике Казахстан; изучить особенности модернизационных процессов политической системы Республики Казахстан; показать влияние модернизации политической системы Республики Казахстан на развитие института многопартийности; провести социологическое исследование, замер общественного мнения по отношению населения г. Петропавловска к деятельности политических партий Казахстана на современном этапе; сформулировать теоретические выводы и практические рекомендации по развитию и функционированию института многопартийности в г. Петропавловске; оценить перспективы дальнейшего развития многопартийности в Республике Казахстан.

АКТУАЛЬНОСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ. В диссертации представлен большой объем материала по становлению современных реалий в партийно-политическом пространстве Республики Казахстан, в связи с чем несомненна ее актуальность в свете реализации ускоренной политической модернизации, реформировании институтов политической системы, продиктованное внесением изменений и дополнений в действующее законодательство, реализацией пяти институциональных реформ и Плана нации «100 конкретных шагов», инициированных Первым Президентом страны Н.А. Назарбаевым. С научной точки зрения актуальность диссертационного исследования связана с необходимостью комплексного подхода к изучению политических партий Республики Казахстан в сочетании с их деятельности в Северо-Казахстанской области, что позволило проследить становление института многопартийности не только в рамках государства, но и отобразить специфику его функционирования в регионе.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА обусловлена, тем, что в нем предпринята попытка на системной основе изучить исторические предпосылки перехода от однопартийной системы к многопартийности и ее развитие в условиях политической модернизации Республики Казахстан. Одной из важных составляющих диссертационного исследования является экспериментальная часть, проведение социологического замера по выявлению отношения населения г. Петропавловска к деятельности политических партий Казахстана, обозначено влияние многопартийной системы на развитие казахстанского общества в новых исторических условиях.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. В исследовании применялись такие методы научного познания, как системный подход, анализ и синтез, методы социологического анализа, компаративный, агрегативный, историко-сравнительный, проблемно-хронологический, статистический методы.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Формирование в современном Казахстане многопартийной системы является результатом, с одной стороны, исторического процесса и соответствующей ему политики. С другой, институционализации конституционного принципа политического многообразия и многопартийности, который выступает одним из основополагающих показателей государства с социальной ориентацией и демократической

политической системой, способной гарантировать обеспечение политических прав отдельной личности и многочисленных социально-политических групп. В настоящее время на уровне государственной власти постоянно подчеркивается роль политических партий в общественно-политической жизни страны. Многопартийность в современном Казахстане развивается не столько благодаря самостоятельной политической активности общества, сколько из-за целенаправленных усилий государства, ориентированного на ускоренную политическую модернизацию и желающего создать упорядоченное и контролируемое политическое пространство. Политическая модернизация является катализатором образования новых политических партий и повышения эффективности действующих. Развитие политических партий Казахстана тесно связано с политической модернизацией страны. В связи с этим в данном исследовании сделана попытка проанализировать два одновременно идущих процесса: политическую модернизацию с одной стороны, и формирование многопартийности в Казахстане – с другой, учитывая региональную специфику.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. В работе были поставлены ряд исследовательских задач по изучению истории становления и развития института многопартийности и политических партий, а также показановлияние модернизации политической системы Республики Казахстан на развитие института многопартийности. Анализируя полученные ответы респондентов, выяснилось, что при формировании института многопартийности на региональном уровне обозначился определенный тренд, он связан с тем, что именно статус парламентской партии дает гарантию остаться в партийно-политической обойме страны и не уйти со сцены. Это говорит о том, что проводимая в стране модернизация усиливает саму политическую систему. Настоящее исследование подтверждает, что такие партии как «Бірлік», «Ауыл» и ОСДП не имея статуса парламентских, не могут показать себя как реально действующие институты гражданского общества и получить мандат доверия и поддержку среди граждан. И у казахстанского общества, и у государства существует запрос на дальнейшее развитие и функционирование института многопартийности, однако в сегодняшних реалиях партийно-политического строительства он имеет свои специфические особенности, название которому «многопартийность с доминирующей партией». Слабость политических партий, их неспособность выполнять те или иные функции в политической системе страны приводят к их политической неконкурентоспособности. Следует констатировать, что институт многопартийности в Казахстане как факт существует, но находится в аморфном состоянии. И главная причина этого заключается в том, что многие партии отличаются неустойчивостью, идеологической неразберихой, отсутствием комплексной стратегией действий, четкой ориентации на электоральные ниши, безынициативность и неспособность актуализировать злободневные запросы общества.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Основные выводы магистерской диссертации могут быть использованы для научного прогнозирования общественно-политических процессов, происходящих в Республике Казахстан и ее отдельных регионах. Содержащиеся в работе данные и сделанные на их основе выводы также могут быть использованы в теоретических работах по изучению деятельности политических партий на примере

г. Петропавловска. А также при разработке обобщающих курсов по истории, социологии и политологии, выработаны научные выводы и рекомендации для представителей политических партий, а также для органов государственной власти и местного самоуправления.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Послание Президента К.К. Токаева от 02.09.2019 г. / «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана».
2. Абдыгалиев Б. Особенности многопартийной системы в Казахстане. / Б. Абдыгалиев. – Алматы: «РАМСЖАМА», 2009. – 116 с.
3. Ашимбаев М.С. Политический транзит: от глобального к национальному измерению. Астана: Елорда, 2002. 304 с.
4. Джунусов, А.М. «Политико-правовые аспекты партийного строительства в Республики Казахстан». / А.М. Джунусов. – Алматы: Кенже-Пресс-Медиа, 2002. – 178 с.
5. Сартаев Р.С. Формирование многопартийности в контексте политической трансформации казахстанского общества: автореферат дис. кандидата политических наук: 23.00.02. - Алматы, 1996. - 28 с.
6. Сейдуманов С.Т. Феномен многопартийности в Казахстане. – Алматы: Казахстан, 1997. - 272 с.
7. Асыллов К.Ж. Политические партии современного Казахстана / Под общей редакцией З.К. Шаукеновой, А.С. Жолдыбалиной. – Астана: КИСИ при Президенте РК, 2018. – 206 с.
8. Булуктаев Ю.О. Партийно-политическое строительство в Республике Казахстана (1991-2012 гг.). В 2-х книгах. – Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2013.
9. Карсаков И.Б., Чеботарев А.Е. Политическая трансформация Республики Казахстан в контексте смены управленческой элиты. – Алматы: Центр актуальных исследований «Альтернатива», Фонд им. Фридриха Эберта в Казахстане, 2009. – 52 с.

Год защиты магистерской диссертации: 2020.

*Составитель: Абуов Н.А.,
зав. кафедрой «ИКиСГД», к.и.н., доцент*

ОПЛАТА ТРУДА И УРОВЕНЬ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ОЦЕНКА И ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

Кабдушев С.А.,

образовательная программа 7М04102 «Государственное и местное управление»

ЦЕЛЬ. Исследование теоретико-методологических основ государственного регулирования оплаты труда, способствующей повышению уровня жизни населения Республики Казахстан, анализ влияния современных схем оплаты труда на уровень благосостояния работников и их семей, разработка предложений по повышению уровня жизни работающих.

ЗАДАЧИ. Обоснование социально-экономической взаимообусловленности оплаты труда и уровня жизни населения; определение и структурирование основных социально-экономических характеристик уровня жизни населения, обусловленных социально-трудовыми отношениями; выявление возможностей более эффективного использования механизма социального партнерства в формировании политики оплаты труда; разработка направлений совершенствования политики оплаты труда с целью повышения уровня жизни населения.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Повышение благосостояния, улучшение качества и уровня жизни населения являются приоритетными направлениями развития Республики Казахстан. Казахстан поставил перед собой амбициозную задачу вхождения в число 30 наиболее развитых стран мира. Данная задача становится выполнимой только при наличии конкурентоспособного человеческого капитала с высоким уровнем жизни. Согласно мировым рейтингам, Казахстан относится к числу стран с высоким уровнем человеческого развития (ИЧР). Так, в 2018 году в рейтинге индекса человеческого развития Программы развития ООН РК занимает 58 место среди 189 стран мира; в 2018 году в рейтинге индекса развития человеческого капитала Всемирного экономического форума – 29 место среди 130 стран. Кроме того, Казахстан по показателю дифференциации доходов населения (коэффициенту Джини) входит в группу стран с относительно равномерным распределением дохода. Также в Стратегии «Казахстан – 2050: новый курс состоявшегося государства» Н. Назарбаевым были озвучены 10 глобальных вызовов XXI века, которые необходимо учитывать для дальнейшего успешного развития. Одним из таких вызовов служит усиливающаяся социальная нестабильность. В этой связи, основной повесткой дня является вопрос укрепления социальной безопасности и социальной стабильности в казахстанском обществе. Вместе с тем, в числе ключевых направлений Стратегического плана развития Республики Казахстан до 2025 года поставлены первостепенные задачи по повышению качества жизни граждан и обеспечению социального благополучия. Данные обстоятельства предопределили выбор темы, постановку цели и определение задач настоящего исследования.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Раскрыта взаимосвязь функций заработной платы и уровня жизни населения, проявляющаяся через социально-экономические процессы, которыми характеризуется воспроизводство рабочей силы, регулирование спроса и предложения рабочей силы, стимулирование качества и результативности труда, обеспечение минимальных гарантий в оплате труда. Доказано, что между степенью реализации функций заработной платы и степенью соответствия показателей благосостояния определенным критериям - физиологическим, социальным, экономическим, существует как прямая, так и обратная связь, что, в свою очередь, усиливает приоритетность заработной платы и политики заработной платы. Обоснована необходимость усиления роли государственного регулирования оплаты труда, в том числе через механизм социального партнерства,

предполагающий установление и, соответственно, закрепление в Генеральном Соглашении более четких целевых ориентиров, позволяющих реально контролировать ход выполнения принятых решений, а также предопределять содержание соглашений других уровней - отраслевых, межотраслевых, профессиональных, региональных соглашений, коллективных договоров. Предложены направления совершенствования политики оплаты труда в интересах повышения уровня жизни населения, охватывающие ее основные аспекты: в области целеполагания - повышение уровня минимальных государственных гарантий заработной платы; с точки зрения механизмов реализации социальной политики - конструктивное развитие коллективно-договорного регулирования оплаты труда на принципах социального партнерства; в сфере сбалансирования макроэкономических показателей - усиление государственного воздействия на формирование макроэкономических пропорций развития экономики в части соотношения темпов роста заработной платы и цен, фонда оплаты труда и валового внутреннего продукта и др.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. В данном исследовании основным методом является статистический анализ и моделирование основных социально-экономических показателей.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В первой главе диссертации рассмотрены теоретико-методологические основы уровня жизни и оплаты труда, охарактеризована социально-экономическая взаимообусловленность оплаты труда и уровня жизни населения, представлен уровень жизни населения как основополагающий аспект качества жизни. Во второй главе выполнен анализ уровня жизни населения и оплаты труда наемных работников в Республике Казахстан за 2015-2019, дана характеристика уровня жизни населения Республики Казахстан и показана сравнительная динамика заработной платы работников. Также представлена характеристика межрегиональных различий в уровне заработной платы и уровне жизни населения. В третьей главе работы показано формирование предпосылок повышения уровня жизни населения на основе совершенствования политики оплаты труда, дано обоснование необходимости государственного воздействия на регулирование оплаты труда и сформулированы аспекты развития форм коллективно-договорного регулирования оплаты труда и функционирования механизмов совершенствования политики оплаты труда.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Проведенное исследование показывает, что современная ситуация в сфере оплаты труда характеризуется не только количественными расхождениями, но и качественными изменениями в обществе. Снижение мотивационного и репродуктивного потенциала работников в годы реформ имеет как социальные, так и экономические последствия. Основными направлениями совершенствования тарифной политики в интересах повышения уровня жизни населения Республики Казахстан являются повышение уровня государственных гарантий минимальной заработной платы; конструктивное развитие коллективного договорного регулирования заработной платы на принципах социального партнерства; рост темпов заработной платы и цен, уровня оплаты труда и валового внутреннего продукта и т.д.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Заключается в том, что разработанные предложения и рекомендации могут быть использованы государственными органами

законодательной и исполнительной власти и органами местного самоуправления, а также руководителями предприятий различных форм собственности, профессиональными союзами и иными субъектами социально-трудовых отношений в процессе их деятельности.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Социальная политика Республики Казахстан в условиях трансформации общества // Астана, 2009. - 129 с.
2. Аверин А.Н. Социальная политика государства. - М.: АНХ, 2012. - 166 с.
3. Уровень жизни населения Республики Казахстан. Мониторинг / Под ред. А.А. Смаилова. - Алматы, 20012.
4. Малый экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. - М.: Институт новой экономики, 2010. - 1088 с.
5. Блэк Дж. Экономика. Толковый словарь. Англо-русский. - М.: ИНФРА-М, 2000. - 840 с.
6. Человеческое развитие в Казахстане: Учебник / Под общ. ред. Н.К. Мамырова и Ф. Акчуры. - Алматы: Экономика, 2013. - 436 с.
7. Жеребин В.М., Ермакова Н.А. Уровень жизни населения - как он понимается сегодня // Вопросы статистики. 2010. №8.
8. Рогачева Т.М. Экономические компоненты качества жизни. - Алматы: изд-во «Евразия», 1999. - 161 с.
9. Политика доходов и качество жизни населения / Н.А. Горелов. - СПб.: Лидер, 2013. - С. 75.
10. Политика доходов и заработной платы / Н.Н. Абакумова, Р.Я. Подовалова - Новосибирск: НГАЭиУ; М.: ИНФРА-М, 1999.
11. Жеребин В.М. Уровень жизни населения: основные категории, характеристики, методы и оценки. - М., 2002. - 592 с.

Год защиты магистерской диссертации: 2020.

*Составитель: Шайкин Д.Н.,
зав. кафедрой «Экономика и учет», к.э.н., профессор*

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ В ОБЛАСТИ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ НЕЗАКОННОЙ МИГРАЦИИ

*Тлеукин Э.К.,
образовательная программа 6М030100 «Юриспруденция»*

ЦЕЛЬ. Изучить процесс функционирования нелегальной миграции и определение направлений деятельности правоохранительных органов по совершенствованию государственной политики в области правового регулирования незаконной миграции.

ЗАДАЧИ. Изучить условия и факторы, обуславливающие процессы роста незаконной миграции в современном обществе; исследовать несоответствие между миграционными потоками и регулирующей их нормативной базой, результатом которого становится не сокращение незаконной миграции, а ее количественный рост; провести анализ роли незаконной миграции в современном обществе; рассмотреть в контексте формирования современной модели миграционной политики государства проанализировать политические и правовые механизмы реализации российской политики противодействия нелегальной миграции с целью выявления ее эффективности; разработать и выработать предложения по активизации мер борьбы с незаконной миграцией, нацеленных на обеспечение национальной безопасности российского государства.

АКТУАЛЬНОСТЬ заключается в том, что миграция как легальная, так и нелегальная является одной из острейших проблем Республики Казахстан. В последние два десятилетия миграционные процессы приобрели глобальный характер, который сопровождается количественным ростом как законной, так и незаконной (нелегальной) миграции. Серьезной угрозой для безопасности многих стран стали недостаточно контролируемые миграционные потоки.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА диссертационной работы заключается в разработке формирования и реализации политики противодействия незаконной миграции, как угрозе национальной безопасности государства, обоснованные количественным и качественным ростом незаконной миграции.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. При проведении исследования применялись общенаучные и частнонаучные методы. Общенаучные методы – диалектический метод, метод анализа и синтеза, индукции и дедукции, системный и функциональный метод и др. В качестве частнонаучных методов широко использовали метод правового анализа, формально-логический метод, метод правового моделирования и др. При изучении законодательства и практики применения медиации в зарубежных странах использовался сравнительно-правовой метод.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Во введении обосновывается актуальность темы диссертационного исследования, ставятся цели и задачи, определяются объект, предмет, научная новизна и практическая ценность. В первой главе изучена понятие, сущность и нормативно-правовое регулирование незаконной миграции. Во второй главе изучено правовое регулирование деятельности правоохранительных органов в сфере противодействия нелегальной миграции, административная и уголовно-правовая ответственность за правонарушения в сфере незаконной миграции по казахстанскому законодательству. В третьей главе проведен сравнительный анализ международного и казахстанского законодательства в сфере нелегальной миграции, а так же пути решения данной проблемы.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Важной частью теории изучения массовой миграции становится анализ расширяющегося пространства незаконной ее части или нелегальной миграции. Незаконная миграция, являясь по сути «транснациональной», требует от международного сообщества разработки конкретных мер ее легализации и упорядочения, соблюдения прав человека в отношении нелегалов. Проблема незаконной иммиграции, являясь как общемировой, так и государственной и борьба с ней, особенно в последнее время остается одной из ключевых задач в иммиграционной политике зарубежных стран, решение которой лежит не только в правовом регулировании, но и в механизме ее реализации. Современная ситуация в области миграции, исследование характеристик основных миграционных потоков позволяет сделать вывод о том, что мотивация, направленность и интенсивность миграций на современном этапе продолжает обуславливаться деструктивными этнополитическими и социально-экономическими процессами. Прогрессирующая нелегальная миграция способствует формированию криминальных сетей, занимающихся контрабандной транспортировкой людей и работоторговлей. Анализ законодательной базы по вопросам миграции позволил проследить эволюцию подходов к управлению миграционными процессами от разработки и реализации отдельных нормативных актов, определяющих правовой статус мигрантов, как легальных, так и нелегальных, размер предоставляемой им государственной помощи; к разработке и реализации программ их адаптации и легализации.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Результаты и выводы, полученные в ходе: исследования, могут быть использованы для, принятия управленческих решений в целях минимизации угроз незаконной миграции и совершенствования регулирования миграционных процессов; на территории Республики Казахстан. Материалы работы могут быть; использованы в деятельности правоохранительных органов, а также может использоваться при разработке курса лекций по политологии, национальной безопасности, для преподавания в высших учебных заведениях, в системе повышения квалификации работников управленческих структур.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Закон Республики Казахстан «О миграции населения» от 22 июля 2011 года № 477-IV с изменениями и дополнениями на 2019 год
2. Всеобщая декларация прав человека // Резолюция 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года.
3. Миграция, свобода и гражданство: парадоксы маргинализации. Власть. Баньковская С.П. 2006 N 4 Стр.120-126.
4. Справочник по терминологии в области миграции. М.: MOM, 2011. (International Organization for Migration. Reference book on terminology of migration. Moscow: International Organization for Migration, 2011).
5. Ионцев В.А., Алешковский И.А. 2008. Нелегальная миграция в общественно-политическом дискурсе // Международная миграция: экономика и политика. Научная серия «Международная миграция населения: Россия и современный мир». М.: ТЕИС, 2008. (Iontsev V.A., Aleshkovsky I.A. 2008. Illegal migration in the social and political discourse // International migration: Economics and Politics. Scientific series 'International migration of population: Russia and modern world'. Moscow: TEIS, 2008).
6. Суворов А. Политика возвращения и интеграции иностранных граждан в Казахстане // Саясат. - 2003 год. - № 11. - С. 16-20.

Год защиты дипломной работы: 2020.

*Составитель: Тлепина Ш.В.,
д.ю.н., доцент кафедры «Правовые дисциплины»*

ДОМ КУЛЬТУРЫ СО ЗРИТЕЛЬНЫМ ЗАЛОМ НА 120 МЕСТ И СТУДИЯ ТАНЦА В Г. ЖЕЗКАЗГАН

Әшірәлиева А.Ә.,
образовательная программа 6B07301 «Строительство»

ЦЕЛЬ. Разработать проект производства работ на возведение общественного здания, показать знания во владении навыками проектирования по другим разделам дипломного проекта (архитектурно-строительный, расчетно-конструктивный, проектирование фундаментов, экономика, безопасность труда в строительстве).

ЗАДАЧИ. Освоение современных научных и научно-проектных принципов и методов проектирования общественных зданий и комплексов; изучение аспектов типового и индивидуального проектирования современных общественных зданий и комплексов, принципов нормирования; осмысление роли и ответственности специалиста при формировании комфортной и безопасной жилой среды.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Проектирование общественных зданий и сооружений - процесс многогранный, нередко противоречивый, вынуждающий проектировщика максимально использовать свой творческий потенциал и профессиональные навыки для создания не просто отдельного здания, а целой архитектурной композиции, гармонично или, наоборот, самобытно расположенной в окружающей среде. При этом любая творческая задумка обязана обрести свое воплощение в конкретных конструктивных формах, обеспечивающих жизнеспособность, прочность, безопасность и долговечность сооружений. Проектирование общественных зданий неразрывно связано с определенными условиями их эксплуатации, предполагающими возможность одновременного нахождения в здании большого количества посетителей. Соответственно, в проекте должна быть предусмотрена возможность своевременной и безопасной эвакуации людей из здания, что накладывает некоторые ограничения на объемно-планировочные решения.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. В данной работе проводится целостный анализ исследования формирования архитектурно-планировочных и конструктивных решений общественных зданий, с инженерно-техническими решениями

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. В работе рассматриваются итоги научных исследований по названной теме, проводится анализ опыта проектирования досугово-развлекательных учреждений. Выявляются принципиальные особенности проектирования зданий такого назначения.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Разработана архитектурно – конструктивная часть, в которой обосновано объемно – планировочные и конструктивные решения зданий. Выполнен расчет двух элементов согласно нормативам. Осуществлен выбор механизмов и разработана технологическая карта на монтаж плиты покрытия с учетом требований техники безопасности. Работы производятся согласно календарного плана, организация строительной площадки ограждена в строительном генеральном плане. Экономическая часть содержит локальную смету, расчет экономической эффективности и технико – экономические показатели. Проектом предусмотрены мероприятия по технике безопасности, охране труда, окружающей среды и противопожарной защиты.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. В данной работе изложены основные положения по проектированию общественного здания. Подробно разработана архитектурно-строительная часть проекта, расчетно-конструктивный раздел, раздел технологии строительного

производства, экономики и организации строительства, а также раздел экологии и безопасности жизнедеятельности. Проектом предусмотрено применение современных строительных материалов и конструкций. Технологические карты на производство строительно-монтажных работ предусматривают использование высокопроизводительного оборудования и современных приспособлений для производства строительно-монтажных работ. Составленный календарный план производства работ позволяет эффективно использовать трудовые ресурсы, машины и механизмы, способствуя сокращению сроков строительства на 24 календарных дня. На основании выданного задания разработан дипломный проект на тему: «Дом культуры с зрительным залом на 120 мест и студия танца в г. Жезказган»

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Практическая значимость дипломного проекта состоит в том, что результаты проделанной работы могут быть использованы при чтении соответствующих курсов на кафедре «Строительство и дизайн». Материалы данной работы рекомендуется использовать как методические рекомендации для выполнения выпускной квалификационной работы.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Полякова И.Н., Бакиров К.К. и др. МУ по выполнению дипломного проекта для студентов специальности 050729 – Строительство. – Алматы: КазГАСА, 2009. – 16 с.
2. ГОСО РК 5.03.016-2006. Система образования Республики Казахстан. Правила выполнения дипломной работы (проекта) в высших учебных заведениях.
3. Козионов В.А., Ельмуратов С.К., Кудерин М.К., Саканов К.Т. и др. Правила выполнения строительных чертежей. Стандарт ПГУ им. С. Торайгырова. СО ПГУ 4.09.1-09. – Павлодар: ПГУ им. С. Торайгырова, 2009. – 140 с.
4. «Құрылыс» мамандығы бойынша дипломдық жобалау: оқу құралы / С.Ж. Тунғышбаева, А.Ә. Танирбергенова, М.А. Берикбаева. - Петропавл: М. Қозыбаев атындағы СҚМУ, 2020. – 83 б.
5. Полищук Н.Ю., Жекеев Д.Ш, Танирбергенова А.А. Учебное пособие по выполнению дипломного проекта: Образовательная программа: 6В07301 «Строительство» - Петропавловск: СКГУ им. М. Козыбаева, 2020 год. - 106 с.

Год защиты дипломного проекта: 2021.

*Составитель: Танирбергенова А.А.,
к.т.н., доцент кафедры «Строительство и дизайн»*

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Бағдат К.,
образовательная программа 5B030100 «Юриспруденция»

ЦЕЛЬ. Исследование понятия, признаков, организационно-правовых форм, юридической природы и ответственности общественных объединений, а также выявление проблем закрепления и особенностей реализации этих концептуальных положений в действующем законодательстве об общественных объединениях.

ЗАДАЧИ. Исследовать историю становления и развития законодательства об общественных объединениях; дать определение понятия «общественное объединение», выделить характеризующие их признаки, рассмотреть принципы создания и деятельности и организационно-правовые формы общественных объединений; проанализировать проблемы правового регулирования организации и деятельности общественных объединений в Республике Казахстан на современном этапе; выявить пробелы в законодательстве Республики Казахстан, регулирующем правовой статус общественных объединений, и разработать практические рекомендации по их устранению; исследовать вопросы ответственности общественных объединений, проанализировать законодательство в этой сфере, разработать рекомендации по совершенствованию действующих нормативных правовых актов;

АКТУАЛЬНОСТЬ. Важной задачей современной правовой науки является разработка различных сторон принципа политического многообразия, для которого характерны многопартийность, совокупность закрепленных в законодательстве прав и свобод граждан, позволяющих им активно участвовать в функционировании гражданского общества, расширять правовые формы взаимодействия различных участников общественно-политических отношений. Меняющаяся политико-правовая инфраструктура, активная роль Казахстана в международных организациях, выход ряда общественных объединений на международный уровень способствуют довольно интенсивному изменению законодательства, регламентирующего деятельность общественных объединений.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Данная работа является одним из первых теоретических исследований, комплексно освещающих проблемы правового положения общественных объединений. Предпринята попытка обобщить теоретические положения, нормативные правовые акты и практику создания и деятельности общественных объединений различных организационно-правовых форм. Особое внимание уделено анализу правовых механизмов взаимодействия органов государственной власти и общественных объединений, выявлению основных направлений данного взаимодействия.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. В работе использован комплексный подход к рассмотрению изучаемых проблем. Методологическую основу работы составили концептуальные положения общей теории права и государства, конституционного права, а также теоретические воззрения известных ученых. Определяющими были общенаучные методы: диалектический – как основной способ объективного и всестороннего познания действительности; методы анализа, системно-структурный. Использовались частные научные методы – сравнительно-правовой, исторический, формально-логический, социологический и другие.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В первом разделе дипломной работы «Общественные организации и право граждан на объединение» раскрывается содержание и гарантии права

граждан на объединение, как одного из важных конституционных прав человека, рассматривается конституционно-правовой статус общественных объединений, анализируется роль общественных объединений в становлении гражданского общества как условия формирования правового государства. Второй раздел «Правовое регулирование деятельности общественных объединений» посвящен анализу организационно-правовых форм и видов общественных объединений. В данной главе рассматривается правовой порядок создания, реорганизации и ликвидации общественных объединений, их административно-правовой статус, права, обязанности и ответственность общественных объединений. В третьем разделе «Особенности правового статуса различных видов общественных объединений» исследуются особенности правового статуса политических партий, профессиональных союзов, религиозных объединений и других видов общественных объединений. Анализируются особенности из создания, функционирования, проблемы, возникающие в процессе деятельности. Предлагаются пути совершенствования законодательства, регулирующего правовое положение общественных объединений.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Рассматривая общественные объединения как один из субъектов права, можно сделать вывод, что это один из фундаментальных конституционно-правовых институтов. Нормы, закрепляющие право граждан на объединение, содержатся в Конституции Республики Казахстан, в которой дана общая характеристика общественных объединений как субъекта права. Правовой статус общественных объединений – это установленное нормами действующего законодательства и иными правовыми актами их положение, совокупность прав и обязанностей. Структурными элементами правового статуса общественных объединений являются: наименование, цели и задачи, используемые ими атрибуты; порядок учреждения общественных объединений, формирование их органов; их права и обязанности; взаимоотношения общественных объединений с органами государственной власти и органами местного самоуправления, гарантии их деятельности.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Результаты исследования могут быть использованы в правотворческой деятельности по совершенствованию действующего законодательства, закрепляющего правовой статус, цели и задачи, ответственность общественных объединений; в процессе преподавания таких дисциплин, как «Конституционное право РК», «Административное право РК» и некоторых других дисциплин, а также правотворческой деятельности органов государственной власти; – в практической деятельности общественных объединений различных организационно-правовых форм, в научно-исследовательской работе студентов, аспирантов, преподавателей.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Конституция Республики Казахстан, принятая на республиканском референдуме 30 августа 1995 г. // ИС «Параграф», 2021.
2. Конституционное право Республики Казахстан / Сост. д.ю.н., профессор А.Т. Ащеулов. - Алматы: КазГЮА, 2001. - 656 с.
3. Закон Республики Казахстан от 31 мая 1996 г. N 3 «Об общественных объединениях» // ИС «Параграф», 2021.
4. Закон Республики Казахстан от 16 января 2001 года № 142-III «О некоммерческих организациях» // ИС «Параграф», 2021.
5. Правовой статус некоммерческих организаций в Республике Казахстан / Сборник справочных материалов, издание 6-е, обновленное и дополненное, – Алматы, Издательство «LEM», 2013. – 412 с.

Год защиты дипломной работы: 2021.

*Составитель: Баранова Н.К.,
к.и.н., доцент кафедры «Правовые дисциплины»*

КАФЕДРЫ АССАМБЛЕИ НАРОДА КАЗАХСТАНА В ФОРМИРОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ И КАЗАХСТАНСКОГО ПАТРИОТИЗМА СРЕДИ СТУДЕНТОВ И ШКОЛЬНИКОВ

*Даниленко Е.А.,
образовательная программа 6B01601 «История»*

ЦЕЛЬ. Анализ и обобщение деятельности нового структурного звена АНК - кафедр Ассамблеи народа Казахстана, и дальнейшей трансляции опыта их деятельности в вузы, колледжи и средние общеобразовательные школы.

ЗАДАЧИ. Изучить этапы становления и развития Ассамблеи народа Казахстана, проанализировать структуру и содержание деятельности АНК, охарактеризовать деятельность кафедр Ассамблеи народа Казахстана в структуре вуза, осветить направления деятельности кафедр АНК в учебно-образовательной, научно-методической и воспитательной работе вуза, рассмотреть взаимодействие кафедр АНК с внешними организациями.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Исторически сложилось так, что на сегодняшний день в мире нет моноэтнических государств. Это связано с миграционными процессами, которые затронули абсолютно каждое государство. За годы независимости в Казахстане была реализована собственная модель общественного согласия, во многом, благодаря которой в нашей стране представители более чем 130 этносов живут в мире и согласии. Межэтническая и межконфессиональная политика в нашей стране основывается на идеалах свободы, равенства, взаимоуважения и взаимопонимания всех членов общества и представлена в лице Ассамблеи народа Казахстана. В 2020 году эта уникальная организация отметила свой 25-летний юбилей. АНК за годы своего существования развивалась, дополнялась новыми структурными звеньями, одним из которых являются кафедры АНК в вузах РК, расширялись направления ее деятельности. Сегодня кафедры АНК являются перспективными структурами, направленными на формирование казахстанского патриотизма и национальной идентичности, поэтому опыт ее деятельности весьма актуален.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА данной работы заключается в анализе и обобщении деятельности одной из новых структурных звеньев Ассамблеи народа Казахстана – кафедр АНК в вузах РК и их роли в сохранении мира и согласия (на примере кафедры АНК СКУ им. М. Козыбаева).

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. В ходе выполнения работы применялись такие методы как: хронологический, метод анализа и синтеза, описательный, сравнительный, ретроспективный, статистический, наблюдение, интервьюирование, метод структурного анализа.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Во введении обосновывается актуальность исследования, определяется степень научной разработанности выбранной темы, указываются объект и предмет, цель и задачи исследования, методологическая основа, теоретическая база, раскрывается научная новизна и практическая значимость полученных в ходе исследования выводов. Первая глава посвящена исследованию становления и развития Ассамблеи народа Казахстана, анализу структуры и содержанию работы АНК. Во второй главе рассматриваются кафедры Ассамблеи народа Казахстана и их роль в укреплении национальной идентичности и казахстанского патриотизма, основные направления работы кафедры АНК СКУ им. М. Козыбаева. Третья глава посвящена анализу взаимодействия

кафедры Ассамблеи народа Казахстана СКУ им. М. Козыбаева с образовательными учреждениями – колледжами и школами.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. За 25-летнюю историю Ассамблея народа Казахстана зарекомендована. Во многом благодаря работе АНК в нашей стране сформировалась уникальная модель межэтнического и межконфессионального согласия. Одним из уникальных элементов структуры Ассамблеи народа Казахстана являются кафедры АНК, деятельность которых направлена на формирование гражданской идентичности и казахстанского патриотизма в молодежной среде через проведение образовательных лекториев и факультативных курсов для студентов вуза, научно-методических и научно-практических семинаров по актуальным темам, организацию научно-исследовательской и научно-методической деятельности. Она тесно взаимодействует с внешними организациями, в том числе – колледжами и школами.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Обобщенный материал дипломной работы может быть использован при создании системы деятельности кафедр Ассамблеи народа Казахстана в вузах РК и работе Ассоциации кафедр АНК, взаимодействии колледжей и общеобразовательных школ с кафедрами Ассамблеи народа Казахстана при проведении воспитательной работы, подготовке лекций и семинаров, выступлений, докладов и конференций в вузах. Материалы исследования могут быть полезны руководителям и членам этнокультурных объединений, полезным в выстраивании взаимодействия с кафедрами АНК, подготовке мероприятий, посвященных Дню благодарности и Дню единства народа Казахстана и других мероприятий.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Назарбаев Н.А. Эра независимости. – Астана: Атамұра, 2017. – 508 с.
2. Ассамблея народа Казахстана: история двух десятилетий. – Алматы: ҚАЗАқпарат, 2015. – 326 с.
3. Ассамблея народа Казахстана в истории создания страны. – Алматы: ҚАЗАқпарат, 2015. – 264 с.
4. Ассамблея народа Казахстана: 25 лет единства и согласия. Под общей редакцией Туймебаева Ж.К. – Нур-Султан, 2020. – 240 с.
5. Гривенная Л.А. Кафедра Ассамблеи народа Казахстана - тренд в деятельности вуза. - Петропавловск: СКГУ им. М. Козыбаева, 2017. – 150 с.

Год защиты дипломной работы: 2021.

*Составитель: Гривенная Л.А.,
к.и.н., доцент кафедры «ИКиСГД»*

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ИНСТИТУТА ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

*Кабикенов Д.А.,
образовательная программа 5В030100 «Юриспруденция»*

ЦЕЛЬ. Целью дипломной работы является исследование становления и развития института гражданско-правовой ответственности в Республике Казахстан.

ЗАДАЧИ. Рассмотреть понятие, особенности, принципы и механизм гражданско-правовой ответственности как вида юридической ответственности; рассмотреть законодательные основы гражданско-правовой ответственности Республики Казахстан; провести анализ концепций состава гражданского правонарушения; рассмотреть этапы развития института гражданско-правовой ответственности Республики Казахстан; исследовать виды и формы гражданско-правовой ответственности; рассмотреть гражданско-правовую ответственность по отдельным видам деликтных обязательств; определить условия и основания гражданско-правовой ответственности; рассмотреть гражданское правонарушение как основание гражданско-правовой ответственности; рассмотреть понятие и формы вины в гражданском праве Республики Казахстан; разработать и обосновать предложения по внесению изменений и дополнений в действующее законодательство Республики Казахстан в области гражданско-правовой ответственности.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Актуальность выбранной темы дипломной работы не вызывает сомнения. Как известно, нормальное развитие гражданского оборота обусловлено тем, что его субъекты надлежащим образом исполняют свои обязанности. Причем речь идет не только о договорных (относительных) обязательствах, но и внедоговорных (абсолютных). Нарушение абсолютного или относительного обязательства наносит вред не только контрагенту правоотношения (абсолютному или относительному кредитору), но и нарушает развитие гражданского оборота в целом. Важнейшим механизмом восстановления нормального гражданского оборота является такая мера защиты гражданских прав как гражданско-правовая ответственность. Более того, гражданско-правовая ответственность - не только инструмент, но и самостоятельное специальное правоотношение, имеющее своим основанием определенные юридические факты. Хотя вопросы ответственности и ее оснований проработаны давно и достаточно детально, однако, на сегодняшний день ряд важнейших и принципиальнейших проблем гражданско-правовой ответственности остаются либо недостаточно глубоко изучены, либо не изучены вовсе. Обострившаяся актуальность, недостаточная разработанность и законченность названных проблем определили выбор темы, целей и задач дипломной работы.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Научная новизна исследования избранной темы подтверждается тем, что автором изложен новый взгляд на соотношение и сосуществование принципов вины и её причинения, субъективного и объективного в институте ответственности. Предложены пути преодоления теоретических и практических проблем оснований гражданско-правовой ответственности. Осуществлен анализ исследуемых проблем с точки зрения гражданского законодательства Республики Казахстан.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Методологическую основу дипломной работы составляют общенаучные и частно-научные методы познания: анализа, синтеза, формально-логический, нормативно-логический, исторический, системно-правовой и другие. Теоретической основой дипломной работы послужили научные работы отечественных (казахстанских), российских и иных зарубежных юристов и правоведов, касающиеся проблем юридической ответственности, гражданско-правовой ответственности, оснований

гражданско-правовой ответственности и отдельных элементов последней, а также были использованы ресурсы сети Интернет. Положения и выводы исследований дипломной работы основываются на нормативных правовых источниках.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Объём и структура дипломной работы определены логикой системного подхода к проведению исследования и характером изученных проблем. Дипломная работа состоит из содержания, введения, трех глав, в которых рассмотрены: понятие, особенности, принципы и механизм гражданско-правовой ответственности как вида юридической ответственности; рассмотрены законодательные основы гражданско-правовой ответственности Республики Казахстан; исследованы виды и формы гражданско-правовой ответственности; определены условия и основания гражданско-правовой ответственности, разработаны и обоснованы предложения по внесению изменений и дополнений в действующее законодательство Республики Казахстан в области гражданско-правовой ответственности. Дипломная работа также включает в себя заключение и список использованной литературы. *Во введении* обосновывается актуальность темы дипломной работы; определяются степень ее научной разработанности, цель и задачи исследования; характеризуется научная новизна, практическая значимость; формулируется понятие института гражданско-правовой ответственности в Республике Казахстан. *В части* «Гражданско-правовая ответственность как вид юридической ответственности» анализируются: понятие, особенности, принципы и механизм гражданско-правовой ответственности как вида юридической ответственности. В данной части представлены законодательные основы гражданско-правовой ответственности, этапы развития гражданского законодательства в Республике Казахстан, механизм и функции гражданско-правовой ответственности. *В части* «Виды и формы гражданско-правовой ответственности» исследуются классификации видов и форм гражданско-правовой ответственности. Рассматриваются актуальные вопросы гражданско-правовой ответственности по отдельным видам деликтных обязательств. *В части* «Условия и основания гражданско-правовой ответственности» представлены условия гражданско-правовой ответственности и общая характеристика оснований гражданско-правовой ответственности. В данной части также рассматриваются понятие вины как условие гражданско-правовой ответственности, обоснованы предложения по внесению изменений и дополнений в действующее законодательство Республики Казахстан в области гражданско-правовой ответственности. *В заключении* речь идет о проделанной работе, достигнутых цели и задачах. *В части* «Список использованной литературы» приводится список использованной в ходе выполнения дипломной работы литературы.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Основные положения, выносимые автором на защиту, обусловлены целями и задачами исследования и соответствуют структуре дипломной работы. На защиту дипломной работы вынесены: цель и задачи дипломной работы; понятие, особенности, принципы и механизм гражданско-правовой ответственности как вида юридической ответственности; виды и формы гражданско-правовой ответственности; гражданско-правовая ответственность по отдельным видам деликтных обязательств; условия и основания гражданско-правовой ответственности; гражданское правонарушение как основание гражданско-правовой ответственности; понятие и формы вины в гражданском праве Республики Казахстан; предложения по внесению изменений и дополнений в действующее законодательство Республики Казахстан в области гражданско-правовой ответственности.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ заключается в том, что концептуальные положения, сформулированные в дипломной работе, могут быть использованы при подготовке проектов нормативных правовых актов, регулирующих гражданско-правовую ответственность. Выводы, сделанные в дипломной работе, могут использоваться судами при

решении вопросов, связанных с гражданско-правовой ответственностью, а также государственными органами Республики Казахстан и органами местного самоуправления при осуществлении ими своей деятельности. Результаты исследования могут быть использованы для совершенствования норм действующего гражданского законодательства РК, касающегося института гражданско-правовой ответственности, при разработке новых нормативных правовых актов в данной области, а также учтены в правоприменительной практике. Выводы и предложения, сделанные автором, применимы для подготовки учебных и методических пособий, а также в учебном процессе при чтении лекций и проведении семинарских занятий по гражданскому праву РК в вузах или колледжах.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ.

1. Братусь С.Н. Юридическая ответственность и законность (очерк теории). – М.: Юрид. лит., 1976. – 215 с.
2. Малейн Н.С. Правонарушение: понятие, причины, ответственность – М.: Юридическая литература, 2012. – 198 с.
3. Варкалло В. Об ответственности по гражданскому праву. – М., 1978. – 326 с.
4. Андреев Ю.Н. Гражданско-правовая ответственность государства по деликтным обязательствам: Теория и судебная практика / Ю.Н. Андреев. – М.: Юридический центр, 2018. – 484 с.
5. Ячменев Ю.В. Гражданско-правовая ответственность / Ю.В. Ячменев. – М.: ИВЭСЭП, 2016. – 176 с.
6. Хохлова Г.В. Понятие гражданско-правовой ответственности. - Актуальные проблемы гражданского права: Сб. статей. Вып. 5 / Под. ред. В.В. Витрянского. - М.: Статут, 2002.
7. Агарков М.М. К вопросу о договорной ответственности // В кн.: Агарков М.М. Избранные труды по гражданскому праву. В 2-х т. Т. 2. - М.: АО «Центр ЮР Инфо Р», 2002.
8. Хохлов В.А. Ответственность за нарушение договора по гражданскому праву. Волж. ун-т им. В.Н. Татищева. Тольятти: ТолПИ, 1997. – 318 с.
9. Вина в гражданском праве. Актуальное юридическое исследование. Авторы: Д.А. Пашенцев, В.В. Гарамита, 2001. [Электронный ресурс] – режим доступа: vipbook.info/nauka-i-ucheba/pravo/83928-vina-v-grazhdanskom-prave.html/.

Год защиты дипломной работы: 2021.

***Составитель: Афанасьев П.В.,
старший преподаватель кафедры «Правовые дисциплины»***

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫ – ҰЛТАРАЛЫҚ ЖӘНЕ ҚОҒАМДЫҚ КЕЛІСІМ ИНСТИТУТЫ РЕТІНДЕ

*Күнтебай Н.Р.,
5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасы*

МАҚСАТЫ. 26 жылдық тарихы бар Қазақстан Халқы Ассамблеясының республикасының саяси жүйесінің маңызды бір бөлігіне айналуын зерттеу, қоғамда атқарып жатқан саяси-әлеуметтік қызметтеріне баға беру. Қазақстан Халқы Ассамблеясының ұйымдарының ұлтаралық пен келісім саласындағы атқарып жүрген қызметтері мен нәтижелелерін жүйелеу.

ЗЕРТТЕУ МІНДЕТТЕРІ. Қазақстан халқы Ассамблеясының атқарған мақсаттары мен міндеттерін жүйелеп сипаттау; Ассамблея іске асырып отырған Қазақстандық этносаараалық толеранттық қоғамдық келісім үлгісін талдау; Ассамблеяның стратегиялық құжаттарына талдау жасау; Солтүстік Қазақстан облыстық Қазақстан халқы Ассамблеясы өңірдің ынтымақтастығы қосқан үлесін анықтау; аймақта аталған салада қызмет атқарып жүрген ұйымдардың жұмыстарын жүйелеу.

ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақстан халқы Ассамблеясының - ұлтаралық және қоғамдық келісім институты ретіндегі әлеуметтік-саяси және қоғамдық үлеске қосқан жұмыстарын саралау. Қазақстандық ұлттық саясатты зерттеу, арнайы ұйымдардың қызметтеріне талдау жасау, келісімдік пен толеранттықтың бағыттарын айқындау өзекті әлеуметтік-гуманитарлық мәселелер болып табылады.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Солтүстік Қазақстан облыстық Қазақстан халқы Ассамблеясы өңірдің ынтымақтастығы қосқан үлесін анықтау және аймақта аталған салада қызмет атқарып жүрген Петропавл қаласының № 17 ұлттық өркендеу орта мектеп-кешені, М. Қозыбаев атындағы СҚУ-дің Қазақстан халқы ассамблеясы кафедрасының жұмыстарын жүйелеу болып табылады. Сонымен қатар Қазақстан Халқы Ассамблеясының соңғы жылдары қабылданған стратегиялық құжаттарына талдау жасап оларды жан-жақты зерттеу.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Дипломдық жұмысты жазу барысында тарихилық, жүйелілік, тарихи-салыстырмалы, салыстырмалы-талдау, жинақтау, объективтілік, ғылыми таным ұстанымдары басшылыққа алынды. Жұмыста хронологиялық, проблемалық-мерзімділік, ретроспективті, жүйелілік әдістері кенінен қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Қазақстан халқы Ассамблеясы - 1995 жылғы 1 наурызда Қазақстан Республикасының Президентінің Жарлығымен құрылды. Содан бергі жиырма бес жылдық тарихында Ассамблея қарқынды дамып, елеулі өзгерістерді бастан кешірді. Қазіргі таңда өзге ұлт өкілдері Қазақстан халқы Ассамблеясының маңайына топтасып, өзінің салт-дәстүрі мен мәдениеттерін дамытуда. Елімізде құрылған Қазақстан халқы Ассамблеясы өзге елдерге, мемлекеттерге үлгі көрсетіп қана қоймай, бірліктің қазақстандық бірегей үлгісін қалыптастыруда. Ассамблея мүшелері қашан да Қазақ елінің ынтымағы мен бірлігін жақтап келеді. Алғашқы референдумнан бастап, кешегі Ел бірлігі Доктринасына дейін Ассамблея осы өмірлік мәселелердің бел ортасынан табылды. Достыққа - дәнекер, ұлағатты істерге - ұйытқы болды. Ассамблея қызметінің арқасында Қазақстанда этностық немесе діни ерекшелігіне қарамастан әрбір азаматтың Конституциямен кепілдік берілген азаматтық құқықтары мен еркіндігі толығымен қолданылатын этносаралық және конфессияаралық келісімнің айрықша үлгісі қалыптасты. Қазақстанның көпэтностық бай кеңістігінде сенім, келісім мен өзара түсіністік үлгісі орнады.

ҚОРЫТЫНДЫЛАР МЕН ТҰЖЫРЫМДАР. Қазақстан көпұлттық мәдениет пен бірлікті дамытуға бағытталған ішкі саясатты ұстанып келеді. Мұнда әр халықтың өз мәдениеті мен дәстүрін көркейтудің мүмкіншіліктер аясы кең. Ассамблея мемлекеттік ұлттық саясаты әзірлеуге және жүзеге асыруға, Қазақстан Республикасындағы қоғамдық-саяси тұрақтылықты қамтамасыз етуге ықпал жасайды. Ассамблеяның мақсаты – қазақ халқының топтастырушылық рөлін арқау ете отырып, қазақстандық патриотизм, Қазақстан халқының азаматтық және рухани-мәдени ортақтығы негізінде қазақстандық біркелкілікті және бәсекеге қабілетті ұлтты қалыптастыру процесінде республикадағы этносаралық келісімді қамтамасыз ету. Ассамблеяның негізгі міндеті – этносаралық қатынастар саласында мемлекеттік органдармен және азаматтық қоғам институттарымен тиімді өзара іс-қимылды қамтамасыз ету, қоғамда этносаралық келісімді және толеранттылықты одан әрі нығайту үшін қолайлы жағдай жасау, ел бірлігін нығайту, қазақстандық қоғамының негіз қалаушы құндылықтары бойынша қоғамдық келісімді қолдау және дамыту.

ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Дипломдық жұмысты жазу барысында алынған материалдарды оқу орындарында сабақ берген кезде, семинарлармен өзіндік жұмыстарға дайындалғанда пайдалануға болады. «Ежелгі және орта заман Қазақстан тарихы», «Әлемдік тарихи үдерістегі Қазақстан» пәндер бойынша СӨЖ, дәріс, тәжірибелік сабақтарына дайындық жасағанда қолдану мүмкіндігі бар. Реферат және жоғарғы курстарда курстық және ғылыми-зерттеу жұмыстарында, дипломдық жұмыстарда пайдалануға болады. Дипломдық жұмысты жазу барысында алынған материалдарды оқу орындарында сабақ берген кезде, семинарлармен өзіндік жұмыстарға дайындалғанда пайдалануға болады. «Ежелгі заман Қазақстан тарихы» пәндер бойынша СӨЖ, дәріс, тәжірибелік сабақтарына дайындық жасағанда қолдану мүмкіндігі бар. Реферат және жоғарғы курстарда курстық және ғылыми-зерттеу жұмыстарында, дипломдық жұмыстарда пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан халықтарының Ассамблеясы. 10 жыл [Мәтін]: Қазақстан халықтары Ассамблеясының 1-10-сессиядағы баяндамалар жинағы. Астана, 2005.
2. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан халықтарының Ассамблеясы-этносаралық ықпалдастықтың басты тетігі // Арқа ажары - 2003, 25 желтоқсан.
3. Назарбаев Н.Ә. Патриотизмді тығыз байланысты мемлекеттік маңыздағы мәселе-мемлекеттік тіл мәселе [Мәтін]: [Қазақстан халықтары Ассамблеясының XII сессиясында Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаев сөйлеген сөзі] // Астана хабары-2006, 28 қазан. 2-4 б.
4. Қазақстан Халықтарының Ассамблеясы. Редакция алқасы С.Т. Сейдүманов, О.Г. Дымов, З.К. Сейсенова. Алматы 1999 ж.
5. Қазақстан халықтары Ассамблеясының орта мерзімді кезеңге арналған стратегиясы (2007 жылға дейін). Астана, 2002 ж.

Дипломды қорғау жылы: 2021.

*Құрастырушы: Картова З.К.
т.ғ.к., «ҚТЖәнеӘГП» кафедрасының доценті*

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫ КОНСУЛЬТАТИВТІ-КЕҢЕСШІ ОРГАН РЕТІНДЕ

*Мовлетпай А.С.,
6B04201 (5B030100) «Құқықтану» білім беру бағдарламасы*

МАҚСАТ. Қазақстан халқы Ассамблеясының конституциялық-құқықтық негіздерін зерттеумен, сонымен қатар қазіргі кезеңде оның қызметін, соның ішінде ұлттық қауіпсіздіктің маңызды себепкері ретінде ұлттық біртұтастықты қастамасыз ету мәселелерін оқып білумен анықталады.

МІНДЕТТЕР. Нормативтік-құқықтық базаның негізінде консультациялық-кеңесші орган - Қазақстан халқы Ассамблеясының конституциялық-құқықтық негіздерін көрсету; Қазақстан халқы Ассамблеясының құрылымына саралау жүргізу және оның қызметтерінің негізгі бағыттарын көрсету; Ассамблеяға қатысты Қазақстан Республикасы Президентінің күзіретін сипаттау; Қазақстан Республикасының ұлттық саясат пен халықаралық ынтымақтастықты іске асыруында Ассамблеяның рөлі мен мәнін зерттеу;

МӘСЕЛЕНІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақстан Республикасы 140 ұлттар тұратын, көп ұлтты мемлекет. Тәуелсіздіктің қалыптасуының қиын жылдарында Тұңғыш Президент Н.Ә. Назарбаевтың консультациялық-кеңесші орган Қазақстан халқы Ассамблеясын құру идеясы, қазіргі уақытта халықаралық қоғамдастықтарда ең үлкен қызығушылық тудырады, себебі, оның жұмысының көп жылдық тәжірибесі елдегі ұлтаралық және конфессияаралық шиеленістерден құтылуға ғана емес, халықты біріктіріп, оны Қазақстанның біртұтас халқы қылуға көмектесті. Қазақ халқының даналығы мен толеранттылығы этникалық шығу тегіне, әлеуметтік, діни және басқа да қатыстылығына қарамастан, жаңа мемлекеттің барлық азаматтарын шоғырландырудың біріктіруші бастамасына түрткі болды.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Автор қазіргі заманғы заңгерлік ғылымда ұлт құқығы мен халықтар құқығы мәселелері бойынша әр түрлі көзқарастарын жүйелейді; ғылыми аялымға ұлттық саясат пен конфессияаралық келісім саласындағы мемлекеттік-құқықтық институт ретінде Қазақстан халқы Ассамблеясының рөлі туралы жаңа баптар енгізілген; диплом жұмысына Солтүстік Қазақстан облысының Қазақстан халқы Ассамблеясы қызметінің мысалында жергілікті материал қолданылған; қазақстандық тәжірибені халықаралық қоғамдастықтың оқып білу туралы мәселелер қозғалуда.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Осы дипломдық жұмысты жазу барысында *жалпы* ғылыми әдістер, оның ішінде саралау, жинақтау, жалпылау, индукция, дедукция, жүйелік, құрылымдық-функционалдық әдістер, сонымен қатар жеке ғылыми әдістер – бұл құқықтық саралау, салыстырмалы-құқықтық және т.б. әдістер.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Дипломдық жұмыс кіріспе, үш тарау, қорытынды, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады. Бірінші тарауда Қазақстан халқы ассамблеясы Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы сабағаттық-кеңесші орган ретінде сипатталады. Екінші тарауда Қазақстан халқы ассамблеясы қызметінің құқықтық негіздері көрсетілген. Үшінші тарауда қазіргі даму кезеңіндегі Қазақстан халқы ассамблея институтының өзекті мәселелері мен стратегиялық бағдарламалары сипатталады.

ҚОРЫТЫНДЫ. Сонымен, біртұтас халықтың органы ретінде Қазақстан халқы Ассамблеясының конституциялық мәртебесі мен жаңа атауы, Ассамблеяның дамуының маңызды кезеңінің басталуының айғағы болды. Бүгінгі таңда стратегиялық міндеттер болып,

халықтың бірлігі мен шоғырлануы, қазақстандық патриотизмді тәрбиелеу, этникааралық қатынастарды сақтау және әрі қарай үйлестіру саналады.

Қазақстан халқы Ассамблеясы Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстанда халықтарды біріктіруге бағытталған табысты саясатының дәлелі болып табылады. Әлемде алғаш рет 140 ұлт өкілдері өзіндік халықтар достығы институтын құрды. Қазақстан халқы Ассамблеясының бірлік, келісім мен толеранттылық қағидасы, тәуелсіздіктің барлық кезеңінде елдің экономикалық және саяси өсуіне мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта әлемдік жұртшылық Қазақстан халықтары бірлігін, әлемдегі барлық діндердің рухани бірлігін жақтайтын беделді саясаткер ретінде Н.Ә. Назарбаев биілігі 2021 жылдың сессиясында өз міндетін Тоқаев Қ.К. тапсырды.

ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Дипломдық жұмыс заң факультеттерінің студенттеріне "ҚР Конституциялық құқығы" пәні бойынша әдістемелік құрал ретінде, сондай-ақ татуластыру рәсімдерін қолдану мәселелері бойынша баяндамалар, ғылыми жобалар дайындау үшін пайдалануға ұсынылады. Студенттер бақылау тапсырмаларын, курстық жұмыстарды және ғылыми баяндама жазған кезде, сонымен қатар "ҚР мемлекет және құқық тарихы" сабақ бергенде, «Президенттік институты», «Ұлттық құқық» арнайы курстарында қолданылуы мүмкін.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Закон Республики Казахстан от 20 октября 2008 года №70-IV «Об Ассамблее народа Казахстана» // Информационно-правовая система «Параграф», 2017.
2. Мусабаева Г.Н. Конституционно-правовые основы организации и деятельности Ассамблеи народа Казахстана: Монография. - Петропавловск: СКГУ им. М. Козыбаева, 2017.
3. Мусабаева Г.Н., Габдуллина Л.С. Механизм правового регулирования Ассамблеи народа Казахстана: понятие и общая характеристика: «Козыбаевские чтения - 2020: приоритетные направления развития, достижения и инновации современной казахстанской науки»: материалы международной научно-практической конференции: в 5-и томах. - Петропавловск: СКУ им. М. Козыбаева. 2020. Т. 5. – С.159-164.
4. Сулейменова М.Ж., Макалаков Т.Ж., Карибаев А.Е. Роль Ассамблеи народа Казахстана в формировании единства и толерантности в Республике Казахстан // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2017. - №5. 150-153 с.
5. Н. Назарбаев – основатель казахстанской модели межэтнического и межконфессионального согласия / Под общ. ред. Ж.А. Алиева. – Алматы: Жеті жарғы, 2005. – 212 с.
6. Джунусова Ж.Х. Республика Казахстан: Президент. Институты демократии. – Алматы: Жеті жарғы, 1996. – 118 с.
7. Исмагамбетов И. Ассамблея народа Казахстана: статус и возможности // <http://www.assambleja.kz>.
8. Жусупбекова М.К. Роль Ассамблеи народа Казахстана в обеспечении мира и согласия среди населения. // [Электронный ресурс] – режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-assamblei-naroda-kazahstana-v-obespechenii-mira-i-soglasiya-sredi-naseleniya/viewer>
9. Назаров Р.Р. Межэтнические отношения и модель этнической политики Казахстана // [Электронный ресурс] – режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/mezhetnicheskie-otnosheniya-i-model-etnicheskoy-politiki-kazahstana>
10. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года // [Электронный ресурс] – режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005029
11. Закон Республики Казахстан от 31 мая 1996 г №3 «Об общественных объединениях» // [Электронный ресурс] – режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z960000003>

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2021.

*Құрастырған: Мұсабаева Г.Н.,
«Құқық пәндері» кафедрасының доценті*

ПРЕЗИДЕНТСКАЯ ВЛАСТЬ В КАЗАХСТАНЕ: ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ

Өтегенқызы Г.,

образовательная программа 5B030100 «Юриспруденция»

ЦЕЛЬ. Проведение теоретического анализа правовых основ президентской власти в Республике Казахстан.

ЗАДАЧИ. Рассмотреть особенности становления института президентства в Казахстане. Выявить особенности функционирования института президентства в Казахстане. Раскрыть правовую основу статуса президента Республики Казахстан. Провести анализ деятельности Президента РК в соответствии с принципом разделения власти. Определить современное состояние института Президента Республики Казахстан и проблемы деятельности Президента РК.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Кардинальные реформы, происходящие в экономической, социальной, политической и правовой сферах Республики Казахстан, демократизации жизни общества обусловили собой потребность в более тщательном осмыслении в научном и возможно более полном анализе проблем становления института президента Республики Казахстан и определением перспектив и тенденций его развития. В результате демографических преобразований, происходящих в Республике Казахстан, перед обществом встала задача создания новой формы организации государственной власти. За базовую была принята модель, пользующаяся успехом во всем мире, основанная на принципе разделения властей, признающая основной президентскую власть. Введение президентской власти для нашего государства рассматривается как изначально неизведанная ступень развития, хотя у многих государств имеется уже достаточный опыт функционирования данного вида государственной власти. Именно поэтому рассмотрение вопросов функционирования президентской власти в Казахстане является актуальным.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Исследование нормативных правовых актов, содержащих вопросы функционирования президентской власти, изучение путей организации ее деятельности в разрезе новелл государственно-правового законодательства.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Диалектические методы и методы, основанные на формально-юридическом подходе к исследованию, междисциплинарные методы на основе исторического подхода и статистики.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В первой главе настоящего исследования «Институт президентства – опора государственного управления Казахстана» были рассмотрены основные этапы становления института президентства в Казахстане; определены особенности функционирования института президентства в Казахстане; исследована правовая основа статуса президента Республики Казахстан. Во второй главе нашего исследования был рассмотрен основной принцип правового государства, заключающийся в разделении властей. Конкретизируется указанный принцип в соответствующих главах Основного закона государства, определяющих статус и полномочия Президента РК (глава 4), Парламента (глава 5), Правительства РК (глава 6) и судебной власти (глава 7). Третья глава «раскрывает основные проблемы деятельности Президента РК и курс действующего президента Республики Казахстан К.Ж. Токаева на дальнейшую модернизацию политической власти.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЕ. В современное время актуальность проблемы настоящего исследования определяется переоценкой взглядов на сущность президентской

власти в Казахстане и ее правового обеспечения. В данной научной работе была сделана попытка провести анализ деятельности института президентства с позиции правовых основ в свете современных условий развития нашего государства. С этой целью были рассмотрены основные нормативные правовые акты Республики Казахстан в отношении деятельности института Президента РК. В рамках работы был определен научный аппарат дипломного проекта, включающий в себя все основные аспекты исследования. В работе мы обратились к трудам известных ученых, в свое время работавших над проблемой функционирования президентской власти. Именно в их исследованиях мы нашли ответы на интересующие нас вопросы по структуре, организации деятельности института Президента РК.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Данная работа представляет интерес в качестве дополнительного пособия для студентов, изучающих основы государственного управления Республики Казахстан.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 23.03.2019 г.).
2. Майлыбаев Б.А. Становление и эволюция института Президента Республики Казахстан: проблемы, тенденции, перспективы (опыт политико-правового исследования). - Алматы, 2011. - 101 с.
3. Ашимбаев М.С. Политический транзит в Казахстане: содержание процесса и его особенности. Алматы, 2014. - 56 с
4. Касымбеков М.Б. Становление и развитие института президентства в Республике Казахстан: автореф. дис.. канд. полит. наук. А., 2010. – 28 с.
5. Сарсенбаев А.С. Институт президентства в политическом пространстве Казахстана. В кн.: Институт президентства в новых независимых государствах. Материалы международной конференции. Алматы, 2014. С. 18-27.
6. Игбаев Р.Б. Этапы и особенности становления института президентской власти в Республике Казахстан. Вестник Башкирского университета. №3. – С.48-53.
7. Конституционный закон Республики Казахстан от 26 декабря 1995 года № 2733 «О Президенте Республики Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 22.12.2017 г.).
8. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана (2.09.2019 г.) // Официальный сайт Президента Республики Казахстан (http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana)

Год защиты дипломной работы: 2021.

***Составитель: Жукова З.Б.,
к.ю.н., доцент кафедры «Правовые дисциплины»***

РЕАЛИЗАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ В СФЕРЕ МЕЖЭТНИЧЕСКИХ И МЕЖКОНФЕССИОНАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Таушев А.А.,

образовательная программа 6B04102 «Государственное и местное управление»

ЦЕЛЬ. На основе анализа реализации государственной политики в сфере межэтнических и межконфессиональных отношений в РК выработать рекомендации для реализации государственной политики в этой сфере.

ЗАДАЧИ. Определить предметное содержание государственного регулирования межэтнических отношений, его основные составляющие, выявить и охарактеризовать этапы становления и эволюции казахстанской модели межэтнического взаимодействия, определить степень влияния социально-экономических реформ на состояние межэтнической сферы Казахстана, проанализировать основные механизмы функционирования модели межэтнических отношений, в первую очередь, деятельность Ассамблеи народа Казахстана, выявить особенности и провести сравнительный анализ языковых и религиозных аспектов системы межэтнических отношений в Казахстане, на основе анализа выработать рекомендации для реализации государственной политики в сфере межэтнических и межконфессиональных отношений в Казахстане.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Развитие процессов глобализации и культурной унификации в современном мире актуализирует проблемы этнической идентичности и межэтнических коммуникаций. С одной стороны, процесс глобализации стирает границы между странами и регионами. Но, с другой стороны, одновременно с этим он усиливает общественную дискуссию вокруг проблематики национальных языков, культур, ментальных особенностей. Эти процессы постепенно проявлялись на фоне глубоких геополитических сдвигов, происходивших внутри мирового сообщества, начиная со второй половины XX столетия.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Фундаментальные осмысления новых тенденций, происходящих в последнее десятилетие в сфере межэтнических отношений, тесно взаимосвязаны с необходимостью выработки конкретных рекомендаций для осуществления эффективной национальной политики. В данном дипломном проекте проанализировано взаимодействие государства и религиозных объединений и изучены обращения граждан, поступивших в Комиссию по правам человека. На основе анализа и полученных данных выработаны рекомендации для реализации государственной политики в сфере межэтнических и межконфессиональных отношений.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. В данном исследовании использовались исторический; сравнительно-правовой; логический, формально-юридический, социологический, системного анализа, статистический и другие.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Дипломная работа включает в себя введение, 3 главы, объединяющие 9 подразделов, заключение, список использованных источников и приложения. Первая глава дипломной работы раскрывает теоретические аспекты государственной политики в сфере межэтнических и межконфессиональных отношений. Вторая глава посвящена анализу регулирования взаимодействия государственных органов с институтами гражданского общества. В третьей главе выработаны рекомендации и предложения для реализации государственной политики в сфере межэтнических и межконфессиональных отношений.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Межнациональные отношения в республике развиваются достаточно стабильно, а возникающие вопросы решаются в цивилизованной форме. В сфере культуры взаимодействие государства и религиозных объединений должно быть направлено на поддержание сотрудничества между последователями различных конфессий, а также между ними и неверующими гражданами в творчестве, сохранении культурного наследия. Современная национальная политика суверенного Казахстана направлена в первую очередь на сохранение межнационального мира и обеспечение политической стабильности в обществе. Кроме того, национальная политика направлена на недопущение конфликтов между гражданами по причине их этнического происхождения, языковых, культурных отличий и особенностей. Можно подтвердить, что такая политика позволяет обеспечить успешное проведение демократических преобразований по пути дальнейшей трансформации и модернизации политической системы. Взвешенный подход в формулировании и реализации национальной политики Республики Казахстан, несомненно, консолидирует полиэтническое общество. Безусловно, на мой взгляд, в целом и главным национальная политика независимой суверенной Республики Казахстан требует имманентного продолжения работы, как органов государственной власти, так и общественных организаций по дальнейшему совершенствованию системы межэтнических отношений. Однако мы можем смело утверждать, что базисная основа эффективной казахстанской модели межэтнических отношений создана и играет положительную роль в процессе политического развития Республики Казахстан на пути к демократии. Это в полной мере отвечает дальнейшему развитию политических процессов постепенной, эволюционной демократизации межэтнических отношений в Республики Казахстан.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Обобщенный материал дипломной работы по регулированию государственной политики в сфере межэтнических и межконфессиональных отношений может быть использован при подготовке лекций и семинаров в вузах, а также в школах, при проведении занятий по курсу «Межэтнические и межконфессиональные отношения».

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. «Введение в политологию». Под редакцией профессора Т.Т. Мустафина. Алматы, 2014. Разделы 1, 2, 3 «Политология».
2. Сапарғалиев Гайрат. «Конституционное право Республики Казахстан». Алматы, 2004.
3. Цыганков П.А. Теория международных отношений. - Учебник. - М., 2013.
4. Гольдман К. Международные отношения: общие проблемы // Политология: новые направления / Под ред. Р. Гудина и Х. Клингеманн. М., 2000.
5. Д. Жамбылов. Учебник «Политология». Алматы, 2016.

Год защиты дипломной работы: 2021.

*Составитель: Таушев А.А.,
выпускник образовательной программы 6В04102 «Государственное и местное управление»*

2 БӨЛІМ.

ҚАЗАҚ ТІЛІ, КӨПТІЛДІЛІК ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТТЕР ДИАЛОГІ

РАЗДЕЛ 2.

КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК, ПОЛИЯЗЫЧИЕ И ДИАЛОГ КУЛЬТУР

НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНАЯ СПЕЦИФИКА РУССКИХ, КАЗАХСКИХ И АНГЛИЙСКИХ ПОСЛОВИЦ С ЗООНИМИЧЕСКИМ КОМПОНЕНТОМ

Ашим Р.И.,

образовательная программа 5B011800 (6B01702) _Русский язык и литература

ЦЕЛЬ. Объектом исследования являются пословицы, поговорки и фразеологизмы как носители этнокультурной семантики. Предметом исследования являются лексико-семантические и лингвокультурологические особенности зооморфных компонентов в русских, казахских и английских пословицах и поговорках. Сопоставить пословицы с зоонимическими компонентами на материале трех языков и провести их анализ в лингвостилистическом направлении.

ЗАДАЧИ. Достижение намеченной цели требует решения поставленных задач: рассмотреть пословицы, паремии и поговорки как особый тип фразеологических выражений; выделить пословицы и поговорки с зоонимическим компонентом в русском, казахском и английском фразеологических фондах; - выявить и охарактеризовать в лингвокультурологическом аспекте зооморфные образы, общие для русских, казахских и английских паремий; - сравнить коннотации зооморфизмов в пословицах трех языков; - проанализировать особенности национальной культуры выявленных русских пословиц и поговорок с образами животных на фоне английского и казахского языков;

АКТУАЛЬНОСТЬ. В современной научной литературе особенности русских фразеологизмов, включающих зоонимические компоненты, не рассматривались в лингвокультурологическом плане. Однако паремиологические единицы такого типа ярко отражают этнические особенности национальной культуры и ментальности, что имеет практическую ценность при построении обучения русскому языку с позиций межкультурной коммуникации.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Заключается в новом подходе изучения паремий с зоонимами трех разных языков, и анализе их на семантическом, лексическом, морфологическом, синтаксическом и стилистическом уровнях. Материалом исследования послужили 174 русских, казахских и английских пословиц и поговорок с образами животных (кот, корова, бык, верблюд, волк, ворон(а), конь (лошадь), лиса, осёл, свинья, собака (пёс)), представленные в следующих источниках: В.И. Даль «Пословицы русского народа» [СПб., 1879], А.М. Жигулёв «Русские народные пословицы и поговорки» [М., 1958], Аккозин М.А. Казахские пословицы и поговорки. – А., 2017 г., Митина И.Е. Английские пословицы и их аналоги. – М., 2009.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Сопоставительный, описательный, компонентный виды анализа.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В дипломной работе предпринята попытка изучения пословиц, поговорок и паремий с зоонимическим компонентом в лингвострановедческом аспекте, исследуется обширный пласт литературы, посвященной этой проблеме. Сопоставительный анализ данных пословиц с зоолексемами показал, что основная часть пословиц с зоонимами антропоцентрична. Так, проанализированные пословицы и поговорки выявляют мировоззрение человека, его душевный и физический склад, менталитет и характер. Ср. «как баран на новые ворота», «asbusyasabee»/трудолюбивый как пчела, «арыстандай айбатты»). В количественном соотношении весь состав паремий трех языков был подразделен на 6 тематических групп: (домашние животные, дикие животные, домашний скот, домашние птицы, дикие птицы, пресмыкающиеся и рыбы). Основные результаты работы нашли отражение в публикации *Функции зоонимов в русских, казахских и английских пословицах // Материалы II международной научно-практической конференции «Магжановские чтения – 2019».* – Петропавловск: СКГУ им. М. Козыбаева, 2019. – С. 58-63.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. В ходе исследования определен статус пословиц в современном языкознании, проанализированы пословицы с зоонимами на материале русского, казахского и английского языков, классифицирован материал по ЛТ, выявлены общее и национальная специфика данных пословиц. Пословицы с зоонимическим компонентом являются носителями национально-культурной семантики в русском, английском и казахском языках и в то же время, став наиболее распространенным фрагментом языковой картины мира представителей анализируемых этносов, имеют синонимичные значения.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Материалы дипломной работы могут найти применение при разработке лекций в вузовских курсах лексикологии, фразеологии, лингвокультурологии, в спецкурсах по межкультурной коммуникации и учебной лексикографии, а также спецкурсов по сопоставительному изучению русского, казахского и английского языков, в практике преподавания русского языка как иностранного.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Маковский М.М. Картина мира и миры образов. // Вопросы языкознания, 1992. №6.
2. Быстрова Е.А., Окунева А.П., Шанский Н.М. Фразеологический словарь русского языка. - М., 2002.
3. Дубровин М.И. Английские и русские пословицы и поговорки в иллюстрациях. - М., 2013.
4. Зимин В.И. Русские пословицы и поговорки. - М., 1994.
5. Лингвистический энциклопедический словарь / составитель-редактор В.Н. Ярцева. - М., 1990.

Год защиты дипломной работы: 2019.

*Составитель: Дарбаева Ж.К.,
к.ф.н., доцент кафедры «Русский язык и литература»*

НОВЫЕ ИМЕНА В ПОЭТИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ РЕГИОНА

Бобух Е.В.,

образовательная программа 5B011800 «Русский язык и литература»

ЦЕЛЬ. Представить характеристики лингвокультурем *береза, степь, ковыль, байтерек, наурыз*, их понятийную, ценностную и образную составляющие в поэзии.

ЗАДАЧИ. Обосновать теоретическую базу исследования и на основе выработанных критериев провести лингвокультурологический анализ стихотворений. Конкретизировать понятие этнопоэтика и концепт в современной лингвистике. Провести лингвокультурологическое исследование на материале творчества североказахстанского поэта. Подготовить материалы для проведения внеклассных мероприятий в школе, апробировать их в школьном процессе.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Исследование актуально тем, что в условиях сложившейся межкультурной коммуникации необходимо изучение творчества североказахстанских поэтов как носителей ментальности этносов на рубеже лингвокультур. Язык – это душа народа, в нем отражается восприятие картины мира. Язык помогает понять менталитет народа, проживающего на данной территории, и раскрывает в человеке вещи, о которых он и сам не догадывается. В поликультурном обществе особенно заметна языковая интерференция, обусловленная мировосприятием человека, формирующегося в условиях совместного комплиментарного существования разных этносов. Наиболее ярко это проявляется в поэзии. Поэты полиэтнических регионов выражают дух народа и не только отражают его миропонимание, но и оказывают влияние на его мировоззрение, определяя нравственные ориентиры представителя этноса.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Исследование через этнопоэтический анализ стихотворений вносит определенный вклад в развитие теории межкультурной коммуникации, так как употребление лингвокультурем и этнопоэтизм в значительной степени определяются ментальностью и толерантностью взаимодействующих этносов. Теоретические результаты исследования предоставляют возможность использования их для дальнейших исследований региональной субкультуры.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Основным методом является дискурсивный анализ, который основывается на изучении языка, используемого членами некоторого языкового сообщества, в ходе анализа рассматривается взаимосвязь формы языка и его функций. В исследовании использованы также методы: контекстуального анализа, который позволяет понять, в каком из возможных для него значений встретилось слово и соответственно понять смысл и значение поэтических текстов; сопоставительный метод, позволяющий выявить общие и специфические особенности употребления рассматриваемых единиц, включающий в себя *приёмы* наблюдения, обобщения и классификации.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В первом разделе «Язык – это душа народа» представлено понятие этнопоэтики как новому направлению в лингвокультурологии, языковой картине мира, даны определение термина концепт и этнопоэтизм как языковое понятие в условиях сближения лингвокультур. Северный Казахстан является регионом, где языки двух народов, казахов и русских, находятся на рубеже сближения лингвокультур. В этих условиях образуется определенная коммуникативная среда. В языках, которые находятся в доминирующей позиции, происходят взаимные процессы интерференции. Единая географическая среда, одинаковые условия жизни влияют на психический склад народа взаимодействующих культур. Человек, живущий на рубеже двух культур,

воспитывается на основе культуры родного этноса и испытывает влияние культуры другого народа. В итоге такого взаимодействия формируется региональная субкультура. Во втором разделе «Творчество поэта-земляка Ф.М. Лысенко» описываются этапы исследования и полученные результаты. Первоначально было осуществлено знакомство с биографией поэта Лысенко Ф.М., исследованы процессы взаимодействия культур и языков при описании поэтом малой Родины. Поэт родился в селе Новомихайловка, Мамлютского района Северо-Казахстанской области. Родному селу он посвятил многие из своих стихов. О взаимодействии русской и казахской культур свидетельствует употребление в произведениях русскоязычного автора слов с тюркскими этнокультурными компонентами (аул, тенге, агашка, байтерек). Анализируя произведения поэтов Северного Казахстана, можно сделать вывод, что жизнь на одной земле, одинаковые условия жизни, общее географическое пространство способствует культурному взаимопроникновению. В результате поэты региона разной национальности, пишущие на русском языке, используют образы обеих культур.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЕ. Язык является главным признаком народа, населяющего тот или иной регион. Северный Казахстан является уникальным регионом не только в историко-этнографическом, но и в лингвистическом плане. Этнопоэтический анализ произведений Ф.М. Лысенко позволяет сделать вывод, что русскоязычный поэт для создания ярких пейзажей, полных красоты и лиризма, использует этнопоэтизмы, что свидетельствует о глубоком взаимопроникновении казахской и русской культур

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Заключается в возможности использования её результатов для дальнейших исследований региональной субкультуры. Результаты научного исследования могут быть применены при разработке элективных курсов по этнопоэтике, межкультурной коммуникации и в профессиональной подготовке будущих филологов, а также при подготовке проектов в школе.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Табакова З.П. Этнопоэтика. Диалог культур и языков. – Германия: Palmarium, 2014. – 137 с.
2. Табакова З.П. Этнопоэтика в условиях взаимодействия лингвокультур // Русский язык в социально культурном пространстве 21 века. Международная конференция МАПРЯЛ. – Алматы, 2001. – 110 с.
3. Лысенко Ф.М. В моих стихах и прозе – моя жизнь. – Астана, 2018. – 137 с.

Год защиты дипломной работ: 2019.

*Составитель: Табакова З.П.,
профессор кафедры «Русский язык и литература», д.ф.н.*

ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ ПОРТРЕТ ПЕТРОПАВЛОВСКА В ТВОРЧЕСТВЕ ПОЭТОВ СЕВЕРНОГО КАЗАХСТАНА

Курындина О.А.,

образовательная программа бм011800 «Русский язык и литература»

ЦЕЛЬ. Представить описание лингвокультурологического портрета города Петропавловска в творчестве поэтов Северо-Казахстанской области.

ЗАДАЧИ. Описать теоретическую базу для исследования; провести лингвокультурологический анализ на материале творчества североказахстанских поэтов; апробировать результаты исследования в практической работе в школе.

АКТУАЛЬНОСТЬ. В условиях сложившейся межкультурной коммуникации необходимо изучение творчества североказахстанских поэтов как носителей ментальности этносов на рубеже лингвокультур.

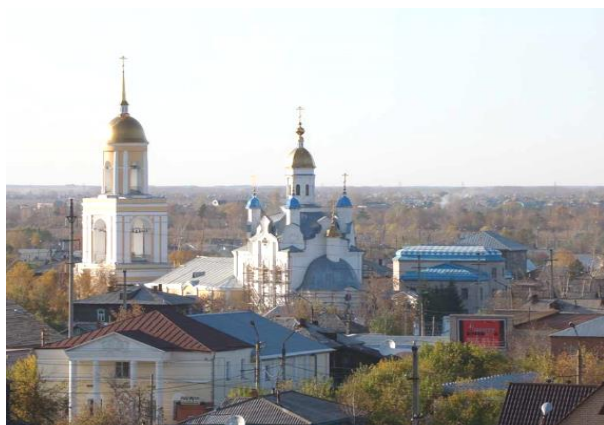
НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Исследование вносит определённый вклад в развитие теории этнопоэтики и межкультурной коммуникации, так как употребление лингвокультурем и этнопоэтизмов в значительной степени определяется ментальностью и толерантностью взаимодействующих этносов; в теоретическом обосновании исследования определяющее значение имеет семантика и структура концепта; в ментальности основных этносов на рубеже лингвокультур проявляется толерантность и диалог казахской и русской культур, сопоставительное изучение локальных ассоциаций открывает новые возможности для изучения национальной когнитивной базы и её региональных вариантов.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Для достижения цели исследования и решения поставленных задач использовались методы: дискурсивный, контекстуальный анализ; сопоставительный метод, включающий в себя приёмы наблюдения, обобщения и классификации, позволяющий выявить общие и специфические особенности употребления рассматриваемых единиц.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В первом разделе работы «Лингвокультурный портрет Петропавловска в творчестве поэтов Северного Казахстана» представлены как базовые в современной лингвистике теоретические основы изучения концепта и понятие языковой картины мира. Понятие концепта раскрывается с точки зрения известных учёных-лингвистов как основной единицы отражения культуры в сознании человека и в языке. Приводится семантическая структура концепта в поэтическом тексте. Во втором разделе представлено исследование текстов поэтов Северного Казахстана, в творчестве которых проявляется ментальность русских и казахских авторов, диалог культур и языков. Проведено исследование творчества Владимира Шестерикова, Бахытжана Канапьянова, Ивана Плетухина, Муталапа Кангожина, Александра Курлени и других поэтов-североказахстанцев. В их творчестве широко представлен концепт города Петропавловск, при описании которого поэты Приишимья уделяют большое внимание его истории, культуре, окружающей природе края, авторы проявляют уважительное отношение к людям труда. Наблюдения над фактическим материалом позволило выявить, как с помощью языковых единиц представленные в исследовании концепты отображаются в национальном представлении носителей русского языка.

Третий раздел посвящён внедрению материалов исследования в учебно-методическую работу в школе. В школе открыт мини-музей русско-казахской культуры, экспозиции которого являются существенным дополнением в образовании учащихся и воспитании их как духовно-нравственной личности. Основная цель музея школы — сохранение

исторической памяти, развитие чувства патриотизма, воспитание гражданственности, любви к Родине.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Возможность использования результатов работы для дальнейших исследований региональной субкультуры. Научные результаты исследования могут быть применены при разработке учебных курсов по лингвокультурологии, межкультурной коммуникации, в профессиональной подготовке будущих филологов в проектной деятельности учащихся. Отдельные положения исследования могут быть использованы в обучении русскому языку представителей других этносов и специальностей в учебных заведениях, так как знание основ этнической культуры облегчает процесс взаимодействия и понимания представителей разных этносов.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Поэтический текст наиболее точно отражает национальную специфику языковой картины мира, восприятие окружающей действительности человеком, прикоснувшимся к другой языковой картине мира; ассоциативный анализ поэтического текста позволяет определить культурно-национальную специфику заимствования на уровне наглядно-образного восприятия; изучение творчества поэтов Северного Казахстана способствует воспитанию патриотических чувств, духовности, нравственных качеств обучающихся.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Табакова З.П. Этнопоэтика, Palmarium Academic Publishing Deutschland / Германия, 2014, с. 137.
2. Табакова З.П., А.К. Карабатырова, О.М. Медведева. Этнопоэтический анализ произведений североказахстанских авторов. – Петропавловск, 2012, с. 100.
3. Степные напевы, Хрестоматия. – Петропавловск, 2011, с. 124.
4. Кангожин М. Мои горизонты. – Петропавловск, 2003, с. 111.
5. Шестериков В.Г. Костры земли. – Алма-Ата, 1974, с. 64.

Год защиты дипломной работы: 2019.

*Составитель: Табакова З.П.,
профессор кафедры «Русский язык и литература», д.ф.н.*

НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫЙ АСПЕКТ ПРИ ПЕРЕДАЧЕ ИМЕН СОБСТВЕННЫХ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКОВ)

Радионов Р.А.,

образовательная программа 5B020700 «Переводческое дело»

ЦЕЛЬ. Изучение особенностей перевода английских имён собственных на русский язык с учетом их национально-культурной специфики.

ЗАДАЧИ. Рассмотрение понятия и видов имён собственных, изучение особенностей и способов перевода имён собственных с учетом их национально-культурной специфики, анализ способов передачи имён собственных с английского языка на русский с учетом их национально-культурных особенностей на материале конкретных текстов.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Заключается в том, что даже профессиональные переводчики испытывают затруднения при переводе имен собственных с одного языка на другой, так как данные языковые единицы имеют ярко выраженную национально-культурную окраску, особенно, если они заимствованы из других языков и адаптированы к грамматическим и лексическим правилам принимающего языка. Поэтому данный вопрос требует изучения и разработки необходимых стратегий, которые могли бы предоставить переводчику соответствующие решения данной проблемы.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Заключается в систематизации знаний об антропонимах как особом классе словарного состава, характеризующегося высокими национально-культурными признаками, а также в выявлении наиболее частотных способов передачи английских имён собственных на русский язык.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Описательный, сравнительно-сопоставительный, лингво-статистический, методы анализа и синтеза, метод сплошной выборки, переводческий анализ.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В работе раскрываются сущность, виды и теории перевода имен собственных. Проведен анализ семантических особенностей имен собственных, а также анализ особенностей перевода имен собственных с учетом их национально-культурной специфики. Согласно результатам исследования самым распространённым приёмом перевода английских имён собственных на русский язык является приём транскрипции и транслитерации – 40%, дословный перевод – 31%, преобразующий перевод информационной системы, в которой происходит замена информационной системы или ее элементов, был отмечен в 11% случаев, большинство из которых имеют место во фразеологических выражениях. Приемлемость кальки наблюдается у 8% имён собственных в основном в газетных статьях, в 5% случаев имело место ономастическое соответствие, 5% имен собственных были оставлены без перевода. Главное объективное диалектическое противоречие, которое связано с трудностями при передаче имён собственных, заключается в их внутренних и внешних свойствах. Любое использование имён собственных на иностранных языках является актом межъязыкового и межкультурного общения, а результатом этого является взаимодействие двух языковых и речевых систем, двух культурных и психологических традиций. Переводчик не способен устранить объективные диалектические противоречия, связанные с функционированием имени в другой языковой среде, но он может и должен знать о них и максимально учитывать их в своей работе. Благодаря этому можно полностью избежать субъективных ошибок и неточностей. В этом случае, конечно, необходимо опираться на богатый опыт, накопленный предыдущими поколениями переводчиков и лингвистов.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Как доказало исследование, передача имён собственных на другой язык является сложной и многогранной проблемой. Это связано с многочисленными недоразумениями, курьезами, ошибками. Тем не менее, важно понимать, что они вызваны не только пробелами в знаниях переводчиков, журналистов, комментаторов и других языковых посредников, но и некоторыми глубинными причинами, присущими антропонимам как явлению межъязыкового национально-культурного общения.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Положения и результаты данного исследования могут быть использованы на практических занятиях по ряду дисциплин переводческого цикла.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. М., 2019. – 368 с.
2. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2004. – 224 с.
3. Aguilera E.C. The Translation of Proper Names in Children's Literature. E-f@bulations /E-f@bulagoes, 2, 1-10, 2008. – 408 p.
4. Ермолович Д.И. Имена собственные на стыке языков и культур — М.: Р. Валент, 2001. - 200 с.
5. Казакова Т.А. Практические основы перевода. English Russian. – Серия: Изучаем иностранные языки. – СПб.: «Издательство Союз», 2001. – 320 с.

Год защиты дипломной работы: 2019.

Составитель: Бегман О.А.,
старший преподаватель кафедры «Германо-романская филология»

ҚАЗАҚСТАННЫҢ СОЛТҮСТІК АЙМАҒЫНДАҒЫ ҚОСТІЛДІЛІК ЖӘНЕ КӨПТІЛДІЛІКТІҢ СИПАТЫ

Сұлтанова Ж.С.,

5B011700 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Жұмыстың негізгі мақсаты – Қазақстан Республикасындағы (Солтүстік Қазақстан облысының негізінде) тілдік жағдайды сипаттау, қостілділік және көптілділіктің ерекшеліктерін бақылау, оның дамуына себеп болатын факторларды айқындау.

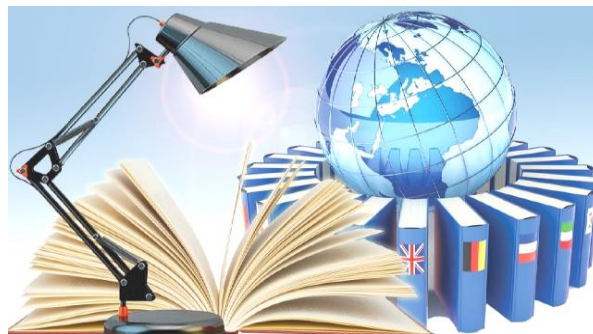
МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсаттарға жету жолында төмендегідей міндеттер қойылды: қостілділік теориясының даму ерекшелігін зерттеу, оның негізгі түрлеріне сипаттама беру; Солтүстік Қазақстан облысындағы қостілділік және көптілділіктің пайда болуын, дамуын анықтау; әлеуметтік-лингвистикалық талдаулар арқылы қостілділік, көптілділіктің психолингвистикалық табиғатын анықтау; полилингвальді сананы қалыптастыру үшін тілдің когнитивтік, этнолингвистикалық, лингвомәдени, психолингвистикалық табиғатын тану; ассоциативтік тәжірибе негізінде қазақ, орыс, ағылшын тілдерін игеру деңгейін анықтау.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Қостілділік пен көптілділіктің дамуы бүкіл дүниежүзінде де, сондай-ақ біздің елімізде де тұрақтылықты сақтауға септігін тигізеді. Біртұтас мемлекет ауқымында екіжақты қостілділік, көптілділік түрлі этностардың қалыпты жағдайға бірлесіп өмір сүруін қамтамасыз етеді, сондай-ақ қоғамда ұлтаралық толеранттылықты қалыптастыруға және интеграциялық процестердің дамуына мүмкіндік береді. Қостілділіктің және көптілділіктің даму сатыларын әлеуметтік-лингвистикалық тұрғыдан бақылап, оның өрістерін байқау – қазіргі тіл білімінің ең өзекті мәселелерінің бірі. Әлеуметтік тіл білімінде қостілділіктің және көптілділіктің дамуына байланысты мәселелердің жан-жақты зерттелуі қостілділіктің әлеуметтік-лингвистикалық мәнін айқындауға, кеңінен ашуға үлесін қосатыны сөзсіз.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Қазақстанның солтүстік аймағындағы қостілділік және көптілділіктің сипаты анықталды; полилингвальді сананы қалыптастыру үшін тілдің когнитивтік, этнолингвистикалық, антропоцентристік, лингвомәдени танымдық, психолингвистикалық табиғаты қарастырылды; қазақ, орыс, ағылшын тілдерінің ассоциативтік өрістері анықталып, тілдерді игеру деңгейі көрсетілді.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Диплом жұмысын жазу барысында эксперимент, сауалнама, талдау, салыстыру, ассоциативтік зерттеу әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Диплом жұмысында Қазақстан Республикасындағы (Солтүстік Қазақстан облысының негізінде) тілдік жағдай сипатталып, қостілділік және көптілділіктің ерекшеліктері бақыланды, оның дамуына себеп болатын факторлар қарастырылды. Жұмыс кіріспе, екі тарау, қорытынды және пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады. Кіріспеде тақырыптың өзектілігі, мақсаты, міндеттері, болжамы, әдістері және жұмыстың ғылыми жаңалығы көрсетіледі. Бірінші тарауда қостілділік және көптілділік ұғымдарына сипаттама берілді, Солтүстік Қазақстандағы тілдік жағдаятқа толық ақпарат, статистикалық мәліметтер келтірілді. Екінші тарауда полилингвальді сананы қалыптастыруда тілдің когнитивтік, психолингвистикалық табиғаты қарастырылды. Қорытындыда диплом жұмысының тақырыбы бойынша нақты тұжырымдар жасалған.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Қазақстан Республикасы ғасырлар тоғысында дербес мемлекетке айналды. Мемлекеттің саяси, әлеуметтік және экономикалық жүйесі әлемдік өркениет жүйесінде құрылды. Ғаламдану мен интеграция заманындағы бүгінгі өркениеттің аса бағалы көп сипаттарының ішінде Қазақстанның басқа мемлекеттермен тығыз байланыста болатын бағдары бар. Сол себепті көп тілді жеткілікті дәрежеде меңгеру және білім мен ғылымның барлық саласында білікті болу біздің жаңарған қоғамымыздың көрсеткіші, алға қарай даму сатысындағы қажетті құбылыс болмақ. Қазақстанның ерекшелігі халқының көп этникалық және көп тілді құрамымен айқындалды. Қазақстандағы тілдік жағдаят – экзоглосты, теңгермелі емес, диглосты және демографиялық тұрғыдан теңбе-тең емес түрде сипатталады. Көптілділік – көптілділіктің негізі. Солтүстік Қазақстан облысында көптілділіктің сипатын анықтау үшін социолингвистикалық, ономастикалық зертеулер жүргізді. Нәтижесінде, солтүстік қазақстандықтардың тілдік коммуникативтік, лингвоелтанымдық компетенциялары жоғары деңгейде деуге болады. Диплом жұмысында қазақ, орыс және ағылшын тілдеріндегі психолингвистикалық аспектілерін талдай отырып және ассоциативтік тәжірибе нәтижелеріне сүйене отырып полилингвальді тұлғаны қалыптастыру жолдары анықталды.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Зерттеудің негізгі материалдарын әлеуметтік лингвистика курсына, тілдер тереңдетіліп оқытылатын мектептерде қазақ, орыс, ағылшын тілі сабақтарында пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТ.

1. Верещагин Е.М. Психологическая и методическая характеристика двуязычия. – Москва: Наука, 2014. – 115 с.
2. Хасанұлы Б.Х. Казахско-русское двуязычие: Социально- лингвистический аспект. – Алматы: Наука, 1998. – 272 б.
3. Алтынбекова О., Никбаева К. Билингвизм типологиясы туралы. // Қазақ тілі мен әдебиеті № 6, 2012. – 115-122-бб.
4. Қабдолова Қ., Есімбекова Б. Қазақстан республикасы білім саласындағы көптілділіктің кейбір мәселелері. // Қазақ тілі мен әдебиеті № 12, 2019. – 10-15-бб.
5. Қайдар Ә. Қазақ тілінің өзекті мәселелері. – Алматы: Ана тілі, 1998. – 304 бет.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырған: Габдулина М.Г.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, п.ғ.к.*

ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ӨЗГЕ ТҮРКІ ТІЛДЕРІНІҢ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТУЫСТЫҚ ТЕРМИНОЛОГИЯСЫ

Тұрсын Е.Қ.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Қазақ және өзге түркі тілдеріндегі туыстық терминдерді салыстыра зерттеу. Түркі тілдеріндегі туыстық терминдердің даму жолын анықтау.

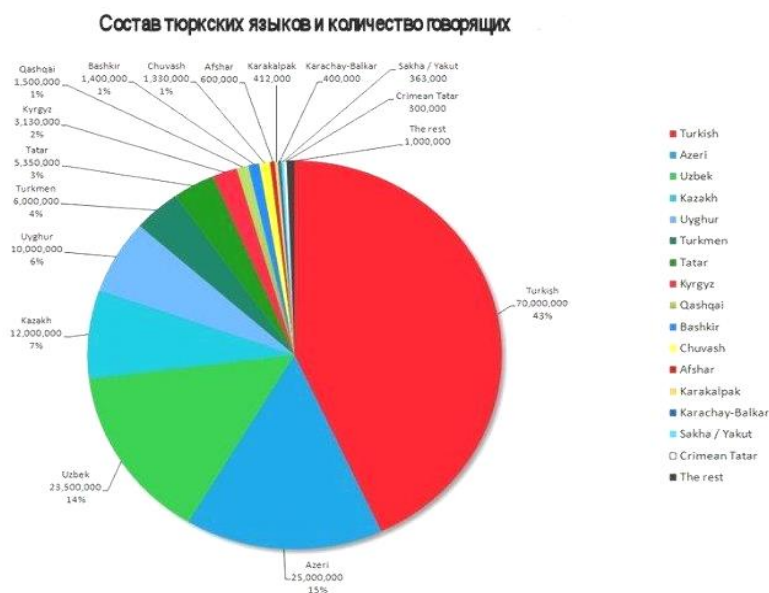
МІНДЕТІ. Қазақ тіліндегі туыстық терминдерді зерттеуді жалпытүркілік зерттеушілік бағытта жүргізу; қазақ тіліндегі туыстық терминдердің тілдік ерекшеліктерін, этимологиясын анықтауда түркі тілдерімен салыстыра зерттеу; қазақ тіліндегі туыстық терминдерге лексикалық, сөзжасамдық және этнолингвистикалық тұрғыдан ең жақын тілдерді анықтау.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақ тіліндегі туыстық терминдер тіл білімінде жан-жақты қарастырылып, толық зерттеліп бітпеді. Қазақ тіліндегі туыстық терминдерді өзге түркі тілдеріндегі терминдермен салыстыра зерттеу мүлдем кенжелеп қалды деуге негіз бар. Әсіресе, қазақ тіліндегі (оның барлық сөйленістерін ескеріп) туыстық терминдерді жалпы түркі тіл білімі шеңберінде қарастыру қазақ лингвистикасында орын алмады. Қазақ тіліндегі туыстық терминдерді көне түркі және өзге тірі түркі тілдеріндегі терминдермен лексика-семантикалық, мәдениеттанымдық тұрғыдан салыстыру жұмыстары нәтижелі түрде жүргізілмеді. Бұл өз кезегінде жұмыстың өзектілігін айғақтайды.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Қазақ және өзге түркі тілдеріндегі туыстық терминдерге толық тілдік талдау жұмыстары жүргізілді; олардың лексикалық, сөзжасамдық, этнолингвистикалық ұқсастықтары мен ерекшеліктері анықталды; түркі тілдеріндегі туыстық терминдердің көне жазба ескерткіштеріндегі нұсқаларымен салыстырылды.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Қазақ және өзге түркі тілдеріндегі туыстық терминдерге толық тілдік талдау, салыстыру, ассоциативтік зерттеу әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Қазақ және өзге түркі тілдеріндегі туыстық терминдерге лингвистикалық талдау жұмыстарын жүргізу арқылы салыстырмалы лингвистиканың мәселелерін шешу қарастырылады. Туыстық терминдердің ұқсастықтары мен ерекшеліктері, соған байланысты олардың қазақ туыстық терминдерімен ұқсастық дәрежесі анықталған. Л.А. Покровская, А.А. Машаров, М.Ш. Саидова, Э.В. Севортян, Ә. Қайдар, Е. Жанпейісов, М.Ш. Сарыбаева, Х.А. Арғынбаев, Ц.Д. Номинханов, И.А. Исмоилованың туыстық терминология бойынша ғылыми еңбектері сараланып, туыстық терминдер топтастырылады. Қазақ тіліндегі 47 туыстық терминді 13 түркі тіліндегі терминдермен салыстырып, оларға талдау жұмыстары жүргізілген. Атап айтқанда, қазақ тіліндегі туыстық терминдерді қыпшақ, оғыз, ұйғыр-оғыз, қарлұқ, бұлғар топарының тілдеріндегі аналогияларының арасындағы байланыстар, қазақ сөйленістеріндегі 45 терминнің түркі тілдеріндегі нұсқалары анықталады. Туыстық терминология дегеніміз – белгілі бір этностық социумдағы туыстық қатынастағы индивидтердің атауын білдіретін бірліктерді, олардың жасалу жолы мен қолдану ерекшеліктерін, тарихын зерттейтін тіл білімінің тар саласы. Туыстық терминология лексика, тіл тарихы, этимология, салыстырмалы-тарихи грамматика, этнолингвистика секілді тіл білімі салалары аясында зерттеледі.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Туыстық терминология – тек қана лексиканың ғана емес, тіл тарихы, салыстырмалы тарихи-грамматика, түркология, сонымен қатар морфология мен этнолингвистиканың зерттеу нысаны бола алатын, әлі де зерттеуді қажет ететін сала. Туыстық атауларға қатысты сөздерді салыстыру барысында көне тілмен салыстырғанда ортақтық басым екендігі көрінді. Қазақ тілі – түркі тілдеріндегі туыстық терминдердің түрленуінің көптеген формаларын сақтағанын да анықтадық. Мысалы, ата-атаке-аташым-атажан-атай секілді түрлену тізбегі қазақ тілінде өзге түркі тілдерімен салыстырғанда ұзын болып шықты.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Аталмыш жұмыстың нәтижелерін «Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығында оқитын студенттерге, магистранттарға зерттеудің негізгі материалдарын түркология, салыстырмалы-тарихи грамматика, салыстырмалы лингвистика салаларында қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Машуров А.А. Тууганчылык терминдерине ономазиологиялык илик: Монография.– Бишкек: Айат, 2017. – 106 б.
2. Покровская А.Н. Термины родства в тюркских языках // Историческое развитие лексики тюркских языков. – Москва: Изд-во АН СССР, 1961. – 467 с.
3. Саидова М.Ш. Наманган шевалариндаги қариндошлик терминларининг лексико-семантикалик тахлили. Авторефер. канд. диссер. Тошкент, 1995.
4. Ниязбеков М. Біз қалай туысамыз? – Алматы: Өнер, 1992. – 48 бет.
5. Nelson G. Readings in kinship and social structure. – New York: Harper&Row, 1971. – 449 p.
6. Наделяев В., Насилов Д., Тенишев Э., Щербак А. Древнетюркский словарь.- Ленинград: Наука, 1969. - 679 с.
7. Бабалар сөзі: Жүз томдық. Батырлар жыры. 35 том. – Астана: Фолиант, 2006. – 392 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырған: Синбаева Г.К.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының аға оқытушысы, магистр*

ҚАЗАҚ-ӨЗБЕК ПАРЕМИОЛОГИЯСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Абубакирова Р.М.,

5B011700 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Қазақ және өзбек тілдеріндегі мақал-мәтелдерді салыстырмалы әдіс арқылы зерттей отырып, екі тілдегі мақал-мәтелдердің лексика-семантикалық, этнолингвистикалық ерекшеліктерін ашу.

МІНДЕТТЕРІ. Қазақ-өзбек мақал-мәтелдерін жинақтап, мағыналық-тақырыптық топтарға бөлу; қазақ-өзбек мақал-мәтелдерінің құрылым, мағынасы, шығу тарихы жағынан ұқсастықтар мен ерекшеліктеріне этнолингвистикалық зерттеу жүргізу.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Еліміз өз тәуелсіздігін алғаннан кейін қазақ тілінің мәртебесі асқақтап, қазақ тілі мемлекеттік тіл мәртебесіне ие болып қазақ халқының еңсесін тік көтеруге ерекше әсер етті. Қазақ елі де жер жүзіндегі өркениетті елдер қатарына қосылып әлемдік дамыған елдер қауымдастығынан орын ала білді. Соның ішінде діні бір, тілі мен мәдениеті ұқсас тарихының түйісетін жолдары бар қазақ жән өзбек халықтарының тілдеріндегі мақал-мәтелдер әлі күнге дейін ғылыми түрде салыстыра зерттелген емес. Сондықтан да қазақ-өзбек мақал-мәтелдерінің этнолингвистикалық құрылымды-грамматикалық, лексика-семантикалық ерекшеліктерін салыстыра отырып зерттеу, олардың ортақ ойларын тауып халықтың рухани мұрасы болған мақал-мәтелдерді құнды деректер мен мәліметтерді зерттеуге деген қажеттілік – осы жұмыстың өзектілігін айқындайды.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ.

Зерттеудің нысаны бойынша қазақ-өзбек паремиологиясының ерекшеліктері зерттеліп, мағыналары анықталды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Әлем әдебиетінде мақал-мәтелдердің қолданылу көлемі, қалыптасуы, этимологиясын ашып беру, олардың бір халықтың өмірі, көзқарасы, салт-дәстүрлерімен байланысты екенін көрсету және бұл тұста ғылыми көзқарастарды біріктіру мәселесіне бөлек назар аударуда. Әлем тілтануында фразеологиялық және паремиологиялық бірліктердің түрлі аспектілері: құрылымдық-семантикалық, когнитивтік ерекшеліктері, мақалдың идиома, фразеологизм, афоризм және мәтелдермен қарым-қатынасы, диахрон және синхрондық күйлері және тілдегі көріністері жөнінде бірнеше зерттеулер жүргізілді. Сондай болса да, мақалдардың интралингвистикалық және экстралингвистикалық жағдаяттар негізінде қалыптасуы барысында терең зерттеуді қажет ететін тұстары да баршылық. Қазіргі кезде қазақ және тіл білімінде, әдебиетінде әлі де толық зерттелмеген, зерттеуді қажет ететін мәселелер жиі кездеседі. Аталмыш мәселелердің ішінде мақал және мәтелдердің тілдік ерекшеліктері мен олардың табиғатын зерттеу толықтай зерделеу мәселесі де кең етек алып келеді. Қазақ халқының тіл білімінде халық философиясы деп аталатын мақал-мәтелдерді әдебиетші М. Әуезов, Қ. Жұмалиев, М. Ғабдуллин, Ғ. Мүсірепов, Т. Кәкішев, З. Қабдолов зерттеулерінде қазақ мақал-мәтелдерінің әдеби табиғатын, тілші-мамандар Ә. Қайдар, З. Ерназаров, А. Нұрмұханов, С. Сәтенова зерттеулерінде мақалдардың тілдік ерекшеліктері сөз болды. Ал, өзбек халық ауыз әдебиетінің дамуына өз үлесін қосқан алғашқы ғалымдардың еңбектері әлі күнге дейін өз құндылығын жойған жоқ. Олар: Х. Зарифов, М. Афзалов, М. Алавия, З. Хусаинова, О. Собиров, А. Қахқоров, Ж. Қобулниёзов, М. Саидов, Т. Мирзаев, К. Имомов, М. Муродов, Б. Саримсоқов, Т. Ашуров, О. Сафаров, А. Мусақұлов, М. Жұраев, У. Жуманазаров, Ш. Турдимов, Ж. Эшонқұлов сынды фольклортанушы ғалымдар. Соның ішінде діні бір, тілі мен мәдениеті ұқсас тарихының түйісетін жолдары бар қазақ жән өзбек халықтарының тілдеріндегі мақал-мәтелдер әлі күнге дейін ғылыми түрде салыстыра зерттелген емес. Қазақ халық мақал-

мәтелдері арасында көптеген ұқсастықтар және өзіне тән ерекшеліктері бар. Өзбек тілінде мақалға былайша анықтама береді: «Мақол - халқнинг ижтимоий-тарихий, ҳаётӣй-маишӣй таҷрибаси умумлашган бадӣйӣ, образли мулоҳазалардан иборат ҳикматли сўз». Қарап тұрғанымыздай тура қазақ халқының мақалға берген анықтамасына ұқсас келеді. Өзбек тіліндегі алғашқа мақалдар жинағы 1923 жылы «Ўзбекча оталар сўзи» деген атпен жарыққа шығады. Құрастырушы және жинаушы Мулло Бекжан Рахмонұлы. 1926 жылы Шерали Рузи дейтин автордың жинақтауымен «Узбек мақоллари» деген жинақ жарыққа шықты. Осы кезден бастап «мақал» атауы кең өрісте дами бастады десек болады.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Қорыта айтқанда, мақал-мәтелдер қазақ-өзбек әдебиетінде, халықтың тұрмыс-тіршілігінде ойып тұрып орын алатын жанрдың бірі. Соған қарамай қазақ-өзбек мақал-мәтелдерінің әлі күнге дейін толық зерттелмеген тұстары баршылық. Дегенмен, екі ұлттың мақал-мәтелдерінің осы күнге дейін өз құндылығын жоғалтпай келгені жоғарыда атап өткен зерттеушілердің еңбектерінің нәтижесі деп есептейміз.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Зерттеу барысында қолданылған мәліметтер мен тұжырымдарды қазақ және өзбек тілді аудиторияларда және арнайы тілдік курстарда, әртүрлі танымдақ оқулықтар құрастыруда қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Кенжемұратова С.К. «Мақал-мәтелдердің синтаксисі» Астана, 2002 ж.
2. З. Қабдолов «Сөз өнері» Алматы, TST-Company, 2006. - 360 б.
3. Қайдар Ә. «Халық даналығы», Алматы: «Тоғанай Т» баспасы, 2004 ж. - 560 б.
4. Хакимов М. «Езувчи ва халқ тили». (Ўзбек езувчиларининг асарларида мақол ва офоризмлар). - Тошкент, 1971.
5. Мирзаев Т, Саримсақов Б. «Ўзбек халқ мақолари» (2 томлик). Фан, Т.І, 1987. - 368 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Мухамеджанова Г.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, PhD*

5-СЫНЫПТА ҚАЗАҚ ТІЛІН ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР АРҚЫЛЫ МЕҢГЕРТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Дилдабаева А.О.,

5B011700 – «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Қазақ тілі пәнін орыс мектептерінде қазақ тілін оқыту барысында жаңа технологияларды пайдалану арқылы оқушылардың қатысымдық мәдениетін қалыптастыру мен дамыту.

МІНДЕТТЕРІ. Қазақ тіл біліміндегі ғылыми-теориялық пікірлерді саралай отырып, жалпы орта білім беру жүйесіндегі дидактикалық база мазмұнының жаңартылуына үлес қосатындығын дәйектеу; орыс тілді мектептерде қазақ тіліндегі интерактивтік әдістер арқылы оқытудың әдіснамалық негіздерін (философиялық, психологиялық, педагогикалық) айқындау; мемлекеттік тілді жоғары дәрежеде меңгерген, қазақ тілін жоғары біліктілікпен қолдана алатын болашақ жеке тұлғаны қалыптастыру үшін қазақ тілін интерактивтік әдістер арқылы меңгертуге байланысты тапсырмалар мен жаттығулар жүйесін әзірлеу; ұсынылған әдістемелік жүйенің тиімділігін орыс тілді жалпы білім беретін мектептердің жоғары сыныптарында эксперимент жүргізу және оның нәтижелері арқылы дәлелдеу.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Білім жүйесінің дамуы мен тұрақты қызмет етуін қамтамасыз ету, қоғам мен мемлекеттің даму шарттары көптеген дамыған елдерде мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі ретінде қарастырылуда. Мектеп оқушыларының зияткерлік әлеуетін қалыптастырып, оларды жеке тұлға ретінде дамыту мектептегі білім жүйесін жетілдірудің басты міндеті болып табылады. Бүгінгі жаһандану заманында еліміздің әлемнің алпауыт елдерінің қатарында тұрып, ұлттық құндылықтарымыз бен тілімізді, тарихымыз бен мәдениетімізді әлемге танытатын зиялы, білікті ұрпақ тәрбиелеу, міндетіміз. Сондықтан мұғалімнің алдында жан-жақты дамыған, өз елінің тілін, тарихын, мәдениетін жетік білетін, белсенді тұлғаны қалыптастыруға мүмкіндік туғызатын білімдік орта құру міндеті тұр. Елбасы Н.Ә. Назарбаев 2012 жылғы 27 қаңтардағы «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында мемлекеттік тілді дамыту туралы: «Тіл туралы жауапкершілігі жоғары саясат біздің қоғамымызды одан әрі ұйыстыра түсетін басты фактор болуға тиіс. Біз алдағы уақытта да мемлекеттік тілді дамыту жөніндегі кешенді шараларды жүзеге асыруды табандылықпен жалғастыра береміз. Кез келген тіл өзге тілмен қарым-қатынасқа түскенде ғана өсіп, өркен жаятынын әрдайым есте сақтаған жөн.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Орыс тілді жалпы білім беретін мектептерде қазақ тілін интерактивтік әдістер қылы оқытудың ғылыми-әдістемелік жүйесі әзірленді, оқушының тілдік, қатысымдық, әлеуметтік дағдыларының қалыптасатыны дәйектелді; орыс тілді жалпы білім беретін мектепте қазақ тілін интерактивтік әдістер арқылы оқыту үдерісін тиімді ұйымдастыратын дидактикалық ұстанымдар мен әдіс-тәсілдер жүйесі анықталды; орта буын оқушыларына қазақ тілін меңгертудің кешенді тапсырмалар жүйесі жасалып, эксперимент нәтижелерінде олардың тиімді екендіктері дәлелденді.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Өзге тілді аудиторияда қазақ тілін интерактивтік әдістер арқылы оқыту коммуникативтік құзыреттілікке ие, сонымен қатар мемлекеттік тілді жоғары дәрежеде меңгерген өзге тілді мектеп оқушысының қалыптасуына ықпал жасайды;

Қазіргі жалпы білім беретін мектептердегі қазақ тілін оқыту әдістемесі жаңартылған білім мазмұнына сәйкес одан әрі ғылыми-практикалық негізделе түсуіне, сондай-ақ білім беру жүйесінің жаңарту мен жаңғырту талаптарының жүзеге асырылуына үлес қосады;

Дайын білім беруге негізделген «дәстүрлі» стиль арқылы алынған білім оқушылардың жинақталған өзге білімдерімен тиімді сіңісе алмайды, сондықтан механикалық есте сақтау, үстірт білім алу жағдайлаы орын алады. Ал интерактивтік әдістер арқылы оқыту оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімдерін сыныптан тыс жерде, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз етеді.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Интерактивті оқыту технологиясының моделі: проблемалық шығарма әдістері, презентация, пікірталас, топпен жұмыс, миға шабуыл әдісі, сыни тұрғысынан ойлау әдісі, викториналар, мини зеттеулер, іскерлік ойындар, рөлдік ойындар, тренинг т.б. Инновациялық технологиялар оқытудың интерактивті әдістерін ұтымды қолданумен байланысты. Қай әдісті қолдану түрлі себептерге: сабақтың мақсатына, қатысушылар мен мұғалімнің тәжірибесіне, олардың талғамына байланысты.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Зерттеу бойынша ұсынылған оқу бағдарламасына сәйкес жасалған білім берудің кешенді әдіс-тәсілдер жүйесін (жаттығулар мен тапсырмалар, интерактивті және бағалау-бақылау нысандары) қазақ тілі мен әдебиеті пәндерінен білім берудің әдіснамасы мен әдістемесін жетілдіруде пайдалануға үлес қосады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Оразбаева Ф.Ш., Рахметова Р.С. Қазақ тілін оқыту әдістемесі: Оқу құралы. –Алматы: Print-S, 2005.
2. Күзекова З.С. Екінші тіл ретінде қазақ тілі оқулығы теориясының лингвистикалық негіздері. – Алматы. ТОО «Издательство LEM», 2005.
3. Досмурзаева А.С. Қазақ тілін орыс бөлімдерінде тірек сызбалар арқылы оқыту әдістемесі. Дисс. - Алматы, 2002.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Мухамеджанова Г.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, PhD*

ОТРАЖЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ МЕНТАЛЬНОСТИ В РУССКОЙ И КАЗАХСКОЙ КУЛЬТУРАХ (НА МАТЕРИАЛЕ ФРАЗЕОЛОГИИ)

Имантаева А.К.,

образовательная программа 7М01702 (6М011800) Русский язык и литература

ЦЕЛЬ. Выявление особенностей отражения национальной ментальности на основе русских и казахских фразеологизмов с компонентами-зоонимами.

ЗАДАЧИ. Подобрать и изучить теоретический материал по теме исследования; произвести отбор языкового материала, представленного фразеологизмами с компонентами-зоонимами в русском и казахском языках; предложить классификацию фразеологизмов с компонентами-зоонимами в исследуемых языках; выявить общие и отличительные черты фразеологизмов с компонентами-зоонимами в сопоставляемых языках; раскрыть национально-культурную специфику зоонимов и фразеологизмов с компонентами-зоонимами в русском и казахском языках методом социологического опроса и ассоциативного эксперимента.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Определяется возрастающим интересом к проблемам языковой картины мира. В настоящее время востребованными становятся знания, которые отражают образ мира, что объясняет рассмотрение национального менталитета через язык. С помощью фразеологической картины мира воссоздается картина мира в сфере обиходного общения людей, она становится близкой к наивной картине мира. Фразеологические единицы фиксируют, хранят и воспроизводят чувства, ощущения, эмоции, настроение человека, через которые он осваивает мир, поэтому в них ярко отражается национальное своеобразие языка. Не менее актуален сопоставительный анализ фразеологизмов с компонентами-зоонимами, который включает анализ ассоциативно-образного мышления носителей языка и открывает перспективы изучения его ментальности.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Состоит в том, что в ходе исследования проведен комплексный сопоставительный анализ фразеологизмов с компонентами-зоонимами на материале русского и казахского языков. В разрезе системы ценностей и поведения человека, которые зафиксированы в языке и отраженного в нем менталитета, попытка системного изучения фразеологизмов с компонентами-зоонимами в русском и казахском языках способствует более глубокому пониманию и сопоставлению материала. Образы животных, включаясь в систему образных средств характеристики человека, не только углубляют, но и расширяют знания о самом человеке.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. В процессе подготовки диссертации использовались следующие методы исследования: описательный метод, социологический метод, метод ассоциативного эксперимента, метод лингвокультурологического анализа, сопоставительного анализа языковых единиц.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В первом разделе данной работы рассмотрены понятия: ментальность, национальный характер, некоторые различия русского и казахского менталитетов. Во втором разделе рассмотрены: фразеологизмы как способ выражения национальной картины мира, роль зоонимов в исследуемых культурах. В третьем разделе представлен сопоставительный анализ фразеологизмов с компонентами-зоонимами, социологический опрос и ассоциативный эксперимент. Проанализированы полученные результаты. В заключении подводятся итоги проведенного диссертационного исследования и намечаются перспективы дальнейшего применения результатов исследования, обоснование проведения подобного опроса среди учащихся школ для получения более полной картины

трансформации национальных традиций и представлений. Итогом исследования стал словарь казахских фразеологизмов с компонентами-зоонимами в переводе автора на русский язык для понимания значения.

КОЛИЧЕСТВО ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ С КОМПОНЕНТАМИ-ЗООНИМАМИ В РУССКОМ И КАЗАХСКОМ ЯЗЫКАХ		
Таблица 1 – Сравнительный анализ количества фразеологизмов с компонентами-зоонимами в русском и казахском языках		
Название компонента-зоонима, встречающегося в составе фразеологизма	Количество фразеологизмов в русском языке (%)	Количество фразеологизмов в казахском языке (%)
Собака/ит	29	71
Кошка/мысық	69	31
Заяц/қоян	46	54
Медведь/аю	62,5	37,5
Лев/арыстан	37,5	62,5
Лиса/түлкі	29	71
Волк/қасқыр	46	54
Корова/сыйыр	38	62
Баран/қой	25	75
Лошадь/ат	10	90
Гусь/қаз	50	50

АССОЦИИ НА СЛОВО-СТИМУЛ “ЖЫЛҚЫ/ЛОШАДЬ”

грациозность		қымыз (кумыс)
скорость		соғым (заготовленное впрок мясо)
скачки		қасиетті (святой)

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Сопоставительный анализ фразеологизмов с компонентами-зоонимами, показал, что в казахском языке фразеологизмов с компонентами-зоонимами значительно больше, чем в русском языке; это подтверждает преобладание в казахском языке животноводческой терминологии. Зоонимы в составе фразеологизмов раскрывают особенности казахского и русского образа жизни человека, его традиции, обычаи, мышление. Фразеологию можно назвать одним из источников познания национальной ментальности, специфики культуры, национального характера, склада ума представителя этноса.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Определяется возможностью использовать материалы исследования для понимания развития процессов межкультурной коммуникации как в учебном процессе на факультативных занятиях по межкультурной коммуникации, так и в проведении элективных курсов по двуязычию, в практике преподавания русского/ казахского языка студентам гуманитарных специальностей в вузе и для подготовки проектов учащихся средних школ.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Маслова В.А. Homo lingualis в культуре. Монография. – М.: Гнозис, 2007. – 318 с.
2. Кшибеков Д. Қазақ менталитеті: кеше, бүгін, ертең. – Алматы: Ғылым, 1999. – 200 б.
3. Кеңесбаев К. Фразеологиялық сөздік. – Алматы: Арыс. 2007. – 800 б..
4. Фразеологический словарь русского языка под редакцией А.Н. Молоткова. – М.: Русский язык. 1986. – 543 с.

Год защиты магистерской диссертации: 2020.

*Составитель: Табакова З.П.,
профессор кафедры «Русский язык и литература», д.ф.н.*

КІРМЕ СӨЗДЕРДІ ҚАЗАҚШАҒА АУДАРУ МӘСЕЛЕСІ

Коспакаева Г.А.,

5B011700 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

ЗЕРТТЕУДІҢ МАҚСАТЫ. Қазіргі қазақ тілінің лексикасына әртүрлі салаларға байланысты кірме сөздер енуде. Сол себепті зерттеу жұмысымыздың негізгі мақсаты қазақ тіліне шет тілдерден енген сөздердің қазақ тілінің заңдылықтарына икемделу және аударылу тәсілдерін анықтау.

ЗЕРТТЕУДІҢ МІНДЕТТЕРІ. Кірме сөздердің лексика-семантикалық ерекшелігін анықтау. Кірме сөздерді аударудағы мағына бірлігінің сақталуын қарастыру. Англизмдердің қазақ тіліне аударылу сипатын айқындау. Кірме неологизмдер мен терминдерді аударудағы мәселелерге талдау жасау.

ДИПЛОМ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Ақпараттық технологиялармен сандық технологиялар дамыған ХХІ ғасырда қазақ тіліне шет тілдерден енген кірме сөздерді, терминдерді, неологизмдерді зерттеу тіл білімінің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Бұл «Рухани жаңғыру» бағдарламасымен қатар, тіліміздің латын әліпбиіне көшуінде кірме сөздерді қазақ тіліне икемдеу және кірме сөздердің орфоэпиялық, орфографиялық заңдылықтарды сақтауын қадағалау маңызды мәселе екенін дәлелдейді.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Кірме сөздердің аударылу жайын анықтау барысында сипаттау, талдау, баяндау, саралау әдістері пайдаланылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Қазақстан тәуелсіздік алып, дамыған елдер қатарына қосылу мақсатында өз басынан жаһандық өзгерістерді өткізгеннен бастап, қазақ тілінің негізгі мәселесі – тілдің өміршендік және қолданыстық, ұлтты бірегейлендіру қызметін күшейту болып табылады. Айтылып отырған мәселенің негізі қазақ тілінің рухани және әлеуметтік жаңғыруларға сай жаңа дәрежеге көтеріліп, қалыптасып келе жатқан ұлттық таным мен ой өрістің мәнін мемлекет мүддесіне ұластырып отыру. Сонымен қатар қоғамдағы түрлі салаларға кәсіби тілдің қызмет ету деңгейін көтеру және бағдарлауымен тікелей байланысты. Қоғам әр алуан салада, қарқынды, сапалы дамыған сайын қоғаммен сабақтас тілдің дәл сондай деңгейде дамуы – мемлекеттік тіл мәртебесіне сай тілдің қоғамдағы толыққанды қызметінің кепілі. Қазақ тілінің сөздік құрамы бүгінгі таңда өз аясын кеңейтіп, ұлғайуда. Қазан революциясына дейін халқымыздың шаруашылығында екі түрлі мал мен егін кәсібімен ғана шұғылданған. Ал қазіргі таңда ғылым мен техниканың дамуының арқасында халқымыз сан түрлі шаруашылық түрлерімен танысып, сол салаларды дамытуда. Бүгінгі таңда мемлекеттер арасындағы байланыс ұлғаяуда, қазір ғаламтор сынды жедел ақпарат құралдарының дамуына байланысты, шекаралық шектестік жоқ қиырдағы елдермен қарым-қатынас жасау мүмкіндігі де бар. Еліміз дамушы ел болғандықтан, еліміздің ғылымымен берге терминология саласы да бірге дамуда. Қазақ халқының экономикасы мен ғылымында газ және мұнайға байланысты сөздердің атқаратын рөлі ерекше. Тілімізде қолданылып жүрген мұнай терминдерінің синонимдері жарыспалы күй де айтылатын және жазылып жүрген жалпы қолданыста және кірме сөздердің екі түрлі формасында көрінеді.

ҚОРЫТЫНДЫ. Қорыта айтатын болсақ, шет тілдерден енген кірме сөздерді қазіргі қазақ тілінің ережелеріне сай икемдеу сөзжасам мен термин жасамның өнімді, белсенді тәсілдері. Бір тілден екінші тілге сөздің ену құбылысы – табиғи үдеріс. Бұл ретте мәселе тудыратыны тек, кірме сөздердің дыбыстық жақтан игерілуінде. Аталмыш мәселе туралы А. Байтұрсынұлы мен Х. Досмұхаметұлы өздерінің керемет пікірін білдірген. «Кірме сөз жат

болып тұрмас үшін оны «жаншып, өз тілінің қалпына түсіріп, өзінің заңымен өзгертіп алу ләзім. Осындай өндеуден өткен сөзде өгейлік, жаттық болмайды. Қай жағынан қарағанда да бұл сөздерді жат сөздер деп айтуға болмайды, себебі бұларды жат сөздер десек ел көнбейді. Бұларды жат деген адамның өзін ел өзіне жат санайды». Бұл ескертулерге сай игеру халық тілінің қорғанышы (иммунитеті) мықты тілге тән. Қорғанышы мықты тіл: «Өзінің заңымен өзгертпей... ішіне ешбір жат сөзді алмайды, кіргізбейді». Бірақ қазақ тілінің заңдылықтарына, ережелеріне бағынбайтын фонетикалық заңдылықтарды сақтамайтын сөздер бұл үдерістің өнімділігіне кедергі келтіреді. Кірме сөздерді өз тілімізге аударуда көнерген сөздерді, диалект сөздерді, архаизмдер мен историзмдерді өте өнімді пайдалану керек. Бірақ шет тілдерден енген кірме сөздерді қолдануда кірме сөз үстейтін ұғымның мағынасына баса назар аудару керек, егер аударма сөз сол мағынаны толықтай бере алмаса немесе мағынасын тіпті өзгертіп жіберсе оны аудару шарт емес.

ЗЕРТТЕУДІҢ ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Зерттеу материалдары мен нәтижелерін жоғары оқу орындарында «Жалпы тіл білімі», «Лексикология», «Аударма» және т.б. элективті курстарда қосымша құрал ретінде пайдалануға болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТ.

1. Құрманбайұлы Ш. Қазақ тілінің кірме сөздер сөздігі. - Нұр-Сұлтан, 2019. - 596 б.
2. Исакова С.С. Қазақ терминтаным: лексикалық құрамы, жасалу тәсілдері, прагматикалық қызметі. - Алматы: Эрудит, 2019. - 176 б.
3. Қызырова Ә.М. Ағылшын кірме сөздерінің қазақ тіліндегі ассимиляция үдерісі. Канд. дисс. автореф. - Алматы, 2007. - 25 б.
4. Хасенов Ә. Тілбілімі. - Алматы: Санат, 2003. - 416 б.
5. Аханов К. Тіл білімінің негіздері. - Алматы, 2014. - 465 б.

Диплом жұмысын қорғау жылы: 2020.

*Құрастырушы: Габдулина М.Г.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, п.ғ.к.*

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ЭТИКЕТ СӨЗДЕРДІҢ ПСИХОЛИНГВИСТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Кусаинова М.Е.,

5B011700 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Этикеттің, әсіресе, оның вербалды жағы мен паралингвистикалық тұстары лингвистикалық зерттеудің ерекше объектісіне айналып отырғандығынан хабардар ету; қазақ тілінде этикеттік ситуацияда арнайы жұмсалатын, сондай-ақ сөз саптау кезінде этикеттік мәнге ие болатын сөздер мен сөз тіркестерін меңгерту; грамматикалық тұлғаларды, олардың семантикалық-стилистикалық ерекшелігін меңгерту; сөз этикеті құралдарының жұмсалыу ерекшеліктерін, қызметтік, стильдік ерекшеліктерін үйрету.

МІНДЕТТЕРІ. Сөйлеу этикетінің функциялары мен принциптерін зерттеу; әр түрлі елдердің сөйлеу этикетінің ерекшеліктерімен танысу.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Сөйлеу этикеті кез-келген ұлттық мәдениеттің маңызды элементі. Тілде сөйлеу әрекеті, тұрақты қарым-қатынас формулалары, бай халықтық тәжірибе, әр халықтың салт-дәстүрі, өмір салты мен өмір сүру жағдайларының бірегейлігі дамиды. Сөйлеу этикетін зерттеудегі жұмыстың өзектілігі іскер адамның сөйлеу этикеті ережелерін білу қажеттілігімен айқындалады. Әріптестерімен қарым-қатынас жасау мүмкіндігі, адамдарға көзқарас табу мүмкіндігі, яғни жаңа іскерлік байланыстарды құру кез-келген қызмет саласында сәтті бизнестің кілті.

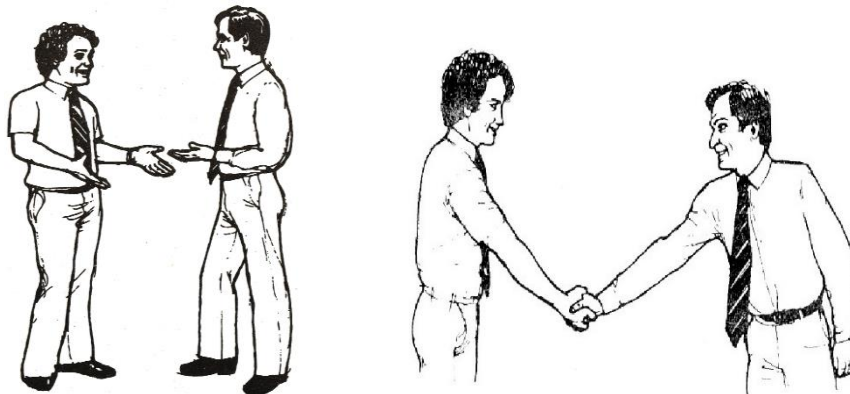
ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Этикет формулаларына бірінші рет қазақ және қытай тілдерінің мысалында талданды.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Танымдық іс-әрекетті ұйымдастыру мәселесі бойынша зерттеу жұмыстарын ғалымдар А. Әбілхасымова, Р. Омарова, С. Смаилов, Ж. Қараев, С. Бегалиева, М. Құдайқұлов, Т. Сабыров т.б. жүргізгені белгілі.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Дипломдық зерттеу жұмысы кіріспеден, үш бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен және қосымшалардан тұрады. Кіріспеде тақырыптың өзектілігі, мақсаты, міндеттері, болжамы, әдістері және жұмыстың ғылыми жаңалығы көрсетілген. Бірінші тарауда, Тілдік сананың жалпы теориялық негіздеріне, сананы және тілдік сананы философиялық түсіндіруіне, тілдік сананың психолингвистикалық сипаттамасына, сонымен қатар, тілдік сананың социолінгвистикалық түсіндірмесіне ақпарат берілген. Екінші тарау, қазақ менталитетінің психолингвистикалық аспектілері қазақ тілдік сөйлеу этикетінің ерекшеліктері, қазақ халқының менталитеті этникалық, лингвистикалық сананың көрінісі, фразеологизмдер қазақ тілінің санасын білдіру құралы жайлы, сонымен қатар, коммуникативті акт және қарым-қатынас процесі туралы сөз етілген. Ал, үшінші тарауға келетін болсақ, «Білім алушылардың сөйлеуіндегі қазақ тілінің этикет нормаларын үйрету әдістемелік негіздері» тақырыпшасына сүйене отырып, төмендегі үш тармақшалар туралы сөз қозғалады: этикет нормаларын талдау және зерттеу мәселесі аспектісінде қолданылатын қазіргі оқулықтар және оқушылардың сөйлеу этикетін қалыптастыру бойынша жұмыстың әдістемелік жүйесі, оқушылардың сөйлеу этикеті нормаларын игерудің психологиялық алғышарттары туралы айтылған.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Әлеуметтік лингвистика деген атынан көрініп тұрғандай бұл ғылыми пән бірнеше ғылымдардың (тіл білімі, әлеуметтану, психология, тарих, этнография, демография, экономика, саясаттану т.б.) тоғысқан жерінен пайда болған. Әлеуметтік лингвистиканың осындай пәнаралық сипатын көптеген ғалымдар

мойындады, бірақ бұл мойындаушылық оның қай ғылымға көбірек жақын екендігіне жауап бола алмады. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың сөйлеуі көптеген өзгерістер әкеледі және тәрбие процесінің әсерінен жан- жақты дамиды деп тұжырымдаймыз. Сөйлеудің барлық функциялары анықталған, бала- жоспар құруды, тілдік құралдармен өз ойларын білдіруді, әңгімелесушінің ықтимал реакцияларын, қарым-қатынастың өзгеруін, оның сөйлеу әрекетін бақылауды меңгереді.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Оқушылардың тілін дамытудағы оқыту үрдісінің, сондай-ақ оны қолданудың тиімділігін жетілдіру жолдары әлі терең зерттеле қойған жоқ. Бұл мәселенің ғылыми-теориялық жағынан зерттелуі жеткіліксіз болғандықтан мектеп тәжірибесінде белгілі кемшіліктер орын алуда.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Даналардан шыққан сөз: нақылдар жинағы. Құрастырған Ұ. Асыллов. - Алматы: Мектеп. – 162 б.
2. Әл-Фараби. Әлеуметтік-этикалық трактаттар. - Алматы: Ғылым. - 163 б.
3. Балақаев М. Қазақ тілінің мәдениеті. 2-бас. Алматы, 1971.
4. Сыздық Р. Дұрыс сөйлеу мәдениеті // Қазақстан үгітшісі, 1974.
5. Хасанов Б. Языки народов Казахстана и их взаимодействие. - Алма-Ата: Наука, 1976.
6. Лексическая и морфологическая интерференция в русской речи казахов. - Алма-Ата: Наука, 1987. - 120 с.
7. Хасанұлы Б. Аналілі-атамұра (Қазақ тілінің жер жүзі тілдері жүйесіндегі алатын орны). - Алматы: Жазушы, 1992.- 272 б.
8. Сулейменова Э.Д., Шаймерденова Н.Ж. Словарь социолінгвистических терминов. - Алматы: Қазақ университеті, 2002. – 170 с.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Таласпаева Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

СПОСОБЫ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ МЕНТАЛЬНО ЗНАЧИМЫХ СЕМАНТИЧЕСКИХ ЭЛЕМЕНТОВ В ЯЗЫКЕ: ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ И МЕТОДИЧЕСКИЙ АСПЕКТЫ

Мукашева Д.Ж.,

образовательная программа 6B011900 «Иностранный язык: два иностранных языка»

ЦЕЛЬ. Выявление способов репрезентации ментально значимых семантических элементов.

ЗАДАЧИ. Проанализировать особенности структуры и семантики группы слов.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Функционирование элементов языка в различных видах речевой деятельности индивида.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Выявление лингвокультурологической значимости ряда лексических единиц английского языка.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Метод поля и компонентного анализа.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Ментально значимый семантический элемент – универсальный семантический элемент, отражающий фундаментальные понятия в концептуальной картине мира человека, к таким универсальным концептам относятся: «дружба», «закон», «истина», «любовь», «мораль», и т.д. Их репрезентация происходит путем объединения в системные семантические группировки и использования их для количественного и качественного обогащения словарного запаса. Так, результаты экспериментальной работы показывают снижение у студентов языкового барьера, которое подтверждалось активной устной работой на занятиях.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Применение комплекса упражнений на основе семантических полей помогает учащимся расширить словарный запас, снизить коммуникативный барьер и повысить мотивацию к речевой практике.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Материалы и принципы исследования могут быть использованы при разработке исследовательских методик анализа различных синтаксических структур, в курсах лекций по грамматической семантике.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Ф. де Соссюр. Курс общей лингвистики. – М., 1933. – С.34-112.
2. Вежицкая А. Семантические примитивы. – Семиотика. – М., 1983. - С.225
3. Ментальность как лингвистическая категория // Культурная жизнь Юга России. №4. 2009. – С. 82-86.
4. Рубцов, И.Н. Семантические поля как способ реализации языковых картин мира // Известия Российского государственного педагогического университета. – С. 131.
5. Чернейко Л.О. Базовые понятия когнитивной лингвистики в их взаимосвязи // Язык, сознание, коммуникация. - М.: МАКС Пресс, 2005. – С. 43-73.

Год защиты магистерской диссертации: 2020.

Составитель: Галеева Д.Ж.,

преподаватель кафедры «Германо-романская филология»

ФОРМИРОВАНИЕ «ВТОРИЧНОЙ» ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ БИЛИНГВАЛЬНОЙ СРЕДЫ

Рахметкаримова Ж.Т.,

образовательная программа 7М01701 «Иностранный язык: два иностранных языка»

ЦЕЛЬ. Определение эффективных способов и приемов формирования «вторичной» языковой личности в условиях сложившейся современной языковой ситуации в РК.

ЗАДАЧИ. Раскрыть понятия: «языковая личность», «вторичная» языковая личность в образовательной сфере; ознакомиться с основными положениями «вторичной» языковой личности; проанализировать методологию формирования «вторичная» языковой личности в процессе обучения иностранному языку; построение теоретической и методологической модели формирования «вторичной» языковой личности при современных условиях иноязычного образования.

АКТУАЛЬНОСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ обусловлена возрастающим интересом к изучению формирования вторичной языковой личности и компетенций в рамках лингвокультурологического подхода с учетом языковой среды и языковой ситуации, сложившейся в Республике Казахстан.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА обуславливается в попытке разработать эффективную модель формирования «вторичной» языковой личности в условиях билингвизма в РК.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. В данном исследовании основным методом является количественный и качественный контент-анализ, кроме того, в исследовании использованы такие методы как: сравнение, интерпретация полученных данных, описательный метод, синтез.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В первом разделе исследования рассмотрены основные теоретические вопросы билингвального языкового образования, его цели; особенности и трудности, в частности, в Республике Казахстан. Рассмотрена интегративная модель билингвального образования, различные дидактические цели, получившие широкое распространение в билингвальных школах Казахстана. Опираясь на работы таких ученых как А.Г. Асмолова, Н.Д. Гальсковой, Е.С. Павловой, А.Б. Кызыкеевой, А. Тюрманна, Е.О. Ивановой, И.М. Осмаловской и др., были выделены условия реализации принципов системно-деятельностного подхода при построении учебных и внеурочных занятий. Приведены различные научные интерпретации термина «билингвизм» и «билингвальная личность». Проведен анализ факторов, оказывающих влияние на формирование определенного типа двуязычия, что дает возможность объяснения многих психических процессов, появляющихся при билингвизме и основные характеристики сформированности билингвальных умений. Представлены примеры эксперимента билингвизма, детей казахов в русскоязычной среде, а также иноязычной среде. Описывается понятие «искусственный билингвизм», а также освоение иностранного языка ребенком-билингвом, проблемы и рекомендации. В ходе разработки методологической модели формирования «вторичной» языковой личности на примере обучения английскому языку, учитывались модели языковой личности, представленные такими учеными как: (Ю.Н. Карулова, И.И. Халеева). Модель включает в себя три этапа: базовый, личностно-ориентированный и коммуникативно-когнитивный, каждый из этих этапов содержат определенные цели, задачи. В практической части представлены определенные виды деятельности, направленные на формирование речевых механизмов при освоении английского языка, разработан комплекс различных упражнений. При анализе результатов апробации комплекса упражнений составлены

научно-исследовательские цели. Апробация комплекса упражнений проводилась на материале учебника “Smiles English Kazakhstan Edition”. В результате педагогического эксперимента проведено тестирование для определения ученика билингва, анкетирование для определения мотивации в изучении английского языка, а также поэтапно определены уровни сформированности речевых механизмов обучающихся. Были выявлены различные виды интерференции, проведен анализ ошибок, представлена динамика усвоения языковых навыков Я2 (L-2) (языка- цели).

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. В сфере преподавания иностранного языка сформировалась проблема формирования компетенций и языковой личности у студентов. На сегодняшний день существует много специалистов владеющих тремя языками на уровне носителей языка. В нашем исследовании отражается один из возможных способов подготовки таких будущих специалистов с целью формирования «вторичной» языковой личности в билингвальной среде. Для формирования такой личности в республике Казахстан, необходимо привить такие ценности и навыки как творческое и критическое мышление; коммуникативные способности; проявление уважения к другим культурам и представлениям; обязанность; здоровье, дружба и забота; быть готовым учиться на протяжении всей жизни; способность решать проблемы; исследовательские, коммуникативные и языковые навыки.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Разработанная модель формирования «вторичной» языковой личности может быть применена в образовательном процессе при обучении иностранному языку с целью повышения эффективности обучения и мотивации.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Потёмкина Е.В. Комментированное чтение художественного текста в иностранной аудитории как метод формирования билингвальной личности. 2015. - 120 с.
2. Гальскова Н.Д. Обучение на билингвальной основе как компонент углубленного языкового образования / Н.Д. Гальскова, Н.Ф. Коряковцева, Е.В. Мусницкая, Н.Н. Нечаев // Иностранные языки в школе. 2003. - № 2. – 12-16 с.
3. Халеева И.И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи / И.И. Халеева - М.: Высшая школа, 1989. – 234 с.
4. Абилова Б.А. Обучение аудированию с использованием информационно-коммуникационных технологий. - Журнал: Вестник КарГУ, 2011. - 110 с.
5. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. - М.: ЛКИ, УРСС Эдиториал, 2010. - 264 с.

Год защиты дипломной работы: 2020.

*Составитель: Какимова М.Е.,
к.ф.н., доцент кафедры «Германо-романская филология»*

personal names in each of the three languages was analyzed. Anthroponyms in proverbial texts may have positive, neutral, or negative connotations. The predominance of one of the connotations of anthroponyms of proverbial funds is a reflection of the mentality of the ethnic group. A comparative analysis of the most frequently used anthroponyms in identifying their national peculiarities has been. Etymological classifications of anthroponyms with of proverbs and sayings based on many scholars in this field such as T.V. Syperanskaya, G.B. Madiyeva etc. is being developed. In the second part of the dissertation paper the possibility of implementing this layer of the onomastic space in the process of foreign language teaching is being regarded. According to our experience, proverbs and sayings with anthroponyms can be successfully used for spiritual and moral education in FLT. Proverbs and folk sayings have many advantages to achieve most educational goals, because through proverbs and sayings with personal names one can learn and understand better the history of the society in your particular and foreign environment, its national character and mentality. It is also possible to improve the learning language process designing your classes creatively motivating students spiritually and morally make them understand “the soul of the folk”. In this regard a series of activities were worked out based on anthroponymy with proverbs and sayings of three languages. The practical application of this onomastic unit in the foreign language teaching process will contribute for the learners’ cognitive and intercultural competence development. The experiment which was done on the given material has proved our hypothesis.

CONCLUSION. The study of proper names’ properties in the composition of proverbs and sayings has shown that personal proper names, losing their connection with a specific person or object, cease to be an expression of individual ideas about the bearers of the name. Anthroponyms containing proverbs and sayings reflect the way of life, customs, culture, and mentality of the people and attest to the ethnic views, moral foundations, ethical and aesthetic ideals, traditions and experience, in our case, of the English, Russian and Kazakh people. That is why these linguistic units have a great source for the investigation from many sides and might be used in the educational sphere as well.

THE PRACTICAL SIGNIFICANCE. The results of this research can be used in the study of national and cultural features of the anthroponymic system in the process of foreign language teaching. The practical part of the research can be used in the development of special courses and special seminars.

REFERENCE

1. Larina T.V. Kategoriya vezhlivosti i stil kommunikatsii: Sopostavlenie angliyskikh i russkikh lingvokulturnykh traditsiy. - M.: Rukopisnye pamyatniki Drevney Rusi, 2009. – p.512. (In Russian).
2. Vorkachev S.G. Lingvokulturologiya, yazykovaya lichnost, kontsept: stanovleniye antropotsentri-cheskoy paradigmy v yazykoznanii // Filologicheskie nauki, 2001, no.1. p. 282.
3. Ermolovich D.I. Imena sobstvennyye na styke yazykov i kultur. - M.: R.Valent, 2001. – p.200.
4. Emirova A.M. Russian language in the communicative aspect. Tashkent, 1988. p.89.

Year of thesis defense: 2020.

*Compiled by: M.Y. Kakimova,
Associate Professor of the «German and Romance Philology Department»*

ҚАЗІРГІ ЖАСТАР ТІЛІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ АСПЕКТІСІ

Жақсылық М.Е.,

«М020500 Филология» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Зерттеу нысаны ретінде жастар тіліне деген қызығушылық, әсіресе тілдік жағдайға және коммуниканттардың әлеуметтік мәртебесіне байланысты, әр түрлі сөйлеу мәселесіне жалпы назар аударумен анықталады.

МІНДЕТТЕРІ. Зерттеудің негізгі мақсаты қазіргі жастар тілі лексикасының құрылымдық-семантикалық ерекшелігі талдау, осыған байланысты төмендегідей міндеттерді шешу көзделеді: жастар тілі – әлеуметтік лингвистикалық аспект, ерекшеліктері мен зерттелуін анықтау; қазіргі жастар тілі лексикасының құрылымдық-семантикалық ерекшелігін талдау; жастар сленгін тілдік және әлеуметтік құбылыс ретінде зерттеу; жастар тіліндегі жаргонизмдердің семантикалық және құрылымдық ерекшеліктерін анықтау; дискурстағы экспрессивті құралдардың қолданылуын анықтау.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақ тілінің тағдыры - кез-келген адамды бей-жай қалдыра алмайтын тақырып. Тіл біздің ұрпақтың көз алдында айтарлықтай өзгертіні анық. Жастар тілі - тілдің даму процесінің, оны толықтырудың, оның алуан түрлілігінің құрамдас бөлігі болып табылады. Алайда, қазіргі уақытта бұл үлес таңқаларлық емес. Тілдің өзі дами алмайды. Оны дамытады. Тілді дамытуда жастар маңызды рөл атқарады. Жастардың сөйлеуі тілдің әртүрлілігінде ерекше орын алады, өйткені мұнда атаулы өзгерістер жинақталады және оның дамуының белгілі бір кезеңінде тілдік жағдайды сипаттайтын процестер пайда болады. Қазіргі жастардың сөйлеу мәдениеті, оның лингвистикалық сипатын қарастыру өзекті мәселе болып отыр. Мұндай тілдік материалды зерттеу қызықты және белгілі бір мақсатта қажет, өйткені бұл «тілдегі тіл» тек ауызша сөйлеуде ғана емес, сонымен қатар газеттер мен журналдардың беттерінде жиі кездеседі.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Жастар тілі – әлеуметтік лингвистикалық аспект ретінде қарастырылды; жастардың сөйлеуі әдеби тіл мен жаргон шегінде тепе-теңдікте болатын қоғамның тұрақсыз мәдени және тілдік жағдайын көрсететіндігі айқындалды; жастар тілінде жаргонизмдер, сленгтер жиі айтылады, бұлар салыстырмалы түрде ашық әлеуметтік немесе кәсіби топтың сөйлеуі, ол жалпы тілден сөздер мен сөз тіркестерінің ерекше құрамымен ерекшеленеді; жастар тілінің қолданысын талдау кезінде олардың семантикалық және құрылымдық ерекшеліктеріне назар аударылды, сөздердің айтылу интонациясына қарай мағыналарының экспрессивтілігіне мән береді;

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Зерттеу сипаттамалық, сауалнамалық әдіспен жазылған. Қазіргі жастар тілінің әлеуметтік және лингвистикалық сипатын анықтауда эмпирикалық талдау әдістері басшылыққа алады. Жиналған материалдарды іріктеуде жинау, жүйелеу, талдау әдістері кеңінен қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Диссертация жұмысында Солтүстік Қазақстан және жалпы жастардың қазіргі сөйлеу тіліне сауалнамалар өткізілді. Манаш Қозыбаев атындағы оқу орнында, Dostykmoll сауда орталығының бірінші қабатында ондай жоба іске асуда. Кітап сөрелері қойылған, артық кітап әкеліп, өзің сол жерден уақытша оқуға өзіңізді қызықтырған кітапты алуға болады. Сөйлеу мәдениетіне әсер ететін тағы бір фактор – ғаламтор. Бүгінгі таңда ғаламтордың адамзат үшін ең үлкен ақпарат көзі екендігі даусыз. Оның ұзақ және жақын қашықтықтағы пайдаланушылар арасындағы байланыстың тиімділігі мен қол жетімділігі сияқты мүмкіндіктері ғаламторды таным құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар байланыс құралы ретінде де пайдалануға мүмкіндік береді. Заман өзгеруде,

ақпараттық-коммуникациялық технологиялар қарқынды дамуда: бүгінгі оқушылар мен студенттер әлеуметтік желілердің көмегімен бір-бірімен сөйлеседі.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, мұғалімдердің, оқытушылардың, тілге жанашырлардың, тіпті еліміздің мемлекеттік тілін қорғауға деген қоғамдық ұйымдарының, Тіл туралы заңдардың барлық күш-жігері қазіргі уақытта сән, қоғамдық талғам және кез-келген бағамен әдеби тілді байытуға деген ұмтылысы аз болып көрінетін жастардың өзіндік тілдері жойылмайтындығын, керісінше, екі-үш тілдің тоғысынан қаптап бара жатқандығын атап өткен жөн.

ЗЕРТТЕУ ТӘЖІРБИЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Тәжірбиелік жұмыс әлеуметтік лингвистика саласындағы тілдік жағдаят, жастар тілінің тілдік коммуникация мәселелерінің теориялық негіздерін дамытуға ықпал етеді. Ғылыми жұмыстың қорытындылары қазіргі қазақ тіл білімінде қалыптасатын социолингвистика, лингвомәдениеттану, когнитивті лингвистика саласындағы ғылыми-теориялық мәселелерге үлес қосады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Балақаев М. Қазақ тілінің мәдениетінің мәселелері. – Алматы: Қазақстан, 1985.
2. Уәлиев Н. Сөз мәдениеті. Алматы, 1984.
3. Сыздықова Р. Тіл мәдениеті және оның проблемалары. – Астана: Елорда, 2001.
4. Асылжанова, А.Б. Қазіргі жастардың сөйлеу мәдениеті.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2021.

*Құрастырушы: Таласпаева Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

ҚЫТАЙ ҚАЗАҚТАРЫ ТІЛІНДЕГІ САЛТ- ДӘСТҮРЛЕРДІҢ ЭТНОМӘДЕНИ МАЗМҰНЫ

*Тұрсынғали Н.,
7М02301 «Филология» білім беру бағдарламасы*

МАҚСАТЫ. Зерттеу нысаны ретінде жер бетінде Қазақстаннан тыс өңірлерде қоныстанған қазақтардың басым бөлігі Қытайдың Іле, Тарбағатай Алтай өңірлерінде қоныстанған. Осы үш өңірде қоныс тепкен қандастарымыздың наным-сенімдері мен салт-дәстүрін сипаттап талдау, осы кезеңге дейін қалай жеткенін бағамдау мақсат.

МІНДЕТТЕРІ. Қазіргі Қытай елінің даму барысында қандастарымыз өз мұрасын қандай дәрежеде сақтап қалып отыр, осы сұрақтарға жауап ізгеніміз түсінікті. Осы мақсатқа жету үшін алдымызға мынадай міндеттер қоямыз: Қытайдағы қазақтардың салт-дәстүр ерекшеліктерін бағамдау; Қытай қазақтарының жиын тойларына қатысты ерекшеліктерін көрсету; тал бесіктен жер бесікке дейінгі тәрбие құралы болған әдет-ғұрыптың Қытай қазақтарында кездесетін түрлеріне тоқталу; ұлттық салт-дәстүрлеріміздің Қытай қазақтарында қолданысқа ие түрлерін саралау; Қытай қазақтары көшпелі тұрмысына байланысты қолданатын дәстүрлері мен тұрмыстық заттарын саралау; ұлттық тағамдарымыздың Іле, Алтай, Тарбағатай өңірлеріндегі жасалау ерекшеліктерін сипаттау; түрлі жағдайлар мен территориялық ерекшеліктерге байланысты мазмұны бір, бірақ алуан атаумен аталатын салт-дәстүрлерді көрсету.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Бүгінде әлемдегі қазақ халқының жалпы саны 17 миллионнан астам болғанымен, оның он бір миллионы қазақ жерінде, өзге алты миллионнан астамы шетелдерде тұрады. Олар Қытай, Ресей, Өзбекстан, Моңғолия, Түркіменстан, Түркия, Иран, т.б. елдерде шоғырланып қоныстанған. Сол себепті аталған елдерде қазақ тілі түрлі деңгейде қолданыста. Алайда, түрлі тарихи жағдайларға байланысты олардың ті жазу қолданысы Қазақстанмен бір қалыпты емес. Жазу (графика) мен әліпбидің ұқсамауы салдарынан емле ережелері (орфография) әр түрлі. Тілдік өзгешеліктерден бөлек, әліпби мен емлені былай қойғанда, салт-дәстүрі, тыныс-тіршілігі, таихи- әлеуметтік жағдайы да жетерлік.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Қазақстаннан тыс өңірлерде қоныстанған қазақ диоспарасының дәстүрлік қолданысын зерттеу, олардың жергілікті қазақтар арасында қолданылмайтын немесе қолданыстан шыққан, яғни қолданыста болса да басқа нұсқада орындалатын салттарын алғашқылардың бірі болып зерттеудің өзі ғылыми жұмыстың жаңалығы болып табылады. Бұл зерттеу жұмысында Қытай жеріндегі қандас бауырларымыздың салт-дәстүр ерекшеліктері зерттеле бастағаннан бергі материалдар жинақталып, жүйеленген. Алғаш рет Қытай қазақтарының тілі тарихи зерделенді.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Зерттеу жұмысы тіл тарихын танып білудің басты құрал салыстырмалы тарихи әдіс бойынша жүргізілді. Нақты нәтижелерге қол жеткізу үшін салғастырмалы, сипаттамалы, лингвистика әдістері, сөздік дефиницияларға талдау жасау, компоненттік және семантикалық, ареалдық талдау тәсілдері де қолданылды. Жиналған материалдарды іріктеуде жинау, жүйелеу, талдау әдістері кеңінен қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Жұмыстың негізгі материалы - Қытай қазақтарының шоғырлана қоныстанып, қаймағы бұзылмай, дербес мекен етіп келе жатқан Шыңжаң ұйғыр автономиялық ауданының (ары қарай - ШҰАА) Іле қазақ автономиялы облысында (Іле, Алтай, Тарбағатай үш аймақты өз ішіне алады), Мори қазақ автономиялы ауданында, Баркөл

қазақ автономиялы ауданы аймақтарындағы қолданылатын қазақ тіліндегі тілдік ерекшеліктер. Сондықтан тілдік ерекшеліктерді сөз қылмас бұрын осы аймақтың тарихына, жергілікті халықтың этностық құрамына және тұрғындардың тұрмыс-салтына да тоқтала кеткенді жөн. Тіл қоғамдық құбылыс болғандықтан, жалпы салт-дәстүрі мен әдет-ғұрыпы, диаспора тілін зерттеу мәселесі жергілікті халықтың тарихи тағдырынан бөлек қаралмағаны абзал. Тарихта батыс өңір, бүгінде Шыңжаң ұйғыр автономиялы ауданы аталып отырған осы кең байтақ мекеннің территориялық жер аумағы - 1 млн. 600 мың шаршы шақырым. Ол жалпы Қытай жер аумағының 1/6 бөлігін иеленіп отыр. Оның құрлықтық шекарасының ұзындығы 5600 шақырым болып, Моңғолия, Ресей, Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан, Ауғанстан, Пәкістан, Үндістан секілді сегіз мемлекетпен шекараласады. Қытай елінің ресми деректері қазақтың санын 1 млн 300 мыңнан 1 млн 500 мыңға жеткізді. Жылдық өсімі - 26 мың. Ал белгілі демограф-ғалым Мақаш Тәтімов бұл елдегі қазақтың саны ресми деректерге қарағанда әлдеқайда көп деген пікір айтады. Қытайда тұратын қазақтардың тілі көбінше тек жекелеген мақалалар түрінде ғана зерттелгенін жоғарыда айтып өттік. Бұл мәселенің зерттелуі XX ғасырдың 50-інші жылдарында Қазақстанда өріс алған қазақ тіл білімінің қарыштауымен тікелей байланысты дамыды. Кейіннен Қытайдың ішкі саяси өміріндегі өзгерістерге қатысты үзіліп барып, 80-інші жылдардан соң қайта жалғасын тапты.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Қазақ халқының сан ғасырлар бойы жинақтаған мұрасы, танымдық тәжірибесі, салт-дәстүр, әдет-ғұрыптары – баға жетпес асыл қазына. Қытайдағы қазақтардың тұрмыс-салты, діни танымы, ұлттық өнері, ән-биі, ауыз әдебиеті түгелдей Қазақстанда тұратын қазақтармен бірдей. Шекараның арғы жағындағы қандастарымыздың торқалы той, топырақты өлім, ас-мереке, ақындар айтысы т.с.с. ұлттық рәсімдері, әдет-ғұрыптары қазақтың байырғы салт-дәстүріне сай өткізіліп келеді. Жалпы Қытай қазақтарының тілі – аса ауқымды зерттеу нысаны болып табылатын тың мәселе. Оны жан-жақты зерделеу болашақтың еншісінде. Бұл мәселе этнолингвистика тұрғысынан және әлеуметтік тұрғыдан терең ізденістер мен зерттеулер жүргізуді қажет етеді деген пікірдеміз. Шетелдегі қазақ диаспорасының тілдік ерекшеліктерін зерделеп, жіті зерттеп, оның сирсипатына ашу, сайып келгенде, төл тіліміздің тарихын, кешегісі мен бүгінгісін терең түсінуге септігін тигізеді.

ЗЕРТТЕУ ТӘЖІРБИЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Тәжірбиелік жұмыс әлеуметтік лингвистика саласындағы тілдік жағдаят, Қытай Халық Республикасындағы қазақ диаспорасының тілі, салт-дәстүріндегі ерекшелігі зерттеуарқылы Қытай қазақтарының әлеуметтік тұрмысы, салт-дәстүрі, гео-тарихи орналасуы және лексика семантикалық ерекшеліктерін ғылыми жұмыстың қорытындылары қазіргі қазақ тіл білімінде қалыптасатын социоллингвистика, лингвомәдениеттану, когнитивті лингвистика саласындағы ғылыми-теориялық мәселелерге үлес қосады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Шәкенұлы Ж. Қытайдағы қазақтар. - Алматы: Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы, 2007. - 240 б.
2. Қазақ диаспорасы: бүгінгі мен ертеңі: ғылыми басылым / Бас ред. А. Қошанов, Ә. Нысанбаев. - Астана: Елорда, 2005. - 352 б.
3. Сәнік З. Демежан батыр. Тарихи эсселер, ғылыми зерттеулер. – Алматы: Қаз Ақпарат, 2005. – 263 б.
4. Су Бихай. Қазақ мәдениетінің тарихы. – Алматы: Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы, 2001. - 145 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2021.

*Құрастырушы: Таласпаева Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

3 БӨЛІМ.
ТУҒАН ЖЕРДІҢ ТАРИХЫ, ТОПОНИМИКАСЫ ЖӘНЕ ОНОМАСТИКАСЫ

РАЗДЕЛ 3.
ИСТОРИЯ, ТОПОНИМИКА И ОНОМАСТИКА РОДНОГО КРАЯ

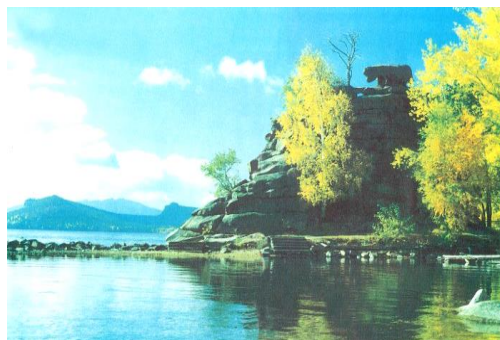
ТОПОНИМ АТАУЛАРЫНЫҢ ЖАСАЛУЫНА НЕГІЗ БОЛҒАН АҢЫЗ ӘНГІМЕЛЕР (СҚО МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША)

*Балгарина Б.А.,
6М020500 «Филология» білім беру бағдарламасы*

МАҚСАТЫ. Зерттеудің негізгі мақсаты – облыс бойынша топоним атауларына негіз болған аңыз-әңгімелерді анықтау.

МІНДЕТТЕРІ. Бұл мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды: топоним – ономастика ғылымның бір саласы екенін анықтау; Солтүстік Қазақстан облысы бойынша топоним (жер-су) атауларынан анықтау; өңір бойынша топоним атаулары бар аңыз- әңгімелерді жинау; жергілікті топонимдік аңыз-әңгімелерді сипаттау; жер-су атауларының тарихи ерекшеліктерін айқындау; аймақ топонимиясы қалыптасуының тарихи негіздерін айқындау.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Халық жадында сақталған аңыздар қашаннан да баға жетпес қазына есептелініп, қастерленген. Солтүстік Қазақстан облысында өмір сүрген ата-бабаларымыздың халық ауыз әдебиетінде де аңыз-әңгімелер аз емес. Олар өңіріміздің елі мен жердің тағдырымен байланысты, кейде нақты мағлұматтар берілсе, ал кейде таңғажайып суреттеле ертегіге ұқсас хикая түрінде бізге жеткен. Мысалы, Есіл өзені, Жамантау, Аютас секілді көрікті жерлерімізге қатысты аңыздар. Еліміздің әрбір жер-су атауларына негіз болған және ұмыт болып бара жатқан топонимдік аңыздар жұмыстың ұлттық рухани, танымдық тұрғыда өзектілігін арттыра түседі.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Солтүстік Қазақстан облысының топонимдерінің жиынтығы аймақтық топонимикалық аңыз-әңгімелері негізінде алғаш рет зерттелініп, этнолингвистикалық тұрғыдан қарастырылды; облыс аумағында кездесетін гидроним, ойконим, гидроним т.б. атаулары мол және олардың өзіндік шығу тарихы айқындалды; өңірлік топонимикалық аңыз-әңгімелері жергілікті оқиғаға негізделіп, жартылай тарихи болып келетіні нақтыланды; өңірлік топоним атауларының қалыптасуындағы аңыз-әңгімелерінің рөлі айқындалды.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Магистрлік диссертацияны жазу барысында жинақтау, жүйелеу, анықтау, талдау, баяндау әдістері қолданылды. Топонимдер іріктеу тәсілі арқылы жинақталды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Дипломдық жұмыста топоним атауларының жасалуына негіз болған аңыз әңгімелер туралы толық қарастырылған. Жұмыс кіріспе, екі тарау, қорытынды және пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады. Кіріспеде тақырыптың өзектілігі, мақсаты, міндеттері, болжамы, әдістері және жұмыстың ғылыми жаңалығы көрсетілген. Бірінші тарауда ономастикалық ғылымының салалары мен зерттелуі, топонимдер: жер-су атауларының топтастырылуы туралы ақпараттар көрсетілген. Екінші

тарау, топонимдер – өткен заманның куәгерлері мен аңыздарға арқау болған туған өлке жайлы сөз етілген.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Қорыта келгенде, топоним атауларының жасалуына негіз болған аңыз-әңгімелер (СҚО материалдары бойынша) туралы келесі тұжырымдарды ұсынамыз. Қазақ ономастиканың бір бөлігі саналатын топонимдер тілдің ажырамас элементі болып табылады. Өзінің тұрақтылығының арқасында географиялық атаулар лингвомәдени ақпаратты сақтап жеткізе алатын қабілетіне ие. Зерттелетін аймақтың топонимдерінің сипаттамалары, объектінің орналасқан жерін, жалпы алғанда адамның және жеке тұлғалардың қызметі болып табылады. Солтүстік Қазақстан облысының топонимдері – күрделі тұрақты лексикалық жүйелер (гидронимдер, оронимдер). Олар географиялық объектілер (ойконимдер) маңызды тарихи-мәдени оқиғаларды көрсете алады. Солтүстік Қазақстан облысының жүйесі географиялық объектілерді және қолданыстағы атаулардың тарихи қалыптасқан, ішкі ұйымдастырылған жиынтығын көрсететін білдіреді. Аңыздар ойконимдерге қарағанда оронимдер мен гидронимдерге қатысты жиі беріледі. Оның себебі тау, өзен, көл атауларының тарихы тереңде жатыр, сонымен қатар ойконимдер атауын өзгертуге бейім.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Зерттеудің дереккөздеріне тақырыпқа қатысты жер-су атаулары, физикалық-географиялық атаулар туралы мәліметтер, түрлі топонимдік этимологиялық анықтаулар берілген сөздіктер, Солтүстік Қазақстан облысының энциклопедиясы, сондай-ақ ономастикалық комиссияның құжаттары мен шешімдері, облыстық, аудандық мұрағат деректері, ауыл ақсақалдардың әңгімесі, ғылыми еңбектер, анықтағыштар, монографиялар мен зерттеу жұмыстары дереккөз ретінде пайдаланылды.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Таласпаева Ж., Есматова М. Ономастикалық атаулардың тарихы мен лингвистикалық сипаты (Қызылжар, Есіл аудандары материалдары негізінде) 1 том. – Астана, 2017. – 128 б.
2. Жанұзақов Т.Ж., Рысберген Қ. Қазақ ономастикасы. Жетістіктері мен болашағы. – Алматы, 2004. – 199 б.
3. С. Қасқабасов Қазақтың халық прозасы. Зерттеулер. Астана: Фолиант баспасы, 2014. – 320 б.
4. Асылтай С. Шырайлы аты елімнің-қасиетінде жерімнің, шығармалар жинағы, Петропавл, 2017. – 84 б.
5. Ибраева А.Ф., Мәлікова С.З., Тайшыбай З.С. Өлкетану. – Астана: «Арман-ПВ», 2018.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Таласпаева Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

ИСТОРИЯ ТАЙЫНШИНСКОГО РАЙОНА 1934-2018 ГГ. В АРХИВНЫХ И КРАЕВЕДЧЕСКИХ ИСТОЧНИКАХ

*Дырыло Е.В.,
образовательная программа 5B011400 «История»*

ЦЕЛЬ заключается в изучении основных исторических этапов и закономерностей социально-экономического, культурно-исторического развития Тайыншинского района, на основе краеведческих и архивных документов.

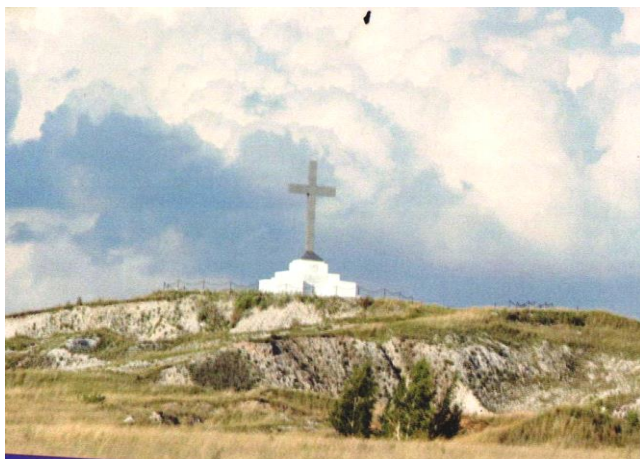
ЗАДАЧИ. Определить основные этапы и особенности социально-экономического, культурно-исторического развития Тайыншинского района до 2018 года; проанализировать особенности развития района в период репрессий 1936 года и освоения целинных и залежных земель в период 1954-1956 гг.; определить роль и значение биографии знаменитых земляков в истории Тайыншинского района; выявить культурно-исторические памятники сыгравшие значимую роль в истории Тайыншинского района; рассмотреть возможности использования историко-краеведческого материала по Тайыншинскому району в учебно-воспитательной работе и в развитии экскурсионной деятельности;

АКТУАЛЬНОСТЬ. В изучении исторического процесса на современном этапе существует тенденция к рассмотрению отдельных проблем, идя от частного к общему. Разработка истории деревень и сел приобретает немаловажное значение для региональной истории. Следует отметить, что в истории Тайыншинского района много белых пятен. Их восполнение поможет понять в целом процесс развития Северо-Казахстанской области в различные периоды.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Представленная дипломная работа - это попытка систематизации и анализа исторических данных по истории становления Тайыншинского района. Архивные и краеведческие источники являются важной составляющей культурного наследия народа.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Анализ архивных данных, публикаций, периодической печати, теоретического материала, учебных пособий, описательные методы анализа.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Дипломная работа на тему «История Тайыншинского района 1934-2018 гг. в архивных и краеведческих источниках» содержит введение, три главы, заключение, список использованных источников и приложения. Теоретическое исследование проводилось методом анализа архивных и краеведческих источников, литературы и нормативных документов. В первых двух частях работы был изложен изученный теоретический материал по вопросу истории образования и развития Тайыншинского района, его сельских округов и деревень. В дипломной работе представлены биографии знаменитых земляков района внесших вклад в историю развития данного региона. В третьей главе дипломной работы рассматриваются перспективы и возможности интеграции музеев и историко-краеведческих материалов в учебно-воспитательной деятельности учителя истории в общеобразовательных школах.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Тайыншинский район был образован 1997 году путём объединения Чкаловского, Красноармейского и Келлеровского районов. Именно с 1997 года официально начинает существовать Тайыншинский район с административным центром в городе Тайынша. История района берет своё начало с далёкого 1932 года, когда на территорию, ныне Тайыншинского района, начали прибывать эшелоны с переселенцами из Западной Украины, Волыни и Польши. На территории Тайыншинского района имеются историко-археологические памятники, сакральные места. В Тайыншинском районе расположено 90 историко-археологических памятников. На государственном учете в районе состоит 44 памятника археологии, с учетом вновь обнаруженных и многослойных насчитывается - 88. Таким образом, исторические памятники и музеи, находящиеся на территории Тайыншинского района, является частью богатства национальной культуры, искусства народа Казахстана. Этот значительный историко-культурный материал, должен обязательно применяться педагогами в их работе в процессе формирования патриотизма и духовно-нравственной личности.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Обобщенный материал дипломной работы по историческому краеведению может быть использован при подготовке лекций и семинаров в вузах, а также в школах, при подготовке учебных пособий и презентаций, посвященных истории Тайыншинского района, а также в разработке экскурсий в рамках направления изучения родного края.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. История сел Тайыншинского района. Сайт ГУ ОУНБ имени Сабита Муканова: <http://nklibrary.kz>
2. Петренко Н.А. «Краткий очерк истории села Зелёный Гай Чкаловского района Кокшетауской области РК» // с. Зелёный Гай – Кокшетау. 1996. – 101 с.
3. Ж., Баймен Х., Бекюсинов К., Пресняков С.М. // Северо-Казахстанская область. Энциклопедия. – А.: Издательство «Арыс», 2004. - 672 с. + 48 с. цв. иллюстраций.
4. К.К. Ахметова, Т.А. Долганова, В.Н. Иванова, Н.Г. Краснова, М.М. Мелехин // Справочник по истории административно-территориального деления Северо-Казахстанской области (29 июля 1936 г. - 1 января 2007 г.). - Петропавловск, 2007. - 361 с. + 14 карт.

Год защиты дипломной работы: 2019.

Составитель: Абуов Н.А.,
зав. каф. «История Казахстана и социально-гуманитарные дисциплины», к.и.н., доцент

ИСТОРИЯ РАЙОНА ШАЛ АКЫНА В 1928-2018 ГГ. В АРХИВНЫХ И КРАЕВЕДЧЕСКИХ ИСТОЧНИКАХ

Кабиева Д.М.,
образовательная программа 5B011400 «История»

ЦЕЛЬ нашего исследования заключается в анализе истории района Шал акына в 1928-2018 годах на основе архивных и краеведческих источников.

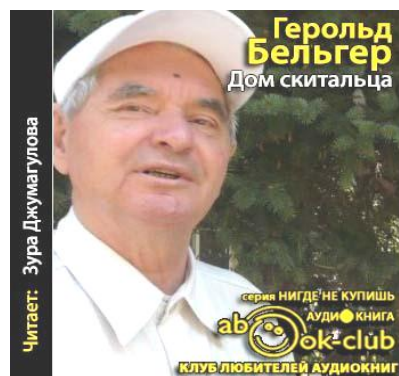
ЗАДАЧИ. Рассмотреть территориально-природную характеристику и историю района на основе архивных данных и нормативно-правовых документов, дошедших до наших дней; дать анализ социально-экономического развития района Шал акын; рассмотреть биографию именитых земляков района, в том числе и вошедших в Программу 100 новых лиц Казахстана; определить ход реализации программы «Туған жер» в районе Шал акына; рассмотреть возможности использования историко-краеведческого материала по Шал акынскому району в учебно-воспитательной работе и в развитии экскурсионной деятельности.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Изучение истории и культуры родного края является эффективным средством познавательного, нравственного и эстетического развития нового поколения, важнейшим средством формирования патриотических чувств и духовных начал личности.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Представленная дипломная работа является попыткой систематизировать, уточнить, расширить и проанализировать данные о районе Шал акына в диахроническом и синхроническом аспекте в рамках различных концепций. В связи с этим практическая значимость работы заключается в синтезировании научного материала по истории района Шал акына в русле его использования в учебно-воспитательной и туристической деятельности не только самого района, но и области в целом.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Рассматривая возникновение и становление района, мы подходили к проблеме с разных концептуальных позиций: исторической, географической, социально-экономической, демографической и т.д. Помимо концепций и подходов исторической науки, нами были использованы общенаучные методы исследования, такие как: анализ и синтез теоретической информации; критическое изучение источников; методы социологического исследования: интервью, иллюстративный метод; статистический и ретроспективный метод.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В первой главе «История района Шал акына в архивных источниках и публицистических работах краеведов» рассматривается история образования и этапы развития Шал акынского района, в главе также представлены территориально-природная характеристика района в архивных источниках и работах краеведов. Во второй главе «Социально-экономическое развитие района Шал акына в 1928-2018 годы» проведен анализ этапов развития Шал акынского района в социально-экономических реформах советского государства, а также изучены ресурсы и проблемы социально-экономического развития района Шал акына. В третьей главе «История района Шал акына в реализации программной статьи «Рухани Жаңғыру» рассматриваются биографии представителей района Шал акына в реализации программы 100 новых лиц Казахстана, обобщен опыт историко-краеведческой работы района Шал акына в реализации программы «Туған жер».

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. В ходе нашего исследования, мы пришли к следующим выводам. Район Шал акына носит имя великого казахского акына-импровизатора и поэта Тлеуке Кулекеулы жившего в период с 1748 по 1819 гг. История района берет свое начало с момента образования Тонкерейского района с культурным центром у озера Майбалык, согласно Постановлению Президиума ВЦИК СССР от 3 сентября 1928 года. Эта дата по праву считается днем рождения района. Вплоть до переименования в годы обретения суверенитета, район претерпевал множество изменений и реорганизаций. В районе функционирует краеведческий музей, в ходе экскурсии были выявлены основные цели деятельности музея, направления деятельности, формы работы, обозначены тематические экскурсии и проведенные выставки в рамках реализации программы «Рухани жанғыру» и «Туған жер». Освещены значимые мероприятия, а также описаны характеристики двух школьных музеев.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Обобщенный материал дипломной работы может быть использован при подготовке лекций и семинаров в вузах и других образовательных учреждений, при подготовке учебных пособий и презентаций, посвященных истории Шал акынского района, а также в разработке экскурсий в рамках направления изучения родного края

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Кузнецов В.Д. Мал золотник, да дорог (очерки по истории Сергеевского района). - Петропавловск, 1999 г. - 465 с.
2. Пашков С.В., Пигалев А.В. Дефляция почв Северо-Казахстанской области // Вестник ЗабГУ. Вып. 22. №2. - 2016, С. 14-25
3. Новатор. Периодическое издание, № 27 (5332) от 5.07.2018.
4. Куантаев А.К. Первые руководители Северо-Казахстанской области и районов: биографический справочник. - Петропавловск: Северный Казахстан, 2010. - 344 с.

Год защиты дипломной работы: 2019.

Составитель: Абуов Н.А.,
зав. каф. «История Казахстана и социально-гуманитарные дисциплины», к.и.н., доцент

ЖЕТІСУ ӨЛКЕСІНДЕГІ 1916 ЖЫЛҒЫ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ КӨТЕРІЛІС: СЕБЕПТЕРІ, БАРЫСЫ ЖӘНЕ САЛДАРЫ

*Каиров А.А.,
7М02201 «Тарих» білім беру бағдарламасы*

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ МАҚСАТЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ. Қорғауға ұсынылып отырған дипломдық зерттеудің мақсаты тарихи деректік материалдар негізінде Жетісу облысындағы қазақ және қырғыз халықтарының 1916 жылы ұлт-азаттық көтеріліске шығуын ғылыми талдауға алу. Осы айтылған ойымызға қарай төмендегідей міндеттерді шешу қажеттігі туындайды: Жетісудағы қазақ және қырғыз халықтарының 1916 ж. көтеріліске шығуының негізгі себептері мен нәтижесін айқындау; қазақ пен қырғыз халықтарының көтеріліске шығуындағы отаршыл жүйенің орнын анықтау; Жетісудағы қазақ-қырғыз көтерілісінің барысы мен салдарын көрсету; қазақ-қырғыз зиялыларының 1916 ж. көтерілістен соң босқыншылыққа ұшыраған көтерілісшілерге көмек көрсетудегі еңбегін жаңа көзқарас тұрғысынан талдау; көтеріліске шығып репрессияға ұшыраған қазақ-қырғыз халықтарын атамекеніне орналастырудағы отаршыл жүйенің ұстанымына талдау жасау; зиялы қауым өкілдерінің қазақ-қырғыз босқындарын тарихи Отанына қайтарудағы қызметін ғылыми объективті тұрғыдан талдау.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Кеңестік кезеңдегі зерттеулерде көтерілістің жергілікті ерекшеліктері толық ескерілмеді. Қызыл үкімет заманында ұлтаралық қайшылықтарды түсіндіруде таптық, интернационализм принциптері тұрғысынан біржақты бағалауға жол беріліп, оқиғалардың нақты көрінісі күңгірттеу қалып отырды. Тәуелсіздік жылдары елімізде ұлт-азаттық қозғалыстарға қатысты бірқатар тың еңбектер жарияланғаны белгілі. Дегенменде, Түркістан өлкесіне қарасты Жетісу облысындағы қазақ және қырғыз халықтарының 1916 ж. ұлт-азаттық көтерілісі тұтас күйінде қарастырыла қойған жоқ. Оның шығуына негіз болған мәселелер, отарлық әкімшіліктің көтерілісшілерге қарсы қолданған репрессиялық шаралары, шиеленіскен ұлтаралық қатынас, босқыншылыққа ұшыраған халықтың тарихи тағдыры, осы тарихи кезеңдегі қазақ-қырғыз қайраткерлерінің қызметі сияқты т.б. аспектілер әліде зерттеуге мұқтаж. Осы тұрғыдан біздің зерттеу тақырыбымыз өзекті мәселеге арналғанын байқатады.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ НЫСАНЫ. 1916 ж. Жетісу халықтарының билікке қарсы көтерілісі, оның ерекшеліктері мен талдауға алынбаған мәселелері.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ПӘНІ. Жетісу территориялық-әкімшілік құрамындағы халықтың 1916 ж. ұлт-азаттық көтерілісін тұтас тарихи құбылыс ретінде қарастырып, оны жаңа методологиялық ұстаным тұрғысынан ғылыми талдауға алу.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. 1916 ж. Жетісудағы көтеріліс жөнінде бұрын да зерттеу жұмыстары жазылған. Дегенменде, кеңестік кезеңде идеологиялық себептерге байланысты біраз деректік материалдар ғылыми айналымға тартылмады. Бұған қосымша көтеріліске қатысты кейбір оқиғалар мен процестерді түсіндіруде методологиялық шектеулік орын алды. Міне осы тұрғыдан келгенде зерттеу жұмысының мынадай жаңалықтарын бөліп атауға болады: қазақ және қырғыз халықтарының отаршыл билікке қарсы қарулы көтерілісі алғаш рет тұтас күйінде қарастырылды; өңірдегі көтерілістің шығуына негіз болған - патшалық биліктің жергілікті халықтардың құқын аяқ асты еткен тойымсыз, ашқарақ саясаты екендігі жан-жақты негізделді; Жетісудағы 1916 ж. көтерілістің шын мәнінде ұлтаралық қақтығысқа ұласқандығы, оның мұндай мазмұн алуы патшалық биліктің халықтарды өзара қарсы қою саясатының салдары екендігі баяндалды;

көтеріліс тұсында және одан кейінгі кезеңдегі қазақ және қырғыз саяси қайраткерлерінің елді сақтап қалуға бағытталған жанкешті әрекеті, олардың тұлғалық сипаты талдауға алынды.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ӘДІСТЕРІ. Дипломдық жұмысты жазу барысында тарихилық, жүйелілік, тарихи-салыстырмалы, салыстырмалы-талдау, жинақтау, объективтілік, ғылыми таным ұстанымдары басшылыққа алынды. Жұмыста хронологиялық, проблемалық-мерзімділік, ретроспективті, жүйелілік әдістері кеңінен қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Отандық тарих ғылымының қазіргі кезеңдегі міндеті кезінде біржақты баяндалған 1916 ж. ұлт-азаттық көтеріліс тарихының оқиғалары мен құбылыстарын тың деректік материалдар негізінде ұлттық мүдде тұрғысынан қайта зерделеу өте маңызды болып табылады.

ҚОЛДАНБАЛЫ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗЫ. «Жаңа және қазіргі заман Қазақстан тарихы» «Әлемдік тарихи үдерістегі Қазақстан» сабағынан СӨЖ, дәріс, тәжірибелік сабақтарына дайындық жасағанда қолдану. Мектептегі тарих пәнінің сабақтарында, ашық сабақтарда қолдану. Реферат және жоғарғы курстарда курстық және ғылыми-зерттеу жұмыстарында, дипломдық жұмыстарда пайдалануға болады.

ҚОРЫТЫНДЫ. Жетісудағы қазақ және қырғыз халықтарының 1916 ж. ұлт-азаттық көтерілісін зерттеу нәтижесінде қорғауға мынандай тұжырымдар ұсынылады: 1916 ж. Жетісудағы көтерілістің негізінде отаршыл биліктің жергілікті халықтың мүддесіне мүлдем қайшы келетін әділетсіз саясаты жатты, сондай-ақ көтеріліс ресейлік басқару жүйесінің терең дағдарысқа ұшырағандығын айғақтады; 1916 ж. 25 маусым жарлығына қарсылық ретінде басталған оқиғалар ағымы жергілікті халықтың өз бостандығы және теңдігі үшін шешуші күреске даяр екендігін аңғартты; 1916 ж. көтеріліс барысында отаршыл билікке тәуелді халықтар өзара ынтымақтастық ұстанымын нақты әрекеттері арқылы танытты; ортақ міндеттерді анықтау мақсатында қазақ-қырғыз жасақтары өз күштерін біріктіру әрекетіне көшті; азаттық үшін көтеріліс тұсында және оны басу барысында билік орындары, реакциялық элементтер басым күшке сүйеніп жергілікті халықтың мал-мүлкін талан-таражға салды, оның тұрмысы мен шарушылығына зор күйзеліске ұшыратты; көтеріліс тұсындағы қазақ-қырғыз басқарушы тобының қызметі көрші халықтар тарихындағы түрлі кезеңдерде байқалған отаншылдық рух-жігердің кезекті көрінісі болды.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Рыскулов Т. Восстание казахов и киргиз в 1916 году. – А.: Казахстан, 1998. – т. 1. – 247 с.
2. Рыскулов Т. Собрание сочинений в трех томах. – А.: Казахстан, 1997. – т. 2. – 259 с.
3. Асфендияров С.С. Национально-освободительное восстание в Казахстане. – А.: Ирбис, 1974. – 318 с.
4. Дулатова Д.И. Историография дореволюционного Казахстана (1861-1917) – А.: Наука, 1984. – 272 с.
5. Артыкбаев Ж. Очерк национально-освободительных движений. – А.: Арман-ПВ, 1993.– 400 с.
6. Сулейменов Ж.Б. О некоторых вопросах участия национальной интеллигенции в восстании 1916 года. // Материалы Международной научно-теоретической конференции. – А.: Полиграфия, 1996. – 319 с.
7. Кузембайұлы А., Абилов Е. История Казахстана. – СПб.: Соларт, 2004. – 420 с.
8. Қозыбаев М. 1916 жыл: ұлт-азаттық революция тарихнамасының кейбір мәселелері // Қазақ әдебиеті. 1992, сәуір – №13. – 6-9 бб.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Ибраева А.Ғ.,
т.ғ.д., «ҚТЖЭГП» кафедрасының профессоры*

XX ҒАСЫРДЫҢ 30-40 ЖЫЛДАРЫ СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНА Өңіріне депортацияланған халықтар

Камкенова Ж.О.,

5B001400 «Тарих» білім беру бағдарламасы

ЖҰМЫСТЫҢ МАҚСАТЫ: 1930 жылдан бастап 1940 жылға дейінгі кезеңде Солтүстік Қазақстан өңіріне депортацияланған және Ұлы Отан соғысы жылдары эвакуацияланған халықтардың тарихын зерттеу болып табылады.

ЖҰМЫСТЫҢ НЕГІЗГІ МІНДЕТТЕРІ: Солтүстік Қазақстанда депортацияланған және эвакуацияланған халық санының динамикасын, этникалық, әлеуметтік құрамын, олардың орналасу географиясын анықтау; республиканың солтүстік өңірінің экономикасының аграрлық, өнеркәсіптік секторларын дамытуда депортацияланған және эвакуацияланған халықтың рөлін көрсету; Солтүстік Қазақстанда эвакуацияланған кәсіпорындардың қызметі мен орналасу процесін көрсету; Солтүстік Қазақстанның, жалпы республиканың әлеуметтік-экономикалық, этнодемографиялық, мультимәдени дамуындағы этностардың депортациясы мен халықты көшірудің, көші-қон процестерінің салдарын талдау.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Солтүстік Қазақстан өңіріне қоныс аударылған және эвакуацияланған халықтардың орналастыру барысындағы кездескен қиыншылықтар, билік тарапынан қолданылған күштеу барысы мен олардың материалдық-тұрмыстық жағдайы мұрағат құжаттары және ғылыми зерттеулермен салыстырыла отырылып зерделенді; жұмыста жаңа жарыққа шыққан мұрағаттық құпия құжаттар, арнайы қоныс аударылғандардың және эвакуацияланғандардың естеліктері пайдаланылады, олар қоныс аударылған халықтар өмірі мен арнайы қоныс аудару жүйесінің қызметін зерттеу аспектілерін кеңейтуге, бұрын жүргізілген зерттеулерді қайта қарастыруға мүмкіндік береді.

ДИПЛОМ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Депортанттарды, эвакуацияланғандарды, көшірілген кәсіпорындарды қабылдау және орналастыру, Солтүстік Қазақстанда эвакуанттарды жайластыру процесі, санының динамикасы, этникалық, әлеуметтік құрамы, депортанттар мен эвакуанттардың құқықтық мәртебесі, олардың өз құқықтары үшін күрестің заңды сипаты, республиканың солтүстігіндегі эвакуобъектілер, жергілікті халықтың депортанттармен және эвакуанттармен өзара іс-қимылы, депортация мен эвакуацияның Солтүстік Қазақстанның, тұтастай республиканың әлеуметтік-экономикалық, мәдени дамуына әсері, зерттеліп отырған тақырып өзекті.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ӘДІСТЕРІ. Дипломдық жұмысының теориялық және методологиялық негізін айқындауда бірнеше әдіс тәсілдері қолданылды. Тарих ғылымында қалыптасқан мәселені, болған оқиғаны зерттеуде нақты фактілер мен дәлелдерді мұрағат және ғылыми зерттеулер арқылы салыстыра көрсету басшылыққа алынды. Сонымен бірге зерттеу барысында саралау, талдау және қорыту, тарихи-салыстырмалы, жүйелік-құрылымдық, теориялық таным, модельдеу мен типтендіру сияқты жалпы ғылыми, тарихи зерттеу тәсілдері қолданылды. Тарихи оқиғаларды немесе саяси жағдайларды баяндауда естеліктер, баспасөз материалдары мен мұрағат құжаттары және ғылыми зерттеу материалдарын салыстыра зерттеу әдісі кең қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Әртүрлі этностардың қоғамда бірігіп өмір сүріп, біркелкі дамуы әрбір көпұлтты мемлекет, соның ішінде Қазақстан үшін күрделі мәселе болып табылады. Егеменді елімізде тұратын ұлттардың өткені мен бүгінін зерттеу, республикада

болып жатқан үрдісті жіті қадағалау мемлекеттің ары қарай дамып қалыптасуы үшін қажет. Зерттеу жұмысында 1930-1940 жылдардағы Солтүстік Қазақстанға қоныс аударылған ұлттардың әлеуметтік-саяси жағдайы мен республиканың солтүстігінің экономикалық, мәдени дамуына қосқан үлесі саралана қарастырылады. Кеңес үкіметінің аз ұлттар мәселесіне байланысты саясаты, қоныстанған аз ұлттар мен этностардың Қазақстан төңірегіне орналасуы мен ұлттардың құқықтық ақталуы және мәдени даму үрдісі нақтыланады.

ҚОРҒАУҒА ЖІБЕРІЛЕТІН ҚОРЫТЫНДЫЛАР МЕН ТҰЖЫРЫМДАР. Кеңес үкіметінің солақай саясаты нәтижесінде туған отанынан еріксіз жер аударылып, Қазақстан жеріне келіп қоныстанған ұлттар мен этностардың тарихи тағдыры, әлеуметтік-экономикалық жағдайы. Географиялық орналасуының, әлеуметтік-экономикалық және мәдени әлеуетінің арқасында, Солтүстік Қазақстан қоныс аударушылардың жүру жолында мемлекеттің солтүстік жағын бейнелеп, бір жағынан республикаға келген халық кейінірек Қазақстанның басқа облыстарына жіберілген транзиттік аумақ болып табылады. Екінші жағынан, Солтүстік Қазақстан аумағы тұрақты болды, өйткені адамдардың едәуір саны өлкеде орналасты, немесе осында тұрақты тұруға қалды. Стратегиялық сипатқа ие бола отырып, аймақ соғыс жылдарында ондаған көшірілген өнеркәсіптік кәсіпорындарды, колхоздардың мүлкін, мәдениет және денсаулық сақтау объектілерін өзіне орналастырады. Депортация эвакуациямен салыстырғанда анағұрлым ұзақ құбылыс болады. Зорлық-зомбылық, мәжбүрлеу іс-шаралары бола отырып, олар республика және оның солтүстік облыстары халқының ұзақ, тұрақты өсуіне ықпал етеді. Эвакуация мәжбүрлі шара бола отырып, қысқа мерзімді, тұрақсыз сипатта болады. Алайда, Солтүстік Қазақстан халқының сандық өсуінің мультипликативті әсері аз болған жоқ. 1919-1943 жылдар аралығында Қазақстанға миллионнан астам адам келеді. Бірақ бұл әсер қысқа мерзімді сипатқа ие болады, өйткені соғыс аяқталғаннан кейін барлық көшірілген қоныс республикадан кетеді.

ЗЕРТТЕУ ОБЪЕКТІСІ МЕН ПӘНІ. Солтүстік Қазақстанға қоныстанған әртүрлі ұлттар мен этностардың саяси тағдыры, әлеуметтік жағдайы және олардың республика экономикасы мен мәдениетінің дамуына қосқан үлесін айқындау болып табылады.

ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. «Жаңа және қазіргі заман Қазақстан тарихы» сабағынан СӨЖ, дәріс, тәжірибелік сабақтарына дайындық жасағанда қолдану; Мектептегі тарих пәнінің сабақтарында, ашық сабақтарда қолдану; Реферат және жоғарғы курстарда курстық және ғылыми-зерттеу жұмыстарында, дипломдық жұмыстарда пайдалануға болады.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ: Дипломдық жұмыс кіріспе, екі тарау, қорытынды, пайдаланған әдебиет тізімі және қосымшалардан тұрады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Алдажұманов Қ. Күштеп көшіру: жымысқы саясат, басқыншылық әрекет // Қазақ тарихы. - 1997. № 4. - 360 б.
2. Қозыбаев М.Қ. Ақтаңдақтар ақиқаты: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2012. – 272 б.
3. Хасанаев М. «Для расселения выделить районы Казахстана...» // Депортация народов и проблема прав человека: материалы семинара. 12 июня 2014 г. – Алматы, 2014. – 28-34 с.
4. Қойгельдиев М., Омарбеков Т. Тарих тағылымы не дейді? - Алматы: Ана тілі, 1993. – 208 б.
5. Ким Сын Хва. Очерки по истории советских корейцев. – Алма-Ата, 1995. – 204 с.

Дипломдық жұмыс қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Бимақанова З.Ш.,
т.ғ.к, «Қазақстан тарихы және әлеуметтік-гуманитарлық пәндер» кафедрасының доценті*

«БОСТАНДЫҚ ТУЫ» ГАЗЕТІ СОЛТҮСТІК ӨңІРІНІҢ АЖАРЫ

Нұрбек Ғ.,

5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасы

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ МАҚСАТЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ. Зерттеу жұмысының мақсаты «Бостандық туы» газетімен танысу және осы газет арқылы өлке өміріне көз жіберту болды. Осы мақсатқа жету жолында мынадай міндеттер қойылды: «Бостандық туының» түп тамыры болған «Кедей сөзін» жалпылай қарастыру; «Бостандық туының» тарихына тоқталу; баспада жұмыс істеген, еңбек сіңірген қаламгерлермен танысу; «Бостандық туы» газеті арқылы өлкенің сол кездегі саяси-экономикалық өмірімен танысу; газет арқылы XX ғасырдың басындағы Петропавл қаласының мәдени өміріне шолу жасау.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Газет 1921 жылдың 19 наурызынан бастап РКП(б)-ның Ақмола губерниялық комитетінің және губревкомның орталығы Петропавл (Қызылжар) қаласында шыға бастады. 1928 жылғы 14 қарашадан бастап «Кеңес ауылы», 1932 жылдың 1 мамырынан «Ленин туы» деп аталды. Ал еліміз егемендік алып, билік өз қолымызға тигеннен кейін газеттің аты «Солтүстік Қазақстан» деп өзгертілді. Бұл газеттің аты әр кезеңде өзгеріп отырғанымен, ол өзі өмірге келген алғашқы күннен бастап қоғамда болып жатқан өзгерістерді, мемлекет, ұлт саясатын тұрғындарға түсіндіруде, қазақ аулын өркендетуде, халықтың сауатын ашып, оларға патриоттық тәрбие беруде, өңірдің әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсартуда насихатшылық міндетін абыроймен атқарып келеді. Сондықтан оның бай материалын саралау, жүйелеу, зерделеу қажет. Осының өзі тақырыптың өзектілігін көрсетеді.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ӘДІСТЕРІ: Дипломдық жұмысты жазу барысында тарихилық, жүйелілік, жинақтау, объективтілік, ғылыми таным ұстанымдары басшылыққа алынды. Жұмыста хронологиялық, проблемалық-мерзімділік, ретроспективті, жүйелілік әдістері кенінен қолданылды.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Зерттеу жұмысында XX ғасырдың басындағы солтүстік өңірдегі қазақ баспасөзінің дамуындағы «бостандық туы» газетінің орны жан-жақты сөз болады. Сонымен бірге газет бетінде өңірдің саяси, экономикалық, әлеуметтік өмірі туралы сөз болады.

ҚОЛДАНБАЛЫ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗЫ: Зерттеу жұмысы XX ғасырдың басындағы солтүстік өңірдің баспасөзі мен тарихын зерттеу арқылы кезең баспасөзі мен тарихы, ідебиеті жөнінде теориялық, практикалық мәліметтер бере алады.

ТАҚЫРЫПТЫҢ ЗЕРТТЕЛУ ДЕҢГЕЙІ. Жалпыға мәлім, кеңес дәуірінің тарихшылары Кеңес одағындағы халықтардың бүкіл тарихын, оның ішінде мерзімді баспасөз тарихын билеуші ұлт – орыс халқының тарихымен сабақтастырып қарауды ғана жөн санады. Коммунистік идеологияға тән мұндай бұрмалаушылықпен күресетін күш болмады. Тіпті, қазақ баспасөзі тарихының ғылыми негізін қалаушы профессор Хайыржан Бекхожиннің өзі: «Қазақ баспасөзі XIX ғасырдың II жартысында, яғни Қазақстанның Россияға қосылуының нәтижесінде пайда болды» деп кесіп айтуға мәжбүр болды. Осындай беделді маманның мына жазғандары бүгінгі ұрпаққа тіпті түсініксіз болғанымен, кеңестік кезеңнің ұстанған негізгі бағыт-бағдарларын білдіреді. Көсемсөзді ұлттық баспасөздің дербес жанры ретінде арнайы қарастырып, қазақ публицистикасының қалыптасуы мен дамуын ғылыми тұрғыда ең алғаш зерттеп, жүйеге түсірген, өз заманының ауанына қарай баға берген Михаил Иванович Фетисов (1907-1960) екенін атап айту керек. Ол өзінің «Қазақ публицистикасының пайда болуы» деген атпен (Зарождение казахской публицистики, А., 1961) орыс тілінде жариялаған

көлемді монографиясында қазақ журналистикасы мен әдебиетінің аса маңызды саласы ретінде қазақ публицистикасын жеке бөліп алып зерттеуге талпыныс жасады. Т. Қожакеевтің, Б. Жақыптың, Қ. Аллаберген мен Ж. Нұсқабайұлының, Қ. Әбілдаевтың, З. Тайшыбайдың, Д. Қамзабекұлының, Ө. Әбдімановтің, А. Шәріптің, А. Сақтың, Т. Ахметжанованың еңбектері қазақ журналистикасы тарихының маңызды салаларын қозғайды. Аллаберген Қ., Нұсқабайұлы Ж., Оразай Ф. жазған Қазақ журналистикасының тарихы (1870-1995 жж.) көлемі шағын болғанымен, әзірше ұлттық журналистика тарихына ден қойғандар үшін басшылыққа алатын оқулық болып отыр. Негізінен алғанда, «Бостандық туы» газеті туралы мәлімет белгілі қаламгер С. Мұқановтың «Есею жылдары» атты романынан да кездестіруге болады. Онда жазушы өзінің осы баспада қызмет істеген кездегі әріптестері туралы айтылып кетеді. Сонымен қоса Жарасбай Сүлейменовтың «Дәуір дастан» атты «Солтүстік Қазақстан» газетінің тарихы баяндалған еңбектен де «Бостандық туына» байланысты біршама деректер келтірілген. Тағы бір қарастырылған еңбек ол «Солтүстік Қазақстан» газетінде қызмет істейтін Амандық Жантеміровтың «Қызылжар өңірінің өшпес шежіресі». Бұнда жүз жылдық тарихы бар «Солтүстік Қазақстан» газетінің тарихы баяндалған.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Байтурсунов А. Революция и киргизы «Жизнь национальностей». Алматы, 1919 ж.
2. Қазақстан Республикасының Орталық Мемлекеттік Архиві. – 17-к. 1-т., 21-іс, 1-п.
3. Досмұхаметұлы Х. Таңдамалы – Избранное. – А., 1998. – 384 б.
4. Сәбит Мұқанов. «Өсу жолдарымыз». – А., 1960 ж. – 581 б.
5. Қамзабекұлы Дихан, Алаш және әдебиет. – А., 2002. – 274 б.
6. Қамзабекұлы Дихан, Алаш және әдебиет. – А., 2002. – 275 б.
7. Бекхожин Х. Қазақ баспасөзінің даму жолдары. – А., 1964. – 159 б.
8. Кенжебаев Б. Қазақстан баспасөзінің тарихынан. – А., 1950. – 27 б.
9. Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архиві. – 846 к. 1-т., 44-іс, 8 б.
10. Солтүстік Қазақстан Облыстық Мемлекеттік архиві. – 1-к. 1-т., 326-іс, 31 б.
11. Қойгелдиев М., Омарбеков Т. Тарих тағылымы не дейді? – Алматы, 1993. – 88 б.

Дипломдық жұмыс қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Маликова С.З.,
Солтүстік Қазақстан мемлекеттік архивінің директоры*

ДОРЕВОЛЮЦИОННАЯ КОЛОНИЗАЦИЯ КАЗАХСКОГО КРАЯ ПО ДОРЕВОЛЮЦИОННЫМ ИСТОЧНИКАМ

Ракецкий Д.Ю.,

образовательная программа 5B011400 «История»

ЦЕЛЬ дипломной работы - это изучение процесса переселения на территорию Казахского края, а именно изучение основных причин и характера добровольного переселения из европейской части Российской империи, а также изучение деятельности правительства и царской администрации в деле переселения крестьян.

ЗАДАЧИ. В ходе изучения вопроса переселения в Казахский край были выдвинуты следующие **задачи**: изучение основных маршрутов переселения крестьян; изучение деятельности и работы правительства по разрешению проблем, связанных с переселенческим движением; рассмотрение главных причин и стимулов переселения крестьян из Европейской части Российской империи в Российскую империю; рассмотрение проблем хозяйственного обустройства переселенцев на новом месте; рассмотрение хронологического порядка переселенческого движения крестьян на территорию Казахского края; рассмотрение деятельности Российской империи в разрешении земельного кризиса в ее Европейской части.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Актуальность исследования состоит в том, что территория Казахстана еще с древних времен оставалась своего рода «мостом» между Европой и Азией. Через земли Казахстана проходили важные торговые пути, в том числе и великий шелковый путь. А уже в период присоединения Казахстана к России Казахстан стал связывать европейскую и азиатскую части Российской империи. Все это дает процессам, которые происходили на территории Казахстана, особое значение, в том числе и процессам переселения. Изучение хода переселения придает значительную заинтересованность с точки зрения полноты знаний, а также дает возможность изучить опыт прошлых поколений, что дает возможность по-новому взглянуть на действующие сейчас миграционные процессы. Сегодня в Казахстане действует не одна переселенческая программа, которая осуществляется посредством работы действующего законодательства. Именно поэтому данная работа особенно актуальна, поскольку позволяет взглянуть на современные процессы переселения с точки зрения людей, изучавших процесс переселения еще в дореволюционный период. Можно точно сказать, что действующая политика переселения не совершенна. В ней имеются как свои плюсы, так и свои минусы. И возможно взгляд под новым углом как-то поспособствует улучшению текущей ситуации в миграционной политике.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА состоит в том, что данная работа представляет собой попытку на основе разнопланового источниковедческого материала осуществить полноценное исследование процесса переселения крестьян в достаточно большой временной период, а именно период между 1861 и 1917 годами. При этом был изначально отвергнут подход к исследованию процесса переселения крестьян, когда нормативно-правовое регулирование и непосредственно сам миграционный процесс исследовались параллельно друг другу.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Статистический метод, который нашел свое применение при исследовании документов. Данный метод позволил осуществлять нужные расчеты при сопоставлении информации отчетов и официальных статистических источников, узнать объективное число переселявшихся крестьян и тем самым установить точные сведения о масштабе переселения в Казахский край; историко-сравнительный метод позволил выявить и установить общие тенденции и закономерности развития процесса переселения, а также установить масштабы переселения в разных областях Казахского края на основе их сравнения. Благодаря данному методу также проведена работа по исследованию земель, непосредственно подходящих для переселения, проведено их сравнение и анализ.

Посредством историко-сравнительного метода отслеживалась динамика трансформации политики переселения, определялись особенности переселения на территорию Казахского края; структурно-функциональный метод дал возможность выявить плюсы и минусы политики переселения в исследуемый период, а также выявить значение государственных переселенческих организаций; культурно-антропологический метод дал возможность правильнее осознать сущность психологии переселенцев.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Работа состоит из трех глав. Большая часть процесса изучения процесса переселения была связана с изучением дореволюционных источников, которые имеют достаточно обширную базу. Всего важные труды, посвященные процессу переселения в Казахский край, были разделены на 4 части, соответствующие определенным хронологическим периодам переселения. Все 4 этапа имеют различные по своим источникам сюжеты, поскольку в каждый период писателей привлекали разные аспекты переселения. Это объяснялось тем, что историографические направления всегда развиваются в зависимости от политико-общественной ситуации в самой стране. Именно этим объясняются отличительные друг от друга сюжеты в изученных источниках.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Также, в ходе исследования, помимо обширной историографической базы дореволюционных авторов, были использованы и систематизированы взгляды современных историков на процесс и последствия миграционных процессов в период между 1861 и 1917 годами. Сделано общее заключение об итогах политики переселения в Казахский край. В данной работе используются работы и источники, которые до недавнего времени не получали качественного анализа и исследования в отечественной исторической науке. Их научное исследование дает возможность по новому взглянуть на переселенческую политику Российской империи в Казахском крае в течение имперской проблематики. Все это в своей совокупности позволяет по-новому воссоздать конкретно-историческую картину, осуществить исследование данного периода и дать ему качественную оценку.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ состоит в том, что исследования и выводы, полученные в ходе ее раскрытия, могут быть использованы в дальнейшем при создании новых исторических трудов, которые затрагивают процессы переселенческой политики на территорию Казахского края. Исследования, приведенные в работе, имеют большое значение для изучения истории российско-казахских отношений, что может быть использовано при написании научных работ и проведении новых исследований, касаемых российско-казахских отношений. Также материалы работы могут быть использованы при проведении лекций и учебных занятий по истории, где идет рассмотрение переселенческого движения в Казахский край.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Всеподданнейший доклад Туркестанского генерал-губернатора ген. от инфантерии Духовского Ислам в Туркестане. Ташкент, 1899.
2. Дякин В.С. Национальный вопрос во внутренней политике царизма (XIX начало XX вв.). СПб., 1998.
3. Национальные окраины Российской империи. Становление и развитие системы управления. М., 1997.
4. Проект всеподданнейшего отчета ген.-ад. К.П. фон Кауфмана по гражданскому управлению и устройству в областях Туркестанского генерал-губернаторства. 1867/81. СПб., 1885.
5. Хаген М, фон. Об истории России как империи // Доклад на семинаре Империя и регион: Российский опыт. 1700-1991. Колумбийский университет. 1-3 февраля 1998.

Год защиты дипломной работы: 2019.

*Составитель: Казиев С.Ш.,
д.и.н., старший преподаватель кафедры ИКуСГД*

БАТЫРЛАР ЖЫРЫНЫҢ ТАРИХИЛЫҒЫ МЕН ТӘЛІМДІК АРНАЛАРЫ

Абжанова Т.Ж.,

5B011700 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Қазақ батырлар жырындағы басты қаһарман- елін сүйген батыр, ал оның басты мақсат-мұраты — халқын, Отанын басқыншы жаудан қорғау, ерлікті дәріптеу, шығарманың идеясын тартыс арқылы дәлелдеу. Сол үшін кейіпкерлердің ой-сезімін, іс-әрекеті мен арманын жақсы көрсету.

МІНДЕТТЕРІ. Батырлар жырларына тереңірек үңіліп, өзіндік ерекшеліктерін анықтау; батырлар жырларының композициялық және тілдік ерекшеліктерінің қолданылу жүйесін, олардың мәнін, жасалу жолдарын көрсету; батырлар жырларындағы үндестікті жан-жақты зерттеп, саралап, халық мұрасының құндылығына айрықша мән беру.

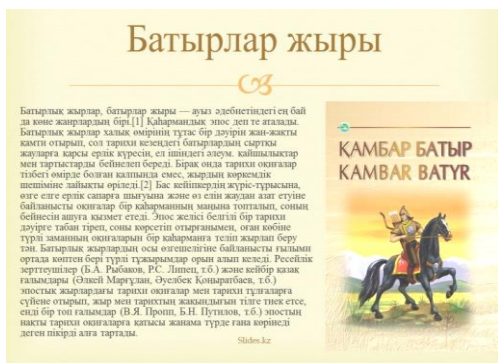
ӨЗЕКТІЛІГІ. Бір жыр бірнеше ғасырды аралап, жүздеген жыршы-жыраулардың аузынан өтетіндіктен, онда әр ғасырдағы тарихи фактілер араласа жүреді. Сөйтіп, батырлар жырында «әр дәуірден құралған кезеңнен» алынған батырдың жиынтық бейнесі тұлғаланады. Батырлар жырындағы, тарихи жыр, дастандардағы тереңнен тамыр тартқан туған жер туралы идеяны бірінші қатарға қоюымыз қажет.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Туған жерді қорғау, сақтау, келер ұрпаққа аманаттау, ел бірлігі, ел ынтымағы идеясы-бізге жеткен барлық әдеби мұралардың алтын арқауы. Осынау әдебиет үлгілерін қазіргі күнге дейін қазақ руханиятының алтын ұстанымдарындай ұлт үшін, оның болашағы үшін қызмет етіп жатқан қайталанбас қазыналарымыз ретінде қабылдауымыз қажет.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Зерттеу жұмысының барысында талдау, жинақтау және салыстыру, жүйелеу, тұжырым жасау әдіс-тәсілдері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ Қазақ халық әдебиеті материалының молдығы, мазмұндылығы және түр көркемділігі жағынан қай халықтың да фольклорынан кем түспейді. Фольклортану ғылымында танылған сан алуан түрлердің қай – қайсысы да қазақ халық әдебиетінен табылады: не әдемі ертегі, аңыздар; биікке қол созып, қиянға құлаш ұрған халықтың өршіл ой – арманын меңзейтін, шытырман оқиғалы, ғайып қиялды әңгімелер; әр алуан көңіл күйлерінің көрінісі – қара өлең, қайым өлеңдер; өмір сабағы жазылмаған хат, басылмаған кітап есебінде болған үлгілі терме, өнегелі толғаулар; әсіресе батырлар жыры – эпос, лиро – эпостар (ғашықтар жыры) көп және әр алуан. Жұртшылығымызға мәлім батырлар жырларында бірнеше ғана эпизодтан құралған, батырдың бір ғана ерлігін көрсететін қысқа шығармалар («Базар»), әлденеше ерлік қимылдарды бір адамның басына жинақтап, оқиғаларын композициялық жағынан бір бүтін етіп шығарған ұзақ жырлардың («Алпамыс», «Қобыланды») және әңгіме бір батырдың ғана ерлігі емес, көптеген батырлардың ерліктерін жалғастыра суреттейтін эпопеяның «Қырымның қырық батыры» болуы қазақ фольклорының әрі бай, әрі эпостық жыры марқайған ел екендігін аңғартады. Қай жырдың мақсатын алсаңыз да оның негізінде ел тірегі жатады. Елдің елдігін, ерлердің отансүйгіштігін тарихқа аты мәлім бір адамның іс – амалдары арқылы көрсетуге тырысады. «Қобыланды», «Қамбар», «Ер Тарғын», «Алпамыс», «Едіге», т.б. жырлардың негізгі идеясы өз отанын басқа елдердің шабуылынан қорғау, жау қаншама көп, қаншама күшті болса да, халық өз батырларын үстем етеді. Батырлардың бәрі де өзінің батырлығын жасынан танытады, қандай қиыншылықты болсын батырлар жеңіп шығады, оларды алмақ болған сыртқы жаулар да, тарихи құндылығының да – негізгі түйіні осында. Ауыз әдебиетінің бағзы заманнан ескірмей ұрпақтан-ұрпаққа ауысып отырған күрделі де

мол бір саласы — батырлар жыры. Бұл жырларды жыршы–жыраулар ғасырлар бойы қобызға немесе домбыраға қосып, белгілі бір әнмен айтып, ауыздан-ауызға таратып келген. Қазақ батырлар жырындағы басты қаһарман елін сүйген батыр, ал оның басты мақсат-мұраты — халқын, Отанын басқыншы жаудан қорғау. Батырлар жырының көпшілігінде халықтың түбегейлі мұң-мүдесі көкселеді. Батырлар жырын зерттеуде қате-кемшіліктер де болмай қойған жоқ. Кейбір еңбектерде батырлар жыры сын көзімен қаралмай, барлығын бірдей халықтық деп бағалау, асыра мақтау, басым болды.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Батырлар жырының тіпті жалпы ауыз әдебиетінің ерте заманда, халықтың жазу-сызу өнері болмаған кезінде туғандығын, олар ауызша туып, ел арасында ауызша айтылу арқылы тарағандығын, ұрпақтан-ұрпаққа ауызша айту негізінде жеткендігін, осының негізінде әр түрлі қоғамдық, таптық тілектерге сәйкес талай өзгерістерді еске алсақ, әрбір жырдың жай-күйі ашыла түспек. Кейбір жырлардың алғашқы нұсқасы халықтық ортада туып, кейіннен оны үстем таптың иемденіп кеткенін де аңғарамыз.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Жұмыстың нәтижелері мен тұжырымдарын қазақ әдебиеті бойынша дәрістер мен тәжірибе сабақтарында, арнайы курстарда және мектеп мұғалімдеріне оқытуда және оқу орындарында арнайы семинар сабақтарын жүргізуде қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Әбдешұлы Қ. Батырлар жыры. — Алматы: Жазушы, 2003. - 30-70 бб.
2. Әбілқасымов К., Тамаев А. Қазақ фольклористикасы. — Алматы: Білім, 2007. — 236 б.
3. Батырлар жырының зерттелуі // Қазақ тілі мен әдебиеті. №6. 2004, 73-75 бб.
4. Қоңыратбаев Ә. Қазақ фольклорының тарихы. — Алматы: Ана тілі, 1991. — 287 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Қадыров Ж.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының профессоры, ф.ғ.к.*

СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНАН ШЫҚҚАН ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫНЫҢ БАТЫРЛАРЫ

*Алғадай А.А.,
5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасы*

МАҚСАТЫ. Диплом жұмысының басты мақсаты тақырыптың маңыздылығы мен оның бүгінгі күндегі өзектілігін ескере отырып, нақты тарихи материалдар негізінде 1941-1945 жж. Ұлы Отан соғысында жерлестеріміздің майдан мен тылдағы ерен еңбегін зерттеу, олардың тарихи бейнесін ашып көрсету.

МІНДЕТТЕРІ. Ұлы Отан соғысы тарихың отандық тарихнамада зерттелу мәселесін нақтылау; Кеңес Одағының Батырлары солтүстікқазақстандықтардың майдандағы қызметтеріне баға беріп, ерліктерін мейлінше ашып көрсету; облысымыздың көшелері аталған жерлес батырлар туралы мәліметтерді нақтылау; Солтүстік Қазақстан азаматтарының Ұлы Отан соғысы жылдарындағы ерлігін ашып көрсету; Даңк орденінің толық иегерлері туралы мәліметтерді нақтылау.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Өз Отанын қорғауға ұмтылған адамдардың ерлігі мен бүгілмес жігерін ұмытқызуға уақыттың күші жетпейді. Кешегі ғаламат соғыс жылдарымен тұстас келген сол кездегі адамдардың көзқарасы ілгері үмітке жетелеген бүкілхалықтық отаншылдық рухында қалыптасқан еді. Дипломдық жұмыстың тақырыбы тарих ғылымында және өскелең ұрпақты ұлтжандылық сезімінде тәрбиелеуде алар орны ерекше болғанымен, Отандық ғылымда толық талданып, өзінің тарихи бағасын ғылыми негізделген түрде әлі де болса толықтай ала алмады. Бүгінгі күнге дейін солтүстікқазақстандықтардың Ұлы Отан соғысы батырлары туралы мәліметтер толығымен жүйеленген жоқ. Мысалы, 2010 ж. жарық көрген «Жеңіс жауынгерлері» атты көптомдық шығармада өлкемізде Кеңес Одағының батырларының саны 52 деп көрсетілген. Ресей Федерациясы және республикамыздың мұрағаттарында жүргізілген тың зерттеулердің нәтижесінде олардың саны 55 дейін жетті. Жалпы алғанда 2015 жылға дейін Кеңес Одағының батырларының саны туралы мәлімет толық болған жоқ. Осыдан келе мынадай ой түйіндейміз, біріншіден, Ұлы Отан соғысы жылдарындағы солтүстікқазақстандықтар ерлігі туралы нақты мәселе көп жылдар бойы ғалымдардың назарынан тыс келген, екіншіден, бұл тақырыптың тарих ғылымында теориялық, практикалық және жастарды патриоттық сезімде тәрбиелеуде зор маңызы бар. Өз зерттеуін күтіп тұрған өзекті мәселелердің бірі деген қорытынды жасауға болады. 2020 жылы Ұлы Отан соғысының аяқталғанына 75 жыл толады, 2021 жылы сұрапыл соғыстың басталуының 80 жылы аталып өтеді. Бұл зерттеліп отырылған тақырыптың өзектілігінің айғағы.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ Аталған зерттеу жұмысы Қазақстандағы тарих ғылымы саласындағы ауқымды ғылыми-тарихи шығармашылық тұрғыдан жазылған еңбек ретінде ЖОО-да «Қазақстан тарихы», «Отандық тарихтың өзекті мәселелері» және отандық тарихи білімге байланысты арнайы курстарды жүргізу барысында қолдануға болады деп санаймыз.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Ғылыми жұмыс орындау барсында тарихилық және объективтілік қағидалар, тарихи-салыстырмалы анализ, сипаттау, талдау, сараптау, жинақтау әдістері қолданылды.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Бүгінгі күнге дейін солтүстікқазақстандықтардың Ұлы Отан соғысы батырлары туралы мәліметтер толығымен жүйеленген жоқ. Мысалы, 2010 ж. жарық көрген «Жеңіс жауынгерлері» атты көптомдық

шығармада өлкемізде Кеңес Одағының батырларының саны 52 деп көрсетілген. Ресей Федерациясы және республикамыздың мұрағаттарында жүргізілген тың зерттеулердің нәтижесінде олардың саны 55 дейін жетті. Жалпы алғанда 2015 жылға дейін Кеңес Одағының батырларының саны туралы мәлімет толық болған жоқ. Осыдан келе мынадай ой түйіндейміз, біріншіден, Ұлы Отан соғысы жылдарындағы солтүстікқазақстандықтар ерлігі туралы нақты мәселе көп жылдар бойы ғалымдардың назарынан тыс келген, екіншіден, бұл тақырыптың тарих ғылымында теориялық, практикалық және жастарды патриоттық сезімде тәрбиелеуде зор маңызы бар. Өз зерттеуін күтіп тұрған өзекті мәселелердің бірі деген қорытынды жасауға болады. 2020 жылы Ұлы Отан соғысының аяқталғанына 75 жыл толады, 2021 жылы сұрапыл соғыстың басталуының 80 жылы аталып өтеді. Бұл зерттеліп отырылған тақырыптың өзектілігінің айғағы. Ұлы Отан соғысы жылдарындағы солтүстікқазақстандықтардың ерлігі мен жауынгерлік оқиғалары зерттелінді.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Дипломдық жұмысты жазу барысында алынған материалдарды оқу орындарында сабақ берген кезде, семинарлармен өзіндік жұмыстарға дайындалғанда пайдалануға болады. «Жаңа және қазіргі заман Қазақстан тарихы», «Әлемдік тарихи үдерістері Қазақстан» пәндер бойынша СӨЖ, дәріс, тәжірибелік сабақтарына дайындық жасағанда қолдану мүмкіндігі бар. Реферат және жоғарғы курстарда курстық және ғылыми-зерттеу жұмыстарында, дипломдық жұмыстарда пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. «Жеңіс жауынгерлері», «Солдаты победы». Анықтамалық-биографиялық басылым. Том I. – Петропавл, 2010. – 768 б.
2. Мәлікова С.З., Мұхамедьярова Н.У, Бағенова Г.І., Баймұқанов М.Б. Солтүстік қазақстандықтар Кеңес Одағының Батырлары. – Петропавл, 2015. – 298 б.
3. Козыбаев М.К. Казахстан – арсенал фронта. - Алма-Ата, 1970. - 475 с.
4. Казахстан в годы Великой Отечественной войны.
5. Балакаев Т.Б., Алдажұманов К.С. Историография Казахстана периода ВОВ. // Актуальные проблемы истории Советского Казахстана. – Алма-ата: Наука, 1980. - с. 113-141
6. Қазақстандықтар – Ұлы жеңістің батырлары. – Астана, 2016.
7. Карсыбаева Ж.А. 1941–1945 жылдардағы Ұлы отан соғысы кезеңіндегі Қазақстан тарихының тарихнамасы. // «Қазақстан тарихы» журналы. – Астана, 2014.
8. Балакаев Т., Алдажұманов Қ. Қазақстан еңбекшілері майдан қызметінде (1941–1945 жж.). – Алматы: Ғылым, 1985. - 320 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Алғадай А.А.,
5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасының түлегі*

ИСТОРИЯ ГОРОДОВ В КАЗАХСКОЙ СТЕПИ НА ВЕЛИКОМ ШЕЛКОВОМ ПУТИ

Аманкүл Ә.Б.,

образовательная программа 5B011400 «История»

ЦЕЛЬ. Определить формирование городской культуры в городах, расположенных вдоль Великого Шелкового пути, направление и ветвь казахского пути. В VI-XIII вв. по этому Великому Шелковому пути история городов, в частности, история становления и развития города Сауран и проведения археологических исследований.

ЗАДАЧИ. Рассмотрение городских культур, расположенных на территории Казахстана в эпоху Великого Шелкового пути; определение направления и значения веток Великого Шелкового пути на территории Казахстана; показать историческую значимость города Сауран; остановиться на истории археологических исследований, проводимых по городу Сауран.

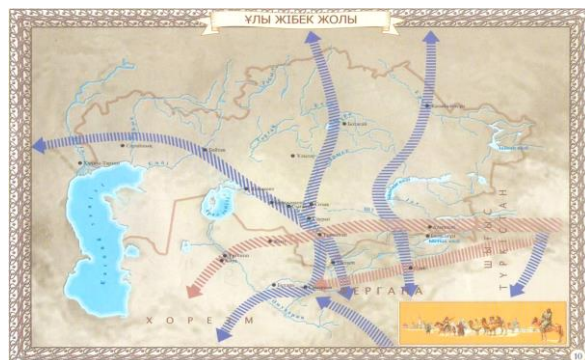
АКТУАЛЬНОСТЬ. История Великого Шелкового пути, значительная часть которой в истории казахского народа была посвящена современному Казахстану. Казахстан стал связующим мостом на пути взаимодействия и взаимообогащения культуры Востока и Запада, Великий Шелковый путь – объединил народы и страны, сблизил их культуру, привел множество новшеств, способствовавших эволюции человечества. Великий Шелковый путь и города вдоль него продолжали объединять и объединять различные экономические и мировоззренческие системы, желающие жить взаимовыгодно, мирное сосуществование, религиозную терпимость и стремящиеся к активному обмену инновационными достижениями. Они также стали составной частью определенной культуры, способствуя взаимодействию цивилизаций и культур различных степеней, импорту или принятию многих культурных явлений. В 1987 году решением, принятым на 24 сессии Генеральной конференции ЮНЕСКО, был разработан и реализован международный проект комплексного изучения «Великого Шелкового пути». Решение о проведении такого исследования было принято по инициативе Греции, Египта, Индонезии, Италии, КНР, МХР, Омана, Португалии, Шри-Ланки и стран бывшего СССР. Данный проект планируется реализовать по двум крупным программам ЮНЕСКО «человеческая окружающая среда, фонд земли и моря» и «культура и будущее». А с обретением независимости наша страна начала разрабатывать несколько программ, изучать историю Великого Шелкового пути и развивать туризм. Кроме того, в последние годы на основе международных программ начато строительство гигантской трансевразийской магистрали «Западная Европа – Западный Китай». Построен нефтепровод «Западный Казахстан-Западный Китай». На этой дороге запущен газопровод «Туркменистан - Узбекистан - Казахстан – Китай». На встрече глав этих четырех стран Первый Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев сказал: «Мы модернизируем Великий Шелковый путь». Поэтому не вызывает сомнений связь с сегодняшним спросом в изучении проблем Великого Шелкового пути и его городов, которые необходимо в будущем изучить и определить степень изученности истории Великого Шелкового пути. На сегодняшний день развитие туризма в независимой стране является одной из важных сфер. Поэтому важно изучать историю Великого Шелкового пути, его памятники, соответствовать современным требованиям и потребностям туризма. Таким образом, все вышесказанное требует нового подхода к истории древнего Великого Шелкового пути и его городов.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Данные средневековых авторов и археологические раскопки были проанализированы историческим и археологическим анализом того, что международная торговля на Великом Шелковом пути особенно развита в IX и начале XIII века. Особенно развиты города, расположенные вдоль торгового пути и образующиеся, а

также маршруты торговых путей. Как выяснилось, какая именно деятельность будет увеличена в казахских городах и дорогах, расположенных вдоль Великого Шелкового пути. В ходе исследования были собраны и систематизированы историко-археологические материалы и современные исследования. В научной работе раскрывается роль городов в казахской степи на Великом Шелковом пути, деятельность городов как торгового, ремесленного и сельскохозяйственного назначения, торговый путь служит не только Международной, как областной, местной торговли, а также особенностями возникновения крупных городов и адаптации их крепостей и крепостей к условиям войны, а также в качестве примера перехода к оседлой казахской степи Великого Шелкового пути на кочевую казахскую культуру.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. В процессе выполнения дипломной работы использовались принципы исторической и объективности, историко-сравнительный анализ, описание, анализ, анализ, анализ, синтез, обобщение, системно-функциональные методы.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Дипломная работа посвящена формированию городской культуры вдоль Великого Шелкового пути, изучению городов Южного Казахстана вдоль Великого Шелкового пути, средневековых городов в рамках проекта «Сакральная география Казахстана». Работа состоит из введения, трех глав, заключения и списка использованной литературы. Во введении указывается актуальность темы, цель, задачи, прогноз, методы и научная новизна работы. В первой главе рассказывается о формировании городов вдоль Великого Шелкового пути и ареале распространения их ветвей на территории Казахстана. Во второй главе показана роль и роль городов Южного Казахстана-Сайрама, Шымкента, Тараза, Саурана для Великого Шелкового пути. В третьей главе представлена история проведения археологических исследований в городе Сауран, изучение древних памятников Тараза в рамках проекта «Сакральная география Казахстана». В заключении сделаны конкретные выводы по теме дипломной работы.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Люди XX века, привыкшие к легкому и стремительному передвижению, к широкому кругу контактов, не до конца понимают и воспринимают отношения прошлых эпох как нечто незначительное. И по мере продвижения вглубь цепи веков казалось, что и человеческие связи становятся все труднее. Тем не менее, становится все более очевидным, что путешествия, торговля, дипломатические поездки, переселение людей в далекие времена были все более частыми. В ранние времена, особенно в Средние века, движение за развитие общества было сильным, люди стремились к культурным связям и давлению. Одним из доказательств этого является «Великий Шелковый путь». В данной дипломной работе речь шла об одном из ее направлений, охватывающем казахские степи, пустынные края и горные перевалы. В ней рассказывается о направлениях основных торговых сетей и огромных ответвлений, соединяющих отдаленные районы с крупнейшими культурными и экономическими центрами.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Тема исследования VI-XV вв. посвящен одной из самых актуальных задач. Рассмотренные в ней научные результаты, решенные в соответствии с требованиями сегодняшнего дня, способствуют решению сложных проблем отечественной истории. Накопление фактических фактов, опирающихся на документы, может быть использовано в качестве наиболее известных в публикации статей, диссертаций, научных проектов. Некоторые полученные научные результаты настолько новы, что обогащают исторические знания, относящиеся к этому периоду. Также полученные научные результаты можно использовать при проведении общих курсов, спецкурсов и семинаров для студентов, готовящихся по «Истории Казахстана в Средневековье», «Истории Казахстана в целом».

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Байпаков К.М. Энциклопедия древних городов Казахстана. - Алматы, 2005. - 98 с.
2. Козыбаев М.К. История Казахстана (с древнейших времен до наших дней). - Алматы, 1996. - 24 с.
3. Маргулан Ә.Х. Из истории городов и строительного искусства древнего Казахстана. – Алматы, 1950. – 187 с.
4. Байпаков К.М., Т.В. Сенигова, К. Чанг. Средневековые города и поселения северо-восточного Жетысу. - Алматы, 2002. – 57 с.
5. Байпаков К.М., Шарденова З.Ж., Перегудова С.Я. Раннесредневековая архитектура Семиречья и Южного Казахстана на Великом Шелковом пути. – Алматы, 1986. – 94 с.

Год защиты дипломной работы: 2020.

***Составитель: Аманқұл Ә.Б.,
выпускник образовательной программы 5В011400 «История»***

ХІХ ҒАСЫРДЫҢ 70 - ЖЖ. - ХХ ҒАСЫРДЫҢ 20-30 ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ МАҢҒЫСТАУ ЖЕРІНДЕГІ САЯСИ-ӘЛЕУМЕТТІК ОҚИҒАЛАР (МҰРАҒАТ МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША)

Әнуарбекова М.Қ.,
5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. 1870-1930 жылдардағы Адай көтерілісіне қатысты ғылыми мәселенің кейбір аспектілері толық зерттеле қоймағандықтан жұмыстың алдына Адай көтерілісінің алғышарттарының кешенің жүйелі түрде мейлінше тереңірек үңіле және кеңірек ашып қарастыру мақсаты қойылады. Ол мақсатқа жету жолындағы зерттеудің міндеттеріне келесілерді жатқыза аламыз: бір жақты мәнге ие бола алмай отырған, әлі де сұрақ тудыратын көтерілістің қазіргі кейбір мәселелеріне байланысты деректерді және фактілерді қайта саралау, оларды сыни тұрғыда интерпретациялау; мәселенің тарихнамасы мен деректік негізін қазіргі кезеңдегі методологиялық зерттеу тұрғысынан зерделеп, назардан тыс қалып келген деректер мен құжаттарды ғылыми айналымға енгізу. аңғыстау өңірінің әлеуметтік – саяси жағдайын анықтау; 1870 жылы Маңғыстау көтерілісінің өтілген аймақтарын, қозғалыстың тұрпатын тарихи тұрғыдан зерттеу; 1920-1930 жж. Маңғыстаудағы әлеуметтік-экономикалық, жағдайларды зерттеуде танымдық пәнаралық байланыстың мүмкіндіктерін пайдалану; көтерілістің алғышарттары мен себептерінің, барысының, салдарлары мен нәтижелерінің кешенін анықтау; Кеңес үкіметінің Маңғыстауда жүзеге асырған «социалистік құрылыс» орнату жолындағы саясатын және оның аясындағы іс-шаралардың дайындығын, ұйымдастырылуын және нәтижелерінің ерекшеліктерін көрсету;

ЗЕРТТЕУ НЫСАНЫ. ХІХ ғасырдың 70-жылдары мен ХХ ғасырдың 30 жылдарындағы Адай көтерілісінің тарихын зерделеу болып табылады.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Тәуелсіз ел халқының тарихи санасын қайта жаңғыртар тұста тарихымыздың ақиқатын саралап, бүкпесіз жария қылу үшін жаңа кезең сапалық және сандық өзгерістерді жасауға мүмкіндік беруде. Осыған байланысты ақиқатқа жету тұрғысында қолда бар деректерді кеңестік дәуір идеологиясының бұрмалаулары мен шектеулерінен арылтып, жаңадан табылған деректерді ғылыми қағидаларды сақтай отыра интерпретациялау көмегімен, қазіргі уақытта әлі де болса жан-жақты ашылмаған тұстары бар ХІХ ғасырдың 70 - жж. - ХХ ғасырдың 20-30 жылдарындағы Маңғыстау жеріндегі саяси – әлеуметтік оқиғалар тарихын бірқатар толықтырулар мен өзгертулер енгізу арқылы кең әрі тереңірек жазу Қазақстанның тарихи ғылымы үшін өзекті мәселеге айналып отыр.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Адай көтерілісінің тарихи оқиға ретіндегі түп-тамырлары, бастаулары мен алғышарттары, себептері туралы деректерді, олардың негізіндегі тұжырымдарды және көзқарастарды сыни тұрғыдан қайта қарап, сараптауда, мәселеге байланысты қалыптасқан теориялық білімнің субъективтілігін азайтып, объективтілігін арттыру мақсатында ғылыми негізсіз тұжырымдар мен көзқарастардан бас тартып, орнына басқа ғылыми құндылығы бар нәтижелер мен қорытындыларды негіздеу мен орнықтыруда жатыр. Дипломдық жұмыста «ХІХ ғасырдың 70 - жж. - ХХ ғасырдың 20-30 жылдарындағы Маңғыстау жеріндегі саяси – әлеуметтік оқиғалар» мұрағат материалдары бойынша қарастырылды. Бұл жұмыстың көшбасында Маңғыстау өңіріндегі әлеуметтік – саяси жағдайы тұр. Сосын 1870-1930 жж. Адай көтерілісі қарастырылады. Осы әлеуметтік-саяси жағдай мен Адай көтерілісіне арналған жариялымдар берілген мұрағат қорларындағы құжаттар мен ХХ ғасырдың басындағы мерзімдік баспасөз материалдары жаңаша көзқарас тұрғысынан бір жүйеге келтіріліп жүйеленеді.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Ғылыми жұмыс орындау барсында тарихилық және объективтілік қағидалар, тарихи-салыстырмалы анализ, сипаттау, талдау, сараптау, жинақтау әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Қазақ халқының ғасырлар бойы Патша үкіметіне, Кеңес одағына қарсы халық толқуларының бәрін біз ұлт-азаттық қозғалыс деп баға беруге әбден лайық. Зерттеушілеріміздің айтуы бойынша соңғы үш ғасыр бойы осындай көтерілістің саны 372-ге жетіпті. Бұдан біз еліміздің арман еткен әрекетін көруге болады. Ірілі ұсақты сол қозғалыстардың басқарған ірі – ірі тарихи тұлғаларының біздің азаматтық саяси тарихымыздан алатын орнын сол қозғалыстардың себептері мен салдарын айқындайтын зерттеулердің қажеттілігі өмір сұранысы екені аян. Сондықтан отандық тарихымыздағы ірі көтеріліс - 1870 жылдардағы Иса-Досан бастаған Маңғыстаудағы шаруалар көтерілісі мен XX ғасырдың 30 жылдарындағы Адай көтерілісі. Бұл көтерілістер негізінен Маңғыстау өңіріндегі саяси-әлеуметтік жағдай негізінде орын алды. Себебі басқару реформасы негізінде және жұтқа байланысты еді.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Жұмыста бұрын Адай көтерілістің тарихын макродеңгейден бөлек, микродеңгейде зерттеуге және оны жүйелеуге ұмтылыс бұл жұмысқа жаңашылдық береді..

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Зерттеудің деректері мен ғылыми материалдарын Қазақстан және дүниежүзілік ортағасырлық тарихқа арналған ғылыми зерттеулерде қолдануға болады. Осы кезенді қамтитын оқулықтарын мазмұндық, дәйектік тұрғыда толықтырады. Алынған материалдардың көбі тарих мамандығы студенттеріне «Қазақстан тарихының деректері», «Қазақстан тарихының тарихнамасы» пәндерінен көмекші құрал бола алады. Сол сияқты жоғары оқу орындарында тарих, шығыстану, филология факультеттерінде студенттердің практикалық, өзіндік жұмыстарында қосалқы материал ретінде, ортағасырлық түркі халықтың тарихы бойынша арнаулы курстарды оқытуда пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. М.С. Турсынова. Казахи Мангышлака во второй половине XIX века. - Алма-Ата: Наука КазССР, 1977. 119-120 беттер.
2. Ж. Нұрмаханова. Көтеріліс күнделігі. Алматы: Сардар, 2010, 25 бет.
3. Маңғыстау энциклопедиясы. Алматы, «Атамұра», 1997.
4. Омаров М. Расстрелянная степь. Алматы, «Ғылым», 1994. - с.104 б.
5. Сариев І., Омаров М. Ойрандалған Адай даласы. Алматы, «Атамұра», 1995. - 160 бет.
6. Жұмағұлов Б.С. Кеңес үкіметінің аграрлық саясаты және Адай көтерілісі. 1922-1933 жж: канд. диссертация. - Алматы, 1999. – 157 бет.

Диплом қорғау жылы: 2020.

*Құрастырушы: Картова З.К.
т.ғ.к, «ҚТжәнеӘГП» кафедрасының доценті*

АЛТЫН ОРДА КЕЗІНДЕГІ ІС-ҚАҒАЗДАР ЖҮРГІЗУ ТАРИХЫ (XIII-XV ғғ.)

Әмзеева А.Ж.,

5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Зерттеудің басты мақсаты – бүгінгі таңда ғылымның соңғы жетістіктерінің нәтижесінде қол жеткізген мәліметтерге сүйене отырып, Алтын орда мемлекетінің іс-қағаздар жүргізу тарихын жүйелі түрде анықтау және талдау.

МІНДЕТТЕРІ. Шыңғыс ханның «Жасақ» заңының ортағасырлық дереккөзі ретінде маңызын терең ашу; XIV-XV ғасырлардағы Алтын Ордаданың Канцелярлық Кеңсенің қызметі мен жазу құралдарына сипаттама беру.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақстан тарихына қатысты жазба деректерді назардан тыс қалдырмай қазақ тіліне аудару, сараптау, талдау, құндылығын көтеру, деректер ішіндегі орнын белгілеу өзекті. Еліміздің тәуелсіздігі отандық тарихты ұлттық мүдде тұрғысынан концептуалды негізде зерттеуге мүмкіндік беріп отыр. Аталған шаралардың өзектілігін Елбасы Н.Ә. Назарбаев 2007 жылы 13 ақпанда «Мәдени мұра» 2004-2006 жж. мемлекеттік бағдарламасының іске асуына байланысты «Қазақстан тарихы түркі деректемелерде» сериясы еліміздегі және шет елдердегі көптеген қолжазбалар жинақтарындағы жазба жәдігерлерді зерттеп, жариялаудың көкейкесті маңыздылығын айқын көрсетіп отыр. Үлкен теориялық және әдістемелік дайындықты қажет ететін деректану бағытындағы жұмыстар ұлттық тарихты тың, дәйекті мағлұматтармен, байытып, жаңа мазмұнмен толықтыру үстінде. Олар ғасырлар сынынан өткен жазба ескерткіштердің кеше мен бүгіннің арасын жалғастырып, халықтың тарихи жадын жаңғыртуындағы негізгі деректер болып табылады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Зерттеу жұмысының басты жаңалығы Елбасы Н.Ә. Назарбаев 2007 жылы 13 ақпанда «Мәдени мұра» 2004-2006 жж. мемлекеттік бағдарламасының іске асуына байланысты отандық тарихнамада ортағасырлық түркі тектес және басқа да шет елдердегі қолжазбалардың жинақтарындағы жазбаша жәдігерлер зерттелінді, нәтижесінде Қазақстан тарихының әрбір қоғамдық кезеңдеріне, жекеленген оқиғаларына байланысты жаңа деректер реті ұсынылды.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Ғылыми жұмыс орындау барсында тарихилық және объективтілік қағидалар, тарихи-салыстырмалы анализ, сипаттау, талдау, сараптау, жинақтау әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Қазақстан тарихына қатысты жазба деректерді назардан тыс қалдырмай қазақ тіліне аудару, сараптау, талдау, құндылығын көтеру, деректер ішіндегі орнын белгілеу өзекті. Еліміздің тәуелсіздігі отандық тарихты ұлттық мүдде тұрғысынан концептуалды негізде зерттеуге мүмкіндік беріп отыр. Тарихи деректануының негізгі міндеті – бәрінен бұрын жазба ескерткіштерді жүйелеу және сыни тұрғыдан зерттеу және олардан ғылыми зерттеу үшін ең маңызды, неғұрлым толық материалдарды саралап ала біліп, еліміздің ортағасырлардағы саяси, этникалық тарихын жазба ескерткіштердегі деректер негізінде қалпына келтіру болып табылады. Үлкен теориялық және әдістемелік дайындықты қажет ететін деректану бағытындағы жұмыстар ұлттық тарихты тың, дәйекті мағлұматтармен, байытып, жаңа мазмұнмен толықтыру үстінде. Олар ғасырлар сынынан өткен жазба ескерткіштердің кеше мен бүгіннің арасын жалғастырып, халықтың тарихи жадын жаңғыртуындағы негізгі деректер болып табылады. Дипломдық жұмыста зерттеуші көбісі біле бермейтін Алтын Ордадағы ерекше лауазымдағы тұлғалармен таныстырады.

Жошы ұлысының өзіндік жеке кеңсесі, оның қайталанбас құралдары туралы жазылған белгілі тарихшылардың еңбектері жұмысқа оң жағынан көмек болды.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. XIV–XV ғасырлардағы Алтын Ордадағы қызмет еткен Кеңсенің ресми құжаттары мен іс-қағаздар жүйесінің тарихы. Шыңғыс ханның «Ұлы Жасақ» заң жинақтары туралы деректер. Осыған орай дипломдық жұмыстың басты жаңалығы – түркі халықтардың жазба ескерткіштеріне кешенді түрде зерттеу жүргізіледі.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Зерттеудің деректері мен ғылыми материалдарын Қазақстан және дүниежүзілік ортағасырлық тарихқа арналған ғылыми зерттеулерде қолдануға болады. Осы кезенді қамтитын оқулықтарын мазмұндық, дәйектік тұрғыда толықтырады. Алынған материалдардың көбі тарих мамандығы студенттеріне «Қазақстан тарихының деректері», «Қазақстан тарихының тарихнамасы» пәндерінен көмекші құрал бола алады. Сол сияқты жоғары оқу орындарында тарих, шығыстану, филология факультеттерінде студенттердің практикалық, өзіндік жұмыстарында қосалқы материал ретінде, ортағасырлық түркі халықтың тарихы бойынша арнаулы курстарды оқытуда пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Абзалов Л.Ф. Ханские писцы. Из истории становления и развития канцелярской службы ханов Золотой Орды. Научное издание. – Казань: ЯЗ, 2011. – 252 б.
2. Бартольд В.В. Образование империи Чингиз-хана // Сочинения. – Т. V. – М.: Наука, 1968. – С. 265.
3. Григорьев А.П. К реконструкции текстов золотоордынских ярлыков XIII–XIV вв. // Историография и источниковедение стран Азии и Африки. – Л., 1980. – Вып. 5. – С. 318
4. Почкаев Р.Ю. Право Золотой Орды / Редактор И.М. Миргазеев. – Казань: Фэн арт, 2009.
5. Хатиби С. Персидские документальные источники... Ашхабад. 1985.- 182 с.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Әмзеева А.Ж.,
5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасының түлегі*

ИСТОРИКО-КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ИЗУЧЕНИЯ АНТРОПОНИМОВ Г. ПЕТРОПАВЛОВСКА

Гринне А.С.,

образовательная программа 5B011800 «Русский язык и литература»

ЦЕЛЬ. Изучение личных имён в историко-культурологическом аспекте на материале данных ЗАГС Северо-Казахстанской области и выявление источника их заимствования, а также выявление их отношения к лексико-семантическим группам.

ЗАДАЧИ. Определение происхождения и семантики современных русских личных имён с помощью словаря Н.А. Петровского для выявления культурологической составляющей; рассмотрение семантики личных имён и распределение их по лексико-семантическим группам в рамках лингвокультурологического аспекта; представление статистики современных русских личных имён нашей области по результатам исследования.

АКТУАЛЬНОСТЬ заключается в том, чтобы проследить «культурный фон» современного русского населения Северо-Казахстанской области и города Петропавловска в частности, для чего необходимо провести региональное исследование состояния антропонимии в настоящий момент. Также актуальность выбранной нами темы заключается ещё и в том, что происхождение русских личных имён в данное время изучено мало, что, в свою очередь, представляет особый интерес.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. В нашем исследовании мы постарались выявить современный активный запас личных имён среди русскоязычного населения и представить целостную картину антропонимов и отображаемый ими «культурный фон» при помощи изучения их этимологии и семантики.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Целенаправленной выборки, описательный, статистический.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В работе рассматривается современное состояние антропонимии города Петропавловска. В ходе исследования были рассмотрены наиболее популярные личные имена среди их русскоговорящих носителей. На их основе составлен рейтинг, основанный на официальной статистической отчётности органов ЗАГС нескольких областей нашей страны (в том числе Северо-Казахстанской) за 2010-2016 годы. В базу имён вошли русские личные имена в количестве 150 штук: 75 мужских и 75 женских. Все имена разбиты на три условные группы: наиболее популярные (1-30 место), популярные (31–60 место) и менее популярные (61–75 место). Такая классификация является практически удобной и наглядной. Количественные данные приведены к единому знаменателю – на 10000 новорожденных. Происхождение и значение всех имён приведено по данным словаря Н. А. Петровского. Для начала был представлен рейтинг популярности имен новорождённых мальчиков и девочек в русских семьях. Для большей наглядности сравнение путей их заимствований было представлено в виде диаграмм. Далее рассмотрено распределение имён по лексико-семантическим группам (ЛСГ), выделенным нами во второй главе работы. Соотношение ЛСГ также представлено в виде диаграмм и более подробные данные занесены в таблицы. На основе статистических данных, оформленных в виде диаграмм и таблиц, были сделаны выводы относительно количественной представленности в русской антропонимии заимствованных из других языков имён. В работе, помимо лексико-семантической, дана также структурно-образовательная характеристика русских антропонимов, на основе которой они были поделены на несколько групп в разных подкатегориях. Рассмотрены структурная, слоговая, акцентная, словообразовательная и морфологическая характеристики.

В качестве методической составляющей представлен план-конспект внеклассного мероприятия, посвящённого антропонимам, для учащихся школ, которое направлено на углубление знаний истории своей семьи, культуры своего народа и повышения познавательной активности в данной сфере.

Рисунок 1. Происхождение мужских имён

Рисунок 2. Происхождение женских имён

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЕ. На основе изучения теоретической базы по ономастике и антропонимике, нами были составлены лексико-семантические и структурно-образовательные классификации антропонимов. Таким образом, нами была дана характеристика популярных современных русских личных имён с точки зрения их происхождения, этимологии, лексико-семантических и структурно-образовательных особенностей.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Позволяет рассмотреть этимологический состав современных русских личных имён, распространённых среди новорождённых города Петропавловска, и их происхождение, выявить преобладающий источник заимствования имён. Материал работы может послужить основой для дальнейших сопоставительных исследований в области антропонимики.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Мадиева Г.Б., Супрун В.И. Антропонимы как средство выражения национальной культуры. Проблемы ономастики // Известия ВПГУ, 2010. - С. 96-102.
2. Кораблев В.А. Туризм в Казахстане: состояние и проблемы // Вестник университета «Туран». - 2000. - №3. - С.57.
3. Никонов В.А. Имя и общество. / В. А. Никонов. - М.: Наука, 1974. – 278 с.
4. Суперанская А.В., Сулова А.В. О русских именах. – 5-е изд., перераб. – СПб.: Авалонь, 2008. С. 7-48.
5. Рылов Ю.А. Антропонимы как особый класс слов// Имена собственные в европейских языках. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2006. – 311 с.

Год защиты дипломной работы: 2020.

*Составитель: Сабиева Е.В.,
доцент кафедры «Русский язык и литература», к.ф.н.*

ТОПОНИМИКАЛЫҚ КЕҢІСТІКТІҢ КОНЦЕПТІЛІК ҚҰРЫЛЫМЫ

Жуламанова Ж.М.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» оқу бағдарламасы

МАҚСАТЫ. С. Мұқанов пен Ғ. Мүсірепов шығармаларының негізінде топонимдік кеңістіктің концептілік құрылымын анықтау.

МІНДЕТІ. С. Мұқанов пен Ғ. Мүсірепов шығармаларындағы топонимдік кеңістіктің концептілік құрылымын талдау негізінде топонимика мағынасын, құрылымының дамуын, таралу аймағын, қазіргі жағдайын, грамматикалық, фонетикалық пішінін зерттейтін құрамдас бөлік екендігін анықтау.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақ ономастикасының ұлттық таным теориясының негізінде зерттеу, топонимикалық атаулардың табиғатын, сипатын, қызметін «тіл – сана – ұлт» ауқымында қарастыру бүгінгі таңда өзекті мәселе болып саналады. Топонимикалық кеңістіктің концептілік құрылымын когнитивтік бағытта зерттеу, семиотикалық аспектілерін қарастыру тақырыптың өзектілігін көрсетеді.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Ономастикалық бірліктер аса күрделі тілдік таңба болғандықтан, оларды дәстүрлі тілдік зерттеу тұрғысынан ғана қарастыру жеткіліксіз болады, себебі жалқы есімдердің мазмұны көптеген сыртқы факторлармен байланысты болып келеді де, адам санасында тілдік және тілдік емес білімдер жүйесін құрайды: ұлттың, халықтың тәжірибесін, қоғамдағы адамдардың бір-бірімен байланысын, шаруашылығын, рухани, материалдық мәдениетін т.б. концептілік білім кешенінде өз бойына жинақтайды. Топонимикалық кеңістіктің концептілік құрылымы когнитивтік лингвистика тұрғысынан арнайы анықталды. Топонимикалық кеңістіктің концептілік құрылымы Ғ. Мүсірепов пен С. Мұқановтың шығармаларындағы топонимдік атауларды талдау барысында арнайы анықталды. Сонымен бірге, жергілікті топонимдік атаулардың концептілік өрісінің құрылымы мен сипаты айқындалды.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Топонимдік кеңістіктің концептілік құрылымын қарастыруда сипаттама әдіс, салыстырмалы әдіс, концептілік талдау, лексика-семантикалық талдау, жүйелеу әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Қазақ тіліндегі топонимдер дүниенің тілдік бейнесінде лингвомәдени бірліктер ретінде ұлттық мәдени ерекшеліктерін, құндылықтарын айқындайды. Қазақ ономастикасының лингвокогнитивтік аспектілері ұлттық таным кеңістігіндегі концептілер жиынтығы (концептосфера) шеңберінде этномәдени мазмұнды тұрғыда топонимикалық кеңістіктің концептілік құрылымы анықталды. «Кеңістік» концептісі жалпы адамзаттық және ұлттық мәдениеттің негізгі түсініктерінің бірі болып табылады. «Кеңістік» концептісінің ішкі мазмұнын «ата мекен», «ата қоныс», «ата жұрт», «кіндік қаны тамған жер» секілді модельдердің қатысымен анықтауға болады. Оған Ғ. Мүсірепов пен С. Мұқанов шығармаларындағы жер-су атауларының дүниенің тілдік бейнесінде лингвомәдени бірліктер ретінде ұлттық мәдени ерекшеліктерін, құндылықтарын айқындап, қойылу себебі, ерекшеліктері талданады. Жазушылар шығармаларындағы топонимдік атаулардың тілдік көріністері, халық танымында орын алған когнитивтік құрылымдары, лингвокогнитивтік аспектісі топонимиялық жүйеде дүние, қоғам, рухани және мәдениет жайында сан қырлы мол когнитивтік мәліметтер мен ақпараттар береді.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Қазақ тіліндегі топонимдер дүниенің тілдік бейнесінде лингвомәдени бірліктер ретінде ұлттық мәдени ерекшеліктерін, құндылықтарын айқындайды. Қазақ ономастикасының лингвокогнитивтік аспектілері ұлттық таным кеңістігіндегі концептілер жиынтығы (концептосфера) шеңберінде этномәдени мазмұнды тұрғыда топонимикалық кеңістіктің концептілік құрылымы анықталды. Оған Ғ. Мүсірепов пен С. Мұқанов шығармаларындағы жер-су аттауларының дүниенің тілдік бейнесінде лингвомәдени бірліктер ретінде ұлттық мәдени ерекшеліктерін, құндылықтарын айқындап, қойылу себебі, ерекшеліктері талданды. «Жер – судың аты – тарихтың хаты» демекші, бойына тарихтың қатпар-қатпар қойнауынан сыр сақтап жатқан көнекөз атаулар қазақ жерінде көптеп саналады.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Аталмыш жұмыстың нәтижелерін «Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығында оқитын студенттерге «Когнитивтік лингвистика», «Солтүстік Қазақстан облысының топонимі» курстарында көмекші құрал ретінде қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Тілеубердиева Б.М. Қазақ ономастикасының лингвоконцептологиялық негіздері. – Алматы, 2006. Докт. дисс. авторефераты, - 43 б.
2. Жанузаков Т. Очерк казахской ономастики. –Алматы: Ғылым, 1982. - 186 с.
3. Толыбаев Қ. Бабадан қалған бар байлық. – Алматы: Қазақстан, – 2000. – 256 б.
4. Мүсірепов Ғ. Таңдамалы. Романдар мен поэма. III том. – Алматы: Жазушы, 1980. – 582 б.
5. Мұқанов С. Аққан жұлдыз. –Алматы: Жазушы, 1990. - 496 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Есматова М.Т.
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

АЙЫРТАУ АУДАНЫ ТОПОНИМДЕРІНІҢ ЛИНГВОКОГНИТИВТІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

*Кенжебулатова Г.Б.,
6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы*

МАҚСАТЫ. Айыртау ауданының топонимдерін зерттеу, лингвокогнитивтік аспектісін анықтау және топонимдерді мағыналық түрлеріне қарай топтастыру.

МІНДЕТІ. Топонимика саласының зерттелуін, түрлерін, белгілерін анықтап, Қазақстан топонимдерінің даму кезеңдерін саралап, Айыртау ауданының жр-су атауларының тарихына тоқталып, лингвокогнитивтік аспектісін қарастыру.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Ономастика ғылымы аясында зерттелетін - топонимдер, талай ғасыр бойы этноспен бірге жасап келе жатқан тілдік бірліктер. Олар - қоғамның дамуы, өзгеруі сияқты құбылыстарды бастан кешіріп, әр дәуірдің куәгерлері ретінде өмір сүріп келе жатқан жәдігерлер. Сондай-ақ, жер-су атаулары - ұлттық байлығымыздың және мәдениетіміз бен салт-дәстүріміздің, ғалам туралы таным-түсініктеріміздің көрсеткіші де, сондықтан белгілі бір ауданның топонимикасын зерттеу тақырыптың өзектілігін көрсетеді.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Жеріміздегі мыңдаған атаулардың шығу, пайда болу, дамып өсуі бір ғана дәуірге тән емес, талай ғасыр, тарлан дәуірлердің куәсі, біздің заманға жеткен бай қазына, асыл мұрасы. Қазіргі қазақ жерінде сан-қилы тарихи оқиғалардың болып өткені, бұл қасиетті де, құдіретті жерімізді талай ұлыс, тайпа, ел, халықтың мекендеп, мемлекет құрып, ғұмыр кешкендігі тарихтан мәлім. Біз өзімізді айнала қоршаған тұрмыс-тіршілігімізбен бірге біте қайнасып келе жатқан сан мыңдаған атауларға көп көңіл бөле қоймаймыз. Солай аталған екен деп, сол атаумен атап қана жүре береміз де, оның тарихына, аталу себебіне терең бойлап жатпаймыз. Бүгінгі күні жер-су атауларының тарихы, жасалуы, зерттелуі өзекті мәселе болып отыр. Республикамыздың Солтүстік аймағы әлі толық зерттеле қоймағандықтан, бұл жерлерде көңіл аударалық мәселелер аз емес. Біз таңдап алып отырған тақырыптың зәрулігі де осында жатыр, яғни Айыртау ауданындағы топонимдердің лингвокогнитивтік аспектісі анықталды.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Айыртау ауданындағы топонимдердің лингвокогнитивті аспектісін, сипатын, оның ерекшелігін анықтау барысында, олардың құрылымын қарастыруда сипаттама әдісі, салыстырмалы әдіс, лингвостатистикалық әдіс, талдау, т.б. әдістер қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Топонимдердің ұзақ уақыт бойы қалыптасқан өзіндік табиғаты және өзіне тән түрлері, шығу тарихы бар екендігі анықталып, дәлелденді. Топонимика мағынасы, қызметі – ұзақ жылдардың жемісі, олардың қолданылу заңдылықтары да орныққан, онда кездейсоқтық жоқ. Айыртау ауданында кездесетін ойконим, гидроним, фитоним, т.б. атаулары мол және олардың өзіндік шығу тарихы бар. Айыртау ауданындағы топонимдерді зерттей келе, олардың мағыналық тобына байланысты аналитикалық-семантикалық, синтетика-семантикалық тәсіл арқылы жасалғандары жиі кездесетіндігі сараланып, талданды.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Елбасы Н.Ә. Назарбаев «Өмір өткелдері» атты кітабында жер-су атаулары жайында: «Қазақстандағы барлық жер атауларының сөздігін шығарып, қай атау қандай жағдайда, қандай мағынамен қойылған, ол сөздің түпкі төркіні қандай болған дегенді ғылыми тұрғыдан анықтап көрсету керек. Жеріңе қойылған ат еліңнің ұрпақтарға қалдырып кеткен хаты сияқты ғой», деуі өте орынды. Өйткені, жер-су атаулары – халық тілі мен мәдениетіміздің кемел байлығы, мәңгілік тарихи жәдігері, асыл мұрасы. Ана тіліміз бен ұлттық тарихымыздың сыр-сипатын, халқымыздың этномәдени құбылыстарын тереңдей зерделеп зерттеу үшін де аса маңызды, өте қымбат та бағалы дерек көзі екені даусыз.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Аталмыш жұмыстың нәтижелерін «Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығында оқитын студенттерге «Когнитивтік лингвистика», «Солтүстік Қазақстан облысының топонимі» курстарында көмекші құрал ретінде қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Тілеубердиев Б.М. Қазақ ономастикасының лингвоконцептологиялық негіздері. Алматы: Арыс, 2007. - 280 б.
2. Жанұзақ Т. Жер-су атауларының анықтамалығы. – Алматы: Арыс, 2009. – 568 б.
3. Толыбаев Қ. Бабадан қалған бар байлық. – Алматы: Қазақстан, – 2000. – 256 б.
4. Уақ шежіресі \ Құраст. Т.Е. Дәйкенов. – Астана: Фолиант, 2009. - 1008 б.
5. Қазақстан Республикасының географиялық атауларының мемлекеттік каталогы. 2 том. Солтүстік Қазақстан облысы. - Алматы: Ғылым, 2012. - 282 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Есматова М.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ КУРСА «КРАЕВЕДЕНИЕ» В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

*Кубенов М.А.,
образовательная программа 7М05201 «География»*

ЦЕЛЬ. Показать методические особенности составления научно-методического комплекса «Краеведение» при изучении Северо-Казахстанской области для вузов.

ЗАДАЧИ. Актуальность развития краеведческого направления, изучить природно-исторические объекты края, составить научно-методический комплекс "Краеведение".

АКТУАЛЬНОСТЬ. воспитание патриота, воспитанного поколения начинается с любви, познания родной земли. Поэтому для совершенствования краеведческой работы в вузе важны особенности педагогического планирования и организации.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА впервые сбор, обработка краеведческого материала СКО на казахском языке.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. при написании работы были использованы следующие методологические основы и методы исследования: теоретико-информационный сбор, теоретический анализ нормативных документов и источников научной литературы; эмпирические-наблюдение, сравнение; обработка собранных материалов; представление агитационной работы.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Важную роль в совершенствовании регионального компонента играют внеурочные, внеурочные формы учебно-воспитательной работы. Они дополняют предметные занятия и проводятся в основном в зависимости от занятий. Краеведческая работа выходит за рамки содержания учебного материала на уроке, но она дополняет полученные внеклассные, внеурочные знания дополнительными обширными знаниями о природе, истории, богатстве родного края. Знание истории края начинается с знания истории своей семьи, династии, родного края. Человек, не знающий своей свободной истории, не стремится познать историю своего народа, не интересуется ею. А такой человек не может ни уважать, ни уважать другие народы, их историю, язык, обычаи. Все эти обстоятельства доказывают необходимость изучения истории родного края, активного вовлечения в нее учащихся.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Сегодня для обеспечения будущего многонационального народа Казахстана актуальным становится патриотическое воспитание подрастающего поколения, ориентированное на государственные символы и объекты

«культурного наследия», уважение и почитание общенациональных ценностей. Об этом президент страны Н.А. Назарбаев в своем Послании народу Казахстана «Казахстан-2030» подчеркнул, что «воспитание казахстанского патриотизма и творчески развитой личности школьников крайне необходимо». Также в статье 8 Закона Республики Казахстан «Об образовании» говорится, что в числе приоритетных задач системы образования» воспитание гражданственности и патриотизма, любви к своей Родине Республике Казахстан, уважения к государственным символам, нетерпимости к любым антиконституционным и антиобщественным проявлениям".

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. представленные материалы могут быть использованы в высших учебных заведениях на лекционных занятиях по дисциплинам «Краеведение», «Топонимика» «физическая география Казахстана», «Почвоведение».

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Петровский А.В. Педагогическая и возрастная психология. Алматы, школа, 1989 г. - с. 120-130.
2. Бабаев С.Б. «Общая психология. Основы естествознания": сборник лекций для студентов вузов. - Алматы, 2004. - с. 178-255.
3. Муканов м. возрастная и педагогическая психология. Алматы, 1981. - С. 180-189.
4. Русско-казахский толковый словарь: Педагогика / под общей редакцией доктора экономических наук, профессора Е. Арын. - Павлодар: НПФ "ЭКО". 2006. - 482 с.

Год защиты дипломной работы: 2020.

***Составитель: Кубенов М.,
выпускник образовательной программы 7М05201 «География»***

СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН Өңірінің тарихи тұлғалары

Сағатов Н.Б.,

6M020300 «Тарих» білім беру бағдарламасы

ЗЕРТТЕУ МАҚСАТЫ. XVIII ғ. екінші жартысы – XX ғ. басындағы Солтүстік аймақта өмір сүрген тарихи тұлғалардың есімін жаңғыртып, олардың еңбектерін облыстық қана емес, республикалық деңгейде танымал ету, насихаттау

ЗЕРТТЕУ МІНДЕТТЕРІ. Қазақ халқының тарихы мен мәдениетіндегі ұлы қайраткерлердің есімдерін халықтың жадында сақтап қалуға қолайлы жағдайлар жасау; Абылай хан тұсындағы өлкеміздің батырлары туралы мәліметтерді жинастыру; аты аңызға айналған Қожаберген жыраудың еліміз үшін жасаған қызметі мен ерлігін нәсихаттау; кейінгі уақытта тақырып бойынша жарияланған құжаттар мен мәліметтерді сараптау жолымен Солтүстік Қазақстандағы Алаш қозғалысының тарихын толықтыра жаңғырту; Қызылжар өлкесінің аты беймәлім болып келген Алаш қайраткерлерінің тізімін жасап, қолжетімді мәліметтерді жүйелеу; аудармашы, білікті дәрігер, білім беру мен дансаулық сақтау ісінің ұйымдастырушысы – Жұмағали Тілеулиннің еңбектерін талдау, қоғамдық маңыздылығына баға беру; Баймағамбет Ізтолин революционер-ақынның саяси қызметі мен тарихи-әдеби мұрасын зерттеу.

ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Есімдері мен еңбектері қайта жаңғырып аталуы керек тұлғалардың қатарында Солтүстік Қазақстанның тумалары, батырлары мен жыраулары, Алаш қайраткерлерінің саны жеткілікті. Академик, тарих ғылымдарының докторы Манаш Қабашұлы Қозыбаев өз еңбектерінде тұлғатану тарихи білімнің маңызды саласы екендігін ескере отырып, былай деп жазған: «Қазақстан тарихнамасында өткен замандағы көрнекті қайраткерлердің тарихи портреттері жасалмай келеді. Қазақ хандарының, билерінің, батырларының, қазақ ғалымдарының, зиялыларының бейнелері өте жұпыны. Жеке бастың, тұлғаның психологиялық ішкі сыры, кесек қимылдары тарихи шешуші сәттердегі ұлт-халық мүддесін қорғауға қосқан үлестері жан-жақты ашылмай келеді. Кейбір Абылай мен Кенесары хандарға арналған ғылыми еңбектерді былай қойғанда біз осы кезге дейін қазақстанның ғасырлық тарихи-мәдени қорына қосқан ұлы тұлғалар бейнесін жасай алмай жатқанымызды ашық мойындау керек».

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. болып өлкеміздің XVIII ғ. екінші жартысы – XX ғ. басындағы Солтүстік Қазақстан облысынан шыққан белгілі халық батырлары мен даналары, Алаш қайраткерлерінің қызметі мен шығармашылығы алғаш рет жүйелі түрде сипатталады. Мәселен, Жұмағали Тілеулин, Айдархан Тұрлыбаев, Қошке Кемеңгеров, Смағұл Сәдуақасов, Ахмет Жанталин, Біләл Малдыбайұлы сияқты 30-ға жақын жергілікті Алаш қайраткерлерінің Алаш автономиясын құрудағы үлесі біріншіден, хронологиялық ретпен орналастырылған, екіншіден, қай кезеңде, деректерде сақталған, белсенділік танытқанына қарай зерттеу жұмысы барысында қарастырылған. Магистерлік жұмыстың үшінші бөлімінде Жұмағали Тілеулиннің өмірі мен қоғамдық-саяси, ғылыми-шығармашылық еңбектері жан-жақты зерттеу мұрағат құжаттары негізінде қарастырылады.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Мәселені зерттеуде тарихи бірізділік, ғылыми танымдық, объективтілік, плюрализм қағидалары әдістемелік негіз етіп алынды. Қойылған міндеттерді орындауда жалпы ғылыми әдістер де, арнаулы тарихи: тарихи-салыстыру, синхрондау, тарихи-типологиялық әдістер де қолданылды. Ғылыми әдістердің индукциялық, дедукциялық, жіктеу, жүйелеу әдістері тиімділігін көрсетті.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Солтүстік Қазақстан өңірінің тарихи тұлғаларын магистрлік диссертацияға іріктеу және қосудың критерийлері болып табылатын: ұлы тұлғаның мемлекеттік, әскери, саяси және мәдени қызметтерінің қазақ халқының мүддесіне сай болуы; ұлы тұлғаның қазақ халқының тағдырын шешудегі атсалысу дәрежесі; ұлтқа жан-тәнімен, риясыз қызмет етуі; ұлтжандылық қасиеттердің бойында табылуы; қазақ халқының тарихы мен мәдениетінде ұлы тұлғаның танымалдылық дәрежесі. Солтүстік Қазақстандағы Алаш қайраткерлерінің қызметі мен шығармашылығы алғаш рет жүйелі түрде сипатталады. Мәселен, Жұмағали Тілеулин, Айдархан Тұрлыбаев, Қошке Кемеңгеров, Смағұл Сәдуақасов, Ахмет Жанталин, Біләл Малдыбайұлы сияқты 30 жақын жергілікті Алаш қайраткерлерінің Алаш автономиясын құрудағы үлесі біріншіден, хронологиялық ретпен орналастырылған, екіншіден, қай кезеңде, деректерде сақталған, белсенділік танытқанына қарай зерттеу жұмысы барысында қарастырылған. Туған халқының бостандығы мен бақыты жолында білектен күш, буыннан әл кеткенше алысып, революция жеңістерінің күзетінде қаһармандықпен қаза тапқан қажырлы большевик, дарынды ақын Баймағамбет Ізтөлин (1899-1921 жж.).

ҚОРЫТЫНДЫЛАР МЕН ҰЙҒАРЫМДАР. Манаш Қозыбаев өз еңбектерінде тұлғатану тарихи білімнің маңызды саласы екендігін ескере отырып, былай деп жазған: «Өлім екі түрлі болады: бірі - табиғи өлім, екіншісі - рухани өлім. Біздің мақсатымыз - шын мәніндегі тарихи тұлғаларды рухани өлтірмеу». Сондай-ақ, тарих ғылымында ортағасырлық дәуірден бастап біз білмейтін тұлғалардың есімдерін жаңғырту мақсатымен төмендегі шараларды іске асыру керек: «Ұлы Даланың ұлы есімдері» атты оқу-ағарту республикалық саябағын қалыптастыру үшін Солтүстік аймақтың тұлғалары туралы кең көлемде мұрағат материалдармен негізделген деректерді ғылыми айналымға енгізу қажет. Зерттеудің нәтижелерін танымалдандыру мақсатында «Қызылжардың ұлы есімдері» тізімі құрастырылды;

ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Магистрлік зерттеуді іске асырылуы аймақтық тарихты зерттеуге кең мүмкіндік береді. *Біріншіден*, «Ұлы Даланың Ұлы есімдерінің» өмірі мен қызметі туралы ғылыми деректерді және материалдарды айналымға енгізуге. *екіншіден*, қазақ халқының ұлы тұлғаларының өмірі мен қызметімен танысу мүмкіндігіне қол жеткізіледі. *Үшіншіден*, отандық, аймақтық және халықаралық деңгейде Солтүстік Қазақстан өңірінің ұлттық тарихи мұралары насихатталады. *Төртіншіден*, қазақ халқының бірегейлігін нығайту бағытындағы мемлекеттік саясат жетілдіріледі. Тұлғалық тарих саяси өлшем ретінде қабылданады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Назарбаев Н.Ә. Ұлы Даланың жеті қыры. // «Егемен Қазақстан» газеті. – 21 қараша 2018 ж.
2. Қозыбаев М.К. Халық рухының қайнары. // Шығармалары. Т.6 – Алматы, 2013. – 193-204 бб.
3. Қойгельдиев М. Алаш қозғалысы: Екінші кітап. – Алматы: Мектеп, 2017. – 656 б.
4. Мәлікова С.З., Мырзағали А, Долганова Т. Жұмағали Тілеулин. Деректер мен құжаттар жинағы. – Петропавл, 2015.
5. Дауытбекова М.К. Роль батыров в сохранении целостности казахской государственности (I четверть XVIII – середина XIX вв.) – Алматы, 2015.
6. Мұқанов Қ. Өлке тұлғалары. – Петропавл, 2008. – 308 б.
7. Солтүстік Қазақстан өңіріндегі тәуелсіздік үшін күрес тарихы. – Алматы, 2011.– 464 б.

Дипломдық жұмыс қорғалған жыл: 2020.

*Құрастырушы: Ильясов Ш.А.,
т.ғ.д., «ҚТжәнеӘПП» кафедрасының доценті*

ҚАЗАҚ ЖАСТАР ҰЙЫМЫ НЕГІЗІНДЕ ҚҰРЫЛҒАН «ЖАС АЗАМАТ» ГАЗЕТІНІҢ ШЫҒУ ТАРИХЫ МЕН КӨТЕРГЕН МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Сұлтанаева Ә.С.,
5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасы*

МАҚСАТЫ. Алғашқы қазақ жастар ұйымдарының құрылу тарихын айқындау, 1917-1920 жылдар аралығында құрылған «Бірлік», «Жас азамат» қазақ жастар ұйымдарының қоғамдық-саяси, мәдени-ағартушылық қызметтерін, ұстанған бағыт-бағдарларын, бағдарламаларын саралау. Осы ұйымдардың үні болған «Жас азамат» газетінің шығу тарихы мен онда көтерілген жастар мәселелеріне тоқталу.

МІНДЕТТЕРІ. XIX ғасырдың аяғы XX ғасырдың басында қазақ жастарының ағартушылық, қоғамдық-саяси, әлеуметтік, құқықтық ой-пікірлерінің қалыптасуын жаңаша көзқарас тұрғысынан айқындау; қазақ жастарының тұңғыш ұйымы «Бірліктің» құрылу тарихы мен онда жауапты қызметтер атқарған алаш қайраткерлерінің еңбек жолына тоқталу; «Жас азамат» газетінің шығу тарихы мен онда жарияланған мақалалардың Алаш қозғалысы тарихын зерттеуде маңызды деректер екендігін анықтау;

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Жастар саясаты мен жастар мәселесі қай уақытта да болмасын өзекті мәселелердің бірі ретінде қарастырылды. Зерттеу жұмысында XX ғасырдың басындағы жастар ұйымы мен «Жас азамат» тарихына қысқаша шолу жасалған және баспасөздердің сол кездегі жастарға жазған үндеулері көрсетілген. 2018 жылы «Жас азамат» газетінің тарихына 100 жыл толып, Солтүстік Қазақстан өңірінде аталып өткен болатын. Газет бетіндегі мақалалар қазақ тарихының осыдан 100 жыл бұрынғы аумалы – төкпелі жағдайынан хабар береді. Қазақ жастарының көрген қиыншылықтарын айқын көрсетумен қатар баспасөз бетіне шыққан мақалаларды қазақ жастары қалай қабыл алды, оларға қандай ықпал көрсеткендігін толықтай таныту маңызды болып табылады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. XX ғасырдың басындағы қазақ жастар ұйымдарының тарихы кешенді түрде зерттелінгені көрсетіледі. Қазақ жастарының қоғамдық-саяси, әлеуметтік, құқықтық, ағартушылық көзқарастарына талдау жасалып, қазақ жастар ұйымдарының бағыт-бағдарлары, әлеуметтік құрамы, жетекшілері айқындалып, мәдени-ағартушылық және қоғамдық-саяси қызметтері сараланады. Зерттеу жұмысының барысында мұрағат қорларындағы құжаттар мен XX ғасырдың басындағы мерзімдік баспасөз материалдары жаңаша көзқарас тұрғысынан бір жүйеге келтіріліп жүйеленеді. Ғылыми жұмыста қазақ баспасөзінің рөлі көрсетілген, қазақ зиялы қауымдарының баспасөз беттеріндегі жастарға, жастар мәселесіне ден көңіл қойып, оларға бағыт-бағдар бергенін, қазақ жастары осы мақалалар арқылы үндеулерге құлақ асып қандай іс-шаралар атқарғаны көрсетіледі.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Жұмыста 1941-1945 жж. Ұлы Отан соғысы тарихына қатысты зерттеулерге сипаттама беріліп, олардың тарихи маңызы мен негізгі бағыттары баяндалған. Отандық тарихнамада соңғы жылдары назарға алынған тұлғатану мәселесінің тарихи негіздері талданған. Кеңес Одағының батырлары мен Данқ орденінің толық иегерлері атанған жерлестеріміз туралы мәліметтер жинақталған. Сонымен қатар Ұлы Отан соғысы жылдарындағы солтүстікқазақстандықтардың танытқан ерлігі мен жауынгерлік оқиғалары баяндалады. Солтүстік Қазақстан облысы мен Петропавл қаласында Кеңес Одағы батырларының есімдерімен аталған көшелер туралы құнды деректер жинақталған.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Ғылыми жұмыс орындау барсында тарихилық және объективтілік қағидалар, тарихи-салыстырмалы анализ, сипаттау, талдау, сараптау, жинақтау әдістері қолданылды.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Тарихшы ғалымдар үшін жастар мәселесі қай кезеңде болмасын ең өзекті екендігі анық. Ғылыми жобада XX ғасырдың басында құрылған жастар ұйымы мен сол ұйымдардың үні болған баспасөз тарихы қарастырылады. 1914 жылы Омбыда құрылған «Бірлік», 1918 жылы құрылып, жаңадан жұмыс жасаған «Жас азамат» сияқты ұйымдардың қызметтері, сол ұйымдардың негізгі бағыттары жарияланып отырған «Жас азамат» газеті, қазақ зиялыларының ұйымдастырушылық жұмыстарына жастардың белсене араласулары, олардың қоғамдық-саяси көзқарастарының, азаматтық ұстанымдарының дамуында үлкен орын алады. Алаш қозғалысына жаңаша серпін беріп, зиялы қауым мен жас ұрпақтың арасын байланыстыра білген ұйымдардың, баспасөздің тарихын зерттеу үлкен маңызға ие және ғылыми, ағартушылық, білім беру және тәрбие функцияларын атқаруға шақырады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Зерттеудің деректері мен ғылыми материалдарын Қазақстан және дүниежүзілік ортағасырлық тарихқа арналған ғылыми зерттеулерде қолдануға болады. Осы кезеңді қамтитын оқулықтарын мазмұндық, дәйектік тұрғыда толықтырады. Алынған материалдардың көбі тарих мамандығы студенттеріне «Қазақстан тарихының деректері», «Қазақстан тарихының тарихнамасы» пәндерінен көмекші құрал бола алады. Сол сияқты жоғары оқу орындарында тарих, шығыстану, филология факультеттерінде студенттердің практикалық, өзіндік жұмыстарында қосалқы материал ретінде, ортағасырлық түркі халықтың тарихы бойынша арнаулы курстарды оқытуда пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Садуақасұлы С. Жастарға жаңа жол. – Орынбор: Казгосиздат, 1921. – 204 б.
2. Қамзабекұлы Д. Смағұл Садуақасұлы. Т.2. – Астана: Нұр – Астана, 2013. – 360 б.
3. Бимақанова З.Ш. Қазақ жастары мерзімді баспасөзінің тарихы (XX ғасырдың басы - 1940 жж.): Диссертация [Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты.] А., 2010. - 139 б.
4. Хайдаров Е.Е. XX ғасырдың басындағы қазақ ұлттық-демократиялық жастар қозғалысы: тарих және тағылым (1900-1920 жж.) монографиясы.
5. Қамзабекұлы Д. Руханият. – Алматы: Білім, 1997. – 272 б.
6. Бекхожин Х. Қазақ баспасөзі тарихының очеркі. А.: Мектеп, 1981. – 240 б.
7. Қамзабекұлы Д. «Алашқа таныс болған Жас азамат» // «Ана тілі», 1993, №14, 8 сәуір.

Дипломдық жұмыс қорғалған жыл: 2020.

Құрастырушы: Сұлтанәева Ә.С.

5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасының түлегі

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ШЫҒЫСТАНУ ҒЫЛЫМЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ В.П. ЮДИН РӨЛІ МЕН ОРНЫ

*Хайрушева К.С.,
5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасы*

МАҚСАТЫ. Қазақстандық ірі шығыстанушы ғалым В.П. Юдин еңбектеріндегі ортағасырлық Қазақстан тарихы мәселелерінің көтерілуі мен зерттелу жолдары мен ғылыми нәтижелерін сараптау.

МІНДЕТТЕРІ. В.П. Юдин еңбектері ортағасырлық Қазақстан тарихының деректік негізі екендігін көрсету; «Центральная Азия в XIV-XVIII веках глазами востоковеда» еңбегін ортағасырлық Қазақстан тарихы мәселелері мен деректері туралы еңбектерін талдау.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Тарих ғылымының дамуы, оның жетістіктері мен кемшіліктері кейде осы ғылым саласындағы ғалымдар есімімен тікелей байланысты десек те болады. Мәселен орыстың ірі шығыстанушы ғалымы В.П. Бартольд, қазақ ғалымы Е.Б. Бекмаханов сияқты зерттеушілер есімімен тұтас бір тарихи кезең оқиғаларын байланыстыруға болады. Соның ішінде отандық шығыстану ғылымының көшбасшысы, белгілі зерттеуші В.П. Юдинді атауға болады. Бүгінде В.П. Юдин есімі ортағасырлық Қазақстан тарихының, әсіресе XIV-XVIII ғасырлар кезеңімен тығыз байланысты. Осы кезең бойынша қандай бір болмасын тарихи мәселені қарастырғанда тарихшы-ғалым В.П. Юдиннің есімін айналып өте алмаймыз. Отан тарихының өзекті мәселелерін зертеген ғалымдардың еңбектерін талдап, оқып-үйрену өте маңызды болып табылады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Ғылыми жұмыста В.П. Юдиннің «Центральная Азия в XIV-XVIII вв глазами востоковеда» еңбегіне ерекше назар аударылған. Тарихшы ортағасырлық Қазақстанның тарихи бейнесін қалыптастырып қана қоймай, ортағасырлық Азия халықтар тарихының тарихнамасын қалыптастырды.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Ғылыми жұмыс орындау барсында тарихилық және объективтілік қағидалар, тарихи-салыстырмалы анализ, сипаттау, талдау, сараптау, жинақтау әдістері қолданылды.

ЖҰМЫСТЫҢ ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ. Жұмыста В.П. Юдиннің қалдырған ғылыми мұрасы отандық шығыстану ғылымының негізгі қалыптастыру базасы ретінде қарастырылады және ғалымның тарихи еңбектеріне шолу жасалады.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Осы дипломдық жұмыс негізіне Қазақстан мен Орта Азияның XIV-XVIII ғғ. тарихы бойынша негізгі дереккөздерге Орта Азия мен көршілес елдерде парсы және түркі тілдерінде жазылған шығармалар жатады. Дешті Қыпшақ, Жетісу, Мауараннахр, Шығыс Түркістан және етене байланыстағы көршілес аймақтардың тарихы - XIV-XVIII ғғ. экономикалық дамудың ішкі және сыртқы себептеріне байланысты басты әлеуметтік оқиғалардың тарихы енеді. Қазақстандық шығыстанушы-ғалым В.П. Юдин (1928-1983) отандық шығыстану, жалпы тарих ғылымының дамуына зор үлес қосқан ғалым. Оның әрбір ғылыми еңбегі саяси тарих және материалдық мәдениет мәселелерін оларды шешу жолдарын көрсете білді. Әсіресе В.П. Юдиннің ерекше атап өтер еңбегі ортағасырлық Қазақстан тарихы бойынша жазба деректердің мәліметтерінің ғылыми айналымға қосуы болып табылады. Ол 1969 жылы жарық көрген ҚХТМ жинағына басшылық жасады, әрі осы жинақтың орасан зор ғылыми жұмыстарының басым бөлігін орындады. Осы жинаққа арнап 17 ғылыми мақала жазды. Сондай-ақ жинаққа енген деректердің аудармаларын қол жазба

мәтінімен сәйкестігін қарастырды. Осы жинаққа арнап «XV-XVIII ғасырлардағы қазақ халқының тарихы бойынша парсы, түркі деректері» атты ғылыми мақаласын дайындады. Бұл ғылым біраз ғылымға қол сұғушылығы мен оның этикетін бұзу салдарынан бұл енген ұзақ жылдар бойы ғылыми көпшілікке белгісіз күйінде жарияланбастан қала берді.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Мәселені қарастыруда ортағасырларда жазылған әулеттік шығармалардың қамтылуы және олардың тарихнамалық талдануын, тақырыптың кешенді түрде зерттелуін айта келіп, мынадай жаңалықтарын атап көрсетуге болады:

- Елбасы Н.Ә. Назарбаев 2007 жылы 13 ақпанда «Мәдени мұра» 2004-2006 жж. мемлекеттік бағдарламасының іске асуына байланысты отандық тарихнамада ортағасырлық түркі тектес және басқа да шет елдердегі қолжазбалардың жинақтарындағы жазбаша жәдігерлер зерттелінді, нәтижесінде Қазақстан тарихының әрбір қоғамдық кезеңдеріне, жекеленген оқиғаларына байланысты жаңа деректер реті ұсынылды;

- Өтеміс қажының «Шыңғысنامه» дереккөзі алғашы рет толық деректанулық талдаудан өткізіліп, Алтын Орда мен Қазақстан тарихын зерттеудегі маңызы мен ерекшеліктері айқындалды;

- «Шыңғысنامه» мәліметтерінің негізінде, жазба ескерткіш құнды деректерге толы тарихи-мәдени мұра ретінде көрсетілді;

- Әлемдік деректану ғылымына алғашы рет әлі ешкімге белгісіз болып келген Өтеміс қажының «Шыңғысنامه» дереккөзіне тарихи-салыстырмалы талдау жасалып, алынған жаңа мәліметтер басқа ғылыми еңбектермен салыстырылып, тұңғыш рет В.П. Юдиннің естеліктерінен құралған жаңа қолжазба ғылыми айналымға түсірілді;

- «Көшпелі өзбек» мемлекеті мен Қазақ халқының қалыптасуы, мемлекеттілігінің құрылуы арасындағы өзара байланыстылығы туралы әдіснамалық принцип ескеріліп, әр дәуірдегі зерттеулер талданды;

- В.П. Юдиннің «Центральная Азия в XIV-XVIII веках глазами востоковеда» жазба жәдігерлері қатарын толықтыратын еңбек алғаш рет толық деректанулық талдаудан өте отырып, Қазақстан тарихы үшін құнды тарихи еңбек болып табылатындығы дәлелденген;

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Дипломдық жұмысты жазу барысында алынған материалдарды оқу орындарында сабақ берген кезде, семинарлармен өзіндік жұмыстарға дайындалғанда пайдалануға болады. «Жаңа және қазіргі заман Қазақстан тарихы», «Әлемдік тарихи үдерістегі Қазақстан» пәндер бойынша СӨЖ, дәріс, тәжірибелік сабақтарына дайындық жасағанда қолдану мүмкіндігі бар. Реферат және жоғарғы курстарда курстық және ғылыми-зерттеу жұмыстарында, дипломдық жұмыстарда пайдалануға болады. Зерттеу жұмысының нәтижелелері конференциялардың жинақтарында жарық көрді.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Абусейтова М.Х., Баранова Ю.Г. Письменные источники по истории и культуре Казахстана и Центральной Азии в XIII-XVIII вв. – Алматы: Дайк-Пресс, 2001.
2. Юдин В.П. Орды: Белая, Синяя, Серая, Золотая... (Казахстан, Средняя Азия и Центральная Азия XVI-XVIII вв.). – Алма-Ата, 1983.
3. Әбусейтова М.Қ. Деректанудағы ділгірліктер. // Қазақ тарихы. – Алматы, 1995. - №1.
4. Юдин В.П. Центральная Азия в XIV-XVIII веках глазами востоковеда. – Алматы: Дайк-Пресс, 2001.
5. Омарбеков Т., Омарбеков Ш. Қазақстан тарихына және тарихнамасына ұлттық көзқарас. – Алматы: Қазақ университеті, 2004.
6. Үтемиш – хаджи. Чингиз – наме / Факсимиле, пер. В.П. Юдина. – Алма-Ата: Ғылым, 1992.
7. Қозыбаев М. Ақтаңдақтар ақиқаты. – Алматы: Қазақ университеті. 1992.

Дипломдық жұмыс қорғалған жыл: 2020.

*Құрастырушы: Хайрушева К.С.,
5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасының түлегі*

ТАРИХИ ТҰЛҒАЛАР МЕН АҢЫЗ-ӘНГІМЕЛЕРДІҢ НЕГІЗІНДЕ ЖАСАЛҒАН ОНОМАСТИКАЛЫҚ АТАУЛАР

*Абдрешова П.Р.,
6M020500 «Филология» білім беру бағдарламасы*

МАҚСАТЫ. Зерттеудің негізгі мақсаты - Қазақстанның тарихи тұлғалар және аңыз-әңгімелер негізінде жасалған ономастикалық атаулардың танымдық және ұлттық бейнесін анықтау.

МІНДЕТТЕРІ. Мақсатқа байланысты төмендегідей міндеттерді шешу көзделеді: Қазақстан тарихындағы ономастикалық зерттеулердің теориялық мәселелеріне тоқталу; кісі есімдерінің ұлттық санадағы орны мен танымдық ерекшелігін зерттеу; ойконимдердің пайда болу тарихы мен жасалу жолдарына талдау, макротопонимдер мен микротопонимдердің жасалуына, лексика-грамматикалық ерекшеліктеріне талдау жасау; мезотопонимдердің пайда болу жолдары мен лексика-грамматикалық ерекшеліктері анықтау.

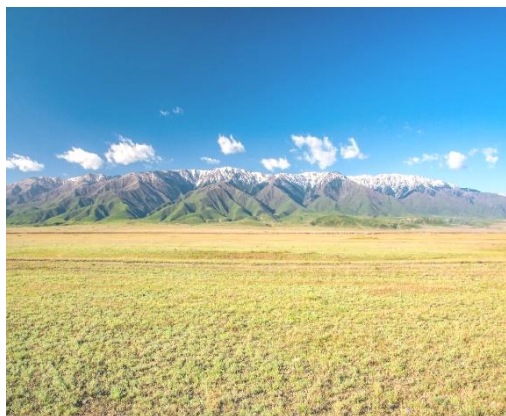
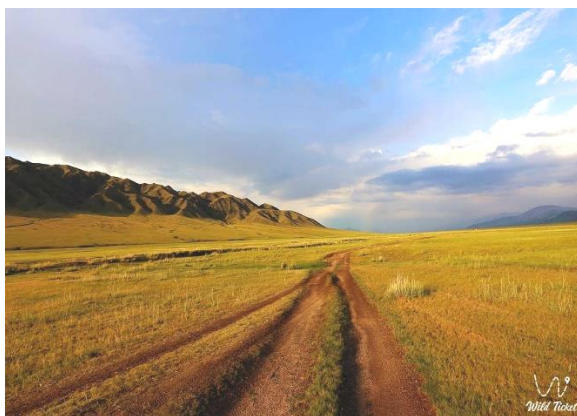
ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Егемендік алғалы еліміздегі ономастикалық тақырып ұлттық, әлеуметтік сұраныстарына сай анықталып келеді. Атамекен атаулары, тарихи тұлғалардың есімдері халық тарихымен, қоғам өмірімен мәдени мұра ретінде жетіп отыр. Халқымыздың өткен дәуіріндегі тарихын, көрші елдермен жасаған мәдени қарым-қатынасын және әдет-ғұрпын танып білуде де бұлардың атқарар рөлі зор. Мәдениетті халық ономастикалық атаулардың тарихының сырын ашуға, оны танып-білуге талпынады. Күпиясы толық ашылмаған, тыс қалған қасиетті де құдіретті шежіремізді зерттеу жұмысымыздың өзектілігін танытады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҒАШЫЛДЫҒЫ. Қазақстандық ономастика жалпы қазақ лингвистика парадигмасында өзінің даму тарихы, көлемді, мазмұнды еысаны бар, зерттеу бағыты анықталған, мақсат-міндеттері, болашағы айқындалған жеке ғылыми пән ретінде мәртебеге жеткендігі анықталды; ономастикалық атауларды ел тарихы мен мәдениетімен сабақтастырып, қоғамдық-саяси өзгерістермен үштастыра қарастыру ұлттық тілімізді зерттеудің маңыздылығы арийыратындағы анықталды; қазақ тарихында, мәдениетінде мәңгі өшпей қала беретін баба даналарымыз, ірі тұлғаларымыз жайында деректер жүйеленді;

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Зерттеу сипаттамалық әдіспен жазылған. Ономастикалық атаулардың танымдық және ұлттық бейнесін анықтауда семантикалық, этнолингвистикалық талдау әдістерін басшылыққа алады. Салыстырмалы-тарихи әдіс бойынша бұрынғы ономастикалық жағдайды талдау, тілде жоғалған немесе белгілі бір себептермен өзгерге атауларды талдау мақсатында алынды. Және дескриптивті әдіс – зерттеліп отырған аймақ, социум және белгілі бір тарихи кезеңдегі жалқы есімдерді рет-ретімен сипаттау үшін қолданылды. Жиналған материалдарды іріктеуде жинау, жүйелеу, талдау әдістері кеңінен қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Диссертациялық жұмыс кіріспеден, екі тараудан және қорытындыдан тұрады. Диссертациялық зерттеу жұмысының бірінші тарауында Қазақстан тарихындағы ономастиканы зерттеудің кейбір мәселелері және танымдық және ұлттық бейнесі сипатталған. Екінші тарауда кісі есімдерінің ұлттық санадағы орны мен танымдық сипаты, тарихи тұлға есімдері жасалуының лексика-грамматикалық ерекшеліктеріне талдау жасалған. Үшінші тарауда аңыз әңгімелер негізінде жасалған ономастикалық атаулар көрсетілді.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Ономастикалық атаулар – халықтың тарихы, қоғам тарихы, жеке тұлға, адамдардың іс-әрекеттерімен біте қайнасып жататын, асқақтаған қиялы мен шынайы ойы, ұлттық мінез-құлқы, бүкіл болмысының ұрпақтан ұрпаққа мәдени мұра ретінде берілетін құндылығы. Бұл зерттеу жұмысында еліміздің жалқы есімдерінің мағынасын, ұзақ тарихы мен дүниеге келу сыры анықталады. Ұлан-байтақ жеріміздің миллиондаған ономастикалық атауларында халық тарихының ізі, тұрмыстық, әдет-ғұрыптар мен салт-сананың бейнесі зерделенген. Дәстүрлі тарихи жер-су атаулары – халықтың рухани тарихы және оның ұлттық санасы, философиялық дүниетанымы, сұлулыққа, көркемдікке деген көзқарасы. Ендеше, Тәуелсіздігімізді, Елдігімізді, Мемлекеттігімізді мейлінше берік орнықтыру мақсатында ежелден ел санасында қалыптасқан төл атауларымызды жаңғырту, қайта атау – отаншылдық, ұлттық рухымызды асқақтатары хақ. Ономастика дегеніміз география, этнография, фольклор, тарих, мәдениеттану, лингвистика, сөз өнері ілімдерімен тұтаса байланысқан ғажайып бір әлем.

ЗЕРТТЕУ ТӘЖІРБИЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Ғылыми жұмыс ономастика саласындағы атаулардың ұлттық санадағы орны мен танымдық ерекшелігі мәселелерінің теориялық негіздерін дамытуға ықпал етеді. Ғылыми жұмыстың қорытындылары қазіргі қазақ тіл білімінде қалыптасатын этнолингвистика, топонимика, когнитивті лингвистика саласындағы ғылыми-теориялық мәселелерге үлес қосады. География, тарих пәндерінің мұғалімдеріне, оқушыларға жер-су атауларының шығу тарихы мен мағынасы жөніндегі мәлімет құнды материал болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. – Алматы: Атамұра, 2010. - 608 бет.
2. Белецкий А.А. Лексикология и теория языкознания (ономастика). – Киев: Изд-во Киевского университета, 1972. – 210 стр.
3. <https://www.kazportal.kz/onomasticheskoe-prostranstvo-sovremennogo-kazahstana/#respond>
4. Әбдірахманов А. Топонимикалық атауларды қалыптастыру және стандарттау мәселелері // Қазақ ономастикасының өзекті мәселелері. – Астана, 2004. - 33-40 бб.
5. Қайдар Ә. Қазақ тілінің өзекті мәселелері. – Алматы: Ана тілі, 1998. - 304 бет.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2021.

*Құрастырушы: Таласпаева Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

КӨШКЕ КЕМЕҢГЕРҰЛЫНЫҢ ӨМІРІ МЕН ҚОҒАМДЫҚ САЯСИ ҚЫЗМЕТІ

*Абильмажинова Г.,
5В011400 «Тарих» білім беру бағдарламасы*

МАҚСАТЫ. Тағдыр тәлкегіне ерте ұшырап, өмірден қыршын кеткен Қошке Кемеңгерұлының өмір жолынашып көрсету.

ЗЕРТТЕУ МІНДЕТТЕРІ: Жұмыста мына міндеттер айқындалады: дарынды жазушы, ақын, драматург, дәрігер, химия, ауыл шаруашылығы, қазақ тілі оқулықтарының авторы, аудармашы, қазақ халқының бірігей ұлдарының бірі – Қошмұхаммед Кемеңгерұлының өміріне шолу; жиырмасыншы жылдары тосыннан күтпеген өзгерістерге толы әдебиет мәселесі; XX ғасырдың бас кезінде, әсіресе 1905-1907 жылдары қазақ елінде баспа ісінің қолға алынуының үлкен маңызы болуы; Қошке Кемеңгерұлының 1896-1937 жылдар аралығындағы тарихын зерделеу болып табылады; Қошке Кемеңгерұлы 1915 жылдан бастап 1930 жылға дейін үздіксіз қазақ әдебиетіне, драматургиясына, журналистикасына, ғылымына айрықша үлесқосқан қайраткер.

ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. XX ғасырдың бас кезінде, әсіресе 1905-1907 жылдары қазақ елінде баспа ісінің қолға алынуының үлкен маңызы болды. Қазақтар өз тілінде газет-журналдар мен кітап оқи бастады. Солардың ішінде жиырма жылдан астам үзбей шығып тұрған «Дала уалаяты» газетінің орны ерекше еді. «Дала уалаяты» - патша үкіметінің дала уалаяты генерал- губернаторлығының ресми газеті болды. Патша үкіметі бұл газетті қазақ халқының қамын ойлап, саяси-шаруашылық, мәдени –ағарту тілектерін ескертіп отыру үшін емес, қазақ даласында өзінің отаршылдық саясатын түпкілікті орнықтыру мақсатында, бұйрық-жарлықтарын тарату ниетінде шығарып тұрды. Газет тек осы мақсатты ғана қызмет істеді. Ал «Түркістан уалаяты» мен «Торғай газеті» ел жайында көптеген мақалалар басып, халық ауыз әдебиетінің нұсқаларын жариялап отырғанымен, «Дала уалаяты» сияқты қазақ арасына көп тарай қоймады. 1905 жылы Ресейде буржуазиялық-демократиялық төңкеріс болып өтті. Бұл төңкеріс ондағы бұратана халықтар үшін ықпалды да нәтижелі болды, олардың рухани оянуына зор себебін тигізді.

ҒЫЛЫМИ ЖАҒАЛЫҒЫ. Диплом жұмысында Көшке Кемеңгерұлының тарихын зерттеуде қолданысқа енбей келген кейбір тың деректер, архив материалдары пайдаланылады.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Ғылыми жұмыс орындау барсында тарихилық және объективтілік қағидалар, тарихи-салыстырмалы анализ, сипаттау, талдау, сараптау, жинақтау әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Қазіргі қазақ әдебиетін сөз етсек те, оның көш басында тұрған алыптар тобын, олардың шығармаларын немесе оның қалыптасуын және одан берідегі өрлеу, өркендеу биігін сөз етсек те, үлкен бір талантты тұлғаның есімін, оның шығармаларын аттап кете алмаймыз. Ол ұлт әдебиеті негізін қалаушыларының бірі – Қошке Кемеңгерұлы дер едік. Қошмұхамбет Дүйсебайұлы Кемеңгеров (15.7.1896, бұрынғы Ақмола облысы Омбы уезі беке болысы Қаражас ауылы – 21.11.1937, Омбы қаласы) – алаш қайраткері, ғалым, драматург, жазушы, журналист. Білім мен білікке ұмтылған қошке кемеңгерұлының тағдыр-талайы зиялыларымыздың жарқын ғұмырымен қат-қабат байланысып жатыр. 1917-1918 жылдардағы саяси оқиғалар тұсында Қошке сергелдеңге түскен халық пен оқығандардың ішінде жүрді. Бұл кезде заман катал, саясат құбылмалы еді. Осыған қарамай алаш зиялылары сендей соғылысқан жұрттың арасынан бөлінбей, мәмілегерлік жолын іздеді. 1917 жылы сәуірде қошмұхамбет кемеңгерұлы дінше әділұлын

ертіп, ақмола облыстық қазақ комитеті атынан (омбыдан) ақмола қаласына келіп, уездік қазақ комитетін ашады.

ҚОРЫТЫНДЫЛАР МЕН ТҰЖЫРЫМДАР. Дипломдық жұмыс кіріспенден Үш тарудан қортындыдан пайдаланылған әдебиет тізімінен тұрады. Білім мен білікке ұмтылған Алаш қайраткері Қошке (Қошмұхамбет) Дүйсебайұлы Кемеңгеров 1915 жылдан бастап 1930 жылға дейін үзіліссіз ұлт әдебиетіне, тарихына, драматургиясына, журналистикасына, ғылымына айрықша үлес қосты. Осы уақыт аралығында ол өз қатарластарымен бірге отаршылдыққа қарсы ұлт-азаттық күреске қатысты. Оның сан-салалы ізденіске толы ұлтты дамыту жолындағы қызметін өткен ғасырдың отызыншы жылдарында басталған Кеңес үкіметінің репрессия науқаны үзді. Ал қазақтың оқыған зиялы қауымының көпшілігі, оның ішінде Қошке Кемеңгерұлы дауітқа аянбай қызмет етіп, халықтың сана-сезімінің оянуына, қазақтың ұлттық мәдениетінің дамуына, сонымен қатар қазақ халқының патшалықтың отарлық саясатына қарсы жалпы ұлттық күрестің дем беруші идеологтарына айналды.

ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Дипломдық жұмысты жазу барысында алынған материалдарды жоғарғы оқу орындарында және мектеп мекемелерінде сабақ берген кезде, семинарлармен өзіндік жұмыстарға дайындалғанда пайдалануға болады. «Халықаралық қатынастар» және Дүние жүзі тарихы пәні бойынша СӨЖ, дәріс, тәжірбиелік сабақтарға дайындық жасағанда қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Кемеңгерқызы Р. Тот баспаған асыл. – Алматы: Мұраттас, 1995. – 184 б.
2. Қамзабекұлы Д. Алаш және әдебиет. – Астана: Фолиант, 2002. – 474 б.
3. Қаратаев Б. Бетбұрыс белестері: мақалалар, естеліктер (1985-1995 жж.). - Алматы: Алатау басп., 2005. - 336 б.
4. Базарбаев М. Замана тудырған әдебиет. – Алматы: Ғылым, 1997. - 504 б.
5. Сейфуллин С. Тар жол, тайғақ кешу. Шығармаларының бес томдық жинағы. I том. – Алматы: Жазушы, 1986. - 217 б.
6. Кәкішев Т. Оңаша отау. – Алматы: Жазушы, 1982. - 224 б.
7. Әдеби мұра және оны зерттеу / Қазақ әдебиетінің негізгі проблемаларына арналған ғылыми-теориялық конференция материалдары. А., 1959. 15-19 маусым. Редколл.: М. Әуезов, М. Базарбаев (жауапты редактор), Қ. Жұмалиев, Ы. Дүйсенбаев, Е. Ысмайылов, С. Кеңесбаев, М.С. Сильченко. А., 1961.
8. Жұмабаев М. Шығармалар. – Алматы: Білім, 1996. - 371 б.
9. Кәкішев Т. Қазақ әдебиет сынының тарихы. – Алматы: Санат, 1994. - 448 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2021.

*Құрастырушы: Бимаканова З.Ш.,
т.ғ.к, «ҚТЖәнеӘГП» кафедрасының доценті*

1921-1928 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҚАЗАҚ АУЫЛДАРЫНДАҒЫ САЛЫҚ САЯСАТЫНЫҢ ТАРИХЫ

*Ақылбек Д.Е.,
5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасы*

МАҚСАТЫ. Зерттеу 1921-1928 жылдардағы Қазақстан ауыл шаруашылығын социалистік негізде қайта құру мақсатында жасалған солақай, жедел әлеуметтік-экономикалық шараларды қаржыландыру және салық салу саясатын объективті, шынайы зерттеуді көздейді.

ЗЕРТТЕУ МІНДЕТТЕРІ. Кеңес өкіметі қабылдаған салық туралы заңдарға тарихи талдау жүргізіп, оның қазақ шаруашылықтарына тигізген әсерін анықтаған. Коллективтендіруге дейінгі Қазақстан ауыл шаруашылығын қаржыландыру және салық салу деңгейін зерттеу арқылы Кеңес өкіметінің ұлттық саясатының мәнін ашу және жаңа экономикалық саясаттан әкімшіл – әміршіл экономикаға көшудің себептерін талдау арқылы астық және ет дайындаудағы күштеу әдістерінің қазақ шаруашылықтарын күйзелту құралына айналғанын экономикалық талдау арқылы ашып көрсету.

ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Диплом жұмысында Қазақстан ауыл шаруашылығына салық салу мен қаржы бөлу мәселелерін 1921–1928 жылдарға бөліп қарастыру - рыноктық экономикадан жоспарлы шаруашылыққа өту эволюциясын нақты көрсеткен. Салық пен қаржыландыру жағдайы сол кезеңдердегі жүргізілген әлеуметтік-экономикалық саясатпен тығыз байланыста зерттеліп, 1926-1927 жж. жер бөлісі, 1927-1928 жж. астық дағдарысы, 1928 ж. ірі бай-феодалдарды тәркілеу сияқты шараларға салықтың тигізген әсері арнайы талданды.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Ауылшаруашылық салығынан басқа өзіне – өзі салық, мәдени алым, уақытша салықтардың салыну механизмдері көрсетілді. Зерттеуде 1928 жылдан басталған ауқатты шаруаларға салынатын салық қысымы Қазақстанның көшпелі, натуралды шаруашылығы жағдайында заңсыздықтармен ұласып, орташа шаруаларды да қамтып, әу бастан экономикалық жағынан әлсіз колхоздардың құрылуына әсер еткені көрсетілді.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Шыншылдық, объективтілік, сабақтастық, тарихилық сияқты идеологиядан азат, ғылыми таным принциптерін басшылыққа алады. Өткенді талдауда кінәлілер мен қателіктерді көрсетіп қоймай, оны себептерін анықтау арқылы тарихи шындықты көрсету мақсаты қойылады. Зерттеу жұмысы сонымен қатар, 20-30 жылдардағы саяси – экономикалық өзгерістерді қазіргі күн талабына сөйкес бағалауға болмайтыны басты назарға алынады.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. ДИПЛОМДЫҚ. Көтерілген 20–30 жылдардағы әлеуметтік – саяси, экономикалық қайта құрулар туралы жазылған ғылыми еңбектердің көптігі, олардың Кеңес өкіметінің Қазақстандағы саясатын мадақтау бағытында жазылғаны бәрімізге мәлім. Осы кезеңдегі аграрлық өзгерістер тарихнамасына объективті талдау Т. Омарбековтың "20–30 жылдардағы Қазақстан қасіреті" атты еңбегінде кең ауқымда қарастырылады. Бұл тарихнамалық шолуларда қазақ қоғамын кеңестендірудің қайшылықтарын түсінуге ықпал ететін сталиндік емес, балама ғылыми – теориялық еңбектер мен 90–шы жылдардағы жаңаша жазылған зерттеулер сараланған. Әйтсе де 90 жж. жаңаша еңбектердің басым бөлігінде ортақ концептуалдық бағытқа орай өткенді тек сынауға бейімділік байқалады. Аталмыш кезеңдегі оқиғаларды әр қырынан көрсету және пікірлер плюрализмін есепке ала отыра, 20–30 жж. кеңестендіру мәселелерін ғылыми негізде

тұжырымдаған А.Б. Тұрсынбаев, Г.Ф. Дахшлейгер, Ж. Жұмабеков, Б.А. Төлепбаев зерттеулерінің ғылыми және деректік маңызын атап өтеміз. Идеологиялық шектеулерге қарамастан олар әлеуметтік-экономикалық шаралардағы қателіктерді батыл болмаса да көрсетуге ұмтылған.

ҚОРЫТЫНДЫЛАР МЕН ТҰЖЫРЫМДАР. Қазақ шаруашылықтарын дамыту жөніндегі сан-алуан пікірлер мен көзқарастарды сараптай отырып, оның Кеңес кезеңінде жүзеге асу мүмкіндігіне күмән келтіруге болады. Аталмыш кезеңдегі зорлық, жанкешті шараларды заңды құбылыс ретінде қарастыра отырып, қазақ қоғамында жүргізілген терең әлеуметтік – саяси өзгерістерді объективті талдауға ұмтылыс жасалды. Жаңа экономикалық саясат жеке меншік қатынастарының қалыптасуына, экономиканы тұрақтандыруға қызмет етті. 1926–1928 жылдардағы салық саясаты 1926 жылы қабылданған "Бірыңғай ауыл шаруашылық салығы туралы Ереже" негізінде жүзеге асты. Ол товарлы шаруашылық жағдайларына икемделген заң болғандықтан көшпелі қазақ шаруашысының ерекшеліктері есепке алынбады. Салықтың ақшалай алынуы мал сату мүмкіндігі аз, тең емес товар алмасу жағдайын бастан кешірген қазақ шаруашылықтарына тиімді болмады.

ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Қазақстан ауыл шаруашылығындағы әкімшіл-әміршіл жүйенің қалыптасуын жаңа бір қырынан - салық саясаты тұрғысынан қарастыру арқылы жаңаша жазылған еңбектер қатарын толықтырады. 20–30 жылдарда жүргізілген аса зор құрылымдық өзгерістердің нақты шындығын ашып көрсету арқылы оның объективті емес, қолдан жасалған жасанды құбылыс болғандығы жөніндегі тұжырымдар XX ғасыр басындағы қазақ қоғамының тарихи жағдайын терең түсінуге жол ашады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Дахшлейгер Т.Ф., Нурпеисов К.Н. История крестьянства Советского Казахстана. - Алма-Ата: Наука, 1985. 247 б.
2. Жумабеков Ж.Ж. Ленинской дорогой. Руководство КПСС вовлечением трудового крестьянства Казахстана в строительство социализма. - Алма-Ата: Казахстан, 1973. – 287 б.
3. Жакупбеков С.К. Организация и укрепление машинно-тракторных станций Казахстана и их роль в социалистическом переустройстве сельского хозяйства в первой пятилетке: дисс. к.и.н. – Алматы, 1958. – 349 б.
4. Куртов И.А. Новая экономическая политика в Казахстане. – Алма-Ата: Казахстан, 1973. – 274 б.
5. Алдабергенов У. Проведение продналога в 1921-1925 гг. в Казахстане и его роль в укреплении союза рабочего класса с крестьянством. Алма-Ата: Ғылым, 1964 ж.
6. Елеужанова М. Продналоговая кампания в Казахстане (1921-1922 гг.) // Вопросы партийного строительства. Сб. Вып. 9. – Алма-Ата: Казахстан, 1972. – 255 б.
7. Абылхожин Ж.Б. Налоговая политика советского государства в ауле и деревне Казахстана /1921–1929 ж./ Автореферат. Алма-Ата, 1983. - 14 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2021.

*Құрастырушы: Ибраева А.Г.,
т. ғ. д., «ҚТжәнеӘПП» кафедрасының профессоры*

ҚАЗАҚ ЖАСТАРЫНА АРНАЛҒАН ҒЫЛЫМИ-КӨПШІЛІК БАСЫЛЫМ БЕТТЕРІНДЕ ЖАРЫҚ КӨРГЕН ТАРИХИ МӘСЕЛЕЛЕР (XX Ғ. БАСЫ – 1990 Ж. АРАЛЫҒЫ)

*Аманбекова А.Б.,
7М02201 «Тарих» білім беру бағдарламасы*

МАҚСАТЫ. Қазақ жастарына арналып шыққан ғылыми-көпшілік басылымдарының жастар өміріндегі атқарған қызметін көрсету болып табылады.

ЗЕРТТЕУ МІНДЕТТЕРІ: «Түркістан уалаяты» басылымының тарихи маңыздылығын көрсету; «Дала уалаяты» газетінің шығу тарихы мен онда жарық көрген тарихи мәселелерін келтіру; «Айқап» басылымының қазақ руханиятындағы рөлін көрсету; Ұлттық сананы қалыптастырудағы «Қазақ» газетінің орнын көрсету; «Білім және еңбек» журналының шығу тарихын көрсету; Жастарға арналған «Білім және еңбек» ғылыми-көпшілік журналдың қарастырған мәселелерін көрсету.

ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Ұлттық тәрбие – қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан тәлім-тәрбие құралы, болашағының қалыптасуын қамтамасыз етуі іспеттес тәлімдік жүйе. Бүгінгі заман талабына сай өз мемлекетіміздің ұлттық саясатын жүзеге асыру жолында, сонымен бірге, қазіргі жаңаша ойлау мен әлеуметтік-саяси өзгерістердің даму үрдісінің ерекшелігіне байланысты, жас ұрпаққа ұлттық тәрбие беру ісі бүгінгі күннің өзекті мәселенің біріне айналып отыр. Жаһандану заманында тәуелсіз қазақ елі үшін – ұлттық тәрбие мәселесі маңызды. Себебі, егемендігімізді қолымызға алған заманда, болашақ қазақ мемлекетінің нық тұрып, ілгері дамуы үшін тек материалдық қана емес, рухани жан-дүниелерін кеңейтіп өсуі үшін жастарды ұлттық тәрбиелік біліммен баулып оқыта білу орынды. Ұлы өркениет жолына түскен егеменді елдің өткені мен бүгінің салыстыра отырып, ұлттық сана болмысының нәрленген білім-танымның жаңа дәуірдегі орнын айқындайды. Патшалық Ресейдің жүргізген саясатының негізінде еліміздегі ұлт тілінде баспасөздің жарық көріп, «Түркістан уалаяты», «Дала уалаяты» басылымдарының халық санасын оятып, кейіннен кеңес дәуіріндегі «Білім және еңбек» журналының қазақ жастарының ой-таным өрісіне, тарихи мәдени өміріне өзіндік орнын алуға қызмет атқарды.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Жастар баспасөзінің тарихы мұрағат, баспасөз материалдары және ғылыми әдебиеттермен тарихнамалық тұрғыда жанжақты зерделенді. XX ғасырда шыққан ұлттық басылымдарда көтерілген жастар мәселесінің қоғамдық маңыздылығы тарихи тұрғыда сараланды. XX ғасырда басылып шығарылған «Түркістан уалаяты», «Дала уалаяты», «Айқап», «Қазақ», «Білім және еңбек» сияқты қолжазба басылымдарының шығу тарихы мен көтерілген мәселелері айқындалып, оның маңыздылығына тиісті баға берілді.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Магистрлік жұмыстың теориялық және методологиялық негізін айқындауда бірнеше әдіс тәсілдер қолданылды. Ғылыми-көпшілік басылым беттеріндегі ақпараттарды зерттеуде нақты фактілер мен дәлелдерді мұрағат және ғылыми зерттеулер арқылы салыстыра көрсету басшылыққа алынды. Сонымен бірге зерттеу барысында саралау, талдау және қорыту, тарихи-салыстырмалы, жүйелік-құрылымдық, теориялық таным, тарихи зерттеу тәсілдері қолданылды. Тарихи оқиғаларды немесе саяси жағдайларды баяндауда естеліктер, баспасөз материалдары мен мұрағат құжаттары және ғылыми зерттеу материалдарын салыстыра зерттеу әдісі кең қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. XX ғасырдың ортасында қоғамдық тарихи аренаға өз бағыт-бағдарларымен, өзіндік айтар ойларымен шыққан ұлттық мерзімді баспасөз

«Түркістан уалаяты», «Дала уалаяты», «Айқап», «Қазақ», «Білім және еңбек» газет-журналдары өз кезегінде үлкен маңызды қызметтер атқарды. Қазақ жастарын оқу-білім үйренуге шақырып, ғылым мен техниканың жаңалықтарымен таныстырып, өз өлкесінің тарихы мен мәдениетін, салт-дәстүрлерін қадірлеуге, ата-баба мұраларын ұмытпай, қазақ халқының қатарынан шыққан академиктер, ұлы тұлғалардың, жазушылардың, ақындардың, фантаст-драматургтердің шығармаларымен сол кездегі жастарды таныстыруды көздеген ғылыми көпшілік журнал болып, сол бір аумалы-төкпелі заманда қалың бұқараны соңынан ерте білді. Сондықтан да қоғамдық ой-пікірдің көш басында жүрген жастар баспасөзінің де қоғам дамуының барысында қанаты қатайып, қаламы ұштала түсті.

ҚОРЫТЫНДЫЛАР МЕН ТҰЖЫРЫМДАР. Елбасы Н.Ә. Назарбаев айтқандай: «Бұрынғы КСРО-да жүргізіліп келген ұлттық саясатты зерттеп, ой елегінен өткізудің принципті маңызы бар... Біздің тарихи түсініктеріміз, әсіресе жаппай сана деңгейіндегі түсініктеріміз объективті емес, үзік-үзік екенін, көптеген тұрпайы социологиялық сүзгілерден өткізілгенін мойындауымыз керек». Ел тарихының құрамдас, аса маңызды тарауы мәдениет тарихы десек, мұның өзі, сайып келгенде баспасөз тарихынан да көрініс табады. Баспасөз ісі арқылы Ұлт тарихына, әдебиетіне, өнерге, салт – дәстүрге, халықтың жаңа сипаттағы болмысына сындарлы көзқарастарға бағыт ашылды, қалың бұқараға жеткізуде баспасөзге зор мүмкіндік туды. Осылайша «Түркістан уалаяты», «Дала уалаяты», «Айқап», «Қазақ», «Білім және еңбек» газет журналдары беттерінде жарияланған мақалалармен сабақ алған қазақ жастарының санасында рухани серпіліс жүріп, болашаққа деген сенім пайда болды.

ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Диссертация материалдарын оқу процесінде пайдалануға болады: тарихшы мамандарға, жоғарғы оқу орындарының студенттері мен магистранттарына, тарих факультетінде дәрі салатын болашақ зерттеушілерге арнайы курс және семинар сабақтары ретінде пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Нұсқабайұлы Ж., Аллаберген Қ., Оразева Ф. Қазақ журналистикасының тарихы (1870-2008 жылдар). - Алматы: Білім, 2018. – 400 б.
2. Фетисов М.Н. Зарождение казахской публицистики. - А.: Казгослитиздат 1961. – 439 с.
3. Сүбханбердина Ү. Қазақстың революциядан бұрынғы мерзімді баспасөзіндегі материалдар. - А., 1963. - 380 с.
4. Кенжебаев Б. Қазақ баспасөзінің тарихынан мәліметтер. - Алматы: Мектеп, 1956. – 267 б.
5. Бекхожин Х. Қазақ баспасөзі тарихының очеркі. - Алматы: Казгослитиздат, 1964. – 261 б.
6. Сүбханбердина Ү. Дала уәлаятының газеті. - Алматы: Ғылым, 1994. – 816 б.
7. Аллаберген Қ., Қозыбаев С., Рамазанова А. Әлем баспасөзі тарихынан. - Алматы, 1998. – 280 б.

Магистрлік жұмыстың қорғалған жылы: 2021.

Құрастырушы: Аманбекова А.Б.,
7М02201 «Тарих» білім беру бағдарламасының түлегі

АКАДЕМИК Ә.Х.МАРҒҰЛАНЫҢ ҒЫЛЫМИ ЖӘНЕ ҚОҒАМДЫҚ ҚЫЗМЕТТЕРІ

Ахантаева А.,

5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Ғылымнан шығып өзі ғылымға айналған Әлкей Марғұлан Хақанұлының тұлғалық қырларын кейінгі ұрпақ танып білді ме? Әлкей Марғұланның тұлғалық қырларын тереңінен зерттеп, ғылыми және қоғамдық қызметтерін ашып көрсету.

ЗЕРТТЕУ МІНДЕТТЕРІ: Жұмыста мына міндеттер айқындалады: Әлкей Марғұланның өскен ортасы және тектілігі яғни, бала кезінен дарынды болуына отбасысының қосқан үлесі; ілім-білімге деген құштарлығының ояну себептерін қарастыру; Алаш қайраткерлерімен таныстығы, және олардың Әлкей Марғұланға өзіндік өміріне септігін тигізіп, жаңа бағыт-бағдар берулері; сұрқия заманда ғалым неліктен қазақтың көне тарихын, этнографиясы мен археологиясын зерттеуді ойлады; түгі жоқ тақыр жерден археология секторын құруды ойлаған Әлкей Марғұланның басты мақсаттары; қазақ халқының тарихын зерттеуде ұлтын мол игілікке кенелтуі;

ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Ұлт тарихын зерттеуге құлай берілген Әлкей Марғұлан, өз еліне адал қызмет етуді мұрат тұтты, ақиқатты ашуға табандылықпен бел шеше кіріскен ол өз миссиясын мінсіз атқарды. Әлкей Марғұлан – қазақ ғылымының әлемдік деңгейде дамуына зор үлесін қосқан озық зерттеуші. Қазақ ғылымында, қазақ халқының тарихында, мәдениетінде және тағы басқа көптеген салаларда өзінің өшпес ізін қалдырған ғұлама ғалым. Негізі алып қарайтын болсақ, қазіргі кезде тарихшы кәсіби түрде археологияны зерттей алмайды, тағы мысал беретін болсақ антропологтан мықты әдебиетші шықпайды. Яғни, біздің түсінгеніміз әр ғалым өз ісінің шебері. Ал Әлкей Марғұлан жан – жақты дамыған, көптеген салаларды бірге алып жүрген, барлығын меңгергендердің қатарында еді. Жан-жақты білім жинаған зерек ғалым XX ғасырда дамыған ғылым саласында жойқын еңбек жасады, айқын із қалдырды. ӘлкейХақанұлының қазақ ғылымында сіңірген еңбегі мен мол білімі еш өлшемге сыймайды.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Академик Әлкей Марғұлан Хақанұлының ғылыми және қоғамдық өмірінің негізгі қызметін саралап шолу жасау, негізгі мәліметтерді зерттеу жолдарымен ғылыми нәтижелерін сараптау.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Ғылыми жұмыс орындау барсында тарихилық және объективтілік қағидалар, тарихи-салыстырмалы анализ, сипаттау, талдау, сараптау, жинақтау әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Әлкей Марғұлан білімі ұлан ғайыр, мың жылдықта бір рет туатын данышпан тұлға. Мұндай ұлы ғалымдардың бар болуы қазақ халқының бағы десе артық етпес. Тума таланты, еңбекқорлығы мен іздемпаздығы тарих, археология, этнография, өнертану, сәулеткерлік, фольклор, әдебиет салаларында іргелі, орны толмас көптеген еңбектер қалдырды. Оның есімі аталғанда көз алдымызға балбал тасты ұшы қиыры жоқ қазақтың байтақ даласы, өзіндік архитектуралық құрылымға бай қалалары, Әлкей Хақанұлының арқасында шешімін тауып, бүгінде көкіректе сайрап тұрған қыруар жұмбақтар елестейді. Оның есімі бірге өскен өлшеусіз үлес қосқан бірегей ғалымдар, қатарлас достары Мұхтар Әуезов, Қаныш Сәтпаев сияқты ғұламалармен бірге тұрады. Бір өзі жеке энциклопедия болған ғалым ұлттық руханияттың тіл, әдебиет, тарих, салаларын жетеменгерген білгірлермен танылды, және көптеген зерттеу істеріне өлшеусіз із қалдырды. Ол еліміздің бірнеше ғылым салаларына қалыптасу жағынан ерекше еңбек сіңірді. Тіпті, негізін қалады десе артық айтылмас. Әрине бұл ғылым салалары бұрыннан болған, ішінара

қалыптасқан да болатын. Әлкей Марғұланның араласуымен, басшылығымен бірнеше ғылым саласымен айналысу жүйелі түрде жолға қойылды. Марғұлан феноменінің сыры – ұлы дала өркениетінің ошаға болған қазақ топырағында тууы, қазақ мемлекеттілігін қалпына келтірудегі тарихи қызметатқарған болмысы бүтіндей бөлек Алаш қайраткерлерінің отаншылдық рухтағы ұлтшылдық қасиеттерін жан әлеміне сіңіруінде. Ұлтымыздың археологиялық және этнографиялық мектебінің негізін қалаған, сан қырлы талант иесінің. Әлкеймарғұлан қайталанбас тұлға. Әсіресе оның еліміздің тарихына көне дәуірді зерттеу мен этнографияны дамытуға қосқан үлесі ұшан теңіз. Атап өтерлік жәйт, ғалымның мағыналы ғұмыры да өз еліміздің тарихы іспеттес. Ол өткен ғасыр өкілі.

ҚОРЫТЫНДЫЛАР МЕН ТҰЖЫРЫМДАР. Академик Әлкей Хақанұлы Марғұлан - қазақ халқының этникалық тарихын, материалдық және рухани мәдениетін ғылыми тұрғыда өте терең және ауқымды зерттеген, көптеген ортағасырлық көшпенділер ескерткішін бірінші болып ғылыми айналымға енгізген ғалым. Туған елін өркениет биіктеріне жетелеген ұлт зиялыларының аса көрнекті өкілі. Шындығында, Ә.Х. Марғұлан орыс және қазақ ғылыми мектептерінің арасында қалыптасқан ғұлама ғалым, бойына батыс пен шығыс (қазақ) ғылыми мектептерінен білім жинаған, алғашқы мамандандырылған ғалым-этнографтардың, этноархеологтардың бірі және бірегейі болды. Осы орайда Ә.Х. Марғұлан өзінің бүкіл саналы өмірін қазақ халқының рухани және заттық мәдениетін, қазақ тарихын зерттеуге арнады. Ол мұның кейінгі ұрпақ үшін қажеттілігін қаншама басқа ғалымдар құрғақ сөзбен қазақ мәдениетін, тарихын, тілін, қазақ халқының жартысынан көбін құртқан КОКП-ны, оның басшыларын әспеттеп жүрген кезеңде терең түсінген еді. Ғалым «Басқа халықтардан еш кемдігіміз жоқ, міне, мынау біздің құндылықтарымыз» деп баршаға айтып, көрсетіп кетті. Әлкей Марғұлан қасақана бұрмаланып келген тарихи шындықтың бет пердесін ашты. Ғалымның еңбектерінде бүгінгі қазақтардың арғы бабаларының, яғни көшпелі қазақтардың жері адамзат өркениетінің ежелгі орталығы ретінде сипатталды. Қазақ даласының сұлулығымен ежелгі қалалардың кереметіне Марғұлан әрдайым бас иіп, үлкен ілтипатпен қарады. Ұлтымыздың бүкіл материалдық құндылықтарын жарыққа шығарып, бабадан қалған асыл мұраны жаңғыртты. Әлкей Марғұлан тарихи шындықтың бетін ашып, сара жол салған ғалым, бұл жолдың ендігі болшағы келешек ұрпақтың еңшісінде. Ол ел үшін жасалған еңбектің елеусіз қалмайтынына кәміл сенді.

ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Дипломдық жұмысты жазу барысында алынған материалдарды жоғарғы оқу орындарында және мектеп мекемелерінде сабақ берген кезде, семинарлармен өзіндік жұмыстарға дайындалғанда пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Ә. Марғұлан. Шығармалары. 1-14 том. Құрастырушылар Д.Ә. Марғұлан, Д.А. Марғұлан. Алматы: «Алатау», 2007.
2. «Әлкей Марғұлан туралы естеліктер». Құрастырушылар Д.Ә. Марғұлан, Д.А. Марғұлан. Алматы: «Білім», 2004.
3. А. Мұсатайұлы. «Тағылым». Алматы: «Өнер», 2007.
4. А. Жақсыбаев. «Жаны жайсаң жақсылар». Алматы: «Білім», 2006.
5. Ж. Артықбаев, Ә. Пірманов. «Қазақстан тарихы». Алматы: «Атамұра», 2008.
6. К. Байпаков. «Қазақстанның ежелгі қалалары». Алматы: «Аруна», 2005.
7. Қазақстан. Ұлттық энциклопедия. 6-том. Алматы: «Қазақ энциклопедиясының» бас редакциясы.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2021.

*Құрастырушы: Бимақанова З.Ш.,
т.ғ.к, «ҚТЖәнеӘГП» кафедрасының доценті*

САРТАЙ БАТЫР – ТАРИХ ЖӘНЕ ТАҒДЫР

Әбдірасулла Д.К.,

5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Халық арасынан Сартай батыр туралы тың деректерді жинақтап, оны аудандық, облыстық баспасөз беттеріне жарияланса. Сартай батырдың қолындағы мың балаға арнап оларды мәңгі есте сақтау үшін іс-шара өткізіліп, қор ашылса. Облыс орталығынан Сартай батырға және «Мың бала» жорығына арнап ескерткіш қойылса. Келешек ұрпақ Сартай батыр жөнінде көп мағлұмат алар еді.

ЗЕРТТЕУ МІНДЕТТЕРІ. Сартай батырдың қалмаққа қарсы соғыста мың баланың жасағын басқарғандығы туралы мәлімет беру; Нұрмағанбет Қосжанұлының «Сартай батыр» дастанында негізінен шындық тың барын таныстыру; Сартай батыр ғана емес, Әлім тайпасынан шыққан қара қылды қақ жарған әділ би болғанын дәлелдеу; халқымыз ғасырлар бойы аңсаған тәуелсіздігімізге қол жеткізуге қол жеткізуге атсалысқан батырларымыздың бірі Сартай батырдың өшпес ерліктерін уағыздау; Шоқан бейнелеген Сартай батырдың кім екенін ашып таныстыру.

ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Халқымыз ғасырлар бойы аңсаған тәуелсіздігімізге қол жеткізуге атсалысқан батырларымыздың бірі Сартай батырдың өшпес ерліктерін жаңғырту. Сартай батырдың қалмаққа қарсы соғыста мың баланың жасағын басқарғандығы туралы толығынан зерттеу.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Дипломдық жұмыстың негізіне тарихи құжаттар, мәліметтік жинақтар, тарихи шолулар, белгілі зерттеушілердің ғылыми еңбектері, берілген кезеңдегі баспасөз жарияланымдар, тақырыптық құжаттар мен ғылыми жинақтар қалыптастырады. Сартай батырдың ерліктерін өскелең ұрпаққа насихаттай отырып, жаңашылдық пен отансүйгіштікке баулу.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Дипломдық жұмысты жазу барысында тарихилық, жүйелілік, тарихи-салыстырмалы, салыстырмалы-талдау, жинақтау, объективтілік, ғылыми таным ұстанымдары басшылыққа алынды. Жұмыста хронологиялық, проблемалық-мерзімділік, ретроспективті, жүйелілік әдістері кенінен қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Халқымыз ғасырлар бойы аңсаған тәуелсіздігімізге қол жеткізуге атсалысқан батырларымыздың бірі Сартай батырдың өшпес ерліктерін жаңғырту. Сартай батыр туралы жазба деректер 1732–1817 жылдары Ресей Федерациясының мұрағаттарындағы құжаттарда оның ішінде қатынас хаттар мен сирек кездесетін әдебиеттерде ұшырасады. Алғашқы мәліметтер М. Тевкелевтің күнделігінде жан жақты баяндалады. Тарихшы ғалым Г.Б. Избасарова өзінің «ХҮІІІ ғасырдағы қазақ-башқұрт ара қатынасындағы саяси және этникалық үрдістер» атты зерттеу еңбегінде «ХҮІІІ ғасырдың 30 жылдарының басындағы аймақтағы ішкі саяси жағдайды жалпы сипаттауда Тевкелев «Күнделігінде» қазақ қоғамының дәстүрлі билеуші элитасы және оның сол кездегі неғұрлым көрнекті өкілдері (Әбілқайыр, Семеке хандар, Нұралы, Батыр, Нияз сұлтандар т.б., кіші жүз батырлары Бөкенбай, Есет Құдайназар мырза т.б.) туралы алуан түрлі мол мағлұмат келтірілген және бұл толықтай алғанда сұлтан, би, батыр және старшындардың әлеуметтік тобының негізгі мәртебелік сипаттамасын, көшпелі қоғамды басқару жүйесіндегі олардың әрқайсының қызметтік рөлін және артықшылыққа ие боларлық сословиялық-корпоративті топтардың өз арасындағы және қатардағы қауымдас қазақтармен өзара қарым-қатынастарын белгілі бір мөлшерде анықтауға мүмкіндік береді.

ҚОРЫТЫНДЫЛАР МЕН ТҰЖЫРЫМДАР. Сартай батырымыз туралы нақты тарихи деректерді зерттеп, оны ел игілігіне жарату қоғамымыздың басты міндеті болып қала бермек. Елге танымал тұлға-лардың, батырлардың – ең бірінші бізге шығу тегі емес, ең бастысы олардың Отанына, ұлтына жасаған еңбегі, ерлігі мен қызметі, олардың болашақ ұрпаққа қалдырған ізгі істері мен аталы сөздері маңыздырақ болуы қажет. «Барша қазақтың әр қимылы мен іс әрекетінде – ел сүйгіштіктің айқын белгісі болмаса – Отанымызды үлкен қатер күтіп тұр» деп, Сартай атамyz осыдан III ғасыр бұрын бекерден бекер айтып кетпеген еді. Өткен XVI ғасырда ұлт кемеңгерлері бас-тамасымен Кіші жүз аумағында Әлімұлы, Байұлы, Жетіру үш тайпа одақтасқан Алшын одағы құрылды. Олардан Әлімұлы бұрыннан ата-бабалардан иеленіп келе жатқан Батыс Қазақстанның шығыс бөлігі, яғни Ырғыз, Торғай өзендері мен Шалқар көлі маңын, Кіші және Ұлы Борсық құмдары, Қарақұм, Сырдария өзенінің төменгі ағысының жағын иемденсе, Жетіру тайпасы Жайықтың ортаңғы ағысы, Қобда, Елек, Ор өзендері, Мұғалжар таулары бойларын, ал Байұлы Жайық өзенінің төменгі ағысы, Ембі, Сам құмдары, Маңғыстау түбегін жайлаған еді.

ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Дипломдық жұмысты жазу барысында алынған материалдарды жоғарғы оқу орындарында және мектеп мекемелерінде сабақ берген кезде, семинарлармен өзіндік жұмыстарға дайындалғанда пайдалануға болады. «Деректану және тарихнама» пәні бойынша СӨЖ, дәріс, тәжірибелік сабақтарына дайындық жасағанда қолдану мүмкіндігі бар. Реферат және жоғарғы курстарда курстық және ғылыми-зерттеу жұмыстарында, дипломдық жұмыстарда пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Назарбаев Абусейтова М.Х., Баранова Ю.Г. Письменные источники по истории и культуре Казахстана и Центральной Азии в XIII-XVIII вв. – Алматы: Дайк-Пресс, 2001.
2. Қазақстан тарихы туралы түркі деректемелері. Т.1 – Алматы: Дайк-Пресс, 2005.
3. Қазақстан тарихы (Көне заманнан бүгінге дейін): Бес томдық. Т.2 – Отан тарихы. – 2008. - №3.
4. Кенжебаев Б. Қазақ // Қазақ әдебиеті. – 1966. - №40. Алматы: Атамұра, 1998.
5. Отан тарихы. – 2008. - №3.
6. Отан тарихы. – 2006. - №1..
7. Омарбеков Т., Омарбеков Ш. Қазақстан тарихына және тарихнамасына ұлттық көзқарас. – Алматы: Қазақ университеті, 2004.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2021.

*Құрастырушы: Ибраева А.Ғ.,
т.ғ.д., «ҚТжәнеӘГП» кафедрасының профессоры*

ҚАЗАЛЫ ҚАЛАСЫНЫҢ ҚҰРЫЛУ ЖӘНЕ ДАМУ ТАРИХЫ

Байзақ Р. Б.,

5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Қазалы қаласы құрылуы мен әлеуметтік-экономикалық және мәдени дамуын тарихи зерттеу.

ЗЕРТТЕУ МІНДЕТТЕРІ: Қазақстанда шағын қалалардың қалыптасуын теориялық сипаттау; қазіргі Қазақстан аумағында шағын қала құрылысы мәдениетін дамытудың алғышарттарын анықтау; Қазақстан аумағындағы шағын қалалардың дамуының қазіргі жағдайына талдау жасау; Қазалы қаласының тарихи деректердердегі орны мен зерттелу деңгейіне зерттеу жүргізу; Қазалы қаласының құрылу және дамуының негізгі тарихи кезеңдері мен қала мәдениетінің қалыптасуына сипаттама жасау; Қазақстанда шағын қалалардың қалыптасуын теориялық сипаттау; қазіргі Қазақстан аумағында шағын қала құрылысы мәдениетін дамытудың алғышарттарын анықтау; Қазақстан аумағындағы шағын қалалардың дамуының қазіргі жағдайына талдау жасау; Қазалы қаласының тарихи деректердердегі орны мен зерттелу деңгейіне зерттеу жүргізу; Қазалы қаласының құрылу және дамуының негізгі тарихи кезеңдері мен қала мәдениетінің қалыптасуына сипаттама жасау.

ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазіргі уақытта 1917 жылғы Қазан төңкерісіне дейін төменгі Сырдариядағы (XIX-XX ғғ.басы) Қазақстан қалаларының тарихы аз зерттелген. Сондықтан, бүгінгі таңда Сырдариядағы Қазалы қаласының тарихын зерттеу өте өзекті болып табылады.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Дипломдық зерттеу жұмысы барысында Қазалы қаласының қалыптасуы бойынша тың деректер жинақталды, сонымен қатар қала құрылысының бейнесі салыстырмалы түрде зерттеліп, суреттері жинақталды. Практикалық жұмыс барысында, оқушылардың танымдық, зерттеушілік қызығушылығын туған өлке тарихына бағыттап отырып арттыруға болатынына көз жеткіздік. Егер мұғалім психологиялық-педагогикалық ерекшеліктер мен оқу іс-әрекетінің мотивтерін ескере отырып, оқушылардың зерттеу қызметін дұрыс ұйымдастырса, сынып оқушыларының ғылыми-зерттеу қызметін оқу мотивациясын арттыру құралы ретінде қалыптастыру мүмкін болады.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Дипломдық жұмысты жазу барысында тарихилық, жүйелілік, тарихи-салыстырмалы, салыстырмалы-талдау, жинақтау, объективтілік, ғылыми таным ұстанымдары басшылыққа алынды. Жұмыста хронологиялық, проблемалық-мерзімділік, ретроспективті, жүйелілік әдістері кенінен қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Қазақстанның қалалық қоныстандыру жүйесінде шағын қалалар басқа қалалық қоныстарға қарағанда едәуір басым. Қазақстанда шағын қалалардың қалыптасуы мен дамуы өнеркәсіптің базалық салаларының қалыптасу ерекшеліктерінің шешуші ықпалымен өткені белгілі. Республика өңірлерін өнеркәсіптік игерудің әсерінен негізінен шағын қалалардан тұратын қалалық елді мекендердің құрылымы тарихи қалыптасты. Қазақстанда жаңа қалалар санының (көбінесе шағын болған) жедел өсуі аумақтарды өнеркәсіптік және тың (Ауыл шаруашылығы) игерудің қарқынына байланысты болды деп айтуға болады. Бұл қалаларда өнеркәсіп салаларының, әсіресе, қара және түсті металлургия, отын, химия және мұнай химиясы, электр энергетикасының дамуында үлес салмағы жоғары болды. Сонымен қатар, жекелеген қалалар немесе қалалар топтары Қазақстанда өндірілген белгілі бір өнімнің жартысынан көбін берді. Алайда, Одақтың

ыдырауымен республиканың шағын қалалары құлдырап, жойылу қаупінде болды. Республикамыздағы қалалар тарихын зерттеу тарих ғылымындағы бағыт алған ірі саланың бірі. Қаланың тарихын зерттеу арқылы сол мемлекеттің экономикалық дамуы, халықтың әлеуметтік жағдайының өскені, халықтың мәдени-демографиялық жетілгеніне сараптар жасай аламыз. Қазан төңкерісіне дейінгі қалалар тарихын зерттеу де тарих ғылымындағы маңызды мәселелердің бірі. Кең байтақ қазақ елінің әрбір қаласының өз орны, тарихы, даму кезеңдері бар. Қала тарихына қатысты жазбалар, тұрғылықты халықтың мәдениеті, олардың айналысқан істері басқа да зерттеулерді жүргізуге жол ашады. Қала тарихын зерттеудің өзектілігі сонда - қала материалдық өндірістің, миграциялық үрдістердің, әлеуметтік қатынастардың, сауда-экономикалық байланыстардың, мәдени-ағартушылық орындардың орталығы.

ҚОРЫТЫНДЫЛАР МЕН ТҰЖЫРЫМДАР. Қазалы қаласының тарихи деректердердегі орны мен зерттелу деңгейіне зерттеу жүргізу міндетіне сәйкес, Қазалы аудандық тарихи-өлкетану музейі және Қазалы аудандық кітапхананың қорында сақтауған мәліметтермен танысып, ақпарат жиналды. Қазалының ерте тарихы орыс ғалымдары мен саяхатшыларының атап айтсақ: А. Грен, Л. Костенко, И. Аничков еңбектерінде кездеседі. Қазалы аймағын зерттеген И. Аничков Қазалы уезінің құрылуы, жалпы жағдайы, 1891 жылғы аштық туралы мол мәлімет береді. Сырдарияның төменгі ағысындағы ірі қалалардың бірі, 8 мың тұрғыны бар тек Қазалы қаласы, оның Орынбор мен Ташкенттің арасына орналасуы мәдени орталық болуға даусыз екенін атап өткен. Жинақталған мәліметтерге сәйкес, Қазалы қаласының құрылу және дамуының негізгі тарихи кезеңдері мен қала мәдениетінің қалыптасуына сипаттама жасалды. Сырдарияның оң жағалауынан қоныс тепкен шаһардың іргетасы 1853 жылы қаланып, 1867 жылы қала мәртебесін алған. Ресми деректерге сүйенсек, 1917 жылы Қазалы қаласы Сырдария уезінің, 1958 жылға дейін Қазалы әкімшілік ауданының орталығы болған. Қалалардың тарихына арналған жұмыстардың талдауы көрсеткендей, қазіргі уақытта 1917 жылғы Қазан төңкерісіне дейін төменгі Сырдариядағы (XIX-XX ғғ.басы) Қазақстан қалаларының тарихы аз зерттелген. Сондықтан, бүгінгі таңда Сырдариядағы Қазалы қаласының тарихын зерттеу өте өзекті болып табылады.

ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Дипломдық жұмысты жазу барысында алынған материалдарды оқу орындарында сабақ берген кезде, семинарлармен өзіндік жұмыстарға дайындалғанда пайдалануға болады. «Қазақстан тарихы», «Өлкетану» пәндері бойынша СӨЖ, дәріс, тәжірибелік сабақтарына дайындық жасағанда қолдану мүмкіндігі бар. Реферат және жоғарғы курстарда курстық және ғылыми-зерттеу жұмыстарында, дипломдық жұмыстарда пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Тебаев Т. Қазалы қаласы (қысқаша тарихы) // Ленин жолы, 1940, 25 қазан.
2. Добросмыслов А.И. Города Сыр-Дарьинской области: Казалинск, Перовск, Туркестан, Аулие-Ата и Чимкент. – Ташкент, 1912. – 204 с.
3. Лавров М.В. Туркестан география и история края. – М., 1914. – 200 с.
4. Шалекенов У.Х. Казахи низовьев Аму-дарьи. – Ташкент: Фан. 1966. – 336 с.;
5. История и этнология народов Амударьи и Сырдарьи в XVIII–XIX вв. – Алматы: Қазақ университеті, 2003. – 315 с.
6. Слюзберг Г.Б. Города и земства как самостоятельные юридические лица // Вестн. права. 1899. - С. 21.
7. Исаков У.М. Города Казахстана: проблемы социально-экономического развития. - Алматы: Наука, 1985.

Диплом қорғау жылы: 2021.

*Құрастырушы: Ибраева А.Ғ.,
т. ғ. д., «ҚТжәнеӘПП» кафедрасының профессоры*

ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ГЕНДЕРЛІК МОДЕЛІНІҢ РУХАНИ ЖӘНЕ МӘДЕНИ НЕГІЗДЕРІ

*Дархан М.Ұ.,
5В110400 «Тарих» білім беру бағдарламасы*

МАҚСАТЫ. Түркі халықтарындағы әйел тәрбиесі мен қоғамдағы орнын жан-жақты зерттеп қазіргі қазақстандық қоғамдағы гендерлік моделінің ерекшеліктерін анықтау.

ЗЕРТТЕУ МІНДЕТТЕРІ. Түркі халықтарының ер мен әйел стереотиптеріне тарихи талдау жасау; түркі жұртының дін шеңберіндегі негізгі мәдени гендерлік айқындылығын зерттеу; түркі халықтарындағы әйел мен қыз балаларының тәрбиесіне қатысты зерттеулер мен ғылыми материалдарды жинақтау, жүйелеу және талдау; түркі халықтарындағы әйел болмысына тән тәрбие ерекшеліктері мен мәдениет сапаларын сипаттай отырып, бүгінгі қазақ қыздарына ықпалын анықтау;

ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев өзінің Қазақстан жолы-2050 бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ атты стратегиялық бағдарламасында отбасының тірегі болған әйел, соның ішінде қыз баласының тәрбиесіне ерекше көңіл бөліп мән береді. Онда тұңғыш Президент: Біз қыздарымызға ертеңгі жар, ана деп қарап, тәрбиелеуіміз керек,-деп айтқан болатын. Бұл әсіресе, бүгінгі жаһандық тәрбие дәстүрлерінің дендеп еніп, ұлттық болмысқа едәуір ықпал етіп отырған заманда өзектілігі артып отыр. Дәл осы орайда түбі бір түркі жұртының гендерлік моделінің бірыңғай бізге жеткен деректері бойынша саралап, қазақ жанымызбен түсінуге тиістіміз. Гендерлік теңдік мәселесінің елімізде кең етек жаюы, қоғамдағы соған байланысты өзгерістер, түсініспеушіліктерге байланысты оның мағынасын, мақсатын дұрыс түсіндіру қажеттілігі туады. Ол үшін қазақ жанымызға ынғайлатып, жақын етіп жасауға тиіспіз. Осы бағыттағы жұмыстың барысында тарихқа көңіл аударсақ, бәрі өз орнына келеді.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Түркі қоғамындағы гендерлік қатынастар көрінісі туралы зерттеушілер мен отандық тарихшылар мен ақындар көзқарастары мен еңбектерін жан-жақты зерттеу қажет. Түркі халықтарындағы қыз, әйел болмысына тән сапалар жүйесі болғандығы баршамазғамәлім. Сондықтан қазақ қоғамындағы гендерлік үлгінің ерекшелігі мен даму заңдылықтарын зерттеп, әлемдік деңгейде тәжірибе алмасу өте өзекті болып табылады. ХХІ ғ. әйелдер саясатта, бизнесте, әлеуметтік қатынастарды белсенді рөл атқарып жүр. Осыған орай дипломдық жұмыстың басты жаңалығы гендерлік қатынастарда қатысты ғасырлық тарихи-мәдени мұраны жүйелеу.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Дипломдық жұмыс орындау барысында тарихилық және объективтілік қағидалар, тарихи-салыстырмалы анализ, сипаттау, талдау, сараптау, жинақтау әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Түркі халықтарының гендерлік саясаттың мәні мен мазмұнының бүгінгі ел-жұртымызға дұрыс түсіндірілмеген жағдайда, "ер кісілер бізден жоғары, оларды бізбен теңестіру керек" - деп білектерін сыбанып "ата жауына " қорғаныс шабуылына көшетіндер сияқты болып көрінеді. Негізінде бұл ер-азаматтан өш алып беруді көздейтін саясат емес. Сонымен дала төріндегі ерлер мен әйелдер, әйелдер мен ерлер арасындағы ерекше қатынастар түркі қоғамында айқын көрінеді. «Ерекше» дегенде осы сөздің астарында «әлеуметтік-саяси тең» не болмағанда одан да кең мағына беретін «гендерлік» сөзін сипаттау құралы ретінде алуға болады. Әйелдердің зор рөлі түркілерге дейін де сақ тайпаларында байқалады. Тарихтан дәлел ретінде Тұмар, Зарина ханшайымдары. Бірақ түркі қоғамы ер мен әйел арасында гендерлік қатынастарды өзіндік

моделін құрады. Ол күнделікті тұрмыстан, діни наным-сенімдерден анық байқалады. Оны өз ескерткіштерінде де жазып, жырларында жырлап өтеді. Бүгінгі қазақ халқымызда әйел затына деген құрмет бізге ата-бабамыз түркіден қалғаны сөзсіз. Дипломдық жұмысты жазу барысында алынған материалдарды оқу орындарында сабақ берген кезде, семинарлармен өзіндік жұмыстарға дайындалғанда пайдалануға болады. «Деректану және тарихнама» және «Түркі халықтарының тарихы» пәндер бойынша СӨЖ, дәріс, тәжірибелік сабақтарына дайындық жасағанда қолдану мүмкіндігі бар. Реферат және жоғарғы курстарда курстық және ғылыми-зерттеу жұмыстарында, дипломдық жұмыстарда пайдалануға болады.

ҚОРЫТЫНДЫЛАР МЕН ТҰЖЫРЫМДАР. Түркілер өз заманында күшті мемлекет қана құрмай, оның өзіндік прогрессшіл қоғамды құру моделімен ерекшеленді. Соған байланысты бүгінде үлкен айналымға енген «гендерлік теңдік» мәселесі сол кез үшін орынды жайтболғанын көптеген зерттеулер көрсетеді. Түркілердің шығу-тегі туралы аңыздың өзі бөрі кейпіндегі ана бейнесімен байланысты. Жорыққа шыққан түркілер бөріні соғыс белгісі ретінде пайдаланып, ашина елі үшін жаумен күреседі. Ортағасырлық елдердің дүниетанымы мифтік көзқарас арқылы қалыптасқанын есепке алсақ, діни-наным сенімдерінде де әйел бейнесі басты орындардың бірін алды. Ұмай-анаға табынып, түркі елі отбасының қамқоршысы ретінде пір тұтатын. Жанындағы әйел затына деген көзқарас Ұмай ана бейнесін тану, тұту арқылы қалыптасты. Әр түркі әйелінің жүрегінде Ұмай рухы өмір сүрді. Әйел мен ер арасында әлеуметтік-рольдік айырмашылық тек қана ер адамдардың әйелдерге деген құрметпен ерекшеленді. Еңбек бөлінісінде де үлкен айырмашылық болған жоқ, көшпелі қоғамның әр мүшесінің қолынан барлық өнер келу керек еді. Ол заңдылық ретінде саналатын.

ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Дипломдық жұмысты жазу барысында алынған материалдарды оқу орындарында сабақ берген кезде, семинарлармен өзіндік жұмыстарға дайындалғанда пайдалануға болады. «Деректану және тарихнама» және «Түркі халықтарының тарихы» пәндер бойынша СӨЖ, дәріс, тәжірибелік сабақтарына дайындық жасағанда қолдану мүмкіндігі бар. Реферат және жоғарғы курстарда курстық және ғылыми-зерттеу жұмыстарында, дипломдық жұмыстарда пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Қазақстан тарихы (көне заманнан бүгінге дейін). Төрт томдық. I том. – Алматы: «Атамұра», 1996.
2. Гумилев Л.Н. Көне түріктер. – Алматы: «Білім», 1994.
3. Плано Карпини. Дж. История монголов. Пер. А.И. Малеина. - М., 1957.
4. Абдурахман Х., Түркілер: тарихы мен тағдыры. - Алматы: «Дәнекер», 2002.
5. Аманжолов К.Р. Түркі халықтарының тарихы. 1-кітап. (Көне дәуірден біздің заманымыздың XIV ғасырына дейінгі кезең). - Алматы: «Білім», 2002.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2021.

*Құрастырушы: Картова З.К.,
т.ғ.к., «ҚТжәнеӘГП» кафедрасының доценті*
124

ОНОМАСТИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО ПРОЗЫ ИВАНА ПЕТРОВИЧА ШУХОВА (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА «ГОРЬКАЯ ЛИНИЯ»)

Дедоченко О.Б.,

образовательная программа 7М01702 «Русский язык и литература»

ЦЕЛЬ. Определение роли и значения имен собственных в творческом замысле И.П. Шухова, а также их отражение через авторскую картину мира. Изучая ономастическую лексику романа, читатель лучше понимает задумку писателя. Благодаря антропонимам, мы осознаем людей, жизнь в станице, характер персонажей. Иван Петрович Шухов впервые изобразил Сибирское казачество в нашем регионе и переломные моменты истории. Он традиционно описывает социальную среду казаков, наделенных особыми привилегиями.

ЗАДАЧИ. Изучить фактический материал по теме исследования; проанализировать научную литературу по теме исследования; систематизировать и описать основные ядерные и периферийные разряды ономастической лексики, использованные в художественном тексте; через систему ономастической лексики романа И.П. Шухова "Горькая линия" проследить развитие казачества и становление советской власти на территории Северо-Казахстанской области.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Необходимость тщательного отбора ономастической лексики при анализе литературных произведений в романе И.П. Шухова "Горькая линия", так как онимы создают особенный колорит, отражающий индивидуальный мир писателя как часть художественного пространства. Исследование ономастикона художественного произведения является значимым, поскольку способствует изучению языка отдельного писателя и выявлению авторского замысла. Наша тема важна для нашего региона, потому что Шухов описывал наш край. Ономастикон романа связан со спецификой нашего региона. Роман "Горькая линия" Ивана Петровича Шухова является отражением собственного взгляда автора на прошлое, настоящее, будущее своего народа, чья судьба предопределила последующее развитие страны.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. В работе впервые отобран и классифицирован ономастикон романа «Горькая линия» И.П. Шухова. Через ономастическую лексику мы можем анализировать художественное произведение, определить исторические пути развития нашего региона, лингвокультурологическую картину романа, пути становления советской власти и историю казачества края. Онимы также помогают раскрыть художественный мир автора, увидеть характер персонажей, в итоге помочь ребенку познать художественный замысел автора, понять произведение целиком, увидеть произведение глазами автора.

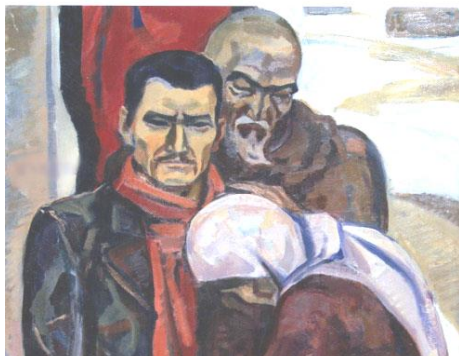
МЕТОДЫ. Комплексный анализ текста, предполагающий сбор, систематизацию и классификацию онимов; ареальный метод в изучении ономастического пространства, который является приоритетным, поскольку роман изобилует описаниями конкретных регионов; семантический метод, базирующийся на происхождении онимов и их значения в художественной организации романа; статистический метод, основанный на процентном количестве употребления антропонимов.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В работе интерпретируются аспекты изучения онимов касательно проблемы значения и их лексического фона, описываются направления ономастических исследований, дается определение ономастического пространства и ономастического поля, исследуется роль онимов в художественном тексте. Исследуются типы классификаций, дается общая классификация антропонимам и топонимам. Особенно интересен гендерный аспект изучения онимов. В классификации антропонимов

представлены в основном мужские имена, женские антропимы находятся в меньшинстве. Интересен анализ топонимов зоонимического происхождения и те, которые отражают реалии ландшафта.

Иван Шухов

Горькая линия

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Самый многочисленный класс словарного состава любого языка составляют имена собственные. Они проникают в различные сферы человеческой деятельности. Художественные тексты являются такой сферой, которая поддерживает существование имен собственных. Имена собственные являются неотъемлемым компонентом художественного текста, который привлекает исследователей. Если просматривается контекст художественного произведения, значит, имя собственное вступает с ним в связь, служит разоблачителем авторского замысла, в таком случае имя живёт и воспринимается более глубоко.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Результаты могут использоваться для чтения таких курсов: филологическое и лингвистическое краеведение. Анализ ономастического пространства романа дает ценный материал по краеведению, для создания экспозиций школьных музеев. Диссертационная работа дает возможность через ономастическую лексику изучать произведения других писателей и поможет учителю на уроках литературы донести авторский замысел до школьников.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Суперанская А.В. Структура имени собственного. - М.: Наука, 1969. – 206 с.
2. Мадиева Г.Б. Имя собственное в контексте познания: монография, - 3-е изд., доп. - Алматы: Казак университети, 2019. – 274 с.
3. Суперанская А.В. Русская антропонимия. К дефиниции понятия. // Аспекты лингвистических исследования. - Тверь, 2003. - с. 139–148.
4. Супрун В.И. Ономастическое поле русского языка и его художественно-эстетический потенциал / В.И. Супрун. – В.: Перемена, 2000. – 172 с.

Год защиты магистерской диссертации: 2021.

*Составитель: Сабиева Е.В.,
доцент кафедры «Русский язык и литература», к.ф.н.*

ПЕРЕСЕЛЕНЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ЦАРСКОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА НА ТЕРРИТОРИИ СЕВЕРНОГО КАЗАХСТАНА (1867-1917 гг.)

*Жакупова А.А.,
образовательная программа 7М02201 «История»*

ЦЕЛЬ. Изучение проблем переселенческой политики царского правительства на территорию Северного Казахстана, а именно во второй половине XIX – начале XX веков.

ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ. На основе систематизации и критического анализа имеющихся источников и архивных материалов выявить причина и мотивы переселения русских крестьян на территорию Северного Казахстана; определить положительные и отрицательные стороны хозяйственных и культурно-бытовых взаимосвязей пришлого населения с казахским; дать анализ социально-экономических последствий переселенческой политики на территории Северного Казахстана.

АКТУАЛЬНОСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ. Обусловлена необходимостью изучения истории переселенческого дела в колониальных окраинах бывшей царской России. Особую значимость эта проблема приобретает в условиях утверждения суверенитета нашей республики, так как с этим процессом связаны небывалое пробуждение национального самосознания народа и возрастающая потребность в объективном познании своего исторического прошлого. Частью этого явления является вопрос о переселенческой политике царского правительства на территорию Северного Казахстана, ее результатах и последствиях.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Заключается в попытке комплексного анализа положения Северного Казахстана в период переселенческой политики царского правительства, а именно во второй половине XIX – начале XX веков.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Методологическую основу исследования составили концептуальные теоретические положения по аграрно-переселенческому вопросу авторов нового и новейшего времени. В работе были использованы сравнительно-исторический, проблемно-хронологический и аналитико-синтетический методы исследования, способствовавшие раскрытию проблем колонизации Северного Казахстана Российской империи с объективных позиций.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В числе наиболее сложных и актуальных проблем колонизации казахского края царской Россией остается история переселенческого движения. На протяжении второй половины XIX – начала XX вв. именно крестьянство в различных «ипостасях» оставалось для Российской империи основным колонизационным элементом. Российское государство возлагало на переселенческое движение решение важнейших геополитических, экономических, национальных задач. Крестьянские переселения в Северный Казахстан оказали заметное влияние на экономику казахского кочевого аула, специфической чертой которого являлась слабая специализация производственной деятельности. К числу факторов, оказавших негативное воздействие на состояние кочевого общества, следует отнести изъятие из пользования коренного населения обширных земельных угодий и вытеснение казахов в иные климатические полосы со скудной растительностью и отсутствием водоисточников; традиционную организацию скотоводческого хозяйства, при которой труд человека был сведён к минимуму, в результате чего скот, имевший первостепенный смысл для большинства степных обитателей, был поставлен в полную зависимость от природно-климатических условий; систему эксплуатации края, который рассматривался правительственными органами исключительно

в качестве источника животноводческого сырья. В то же время водворение части земледельческого населения Европейской России в степные области привело к возникновению новых видов хозяйствования, оказало благоприятное развитие на скотоводство, поскольку, как показывает проведённый нами статистический анализ, в земледельческих районах средняя обеспеченность поголовьем скота была на порядок ниже, чем в неземледельческих местностях. В связи с переходом к занятию земледелием изменялся и политический статус казахского общества, которое в качестве периферии стало активно вовлекаться в общеимперское пространство, чему в немалой степени способствовала политика российских властей по переводу казахов к оседлому образу жизни.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Переселенческая политика правительства второй половины XIX - начала XX вв. формировалась под определяющим влиянием нужд помещичьего хозяйства центра страны. Степной край наряду с другими восточными регионами страны был призван разрешить аграрные вопросы, поставленные противоречиями между начавшейся модернизацией государства и крепостническими пережитками в Европейской России. Поэтому при поземельном устройстве казахского населения правительственные органы руководствовались не столько заботами последнего, сколько соображениями практической целесообразности и государственной пользы

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Изучение историографического материала, который позволяет переосмыслить переселенческую политику царского правительства в советскую эпоху.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. История Казахстана (с древнейших времен до наших дней). Т. 3. - Алматы, 2000. - С. 428.
2. Мырзахметова А.Ж. История образования и деятельности органов переселенческого управления в конце XIX – начале XX вв. // Степной край Евразии: Историко-культурное взаимодействие и современность: Тезисы докладов и сообщений / Под ред. А.П. Толочко. - Омск: Изд-во ОмГУ, 2005. - 290 с.
3. Маркин С.Б. Управление европейским населением в Казахстане в начале XX века // Эволюция государственности Казахстана: Материалы международной конференции. С. 232-235; Он же. Волостное управление крестьянами переселенцами в Казахстане в конце XIX - начале XX вв. // Право и государство. 1997. №5. С.29–35
4. Данияров К. Альтернативная история Казахстана. - Алматы: Жибек-Жолы, 1998. - 208 с.
5. Касымбаев Ж.К. Переход жатаков (отходников) к оседлости как фактор расширения аграрного рынка в Казахстане (вторая половина XIX в.) // Аграрный рынок в его историческом развитии. - М., 1991.

Год защиты магистерской диссертации: 2021.

*Составитель: Абуов Н.А.,
зав. кафедрой «ИКиСГД», к.и.н., доцент*

ҰЛЫ ДАЛА ТАРИХЫ ОРХОН – ЕНИСЕЙ ЕСКЕРТКІШТЕРІНДЕ

Имеш А.О.,

5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Зерттеудің басты мақсаты – бүгінгі таңда ғылымның соңғы жетістіктерінің нәтижесінде қол жеткізген мәліметтерге сүйене отырып, «Орхон ескерткіштерінің» түрік халықтарының ортақ мұрасы екендігін талдау және талқыға салу. Түркі халықтары да әлемнің дамуына өз үлесін қосқан халық екенін тағы да бір көрсету және ескерткіштердің зерттелу тарихына қатысты мәліметтерді жинақтау.

ЗЕРТТЕУ МІНДЕТТЕРІ: Түркі ескерткіштерін зерттеген ғалымдарды біріктіру; орхон ескерткіштері табылғаннан бері жазылған құнды материалдарды зерделеу; түрік тілдес халықтардың ортақ мұраларының хронологиялық шеңберін жазу; түрік ескерткіштің тарих ғылымында алатын орнының маңыздылығы таныту.

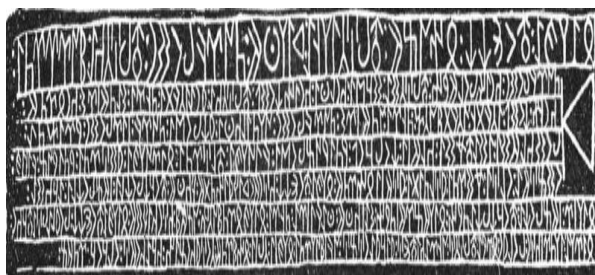
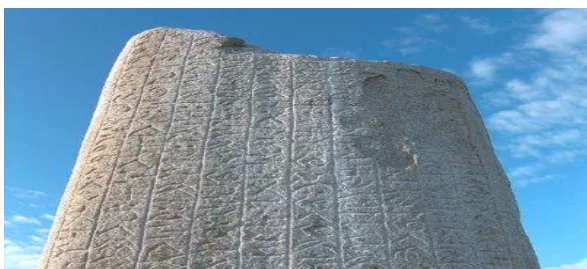
ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазіргі таңда еліміздің Тәуелсіздік алып, ел еңсесін биік көтеріп, өткенін түгендеп, болашақтың кемелді болуын қамтамасыз ету мақсатында, елімізде көптеген іс – шаралар жүріп жатыр. Осыған орай мен де өзіміздің ел тарихының бір бөлшегіне айналған, көне түрік ескерткіштерін қарастырып, жалпылама түсініктеме алып, бір кісіге болса да ақпарат бере алатындай етіп жақсы бір жұмыс жасағанды жөн көрдім. «Рухани жаңғыру» аясында істелген көптеген жұмыстардың барысын қарай отырып, осы бір тақырыпты тағы бір жаңғыртып, түрік халықтарының ортақ қазынасы, өткен күнінінен сыр шертетін айнасы екенін тағы бір дүйім жұртшылыққа көрсетсем деген ой еді. «Өткеннің білмейтін елдің болашағы бұлыңғыр» деп ата – бабамыз айтпақшы, осы бір ескерткіштерді қарастыру да қазіргі таңдағы өзекті мәселелердің бірі.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Жұмыстың ғылыми жаңашылдығы «Орхон ескерткіштерінің» түркі тілдес халықтардың ортақ мұрасы ғана емес, сонымен қатар өткен тарихымыздың бір бөлшегі екендігін аңғарта отырып, түрік халықтарының мәдени мұрасын бір ортаға жинақтау. Тілі мен діні ұқсас халықтың түп тамырында бауырлас халықтар екендігін көрсету. Жалпыға ортақ мүддеміз – көне түрік ескерткіштеріндегі жазулардағы өсиеттік сөздерді іске асыру, соның ішіндегі Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың 2016 жылы ұсынған «Мәңгілік ел» идеясын жүзеге асыру. Себебеі, «Мәңгілік ел» ұғымы сонау көне түріктерден бастау алатыны барлық адамға белгілі. Осыған орай дипломдық жұмыстың ғылыми жаңашылдығы – Орхон – Енисей ескерткіштеріне кешенді түрде жүргізілген зерттеулер.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Ғылыми жұмысты жазу барысында қоғамдағы құбылыстардың дамуы мен өзгеруін нақты зерттеуді талап ететін сыни және тарихилық қағида негізге алынады. Зерттеу барысында ғылыми ізденістің жалпы даму-танымдық әдістерімен бірге тарихи объективтілік қағидалар, салыстырмалы-тарихи талдаулар, сараптау, салыстыру, анализ, синтез, жинақтау, тарихи оқиғалардың дамуын хронологиямен біріктіру және тағы да басқа жүйелі тәсілдер қолданылады, іске асырылады.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Жұмыс көне түрік ескерткіші «Орхон – Енисей ескерткіштерінің» зерттелу тарихы мен маңыздылығына байланысты жазылған. Елімізде болып жатқан «Рухани жаңғыру», «Мәдени мұра», «Ұлы даланың жеті қыры» бағдарламаларының төңірегінде жазылған. XVIII ғасырдан бастап белгілі болаған «Орхон Енисей ескерткіштерінің» тарихнамасы мен дереккөздері жақсы көрсетілген. Зерттелген және әлі де зерттелетін деректермен археологиялық қазба жұмыстардың нәтижелерін сөзге тиек еткен. Сонымен қатар, түрік ескерткіштерінің маңыздылығын атап өткен. Яғни,

ескерткіштер жалпы түрік мемлекеттерінің ортақ мұрасы және тарихы бір екендігін білдіре отырып, барша түрік халықтарының басын қосуға тырысады.

ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Дипломдық жұмысты мектеп оқушыларына қосымша ақпарат беру үшін, ЖОО – да оқитын студенттер реферат, эссе және тағы да басқа мәліметтер жазу барысында пайдалана алады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Келімбетов. Н., Түрік халықтарының ежелгі әдеби жәдігерліктері. – Алматы: Раритет, 2011. – 432 б.
2. Ежелгі дәуір әдебиеті. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: Ана тілі баспасы, 1991. – 264 б.
3. Қаржаубай С. Орхон мұралары. 1 кітап. Тарихи - танымдық этнографиялық әдебиет. - Астана, 2003. - 392 б.
4. Қаржаубай С., Тас кітаптың құпиясы. - Астана, 2007. - 382 б.
5. Көк түріктері / Әнес Сарай. – Алматы: «Мерекенің баспалар үйі» ЖШС, Mereke baspasy, 2014. - 688 б., 66 сурет.
6. Жолдасбеков М., Сарткожаұлы Қ. Орхон ескерткіштерінің толық Атласы. – Астана: Күлтегін, 2007. – 360 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2021.

*Құрастырушы: Ибраева А.Г.
т.ғ.д., «ҚТжәнеӘГП» кафедрасының профессоры*

ОГУЗЫ В ИСТОРИИ ТЮРКСКИХ НАРОДОВ

Исмаилова Э.,

образовательная программа 5B011400 «История»

ЦЕЛЬ состоит в общем анализе образования этнонима «огуз» и влияние огузов на этногенез тюркских народов.

ЗАДАЧИ. Описать этимологию этнонима «огуз»; изучить расселение огузов; охарактеризовать культуру огузов и выявить их преемственность в культуре тюркских народов; раскрыть влияния огузов на формирования средневековых туркмен, азербайджанцев, османских турок; изучить и проследить инициативы тюркских государств к интеграции.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Актуальность данной темы обусловлена тем, что огузы оказали большое влияние на становление многих тюркских народов. Формированию казахской государственности способствовали ранние средневековые государственные объединения, в числе которых было и огузское государство. К тому времени относится сложение, развитие и упадок ряда крупнейших кочевых империй, оказавших значительное влияние на исторические судьбы многих народов Евразии. Проблема участия огузов в этногенезе тюркских народов вызывает интерес не только востоковедов, но и зарубежных историков. История формирования тюркских народов имеет глубокие исторические корни. Многие исследователи признают причастность огузских племен к истории тюркских народов. В частности азербайджанцев, османских турков и туркмен.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА заключается в выявление роли огузов в истории тюркских народов и в попытке анализа преемственности и общности тюркской культуры.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Применялись описательный метод, историко-сравнительный анализ, метод анализа и синтеза.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Во введении определена актуальность, поставлены цель и задачи, описаны методы исследования, охарактеризована литература, указана практическая значимость. В первой главе дается характеристика этнонима «огуз» описывается культура огузов и ее преемственность в культуре турков. Вторая глава посвящена истории формирования огузоязычных народов. В третьей главе описывается современное состояние тюркских государств и тенденции сближению с тюркского мира. Четвертая - практическая глава, которая посвящена процессу разработки материалов для факультативного занятия «Тюркский мир».

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Огузы выполняли миссию связующего звена между своими этническими предшественниками - древними племенами дахо-массагетов с культурно-идеологической историей средневековых родов и племен. Поэтому нельзя рассматривать историю огузов отдельно от истории культуры древних тюрков, существовавших еще во времена тюркских каганатов. В свою очередь, это доказывает тезис о древности исторических корней современных тюркских народов. Единство и общность широко распространенных среди тюркских народов этногенетических сюжетов, фольклорных версий прошлого объясняется присутствием объединяющего огузского компонента и огузского фактора в их этногенезе. Совместными усилиями лидеров тюркских стран удалось выстроить не только политическую и экономическую платформу для сотрудничества, но и наладить культурный и информационный диалог.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Практическая значимость работы заключается в возможности использования полученных результатов дипломной работы в дальнейшем в изучении этнических процессов тюркских народов. Материалы работы могут представлять интерес для студентов и преподавателей при изучении дисциплины отечественной истории.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Абдакимов А. История Казахстана (с древнейших времен до наших дней): Учебное пособие. Издательство четвертое, переработанное и дополненное. - Алматы: ТОО Издательский дом «Казахстан», 2003. - 496 с.
2. Агаджанов С.Г. Огузские племена Средней Азии IX-XIII вв. - Москва: «Наука», главная редакция восточной литературы, 1971. С. 179-193
3. Агаджанов С.Г. Огузская проблема и задачи ее изучения. - Москва: «Наука», главная редакция восточной литературы, 1975. С.6-23
4. Акылбаева И.М. Учебно-методические разработки для проведения занятий по истории Казахстана. - Алматы: издательство «Эверо», 2017. - 148 с.
5. Аяган Б.Г., Абжанов Х.М., Селеверстов С.В., Бекенова М.С. Современная история Казахстана. - Алматы: Раритет, 2010. - 432 с.
6. Балаев А.Г. Азербайджанская нация: основные этапы становления на рубеже XIX-XXвв. - М.: ООО «ТиРу», 2012. - 403 с.
7. Бартольд В.В. Тюрки: Двенадцать лекций по истории турецких народов Средней Азии. - Алматы: Жалын, 1993. - 192 с.
8. Гумилев Л.Н. «Древние тюрки. История образования и расцвета Великого тюркского каганата (VIVIII вв. н.э.)». - Кристалл, 2003. - 298 с.
9. Запорожец В.М. К вопросу об эволюции этнонима «огуз» в этноним «тюрк»: Филология. - с. 188-193
10. Казиев С.Ш. Уйгуры: проблемы историографии этнической истории. Тюркские народы. Фрагменты этнических историй / Отв. ред. М.Н. Губогло. - М.: ИЭА РАН, 2014. - с.175-232
11. Муталлимов Т.Б. Исторические предпосылки формирования национального духа азербайджанцев. - Уфа: Изд-во БГПУ, 2012. - 124 с.
12. Нуртазина Н.Д. История тюркской цивилизации: учебное пособие. - Алматы: «Казак университети», 2015. - 205 с.
13. Османлы И.М. К сематике имени «Оруз-каган»: Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан, 2011. - с. 51-55

Год защиты дипломной работы: 2021.

*Составитель: Казиев С.Ш.,
д.и.н., старший преподаватель кафедры «ИКиСГД»*

ХІХ-ХХ ҒАСЫРЛАР АРАЛЫҒЫНДАҒЫ СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИСЛАМ ДІНІНІҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ МЕШІТТЕРДІҢ САЛЫНУЫ

*Каиров А.А.,
7M02201 «Тарих» білім беру бағдарламасы*

МАҚСАТЫ. ХІХ ғ. мен ХХ ғ. 20-50 жж. аралығында Солтүстік Қазақстан жерінің аумағында ислам дінінің дамуы мен мешіттердің салыну тарихының ерекшеліктерін анықтау және мұсылман дінбасыларының қуғынға ұшырауы мен қасиетті орындардың бұзылуы жайында тарихи деректерді жүйелеу.

ЗЕРТТЕУ МІНДЕТТЕРІ. Солтүстік Қазақстандағы ислам дінінің даму тарихының тарихнамасы мен деректік қор жүйесін саралау; Солтүстік Қазақстандағы ислам дінінің таралу ерекшеліктерін талдау; Солтүстік Қазақстандағы мұсылман діни мекемелерінің салыну тарихын зерттеу; Петропавл махаллаларының қаланың әлеуметтік-экономикалық және ағарту саласына қосқан үлесін анықтау; Петропавлдағы мұсылман кітапханасының тарихын зерттеу; Кеңес үкіметінің өңірлік мұсылман халқына қарасты қаулыларын анықтау; 1937-1938 жж. аралығындағы солтүстік өңіріндегі мұсылман діни қызметкерлерінің репрессияға ұшырауын жүйелеу.

ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Өңірлік тарихи-өлкетанулық білімнің базалық қорын ұлғайту мақсатында мешіттердің салынуы жайлы тарихи деректерді толықтыру мен ғылыми айналымға енгізу, сонымен қатар Республикамыздың «Мәңгілік ел» идеясының маңызды бағыттарының бірі болып келетін «Рухани жаңғыру» бағдарламасының аясында мұсылман дін басы өкілдері есімін қалпына келтіру және қайта жаңғырту тақырыбында ғылыми зерттеу жүргізу қазіргі таңда өзекті мәселе болып табылады

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Диссертациялық жұмыс аясында зерттеу барысында 3-ші тараудың екі бөлімі де жаңашыл зерттеулер қатарына жатады. Бұл тарау большевиктер үкіметінің діни саясаты, соның ішінде діни қысымшылық пен руханияттың репрессияға ұшырауына арналған. Бұл бөлімдерде жазылған жаңа тарихи мәліметтерді ішінара 2 бөлікке бөлуге болады. Біріншіден, Қызылдар үкіметінің өңірлік мұсылман халқына қарасты қаулылары. Екіншіден, сталинизмнің шарықтау шегі және дінбасыларының жаппай репрессияға ұшырауы тақырыбында ашылған ғылыми жаңалықтар

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Диссертациялық жұмыстың әдістемелік негіздеріне дін және репрессия тақырыбы астарындағы тарихи еңбектер мен мұражайлық және архивтік құжаттар алынды. Жұмысты жазу барысында тақырыпты толықтай ашу мақсатында тарихилық, жүйелілік, тарихи-салыстырмалы, салыстырмалы-талдау, жинақтау, объективтілік, ғылыми таным ұстанымдары басшылыққа алынды. Зерттеуде хронологиялық, проблемалық-мерзімділік, ретроспективті, жүйелілік әдістері кеңінен қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Жалпы зерттеу жұмысын жүргізер кезінде бірқатар мәселелер мен ұсыныстар, сондай-ақ жұмыстың мақсаты мен міндеттеріне сай біршама сұрақтарға жауап ізделді. Төменде диссертациялық жұмыстың негізгі бағыттары бойынша зерттеу тараптары көрсетілген: Қазақстанның теріскей өлкесіндегі ХІХ ғ. – ХХ ғ. 20-50 жж. ширегіндегі хронологиялық ауқымда өлкелік мұсылман халқының арасына діннің қалай таралғаны, ислам дінінің діни ғимараттары қалай салынғандығы, мұсылман дінінің оқу-ағарту саласына, сондай-ақ қалалық инфрақұрылымға тигізген оңтайлы әсерлері баяндалады; ХХ ғ. І ширегінде қызмет еткен Петропавлдағы мұсылман кітапханасы мен ол жерде еңбек еткен қазақ зиялы қауымның ірі өкілі – Міржақып Дулатұлы жайында мәліметтер келтіріледі. Сондай-ақ, мұсылмандар кітапханасының заңды құжаттары, оның қызметі, кітап

қорлары мен оқырмандар санына дейін құнды деректер кездеседі; Кеңес үкіметінің өңірлік мұсылман халқына қарасты қаулылары, яғни мұсылман қауымының құқықтарын шектейтін бірқатар заңдар қабылданды және диссертациялық жұмыста орысша түбіртектің қазақша аудармасы берілген.

ҚОРЫТЫНДЫЛАР МЕН ТҰЖЫРЫМДАР. Қорғауға ұсынылатын негізгі нәтижелер тізімі төменде берілген. Олар:

1. Диссертациялық жұмыс тақырыбына сай нақты зерттеуші ғалымдар мен тарихшылар тобы және материалдық, сондай-ақ архив құжаттарының нақты қоры жинақталды.

2. Петропавл қаласында салынған мешіттердің нақты саны, жылы және орналасқан жері анықталды.

3. Петропавл қаласында бой көтерген мешіттердің өсу және түсу динамикасы мен оған әсер еткен факторлар арасында қарым-қатынас орнатылды.

4. Петропавлдағы мұсылман кітапханасының кейбір қорларының өңірлік өлкетанушылар қорында бар екені анықталды.

5. Өңірдегі мұсылман діні объектілері (мешіт-медреселер) мен мұсылман дінбасыларына әсер еткен большевиктер үкіметінің қаулылары анықталды.

6. Солтүстік Қазақстан өңірі бойынша сталиндік қуғын-сүргінге ұшыраған дінбасыларының жалпы саны, айыптау бабы мен оның ортақ себептері анықталды.

ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Жұмыстың тәжірибелік маңыздылығы еңбекті жазу кезінде жинақталған материалдарды пайдалана отырып тұтас Қазақстан бойынша діннің таралу тарихы бойынша еңбек жазуда көмекші мәлімет көзі ретінде қолдануда, өңірлік тарихи-өлкетанулық білімнің мәліметтер қорын ұлғайтуда, «Рухани жаңғыру» бағдарламасының репрессиялық үрдістер тақырыбындағы зерттеу жұмыстарында қолданылуы болып келеді. Сонымен қатар диссертациялық жұмыс материалдары курстық, дипломдық және ғылыми-зерттеу жұмыстарында және өлкетануда пайдаланылады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. М.А. Морозов Петропавловск в дореволюционных литературных источниках. Ленинград, 1991. - 564 с.
2. Шаблей П.С. Ахун Сирадж ад-Дин ибн Сайфулла ал-Кызыльяри у казахов сибирского ведомства: исламская биография в имперском контексте // Ab Imperio, 2012. № 1. С. 175–208.
3. Тынчаров Р. Мечети Петропавловска // Татары на Севере Казахстана. Петропавловск, 2004. С. 39–47.
4. Баруди Г. Кызыльяр сәфәре. Казан, 2004. - 167 б.
5. Галиев В.З. Тюркская библиотека в Верном. Алматы, 2001. - С. 212.
6. Загидуллин И.К. Из социокультурной жизни татар г. Петропавловска (вторая половина XVIII – начало XX вв.) / И.К.Загидуллин // Из истории и культуры народов Среднего Поволжья. – Казань, 2011. – С. 65-88.
7. Загидуллин И.К. Публичные сборы пожертвований для строительства мечетей в городах Европейской части России и Сибири (XIX – начало XX века) / И.К.Загидуллин // Источники существования исламских институтов в Российской империи. – С. 65-79.
8. Саматова Ч.Х. Имперская власть и татарская школа во второй половине XIX – начале XX века (на материалах Казанского учебного округа). Казань, 2013.
9. Айтмухамбетов А.А. Народное образование и формирование казахской интеллигенции Северо-Западного Казахстана во второй половине XIX – начале XX вв.– Костанай: Издательский дом, 2000. - С. 50.
10. Юнге М., Биннер Р. Как Террор стал Большим. Секретный приказ №00447 и технология его исполнения. – М.: АИРО-XX, 2003. - 352 с.

Диссертация қорғау жылы: 2021.

*Құрастырушы: Ибраева А.Г.,
т.ғ.д., «ҚТЖ және ЭГП» кафедрасының профессоры*

КОРЕНИЗАЦИЯ В КАЗАХСТАНЕ 1923-1936 ГГ.

Кивалов С.Д.,

образовательная программа 5В011400 «История»

ЦЕЛЬ заключается в изучении процесса осуществления политики коренизации в Казахстане в 1923–1936 года, ее методов и форм реализации.

ЗАДАЧИ. Рассмотреть политику нациестроительства в Казахстане и сущность коренизации как составной части национальной политики, проводимой Советским Союзом; изучить основные этапы осуществления коренизации и проводимые советской властью на каждом этапе мероприятия; проанализировать все формы и методы, используемые советской властью для осуществления национальной политики и политики коренизации в Казахстане; изучить процесс и мероприятия, которые были направлены на формирование национальных кадров в республики для укомплектовки органов управления; описать процесс внедрения в официальное делопроизводство казахского языка; определить, как происходила коренизация производства в республике, и какие меры для этого предпринимало советское государство.

АКТУАЛЬНОСТЬ заключается в том, что для многонационального государства, каким является Казахстан, одним из важнейших вопросов всегда являлся вопрос о необходимости эффективного государственного регулирования межнациональных отношений. И в этом смысле, обращение к историческому опыту советской национальной политики 1920-х - 1930-х годов, представляется актуальным и обоснованным. Осуществление политики коренизации в ходе проведения национальной политики Советского Союза была бы абсолютно провальной без участия в проводимых советской властью мероприятий представителей казахской национальности. Без приобщения к советскому строительству основной массы коренного казахского населения немыслимо было дальнейшее строительство социализма в КАЗССР. Коренизация госаппарата не покрывала собой всей проблемы реализации национальной политики, а являлась только частью ее, но частью весьма существенной.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Представленная дипломная работа - это попытка систематизации и анализа коренизации, являвшейся частью национальной политики, проводимой Советским Союзом в национальных республиках в 1920-е - 1930-е годы, которая должна была поспособствовать устранению противоречий и налаживанию доверительных отношений между центром советской власти и народом национальных республик, проживающих на территории СССР.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. В этой работе были применены такие методы как: метод систематизации – для прослеживания осуществления политики коренизации. Метод описания, через который были описаны процессы коренизации, этапы, методы и формы. Помимо этого были применены методы обобщения, систематизация известных данных, изучение и анализ справочной литературы на тему национальной политики, политики коренизации в Казахстане в период с 1923 года по 1936 год и трудов ученых, занимавшихся изучением процесса осуществления политики коренизации.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Первая глава посвящена изучению национальной политики, которая проводилась советской властью в Казахстане, и изучению сущности коренизации как составной части национальной политики. Глава состоит из двух параграфов. Первый параграф раскрывает сущность национальной политики и политики коренизации в период с 1923 год по 1936 год. Во втором параграфе идет описание этапов осуществления политики коренизации и проводимых на данных этапах советской властью

мероприятий по осуществлению политики коренизации. Вторая глава отведена формам и методам, которые использовало советское государство для реализации целей и задач политики коренизации. Данная глава состоит из трех параграфов. В первом параграфе раскрывается процесс формирования национальных кадров, процесс их обучения и подготовки для должностей в органах государственного управления. Во втором параграфе описываются мероприятия, направленные на попытку советской власти внедрить в официальное делопроизводство казахский язык, описываются все трудности и проблемы данного процесса. Третий параграф раскрывает успехи и неудачи советского государства осуществить процесс коренизации производства в Казахстане и проблемы, которые появлялись на пути реализации данного аспекта коренизации.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Идеологической основой, которая дала возможность осуществить политику коренизации стала «Декларация прав народов России», пропагандировавшая равноправие для всех национальностей Советского Союза. Важным моментом, который определил планы на проведение политики коренизации, стало то, что большевики поняли, что процветающий национализм способен оказывать отрицательное воздействие в политике советской власти. К середине 1930-х годов началось постепенное сворачивание политики коренизации советским государством с характерным отличием, которое заключалось в репрессии многих участников проводимой политики. Сворачиванию политик коренизации в Казахстане поспособствовало интенсивный процесс внедрения русского языка, выступающий в роли языка межнационального общения. Но несмотря на это можно выделить положительные моменты проведения политики коренизации в Казахстане: создание образованного слоя республики, в который входили кадры, проходившие подготовку в ходе осуществления процесса формирования национальных кадров; создание сети образовательных учреждений в республике, в которых присутствовали отделения с казахским языком обучения.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Материалы дипломной работы могут быть использованы при написании обобщающих работ по истории Казахстана, работ по истории национальной политики в СССР, в процессе изучения национальной политики и политики коренизации в годы с 1923 по 1936 гг.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Агдарбеков Т.А. Проблемы национально-государственного строительства в Казахстане (1920–1936 гг.). Алма-Ата: Наука, 1990. - 184 с.
2. Вдовин А.И., Зорин В.Ю., Никонов А.В. Русский народ в национальной политике. XX век. М.: Информ.-изд. агентство «Русский мир», 1998. - 448 с.
3. Губогло М.Н. Страсти по доверию. Опыт этнополитического исследования референдума в Гагаузии. М.: Институт этнологии и антропологии РАН, 2014. - 214 с.
4. Декларация прав народов России от 15 ноября 1917 года // История Советской Конституции. Сборник документов 1917–1957 / отв. ред.: Д.А. Гайдуков, В.Ф. Каток, С.Л. Ронин. М.: Изд-во АН СССР, 1957. С. 19-20.
5. Зиманов С.З. Теория и практика автономизации в СССР. Алматы: Жеті жарғы, 1998. - 144 с.
6. Кульшанова А.А. Парадигмы советской национальной политики в Казахстане в период становления.

Год защиты дипломной работы: 2021.

*Составитель: Казиев С.Ш.,
д.и.н., старший преподаватель кафедры «ИКиСГД»*

ҒҰНДАРДЫҢ ТАЙПАЛЫҚ БІРЛЕСТІГІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ӘЛЕМДІК ТАРИХТАҒЫ ОРНЫ

Қыдырбай Б.С.,
5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Ғұн тайпалары туралы және әлемдік тарихтағы орны жайлы тарихи фактілерді анықтап жүйелеу, отандық тарихнамадағы зерттеулер мен тарихшылардың концептуалды көзқарастарын көрсету.

ЗЕРТТЕУ МІНДЕТТЕРІ. Ғұндардың тарихы жайлы зерттеу жұмыстарын, тарихнамасын көрсету, қазақ елінің тарихының негізгі тамыры болған ғұндар тарихын жүйелеу, ғұн тайпалық бірлестігінің этникалық құрылымын көрсету, ғұн билеушілері туралы зерттеулерді қарастыру, аталған тайпалардың көрші елдермен дипломатиялық саясатын жан-жақты зерттеу.

ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Ғұндар тайпалары әлемдік және отандық тарихта ерекше орын алады. Қазақстан жерінде мекен еткен алғашқы тайпалық бірлестіктердің және әлемдік тарихта миграциялық үдерістерді бастаған көшпелі тайпалар тарихын зерттеу өзекті болып отыр. Өз заманының ірі тайпаларының бірі мәдени салт – дәстүрлерінің ерекшелігімен басқа тайпалардан айырмашылығы болды, сондықтан оны ерекше зерттеп отандық тарихнамадағы орнын көрсету қажет.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Дипломдық жұмыста ғұндар тайпаларының және олардың миграция (ұлы қоныс аудару) нәтижесінде пайда болған халықтарының тарихында көп жылдар бойы бірконцептуалды тұрғыдан зерттелінген оқиғаларға қатысты мәліметтер жаңаша зерттеледі, ғұндардың әлемдік тарихтағы орны жан-жақты қарастырылды. Осыған сәйкес дипломдық жұмысының басты жаңалығы жетісу жерінде мекен еткен ғұндардың Юэбан мемлекеті.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Дипломдық жұмысты жазу барысында тарихилық, жүйелілік, тарихи-салыстырмалы, салыстырмалы-талдау, жинақтау, объективтілік, ғылыми таным ұстанымдары басшылыққа алынды. Жұмыста хронологиялық, проблемалық-мерзімділік, ретроспективті, жүйелілік әдістері кенінен қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Ғұндардың бірлестігіне шыққан тегі әртүрлі тайпалар немесе этно - саяси құрылымдар кірген. Конфедерацияның қоғамдық өміріне және бір орталыққа бағынғысы келмейтін қуатты күштер, кең-байтақ жердің әр түрлі аудандары арасында берік саяси және экономикалық байланыстардың жақсы болмауы, зор ықпал жасады. Алғашқы кезде біршама бірлік ұйымы ғұн қоғамындағы фратрияаралық ұйымның ерекше түрі болуы арқылы орнаған еді. Сүнну-ғұн тарихынан әулеттік бірлестіктің үш, ал кейін төрт экзогамиялық билеуші рулардан (фратриялардан) тұрғаны мәлім. Жазбаша деректемеде былай делінген: «Құйаң руы, Лаң руы, олардан кейін Сүйбу руы пайда болды; оларда ең атақты тармақтар да нақ осы үш әулет» деп жазылған. Осы ретте сол қанатты құрайтын Құйаң руы ең атақтысы болған, ал Лаң және оған көршілес Сүйбу он қанат болған. Бір қызығы, шаңюйлік Луаңти руы атақты рулардың қатарынан аталмаған еді. Ал Құйаң мен Лаң шаңюймен құдандалы жақсы қарым – қатынасата туыс болған. Біздің заманымызға жақындағанда құдандалы туыстық шиеленіске түсіп біраз өзгерген еді. Оңтүстік сүннулерде шаңюй руы Сүй-Лян-ти деп атала бастаған еді, басқа ақсүйектер әулетінен Құйаң, Сүйбу, Тсүлиң және Лаң деп аталған.

АЛАШ ҚОЗҒАЛЫСЫНЫҢ ҚАЙРАТКЕРІ МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ ЖЕРГІЛІКТІ БАСПАСӨЗДІ ДАМУЫДАҒЫ РӨЛІ

*Рамазанова Н.А.,
7 М02201 «Тарих» білім беру бағдарламасы*

МАҚСАТЫ. Диссертацияның басты мақсаты – Мағжан Жұмабаевтың ғұмырының барлық кезеңдерін қамти отырып, оның қоғамдық-саяси қызметін, ғылыми және кәсіби қызметін, Қазақстанның солтүстік өңіріндегі баспасөз тарихын зерттей отырып және жергілікті баспасөздің дамуындағы Алаш қайраткерінің қосқан үлесін бұрындары тарихымызға белгісіз болып келген немесе қасақана бұрмаланған тың деректерге сүйене отырып, тарихи шындық тұрғысынан зерттеу.

ЗЕРТТЕУ МІНДЕТТЕРІ. М. Жұмабаевтың туып-өскен ортасын, оның қоғамдық көзқарасының қалыптасуына ықпал жасаған жағдайларға талдау; М. Жұмабаевтың ұстаздық және тәлімгерлік қызметін ашу; М. Жұмабаевтың зерттеушілік және өлкетанушылық қырларын оның солтүстіктегі ашаршылық кезеңіндегі тарихи зерттеулері арқылы ашу; Жергілікті баспасөздің дамуына жан-жақты тоқталып, Мағжан Жұмабаевтың баспасөздің дамуына қосқан сүбелі үлесін көрсету; Заман талабына қарай ашылып, кейін үкімет тарапынан жабылған газеттердің тарихын сын тұрғысынан қарастыру; Өлкеде ашылған газеттердің тарихын зерттей отырып, ел мен жер тарихын, халықтың ой-санасы мен ұлттық рухын қалыптастырудағы, сондай-ақ оқу-білімге шақырған ағартушылық қызметерін саралау; XX ғасырдың басындағы республикалық, өлкелік басылымдарды өзара салыстырып, олардың жаңа кеңестік жүйедегі орны мен қызметін, даму ерекшеліктерін сыни талдау арқылы жинаған тәжірибесі мен өмірлік сабағынан қорытындылар шығару; Мағжан Жұмабаевтың шығармашылықтан бөлек, тарихи зерттеулерін талдау арқылы, олардың өлке тарихындағы маңызын көрсету; сталиндік саяси қуғын-сүргіннің жүгенсіздігін, тұрпайы жазалау механизмін, адамгершіліктен жұрдай кескін-келбетін Мағжан Жұмабайұлының қасіретті тағдыры арқылы көрсету.

ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Басылым қоғамдық үрдістегі сан алуан өзгерістерді бейнелеп қана қоймай, саяси, әлеуметтік, этномәдени және тарихи-этникалық мәселелерді көтеріп, оның қалыпты қызмет ету заңдылығы болып табылады.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Біріншіден, Солтүстік Қазақстандағы, оның ішінде Қызылжар қаласындағы XX ғасырдың бас кезіндегі шыққан басылымдардың тарихы жаңаша талданып, оның барынша халықтың мүддесіне сай қызмет еткені ашылды. Екіншіден, тарихымыздағы «ақтаңдақтар» аталған кезеңдер құнды тарихы деректермен қайта сараланды. Баспасөзге темірдей тәртіп орнатқан әкімшіл-әміршіл саясат дәлелденіп, тарих ғылымы талаптарына сай жаңа тұрғыдан жүйелі түрде зерттелді. Үшіншіден, Қызылжарда бұрын соңды болмаған немесе ғылыми басылымға енбеген басылымдар алғаш рет толыққанды зерттеліп архив деректерінің негізінде олардың сипаты жаңаша көзқарас тұрғысынан қарастырылды. Аталған мерзімде уақыт талабына сай баспасөз көтерген мәселелерде кеңес үкіметінің саяси-экономикалық және мәдени саладағы жеңістері атап көрсетіліп, оның сыртында еңбекші халықтың талап-тілегі ескерусіз қалғандығы ашылды. Төртіншіден, Қазақстан баспасөзі тарихында бұрын сирек зерттелген, бірақ өз кезегінде маңызды серпін берген баспасөздің буындары аудандық, көптиражды және қабырға газеттерінің дүниеге келу тарихы мен онда жарияланған мақалалар ой елегінен өткізілді. Бесіншіден, жергілікті баспасөздың дамуына, халқының ертеңі үшін аянбай тер төккен қайраткерлердің қоғамдық-саяси, ғылыми қызметтеріне талдау жасалынды. Алтыншыдан, өлкеміздегі бұрын соңды зерттелмеген, алаш қайраткерлерінің жаңа есімі анықталды.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Алаш қозғалысы, Мағжан Жұмабаев, жергілікті баспасөз тарихын және қазақ зиялысының ұлттық идеяларын жандандыруға байланысты күресін тарихилылық, партиялық, объективтік принциптерге сүйеніп, тарихи-салыстырмалық, проблемдік және нақты логикалық анализ әдістері арқылы зерттеулік жұмыстар жасалынған.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. XX ғасырдың басындағы Қызылжардағы жергілікті баспасөздің, сонымен қатар алаш қайраткері Мағжан Жұмабаевтың баспасөзді дамытуға қосқан үлесін және сол үлес жолындағы Қазақстан тарихындағы алатын орны, қоғамындағы атқарған қызметінің негізгі ойын ашу. Тәуелсіздік жылдарындағы жарияланып отырған жаңа мәліметтер негізінде жаңа көзқарастағы тұжырымға көз жеткізу. XX ғасырдың бас кезіндегі жергілікті баспасөздерді, онда басылған мақалаларды талдап, олардың өңір тарихынан сыр шертетін негізгі құрал ретінде анықтау.

ҚОРЫТЫНДЫЛАР МЕН ТҰЖЫРЫМДАР. Қызылжар қаласындағы жергілікті баспасөзінде еңбек еткен журналистер заман тудырған саясат дауылында уақыт жүктеген міндеттерді орындауға кірісті. Олардың авторлығымен қоғамның қолайсыз жағдай туғызған фактілерін айыптаған материалдар дайындалғанымен, көбіне цензураның қатаң заңынан атап өтіп кете алмады. артиялық цензура газет материалдарының бетінде жарық көрген мақалалардың мазмұны мен формасына зор ықпал етті. Өлкемізден шыққан Алаш қайраткері, ақын, зерттеуші Мағжан Жұмабаевтың өлке баспа ісі мен баспасөзді дамытуға қосқан еңбектері анықталды. Республиканың өзге жеріндегі секілді жергілікті баспасөз елдегі қалыптасқан қоғамдық-саяси ахуалға сәйкес дамыды. Голощекиндік, сталиндік қуғын-сүргін саясаты оны да айналып өтпеді. Туған жері, халқына және өз ісіне шын ынта-жігерімен, жүрегімен берілген редакторлардың, баспа қызметкерлерінің қуғындалу ісі архив деректері арқылы ашылды.

ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Диссертациялық жұмыста тұжырымдалған негізгі қорытындылар жоғарғы оқу орындарында, колледждер мен мектептерде Қазақстан тарихын оқытуда, тарих, қазақ әдебиеті мен журналистика факультеттерінде, арнайы курстарда маңызды дерек ретінде пайдалануға болады. Жұмыстың деректік жағы тарихшы студенттер мен магистрлерге қажет.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Н. Назарбаев. Тарих толқынында. Алматы: Атамұра, 1999. - 296. – Б.226-227 б.
2. «Еңбекші қазақ», №103, 17 май, 1926.
3. «Әдебиет және искусство», №7, 1951.
4. Қойгелдиев М. Алаш қозғалысы. Бірінші том. – Алматы: Мектеп, 2008. – 480 бет.
5. Жұртбай Т. Біртұтас Алаш идеясы: Зерттеулер. – Алматы: Орхон, 2014. – 368 бет.
6. Алаш көсемсөзі. 10 томдық. 8-кітап: Абай. – Алматы: Өнер, 2011. – 384 бет.
7. Алаш көсемсөзі. 10 томдық. 4-кітап: Жас Түркістан. – Алматы: Өнер, 2010. – 352 бет.
8. Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архиві. 846 қор, 1 тізбе, 44 іс. - 20 б.

Дипломдық жұмыс қорғалған жыл: 2021.

*Құрастырушы: Ибраева А. Г.,
т.ғ. д., «ҚТжәнеӘГП» кафедрасының профессоры*

СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН Өңірінің саяси құғын-сүргінге ұшыраған діни қайраткерлері (1920-1950)

Рысов Д.К.,

5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. 1920-1950 жылдары Солтүстік Қазақстандағы ресми биліктің исламға қатысты діни саясатының кезеңдік ерекшеліктерін анықтау және қоғамның рухани негіздері мен құндылықтарын сақтаудағы тұрмыстық исламның рөлін негіздеу.

МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсатты орындау үшін төмендегідей міндеттер қойылды: Кеңес үкіметінің 1920-1950 жылдардағы, соның ішінде Солтүстік Қазақстандағы діни саясатының хронологиялық кезеңдерін анықтау және талдау, олардың өзіндік ерекшеліктерін ашу; Кеңес үкіметінің 20–жылдардағы дін бостандығына қатысты ұстанымдарын талдау арқылы «атеизм озбырлығы» идеологиясын қалыптастыру мен іске асырудың алғышарттарын, факторлары мен салдарын анықтау; ресми атеистік идеология мен секулярлық қоғам жағдайында исламның қоғамдағы орны мен әлеуметтік функцияларын анықтау, тұрмыстық діни сана-сезімнің нысандарын талдау.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақстандағы 1920-1950 жылдардағы ислам дінін мәселесін айқындау қазіргі тарихшы ғалымдар алдында тұрған маңызды зерттеу сұрағы. Аталмыш мәселе гуманитарлық ғылым саласының қызығушылығын арттырумен қатар тәуелсіздік жылдарында қалыптасқан исламтанушы және дінтанушы мамандардың да зерттеу объектісіне айналғаны жөн.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Дипломдық жұмыс XX ғасырдың бірінші жартысындағы Қазақстандағы исламның жағдайын және мемлекет пен Ислам институттары арасындағы қатынастардың тарихи эволюциясын түсінуге мүмкіндік береді. Идеологиялық парадигма сипатындағы атеизмнің тұжырымдамалық мазмұнын және күнделікті Ислам ұғымының категориялық мәнін ашып, дінтанудың теориялық және әдіснамалық қорын кеңейтуге ықпал етеді.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Диплом жұмысын жазу барысында тарихилық және объективтілік қағидалар, тарихи-салыстырмалы анализ, сипаттау, талдау, сараптау, анализ, синтез, жинақтау, жүйелі-функционалды әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Кеңес мемлекетінің діни саясаты кезеңдерде түбегейлі айырмашылықтарға ие болды: кейбір кезеңдер христиан конфессияларына қатысты діни саясатқа, ал басқалары, мысалы, ислам үстемдік еткен аудандарға (атап айтқанда, Орталық Азия) тән. Большевиктердің бұрын-соңды болмаған «жаңа социалистік өркениетті» құруы КСРО құрамындағы барлық халықтарды «біртұтас кеңестік азаматын» қалыптастыру жағдайында іске асуы мүмкін еді. Осы тұрғыда «қызыл империяның» құрамындағы мұсылмандардың құқықтары мен қалауы ескерілмеді, керісінше барлық этникалық топтар кеңестік «дінсіздік құрсауға» алынып, олардың діни – мәдени ерекшеліктері тұтас жойылу қаупін бастан кешірді. Большевиктер этникалық «социалистік бірегейлікке» жетудің маңызды интеграциялық құралы болып табылатын атеистік көзқарасты халық арасына кең таратты.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. 1920–1950 жылдар аралығындағы Қазақстандағы исламның жай-күйін тарихи деректер негізінде талдау Кеңес өкіметінің жалпы дінге, оның ішінде исламға қатысты саясатының біркелкі еместігін көрсетеді. Бір

ұрпақтың өмір сүру кезеңінде қоғамдық сана мен болмыста елеулі өзгерістер болды, адамдардың дүниетанымы мен рухани ұстанымдарында құндылықтардың жаңа жүйесі құрылды. Дәстүрлі мәдениет пен дінге, рулық ұжымдық шаруашылыққа негізделген қазақ халқының тұрмысын эволюциялық емес, революциялық жүзеге асыру халқымыздың рухани өмірінде үлкен теріс пайдаланушылыққа алып келді. Дәстүр мен жаңашылдықтың табиғи сабақтастығы үзілді. «Капитализмнен капитализмге көшпестен феодализмнен социализмге секіріс», ымырасыз таптық күрес идеологиясының негізінде халықтың мыңжылдық өмір салты мен дүниетанымын күштеп «жаңғырту» қазақ халқын орны толмас қайғыға душар етті. КСРО жылдарында Қазақстандағы қазақ халқының үлес салмағы 40%-ға дейін төмендеді, дін мен тіл шектелді, қоғамдық қатынастардан шеттетілді. Халықтың өзіндік ерекшелігі тіл мен дінде көрініс табатынын ескере отырып, біз Қазақстанның ұлттық сана мен болмыстан ажыратылған халықтардың жаңа «кеңестік» қауымдастығын құрудың «үлкен зертханасына» айналғанын көріп отырмыз. Бұл саясат екі үлкен, бірақ өзара байланысты бағытта жүргізілді. Біріншісі-дінді теріске шығару және сол арқылы халықтың өзінің руханияты мен тарихына теріс қатынасын қалыптастыру. Өткеннің бәрі феодализмнің қалдықтары, қарама-қарсы әлеуметтік жүйенің, сана мен өмірдің көрінісі болып саналды. Екінші бағыт-ұлттық тілдің қолданылу аясын тарылту, оның қоғамдағы орны мен рөлін тұрмыстық деңгейде шектеу. Тіл арқылы адамның рухани әлемі мен тұлғалық-адамгершілік жетілуі жүзеге асырылады, тіл арқылы адам Халықпен ажырамас рухани-әлеуметтік байланыста, тұтастықта болады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ: Дипломдық жұмыс XX ғасырдың бірінші жартысындағы Қазақстандағы исламның жағдайын және мемлекет пен Ислам институттары арасындағы қатынастардың тарихи эволюциясын түсінуге мүмкіндік береді. Идеологиялық парадигма сипатындағы атеизмнің тұжырымдамалық мазмұнын және күнделікті Ислам ұғымының категориялық мәнін ашып, дінтанудың теориялық және әдіснамалық қорын кеңейтуге ықпал етеді.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Новопольцева Е.М. Партийно-государственная политика в отношении религии, церкви и верующих в 1917-1937 гг. (на материалах Казахстана): дисс. ... канд. ист. наук. – М., 1993. – 180 с.
2. Тасмағамбетов А.С. Политика Советской власти в отношении ислама в 1917-1940 гг: дисс. ... канд. ист. наук. – Уральск, 1998. – 220 с.
3. Садыкова А.М. Кеңес өкіметінің дін саласындағы саясаты (1918-1953 жж.) // 6D020300 – Тарих мамандығы бойынша философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу мақсатында қорғалған диссертация. – Алматы, 2015. – 201 б.
4. Нуртазина Н.Д. Борьба с исламом. Религиозная политика советской власти в Казахстане в 20-40-е годы XX века. – Алматы: Қазақ университеті 2008. – 36 с.
5. Мусагулова А.Б. Борьба советской власти против религии и ее отрицательные последствия в национальном самосознании // Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Хабаршысы. Тарих және саяси-әлеуметтік ғылымдар сериясы = Вестник КазНПУ им. Абая. Серия Исторические и социально-политические науки. - 2015. - № 1 (44). - С. 26-33.
6. Мухтарова Г.Д. Ислам в Советском Казахстане (1917-1991 гг.): дисс. ...док. ист. наук. - Уральск, 2007. - 310 с.
7. Бердалиев И. Сәдуақас Ғылымидің теріс ағымдарға тойтарыс берудегі әдіс-тәсілдері. – Астана: Мастер Про 2016. - 288 б.

Дипломдық жұмыс қорғалған жыл: 2021.

*Құрастырушы: Ибраева А. Г.,
т. г.д., «ҚТжәнеӘГП» кафедрасының профессоры*

1867-1868 ЖЫЛДАРЫ ПАТША ҮКІМЕТІ ЖҮРГІЗГЕН РЕФОРМАЛАРДЫҢ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІ

*Саматұлы Р.,
5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасы*

МАҚСАТЫ. Қазақ этнопедагогикасының пайда болуына әсер еткен Қазақстандағы ұлттық білім беру жүйесінің қалыптасуы тарихының "кейбір ақтандақ" тұстарын ашу; Қазақтың ұлттық білім беру жүйесін ұйымдастырушылар мен ұлттық тәрбие мәселесінің теориялық негізін қалаған Ахмет Байтұрсынов, Әлихан Бөкейханов, Міржақып Дулатов, Мағжан Жұмабаев, Жүсіпбек Аймауытов, Халел Досмұхаметовтердің этнопедагогикалық еңбектерін талдап, олардың осы саланың негізін қалаушылар екенін дәлелдеу.

ЗЕРТТЕУ МІНДЕТТЕРІ. Қазақстандағы ұлттық білім беру жүйесінің қалыптасу кезеңдерін анықтау; Әрбір кезеңнің өзіне тән ерекшеліктерін көрсету; Қазақстандағы ұлттық білім беру жүйесіне байланысты қалыптасқан сол кезеңдегі ой-пікірлерді зерттеу; Қазақ этнопедагогика ғылымының қалыптасқан кезеңін анықтау және оның ғылым ретінде қалыптасуын дәлелдеу.

ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Революцияға дейінгі Қазақстандағы оқу ағарту ісінің қалыптасу кезеңдерін көрсете отырып бірім беру ісіне талдау жүргізу. Оқу ісі және оқу ісінің мазмұнына байланысты Қазақстанда қалыптасқан бағыттарды көрсету; Әр түрлі бағыттардың өзара күресінің нәтижесінде этнопедагогика ғылымының қалыптасқанын дәлелдеу.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Қазақ этнопедагогикасының пайда болуына әсер еткен Қазақстандағы ұлттық білім беру жүйесінің қалыптасуы тарихының "кейбір ақтандақ" тұстарын ашу; Қазақтың ұлттық білім беру жүйесін ұйымдастырушылар мен ұлттық тәрбие мәселесінің теориялық негізін қалаған Ахмет Байтұрсынов, Әлихан Бөкейханов, Міржақып Дулатов, Мағжан Жұмабаев, Жүсіпбек Аймауытов, Халел Досмұхаметовтердің этнопедагогикалық еңбектерін талдап, олардың осы саланың негізін қалаушылар екенін дәлелдеу.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Дипломдық жұмысты жазу барысында тарихилық, жүйелілік, тарихи-салыстырмалы, салыстырмалы-талдау, жинақтау, объективтілік, ғылыми таным ұстанымдары басшылыққа алынды. Жұмыста хронологиялық, проблемалық-мерзімділік, ретроспективті, жүйелілік әдістері кенінен қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Патша өкіметінің "жымысқы" саясатының нәтижесінде ашылған "орыс-қазақ" мектептерінде оқыған қазақ балалары орыстың білімі мен ғылымының арқасында көкірек көзін ашып, XX ғасырдың басында саяси аренаға шыққа бастады. Орыс мектептерінде оқып, орыс қалаларында жоғарғы білім алғанымен олар өз елінің мүддесін көздеді, ұлттық білім беру жүйесін қалыптастыруға және ұлттық тәлім-тәрбиенің негізін қалап, ғылымға айналуына көп еңбек сіңірді. Ел арасынан өздерінің табиғи дарынымен, асқан білімділік деңгейімен, рухани парасатымен суырылып шыққан азаматтар ұлт болашағы үшін жан аямай тер төгіп, бостандық пен бақытты өмір жаршыларының тұңғыш қарлығаштары бола білді. Ахмет Байтұрсынов, Әлихан Бөкейханов, Міржақып Дулатов, Халел Досмұхамедов, Мұхамеджан Сералин, Барлыбек Сырттанов, Бақытжан Қаратаев, Жанша Сейдалин, Мұхамеджан Тынышбаев, Жақып Ақбаев, Дінмұхамед Сұлтанғазин, Ғұмар Қарашев, Отыншы Әлжанов, Райымжан Мәрсеков, Асылқожа Құрманбаев, Ғабдулғазиз Мұсағалиев... бұл тізімді осылай жалғастыра беруге болады.

ҚОРЫТЫНДЫЛАР МЕН ТҰЖЫРЫМДАР. XIX аяғы мен XX ғасырдың басында қазақстанның тарихи өмірінде елеулі өзгерістер, аса бір алмағайып оқиғалар болған еді. Атап айтқанда, бұл кезеңде қазақстанның барлық территориясы Ресей империясының ішкі отарына айналып, өзінің саяси-экономикалық дербестігінен айрылған, орыс мемлекетінің құрамдас бөлігі ретінде танылды. Бірнеше ғасыр бойы ұлы далада қалыптасқан көшпелі цивилизацияның рухани, мәдени, саяси-құқықтық жүйелері дағдарыс шырмауығына маталып, қазақ қоғамында бұрын мүлдем беймәлім болып келген құбылыстардың орын тебе бастағанына Ресей ықпалы тигендігі анық еді. Атап айтқанда, орыс, шетел капиталдарының енуі мен өнеркәсіп ошақтарының пайда болуы, жұмысшы табының қалыптаса бастауы, қалалар мен поселкелердің көбеюі, т.б. құбылыстар қазақ даласына буржуазиялық қатынастардың алғашқы нышандарын таныта бастағанды. Бұл қатынастар адамдардың белгілі бір дәрежеде батыс үлгісіндегі білімділігін талап еткендіктен қазақстанда орыс білім беру жүйесі біртіндеп енгізіле бастады. Сонымен қатар елде мұсылман білім беру жүйесі де сақталып қалды. Екі білім беру жүйесінің арасындағы талас біртіндеп жаңа ағым –қазақ білім беру жүйесінің қалыптасуына әсер етті. қазақ білім беру жүйесі екі тілде білім беру жүйесінің жақсы жақтарын бойына сіңіре отырып ұлттық танымға, санаға оңай қабылданатын білім беру жүйесін жасағысы келді. XIX ғ. аяғында патшалық Россияның отарлық саясаты қалыптасып келе жатқан ұлттық интеллигенцияның ұлттық санасының оянуына әсер етті.

ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Дипломдық жұмысты жазу барысында алынған материалдарды жоғарғы оқу орындарында және мектеп мекемелерінде сабақ берген кезде, семинарлармен өзіндік жұмыстарға дайындалғанда пайдалануға болады. Сонымен қатар 1867-1868 жылдары патша үкіметі жүргізген реформалардың Қазақстандағы ұлттық білім беру жүйесі бойынша СӨЖ, дәріс, тәжірибелік сабақтарына дайындық жасағанда қолдану мүмкіндігі бар. Реферат және жоғарғы курстарда курстық және ғылыми-зерттеу жұмыстарында, дипломдық жұмыстарда пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Әуезов М.О. Әдебиет тарихы. Алматы."Ана тілі", 1991.
2. Байтұрсынов А. Ақ жол. Өлеңдер мен тәржімелер, мақалалар мен әдеби зерттеулер. Алматы: "Жалын", 1991.
3. Байтұрсынов А. Шығармалары. Алматы: "Жазушы", 1989.
4. Валиханов ч. Собрание сочинение. Алма-Ата, 1985.
5. Вошинин В. Очерки нового Туркестана. СПб., 1914.
6. Ғаббасов С. Халық педагогикасының негіздері (монография). Алматы: "Әл Фараби", 1995.

Дипломдық жұмыс қорғалған жыл: 2021.

*Құрастырушы: Ибраева А.Ғ.,
т.ғ.д., «ҚТжәнеӘГП» кафедрасының профессоры*

ИСТОРИЯ ЗОЛОТОЙ ОРДЫ: ТРАДИЦИОННЫЙ И НОВЫЙ КОНТЕКСТ НА УРОКАХ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА

*Тилекова М.Э.,
образовательная программа 5B011400 «История»*

ЦЕЛЬ. Анализ традиционных и новых подходов к изучению истории Золотой Орды, формирование у обучающихся знаний о традиционном и новом контексте истории этого государства на уроках истории Казахстана.

ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ. Провести анализ историографии истории Золотой Орды в трудах ученых Казахстана. Проанализировать историю Золотой Орды с точки зрения духовного и экономического развития Казахстана. Изучить взаимодействие Золотой Орды с государствами позднего средневековья. Рассмотреть становление государства Золотая Орда. Выявить значение Золотой Орды с точки зрения духовного и экономического развития Казахстана. Использовать результаты новых исследований по Золотой Орде на уроках истории Казахстана. Определить, какие методы и материалы можно использовать для преподавания данной темы на уроках истории.

АКТУАЛЬНОСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ обусловлена тем, что объективное возрождение истории Золотой Орды носит принципиальный характер не только для национальных чувств татар и их формирования, но также для исследования истории Казахстана, России, Центральной Азии и Восточной Европы. Масштаб и глубина политических, социально-экономических и культурных преобразований, проведенных джучидами, делают эту тему ключевой для исторического контекста всей средневековой Евразии. В настоящее время результаты научных исследований по Золотоордынской теме позволяют нам говорить о новом значении этого государства на евразийском континенте. Вплоть до распада СССР изучение Золотой Орды в Казахстане было под негласным запретом. На сегодняшний день можно раскрыть историю золотоордынской эпохи с новой стороны, изучить и исследовать упущенные пробелы того времени, вооружившись современной историографией, которая мыслит вне рамок устаревших шаблонов, навязанных историкам в те времена. На сегодняшний день, в условиях демократического общества у нас созданы все возможности для изучения золотоордынской эпохи, есть все возможности для объективного раскрытия обществу. В тоже время необходимо отметить, что история Золотой Орды исследована не полностью. Поэтому актуальность данной дипломной работы заключается в том, чтобы показать обучающимся в исторической динамике какое было предвзятое отношение к истории Золотой Орды, представить им новые научные результаты и сформировать у них в сознании объективное представление о Золотой Орде в целостном историческом контексте.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Рассмотреть историю Золотой Орды с точки зрения новых данных исторической науки, проанализировать историю Золотую Орды, оценить и продемонстрировать старые и новые подходы в изучении Золотой орды в школьной программе, дать оценку новым взглядам и новым подходам в истории Золотой орды, продемонстрировать обучающимся в школе влияние Золотой Орды на историю Казахстана на основе новой литературы и источников.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ построены на таких основополагающих принципах, как научная объективность и историзм. В исследовании применялись следующие методы научного познания: сравнительно-исторический, метод анализа и синтеза, принцип историзма и изучение источников.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. История Золотой Орды – это не только историческое прошлое различных народов, нескольких стран, это еще и историческая память, в которой есть упущенные и спорные до сих пор моменты. Многие специалисты утверждают, что это смесь историчности, идентичности и даже политики делает строго научный анализ различных аспектов истории Золотой Орды актуальной задачей. Золотая Орда является вершиной тюркской цивилизации. Становление Золотой Орды на территории Казахстана – это результат длительного процесса развития предыдущего периода тюркской истории. Золотая Орда, несмотря, что просуществовала более 200 лет, смогла оставить заметный след в мировой истории. Это государство имела огромные территории, широкое международное влияние, военное могущество, развитую экономику, богатую культуру.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Тема истории эпохи Золотой Орды всегда вызывала огромный интерес многих исследователей и в определенной мере была и остается политизированной. Эпоха Золотой Орды занимает самостоятельное и значительное место в истории Казахстана. Золотоордынская эпоха – это результат длительного процесса развития предыдущего периода тюркской истории. Золотая Орда, несмотря, что просуществовала более 200 лет, смогла оставить заметный след в мировой истории. В период наивысшего расцвета Золотой Орды не было такого государства, которое могло бы оказать конкуренцию в развитии экономики, финансовой системы, развитии городов и военного ремесла. Золотоордынское государство оказало глубокое влияние на экономическую, политическую, культурную историю Евразийского континента. В Казахстане выдвигают новые требования к качеству образования и новым методам обучения, что активно ведет к поиску новых способов проведения школьных уроков, также применения новых технологий в преподавании.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Возможности использовать результаты исследования, применяя полученные знания на практике. Материалы данной работы в будущем могут послужить основой для магистерских работ или подготовки НИРС, рефератов, научных статей.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Д'Оссон К. От Чингисхана до Тамерлана. – Алматы: Санат, 1996. – 256 с.
2. Егоров В.Л. Историческая география Золотой Орды в XIII-XIV вв. - М., 1985. – 161 с.
3. Малышев А.Б. Золотая Орда и Иран: политические, экономические и культурные связи. – Саратов, 2004. – 240 с.
4. Гребенюк О.С., Гребенюк Т.Б. Теория обучения. - М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. - 384 с.
5. Селевко Г.К. Педагогические технологии авторских школ. - М., 2005. - 206 с.

Год защиты магистерской диссертации: 2021.

*Составитель: Абуов Н.А.,
зав. кафедрой «ИКиСТД», к.и.н., доцент*

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫНЫҢ ОТАНДЫҚ ТАРИХТАҒЫ РӨЛІ МЕН ОРНЫ

Шәмшімет М.А.,

5B011400 «Тарих» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Бұл жұмысты жазудағы мақсат Ахмет Байтұрсынұлының отан тарихымызда алатын орнын айқындау және ол тарихи тұлғаның өмірін, шығармаларын зерттеген ғалымдардың еңбектерін негізге ала отырып, Ахмет Байтұрсынұлының еңбектерінің отан тарихындағы маңыздылығы қазіргі күні де өз күшін жоймағандығын дәлелдеу.

ЗЕРТТЕУ МІНДЕТТЕРІ. Ахмет Байтұрсынұлының өмірі мен шығармашылығын тарихи тұрғыдан қарастыру. Ахмет Байтұрсынұлының қазақ тілі саласына жасаған реформасының тарихи маңыздылығын айқындау оның ақындықтан басқа көптеген салаларда қызмет атқарғанын әсіресе оның еңбектерінің отандық тарихтағы маңыздылығын көрсету; Алаш партиясындағы қызметі мен алғашқы автономиялық мемлекетті құрудағы маңызды тұлға болғанын дәлелдеу; А. Байтұрсынұлының Алаш идеологиясын қалыптастырушы екендігін айқындау.

ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақ тіл білімінің негізін салушы ағартушы Ахмет Байтұрсыновтың еңбектері әлі күнге дейін өз маңызын жойған жоқ. Қазақ халқының кемел болашағы үшін Алаш зиялылары өз бастарын қатерге тіге отырып, білімдері мен ақылдарын қазақ халқының мүддесі жолында жұмасаған зиялылардың еңбектері еш кеткен емес. Сол себепті де Ахмет Байтұрсынұлының шығармалары мен атқарған қызметі, ең бастысы қазақтың ұлттық қасиетін сақтап қалу мақсатында жасаған тәжірибелері бүгінгі күні де үлкен маңызға ие болып отыр. Осыған орай мен де Ахмет Байтұрсынұлының шығармалары мен өмір жолында қазақ халқына арнаған еңбектерін қарастырып, көргенді жөн деп ойлаймын. Қазақ халқының маңдайына біткен жарқын жұлдыз Ахмет Байтұрсынұлының өмірге келгеніне 150 жылдың да ауылы алыс емес.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. XX ғасырда өмір сүрген Алаш зиялысының өмір жолын және оның шығармаларын тарихи тұрғыдан қарастыра отыра, Ахмет Байтұрсынұлы туралы жазылған ғалымдардың ой пікірлермен санаса отырып, еліміз үшін жасаған қызметінің отанымыздың тарихында алатын маңыздылығын қарастыру.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Ахмет Байтұрсынұлының өмірі мен шығармаларын тарихи тұрғыда қарастырып, оның отандық тарихтағы рөлі мен орнын айқындау барысында тарихилық, жүйелілік, тарихи-салыстырмалы, салыстырмалы-талдау, жинақтау, объективтілік, ғылыми таным ұстанымдары басшылыққа алынды. Бұл жұмысты жазу барысында хронологиялық, проблемалық-мерзімділік, ретроспективті, жүйелілік әдістері кенінен қолданылды

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Алаш әлемінің негізін қалап қазақ тәуелсіздігін мақсат еткен Ахмет Байтұрсынұлының қандай салада іс атқармаса да тек қазақтың жарқын болашағы үшін аянбай еңбек етіп, өзінен кейінгілерге өшпес мұра, рухани азық қалдырғаны белгілі. XX ғасырдағы қазақ халқының ұлы тұлғасы. Ол ұлтының тәуелсіздікке қол жеткізуі жолында аянбай күресіп, өзінің қайраткерлік болмысы мен, шығармашылық мақсаткерлігімен танылды. Іс пен сөзде бірлік таныта білген санаткер, елінің ертеңіне сенімділікпен қарады. Сондықтан да шығармашылық арқылы кейінгі ұрпаққа сөз қалдыруды мақсаттатты. Істегі күресшілдікті, сөздегі ойшылдықпен біріктіре отырып, ел рухын көтеруге ұланғайыр еңбек сіңірді. Ахмет Байтұрсынұлы қазақ руханиятында биіктен орын алатыны белгілі

ҚОРЫТЫНДЫЛАР МЕН ТҰЖЫРЫМДАР. А. Байтұрсынұлы туралы зерттелгеннен гөрі әлі де болса зерттелмеген мұра көп деп ойлаймын. Тарихшы ғалымдар болашақта мақсатты түрде түпсіз қазына іспетті А. Байтұрсынұлының күрделі өмірі мен саяси қайраткерлік, мемлекеттік қызметтерін зерттей түсуі қажет деп ойлаймын. Дипломдық жұмысымды қорытындылай келе мынадай ұсыныстар ұсынғым келеді:

1. А. Байтұрсынұлының рухани мұрасын зерттеу және кемел ұрпаққа насихаттау мақсатында Алаш ардақтысы туралы тарихи көркем фильм түсірілсе екен;

2. А. Байтұрсынұлының рухани мұрасын зерделеп, жоғары оқу орындарында және орта мектептің оқу бағдарламасына енгізуді қарастырып, арнайы бағдарлама жасалса, өскелең жас ұрпақ ол жайында жан-жақты білім алып, оның өмірін үлгі тұтып, қастерлейтіні анық.

XX ғасырдың басында қазақ халқы аса ірі қоғамдық-саяси өзгерістермен қатар ауқымды рухани жаңғыруларды да бастан кешті. Ұлттық мәдениет пен әдебиеттің, білім мен ғылымның туын көтерген, жұртшылықтың санасына демократиялық ойлар сіңіріп, алға жетелеуге ұмтылған зиялы топ қалыптасты. Халықтың зердесіне сәуле түсіріп, санасын оятқан осы топтың рухани көсемі Ахмет Байтұрсынұлы деген қорытындыға келсек қателеспейміз.

ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Дипломдық жұмысты жазу барысында алынған материалдарды оқу орындарында сабақ берген кезде, семинарлармен өзіндік жұмыстарға дайындалғанда пайдалануға болады. «Ежелгі және орта заман Қазақстан тарихы», «Әлемдік тарихи үдерістегі Қазақстан» пәндер бойынша СӨЖ, дәріс, тәжірибелік сабақтарына дайындық жасағанда қолдану мүмкіндігі бар. Реферат және жоғарғы курстарда курстық және ғылыми-зерттеу жұмыстарында, дипломдық жұмыстарда пайдалануға болады. Дипломдық жұмысты жазу барысында алынған материалдарды оқу орындарында сабақ берген кезде, семинарлармен өзіндік жұмыстарға дайындалғанда пайдалануға болады. «Жаңа заман Қазақстан тарихы» пәндер бойынша СӨЖ, дәріс, тәжірибелік сабақтарына дайындық жасағанда қолдану мүмкіндігі бар. Реферат және жоғарғы курстарда курстық және ғылыми-зерттеу жұмыстарында, дипломдық жұмыстарда пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Нұрпейісов К. Алаш һәм Алашорда. - Алматы: "Атамекен", 1995. - 340 бет.
2. Өскембаев Қ.С., Мусина А.Н. және т.б. Қазақстан тарихы. - Алматы: "Мектеп", 2011. 13–14 бб.
3. Әбдәкімұлы Ә. Қазақстан тарихы. - Алматы: Республикалық баспа кабинеті, 1997. - 403 бет.
4. Омаров Т. Қазақстан тарихының XX ғасырдағы өзекті мәселелері. - Алматы: "Өнер", 2003. - 552 б.
5. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. - Астана, 2004. - 147 б.
6. Кәкішев С. Ахаң туралы ақиқат – Алматы, 2002. - 56 б.
7. Қойгелдиев М. Алаш қозғалысы. - Алматы: Санат, 1995. – 365 б.

Дипломдық жұмысты қорғау жылы: 2021.

*Құрастырушы: Картова З.К.,
т.ғ.к., ТжӘГП кафедрасының доценті*

ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСТАНА И РОССИИ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XIX в. – НАЧАЛО XX в.)

*Эмомова Л.Т.,
образовательная программа 6B01601 «История»*

ЦЕЛЬ. Целью исследования является изучение этнокультурных и экономических отношений Казахстана и России в разрезе социально-культурного взаимовлияния и также раскрытие особенностей казахско-русского сотрудничества.

ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ. Рассмотреть причины аграрной политики и дать характеристику этапам переселенческой политике самодержавия и определить ее причины; рассмотреть традиционное хозяйство казахов во второй половине XIX; проанализировать влияние земельной политики на хозяйственную деятельность казахов; охарактеризовать торгово-экономические отношения казахов и русских; изучить сферы этнокультурного взаимодействия казахов и казаков во второй половине XIX в.; определить характер этнокультурных процессов в Казахстане во второй половине XIX - начале XX вв.; рассмотреть проведение внеклассного мероприятия: «Единство Казахстана - в дружбе народов»; как компонент этнокультурного образования.

АКТУАЛЬНОСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ обусловлена увеличением темпов экономического и политического сотрудничества между Казахстаном и Россией. Наиважнейшей задачей для планомерного развития суверенной республики Казахстан является сохранение межэтнической стабильности и единства между всеми этносами, проживающими на территории государства. В современную эпоху интеграции Республики Казахстан с мировым сообществом акцентируется задача сохранения исторических связей с окружающими государствами. В данном ракурсе весьма примечательна история казахстанско-российских связей, сложившихся задолго до периода современности. Абсолютное историческое осознание и анализ этнокультурных и экономических контактов России и Казахстана говорят об актуальности данного исследования.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Предпринята попытка комплексного изучения экономических и этнокультурных отношений Казахстана и России; проанализировано влияние колониальных реформ на характер отношений казахского и русского народов. Рассматривались взаимоотношения не как вертикальные отношения «субъект–объект», а именно как горизонтальные в системе «субъект–субъект», где обе стороны, хотя политически и цивилизационно различались, но, тем не менее, активно и непосредственно взаимодействовали.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ построены на таких основополагающих принципах, как научная объективность и историзм. В исследовании применялись следующие общенаучные методы: сравнительно-исторического и системного, культурологического, исторической реконструкции (в форме описания), проблемно-хронологического выстраивания данных, содержательного анализа письменных (печатных) источников по изучаемой проблематике.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В настоящее время с усилением процесса интеграции Казахстана с международным сообществом выделяется задача поддержания исторических связей между соседствующими государствами. В первой главе «Экономическое взаимодействие России и Казахстана во второй половине XIX начале XX веков» рассмотрена аграрная политика царизма на примере Северного Казахстана, (направления аграрной политики, главным образом, связанные с переселенческим движением крестьян из

Европейской части России). Комплексно изучено традиционное хозяйство казахов и то какие в нем произошли изменения.(развитие новых форм хозяйствования), и также торгово-экономические отношения. Во второй главе «Этнокультурные процессы в Казахстане во второй половине XIX – начале XX веков» проанализированы механизмы этнокультурных процессов в среде казачества, крестьян-переселенцев на фактическом материале описаны формы взаимовлияния двух культур в конкретных исторических условиях. Рассмотрена концепция этнокультурного образования и дана оценка ее развитию в Республике Казахстан. Проанализировано проведение внеклассного мероприятия ««Единство Казахстана - в дружбе народов» как компонент этнокультурного образования. Гармоничные межэтнические отношения Казахстана – результат взвешенной и мудрой политики государства. Данный факт обеспечил добрососедские отношения между Казахстаном и Россией.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. В результате длительного процесса взаимоотношений русского и казахского народа между ними сложилась особые этнокультурные и экономические отношения. Культурного взаимодействия России и Казахстана опирается на исторический опыт двустороннего сотрудничества, административного и персонифицированного. Кроме того, история взаимоотношений между Россией и Казахстаном подтвердила наличие у стран широких возможностей для развития плодотворных межгосударственных и межличностных отношений, основанных на уважении национальной самобытности, в условиях исторически сложившегося культурного и языкового пространства, актуальность чего возрастает в условиях глобализации.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Материалы работы могут использоваться при подготовке лекций и семинаров в вузах, при подготовке учебных пособий, посвященных как общим проблемам истории Казахстана и России, так и конкретным вопросам истории региональных и трансграничных отношений.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Потанин, Г. Заметки о Сибирском казачьем войске // Г.Н. Потанин. Исследования и материалы. - Алматы: Дайк-Пресс, 2006. – С. 303-330.
2. Толыбеков С.Е. Кочевое общество казахов в XVIII – начале XX вв. - А., 1971. – 634 с.
3. Сундетов С. Проникновение и развитие капиталистических отношений в казахском ауле в конце XIX – начале XX в. (по материалам северных областей). - Алма-Ата, 1964. – 292 с.
4. Таштемханова Р.М. Переселенческая деревня и ее взаимосвязи с казахским аулом во второй половине XIX – начале XX века (на материалах Семиреченской области). 1994. - 195 с.
5. Козыбаев М.К. Казахстан на рубеже веков. Поиски и размышления. А., 2000. – 340 с.

Год защиты дипломной работы: 2021.

Составитель: Абуов Н.А.,
зав. кафедрой «ИКуСГД», к.и.н., доцент

4 БӨЛІМ.
ТУРИЗМНІҢ ҚАЗАҚСТАНДА ДАМУЫ

РАЗДЕЛ 4.
РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В КАЗАХСТАНЕ

СОВРЕМЕННЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА С ПРИМЕНЕНИЕМ ИНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГИЙ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТУРИСТСКОГО РЫНКА

Ереженин О.Л.,
образовательная программа 5B090200 «Туризм»

ЦЕЛЬ. Рассмотрение информационных технологий в управлении предприятиями сферы туризма.

ЗАДАЧИ. Рассмотреть сущность теоретических аспектов информационных технологий в туризме; проанализировать современное состояние использования информационных технологий в индустрии туризма и гостеприимства; изучить практический опыт применения информационных систем.

АКТУАЛЬНОСТЬ состоит в том, что информатизация, то есть проникновение современных информационных компьютерных технологий в различные сферы человеческой деятельности, на сегодняшний день оказывается едва ли не единственным фактором повышения эффективности технологических процессов разработки и реализации туристского продукта, важность которого еще не до конца осознана многими организациями, предприятиями и учреждениями российской индустрии туризма. Фирмы, вовремя сумевшие осознать роль информационных ресурсов и компьютерных технологий в организации и ведении турбизнеса, оценившие предоставляемые ими возможности, а затем внедрившие и использовавшие их в повседневной работе, не только оптимизировали производство и реализацию своих продуктов, но и приобрели конкурентные преимущества, позволившие им выжить в условиях кризиса. Успешное функционирование любой фирмы на рынке туристского бизнеса практически невозможно без использования современных информационных технологий. Специфика технологии разработки и реализации турпродукта требует таких систем, которые в кратчайшие сроки предоставляли бы сведения о доступности транспортных средств и возможностях размещения туристов, обеспечивали бы быстрое резервирование и бронирование мест, а также автоматизацию решения вспомогательных задач при предоставлении туристских услуг (параллельное оформление таких документов, как билеты, счета и путеводители, обеспечение расчетной и справочной информацией и др.). Это достижимо при условии широкого использования в туризме современных компьютерных технологий обработки и передачи информации. Индустрия туризма настолько многолика и многогранна, что требует применения самых разнообразных информационных технологий, начиная от разработки специализированных программных средств, обеспечивающих автоматизацию работы отдельной туристской фирмы или отеля, до использования глобальных компьютерных сетей.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА заключается в рекомендациях для продвижения интернет-рекламы в сфере туризма и представлены методы достижения высоких позиций в поисковых системах.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. В данном исследовании основным методом является количественный и качественный контент-анализ, кроме того, в исследовании использованы такие методы как: сравнение, работа с документами, интерпретация полученных данных, описательный метод.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В первом разделе дипломной работы изучено использование интернет-технологий в маркетинге туризма, описаны пути совершенствования использования интернет-технологий в сфере туризма в мире, и в

Республике Казахстан в частности. Так же проанализированы наиболее посещаемые потенциальными туристами туристские сайты и описаны особенности туристских электронных магазинов. Второй раздел посвящен анализу типовых подходов к построению системы бронирования туроператорской компании, описаны технологии и варианты online бронирования туров, основные виды систем бронирования, глобальные системы бронирования и основные системы резервирования. С целью анализа работы систем бронирования были рассмотрены функциональные возможности таких систем, как: TezTour Натапи-Турс РВБ-Алеан TravelHero и другие.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Рассмотрены и проанализированы основные направления использования современных компьютерных технологий в социально-культурном сервисе и туризме. Показаны роль и влияние информационных технологий на развитие туристического и гостиничного бизнеса. Изложены возможности и преимущества использования глобальных систем бронирования и резервирования туристических услуг Galileo, Amadeus, Worldspan в условиях становления российского рынка туризма и гостеприимства. Рассмотрены пути использования Internet и перспективы внедрения электронной коммерции в области социально-культурного сервиса и туризма. Показаны направления использования мультимедийных технологий в социально-культурном сервисе и туризме. Изложены существующие подходы в области автоматизации гостиничного бизнеса. Рассмотрены наиболее известные зарубежные и отечественные разработки по комплексной автоматизации деятельности гостиничных комплексов.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Заключается в том, что результаты исследования могут быть использованы при разработке учебных курсов по использованию Internet-ресурсов в области туризма и в гостиничном бизнесе.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Морозов М.А. Информационные технологии в социально-культурном сервисе и туризме. Оргтехника / М.А. Морозов, Н.С. Морозова. – М.: Изд. центр «Академия», 2002. – 240 с.
2. Единая туристическая информационная система [Электронный ресурс]. – <http://www.etis.ru>.
3. Официальный сайт департамента туризма минэкономразвития России [Электронный ресурс]. – <http://www.russiatourism.ru>.
4. Реклама и маркетинг в Интернете / Томас Кеглер, Пол Доулинг, Бренд Тейлор, ДжошуаТестерман / Пер. с англ. – М.: Альпина Пабlisher, 2003. – 640 с.
5. Подлипалина Н. Онлайн-общение на службе вашей компании. Чат как инструмент маркетинга, рекламы и PR // Интернет-маркетинг. – 2003. – № 4 (16). – С.11–21.

Год защиты дипломной работы: 2019.

*Составитель: Кирющенко Е.В.,
старший преподаватель кафедры «Экономика и учет»*

РАЗРАБОТКА ТУРИСТИЧЕСКОГО ГЕОИНФОРМАЦИОННОГО ПОРТАЛА ПО ДОСТОПРИМЕЧАТЕЛЬНОСТЯМ СЕВЕРО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ

*Казбаев В.Е.,
образовательная программа 6В06102 «Информационные системы»*

ЦЕЛЬ дипломного проекта является разработка туристического геоинформационного портала по достопримечательностям Северо-Казахстанской области.

ЗАДАЧИ. Исследовать предметную область; спроектировать функциональную модель проекта; разработать интерфейс портала; разработать функционал геоинформационного портала; произвести расчет экономической эффективности проекта.

АКТУАЛЬНОСТЬ определяется тем что, в настоящее время, увеличение социального общения и обширного развития туризма в Республики Казахстан, дает необходимость в консолидации сообщества, которое объединяет интерес к нашему региону. Наиболее существенное развитие в привлечении к нашей области как туристическому краю, было сделано при помощи возрождения сакральных мест и развитию инфраструктуры туризма. Созданы зоны для отдыхающих в непосредственной близости к туристическим объектам. Дальнейшее развитие будет неизбежно связано с необходимостью привлечения туристов посредством обширного предоставления информации по всем объектам в сети интернет. Существенные достижения в привлекательности региона получены при создании современных технологических объектов, с использованием общепринятых практик по аналогии с зарубежными примерами. Для дальнейшего активного развития необходимо более доступное предоставление информации ко всем туристическим объектам региона, и не только. Туристический геоинформационный портал предоставляет информацию о местах региона, с которыми необходимо не только познакомиться, прочитав историю об объекте. Но и обязательно увидеть вживую каждый из них. Портал необходим для понимания и изучения исторического аспекта региона, а также для помощи в привлечении туристов как из других регионов Республики Казахстан, так и из зарубежа.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Состоит в том, что впервые предлагается разработка туристического геоинформационного портала по достопримечательностям Северо-Казахстанской области.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. При написании дипломного проекта использовались следующие методы исследования: методы объектного анализа; синтеза; обобщения.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Тема дипломного проекта «Разработка туристического геоинформационного портала по достопримечательностям Северо-Казахстанской области». Дипломный проект посвящен разработке туристического геоинформационного портала по достопримечательностям Северо-Казахстанской области. В главе «Использование возможностей геоинформационного портала в туристической сфере» содержится обзор туристических геоинформационных порталов, в который входят подразделы: роль интернет порталов в развитии туризма и инфраструктура пространственных данных в геоинформационных порталах. Анализ создания туристических геоинформационных порталов, в который входят подразделы: виды предоставления данных и требования к системе управления туристического портала. В главе «Практически аспекты разработка туристического геоинформационного портала» прорабатываются этапы создания веб-ресурса, а именно программная архитектура геоинформационного портала и интерфейсы. Также в разделе структура и функционал геоинформационного портала: структурная модель

портала и функциональные возможности геоинформационного портала. В дополнение к этому, произведено обоснование экономической эффективности проекта.

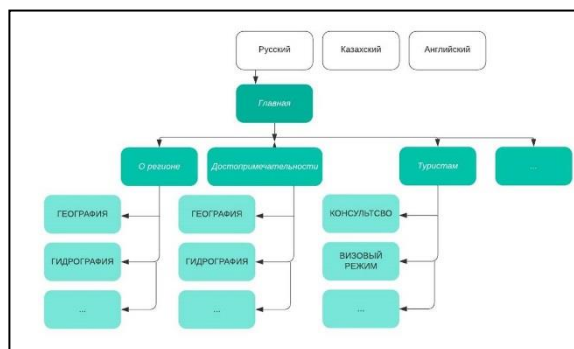

Рисунок 1 Структура портала

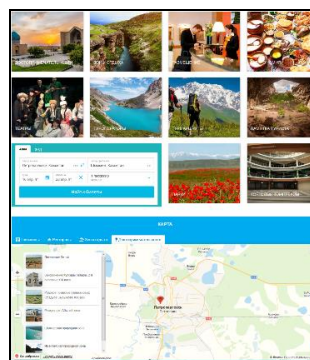

Рисунок 2 Блоки на главной странице

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Данный дипломный проект показал, что должен быть полезен в качестве интерактивного онлайн руководства для туристов. Это позволит предоставить как пространственную, так и не пространственную туристическую информацию. Приложение может помочь потенциальным отечественным и иностранным туристам заранее спланировать свой тур во времени и с большей пространственной детализацией своего маршрута. Также в будущем функциональная сторона проекта может быть расширена, согласно новым требованиям туристического сообщества. Развиваясь и расширяя свою деятельность, портал имеет все инструменты для консолидации туристов региона.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Практическая значимость дипломного проекта, заключается в разработке портала, который может быть использован всеми, кто проявляет интерес к нашему региону, как турист или исследователь.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Геоинформационный портал [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://www.artwell.ru/services/geoinformatsionnyy-portal>. (20.03.2021)
2. Йованович, В. Использование ГИС в обеспечении туризма и разработке веб – порталов [Текст] / В. Йованович // Международный журнал по информационным технологиям. – Белград, 2013. - С. 2-6
3. Руководство по созданию региональных туристских сайтов // АО «НК «KazakhTourism». – Астана, 2017.
4. Мигель, Р. Общая архитектура для географических информационных систем. [Текст]. - Ла-Корунья: университет Корунья, 2013. - 6 с.

Год защиты дипломной работы: 2021.

Составитель: Ушакова Е.В.,
старший преподаватель кафедры «Информационно-коммуникационные технологии»

5 БӨЛІМ.
ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ МЕН ФОЛЬКЛОРЫ

РАЗДЕЛ 5.
ФОЛЬКЛОР И КАЗАХСКАЯ ЛИТЕРАТУРА

М. ӘУЕЗОВ ТРАГЕДИЯЛАРЫНДАҒЫ ӘЙЕЛ ТАҒДЫРЫ

Бактыбаева А.Ж.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Жұмыстың негізгі мақсаты – көрнекті жазушы, драматург М. Әуезов шығармашылығындағы әйелдер тағдыры мен бейнесінің жасалу ерекшеліктерін, авторлық ұстанымды ғылыми тұрғыдан талдау, өзіндік шығармашылық даралығын айқындау.

МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсаттарды орындау үшін төмендегі міндеттер қойылды: көркем әдебиеттегі драматургия туралы түсінікті тереңінен талдау; М. Әуезов драматургиясының тақырыптық материалдарын бірнеше салаға бөлу және анықтау; қаламгер драмасындағы әйел бейнесінің рухани, эстетикалық мәніне көңіл бөлу, қазақ әйелі тағдырының суреттелуіндегі қоғамдық, ұлттық көзқарас пен түсінік-пайымды саралау.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Әлемдік мәдениетке қазақ халқы қандай көркемдік игіліктер қосты дегенде, ауызға алынар есімнің бірі – Мұхтар Әуезов. Ол - әлемдік құбылыс. Мұхтар Әуезов - шығармалары ұлттық шеңберден шығандап көтеріліп, әлемдік мәдениеттің қымбат қазынасына толымды қор болып қосылған ұлы суреткер. М. Әуезов драматургия саласында көп еңбек еткен. Мұның бірнеше себептері бар. Халық әдебиетінде, фольклорда форма жағынан драматургияға жақын нұсқалар көп еді. Батырлар жырында толғаулар мол. Салт өлеңдері, беташар, сыңсу, жар-жар, жоқтау түрі, мазмұны жағынан драмалық шығармалармен ағайындас. М. Әуезов сияқты қаламгердің шығармашылығындағы драмалық туындыларды зерттеп, ғылыми негізде ой-пікір айту – тақырыпты зерттеудің қажеттілігін көрсетеді. XX ғасырға дейін қазақтың халық әдебиетінде драматургияға өзек болатын мол қазына жиналды. Осы байлықты игерген қаламгер - М. Әуезов. Ол халық әдебиетінен нәр алды. Әрине, қазақтың көшпелі өмірі, қаланың болмауы драматургияның дамуына кедергі жасады. Қазақ тұрмысындағы сауық түрлері, қыз ұзату салтанаты, алтыбақан ойындары тұңғыш драмаға енгізілді. Қазақ әсемдік ойы тарихында ерекше құбылыс – М. Әуезов туындылары идеялық-көркемдік, бейнелік, жанрлық ретпен де, ізденіс өрістері, қаламгерлік эволюция тұрғысынан да ақтара қарап, саралауды талап етеді. М. Әуезовтің драмалық шығармалары зерттеулерде мазмұн жүйесіне қарай негізгі үш тақырыпқа бөліп қарастырылған. Оның алғашқысы белгілі халықтық жыр-дастандардың сюжетін негізге алып жазылған туындылар, екінші топтағы шығармалар тарихи тақырыпты қозғайды. Бұдан өзге пьесалардың көпшілігі қаламгердің өз кезіндегі қоғамдық мәні бар оқиғаларға арналған. Осы орайда қаламгердің өзіндік ерекшелігі, қолтаңбасы, суреттеу шеберлігі, кейіпкерді даралай білу шеберлігі көрінеді. Әйел образы мен тағдырын суреттеуде сыртқы сұлулығынан гөрі психологиялық жақтан жан-дүниесіне үңіліп, таза-терең шынайылықпен бейнелеу - М. Әуезовке аса маңызды болған.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. М. Әуезовтің драмалық шығармаларындағы қазақ әйелі образының жасалуы, оның қоғамдағы орны мен рөлі туралы деректер зерделеніп, қаламгердің әйел образын суреттеудегі шеберлігі мен өзіндік стилі айқындалды. Әйелдер тағдыры, олардың жан-дүниесі, рухани танымы, нәзік жандарындағы психологиялық өзгеріс қырлары зерделеніп, ұлттық ерекшеліктер сыры ашылды.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Жұмысты жазу барысында салыстырмалы талдау, тұжырымдау, жүйелілік, сараптама, сипаттама жинақтау әдістері пайдаланылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. «М. Әуезов трагедияларындағы әйел тағдыры» тақырыбындағы диплом жұмысы кіріспе, үш тарау, бірнеше тарауша және қорытындыдан тұрады, соңында пайдаланылған әдебиет тізімі берілген. Жұмыста қазақ драматургиясының тарихы, тақырыптық-идеялық, көркемдік мәселелері қарастырылған. Әуезов драматургиясының дарашылдығы мен жаңашылдығы, ұлттық әдебиетке қосқан тың серпіні мен иірімдері айғақталып, «Еңлік-Кебек» пьесасы талданады. Драматургтің «Бәйбіше-тоқал», «Қарагөз» пьесаларындағы әйел тағдыры мәселесі сөз болады.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. XX ғасыр драматургтерінің қаламынан туған көркем туындылардағы әйелдер бейнелері әдеби үрдіске эстетикалық, этикалық, моральдық тұрғыда зор ықпалын тигізген шығармалар болды. М. Әуезовтің әйел болмысы мен характерін ұлттық мінезге сай етіп жан-жақты нәзіктікпен ашудағы дара қолтаңбасы бар.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Аталмыш жұмыстың нәтижесін XX ғасыр басындағы қазақ әдебиеті және қазіргі кезең әдебиетінің тарихы пәндерін оқыту барысында көмекші құрал ретінде қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Нұрғалиев Р. Әуезов және Алаш // М. Әуезов XX ғасырдың ұлы жазушысы және гуманисті. – Алматы: Ғылым, 1997. – 256 б.
2. Қалижанов У. Әуезов әлемі // М. Әуезов қоры. – Алматы: Мектеп, 2012. - 231 б.
3. Нұрқатов А. М. Әуезов. Монография. – Алматы: Мектеп, 1990. - 310 б.
4. Нұрғали Р. Трагедия табиғаты. Мұхтар Әуезов - драматург. – Алматы: Жазушы, 1968. - 158 б.
5. Тәжібаев Б. Қазақ драматургиясының дамуы мен қалыптасуы. – Алматы: Санат, 1971. - 415 б.
6. Күмісбаев Ө. Әуезов және әдебиет әлемі. – Алматы: Жазушы, 1997. - 350 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Кулибекова Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

МАХАМБЕТ ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ РУХАНИ-АЗАТТЫҚ ИДЕЯ

Бейсембаева Г.Р.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Махамбет поэзиясындағы азаттық идея тамырын анықтау.

МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсаттарды орындау үшін төмендегі міндеттер қойылды: азатшыл ақын Махамбеттің тәуелсіз әдебиеттің қалыптасуы мен дамуына қосқан өзіндік үлесін бағамдау, орнын айқындау; М. Өтемісұлы поэзиясында айрықша орын алған рухани-азаттық идея белгілерін өлеңдеріне талдау негізінде айқындап, шығармаларындағы күрескерлік рух идеясын көрсету.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Махамбеттің ақындығы дәстүрлі поэзия мен жаңа үлгідегі әдебиеттің бөлек бір арнасы ретінде бағалы. Ақынның ұлт-азаттық көтеріліс тарихына қатысын, өмірбаян деректерін, шығармашылық мұрасын өлең үлгісі өрнегі жөнінен өзіндік тұрғыда ғылыми негізделген іргелі ілім - махамбеттану қалыптасып дамиды.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Кертартпа отарлау саясатының әсерінен есімдері ел аузына еліміз егемендік алғаннан кейін ғана түсіп, халқымыздың қалаулы ұлдарына айналған аға буын өкілінің бірі – Махамбет Өтемісұлы сияқты аталмыш ақынымыз – қазақ әдебиеті тарихында айрықша орын алатын, әдеби мұрасы әр уақыттың әділ бағасын алу үшін сан қайта сараланған ірі қаламгеріміздің бірегейі. Махамбет Өтемісұлының шығармашылық мұрасының қазақ әдебиеті тарихындағы орны өзгеше бөлек. Махамбеттің ақындығы дәстүрлі поэзия мен жаңа үлгідегі әдебиеттің бөлек бір арнасы ретінде бағалы. Махамбет шығармашылығы XX ғасырдың басынан басылым көріп, зерттеушілер назарында болды. XIX ғасырдағы ұлт-азаттық көтеріліс оқиғалары Махамбет поэзиясынан кең көрініс тауып, көтеріліс айнасы ретінде бағаланып, ақынның өзіндік стилі, көзқарасы, дүниетанымы жан-жақты зерделенді. Қазақ әдебиетіндегі отарлық сарынның туып, қалыптасып, даму тарихы және Махамбет шығармаларындағы отарлық езгінің суреттелу жайы бүгінгі жаңарған тәуелсіз көзқарас тұрғысында әдебиеттегі отарлық сарын аясында кешенді түрде тарихи-әдеби зерттеу нысанына алынды. Махамбет ақынның өткір сөздері – қазақтың қаһармандық әдебиетінің отаршылдыққа, ұлттық қанауға қарсылық білдірудегі ең жарқын айбарлы беттері. 1836-1838 жж. ұлт-азаттық күрестің рухани көсемі ретінде Махамбет «ат үстінде аз ұйықтап, көп жортып» жауынгер-сарбаз хақында өзін ірі қайрат пен батырлықтың иесі ретінде танылып, тарихтан айқын орын алды.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Диплом жұмысын жазу барысында сипаттама, жинақтау, талдау әдістері пайдаланылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. «Махамбет поэзиясындағы рухани-азаттық идея» тақырыбындағы диплом жұмысы кіріспе, негізгі үш тарау, қорытындыдан тұрады. Бірінші тарауда Исатай-Махамбет бастаған көтерілістің тарихи мәні мен көркем әдебиеттегі маңызы қарастырылған. Екінші тарауда М. Өтемісұлының әдеби мұрасының зерттелу, жиналу, жариялану мәселелері сөз болады. Үшінші тарауда ақын поэзиясының тақырыптық-көркемдік ерекшеліктеріне талдау жасалған. Қорытынды бөлімде зерттеу бойынша ой-пікірлер тұжырымдалып, жұмыс негізінде түйіндер жасалған, соңында пайдаланылған әдебиет тізімі берілген.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. М. Өтемісұлы, Ш. Қанайұлы, М. Мөңкеұлы, Д. Бабатайұлының шығармаларындағы әлеуметтік-саяси шындық кезең оқиғаларымен тікелей байланыста алынған; XIX ғасырдағы ұлт-азаттық идеяға құрылған шығармалардың мәні ашылып, ғалымдардың зерттеу еңбектерінің негізінде зар заман өкілдері шығармаларының қазіргі кезең әдебиетінде алатын орны айқындалды; Махамбеттану және қазақ әдебиеттану мәселелерінің өзара тығыз байланыста алынып зерттелуі қажет.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Жұмыстың нәтижесін «XIX ғасыр әдебиеті» пәні бойынша оқылатын дәрістерде, практикалық сабақтарда әдебиет тарихы мәселелерін жаңғырған көзқарастар негізінде жаңаша оқытуда кеңінен қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Мәдібай Қ. XIX ғасырдағы қазақ әдебиеті 2-кітап. – Алматы: Қазақ университеті, 2004. – 269 бет.
2. Өтемісұлы Махамбет. Шығармаларының төрт томдық академиялық жинағы. 1-том. Өлеңдері мен күйлері / Құрастырғандар: Ахметов З.А., Егеубаев А.Қ., Раев Қ.М. - Алматы: Ғылым, 2003. - 448 бет.
3. Сүйіншәлиев Х. XIX ғасыр әдебиеті. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 360 бет.
4. Омарұлы Б. Зар заман әдебиеті. – Астана: Елорда, 2005. – 370 бет.
5. Әбдиманұлы Ө. Қазақ әдебиетіндегі ұлт-азаттық идея. – Алматы: Қазақ университеті, 2007. – 323 бет.
6. Жүсіп Қ. Махамбеттану мәселелері. - Алматы: Асем-систем, 2003. - 256 бет.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Кулибекова Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

ЖАҒЫПАР МУСИН – ТІЛ БІЛІМІНІҢ НЕГІЗІН САЛУШЫ

Берік Г.Б.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Ж. Мусиннің қазақ тіл біліміне мұра етіп қалдырған ғылыми еңбектеріне шолу жасай отырып, ғалым туралы салиқалы сөз, салмақты ой тастау.

МІНДЕТІ. Қазақ тілінің лексикологиясына, контрастивті лингвистика мәселелеріне байланысты еңбектерді саралап, ғалымның жазған антонимдік сөздігіне талдау жасап, ғылыми мұраларының бүгінгі күн үшін өзектілігін анықтау.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақ халқының мәдени, рухани өмірінде орны ерекше ерен тұлғалар аз емес. Оларды мақтанышпен атай аламыз. Ғасырлар бойғы халық қазынасы болып келген қазақ тілінің қыры мен сырына ерекше мән беріп, егжей-тегжейлі зерттеген ғалым ағаларымыз баршылық. Солардың бірі – филология ғылымдарының кандидаты Жағыпар Мұсаұлы Мусин. Жағыпар Мусиннің лингвистика саласына арнап жазған ұлан ғайыр еңбегін өскелең ұрпақ санасына жеткізу диплом жұмысының өзектілігін танытады. Сонымен қатар, қазіргі тіл білімінің ғалымға байланысты еңбектерге зәрулігі біздің тақырыпты таңдауымызға себеп болып отыр.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Жағыпар Мусиннің тілдік тұлғасын, қазіргі қазақ тілінің лексикологиясына, контрастивті лингвистика мәселелеріне байланысты зерттеулерін талдау арқылы ғылымға таза үлес болып қосылғандығы анықталады. Қазақ тілінің антонимдік сөздіктің алғашқы авторы екендігі, сөздіктің құрылымы мен ерекшеліктері талданады. Ж. Мусиннің тілдік тұлғасы сараланып, еңбектерінің бүгінгі күн үшін өзектілігін анықталады.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Ғылыми ой-пікірлерді баяндау, жинақтау, талдау, ғылыми сипаттама әдістері басшылыққа алынды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Жағыпар Мұсаұлы Мусин – белгілі лингвист, ғалым, «Қазақтың ұлттық шешендік өнері», «Тарих және ономастика», ҚазКСР Білім министрлігінің тапсырысы бойынша шығарылған қазақ тілі антонимдерінің тұңғыш сөздігінің авторы. Ж. Мұсаұлы көпмағыналық, туынды сөз, аталым теориясына қатысты ой-пікірдерінде жаңа ұғым пайда болатынын айтып өткен. Бұл ғалым-ұстаздың даналығының, көрегендігінің айғағы. Саналы ғұмырын лексикология, семасиология, контрастивті лингвистика, сөзжасам, тіл теориясы және тіл әдістемесі, шешендік өнер салаларына еңбек сіңірген ғалым. Ғалымның білім, ғылым саласындағы еңбектері көзінің тірісінде жоғары марапатқа ие болды. 1962 жылы «Тың жерді игеру үшін» медалімен, 1976 жылы ғылым және ағарту саласындағы еңбегі үшін КСРО Жоғарғы Кеңесі Президиумының Жарлығымен «Құрмет белгісі» орденімен, 1978 жылы – «Қазақ КСР халық ағарту ісінің озық қызметкері» белгісімен, 1990 жылы ҚазКСР Жоғарғы Кеңесі Президиумының Жарлығы бойынша «Еңбек ардагері» медалімен, 2004 жылы «Ұлы Отан соғысындағы жеңістің 60 жылдығына» медальдарымен арнайы марапатталады.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Жағыпар Мұсаұлын қандай қадамға болсын ұлт мүддесі жетелдеп отырған. Педагог – «күл» деген сөздің негізінде шыққан, ал ұстаз – титулдық атау. Жағыпар Мұсаұлының ғылымы да, қайраткерлігі де, сабағы да ұстаздыққа, ұлт ұстаздығына бағышталып жатты. Саналы ғұмырын лексикология, семасиология, контрастивті лингвистика, сөзжасам, тіл теориясы және тіл әдістемесі, шешендік өнер салаларына еңбек сіңірген ғалым. Ол осы титулға лайық. «Елінді танытқың келсе, аяулы азаматтарыңды ардақта» демекші, ортақ мүдде көздеген ұстаз-ғалымдарымыздың өмірі көпке өнеге, істерін жалғастыру арттағыға аманат.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Жұмыс алдағы уақытта жоғарғы оқу орындарының «Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығында оқитын студенттер мен мектеп мұғалімдеріне көмекші құрал болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Қариялар азайып бара жатыр... // Ф.ғ.к., доцент Мусин Жағыпар Мұсаұлының 80 жылдық мерейтойына арналған «Дара тұлға» атты Республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары. - Көкшетау, 2011. - 349 б.
2. Т. Жұрынқызы. Ел дегенде еміренген, тіл дегенде тебіренген // Ф.ғ.к., доцент Мусин Жағыпар Мұсаұлының 80 жылдық мерейтойына арналған «Дара тұлға» атты Республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары. - Көкшетау, 2011. - 143-146 бб.
3. Мусин Ж. Тарих және ономастика. – Астана, 2001. – 156 б.
4. Мусин Ж. Қазақ шешендік өнері. – Көкшетау, 2004. - 165 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Есмамова М.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

ШӘКӘРІМ ҚҰДАЙБЕРДІҰЛЫНЫҢ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ТІЛДІК БІРЛІКТЕРДІҢ ЛИНГВОМӘДЕНИ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Даньяров Д.Н.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Шәкәрім шығармаларындағы этнографиялық лексиканы зерттеу негізінде тіл тарихы мен тіл табиғатының мәдениетпен тығыз байланыстылығын, сабақтастығын дәлелдеу.

МІНДЕТІ. Шәкәрім шығармаларындағы этнографизмдерді этнолингвистикалық зерттеу арқылы анықтау. Шәкәрім шығармаларындағы лингвомәдени деректер ретіндегі материалдық мәдениет лексикасының тілтанымдық мәнін анықтау; рухани мәдениет лексикасының тілтанымдық мәнін анықтау.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Ана тіліміздің асыл қазынасы және ұлттық мәдениетіміздің мұрасын Шәкәрім шығармаларының лексикасы негізінде таныту, тарихи, мәдени, рухани тұрғыдан жан-жақты зерттеу жұмыстың өзектілігі болып табылады.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Шәкәрім шығармаларында лингвомәдени деректер ретіндегі материалдық және рухани мәдениетке қатысты этнографизмдер нақты тілдік деректер арқылы анықталды, олардың этномәдени мәні ғылыми негізде тұжырымдалды.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Зерттеу барысында салыстырмалы-тарихи әдіс, баяндау, салыстыру сипаттау, этимологиялық және этнолингвистикалық зерттеу, топтау, жүйелеу әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Тіл мен мәдениеттің байланысы тіл ғылымында ерекше орынға ие. Екі фактордың тоғысуы нәтижесінде пайда болған тілдік деректер ұлт мәдениетін немесе ұлт тарихын, халықтың қоғамдық өмірін бейнелеп қана қоймай, ана тілінің сөздік қоры байлығының көрсеткіші ретінде де танылады. Себебі, тіл мен мәдениеттің атауына ұйытқы болған этнографиялық лексика – ана тілі байлығының бір бөлшегі. Мәдениеттің негізгі қызметі – халық мәдениетімен сабақтас. Этнолингвистиканың барлық тілдерге қатысты әмбебап ғылымы екендігін кейінгі жылдардағы зерттеу еңбектерде көріне бастаған жалпы словян, роман, герман этнолингвистикасы сияқты топтарға бөліп қарастырып көруге де болады. Бұлар сияқты түркі этнолингвистикасы да өз алдына зерттеу объектісі бола алатын үлкен бір сала. Өйткені, түркі халықтары өздерінің қалыптасу, құралу, өну-өсу дәуірінде ұзақ жылдар бойы экономикалық, шаруашылық, мәдени, саяси-әлеуметтік жағынан ұқсас жағдайда қатар дамыды. Ал, бүгінгі таңда ғылыми негізі жан-жақты қалыптаса бастаған қазақ этнолингвистикасы өзіндік ерекшелігімен, алдына қойған айқын мақсатымен таныла, нақтылана бастаған сол саланың бірі екендігі сөзсіз. Этнолингвистика ғылымының зерттеу объектісі болып табылатын этнографизмдер – ұлт тілінің негізгі көрінісі, этностың мәдени-рухани өмір сабақтастығын бейнелеп, болашаққа дәріптеп, жеткізуші халық мәдениетінің шынайы тілдік көрсеткіші болып табылады. Осындай тілдік көрсеткішті деректер бағзы заманнан ата-бабалар тілінен бастау алып, күні бүгінге дейін сан ұрпақтың санасына қаймағын бұзбай кене ауыз әдебиеті үлгілерімен, акын-жазушыларымыздың шығармалары арқылы сол қалпында жетуі, әрине ана тілдің ғажап құбылысы кумулятивтік қасиеті деп білеміз. Қазақ лексикасындағы тағам атаулары халықтың материалдық мәдениетін танытатын деректер көзі, әрі ұлт тілінің байлығын танытатын маңызды көрсеткіштері болып табылады. Зерттеу барысында тіл тарихы мен тіл табиғатының мәдениетпен тығыз байланыстылығы, тілдің кумулятивтік қыры негізге алынып, зерттеу мақсаты мен жинақталған тілдік материалды топтап талдаудың қағидалары, құрылымы бір арнаға

тоғыстырылып, жан - жақты зерттелді. Халқымыздың материалдық және рухани мұрасын өз бойына сақтаған этномәдениетінің әр түрлі қырларын (тарихи, этнографиялық, мәдениеттану т.б.) зерттеу ақынның шығармаларында өз жалғасын тауып, жан-жақты қарастырылды.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Шәкәрім шығармаларындағы ұлттық-мәдени, ұлттық-дүниетанымдық мақсатта қолданылған этноатаулардың халық тарихын, салт-санасын білдіруде халқымыздың қоғамдық өмірінен, тұрмыс жағдайынан мәлімет берудегі маңызы айрықша. Ақын шығармаларына ортақ сипат беретін қазақ түсінігіне тым жақын әрі қастерлі таным бар. Шәкәрім Құдайбердіұлы шығармалары – өзінің тарихи құндылығы, этнографиялық деректілігімен қазақ қоғамының өткен кезеңіндегі дәуірлік сипатын толық тұлғалайтын танымы терең туындылар. Бұл тұрғыдан алғанда ақын шығармалары халық дәстүрінің кешегі-бүгінгі түсінігін танытып, ұлттық реңкін дараландырумен де құнды.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Аталмыш жұмыстың нәтижелерін «Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығында оқитын студенттерге, магистранттарға зерттеудің негізгі материалдарын түркология, этнолингвистика мен лингвомәдениеттану салаларында қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Қайдаров Ә. Этнолингвистика // Білім және еңбек, 1985, №10. – 23 б.
2. Манкеева Ж.А. Мәдени лексиканың ұлттық сипаты. - Алматы: Ғылым, 1997. – 272 б.
3. Қайдаров Ә.Т. Қазақ тілінің өзекті мәселелері. - Алматы: Ана тілі, 1998. – 412 б.
4. Жармұхамедов М., Дәуітов С. Шәкәрім шығармалары. - Алматы: Жазушы, 1988. – 560 б.
5. Жанпейсов Е.Н. Этнокультурная лексика казахского языка (на материале произведения М. Ауэзова). - Алма-Ата: Наука, 1989. – 168 б.
6. Жолдасбаев С. XV–XVIII ғасырлардағы қазақ халқының материалдық мәдениеті. Алматы, 1975. – 236 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Синбаева Г.К.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының аға оқытушысы, магистр*

ҚАЗАҚ БАЛАЛАР ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ ФОЛЬКЛОРЛЫҚ ДӘСТҮР

Досмуканова М.М.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Жұмыстың негізгі мақсаты – балалар фольклорының жасалу ерекшеліктерін ғылыми тұрғыдан талдап, баға беру.

МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсаттарды орындау үшін төмендегі міндеттер қойылды: «балалар фольклоры» термині ауқымындағы жанрлық түрлерді тоғыстыра қарастыру; ғұрыптық фольклорды оның көп қырлы байланыстарын (этнография, пәлсапа, этнопедагогика т.б.) ескере отырып зерттеу; көркемдік құралдары мен тәсілдеріне көңіл бөле отыра, балалар фольклорының жалпы қазақ фольклорынан алатын орнын анықтау.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Балалар фольклоры – адамзаттың саналы ғұмырындағы қол жеткізген ірі мәдени жетістігінің бір көрінісі болса керек. Отбасылық өмір, бала сүю, оның болашағын болжап, үлкен үміт күту адамзат дамуының ұйытқысына, қоғамдық дамудың мәңгілік мәйегіне айналды. Қазақы отбасының бағзы замандардан бергі даму тарихы тұтастай алғанда, жалпы адамзат қоғамының даму сатыларымен ортақтаса, сабақтаса байланысып жатқанмен, қазақ деген халықтың қалыптасып, өркендеуіндегі түрлі тарихи жағдайларға сәйкес өзінше ерек болмыс танытады. Сондықтан да қазақ отбасы жөнінде жинақталған этнографиялық, фольклорлық материалдар мен зерттеулер қомақты көлем құрайды. Сол мол мұраның алтын арқауы - фольклорлық шығармалар – халық зердесін заман ағымы, ғылымның жаңа талаптары тұрғысынан қайыра саралауға апаратын баспалдақ және осы зерттеудің табан тірер тұғыры да болмақ. Бұл арнадағы шығармаларды фольклордың басқа жанрларынан ерекшелейтін ең басты сипат – оның отбасылық тіршілікпен тікелей байланысты болып келуінде, сол кезеңдерді әдет-ғұрыппен әдіштеп, өлеңмен өрнектеп, әнмен әрлеп, өмір мен өнерді астастырып тірлік сәніне айналдыруында. Сондықтан да ол қай кезде болмасын халық мұрасын құрмет тұтушылар назарынан тыс қалған емес. Сол себептен, ертеден-ақ хатқа түсіп, ғалымдар назарын көптен аударып келе жатқан осы бір арналы жанрлық сала бүгінгі күні де тұтас жүйе ретінде топталып, арнайы зерттеу нысанасына айналуының өзі жұмыстың өзектілігін танытатын бірден-бір заңды құбылыс. Қазақ фольклортану ғылымында бұл тіркес термин ретінде әлі толық қалыптасып кете қоймағанмен де, жалпы халық әдебиетінде балаларға арналған өлең-жырдың бар екендігін ілкі зерттеушілердің барлығы аңдатып кеткен. Қазақ фольклорының бұл арнасын арнайы зерттеу жұмыстың өзектілігін айқындайды. Халық мұрасының танымдық, тәрбиелік мәні шексіз, шектеусіз терең дүние. Және ол тұтастай алғанда жас ұрпақ үшін ғана емес, адам өмірінің барлық кезеңі үшін мәнді, адамзаттың рухани эстетикалық қуатының қайнары.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Қазақтың балалар фольклорын жалпы қазақ фольклорының тұтас жанрлық саласы ретінде қарастыра отырып, оның жанрлық табиғаты, ішкі жанрлық түрлері сараланды, олардың өмір сүру заңдылықтарына барлау жасалды; балалар фольклорының поэтикалық құрылымы, этнографиялық байланыстар типологиясы зерттелді.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Жұмысты жазу барысында салыстырмалы талдау, тұжырымдау, жүйелілік, сараптама, сипаттама, жинақтау әдістері пайдаланылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. «Қазақ балалар поэзиясындағы фольклорлық дәстүр» тақырыбындағы диплом жұмысы кіріспе, үш тарау, бірнеше тарауша, қорытындыдан

тұрады. Жұмыста отбасылық фольклордың ғылыми зерттелу тарихы, тақырыптық-көркемдік мәселелері қарастырылған, балалар поэзиясының түрлері мен ерекшеліктері сөз болады, жанрларға тақырыптық және мазмұндық түрлеріне талдау жасалған. Қорытынды бөлімде зерттеу бойынша ой-пікірлер тұжырымдалып, жұмыс негізінде түйіндер жасалған, соңында пайдаланылған әдебиет тізімі берілген.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Отбасылық ғұрып фольклорының бір саласы - балалар фольклоры бүкіл ішкі рухымен халықтың ежелгі дүниетанымымен, әдет-ғұрып, салт-дәстүрімен, байырғы мәдениетімен тамырлас келетін, бір діннің саласындай мәуелі рухани мұра. Балалар фольклоры - адамзат баласының дүниеге келу, өсіп-өну, тәрбие алу, жетілу кезеңдерін жырлауда өзіндік қалыптасқан көркемдік жүйесі бар поэзиялық шығармалар болып табылады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Жұмыстың нәтижелері мен тұжырымдарын жоғары оқу орындарының филология факультеттерінде өтетін «Қазақ халық ауыз әдебиеті», «Әдебиет теориясы» курстарына қосымша пән ретінде қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Ісләмжанұлы К. Қазақтың отбасы фольклоры. – Алматы: Арыс, 2007. – 332 б.
2. Абылқасымов Б.Ш. Телқоңыр. Қазақтың көне наным-сенімдеріне қатысты ғұрыптық фольклоры. – Алматы: Жалын, 1993. – 160 б.
3. Уахатов Б. Қазақтың халық өлеңдері. - Алматы: Жазушы, 1974. – 386 б.
4. Қасқабасов С.А. Қазақ халық прозасы. - Алматы: Мектеп, 1984. – 270 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Кулибекова Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

АБАЙ ДӘСТҮРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҰЛТТЫҚ ӘДЕБИЕТТІҢ ДАМУЫНДАҒЫ РӨЛІ

Ерсай А.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Қазақ әдебиетіндегі Абайтану ғылымын зерттеудегі М. Дулатов, С. Мұқанов, М. Әуезовтің ғылыми-зерттеу еңбектерінің мәні мен маңызын таныту.

МІНДЕТТЕРІ. Абай шығармаларын талдаған алғашқы еңбектерді саралау; Абай дәстүрінің кейінгі қазақ поэзиясында нақты бір орын алғанын көрсету; Шәкәрім шығармаларындағы Абай дәстүрінің ықпалын анықтап сипаттау; Абай мұраларын зерттеу жолындағы М. Әуезовтің еңбегін таныту.

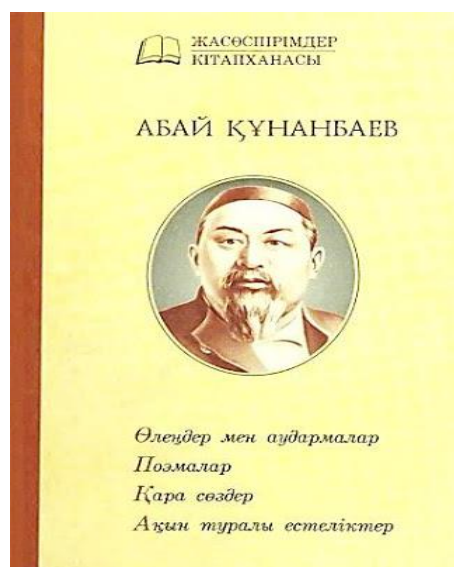
ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақ әдебиетіндегі Абайтану ғылымын зерттеудегі М. Дулатов, С. Мұқанов, М. Әуезовтің ғылыми-зерттеу еңбектерінің мәні мен маңызын таныту.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Әдебиеттану саласындағы Абайтануға қатысты еңбектер біршама жинақталып, сараланды.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Зерттеу жұмысының барысында талдау, жинақтау және салыстыру, жүйелеу, тұжырым жасау әдіс-тәсілдері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. XIX ғасырдағы қазақ әдебиеті мен қазақ қоғамының тарихы арасындағы жанды байланысқа баса назар аударылып, содан туындайтын көркемдік шындық пен тарихи шындықтың аражігіне көңіл бөлінді. Жаңа әдебиет пен дәстүрлі әдебиеттің өзара үндестігі мен көркемдік-эстетикалық бағыттарының аражігі ескеріліп сөз болды. Ғасырдың екінші жартысында пайда болып ұлттық әдебиетті әлемдік мәдени процесс биігіне көтерген Ыбырай Алтынсарин, Шоқан Уәлиханов, Абай Құнанбаев тұлғалары мен олардың әдебиеттегі мәртебелі реформаторлық қызметіне арнайы тоқталып өту қажеттігі бүгінгі таңда аса айқын көрінді. Сондықтан да, ұлттық әдебиеттің өрісін кеңейтіп, өресін биіктеткен бұл ұлы жаңашыл дарындардың дәстүр жалғастығы XX ғасырда да қанат жайды. Мұхтар Әуезов – қазақтардың мәдени және ұлттық тарихында Абайдан кейінгі ең ірі тұлға. Академик Мұхтар Әуезов фольклор, халықтар әдебиеті, жанрлар теориясы, қазіргі әдеби үрдіс жөнінде күрделі терең пікірлер айтқан ғалымдығымыздың үстіне, оқымысты-философиярдың бірнеше буынына сабақ беріп, тәрбиелеп өсірген ғұлама, ұстаз болатын. Қазақтың маңдайына біткен бақыты – ұлы Абай жырларының, дана сөздерінің мәңгі кір шалмас асылдығы сондай – туған халқы тәуелсіздік туын көтеріп, әділет таңы атқанда жаңаша жарқырап, жаңаша жайнап жүректерге даналық нұрын төкті. Біз оның өмірден озғанына бір ғасырға жуық уақыт өтсе де отаршылдық езгісінен шырмалған тотты танымдардан төңкеріп тастап дүниежүзілік деңгейде мақтаныш еттік. Сол айтулы күндерде Абайтану ілімі өз мәртебесінің ең биік шыңына көтерілді. Абай поэзиясының қазақ әдебиеті, тілі, жалпы мәдениеті тарихында үлкен бетбұрыс болуы себепті, бүкіл дүние жүзілік арнадағы ағарту есігін, реализм есігін ашуы себепті бұрынғы поэзиядан мол айырымды болуы заңды да, түсінікті де. Қазақтың жазба әдебиетінің, ірге тасын қалаған, әдеби тілін мүлде жаңа бағытта дамытқан Абай творчествосы басқа дүние, басқа халық мәдениетіне, алып баратын көпір секілді роль атқарды. Оның басты дәлелі орыс, батыс мәдениетін, ілгерішіл, ойшыл философиясын өзі жақсы біліп насихаттарында ғана емес, данышпан поэзия тудыруына; қазақ өлеңін қайта жасап, оған терең ой мен ақыл, сезімді, көрік пен түрді бірдей жүк етіп артуында, әрі соны шебер кетеріп шығуында. Абайдың реалистік дәстүрі XX ғасырдың бас кезіне түрлі салада көрініс береді. Тақырып, мазмұн, маңыз, мақсат, көркемдік, шеберлік, өлеңнің жаңа форма, түрлерін іздестіру, тіл ұстарту, прозалық шығармалардың туу

бастауы, поэзияның поэманың өріс алуы сияқты жаңалықтар әдебиетке молынан еніп, тұрақты қалып ала бастады.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Абайтану ілімінің бастауында қазақтың тағы бір данышпаны Мұхтар Әуезов тұрғаны халқымыздың мақтанышы еді. Абай шығармаларының тұңғыш толық жинағы 1924 жылы дайындалып, ақынның ғылыми өмірбаяны 1924-1927 жылдар аралығында жазылды. Бұл еңбектер 1933 жылы ғана жарық көрді. Абай ғұмырнамасының Мұхтар Әуезов басшылығымен 1927 жылдан 1950 жылға дейін төрт түрлі нұсқауының жазылуы бұл ғылыми еңбектің ауқымы кең құлашты, терең зерттеулі екенін, оған ірі әдебиетші ғалымдар тартылғанын көрсетеді. Абайтану атты ғылыми пән бүгінгі күні жүйеленген, өзіндік қалыптасу тарихы мен даму жолы бар ғылым болып табылады.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Жұмыстың нәтижелері мен тұжырымдарын қазақ әдебиеті бойынша дәрістер мен тәжірибе сабақтарында, арнайы курстарда және мектеп мұғалімдеріне Абай шығармашылығын оқытуда және оқу орындарында арнайы семинар сабақтарын жүргізуде қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Қирабаев С. Абайтанудың кезектегі міндеттері туралы // Абай және қазіргі заман. – Алматы: Ғылым, 1994. – 318 б.
2. Досжан Д. Абай айнасы. – Алматы: Қазақстан, 1994. – 230 б.
3. Мырзахмет М. Абайтану тарихы. – Алматы: Ана тілі, 1994. – 192 б.
4. Ахметов З. Абайдың ақындық әлемі. – Алматы: Ана тілі, 1995. – 272 б.
5. Әуезов М. Абайды білмек парыз ойлы жасқа. – Алматы: Санат, 1997. – 416 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Қадыров Ж.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының профессоры, ф.ғ.к.*

КӨРКЕМ МӘТІНДЕГІ КЕЙІПКЕР АТТАРЫНЫҢ ЛИНГВОКОНЦЕПТУ АЛДЫҚ СИПАТЫ

Жақсылық Ж.Ж.,
6M020500 «Филология» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Көркем мәтіндегі кейіпкер есімдеріне жан-жақты тілдік талдау жасау, есімі жалпыға айналып кеткен аттар сырын, тіл құпиясының адам есімдерінде мол деректің көзі екенін этнолингвистикалық тұрғыдан, яғни кейіпкер есімдерін ұлттық болмыспен сабақтастыра қарастыру. Кейіпкер есімдеріне жан-жақты (лексика-семантикалық, танымдық, сөзжасамдық үлгілері, аттар мен фамилиялардың құрылымдық модельдері) тілдік талдау жасау мақсаты қойылды.

МІНДЕТТЕРІ. Мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды: көркем туындылардағы кейіпкер есімдерін жинақтау; лексика-семантикалық, мағыналық-тақырыптық жағынан топтастыру; жасалым жолдарымен тәсілдерін, құрылымдық үлгілерін анықтау; кейіпкер есімінің жасалу негізі мен мотивін анықтау; мағынасы күңгірт есімдердің шығу төркінін талдау; кейіпкер есімдерінің танымдық ерекшелігін көрсету.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Мәдениеттің құрамдас бөлігі, оны меңгерудің негізгі құралы болып табылатын тіл ұлттық менталитеттің ерекше қырлары мен сырларын, жұмбағы мен құпиясына толы шексіз де шетсіз қасиеттерін ашуда. Осындай тіл құпиясының бір ұшығы көркем мәтіндегі кейіпкер есімдерінің пішім-бейнесі қазақтың қоршаған ортаға деген көзқарасында, тұрмыс-салтында, әдет-ғұрпында, бүкіл ұлттық психологиясы мен логикасында, географиясы мен этнографиясында жатыр. Көркем мәтіндегі кейіпкер есімдерінің семантикасы, генезисімен қолдану ерекшеліктері көп жағдайда өзіндік өзгешеліктер мен саналуандылығы т.б. негізгі белгілерімен байланысты.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Зерттеу жұмысында кейіпкер есімдерінің тілдік ерекшелігі, жалқы есімдердің лингвомәдениеттанымдық ерекшеліктері көрсетілді; көркем шығарма кейіпкерлеріне лақап есімдердің берілуінде ұлттың мәдени болмысы мен ойлау жүйесі, қоршаған дүниені қабылдаудағы ұлттық менталдық танымның ерекшелігі анықталды.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Жұмыста семантикалық талдау, танымдық талдау, жинақтау, топтастыру, баяндау, жүйелеу әдістері пайдаланылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Магистрлік жұмыс кіріспеден, екі тараудан және қорытындыдан тұрады. Соңында пайдаланылған әдебиет тізімі берілді. Диссертациялық зерттеу жұмысының бірінші тарауында көркем мәтіндегі кейіпкер есімдерінің лексика-семантикалық сипаты, көркем мәтіндегі кейіпкер есімдерінің зерттелуі, көркем мәтіндегі кейіпкер есімдерінің мағыналық-тақырыптық топтары және соматикалық атаулардан жасалған кейіпкер аттары, жан-жануар атауларынан туындаған кейіпкер аттары, өсімдік атауларынан туындаған кейіпкер есімдері, көне сөздерден жасалған кейіпкер аттары мен кірме сөздерден жасалған кейіпкер аттары сипатталған. Екінші тарауда көркем мәтіндегі кейіпкер аттарының грамматикалық және танымдық ерекшелігі және көркем мәтіндегі кейіпкер есімдерінің морфологиялық-синтаксистік жасалымы, бір буынды түбірден туындаған кейіпкер аттары, біріккен және кіріккен сөздерден туындаған кейіпкер есімдері, тіркесу арқылы туындаған кейіпкер есімдері және айқындауыш мүше арқылы жасалған кейіпкер аттары, сан-өлшемдік ұғымдардан туындаған кейіпкер аттарымен кейіпкер есімдерінің танымдық ерекшелігі туралы сөз келтірілген.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Біздің зерттеуіміз көркем мәтіндегі кейіпкер аттары болғандықтан, оқырманын селт еткізер есімі ерекше, «сөйлеп тұрған», «айқайлап тұрған», мағыналы, эмоциялы-экспрессивтік поэтонимдерді талдауды мақсат етеміз. Қазақ фольклорындағы персонаждардан бастап, бүгінгі қазақ әдебиеті мен түрлі басылымдары бойынша сатиралық- юморлық аттар мен фамилияларды тізіп емес, керегін сүзіп, сараптап, алдық. Қазақ әдебиеті бойынша кейіпкер аттар бірсыпырасы жиналып, жүйеленді. Жиналған 1600-ден астам кейіпкер атының 90%-ы пейоратив, яғни жағымсыз бейнелер. Оның себебі - жағымсыздық-элементтік дамуға, тарихи ілгерілеу жолында көлденеңінен тұратын өмір құбылыстары болып табылады Жалпы тіл білімінде жалқы есімдерді зерттеу объектісі ұлғайып, дамуымен байланысты оның терминдік атауына да ерекше мән берілді. Көркем туындыдағы кейіпкер аттарының түрлеріне байланысты терминдік аталымдармен атау ұсынылды.

ЗЕРТТЕУ ТӘЖІРБИЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Зерттеу барысында қол жеткен нәтижелер мен тұжырымдар, талдау жасалған тілдік деректер қазақ тіл біліміндегі когнитивтік лингвистиканы, қазіргі қазақ тілінің лексикологияны, қазіргі қазақ тілінің морфологияны өз деңгейінде толықтыруға үлес қосып, лингвомәдени, этнолингвистикалық бағытта арнаулы курстарда талдау жүргізуге септігін тигізеді.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Қазақ ономастикасының мәселелері. – Алматы, 1986. – 136 бет.
2. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии. – Москва, 1988.
3. Қайдар Ә. Ғылымдағы ғұмыр. – Алматы, 2000. – 320 бет.
4. Успенский Л.В. Слово о словах. – Ленинград, 1962. – С.233
5. Керімбаев Е.А. Казахская ономастика в этнокультурном, номинативном и функциональном аспектах. – Алматы, 1995. – 248 бет.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Таласпаева Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

КӨРКЕМ ПРОЗАДАҒЫ «ТУҒАН ЖЕР» ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ

Жақсылық М.Е.,

5B011700 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Жұмыстың негізгі мақсаты – жазушылардың көркем шығармаларында қолданылған «Туған жер» символын, этностың ұлттық танымымен байланысты концептілік құрылымын тұжырымдау.

МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсатты орындауға қойылатын міндеттер: қазақ тіл біліміндегі концептілердің зерттелу барысы және символдың сипатын айқындау; «Туған жер» концептісі мен символдың тілдік көрінісін ашу; «дала», «кеңістік» концептілерінің тілдік-танымдық мазмұнын ашу.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Зерттеуде жазушылардың прозалық шығармаларындағы тілдік бірліктердің қолданысы когнитивтік модель қалыптастырушы таңба, ақиқат дүниенің көрінісін белгілейтін нысандар деп қарастырылады. Көркем әдебиет кейіпкерінің тілдік ерекшелігін ой-танымы мен болмыс-бітімін біріктіре отырып, оны антропоцентристік аспектіде, заман ерекшелігіне сай адам танымын этностың танымдық дүниесімен тығыз байланыстыра зерттеу осы кезеңге дейін қазақ тіл біліміндегі когнитивтік лингвистикада толық қарастырылмағандықтан, көркем шығарма авторы мен оның кейіпкерлерінің танымдық ерекшелігін тілдік фактілер арқылы когнитивтік құрылым тұрғысынан ғылыми талдау жасау қай кезде де өзекті әрі маңызды мәселе болмақ. Қазіргі қазақ тіл білімінде көркем мәтіннің құрылымдық және мазмұндық жақтарын қарастыру, зерттеу жұмыстарының негізгі бағыттарының біріне айналып отыр. Осыған байланысты суреткерлік қырын танытатын көркем мәтін мазмұнын бейнелеуге қатысты сөз қолданыстардың бір түрі – шығармада айтылмақ оқиғаның сырын тұспалдап ашатын сөз-символдарды қолдану. Көркем проза тілінде қолданылған «Туған жер» символы мен оның концептуалдық өрісін талдау жұмысымыздың өзектілігін танытады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҒАШАЛДЫҒЫ. Зерттеуде тіл ғылымының соңғы жетістіктері, яғни когнитивтік лингвистиканың антропоцентристік бағыты, концептілер туралы білімдер жинақталып, жазушылардың прозалық шығармаларының тілі танымдық деңгейде зерттеліп, ғылыми тұжырымдар жасалды; ұлттық құндылықтар жүйесін айқындайтын тілдік көріністер негізінде қаламгер тілдік тұлғасының танымдық болмысы ашылды.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Зерттеу барысында баяндау, жинақтау, тілдік стилистикалық және концептуалды, лексика-семантикалық, контекстік талдау әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Жұмыс кіріспеден, негізгі екі бөлімнен, қорытындыдан және пайдаланылған әдебиеттер тізімдерінен тұрады. Кіріспеде тақырыптың өзектілігі, мақсаты, міндеттері, болжамы, әдістері және жұмыстың ғылыми жаңалығы көрсетіледі. Бірінші тараудасимволдың негізі – концепт және оның зерттелуі туралы айтылған. Екінші тарауда көркем прозадағы «туған жер» символы туралы айтылып, оған 3 тақырыпшада кездесетін мәліметтер бойынша ой толығымен жеткізілген,ол тақырыпшаларда «Туған жер» концептісінің тілдік көрінісі, «Дала» концептісінің тілдік-танымдық мазмұны, «Кеңістік» концептісінің лингвокогнитивтік аспектісі туралы сөз қозғалған.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Халықтың ұлттық болмысын, тұрмыс-тіршілігін, өткен тарихын, рухани құндылықтарын көрсететін мұраларының бірі – оның көркем әдебиеті және оның тіл арқылы көрінуі. Көркем әдебиет тілін зерттеу – күрделі сала. Жазушы танымы сыртқы дүние заттарына бағытталған тәрізді көрінгенімен, оны жүзеге асырып отырған адам болмысы тұрғысынан бағдарласақ, айтылған үрдіс үнемі адамның ішкі дүниесінің күрделі құрылымдарын тудырып, сондай-ақ соған сәйкес оның сипаты да өзгеріп отырады. Мәтінге қарағанда кең ұғымды қамтитын дискурсты сөйлеу үдерісі деп түсіну керек. Жазушылар дискурсты ұлттық құндылықтарға құрылған әлемнің тілдік бейнесімен ерекшеленеді.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Зерттеуде концепті, оның құрылымы мен түрлері, әлемнің тілдік бейнесі туралы түсініктер когнитивтік лингвистика тұрғысынан түсіндірілді. Осының нәтижесінде қаламгерлердің шығармашылығын танымдық бағытта танудың қырлары мен концептуалды талдаудың ерекшеліктері айқындалды. Зерттеу материалы мен нәтижелерін жоғары оқу орындарында «Қазақ тілінің стилистикасы», «Көркем мәтінді лингвостилистикалық талдау», «Әдебиет теориясы», «Когнитивтік лингвистика», және т.б. элективті курстарда қосымша құрал ретінде пайдалануда көрінеді.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Степанов Ю.С. Семиотика. – М., 1983.
2. Маслова В.А. Введение в лингвокультурологию. – М., 1997. – С. 268.
3. Телия В. Интегральное описание языка и системная лексикография // Избранные труды. – М., 1995. Т2. – С. 76.
4. Қаирбаева Қ.Т. Қазақ тіліндегі этномәдени атаулардың символдық мәні. Дисс... филол. ғыл. канд. автореф..., – Алматы, 2004. – 25 б.
5. Жаманбаева Қ.Ә. Тіл қолданысының когнитивтік негіздері: эмоция, символ, тілдік сана. – Алматы, 1998. – 140 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Таласпаева Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

АҒАРТУШЫ-ДЕМОКРАТТАР МҰРАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚ АУЫЗ ӘДЕБИЕТІНІҢ КӨРІНІСІ

Жолдас Т.М.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» оқу бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Қазақ ағартушы-демократтардың шығармашылығын зерттей отырып, олардың фольклор саласындағы құнды еңбектері мен толағай туындыларын, көкейкесті мәселелерін зерделей зерттеу - жұмыстың басты мақсатына айналып отыр.

МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсаттарды орындау үшін төмендегі міндеттер қойылды: қазақ ағартушы-демократтары - қазақ әдебиетінің көрнекті фольклортанушылары екенін айтылған пікірлер негізінде дәлелдеу; фольклор саласындағы еңбектеріне талдау жасау, шығармашылықтарындағы орнын айқындау; фольклор саласындағы еңбектерінің құндылығын сараптау, өзіндік баға беру.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Әдебиет – халықтың жаны, құлақ-күйі, ар-ожданы, зор байлығы, елдігінің белгісі деп білген, одан халықтық рух, ұғым, әдет, өмірлік кейіп көрінеді деген қағиданы берік ұстанған ұлы тұлғалар, ағартушы-демократ ғалымдар – Шоқан, Ыбырай, Абай халықтың ауыз әдебиеті мұраларын зерттеп, өз шығармаларында орынды пайдаланып, құнды пікірлерін айтты. Баға жетпес асыл қазына ретінде жоғары бағалады. Батыс Еуропа мен орыс халқының озық мәдениетіне қол созып, соған үміт артқан қазақтың ойшыл ағартушысы, ақын-жазушылары, прогресшіл қоғам қайраткерлері Шоқан, Ыбырай, Абай еді. Қазақ әдебиетін бұрынғы дәстүрден, оны озық әдебиет үлгісімен ілгері бастаған да осылар болды. Абай мен Ыбырай қазақтың реалистік жаңа әдебиетін негіздеді. Оны мазмұн жағынан да, түр жағынан да байытты. Әдебиетімізде гуманистік идея қалыптасып, ағартушылық, реалистік бағыт нығайды. Ұлы Абайдың гуманистік пікірлері мен жаңа реалистік поэзиясы дүниеге келді. Қазақ поэзиясы бұрын толғау, жыр, айтыс, қара өлең түрлерінде ғана болып, ауыл арасы тақырыбынан көп жоғары көтеріле алмай келсе, енді оның мазмұны тереңдеп, жаңа түрі туды. Азаматтық сипаттағы саяси-әлеуметтік лирика, табиғат лирикасы пайда болды. Онда қоғамдық мәні зор мәселелер көтеріліп, халыққа тікелей әсер етіп жатты. Үгіт-өсиет, нақыл айтумен қатар, суреттеу, бейнелеу рөлі артты. Жаңа ұғымға сай сюжеттер еніп, дастандар жазылды. Прозаның шағын түрлері көріне бастады. Бұл салада да Ыбырай мен Абай алғаш қадам жасады. Қазақтың ірі әдебиетші-публицисі Ш. Уәлиханов өз шығармаларын орыс тілінде жазды. Ол өз халқын еуропалық озық мәдениетке үндеген ағартушы ғалым, әдебиетші болды. Шоқан халық ауыз әдебиетін өзіндік беті бар құнды мұра деп жоғары бағалады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Жұмыста қазақ демократ-ағартушыларының ауыз әдебиеті туралы жазған еңбектері сарапталып, тұжырымдалған. XIX ғасырдың өзінде-ақ қазақ мәдениетін, әдебиетін көтеруге аянбай еңбек еткен қайраткер ойшылдардың қазақ ауыз әдебиетін сол кезде, тіпті қазіргі кезде де әлемдік мәдениет үлгісі ретінде танытып отырған орасан еңбектері талданып, маңыздылығы мен өзектілігі сарапталған.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Зерттеу барысында баяндау, сипаттау, жинақтау, салыстыру, талдау тәсілдері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Диплом жұмысы XIX ғасырдың басында қазақтың ауыз әдебиетін ғылыми деңгейде зерттеген ағартушы-демократтардың еңбегін сараптауға арналған. Диплом жұмысының кіріспе бөлімінде тақырыптың өзектілігі, зерттеу жұмысының мақсаты мен міндеттері, нысаны, дерек көздері туралы мәлімет берілген. Негізгі бөлім үш

тараудан тұрады. Бірінші тарауда Шоқан Уәлихановтың фольклор туралы зерттеулері қарастырылса, екінші тарауда Ыбырай Алтынсарин, ал үшінші тарауда Абай Құнанбайұлының қазақ ауыз әдебиеті жайындағы еңбектері талданған. Соңында жұмыс бойынша тиісінше қорытынды жасалып, пайдаланылған әдебиеттер тізімі берілген.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. XIX ғасырдың II жартысында әдебиетке көптеген шығармаларын мұраға қалдырған ағартушы-демократтар қазақ халқының ауыз әдебиетін тереңнен зерттеп, оларды өздерінің ғылыми туындыларына арқау ете білді. Шоқан Уәлиханов қазақ фольклорын зерттей отыра, өзінің жіктеу үлгісін ұсынды, ол классификация қазақ фольклоры ғылымында бүгінгі күні де өзекті. Шоқан, Абай жинаған қазақ эпостары қазіргі уақытта ғылыми айналымда кеңінен қолданылатын үлгілер болып табылады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Жұмыстың нәтижелері мен тұжырымдарын қазақ халық ауыз әдебиеті және Абай, Шоқан, Ыбырай шығармашылығына арналған элективті пәндерді оқыту барысында қосымша материал ретінде кеңінен пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Қанафияұлы Н. Шоқан – әдебиетші публицист. – Алматы: Қазақстан, 1998. – 182 бет.
2. Дербісәлин Ә. Ыбырай Алтынсарин. – Алматы: Арда, 2005. – 215 бет.
3. Абай. Энциклопедия / Бас ред. Р.Н. Нұрғали. – Алматы: Атамұра, 1995. – 720 бет.
4. Бердібаев Р. Сарқылмас қазына. – Алматы: Жазушы, 1983. – 205 бет.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Кулибекова Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

СҮЙІНБАЙ АРОНҰЛЫНЫҢ ӘДЕБИ МҰРАСЫ

Жунархан Ж.,

5B011700 Қазақ тілі мен әдебиеті білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Сүйінбай шығармашылығының Жамбыл шығармашылығымен ұштасатын, үндесетін кезеңдеріне талдау жүргізу нәтижесінде тақырыптық-көркемдік ерекшелігін көрсету, еңбектерін қарастырып сараптау арқылы ақынның поэтикалық қырларын көрсету.

МІНДЕТТЕРІ. Сүйінбай Аронұлының шығармашылық өмірбаянын зерделеу; Сүйінбай шығармаларының басым көпшілігін алатын дастандары жүйесін анықтау.

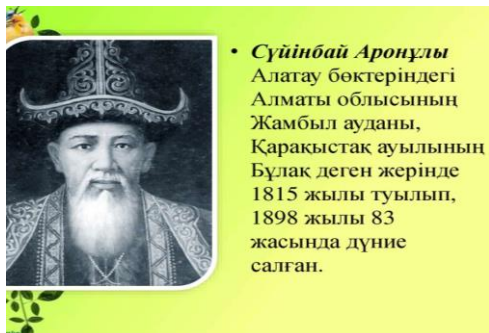
ӨЗЕКТІЛІГІ. Жеке шығармашылығын зерттеу үстінде әдебиетші ғалымдарымыз кезінде Сүйінбай ақынның өлең-дастандары туралы бірсыпыра ой тербеген. Дегенмен, оның шығармашылығы күні бүгінге дейін кең көлемді зерттелмей келеді. Сондықтан да Сүйінбай Аронұлының өмір жолы, өскен ортасы, шығармашылығының ерекшелігі мен ол жайында жүргізілген зерттеулер жайында сөз қоғаймыз. Жалпы Сүйінбай өлең-дастандарында қамтыған тақырыбы, идеясы, көркемдік ерекшелігі, жұмыстың өзектілігі болып табылады.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Зерттеу жұмысының нақты ғылыми жаңалықтары ретінде мынадай қол жеткізген нәтижелерді атауға болады: Сүйінбай ақын шығармашылығының поэтикалық қырын анықтап, талдау жасау; Сүйінбай мұрасының ғылыми деңгейде зерттелу мәселесіне шолу жасау.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Зерттеу жұмысының барысында талдау, жинақтау және салыстыру, жүйелеу, тұжырым жасау әдіс-тәсілдері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Туған халқын жан жүрегімен сүйген, оның тұрмыс-тіршілігін, арман-аңсарын сөз өнерінің құдыретімен айшықтап жырлаған Сүйінбай Аронұлы шығармалары зерттеліп келді. Ол өзінің тарихында көп үңіліп, кең қозғайтын талай келелі мәселелерді алға тартты. Терең ашып, қорытындылауға тұрарлық бай тәжірибе қалыптастырды. Ақынның шығармашылығын зерттеп, қарастыруда бірқатар әдебиетші, тарихшы ғалымдарымыздың тындырғаны аз емес. Бірақ, біздің ойымызша, Сүйінбай жайында әлі де көп мәселелер терең түрде сөз болмай келеді. Ақынның қалдырған әдеби мұрасы туралы ешкім ешқандай пікір айтқан жоқ деуге болмайды. Жеке шығармашылығын зерттеу үстінде әдебиетші ғалымдарымыз кезінде Сүйінбай ақынның өлең-дастандары туралы бірсыпыра ой тербеген. Дегенмен, оның шығармашылығы күні бүгінге дейін кең көлемді зерттелмей келеді. Сондықтан да Сүйінбай Аронұлының өмір жолы, өскен ортасы, шығармашылығының ерекшелігі мен ол жайында жүргізілген зерттеулер жайында сөз қоғаймыз. Жалпы Сүйінбай өлең-дастандарында қамтыған тақырыбы, идеясы, көркемдік ерекшелігі, жұмыстың өзектілігі болып табылады. Сүйінбай шығармалары – образды, сұлу суретті жырлар. Онда терең мазмұнға сай көркем бейне, сом тұлғалар дараланып, көркемдік шынға дараланып, көркемдік шынға көтеріледі. Әсіресе үстемдер бейнесін жасауда олардың типтік мінездерін танытарлық суреттер қонымды бояулар арқылы реалистік өнер дәрежесінде тұлғаланады. Сүйінбай – ақындық өнердің қадір – қасиетін таныған, оның мәні мен мақсатын терең түсінген саналы өнерпаз. Өзі туып - өскен еңбекші халық ортасында жасап, сол ортадан тәлім алып, жетілген өнер саңлағы, дәуір қайшылықтарын аша да жырлай білген шыншыл ақын. Оның шығармалары - өзінің өміршендегі, көркемдігімен құнды. Ақынның бір арманы еліне әділетті өмір орнатып, еңбек адамын бақ – дәулетке ие ету. Берекелі, бейбіт елді, елі үшін еңіреп туған ерді көрсетіп, бұқара халықты әділ жолға бастар абзал басшыны, адал азаматты қадірлеу. Ел берекесі бірлікте екенін ескертіп, әсіресе, сыртқы

жауға қарсы тұру үшін ауыз бірліктің маңызын ерекше баса айтады. Осындай сөз өнерінің майталманы болған Сүйінбай ақын халқының мақтанышы десе болады. «Жүйріктен жүйрік озар шабыстырса, ақыннан ақын озар айтыстырса» – деп халық бекер айтпаған болар. Міне осылайша қазақтың қызыл тілді қақ жарған, орақ тілді Сүйінбай бабамыз поэзияда өзіндік ерекше із қалдырды. Сүйінбай – өлең техникасына жетік, саңлақ ақын. Оның шығармалары әдебиетіміздің төрінен орын алады. Өлеңдерінің көп жолдарында қатар бір жолдан бастап, анафора, эпифора, аллитерация үлгілерін шебер пайдаланады. Ал бұл сияқты қасиет профессионал жазушыларға тән құбылыс екені мәлім.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Сүйінбай толғаулары, айтыстары өзінің суреттілігімен, епінділігімен, ырғақтылығымен өзшеленіп, идея жағынан да, түр жағынан да жаңартты деп айтуға болады. Ақын айтыстарының тақырып шеңберлері биік, жан – жақты, шеберлік, шешендік айшықтары айқын, ажарлы, айтар сөзден тайсалмайды. Сүйінбай – ақындық өнердің қадір – қасиетін таныған, оның мәні мен мақсатын терең түсінген саналы өнерпаз. Өзі туып - өскен еңбекші халық ортасында жасап, сол ортадан тәлім алып, жетілген өнер саңлағы, дәуір қайшылықтарын аша да жырлай білген шыншыл ақын. Оның шығармалары - өзінің өміршендегі, көркемдігімен құнды екеніне көз жеткіздік.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Жұмыстың нәтижелері мен тұжырымдарын қазақ әдебиеті бойынша дәрістер мен тәжірибе сабақтарында, арнайы курстарда көмекші құрал ретінде қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Ысмайылов Е. Ақындар. – Алматы: Жазушы, 1997. – 260 б.
2. Төрекұлов Н., Қазбеков М. Қазақтың би-шешендері. 1, 2 кітап. – Алматы: Жалын, 1993. – 400 б.
3. Төлеғұлылы Ғ. Аңсатқан азаттық. Егемен Қазақстан газеті, 2001 жыл. 14 тамыз.
4. Үмбетаев М. Пірім менің – Сүйінбай. – Алматы: Қазақ университеті, 1992. – 144 б.
5. Негимов С. Ақын-жыраулар поэзиясы. – Алматы: Ғылым, 2001. – 280 б.
6. Сүйіншалиев Х. XIX ғасыр әдебиеті. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 360 б.
7. Сүйіншалиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: Санат, 1997. – 928 б.

Зерттеу жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Аубакирова Ж.А.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының аға оқытушысы, магистр.*

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ БЕЙВЕРБАЛДЫ АМАЛДАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ МӘДЕНИ СИПАТЫ

Казыбаева Г.С.,

6M020500 «Филология» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Зерттеудің негізгі мақсаты – қазақ жазушыларының көркем шығармаларындағы бейвербалды амалдардың қолданылу өрісін қарастыра отырып, олардың жасалу жолдарын, мән-мағынасын ашу, ұлттық-мәдени негізін, гендерлік сипатын анықтау.

МІНДЕТТЕРІ. Мақсатқа байланысты төмендегідей міндеттерді шешу көзделеді: тіл білімінің жаңа саласы – бейвербалды семиотика ғылымының қалыптасуы мен теориялық негіздеріне тоқталу, жіктелісін анықтау; көркем шығармалардағы бейвербалды амалдары саралап көрсету, олардың қолданылу ретін, жүйесін анықтау; көркем шығармалардағы бейвербалды амалдардың классификациясын жасау; көркем шығармалардағы бейвербалды амалдардың ұлттық мәдени сипатын ашу, олардың халқымыздың салт-дәстүрімен, әдет-ғұрпымен сабақтастығын көрсету, қарым-қатынаста алатын орын белгілеу; бейвербалды амалдардың атқаратын қызметін және гендерлік сипатын анықтау;

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Қарым-қатынастың бір түрі-бейвербалды амалдарды ғылыми тұрғыдан қарастыру соңғы жылдары қолға алынды. Бұл бағыттағы ғылыми еңбектер тілдік емес қарым- қатынастың әр түрлі қырларын сипаттайды. Бейвербалды амалдардың қолданылу ерекшеліктері, білдіретін мағыналары, олардың ұлт мәдениетімен, салт-дәстүрімен, әдет-ғұрпымен, ұлттық-мәдени ерекшеліктерімен байланысы қазақ тіл білімінде жан-жақты талданып, жүйеленген деп айту қиын. Қарым-қатынастың бейвербалды түрін, оның жасалу жолдары мен қарым-қатынастағы табиғатын ашып көрсету, көркем әдебиеттегі көрінісі мен алатын орнын талдап, жүйелеу жаңа ғылыми бағыттарды терең түсінуге ықпал етеді.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Зерттеу нысаны бойынша келесі мәселелер шешімін тапты: бейвербалды амалдар қазақ халқының салт-дәстүрі, әдет-ғұрпының ажырамас бөлігі екендігі көрсетіліп, жазушылар шығармаларындағы қарым-қатынастың бейвербалды түрінің халықтың рухани мәдениетімен (салт-дәстүрі, әдет-ғұрпы) байланысы дәлелденді; жазушылар шығармаларындағы ым–ишараттар қолданылу ерекшеліктеріне қарай топтастырылды; шығармаларда кездесетін ым-ишараттар қатары анықталып, білдіретін мән-мағынасы көрсетілді.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Зерттеу негізінен синхронды тұрғыда сипаттамалы әдіспен жазылған. Кейбір бейвербалды амалдардың түп деректерін анықтау барысында семантикалық, этнолингвистикалық, лингвомәдениеттанымдық талдау тәсілдері басшылыққа алынды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Магистрлік жұмыс кіріспеден, екі тараудан және қорытындыдан тұрады. Диссертациялық зерттеу жұмысының бірінші тарауында бейвербалды амалдардың теориялық негізі және лингвистикадағы жаңа бағыттар, бейвербалды амалдардың зерттелу жайы мен түрлері сипатталған. Екінші тарауда бейвербалды амалдардың көркем шығармаларда қолданылу ерекшелігі мен көркем шығармалардағы бейвербалды амалдардың топтастырылуы, бейвербалды амалдардың ұлттық-мәдени негізі, гендерлік лингвистиканың зерттелуі мен бейвербалды амалдардың гендерлік сипаты туралы сөз келтірілген.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Бейвербалды амалдар қарым-қатынас кезінде тілдік амалдармен қатар қолданылып, адамдар арасындағы қарым-қатынасты жеңіл

іске асырып, біреудің ойын екінші адамға түсінікті, жан-жақты жеткізуге ықпал етеді. Ұлттық-мәдени айырмашылықтарына байланысты бейвербалды амалдар да бір-бірінен ажыратылып отырады. Ұлттық ерекшелік этностың салт-санасына, дәстүрінен, әдет-ғұрпынан байқалады. Әр елдің өзіне ғана тән әдет-ғұрпы, салт-дәстүрі арқылы халықтың тұрмыс-салтындағы, мінез-құлқындағы ерекшелігі мен дүниетанымының сипаты көрінеді. Осыған орай қазақ жазушыларының шығармаларындағы бейвербалды амалдар қазақ халқының тұрмыс-тіршілігін, салт-дәстүрін терең білуге мүмкіндік береді, адам танымын кеңейтеді.

ЗЕРТТЕУ ТӘЖІРБИЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Ғылыми жұмыс паралингвистика саласының тілдік және тілсіз коммуникация мәселесінің теориялық негіздерін дамытуға септігін тигізеді. Ғылыми жұмыстың тұжырымдары қазіргі қазақ тіл білімінде қалыптасып келе жатқан антропоцентристік бағыттағы этнолингвистика, гендерлік лингвистика, лингвомәдениеттаным, когнитивтік лингвистика салаларының ғылыми-теориялық қағидаларына үлес қосады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Момынова Б. Лидерлер имиджін қалыптастырудағы бейвербалды элементтер. – Алматы, 2003. – 167 б.
2. Лысакова И.П. Тип газеті и стиль публицистики. – Л., 1989. – 215 с.
3. Өмірәлиева Ж.К. Национально-культурная специфика конвенциональных фразеологизмов с соматизмами: дис. канд. филол. наук. – Алматы, 1999.
4. Муканов М.М. Этнопсихологическая специфика невербальных коммуникативных знаков // Психология. Интеллект и речь. – Алматы, 1972, вып. №2. – с. 114-118

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019

*Құрастырушы: Таласпаева Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

М. МАҚАТАЕВ ПОЭЗИЯСЫНЫҢ КӨРКЕМДІК ЖҮЙЕСІ

Қонқаев М.М.,

6M020500 «Филология» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. М. Мақатаевтың адам психологиясын білдіретін көңіл-күй лирикасы мен табиғат лирикасын ұштастыра білген ақындығының бір қырын таныту, ақынның шығармашылық лабораториясын айқындау, ақын шығармаларын тақырыптық тұрғыдан жүйелеу, көркемдік ерекшелігін, стилін, шығармашылық шеберлігін анықтау.

МІНДЕТТЕРІ. М. Мақатаев поэзиясының рухани құндылыққа айналуының басты себептерінің бірі - көркемдік келісімде екендігін ғылыми тұрғыдан дәйектей отырып, көркем әдеби тіліміздің жетілуіне, бейнелік күшінің толық түсуіне қаншалықты үлес қосқанын саралау; зерттеуде М. Мақатаев шығармаларының тек поэзия күдірет – күшінің ауқымы мен аясына сыйып тұрған жұмбақтарына жетелеу; М. Мақатаев шығармаларында мол көрініс табатын шеберлік тұғыры - тіл тазалығына, ой саралылығына, тебіреніс тереңдігіне көңіл бөліп, ұлттық тіл байлығын құбылтуы, қолданудағы көркемдік бейнелеу ерекшеліктеріне назар аудару.

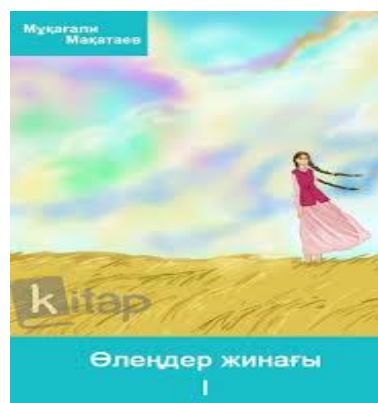
ӨЗЕКТІЛІГІ. Осы дәуірдегі қазақ поэзиясының дамуы мен өсіп-өркендеуіне үлес қосып, еңбек еткен М. Мақатаев шығармашылығына толықтай баға беріліп, әдебиеттегі орны толықтай айқындалды деп айта алмаймыз. Таланттың зерттеу үрдісінің тасасында қалып қойған тамаша қыры – оның табиғат лирикасы. Бітіру жұмысының тақырыптық өзектілігі де осы орайдан шығады.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. М. Мақатаев шығармашылығындағы көркемдік жүйе осыған дейін дербес зерттелмеген. Зерттелсе де белгілі ортақ тақырыптардың аясында, не әлденеше авторлардың айналасында қарастырылды. М. Мақатаев шығармаларындағы ұлттық тіл байлығын құбылтуы, қолданудағы көркемдік бейнелеу ерекшеліктері айқындалып, жүйелі талдау жүргізілді.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Диплом жұмысын жазу барысында талдаудың салыстыру, жүйелелік-құрылымдық, жинақтау әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. М. Мақатаев шығармашылығының сүйенген үш тағаны, байланған үш қазығы бар. Оның біріншісі- ақынның әрқашан да жанымен ақтарылып айтқан бүкпесіз де қарапайым сыршылдығы. Екіншісі - асқақтық яғни өмірді сындарлы санамен екшеп, елеп парасатты пайым жасап, күрделі қорытындылар шығаратын сыншылдық көркемдеу жүйесі. Үшіншісі азаматтығы - қоғамдық әлеуметтік мәселелерді, күллі тыныс-тіршілікті өлеңіне арқау еткен ақын кемелдігі дәлелденеді. Еңбекте М. Мақатаев шығармаларындағы ұлттық айшықтар кең ауқымда, алдыңғы толқындармен ұштастырыла, кейінгі буындармен сабақтастырыла, ұлттық идея мен идеология негізінде, өмірмен өзектестіріле қарастырылады. Тақырып аясында көркемдік ой–санаға қозғау салып, ұлттық рухтың оянуы мен терең тамырлануына жетелеуде әдебиеттің орны М. Мақатаев поэзиясы мысалында ғылыми тұрғыдан тұжырымдалады. Поэзияның рухани азықтығына, адами қасиеттердің орнығуына, қоғам өмірін нұрландыруға септігін тигізіп, толыққанды азаматтардың қалыптасуына оңды әсер туғызатыны, негіз қалайтыны М. Мақатаев өлеңдері арқылы пайымдалады. Диплом жұмысында М. Мақатаев шығармаларындағы табиғат пен адам арасындағы байланыс сөз болып, осы жолдағы ақындық, поэтикалық шеберлігі жан-жақты талданды. Табиғат лирикасына қатысты шығармалары топтастырылды; шығармаларының жанрлық ерекшелігі айқындалып,

туындыларына талдау жасалынып, өзіндік стилі көрсетілді; шығармашылық лабораториясының қырлары ашылды.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. М. Мақатаев поэзиясының көркемдеу жүйесі – ойлау деңгейінің биіктігімен, философиялық пайым жасау дәлдігімен, тереңдігімен дараланады. Өлеңдердегі сюжеттік желінің дамытылуы мен үндестігі ерекшелігімен, өлең мен сырласу шеберлігімен, муза құдіретін түйсіндіруімен оқшауланады. М. Мақатаев қазақ поэзиясында саяси-әлеуметтік, азаматтық, қоғамдық, табиғат, махаббат, тарихи-танымдық тақырыптағы лириканың дамуына мықтап үлес қосқан. Көркем ойлау жүйесінің соны соқпақтарын шолды, тың сонарларына алып шықты. М. Мақатаев поэзиясының ойлау, образдау, сюжеттік желі, өлең дестесіне түсіру көркемдігі үлгілі әрі айырықша мәнді дәрежеде. Оның өлеңдерін поэзия етіп тұрған ырғақ, ұйқас қана емес, сөздің ішкі құнары, терең мазмұндық қасиеті, асқақ пафостық үлгісі, образдар әлемінің табиғилығы мен ұлттық мінез-құлқында.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Жұмыстың нәтижелері мен тұжырымдары, орта мектептерге, жоғарғы оқу орындарына қазақ әдебиеті бойынша арнаулы курстар мен семинарлар жүргізуде, қазақ халқының тарихына, мәдениеті мен өнеріне қатысты зерттеулерде ғылыми мағлұматтар беруге көмектесері анық.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. М. Мақатаев поэзиясының көркемдік жүйесі: WWW google.kz.
2. Оңғарова Г. М. Мақатаев поэзиясының көркемдік қуаты // Қазақ тілі мен әдебиеті, №10-2006, 79-83 б.
3. Бейсенбаева Б. М. Мақатаев лирикасындағы түр мен түстің көркемдік ерекшелігі // Қазақ тілі мен әдебиеті. №10-2008, 124-127 б.
4. Байшалова Ө. Жүрегі табиғаттың тілін білген // М. Мақатаев. №3-2006, 31-32 б.
5. Тұрбекова Ғ. М. Мақатаев поэзиясындағы ішкі сезім иірімдері. // Қазақ тілі мен әдебиеті. №8-2009. 81-87 б.
6. Қуандық Ж. Қазақ лирикасындағы стиль және бейнелілік. “ЭКО” ҒӨФ, 2007 ж., 442 б.

Магистрлік жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Қадыров Ж.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының профессоры, ф.ғ.к.*

I. ЕСЕНБЕРЛИННІҢ ТАРИХИ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ТІЛІ

Ромазанова А.,

6B01703 Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Зерттеуде жазушы өзі суреттейтін дәуірдің бар тынысын таныта білетін, яғни тарихи стильге көркем дүниенің болуын және тарихи шығармасындағы тілдік қолданыстардың сипатын анықтау.

МІНДЕТТЕРІ. Көнерген сөздер, кірме сөздердің халықтық этимологияның тарихи стиль тезін айқындау, қаламгер шығармаларындағы синоним мен антоним сөздердің қолдану шеберлігін анықтау. Жазушы туындыларындағы көркемдегіш құралдар, яғни эпитет, метафора, теңеулерді анықтап, нақтылау, *жылқы, батыр, туған жер* концептілерінің тілдік-танымдық мазмұнын ашу.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Тарихи шығармалар көптеген архаизмдар, лауазым-титул атаулары, ономастикалық, әсіресе, топонимикалық атаулардың көне варианттары, сирек қолданыстағы сөз үлгілерінің семантикасын ашу, троп пен фигура түрлерінің көркемдік қызметі, лексикалық, грамматикалық элементтердің стилін анықтау. Қаламгер тарихты өз кезеңіндегідей етіп қазіргіге таныта білді, сол кездегі лексикалық актив қолданыста болған қыруар сөздердің мән-мағынасын ашып, көрсетіп, хандарды «хандарша», билерді «билерше», қарашыны «қарашыша» сөйлетті. Тіпті өсімдік, аң-құс аттарын атап қана қойған жоқ, олардың қандай өңірде, қалай өсіп-өнетіндігіне дейін назар аударып, оқырманына тарихты табиғатымен қоса таныта білді. Шығармадағы азулы билер мен айтуыл шешендердің сөздері өте әсерлі, мәнерлі шыққан.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Шығармалардың тарихи стиліне сай қолданылған көптеген көне сөздердің қызметіне, көркемдеуіш құралдардың әсерлілік, бейнелілік тәсілдеріне талдау жасалды.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Лингвистикалық сипаттама әдісі, жүйелеу және оны түсіндіру, баяндау әдісі қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. I. Есенберлин тарихи шындықтың тереңінен өзіне, қазақ әдебиетінің кәдесіне жарарлық шынайысын ғана ала білген, ерлік пен еңбекті ұштастырған дарабоз қаламгердің бірі. Нағыз суреткер ғана өмір шындығын даралап бейнелейді, сараптап, салмақтайды. I. Есенберлин шығармашылығы да сол ұлы шындыққа, қатал да әділ шарт-талапқа сай келген, қасқайып тұрып қайтарған лайықты жауап тәрізді. Жазушы үрдісінің мәніне ден қойған кезде байқайтынымыз мынау, оның қазақ романтикасына әкелген сапалық белгілерін былай қойғанда, тарихи прозаны байытуға сіңірген еңбегінің өзі неге тұрады? Үш кітаптан тұтасқан «Көшпенділер» трилогиясы соның айғағы болса керек. I. Есенберлиннің бұл тарихи эпопеясы әдебиетімізде соңғы кезге дейін «ақтаңдақ» болып келген қазақ хандықтарының жеті ғасырға жуық тарихын қамытқан. Ұлттық әдебиетімізді қаншама жылдар жабулы жатқан тақырыпқа батыл түрде түрен салып, тарихтың шешуші кезеңдерін ой елегінен өткізді және тарихшылардан көп бұрын бағасын беріп, өз кітаптарында оны көркем бейнеледі. Ол тарихи романдары арқылы бұған дейін қалыптасқан «көшпелі қазақтардың өз мемлекеті, қаласы болған емес» деген қасаң империялық идеологиялық өктем ұғым-танымды талқандап, жаңа көзқарастың қалыптасуына жол ашты. I. Есенберлиннің тарихи шығармаларының лексика-семантикалық, грамматикалық, стилистикалық және танымдық сипаты қарастырылды. Жазушының шығармаларындағы лексикалық, грамматикалық сипаты қарастырылды, екінші тарауда көркемдегіш

құралдарының түрлері және концептілердің қолдану ерекшелігі беріледі. Олардың шығармадағы ерекше стилі, қолдану аясы, мән-мағыналары қарастырылды.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Көнерген сөздер, кірме сөздердің халықтық этимологияның тарихи стиль тезі айқындалды, автор шығармаларындағы фразеологизмдер мен мақал-мәтелдердің қызметі көрсетілді. Жазушы туындыларындағы көркемдегіш құралдар, яғни эпитет, метафора, тенеулер анықталып, нақтыланды, *жылқы, батыр, туған жер* концептілерінің тілдік-танымдық мазмұны ашылды.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Талданған тілдік элементтердің тарихи лексикологиялық және әдеби тіл тарихының бірталай мәселелеріне тікелей қатысы бар, оның үстіне, бұл еңбектегі ізденістер тарихи шығармаларға, көркем туындыларға лингвистикалық талдау жасауға материал бола алады. Еңбектегі талданған тілдік фактілер жоғары оқу орындарында «Қазақ әдеби тілінің тарихы», «Когнитивті лингвистика», «Қазіргі қазақ тілінің лексикологиясы», «Қазақ тілінің стилистика» пәндері мен элективті курстарда, семинарларда пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Сыздықова Р. Сөз құдіреті. – Алматы, 1997. – 224 б.
2. Ақшолақов Т. Көркем шығармаға талдау жасау. – Алматы, 1983. – 31 б.
3. Атымов М. Қазақ романдарының поэтикасы. – Алматы, 1975. – 30 б.
4. Бердібаев Р. Тарихи роман. – Алматы, 1997. – 317 б.
5. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы, 1993. – 158 б.
6. Жанұзақов Т. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. – Алматы, 2008. – 968 б.

Диплом жұмысының қоргалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Хамзина Г.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

КӨРКЕМ ШЫҒАРМАДАҒЫ ӘЛ-ФАРАБИ ОБРАЗЫ

Мустафина К.Н.,

5B011700 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Жұмыстың негізгі мақсаты – ақын-жазушылардың еңбектерін салыстыра отырып, тарихи түп тұлға мен кейіпкер мәселесін ғылыми тұрғыдан зерделеу; тарихи шындық пен әдеби көркемдік шындық арасындағы өзара байланыс пен айырмашылықтың арақатынастарын айқындау.

МІНДЕТТЕРІ. Поэзиядағы көркем образды сипаттау; әл-Фараби тұлғасын жасау үшін қолданылған көркемдік компоненттерге (диалог, портрет т.б.) тоқталу (нақтылы мысалдар негізінде); поэзия мен прозадағы тарихи тұлға бейнесін салыстыру; әл-Фарабиге қатысты әдеби шығармаларға тоқталу.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Әбу Насыр әл-Фараби – дүние жүзілік мәдениет пен білімнің Аристотельден кейінгі ұстазы атанған данышпан, философ, энциклопедист ғалым, әдебиетші, ақын. әл-Фарабидің әлеуметтік-қоғамдық және этикалық көзқарастарын танытатын туындыларына «Қайырымды қала тұрғындарының көзқарастары», «Бақыт жолын сілтеу», «Азаматтық саясат», «Мемлекеттік қайраткерлердің нақыл сөздері», «Бақытқа жету жайында» атты еңбектерін жатқызамыз. әл-Фараби әдебиет теориясымен де жан-жақты шұғылданған ғалым. «Өлең және ұйқас туралы сөз» деген шығармасы сақталып қалғандығы белгісіз. «Өлең ырғағы туралы», «Ырғақ пен өлең туралы сөз», «Поэзия өнерінің негіздері туралы трактат» деген зерттеулері болғаны көрсетіледі. әл-Фарабиді өлең табиғатын терең зерттеуші ғұлама-ғалым ретінде танытатын шығармаларының бірі – «Өлең өнерінің қағидалары туралы трактат» болып табылады.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. әл-Фараби дәуірі мен тұлғасын жырлудағы көркемдік ізденіс, кейіпкер дәуіріне ақындық көзқарас, тарихи бейне жасаудағы мазмұн мен түр бірлігі, реалистік, романтикалық сарын жұмыстың маңызды жаңалығы болып табылады.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Зерттеу жұмысының барысында талдау, жинақтау және салыстыру, жүйелеу, тұжырым жасау әдіс-тәсілдері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ Зерттеу жұмысында әл-Фараби бейнесінің көркемдік тағылымының аталған шығармаларда көрініс табуы қозғалды. Әл-Фараби күрделі де қиын дәуірде өмір сүрсе де, келешекке зор үміт артып, биік мақсаттарға ұмтылды. Әл-Фарабиөз заманынан көктеп өтіп, бүгінгі уақытқа жеткен өміршең ұлы ойлары, арманы мәңгілік манызды. Әл-Фарабидің болашық туралы ойларының, арман-аңсарларының асқақтығын жеткізуде жазушылар ірі суреткерлік көрегендігімен ерекшеленді. Оны біз М. Шаханов шығармасындағы бала Әбу мен қарияның диалогтарынан - ұлы ғұламаның халқының келешегіне аландап, озық елдер қатарына тартудағы ұмтылысынан анық байқауға болады. Д. Досжан, Ә. Әлімжанов және М. Құл-Мұхаммедтің шығармаларында бейнеленген, қиын кезеңде халқына қалтықсыз нткен Әбу-Насыр Әл-Фараби заман бағытын батыл болжаумен, табанда да тегеурінді іс-әрекеттерімен дараланады. Кейіпкер бейнесін сомдауда автор психологиялық, филолософиялық, әдеби қырлары арқылы оның ішкі әлемін де көрсетуге тырысады. Басты кейіпкердің осы үш жағдайдағы бейнесін мысалдар келтіру арқылы көрсеттік. Жазушылардың бірі кейіпкер бейнесін адамгершілілігі мол, білімге құштар, оқуға терең көңіл бөлген, ойшыл жас бала бейнесін берсе, ал қалғандары ғашық жігіт, кемеңгер-философ, ғұлама қарттың өткен жолын түсіру арқылы сомдайды. Тарихы образды жан-жақты көрсету үшін кейіпкер іс-әрекетінің әр түрлі күйі арқылы көркем бейнені толыққанды сипаттауға болады. Әл-Фараби образын әр суреткердің қалай суреттегенін, образдың жасалу

ҚАЗАҚ ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ ТУҒАН ЖЕР ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ БОЛМЫС БІРЛІГІ

Нұрлыбек А.Қ.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. XX ғасыр поэзиясының І. Жансүгіров, С. Сейфуллин, Б. Майлин, Қ. Аманжолов, Қ. Бекхожин, Ә. Тәжібаев, Қ. Мырзалиев, Т. Айбергенов, М. Мақатаев, Ж. Нәжімеденов сияқты бірқатар көрнекті өкілдерінің қазақ әдебиеті дамуындағы және әлемдік әдебиет сахнасындағы орнын, өзіндік шығармашылық даралығын айқындау.

МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсаттарды орындау үшін төмендегі міндеттер қойылды: поэзиялық шығармалардың идеялық-тақырыптық өзгешелігіне, ондағы туған жер мәселесін сөз етудегі ізденістер мен көркемдік шешіміне көңіл бөле отырып, тәрбиелік-өнегелік мәнін ашу, аталған ақындар шығармашылығына тән даралық сипаттарды негізге ала отырып, олардың туған жер тақырыбын жырлауда ұлттық көркем сөз өнерін дамытудағы үлес салмағын айқындау, кейіпкер таңдау, оның жан-дүниесін, адамгершілік ізденістерін шынайы қалпында суреттеу шеберлігін таныту.

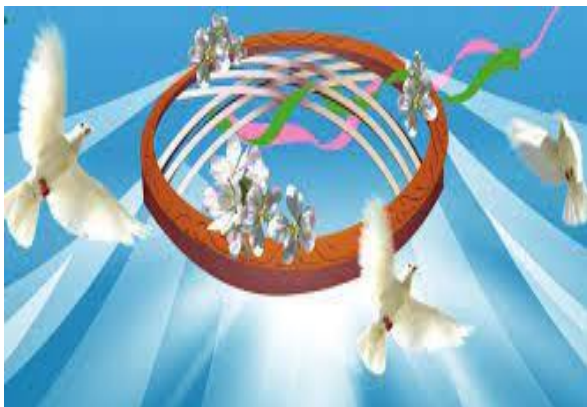
ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақ ақындарының ішінде туған жер тақырыбына қалам тартпағаны жоқ; бірақ оны өз шығармашылығында саналы түрде бүтіндей бір идеялық-поэтикалық концепцияға айналдырғандары саусақпен санарлық. Туған жер, атамекен, оған деген перзенттік махаббат, ыстық сағыныш пен қимастық сезімді білдіру, оның тағдырына деген алаңдаушылық, өткен тарихына терең бойлау мәселесі — адамзат тарихының өн бойында ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан ұлы мақсат. Бүгінде адамзат өркениеттің өзгеше биігіне көтерілген үшінші мыңжылдыққа қадам басар кезеңде де рухани асыл мұрат — ел мен жер тағдыры, болашағы жайлы толғану жайы маңызды бола бермек. Бұл мәселе әсіресе, XX ғасыр поэзиясы өкілдерінің, яғни ұлттық әдебиеттің дамып-өркендеген, өзіндік ерекшеліктері көріне бастаған кездегі қазақ әдебиетінің көрнекті туындыларында кеңінен орын алды. Тарих тағылымы талай рет дәлелдегендей, басқа бір жаулаушы жұрттың қол астына қараған кез келген өміршең этнос өзінің тамыры тереңде жатқан дәстүр-дағдыларынан, таным-түсініктерінен әп-сәтте оңайлықпен қол үзе қоймайды. Бәрінен бұрын адамдардың туған топыраққа, өскен өңірге деген бабадан балаға жалғасқан адал қарым-қатынасының арасын суыту бірде-бір басқыншының бұйрығына бағынбаған. Сондықтан шығар, кеңес билігі кезеңінде қазақ поэзиясында ең көп жырланған екі тақырып болса, соның бірі - туған жер тақырыбы - тереңінен әрі молынан сөз етілді.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Ақындар өлеңдерінің көркемдік-эстетикалық сипатының қоғам, кезең шындығының рухани-әлеуметтік мәселелерімен байланысы және туған жердің тарихын, тағдырын, оны мекен еткен адамдардың қарым-қатынасын ашудағы, даланың өзін көркем образға айналдырған қаламгерлер шеберлігі ғылыми тұрғыда қарастырылып, қажетті қорытындылар жасалды.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Жұмысты жазу барысында хронологиялық, салыстырмалы, жүйелілік, жинақтау, талдау әдістері басшылыққа алынды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. «Қазақ поэзиясындағы туған жер және ұлттық болмыс бірлігі» тақырыбындағы диплом жұмысы кіріспе, үш тарау, қорытындыдан тұрады. Кіріспеде зерттеу жұмысының нысаны, өзектілігі, мақсаты мен міндеттері, ғылыми жаңалығы, практикалық маңызы, қорғауға ұсынылған тұжырымдар және әдістері көрсетілген. Бірінші тарауда аталмыш кезеңдегі қазақ поэзиясының тарихы, тақырыптық-идеялық, көркемдік мәселелері қарастырылған. Екінші тарауда кезеңдік поэзия ерекшеліктері сөз болады. Үшінші тарауда ақындар шығармаларындағы дарашылдық пен

жаңашылдық мәселесі сөз болады. Қорытынды бөлімде зерттеу бойынша ой-пікірлер тұжырымдалып, жұмыс негізінде түйіндер жасалған, соңында пайдаланылған әдебиет тізімі берілген.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Талданған поэзиялық шығармалардың идеялық-тақырыптық, көркемдік ерекшеліктері айқын; туған жер тақырыбын жырлауда ақындар «дала» мен «ауыл» ұғымдарының қыр-сырын, ұлттық мінез ерекшеліктерін таныта алды; қаламгерлер шығармашылығындағы рухани-адамгершілік мұраттардың көркем көрінісі заман, қоғам шындығын ашудағы қарымды ізденістері ретінде өз шешімін тапқан.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ: Ғылыми-зерттеу нәтижелерін XX ғасыр басындағы қазақ әдебиетінің тарихы, қазіргі кезең әдебиетінің тарихы элективті пәндері мен жеке қаламгерлер шығармашылығын оқытуда қосымша материал ретінде пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Нұрғали Р. Қазақ әдебиетінің алтын ғасыры. - Астана: Күлтегін, 2002. - 528 б.
2. Шәріп А. Сөз өнері және ұлттық рух. - Астана: Педагогика-Пресс, 2010. – 240 б.
3. Әшімбаев С. Сын сымбаты /құрастырған Бейсенова Ш. - Алматы: Балауса, 2010. - 480 б.
4. Дәдебаев Ж. Өмір шындығы және көркемдік шешім. - Алматы: Ғылым, 1991. - 208 б.
5. Елеукенов Ш. Әдебиет және ұлт тағдыры. - Алматы: Жалын, 1997. - 368 б.
6. 40-50 және 60 жылдардағы қазақ әдебиеті. - Алматы: Ғылым, 1998. - 400 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Кулибекова Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

ҚАЗАҚ ШЕШЕНДІК ӨНЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ БИЛЕРДІҢ ОРНЫ

Нуркеева Г.К.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Шешендік өнердің дамуындағы билердің орны өзіндік өлшемдері мен тіл өрнектерін зерделеу.

МІНДЕТТЕРІ. Би, шешендердің әдебиет тарихында алатын орнын таразылау; ғасырлар бойына туып, қалыптасқан мұраны әдебиеттану тұрғысынан талдау; олардың тарихи–әдеби дамуда атқарған қызметін, ұлттық сананың өсіп–өрлеуіне қосқан үлесін көрсетуді мақсат етіп қойдық.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Ақын-жыраулар поэзиясындағы бейнелі сөздер жүйесінің, суреттеу, мәнерлеу құралдарының, сөз қолдану шеберлігінің, сөз саптау ерекшелігінің, сұлулық әлемінің жұмбақ-құпиялары ала-бөтен, жаратылысы қызық. Поэзияның ішкі астар – қабаттарындағы, тереңдері мен қойнауларындағы қайнар көздерін ашу, қисапсыз көркемдік құбылыстарды айқындау, кестелеу тәсілдерінің табиғатын тану, сөздің көркемдік, эстетикалық қасиеттерін тану, бейнелі түрде қолданылуын контекспен тұтастықта алып тексеру поэзия тілінің тарихы мен теориясын зерттеу екені белгілі. Шешендік сөздер ерте заманнан бері бастау алып, көп дамып келе жатқан әдебиеттердің бірі. Сондықтанда шешендік өнер туралы өзекті мәселелер толығымен қамтылған деп айтуға болады.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Жұмыста шешендік өнердің дамуындағы билердің орны біршама жинақталып, сараланды.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Зерттеу жұмысының барысында талдау, жинақтау және салыстыру, жүйелеу, тұжырым жасау әдіс-тәсілдері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Шешендік өнердің қалыптасуында билердің орны айрықша. Билік жүйенің қалыптасуы, дамуы және тоқырауы халқымыздың әлеуметтік өмірімен тікелей байланысты екені мәлім. Билік жүйе жойылды. Бірақ шешендік өнер жойылған жоқ. Демек, би мен шешен атаулары арасында қандай байланыс, айырмашылық бар деген сауал назар аударады. Жалпы алғанда, ұлттық шешендік өнердің тарихы мен теориясы, атап айтқанда, мәдени, саяси, рухани дәстүрлермен тамырлас. Ұлттық сананың кемелденуіне, мәдениеттің көркеюіне, дүниетанымның дамуына «билердің биі», «Жеті жарғы» заңын жасаушылардың ірі өкілі, Тәуке ханның кеңесшісі, үш кемеңгер Төле бидің, Қаздауысты Қазыбек бидің, Әйтеке бидің ақылшысы Әнет Бабаның, Абылай ханның бас билері Байдалы мен Қарауыл Қанай шешендердің, көріпкел, қолбасшы Ескелді мен Балпық билердің және тағы басқа жүздеген санаткерлердің қайраткерлік ересен еңбегі қазақтың ескі сөздерінде айрықша аталады. Сөздің құдіреті мен еркіндігі – өркениеттің өлшемі. Сондықтан да Асан Қайғы биден Абайға дейінгі ұлы ділмәр–шешендер ұлттық дүниетанымды, сананы, тәрбиені, әдет–ғұрыптық жүйені қалыптастыру мен дамытуға, халықтық даналықты түсіндіру мен көркейтуге ғаламат күш жұмсады. Болмыс, қозғалыс, тұрмыс, болашақ, даму, ойлау, парасат әлемі–билер толғаныстарының негізгі арқаулары. Шешендік өнер, яғни риторика, Еуропада сонау көне заманнан бастау алып, қалыптасып, дамып келеді. Көне Грекияда, Римде риторика мектептері болған. Әлемде мұндай ғылым бар екенін қазақтарға алғаш таныстырған ұлы ағартушы ғалым Ахмет Байтұрсынұлы болды. А. Байтұрсынұлы «Әдебиет танытқыш» деген еңбегінде шешендік сөздердің түрлерін атап көрсетіп, әрқайсысына сипаттама береді. Бұл игі істі С.Негимов, С.Садырбаев, т.б. ғалымдар жалғастырды. Қазақ шешендік өнерінің өзіндік ерекшеліктері, оның бастау, қайнары, түрлері сияқты мәселелер жан–жақты қарастырылмады.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Билер тіліндегі бейнелер шындық өмірді көрсетеді. Билер сөзінің көркемдігін талдау барасында байқадық. Онда тілдік элементтер кеңінен қолданылған. Соның негізінде шешендік сөздер ұшқыр ойға негізделіп, айналасына дәлділігі мен ұшқырлығымен танылған. Шешендік сөздердің тәрбиелік мәні зор. Олар болашақты болжай отырып, қалың әлеуметті өзіне қаратады. Билер сөзі – қашаннан-ақ ауызекі айтылу арқылы ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан өнер. Оның тәрбиелік мәні сонда. Шешендіктің қолданылатын орны, атқаратын ерекше міндеті бар. Билердің негізгі мақсаты – белгілі бір шындаққа тындаушының сөзін жеткізу үшін қысқа, айқын дәлелді өткір оймен, кестелі сөзімен жұртшылықтың сезіміне әсер ете білу. Билер, жалпы сөзді қолдануда сол заманға сай тілдік тұлғаларды кеңінен қолданған. Сонымен қатар сол дәуірдегі лексикалық жүйе өз талабына сай дамып отырған.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Жұмыста қарастырылған мәселелерді мектеп мұғалімдері шешендік өнердің дамуындағы билердің орнын оқытуда және жоғары оқу орындарында арнайы семинар сабақтарын жүргізуде қолдануына болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Негимов С. Шешендік өнер. – Алматы: Ана тілі, 1997. – 208 б.
2. Мұсаұлы Ж. Қазақ шешендік өнері. – Көкшетау, 2004. – 159 б.
3. Қосымова Г. Қазақ шешендік өнерінің негіздері. – Алматы: Білім, 2003. – 260 б.
4. Қосымова Г. Қазақ шешендік өнерінің негіздері және тілдік танымы. – Алматы: Ғылым, 2005. – 296 б.
5. Байтұрсынов А. Әдебиет танытқыш. – Алматы: Жалын, 1991. – 397 б.
6. Адамбаев Б. Шешендік сөздер. Қазақ әдебиетінің тарихы. I т. – Алматы: Ғылым, 1995. – 457 б.
7. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің ауызша түрі. – Алматы: Жазушы, 1985. – 307 б.
8. Төреқұлұлы Н. Қазақтың 100 би-шешені. – Алматы: Қазақстан, 1995. – 384 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Қадыров Ж.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының профессоры, ф.ғ.к.*

КӨРКЕМ МӘТІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ-МӘДЕНИ ҰҒЫМДАРДЫҢ КӨРІНІСІ

Сейтім А.А.,

«М020500 Филология» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Жұмыстың басты мақсаты- ұлттық мәдени концептілерді құндылықтарымызды қазақ әдебиетіндегі тілдік көрінісіне жан-жақты зерттеу жүргізу. Қазақ тілі мен мәдениеті материалы негізінде лингвомәдениеттану ғылымының мазмұны мен мақсатын, оның міндеттерін, ғылыми ұғымдық аппаратын, басты бірліктерін айқындап, ұлттық мәдениеттің негізін қалау. Мәдениет пен тілді өзара біртұтас бірлікте қарастыра отырып, ұлттық нышандарымызды, ұлттық дүниетанымымызды ерекшеліктері мен адамзатқа ортақ дүниелерді анықтау.

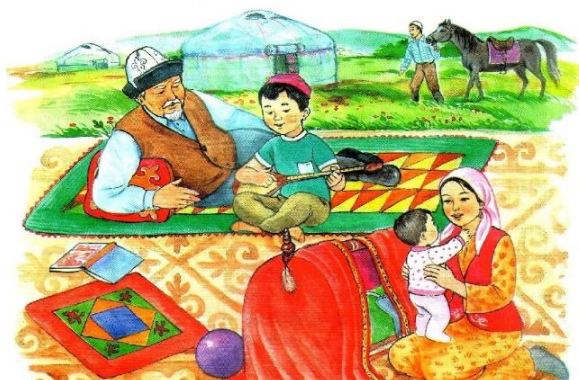
МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсатқа сәйкес төмендегідей міндеттер алға қойылды: лингвомәдениеттанудың қазақ тілі материалдарын зерттеуде теориялық, концепциялық негізін, қолданылатын терминдік ұғымдық аппаратын айқындау; ұлттық мәдени концептінің теориялық негізін дәйектеу; ұлттық мәдени концептіні қалыптастыратын негізгі тілдік бірліктерді айқындау; танымның (когнитивтік) лингвистика негізінде ұлттық мәдени концептілердің теориялық ұстанымдарын айқындау; когнитивті лингвистиканың «концепт» ұғымының лингвомәдениеттанудағы қолданыс аясын анықтап көрсету; ұлттық реңктегі фразеологизмдерді образдық нәтижені жүйелей отырып, қазақ әдебиетінің өлшемдерін сөз еткенде байқалатын бірінші және екінші тармақтардың өлшемі кейінгі жолдарда қайталануы арқылы пайда болған ауыспалы буындарға талдау жасау.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Адамзат баласының ғасырлар бойы қалыптасқан төл мәдениетімен ұштасып жатқан ең қымбат дүниесі, ұлт болмысының нақты көрінісі – оның тілі. Тіл – адамзат баласының қатынас құралы болуымен қатар, белгілі бір ұлттың рухани өмірін, тарихын, дүниетанымын, болмысын бейнелейді, әлемнің тілдік бейнесін сипаттайды.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Ұлттық мәдениет контексіндегі дүниенің тілдік суреті көркем шығармалардағы ұлттық тілдік бірліктер негізінде айқындалды; қазақ ұлттық дүниетанымының басты танымдық концептілер аймағы, олардың тілдік бірліктердегі көрініс-мазмұны дәлелденді. Антропоцентристік парадигманың негізінде қалыптасқан лингвомәдениеттану ғылымының теориялық негіздері біршама кеңірек қарастырылды.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Зерттеу жұмысының мақсаты мен тақырып ерекшелігіне байланысты жинақтау, жүйелеу, анықтау, талдау, қорытындылау әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Зерттеу жұмысы кіріспеден, үш тараудан, қорытынды мен пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады. Кіріспеде тақырыптың өзектілігі, мақсаты, міндеттері, болжамы, әдістері және жұмыстың ғылыми жаңалығы көрсетілген. Бірінші тарауда дүниенің тілдік бейнесіндегі концептілердің ғылыми-теориялық сипаты, тілтаным ғылымындағы концептілерді зерттеудің теориялық негізі және Қазақ дүниетанымындағы ұлттық-мәдени концептілері туралы айтылған. Екінші тарау, Ұлттық-мәдени концептілердің көркем әдебиеттегі көрінісі, «Бесік», «киіз үй», «ошақ» концептілері және «Жылқы», «ертоқым», «қамшы» концептілері жайында мәлімет көрсетілген. Ал, үшінші тарауға келетін болсақ, Ұлттық-мәдени концептуалданудағы тұрақты тіркестер мен символдар, тұрақты тіркестер және символдар тақырыптары бойынша мәліметтер толықтырылған.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Қорыта айтсақ, сан ғасырлар бойы ұрпақтан-ұрпаққа беріліп келе жатқан ұлттықмәдениетіміздің көркем әдебиеттегі, тілдегі көрінісі уақыт өте келе тіл қолданысынан шығып, немесе мағынасы күнгірттене бастаған тілдік белгілермен қатар, заман ағымымен өзгеріске ұшыраған ұлтымыздың салт-дәстүрі, әдет-ғұрпы, ұлттық символдарының көрінісін жаңғырту. Зерттеу жұмысында мәдениет пен тілдің өзара қатынасын тіл білімі саласындағы танымдық (когнитивтік) теориясы тұрғысынан зерделей отырып, оның жалпы дүниетанымдық және де ұлттық рухты қалыптастырудағы орнын ашып көрсетілді. Ұлттықмәдени концептіні құрайтын «бесік», «киіз үй», «ошақ», «жылқы», «ер-тоқым», «қамшы» т.б. концептілер жұмыста көрініс табады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Зерттеу жұмысының негізгі материалдары жоғары орындарының филология факультеттерінде «Когнитивтік лингвистика», «Лингвомәдениеттану», «Этнолингвистика», «Лексикология» салалары бойынша оқытылатын дәрістер мен семинарларда, ғылыми конференциялар мен арнайы семинарларды жүргізуге, сонымен бірге жоғарыда аталған пәндер үшін оқулықтар мен оқу құралдарын жазу барысында қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Маслова В. Когнитивная лингвистика. – Минск, 2004. – 256 б.
2. Тұрманова А.Б. О соотношений «картина мира», «языковая картина мира» и «концептуальная картина мира» // ҚазҰУ Хабаршысы №9, 2004. - 20-22 бб.
3. Жапаков С.А. Эпикалық фразеологизмдердің когнитивтік негіздері: филол. ғыл. канд. ...дис. – Алматы, 2003. – 117 б.
4. Шота Қ.Н. Дыбыстық еліктеуіш етістіктердің этнолингвистикалық негіздері. Фил. ғыл. канд. дисс. 10.02.02. – Алматы: А. Байтұрсынов атындағы Тіл білімі институты, 2004. – 166 б.
5. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. – Москва: Русские словари, 1996. - 416 с.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Таласпаева Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ЖАУЫНГЕР-ЖЫРАУДЫҢ КӨРКЕМ БЕЙНЕСІ

Серік Н.Ж.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Басты мақсат - XV-XVIII ғғ. өмір сүріп, ұлт мүддесі мақсатындағы шығармаларымен белгілі болған, қазақ халқының барлық жастағы адамдарының асыл, сапалы қасиетті болуын мұрат еткен нағыз тәрбиешілер - жыраулар поэзиясын талдау арқылы жауынгер-жырау бейнесінің тарихи, әдеби мәнін ашу.

МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсаттарды орындау үшін төмендегі міндеттер қойылды: ақын-жыраулар поэзиясындағы ұрпақ тағылымын жыраудың өз бейнесі арқылы көрсету; жыраулық поэзияның тақырыптық-идеялық арнасын жүйелеу; жыраулар мұрасында көтерілген әлеуметтік мәселелердің дүниетанымдық сипатын жауынгер-жырау образы негізінде анықтау; заман шындығы мен бодандыққа қарсы дүниетаным көріністерін жырау көзқарасымен саралау.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Ел егемендігі еңсемізді көтеріп, рухани дүниемізді түгендей бастаған қазіргі кезеңде халық тағдырының шынайы көрінісін, ұлттық мүдде мен болмыс-бітімін айшықтап берер әдебиеттану ғылымының өзекті мәселелерін қайта сын елегінен өткізіп жатқан қазіргі таңда әдебиеттің тарихын, қазақ поэзиясының кейбір мәселелерін қайта қарау қажеттілігі туындап отыр. Соның ішінде арнайы қарастыруды қажет ететін мәселенің бірі – қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиеттен бастау алатын ақын-жыраулар поэзиясы, ондағы жауынгер-жырау бейнесі мен әрекеті арқылы көрінетін ұлттық мүдде мәселесі, халық бірлігі идеясы. Қазақ әдебиеті тарихының негізгі арнасы – ақын-жыраулар мұралары. Әдебиетіміздің қалыптасуы мен дамуының осы басты ықпалды арнасын құраған ақын-жыраулардың шығармашылық және қоғамдық-әлеуметтік қызметі, олардың ержүрек, қаһарман образдары арқылы қазақ халқының да әлем өркениетіндегі мәңгілік орны танылды. Ақын-жыраулар поэзиясындағы ұлт мүддесі мен бірлігі, бостандығы мәселесін тереңнен қозғайтын арнау толғаулар - ғасырлар бойы қалыптасқан ата-бабаларымыздың дүниетанымын танытатын бірден-бір маңызды мәселе. Көркемдік негізі фольклорда қаланып, әдеби мұраларының басым көпшілігі хандық дәуір кезеңінде кең танымал болған сөз өнері иелері - XV-XVIII ғ.ғ ақын-жыраулар поэзиясының әлеуметтік және шығармашылық қасиеттерінен құралған тұлғаларының танылуы, бағалануы халықтың эстетикалық танымы, талғамы назарында болып келеді. Қазақ халқының XV-XVIII ғ.ғ. дербес мемлекет болған кезеңіндегі ұлттық тәрбиенің негізгі құралы болған жыраулар поэзиясындағы басты да мәні терең өзекті желіні құраған осы халықтық тәрбие дәстүрі, ұрпақ тәрбиесі болды. Асан Қайғы, Шалкиіз, Жиёмбет, Ақтамберді, Бұқар, Шал, т.б. қазақтың күміс көмей, жез таңдай ақын - жырауларының әр түрлі өмір құбылыстары, адам мен қоғам, жан мен тән, тыныс-тіршілік туралы терең толғаныстарының, ақыл-кеңес өсиеттерінің қазіргі жастарымыз үшін, олардың тәрбиесі үшін берері аз емес. *Тәуелсіздік жолына мәңгілік бағдар түзеген Қазақстанның мемлекет болып қалыптасуында жыраулар поэзиясы үнемі ықпалды арна болды.*

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. XV-XVIII ғғ. өмір сүріп, жырымен халықты бірлік пен ұйымшылдыққа шақырып жұмылдыра алған жыраулардың арнау жырларына тақырыптық, мағыналық жағынан талдау жасалып, ұлттық мүдде мәселесіндегі жауынгер-жырау бейнесінің тереңдігі зерделенді.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Ғылыми жұмысты жазу барысында баяндау, сипаттау, талдау әдістері пайдаланылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Диплом жұмысы қазақтың ақын-жырауларының ел туралы, жас ұрпақ, тәлім-тәрбие туралы айтқан дидактикалық жырларын арнау толғаулар ретінде талдауға арналған. Диплом жұмысының кіріспе бөлімінде тақырыптың өзектілігі, зерттеу жұмысының мақсаты мен міндеттері, нысаны, дереккөздері туралы мәлімет берілген. Бірінші тарауда жыраулық поэзияның ұлттық идеясы және көркемдік танымы талданып, Асан Қайғыдан кейінгі жыраулар поэзиясының мәні мен маңызы қарастырылса, екінші тарауда ақын-жыраулар поэзиясындағы қазақ елінің мемлекеттілігі мен халықтың айбынын асыруға арналған арнау толғауларға талдаулар жасалған. Соңында қорытынды жасалып, сілтеме жасалған және пайдаланылған әдебиеттер тізімі берілген.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Жыраулар шығармаларында кездесетін ұлттық мүдде мәніндегі толғауларының мазмұндық сипаты терең. XV-XVIII ғ.ғ поэзиясындағы жауынгер-жыраудың бейнесі ұлттық мүдде тұрғысынан көрінеді. Жырауларды ойшылдық пен даналыққа итермелеген басты себептер кеңістік және уақыт сабақтастығы ауқымында қарастырылды.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ: Жұмыс нәтижелерін шешендік өнер, қазақ әдебиетінің тарихы, қазақ халқының тарихына қатысты элективті пәндерге қосымша материал ретінде қолданауға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Әбдиманұлы Ө. Қазақ әдебиетіндегі ұлт-азаттық идея. - Алматы: Қазақ университеті, 2007. – 325 б.
2. Тілепов Ж. Тарих және әдебиет. - Алматы: Мектеп, 1967. – 430 б.
3. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. - Алматы: Ана тілі, 1993. – 176 б.
4. Негимов С. Ақын-жыраулар тілінің бейнелігі. - Алматы: Ғылым, 1991. –200 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Кулибекова Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

ДУЛАТ ПЕН АБАЙ ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ ЗАМАН БЕЙНЕСІ

Суфиянова Д.М.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Жұмыстың негізгі мақсаты – XIX ғасырдағы аға сұлтандық және болыстық ел билеу кезеңдеріне бөлініп, сатылы да жүйелі түрде жүргізілген отарлық езгінің Дулат Бабатайұлы мен Абай шығармаларындағы суреттелу жайын әдебиеттің тарихилық принципі негізінде біртұтас әдеби сарын аясында қарастыру.

МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсаттарды орындау үшін төмендегі міндеттер қойылды: XIX ғасырдың I жартысындағы отаршылдар енгізген аға сұлтандық ел билеу жүйесіндегі қоғамдық-әлеуметтік жағдайлардың Дулат шығармашылығындағы суреттелуі мен ақынның отарлық езгіге қарсы ой-танымдарының идеялық-көркемдік мәнін ашу; Абайдың туған елінің ұлттық бостандығы жолындағы хакімдік, ақындық және қайраткерлік еңбектерінің тарихи және әдеби маңызын зерделеу; Дулат пен Абай мұраларын өзара тарихи-салыстармалы зерттеу негізінде XIX ғасырдағы заман бейнесінің әдебиеттегі көрінісін біртұтас отарлық сарын аясында жан-жақты ашып талдау.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Зерттеуде Дулат пен Абай шығармашылықтарындағы отарлық езгіге қарсы әдеби сарынды отарлау тарихымен байланыста алып, арнайы ғылыми-зерттеу жұмысының өзегі етілді. Дулат пен Абай ақындардың өлеңдеріндегі өзіндік сөз өрнегі, оның заман кейпін, адам кейпін жасаудағы көркемдік қолданыстары, шеберлік қырлары талқыланды.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Қазақ әдебиетіндегі отарлық сарынның туып, қалыптасып, даму тарихы және Дулат пен Абай шығармаларындағы отарлық езгінің суреттелу жайы бүгінгі жаңарған тәуелсіз көзқарас тұрғысында әдебиеттегі отарлық сарын аясында кешенді түрде тарихи-әдеби зерттеу нысанына алынды. Аталмыш кезең әдебиеті өкілдері шығармаларының поэтикалық ерекшеліктері айқындалып, Дулат пен Абай сияқты сөз майталмандарының өзіндік стилі, көзқарасы, дүниетанымы жан-жақты зерделенді. Әр ақынның поэзиялық туындыларындағы идеялық-тақырыптық ерекшелік өзара салыстырмалы талдау барысында танылды.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Жұмысты жазу барысында объективті-аналитикалық, тарихи-функционалды, салыстырмалы-сипаттама, жинақтау-талдау әдіс-тәсілдері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Туған халқымыздың басынан кешкен қайғылы, қасіретті тұстарын шынайылықпен суреттей білген XIX ғасырдағы күрескер ақындарымыз Дулат пен Абай – қазақ әдебиеті тарихында айырықша орын алады. Бірінші тарауда Дулат, Мұрат, Шортанбай, Абайдың заман күйін жырлаған шығармалары сол үлкен өнердің бір қыры ретінде танылады. Екінші тарауда Дулат ақынның образдарын өз кезіне сай ерлік үлгіде, эпостық дәстүрде бейнелеуі, оларды асқақ эпитет, дәл теңеу, метафоралармен өрнектелуі – ақын поэзиясының құдіретті күші деп көрсетілген. Үшінші тарауда Абай поэзиясындағы орын алған дәуір суреттері талданған. Қорытынды бөлімде зерттеу бойынша ой-пікірлер тұжырымдалып, жұмыс негізінде түйіндер жасалған, соңында пайдаланылған әдебиет тізімі берілген.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Дулат саяси, әлеуметтік және қоғамдық жағдайларға орай, отарлық езгіден шығудың өзі пайымдаған жолдарын идеялық-көркемдік шеберлікпен айқын суреттеген. Абай отарлық озбырлықтың түп тамырын, ішкі сыры мен ел өміріндегі залалды зардаптарының шығу көзін терең біліп, рухани бастау көздеріндегі азаттық ой-танымдарын заманына сай отарлық езгіге қарсы ұлт тәуелсіздігі жолында сөз өнерінің қуатты қаруы етті.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ: Жұмыстың нәтижелерін қазақ әдебиеті тарихына қатысты еңбектерде, жоғары оқу орындарында «XIX ғасыр әдебиеті» пәні мен «Абайтану» элективті пәні бойынша оқылатын дәрістерде, практикалық сабақтарда кеңінен қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Омарұлы Б. Зар заман әдебиеті. – Астана: Елорда, 2005. – 370 б.
2. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: Санат, 1997. – 925 б.
3. Мәдібай Қ. XIX ғасырдағы қазақ әдебиеті. 2-кітап. – Алматы: Қазақ университеті, 2004. – 269 б.
4. Әбдиманұлы Ө. Қазақ әдебиетіндегі ұлт-азаттық идея. – Алматы: Қазақ университеті, - 2007. – 323 б.
5. Әбдезұлы Қ. Тарихи тұлғалар және қазақ әдебиеті. - Алматы: Қазақ университеті, 2004. - 163 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Кулибекова Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

ШӘКӘРІМ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ АБАЙ ДӘСТҮРІНІҢ ЫҚПАЛЫ

Шайкин Т.О.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Ақын поэзиясының өзіндік өлшемдері мен тіл өрнектерін зерделеу.

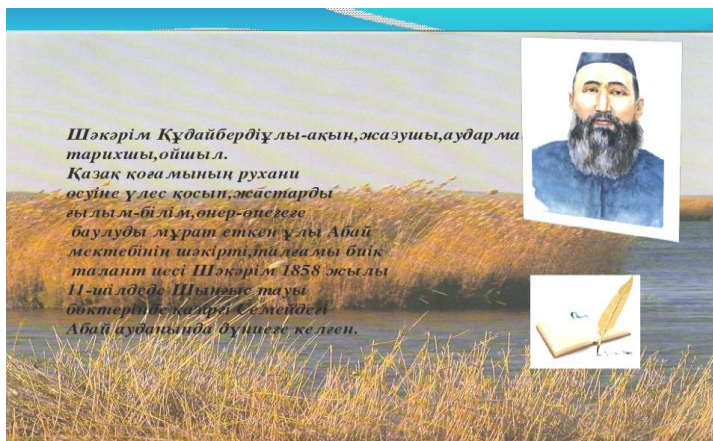
МІНДЕТТЕРІ. Абай дәстүрінің Шәкәрім поэзиясында жалғастық табуын анықтау; Абай дәстүрінің кейінгі қазақ поэзиясында нақты бір орын алғанын көрсету; Шәкәрім шығармаларындағы Абай дәстүрінің ықпалын анықтап сипаттау.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Ұлы Абайдың шығармашылық мұрасы – халқымыздың ғасырлар бойы маңызын жоймайтын рухани қазынасы. Заман өзгеріп, қоғамдық санада күрт сапырылыстар пайда болған сайын бұл қазына өзінің жаңа бір қырларымен жарқырай ашылып, қадірін арттыра түсетініне Абайдан кейінгі уақыт айқын көз жеткізді.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Жұмыста Шәкәрім шығармаларын зерттеу еңбектерінің негізінде «Еңлік–Кебек», «Қалқаман–Мамыр» және өлеңдеріне талдау жүргізілді.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Зерттеу жұмысының барысында талдау, жинақтау және салыстыру, жүйелеу, тұжырым жасау әдіс-тәсілдері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ Абай мен Шәкәрім – екі бөлек, дара, ірі, шығармашылық тұлғалар. Қазақ әдебиетіндегі жаңа дәуірдің бастауы саналатын ұлы Абай бастаған ақындар легінде аса көрнекті орын алатын Шәкәрім Құдайбердіұлының ойы мен мұрасы бүгінде қазақ ұлтының жүрегіне мәңгілік ұялаған, өзін қазақпын деп сезінген әр адамның бойына азаматтық пен патриотизмнің, ой мен парасаттың рухын себетін аса бай қазына десек болады. Шәкәрімнің әдеби мұрасы – аса бай қазына. Ол әдебиеттің барлық жанрларында қалам тербеді. Ұлы Абай үлгісін өлшем ете отырып, «Қалқаман-Мамыр», «Еңлік-Кебек», «Нартайлақ-Айсұлу» атты поэмалар жазды. Көркем проза үлгісіндегі Шәкәрімнің шығармалары XX ғасырдың басындағы ұлттық прозаға өз үлесін қосып қана қойған жоқ, оның орнығып, ілгерілеуіне елеулі ықпал жасады. Шәкәрім мұрасының тағы бір саласы – оның тарихи, философиялық сипатта жазған трактат үлгісіндегі туындылары. Кезінде ұлы Абай ұстазының ақыл-кеңесімен дүниеге келген «Түрік, қырғыз, қазақ һәм ханлар шежіресі», «Үш анық» секілді еңбектері Шәкәрімнің жан-жақты білімдарлығын дәлелдейтін дүниелер. Абай бастаған жаңа үрдістегі ұлттық әдебиеттегі көрнекті тұлға ретінде Шәкәрімнің алатын орны айрықша. Шәкәрім өлеңдерінің тақырыптық диапазоны аса кең. Қатардағы замандастарының жай-күйінен бастап, тұтас халқының тыныс-тіршілігі, қоғамдық ахуал, адамзат әлемінің мәселелеріне дейінгі аралықтағы тақырыптардың бәрін де ақын өлеңдерінен көптеп кездестіруге болады. Ол тақырыптардың барлығы Шәкәрім ойшылдың ақындық жүрегінің сүзгісінен өтіп барып, терең тынысты жыр жолдарына айналған. Шәкәрім қазақ халқының дәл сол тұстағы тұрмыс-ахуалын, жай-күйін нақты байыптайды. Абай бедерлеген өмір суретін кеңейте, айқындай түседі. Шәкәрім Абай дәстүрінің көрнекті өкілі болумен қатар, тынымсыз шығармашылық ізденістер нәтижесінде туған өзіндік идеостилі барынша айқын болып келді. Поэтикалық тілді талдауда образ жасау мәселесі басты орын алады. Шәкәрім поэтикалық образ жасауда тілдік құралдарды көркемдік-стилдік мақсатқа сай жұмылдырып, эстетикалық бүтінге айналдыра білген. Кез келген суреткердің өзі өмір сүріп отырған заман, көркемдік дәстүр ықпалында болатыны сөзсіз. Дәстүрдің өзі жалғастық пен жаңалық ұғымын қамтиды. Шәкәрім де өзіне дейінгі ақындық-жыраулық дәстүрдің озығын алып, тозығын қалдырып отырған. Шәкәрім Абай қалыптастырған тілдік дәстүрдің жалғастырушысы дегенде, көркем әдебиет тіліне тың жаңалықтар енгізіп дамытқанын да айта кетуіміз керек.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Абай, Шәкәрім сынды ойшыл, кемеңгер ақындардың шығармаларында олардың туған елі, қазақ халқының қоғамдық ортасы, ой-өрісі, психологиясы мен дүниетанымы бір-бірімен қабаттасып, астасып жатқандығы бір қыры болса, адамзатқа тән әрқилы рухани-психологиялық, философиялық құндылықтармен ұштасып жатқандығы екінші қыры болып табылады. Олардың еңбектерінің ұлттық шеңберден асып, әлемдік деңгейде де көтерілгендігі сондықтан. Сол себепті Абай мен Шәкәрімнің шығармалары қазақтың да адамзаттың да өздерінің ішкі құпиясын көре алатындай шарайнасына айналғаны анық. Шәкәрімнің дастандары Абай үлгісінде жаңа эпикалық шығармалар тудырудағы берекелі арналардың бірі болды. Сол арқылы Шәкәрім өзінің кең тынысты эпик ақын екенін дәлелдеді. Дастан жанрындағы Шәкәрімнің реализмі, өзіндік суреткерлік шеберлігі жаңаша қалып танытады.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Жұмыстың нәтижелері мен тұжырымдарын қазақ әдебиеті бойынша дәрістер мен тәжірибе сабақтарында, арнайы курстарда және мектеп мұғалімдеріне Абай, Шәкәрім шығармашылығын оқытуда және оқу орындарында арнайы семинар сабақтарын жүргізуде қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Абай. Шығармаларының екі томдық толық жинағы. Бірінші том. Өлеңдер мен аудармалар. - Алматы: Жазушы, 1995. – 337 б.
2. Әбдіғазиев Б. Шәкәрімнің лирикалық шығармалары. - Алматы: Республикалық баспа кабинеті, 1994. – 144 б.
3. Байтұрсынұлы А. Әдебиет танытқыш. I – ші том. – Алматы: Алаш, 2003. – 227 б.
4. Жастарға // Ш. Құдайбердиев Шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1998. – 293 б.
5. Мұқанов С. Абайдың шәкірттері туралы. «Абай» журналы, №4. 1992.
6. Құдайбердиев Ш. Шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1988. – 560 б.
7. Құнанбаев Т. Әкем Абай туралы. – Алматы: Ана тілі, 1993. – 56 б.
8. Омаров А. Шәкәрімнің өмірбаяны. «Абай» журналы, 2006. №2. – 45 б.
9. Нұржекеұлы Б. Абай Құнанбаев. – Алматы: Жалын, 1995. – 384 б.
10. Әуезов М. Абайтану дәрістерінің дерек көздері. – Алматы: Санат, 1997. – 448 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Қадыров Ж.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының профессоры, ф.ғ.к.*

МӘШҺҮР ЖҮСІП МҰРАСЫНДАҒЫ ФОЛЬКЛОРЛЫҚ ДӘСТҮР

Шәріпбай Ә.С.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Зерттеу жұмысының басты мақсаты – Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы шығармашылық лабораториясын кешенді түрде қарастырып, ақынның өмір шындығы мен көркемдік пайымдау, ақындық ойлау мен поэтикалық құрылым жүйесін түзу ерекшеліктерін зерттеу, ақынның бай мұрасының фольклормен сабақтасығын айқындау.

МІНДЕТТЕРІ. Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының мысал өлеңдеріндегі фольклорлық сарын көрінісін анықтау; азаматтық, гуманистік сарындағы лирикасының идеялық, эстетикалық мән-мағынасын ашып көрсету; ақынның өмір, қоғам, адам тағдыры туралы философиялық ой-толғаныстарын, еңбек адамын бейнелеу ерекшеліктерін және көңіл-күй, табиғат лирикасының әр түрлі сыр-сипаттарын ашу; ақынның поэзиясындағы оқырманның ой-санасына, эмоциялық сезіміне әсер ететін астарлы балама, бейнелі сөздер – теңеу, эпитет, метафора, метонимия, символ және т.б. көріктеу құралдарының ақын қолданысындағы әр түрлі амал-тәсілдерін айқындау.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Мәшһүр Жүсіптің шығармаларындағы фольклорлық дәстүр көрінісімен қатар, ерекшеленетін М.Ж. Көпейұлы мұрасын тілдік жағынан да көркемдік жағынан да зерттеп жазылған жұмыстар қазақ ғылымына қосылған сүбелі еңбектер қатарынан орын алады. Біз зерттеу жұмысымызда ақын шығармаларындағы фольклорлық сабақтастықты, үндестікті талдауды мақсат еттік. Қазақтың сөз өнерін жаңа белеске көтерген ойшыл ақын Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы мұрасын жаңа бір қырынан талдау диплом жұмысының өзектілігін танытады. Қазақ поэзиясын тақырыптық, мазмұндық жағынан байытып, көркемдік талаптарының тұғырын биіктеткен Мәшһүр мұрасы фольклормен тығыз байланыста. Сондықтан, көркем сөз шебері ретінде қазақ әдебиеті көркемдік деңгейінің дамуы мен нығаюын үлкен бір деңгейге көтерген ірі тұлғалы суреткердің рухани қазынасы фольклормен үндесе отырып, қазақ әдебиетінің қазынасын толықтырғандығын айқындау әдебиеттану ғылымының кезек күттірмес мәселесі деп қарастырамыз. көрнекті қаламгердің ақындық шеберлігі, көркемдік-стильдік ізденістері кеңінен қарастырылып, ақынның қолтаңбасы айқындалды.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы шығармашылығына қатысты әр кезде айтылған пікір, тұжырымдарды сарапқа сала отырып, оның поэзиясына тән сипаттарды, көркемдік ерекшеліктер мен идеялық, тақырыптық бағыттарды айқындау, соның негізінде ақынның шығармаларына ғылыми талдау жасау, қазақ әдебиетінің тарихында алатын орнын анықтау және ақын шығармашылығындағы фольклорлық дәстүрді мысаларқылы салыстыра отырып айқындау жұмыстың ғылыми жаңалығы болып табылады.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Зерттеу жұмысының барысында талдау, жинақтау және салыстыру, жүйелеу, тұжырым жасау әдіс-тәсілдері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ Диплом жұмысының алғашқы тарауында ақын шығармашылығының зерттелуі, басылуы, жиналуы туралы ғалымдар еңбегіне шолу жасалып, ақынның қазақ әдебиетіне қосқан мұрасы жайлы қарастырылды. Сонымен қатар бұл тарауда қазақ әдебиетіндегі фольклорлық дәстүр жайлы баяндалып, халық ауыз әдебиеті қазақ әдебиетінің бастау бұлағы екендігі дәлелденді. Зерттеу жұмысында ақын туындыларындағы фольклорлық дәстүр айқындалды. Зерттеу барысында ақын туындыларындағы символ, мысал өлеңдері, жұмбақ, ертегі, шешендік сөз үлгілері ауыз әдебиетімен салыстырылып, талдауға түсті. Сондай-ақ, зерттеу жұмысында Мәшһүр Жүсіп

Көпейұлы шығармаларындағы бейнелілік талданып, тұспал өлеңдерінің көркемдік сипаты сараланды. Ақынның қазақ әдебиетіне қосқан үлкен де, қомақты үлесі осы тұспал өлеңдерін әкелуі, сол арқылы сөз мағынасын кеңейтіп, символдық мән дарытуы. Ақынның барлық шығармаларын бір дипломдық жұмысқа арқау ету мүмкін еместігі байқалды. Сондықтан да біз анағұрлым ұтқыр, анағұрлым қызықты материалдарды іріктеп, сұрыптап, талданды.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Мәшһүр Жүсіп туындылары қазақ поэзиялық шығармаларын жаңа қырынан көрсетті. Яғни шығармалары арқылы ақын қазақ поэзиясын дамытты, фольклорлық дәстүр үлгілерімен сабақтастыра отырып қазақ поэзиясының ауқымын кеңейтті. Заман қыспағына байланысты тура айта алмаған тұстарын ақын шеберлікпен, тапқырлықпен тұспал өлеңдері арқылы халыққа жеткізді. Мәшһүр-Жүсіп Көпейұлының шығармаларын тереңдей зерттеу, ақынның қазақ әдебиетінің дамуына тигізген игі ықпалын ашу, ақынның даралық тұлғасын тану – кейінгі ұрпақтың міндеті.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Жарты ғасырдан астам еріксіз үзілістен соң халық алдына қайта шыққан ұлы тұлғаларымыздың бірі Мәшһүр Жүсіптің қазақ халқының рухани мәдениеті тарихында алатын орны өзгеше. Мәшһүр мұрасы – айдыны да, арнасы да кең дүние. М.Ж. Көпейұлының айдыны дарияға келіп құйылар шығармашылық арналарын бүгінгі күнде белгілі дәрежеде жалпы орта мектептерде, колледждер мен университеттерде арнайы курстарда қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Мәшһүр-Жүсіп Қ.П. Қазақ лирикасындағы стиль және бейнелілік. – Павлодар: ЭКО, 2007. – 442 б.
2. Жүсіпов Н.Қ. Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы. – Павлодар, 2003. – 218 б.
3. Жүсіпов Н.Қ. М.Ж. Көпейұлының фольклорлық еңбегі. – Павлодар, 1999. – 126 б.
4. Жүсіпов Н.Қ. Мәшһүр Жүсіп және фольклор. – Павлодар, 1999. – 93 б.
5. Сүтжанов С.Н. Мәшһүр мұрасы. – Павлодар, 2001. – 98 б.
6. Жүсіпов Е.Қ. Мәшһүр Жүсіп және Шығыс руханияты. – Алматы, 2005. – 184 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Қадыров Ж.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының профессоры, ф.ғ.к.*

АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ КІРМЕ ЖӘНЕ КӨНЕРГЕН СӨЗДЕР

Айтжанова Ж.А.,

5B011700 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Абай шығармаларындағы кірме және көнерген сөздердің лексика-семантикалық қолданылу ерекшеліктерін айқындау - зерттеу жұмысының мақсаты болып саналады.

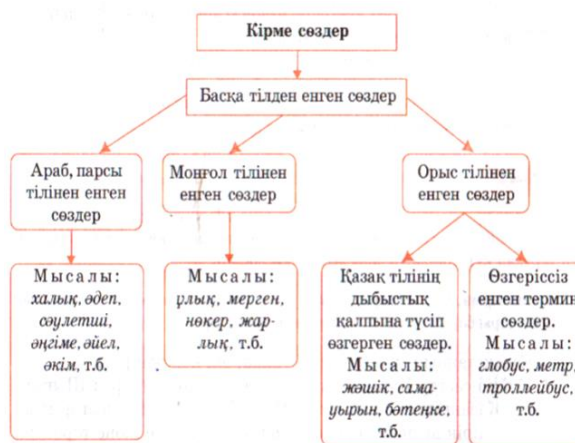
МІНДЕТТЕРІ. Бұл мақсатты шешу үшін төмендегідей міндеттер қойылды: кірме және көнерген сөздердің зерттелуіне шолу жасау; Абай шығармаларында қолданылған кірме және көнерген сөздердің лексика-семантикалық табиғатын айшықтау; аймақ атауларының шығу тарихын анықтау, сол атаулардың жасалу жолдарын талдау; кірме және көнерген сөздердің ақын шығармаларындағы орнын саралау.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Абай Құнанбаев қазақтың дара, дана ақыны, білімді, өткір тілді, терең ойлы дарын иесі. Абай көркем сөз шебері, аудармашы. Оның поэзиясы да, қара сөзі мен поэмалары да халық жүрегінен өз орнын таба білген. Абай қалдырған із ешқашан өшпейді, тек қана жандана береді. Абайдың қалам сілтеген әр шығармасы халық көңілінде жатталып, сақталып қалған дүние. Ақын, дана, ойшыл өз туындыларында өзге ұлт өкілдерінің тілінен алынған сөздерді қолданып, шығармаларын ұтымды әрі әсерлі жеткізе білген. Ол өз шығармашылығында араб, орыс т.б. тілдерден енген сөздерді пайдаланған. Ол өз шығармашылығында тек қана кірме сөздерді пайдаланған жоқ. Оның шығармаларынан біз ескі, байырғы, көнерген сөздерді де кездестіре аламыз. Ақын шығармашылығының ерекшелігі – ескі, көнерген сөздерді өз өлеңдерінде ұтымды қолдануында десек те артық емес. Абай көп зерттелді, әлі де зерттеле бермек. Оның шығармаларын тереңінен бір-бірлеп зерттесе де артық етпейді. Абай өлеңдерінде пайдаланылған кірме және көнерген сөздер ақын шығармашылығына ерекше бір бояу береді. Сондықтан да бұл тақырыпты тереңінен қарастырып, зерттеу қажет.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҒАЛЫҒЫ. Абай шығармаларындағы кірме және көнерген сөздердің мағынасы анықталды; ақынның шығармаларында кездесетін кірме және көнерген сөздер генетикалық тұрғыдан талданды; ақынның көркем шығармаларындағы кірме және көнерген сөздердің қызметі сараланды.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Диплом жұмысын жазу барысында сипаттау, лексика-семантикалық, салыстыру, баяндау, талдау, әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Диплом жұмысында Абай шығармаларындағы кірме және көнерген сөздер қарастырылады. Диплом жұмысы кіріспеден, екі тараудан, қорытынды мен пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады. Кіріспеде диплом жұмысының өзектілігі, нысаны, мақсаты мен міндеттері, ғылыми жаңалығы мен қорғауға ұсынылған тұжырымдар беріледі. Бірінші тарауда қазақ тіліндегі кірме және көнерген сөздердің ғылыми-теориялық сипаты қарастырылады. Екінші тарауда Абай шығармаларындағы кірме және көнерген сөздердің қолданысына талдау жасалды. Жұмыс соңында жүргізілген зерттеулер негізінде қорытынды нәтижелер берілді.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Абайдың өлеңдері, поэмалары, қара сөздерінде көнерген сөздер баршылық. Абай қолданған көнерген сөздерді екі топқа бөліп қарастыруға болады. Бірі – өз заманында-ақ көнере бастаған сөздер болса, екіншісі – бізге, қазіргі уақытта таныс емес сөздер тобы. Халықтың ауызекі сөйлеу тілін, ғасырлар бойы шындалған ауыз әдебиетін, сондай-ақ өзіне дейінгі және өзіне тұстас қаламгерлер үлгілерін жақсы біліп, солардың тілін сарқа пайдаланған ұлы жазушы өз шығармаларында қазақ тілінде бұрынырақ қолданылып, өз заманында көнерген немесе көнере бастаған сөздерді шебер енгізген. Абай Құнанбаевтың шығармаларындағы кірме және көнерген сөздер қазіргі қазақ тілі лексикологиясына мол үлесін қоса алады. Себебі оқушылар мен студенттерді лексикология саласымен таныстырған кезде мысал ретінде Абай шығармаларындағы кірме және көнерген сөздерден ақпарат берілсе, оқушылар мен студенттер мол мағлұмат ала алады және де соны кез келген кезде қолдана да алады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Аталмыш жұмыстың нәтижесін лексикология бойынша арнайы курстарда, қазақ тілі сабақтарында қосымша материал ретінде пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТ.

1. Айтбаев Ө. Тіл білімінің өзекті мәселелері. – Алматы: «Сөздік-словарь», 2002. – 625 б.
2. Мұсабаев Ғ. Қазақ тіл білімінің өзекті мәселелері / құр. Ғ. Әнес. - Алматы: «Абзал-Ай» баспасы, 2013. - 640 б.
3. Сыздық Р. Абай шығармаларының тілі. – Алматы: «Ел-шежіре». 2014. – 384 б.
4. Қазақ тілінің кірме сөздер сөздігі. / Құрастырғандар: Ш. Құрманбайұлы, С. Исақова, Б. Мизамхан, Г. Өлімбек, Г. Мамырбекова, Д. Боранбаев. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019. – 596 б.
5. Айғабылов А. Қазақ тілінің лексикологиясы.- Алматы: Зият Пресс, 2013. – 104 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Габдулина М.Г.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, п.ғ.к.*

АЙТЫС ӨЛЕҢДЕРІНІҢ ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНЫМДЫҚ СИПАТЫ

Аманжолова И.О.,

5B011700 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Айтыс поэзиясын «адам–тіл-мәдениет» тұтастығында лингвомәдениеттанымдық негізде антропоэлектік тұрғыдан айқындап, этностық стереотипті көрсету.

МІНДЕТТЕРІ. Тіл мен мәдениет сабақтастығын негізге ала отырып, айтыс өлеңдерінің этнолингвомәдениеттанымдық сипатын ашу; айтыс өлеңдерінің лингвомәдени болмысын халықтың дүниетанымы тұрғысынан пайымдау; қазақ халқының мәдени болмысының, шешендік өнерінің қасиеті мен құдіретін танытатын айтыстың этнофеномендік болмысын таныту; «тіл және мәдениет» контекстінде айтыс поэзиясының ұлттық-мәдени негізін айқындау; айтыс өлеңдеріндегі құбылтулар мен айшықтаулардың стереотиптену тәсілдерін нақтылау.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақ халқының этностық даралығын танытатын, дүниетанымдық ерекшелігін мәдени кеңістіктегі тұтастықта қарауға мүмкіндік тудыратын айтыс поэзиясы - өз басынын туу, қалыптасу, даму кезеңдерін өткізген ірі құбылыстардың бірі. Айтыс - көне заманнан үзілмей келе жатқан өнер түрі, ежелден сөз жарысы, айтысу ұғымында қолданып келеді. Айтыс поэзиясы әдеби тіліміздің қалыптасу кезеңінде айтарлықтай із қалдырғаны аян. Сонымен қатар, белгілі этномәдениет өкілдерінің ментальдік-лингвистикалық кешенінің әлеуметтік мәдени маркіленген бірлігі болып табылатын стереотипін көрсететін бірден-бір белгі. Айтыс поэзиясы көптеген зерттеу тақырыбына айналғаны белгілі. Дегенмен, халықтық дүниетаным мен этнолингвистика тұрғысынан мәдени кеңістіктегі этностық стереотип негізінде алғаш рет қарастырылып отыр. Тақырып сонысымен өзекті.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Заманауи гуманитарлық парадигма шегінде айтыс өлеңдері арқылы қалыптасқан стереотип мәселесі алғаш рет лингвомәдениеттану, лингвокогнитивтік тұрғыда талданды; айтыс өлеңдеріндегі этнофразеологизмдер мен мақал-мәтелдер, қанатты және шешендік сөздер стереотиптенген тілдік бірліктер ретінде жүйеленіп, этнолингвистикалық талдаулар жасалды; айтыс тілінің поэтикалық және лингвистикалық ерекшелігін танытатын тілдік бірліктердің (құбылтулар мен айшықтаулар) стереотиптену тәсілдері кешенді түрде лингвомәдениеттану тұрғысынан дәйектелді; этномәдени стереотипті талдау арқылы тіл мен ойлау қызметінің байланысы көрсетіліп, олардың концептуалды құрамы анықталды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Айтыс өлеңдері этностық дүниетаным мен этномәдени болмыстың синтезі ретінде көрініп, ұлттың синкретті қасиеттерін дәйектейтін күрделі құрылым. Айтыстағы этностық дүниетаным – «тіл – мәдениет» тұтастығында екшеліп, мәдени – ұлттық құндылықтар деңгейіне көтерілетін адамның рухани іс- әрекеттерінің нәтижесі, антропоэлектік бағыттың негізі. Әрбір ұлтқа тарихи қалыптасқан стереотиптік түсініктер тән және олар тілдегі тұрақты оралымдар: фразеологизмдер, мақал-мәтелдер, қанатты және нақыл сөздер мен шешендік сөздерде көрініс табатындықтан, айтыс тіліндегі стереотиптерді ұлттық стандарт ретінде фразеологиялық тұтас жүйеде зерттеу этноерекшелік элементтерді танытады. Стереотип – концептуалды әлем суретінің кейбір үзіндісі, менталды, «сурет», зат немесе жағдай туралы тұрақты мәдени ұлттық түсінік және бір жағынан, сол мәдениеттің кейбір доминантты құрамаларын сақтауға және трансформациялауға, екінші жағынан, «өзінікін» тануға мүмкіндік беретін тұрақтандырушы фактор, тіл мен сөз құбылысы болғандықтан көптеген когнитивтік үдерістер стереотиптерді жасақтау механизмі

болып табылады, сол арқылы әлемнің тілдік бейнесін қазақ этносының мәдени бейнесімен сабақтастырады.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Осылардың барлығын қорытындылай келе зерттеу нәтижелері бойынша төмендегідей тұжырымдар жасадық: ұлттың тілін тану үшін оның бар болмысы мен ұлттық дүниетанымын тығыз бірлікте қараған жөн; қазақ тіл біліміндегі тілтаным мен дүниетаным ұғымдарының біртұтастығы айтыс өлеңіндегі мысалдар негізінде дәлелденді; ақиқат дүниенің этномәдени ақпаратын танытатын айтыс өнері дүниенің тілдік бейнесін айқындаушы лингвомәдени көрсеткіш ретінде қарастырғандықтан, онда қлттық таным, ұлт менталитеті, ұлттық мінез, өмір салты, әдеп-ғұрпы, құндылықтар жүйесі, дүниеге көзқарасы, этноментальдық түйсігі мен сана-сезімі көрініс табады.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Зерттеудің нәтижелері мен материалдарын жоғарғы оқу орындарының филология факультеттерінде оқытылатын лексикология, фразеология, этнолингвистика, көркем мәтінді лингвистикалық талдау, қазақ әдеби тілінің тарихи, когнитивті лингвистика, лингвомәдениеттаным тәрізді пәндер бойынша оқылатын дәрістерде, арнаулы курстар мен семинар сабақтарында пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Манкеева Ж.А. Қазақ тіліндегі этномәдени таулардың танымдық негіздері. – Алматы: Жібек жолы, 2008. – 356 б.
2. Сейілхан А. Қазақ тіліндегі этнографизмдердің лингвомәдениеттанымдық мәні: филол. ғыл. канд. ... дис. – Алматы, 2001. – 151 б.
3. Ислам А. Ұлттық мәдениет контексіндегі дүниенің тілдік суреті (салыстырмалы-салғастырмалы лингвомәдени сараптама): филол. ғыл. док. ... дис. – Алматы, 2004. – 340 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Мухамеджанова Г.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, PhD*

АЛАШ ҰРАНДЫ ӘДЕБИЕТ ЖӘНЕ ҰЛТ РУХАНИЯТЫ

Байтемирова А.В.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Зерттеу жұмысының негізгі мақсаты - алашым деп аңсаған Ахмет Байтұрсынов, Мағжан Жұмабаев, Міржақып Дулатов сияқты алаш ұранды әдебиеттің көрнекті өкілдерінің әдеби мұраларындағы ұлтжандылық сарын нақты шығармаларынан орын алғанын көрсету, олардың ұлт руханиятын қалыптастырудағы сара жолдарын бағамдау.

МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсаттарды орындау үшін төмендегі міндеттер қойылды: XX ғасыр бас кезіндегі әдебиеттің тарихи, қоғамдық-әлеуметтік жағдайлармен тығыз байланысын қарастыру арқылы әдебиеттің ұлттық ой-сананы оятудағы маңыздылығын анықтау; аталмыш кезең әдебиетінің өзіндік ізденістерінен туған жаңашылдық белгілерін тану; XX ғасыр бас кезіндегі әдебиеттегі ірі әдеби тұлғалардың романтизм мен реалистік әдіс-тәсілдерді қатар ала жүріп, өмір шындығын ашудағы өзіндік қолтаңбасын бағамдау, Абай дәстүрі мен үлгісін дамытудың сан-салалы шығармашылық жетістіктеріне назар аудару; XX ғасыр басындағы әдебиетке азаттық сарын, ұлттық рух алып келген ақын-жазушылар шығармашылығының қазақ әдебиетінің өркендеуіндегі қызметін, өзінен кейінгі әдебиеттің дамуына тигізген игі әсерін таныту.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. XX ғасырдың басы – қазақ халқының тарихындағы бүкіл қоғамдық ой-пікірдің өрлеуіне мүмкіндік туып, Ресей патшалығы әдейі тұмшалаған ой-сананың ояну дәуіріне жол ашқан кезең. Бұл тұста Абайдың нақты жалғасы іспеттес Шәкәрім шығармашылығы – өзінің кемел шағына жетіп, шырқау биігіне көтерілсе, Ахмет, Міржақып, Сұлтанмахмұт, Мағжан т.б. тәрізді алыптар әдебиет айдынында бой көтеріп, биік көркемдік сипаттағы дүниелерін жариялай бастады. Олардың еңбектерінде кең өріс алған жас ұрпақ бойындағы патриоттық сезімді тәрбиелеудегі ұлтжандылық идея мен ұлт руханиятының қозғаушы күші болған поэзиялық туындыларды талдау негізінде жұмыс тақырыбының маңыздылығы айғақталатыны даусыз. Осы орайда бұл қаламгерлердің идеялық-көркемдік деңгейі жоғары туындыларын терең тану, қазақ әдебиетінің қаншалықты биікке көтерілгенін сараптау, әдебиетіміздің кейінгі легіндегі классиктеріміздің шығармашылығына қаншалықты зор әсері болғандығын бағамдау - жұмыстың өзектілігі болып табылады. Алаш ұранды әдебиет бағытындағы ақын-жазушылар шығармашылығының басты міндеті – ұлт-азаттықтың тірегі - ұлттық сананы ояту, ұлт руханиятына әсер ету болды. Ағартушылық, өнер-білім ең алдымен ұлт-азаттық үшін қызмет ету керек деген берік байламды ой-идеясын насихаттады. Ұлтжанды зиялы топтың көбі шығармашылықпен айналысқандықтан да, өз туындыларында бостандық, теңдік, азаттық идеяларын ту етіп көрсетті. Ұлттың жан-жақты дамуы, өркендеуі ұлттық салт-дәстүрді сақтай отырып, өзге өркениетті елдерден үйренер еркіндік салтымен жетілуде деп білді.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Алаш ұранды әдебиет өкілдері шығармашылығындағы азатшыл идея сарапқа салынып, әр ақынның өзіндік көзқарасы, дүниетанымы, стилі жан-жақты зерделенді, шығармаларының поэтикалық ерекшеліктері айқындалды, ұлт руханиятының іргетасын нығайтудағы орны бағамдалды.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Диплом жұмысын жазу барысында сипаттау, талдау, әдеби-тарихи салыстыру әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. «Алаш ұранды әдебиет және ұлт руханияты» тақырыбындағы диплом жұмысында төл әдебиетіміздегі ұлтжандылық бағытта танымал

болған көрнекті Алаш қайраткерлері А. Байтұрсынов, М. Дулатов, М. Жұмабаев мұрасының әдеби-танымдық маңыздылығы талданады. Қаламгерлердің ұлттық әдебиет дамуындағы орны анықталып, лайықты бағасы беріледі, шығармашылықтарының тарихи-әлеуметтік жағдаймен байланысы сарапталады. Диплом жұмысының кіріспе бөлімінде тақырыптың өзектілігі, зерттеу жұмысының мақсаты мен міндеттері, нысаны, дерек көздері туралы мәлімет берілген. Жұмыста ұлттық әдебиетке, соның ішінде зерттеліп отырған авторлар шығармашылығына әсер еткен тарихи-әлеуметтік жағдай жан-жақты сөз болған. Жұмыс соңында тиісінше қорытынды жасалып, пайдаланылған әдебиеттер тізімі берілген.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Алаш ұранды әдебиеттің көрнекті өкілдері А. Байтұрсынов, М. Дулатов, М. Жұмабаев поэзияларындағы әлеуметтік саяси шындық айқын және ұлт руханиятын қалыптастырудағы еңбектерінің орны зор. Азаттық идеяға құрылған шығармалардың мәні терең, көркемдік сипаты шебер, қазіргі кезең әдебиетінде лайықты орын алады. Әдеби көркем шығармалары ұлт тәуелсіздігімен өзектес келген азатшыл әдебиет қазақ әдебиеті тарихын зерттеуде қалыптасқан әдебиеттану ғылымының бағыт-бағдары негізінде зерделенгені жөн.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ: Зерттеу нәтижелерін жоғары оқу орындарындағы қазақ әдебиеті тарихы мен элективті пәндерді оқыту барысында және орта мектеп сыныбында әдістемелік құрал ретінде, әдебиет тарихы мәселелерін жаңғырған көзқарастар негізінде жаңаша оқытуда қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Қамзабекұлы Д. Алаш және әдебиет. – Астана: Фолиант, 2002. – 474 б.
2. Қирабаев С. Әдебиетті қайта оқу. – Алматы: Балауса, 2010. - 320 б.
3. Нұрғали Р. Қазақ әдебиетінің алтын ғасыры. – Астана: Күлтегін, 2002. - 528 б.
4. Көкейкесті әдебиеттану. / Құраст. Қ.Р. Нұрғали, Қ.Қ. Алпысбаев. – Алматы: Сардар, 2010. – 10-кітап – 312 б.
5. Әбдиманұлы Ө. XX ғасыр бас кезіндегі қазақ әдебиеті. – Алматы: Қазақ университеті, 2002. – 430 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Кулибекова Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

САЛ-СЕРІЛЕР МҰРАСЫНДАҒЫ ДӘСТҮР ЖАЛҒАСТЫҒЫ МЕН ЗЕРТТЕЛУ МӘСЕЛЕСІ

Балгабаева А.Д.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Жұмыстың негізгі мақсаты – сал-серілер поэзиясындағы үндестік пен ерекшеліктерді, дәстүр жалғастырудағы жолдарын жан-жақты талдап, олардың көркемдік тұрғыдан берілу тәсілдерін айқындау, қазақ әдебиетінде зерттелу мәселесін қарастыру.

МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсаттарды орындау үшін төмендегі міндеттер қойылды: сал-серілердің қазақ қоғамында алатын орнын анықтау; өлеңдеріндегі үндестікті анықтау мақсатында сал-серілер поэзиясының әдеби-көркемдік, тақырыптық-мазмұндық, жанрлық қырлары мен олардың нақты белгілеріне тоқталу; сал-серілер мұрасының ғылыми зерттелу мәселелерін сарапқа салу.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. XIX ғасырдағы қазақ халқының бай мәдениетінің тарихынан елеулі орын алатын айрықша өнерпаз сала – сал-серілер шығармашылығы. Синкреттілік белгілері тоғысқан өнерпаздар өз дәуірі ұсынған өнердің барлық түрлерін шебер игеріп, соның әрбір салаларынан өздерінің талант күштерін көрсетіп қана қоймай, мойындата да алды. Сал, сері дәстүрі - өте ескі дәуірден сақталып, халықтың тіршілігіне көп жаңалық кіргізіп, әдебиетке, ой санаға игі әсер еткен қазақ мәдениетінің бір жарқын белгілері. Олар қазақ поэзиясына зор үлес қосқан табан асты өлең нөсерін ағылтар ақпа ақын, халқымыздың ақындық өнерінің шеберлері (импровизаторы). Салдар мен серілер күштіге табынбайды, халықты, оның өкілдерін мақтап жыр шығарады. Олардың бар ынта-ықыласы - махаббатқа бас иіп, бәйек болып түсу, ол үшін ел-елді қыдырып, өзіне ақылды, сұлу қыз іздеу, барлық жас өмірін сарп қылып, мал-мүлкін аямай соның жолына құрбан ету. Сал-сері – дәстүрлі қазақ қоғамында ерекше өнерпаздықпен байланысты ұғым. Сал сөзінің этимологиясы серіктес жігіттермен ауылға таяғанда әдейі аттан құлап, ауыл қыздары үйге көтеріп алып кіргенше сал болған адамша тырп етпей жата беретін іс-әрекеттен туындаған деген мәлімет белгілі. Кейде кей ауылдың қыздары салдың құлаған жеріне көп уақыт бара қоймайды. Ол өлген кісідей көзін жұмып жата береді. Тіпті жарты күн, бір күнге шейін қозғалмастан жата берген. Бірақ, ауылдың белгілі ақсақалдары атақты салдарды көп жатқызбай, қыз-келіншектерді олардың алдынан тез шығарады. Шықпаса, сал екі күн болса да жата береді. Бұл – оның шарты. Тездетіп ерте келген қыз-келіншекке сал жібек арқанын сол қалпымен сыйлайды. Сондықтан да ел аралауға шыққан сал сан құлаш жібекті талай рет сатып алып жүрген. Сал айрықша киімдерімен ерекшеленген. Зерттеуші Ә. Диваев «салдың үстіне киген киімі халық кимеген түрден болады. Егер ол киген киімді халық кесе, оны кимей, қарақұрым киізден киім қылып киеді екен» дейді. Ел аузында салдардың паң жүрісі, тәкаппар мінездері, киім киістері, сән-салтанаты туралы аңыз-әңгімелер көп. Мысалы, Жетісу өңірінде «Дәурен салдың белбеуіндей» деген теңеу қалыптасқан. Ол Ілені кешіп өткенде белбеуінің бір ұшы бір жағада, екінші ұшы бергі жағада қалады екен деген аңыз бар. Бұндай дәлелдер де сал-серілер мұрасына деген айрықша қызығушылықты тудырады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҒАШЫЛДЫҒЫ. Сал-серілер ішінен Біржан сал, Сегіз сері, Ақан сері, Жаяу Мұса, Үкілі Ыбырай, Мәди, Әсет Найманбайұлы мен Мұхиттің өлеңдері алынып, салыстырылды. Өлеңдеріндегі ой, тақырып үндестіктері және көркемдік тіл ерекшеліктерінің қолданыстары мен жолдары талданды.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Ақындар поэзиясын зерттеу барысында сипаттама, тарихи-салыстырмалы, талдау әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Диплом жұмысы кіріспе, үш тарау, қорытындыдан тұрады. Кіріспеде зерттеу жұмысының нысаны, өзектілігі, мақсаты мен міндеттері, ғылыми жаңалығы, практикалық маңызы, қорғауға ұсынылған тұжырымдар және әдістері көрсетілген. Жұмыста сал-серілік ұлттық әдебиеттегі дәстүрлі өнер түрі ретінде қарастырылып, шығу тәркіні зерттеледі, сал-серілер поэзиясындағы тақырыптық-көркемдік қырлардың ерекшеліктері мен шығармаларындағы дарашылдық пен жаңашылдық мәселесі сөз болады. Қорытынды бөлімде зерттеу бойынша ой-пікірлер тұжырымдалып, жұмыс негізінде түйіндер жасалған, соңында пайдаланылған әдебиет тізімі берілген.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Сал-серілер шығармашылығындағы адамның рухани байлығы мен тән сұлулығы турасында ой ортақтастығы айқын. Ұлттық поэзия тарихында бір басында ақындық-әншілік, композиторлық-орындаушылық, жыршылық-әңгімешілік, импровизаторлық-ойыншылық сияқты сан қырлы өнер түрлерін аса сәтті тоғыстырған сал-серілер шығармашылығының үндестігі анық. Ақындар шығармаларындағы жалпыадамзаттық рухани құндылықтардың ұлттық таныммен, суреткерлік шеберлікпен байланысы қазақ әдебиетіндегі дәстүр жалғастығы мәселесін айқындайды.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Жұмыстың нәтижелерін XIX ғасырдағы қазақ әдебиетінің тарихы, ұлы дала фольклоры пәндерін оқытуда көмекші құрал ретінде қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Марғұлан Ә.Х. Өнді ерттеп, күйді мінген кемеңгерлер // Жұлдыз №9, 1983. - 177-191 бб.
2. Жұбанов А. Замана бұлбұлдары: Өңд. толық. 2-бас. – Алматы: Дайк-Пресс, 2001. - 440 бет.
3. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: Санат, 1997. - 928 бет.
4. Негимов С. Өнерпаздық өрнектері. – Алматы: Ана тілі, 1996. - 88 бет.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Кулибекова Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

М. ДУЛАТОВ ТУЫНДЫЛАРЫНДАҒЫ ЛИНГВОМӘДЕНИ БІРЛІКТЕРДІҢ СИПАТЫ

Есембекова Д.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Қазақтың ұлттық санасын оятушы арыстарымыздың бірі - М. Дулатұлының шығармаларындағы сипатталатын ұлттық құндылықтарды оның өзінің тілі арқылы көрсету.

МІНДЕТТЕРІ. М. Дулатұлының шығармаларындағы лингвомәдени бірліктердің деңгейін анықтау. Қаламгер шығармаларындағы концептілер өрісін когнитивті және құрылымдық тұрғыда анықтау. М. Дулатұлы шығармаларындағы ұлттық құндылықтарға құрылған негізгі бірліктерді айқындау.

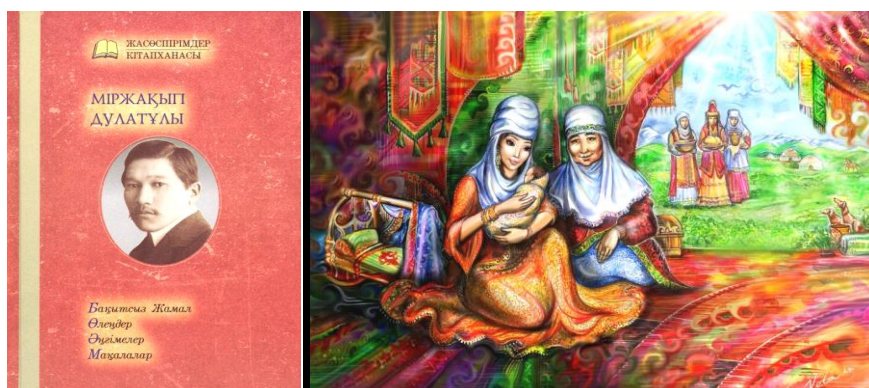
ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Әрбір ұлттың дүниетанымы, ұлттық болмысы, ұлттық мәдениеті өзінің тілінде көрініс табатыны белгілі, яғни ұлттық мәдениеттің тірегі – оның тілі болмақ. Тіл – дүниетаным құралы. Тілде халықтың бүкіл тыныс-тіршілігі, оның шын мәніндегі болмысы мен дүниетанымы сақталған. Тіл – мәдениет айнасы. Онда ұлттық таным, ұлт мәдениеті, ұлттық мінез, өмір салты, әдет-ғұрпы, құндылықтар жүйесі, дүниеге көзқарасы, түйсігі, сана-сезімі көрініс табады. Сондықтан қазіргі таңда ұлттық тіл мен ұлттық мәдениетті байланыстыра зерттейтін тіл білімінің лингвомәдениеттану деп аталатын саласы кең қанат жаюда. Ұлттық таным, ұлт мәдениеті, ұлттық мінез, өмір салты, әдет-ғұрпы, құндылықтар жүйесі, дүниеге көзқарасы, түйсігі, сана-сезімі көрініс табады. М.Дулатұлы шығармалары арнайы лингвистикалық зерттеу нысаны болған емес, осыдан барып қаламгер мұрасын тілдік тұрғыдан зерттеудің қажеттілігі айқындалып, өзектілігі аңғарылады. Сондықтан оның шығармаларындағы лингвомәдени бірліктердің қолдану деңгейіне лингвомәдениеттанымдық тұрғыдан талдау жасау зерттеудің негізгі өзектілігін сипаттайды.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. М. Дулатұлы шығармаларындағы концептілердің когнитивті моделі жасалып, когнитивті құрылымы айқындалды, автор шығармалары мазмұнындағы мынадай лексика-семантикалық топтар анықталды: ұлттық салт-дәстүр, ұлттық мінез, ұлттық тыйым, ұлттық соматизм, ұлттық теңеу, заттық мәдениет бірліктері, діни ұғымға, алғыс, бата беруге байланысты және қарғыс мағынасындағы лингвомәдени бірліктері, наным-сенім, ырымға байланысты, ұлт мәдениетіндегі өзге мәдениеттің нышандарын білдіретін лингвомәдени бірліктер.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Сипаттама жасау, лексика-семантикалық талдау, этимологиялық түсіндіру, когнитивті лингвистикалық тәсілдер қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. М. Дулатұлы шығармаларын лингвомәдениеттанымдық аспектіде зерттеу – ұлттың дүниетанымынан, психологиясынан, тарихынан хабардар етер лингвомәдени бірліктердің мәнін ашу арқылы жүзеге асады. Осымен байланысты поэзиялық-прозалық көркем шығармаларындағы, заттық, рухани мәдениет атауларын білдіретін лингвомәдени ұлттық таным деңгейін көрсетудегі маңызы ерекше екені зерттеу барысында аңғарылды. Ұлтжанды тұлға М. Дулатұлы тіліндегі сөз – символдар мәніне таң қалмай өте алмаймыз. Міржақып тілінде жан-жануар, хайуанат, символикасы басты қызметке ие болады. Әсіресе, жылқы – байлықтың, тектіліктің, қазақы мәдениеттің символы ретінде бейнеленеді. Міржақып шығармаларындағы оның тілдік тұлғасының тағы бір қырын көрсететін құрал – риторикалық сұраулардың қолданылуы. Риторикалық сұрау бұрыннан келе жатқан ерекшелік болғанымен, қазақ поэзиясында XX ғасыр басында тек осы

М. Дулатұлы шығармаларынан оның ұлтжанды тілдік тұлғалық қыры ашылады. М. Дулатов туындыларындағы лингвомәдени бірліктердің сипаты қарастырылады. М. Дулатұлының қызметі және тілдік тұлғасы сипатталады. Қаламгер шығармаларының лингвомәдени ерекшеліктері талданады. Қорытындыда тақырып бойынша нақты тұжырымдар жасалған.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. М. Дулатұлының шығармаларындағы басты ерекшелік ретінде ХХ ғасыр басында пайда болған ағартушылық ниеттен туған жаңа мәдени концептілер жүйесінің, тілдік тұлғасының мынадай концептілік құрылымдары анықталды: «ұлтжандылық»; «ислам діні»; «әйел теңдігі»; «оқу-білім»; «надандық»; «ғылым»; «өнер»; «қазақ тілі». М. Дулатұлы шығармаларын лингвомәдени танымдық аспектіде зерттеу ұлттың дүниетанымынан, психологиясынан, тарихынан хабардар етер лингвомәдени бірліктердің мәнін ашу арқылы жүзеге асады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. М. Дулатұлының шығармаларындағы лингвомәдени бірліктердің деңгейі анықталды. Қаламгер шығармаларындағы концептілер өрісін когнитивті және құрылымдық тұрғыда анықталды. М. Дулатұлы шығармаларындағы ұлттық құндылықтарға құрылған негізгі бірліктер айқындалды. М. Дулатұлының шығармалары лингвомәдениеттану ұстанымдары негізінде түсіндірілуі, сонымен қатар жоғарыда аталған теориялық тұжырымдар жеке тілдік тұлғаның тілінен нақты дәйектелуінің нәтижесіндегі зерттеу тұжырымдары қазақ тіл білімінде қалыптасушы лингвомәдениеттану салаларына белгілі дәрежеде үлес қосады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Ғұзыхан А. Қазақтардың дүниетанымы. – Алматы, 1993. – 120 б.
2. Дулатұлы М. Бес томдық шығармалар жинағы. – Алматы, 2003. – 340 б.
3. Жаманбаева Қ. Тіл қолданысының когнитивтік негіздері: эмоция, символ, тілдік сана. - Алматы, 1998. - 137 б.
4. Смағұлова Г.Н. Мағыналас фразеологизмдердің ұлттық-мәдени аспектілері. – Алматы, 1998. – 292 б.
5. Ғабитханұлы Қ. Қазақ мифологиясының тілдегі көрінісі. – Алматы, 2006. – 38 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Хамзина Г.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ДРАМАТУРГИЯСЫНЫҢ ТУУЫ, ДАМУЫ, ЗЕРТТЕЛУІ

Жаналина Ж.Е.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Қазақ сахна өнері мен драматургиясының көркемдік даму барысы, батыс және шығыс, түркі халықтары драматургиясындағы ұқсастықтар мен ерекшеліктерді айқындау.

МІНДЕТТЕРІ. Алғашқы пьесалардың жанрлық-тақырыптық идеялық ерекшелігін анықтау; XX ғасырдың басындағы қазақ драматургиясының қалыптасуын, дамуын, зерттелуін саралау; батыс және шығыс, түркі халықтары драматургиясындағы ұқсастықтар мен ерекшеліктерді айқындау.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақ ұлттық драматургиясын арнайы нысанаға алып зерттеу үрдісі 1950 жылдардан бастап кеңінен қолға алынды. Зерттеушілер С. Ордалиев, А. Маловичко, Р. Рүстембекова, Н. Ғабдулин, Ә. Тәжібаев, Р. Нұрғали, Т. Есембеков, Ж. Әбілов, С. Дәуітова, С. Құлбарақов, Г. Орда, Ә. Шапауов, Л. Аупбаева, Б. Сұлтановалардың монографиялық зерттеулері соның айғағы. Драматургия өнері – мәдениет, әдеби байланыстарды қалыптастыратын, дамытатын сала. Ол елдер мен елдерді жақындастырып, бір күшке айналдырған тіл, мәдениетті жер бетіне таратуға орасан зор қызмет етуші. Театр тарихы мен драматургия теориясындағы жылдан жылға толығып отыратын жаңа көзқарастар зерттеудің тың жұмыс болуына негіз болды.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. XX ғасыр басындағы драматургия жанрының бастаулары, оның сахналануы сипаталды. Алғашқы шағын пьесалардағы драмалық жағдай, тартыс пен мінез мәселелерінің кейінгі жылдармен салыстыру барысындағы көркемдік жетістігі сараланды.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Зерттеу жұмысының барысында талдау, жинақтау және салыстыру, жүйелеу, тұжырым жасау әдіс-тәсілдері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ Театр өркендеуінің сара жолын салушылар М. Әуезов, Б. Майлин, Қ. Кемеңгерұлы, К. Төгісұлының еңбектерінің салмағы қомақты. С. Садуақасұлының еңбегі де айтарлықтай. Пьесалар өзекті тақырыптарды көтере білді. Қоғам санасын оятудың бір пәрменді құралы бола білді. Сол кезең қоғамының талаптарынан шықты. Алғашқы пьесалардың пайда болуы театр сынының дамуына жол ашты. Оған М. Дулатұлының К. Төгісұлының “Надандық құрбанына” айтқан сыны дәлел. Тартыс пен мінез – драматургия жанрының ең негізгі өзегі. Драмалық шығармадағы тартыс – қарама-қарсы ниеттегі қаһармандар бойындағы ішкі және сыртқы әрекеттерімен тығыз байланысты. Кез-келген драмалық шығармада тартыс пен мінез қызметі солғын болса, шығарма көркемдігін төмендетуге апарады. Драмадағы жағдай – кең ұғым. Қаһармандары өмір сүріп отырған қоғамның тынысы, ортаның жай-жапсары, заманының ағысы, кейіпкерлерінің атқаратын іс-әрекеті – барлығы жағдайға байланысты дамиды. Қазақ әдебиетінің майталман қаламгерлері М. Әуезов, Б. Майлин, С. Мұқанов, Ғ. Мүсірепов, Ж. Аймауытов т.б. шығармалары инсценировка талабында республика театрларының сахналарынан елеулі орын алды. Прозалық туындылардың жанрлық шарты катал драмалық шығармаларға айналу барысы жеңіл жол емес екендігі белгілі. Эпостан драмаға өту, яғни инсценировкаланған дүние бойында бірінші кезекте драмалық тартыс, драмалық жағдай, характер, драма тілі болуы – жанр талабы. Ғалым, сыншылардың пікірлерінен драматургия саласындағы алғашқы

жетістіктері мен сыни кемшіліктері жайлы республика театрларында табысты қойылып, көпшіліктің ықыласына ие болғаны ып келе жатқанын аңғарамыз.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Б. Майлин қазақ әдебиетіне құнды туындылар әкелді. Өскелең өміріміздің тарихынан хабар берді, ауыл кедейлерінің таптық санасының оянуына себепкер болды, әйел теңдігі, оқуға ұмтылу қарекеттеріне негіз салды. Драмаларының күші - сол кезең өмірімен тығыз астасуында жатыр. Қ. Кемеңгерұлының «Алтын сақинасы» да әйел бейнесін, ауыл тұрмысын, осындай әдет-ғұрып, діни нанымдардың адам өмірін өксіткенін суреттейді. К. Төгісұлы мен Қ. Кемеңгерұлының бұл екі пьесасы тақырыбы жағынан үндес болып тұр. Әйел теңдігі мәселесі бірінші орында тұрғаны хақ.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Жұмыстың нәтижелері мен тұжырымдары қазақ, орыс халықтары әдебиеттерінің ортақ тарихын негізге ала жазылып жатқан зерттеулерге септігін тигізеді. Зерттеу жұмысының материалдары орта және орта арнаулы білім беретін мектептердегі, орта оқу орындарындағы әдебиеттану, өнертану бағдарындағы арнаулы пән үшін көмекші құрал бола алады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Тәжібаев Ә. Қазақ драматургиясының тууы, қалыптасуы мен дамуы. – А., 1971.
2. Ордалиев С. Қазақ драматургиясының очеркі. - А., 1964.
3. Ордалиев С. Қазақ драматургиясының очеркі. - А., 1964.
4. Рүстембекова Р. Қазақ совет комедиясы. – А., 1968.
5. Ғабдулин Н. Ғ. Мүсірепов – драматург. – А., 1982.
6. Тәжібаев Ә. Қазақ драматургиясының тууы, қалыптасуы мен дамуы. – А., 1971.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Қадыров Ж.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының профессоры, ф.ғ.к.*

ҚАЗАҚ ЖҰМБАҚТАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУ ЖАҒДАЙЫ

Жоломанов Н.Ж.,

5B011700 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Қазақ жұмбақтарына қатысты деректік материалдарды түгендеу, қолжазба қорлары мен архивтердегі және түрлі басылымдардағы қазақ жұмбақтарына сипаттама беру, осыған дейін не жиналғандығын, қолымызда не барлығын, алда осы бағытта не атқарылу керектігін айқындауды мақсат тұттық. Бірнеше ғасырдан астам тарихы бар бұл жанрларға қатысты ертелі-кешті айтылған пайымдауларға, зерттеулерге баға беруді.

МІНДЕТТЕРІ. Жұмбақтарда халық өмірінің бейнеленуін, оның шындық пен астасқан тұсын, поэтикалық құрлымын, олардың өзіндік ерекшеліктері мен мән-маңызын айқындау; қазіргі жұмбақтар байырғы белгі таңбаларынан нені сақтап, нені жоғалтты деген сауалдарға жауап іздеп, дәстүрлікпен даралықтың ара қатынасын, өткен мен бүгінгі арасындағы жанды байланысты зерделеу.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы жазбаларындағы жұмбақтар арнайы талдауға алынды. Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы жазбаларында сақталған жұмбақтар көп томдық еңбектерінің V томында жарық көргенімен ешбір жерде талдауға түспеген. Бүгінгі таңда талдауды қажет ететін мұралардың бірі деп білеміз. Бұл жұмыстың өзектілігін танытады.

ҒЫЛЫМИ ЖАҒАЛЫҒЫ.

Фольклор астарынан шыққан жұмбақтар бүгінгі әдебиетке танымал, әдеби жанр. Қазіргі жұмбақтар байырғы белгі таңбаларынан нені сақтап, нені жоғалтты деген сауалдарға жауап іздеп, дәстүрлікпен даралықтың ара қатынасын, өткен мен бүгінгі арасындағы жанды байланысты зерделеуге назар аудардық. Осы шындықтың астарын Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы жазбаларында сақталған жұмбақтардан байқап, оның өзіндік ерекшеліктерін айқындап, көз жеткізуге ұмтылдық. Жұмбақ табиғатын терең танып, зерттеу барысында біз салыстырмалы әдіске арқа сүйедік, басқа да жазба, жинақтардағы үлгілермен қатар салыстыра отырып дәлелдедік.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Зерттеу жұмысының барысында талдау, жинақтау және салыстыру, жүйелеу, тұжырым жасау әдіс-тәсілдері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Кеңестік үкіметтің жетпіс жыл бойы айылын жимай келген тоталитарлық қысымы кезінде ел ұмытуға тиісті есімдердің бірі - Мәшһүр Жүсіп Көпеев болатын. Жалпы мәшһүр жүсіптің жұмбақ, жаңылтпаш, мақал-мәтелдері халық аузында кең таралғаны өз алдында, осы жанрлардың тереңіне бойлап, оларға дәйекті түрде талдаулар жасап, кең арналы ойлар тұжырымдауға жетелейтін жайы бар. Мәшһүр Жүсіп жазбаларында сақталған жұмбақ, жаңылтпаш, мақал-мәтелдерінде өзі өмір сүрген кезең бейнеленіп, болашақты бағамдап айтқан тоғыстыратын арна секілді. Мәшһүр Жүсіп тек қазақ даласының ғана емес, әлемнің барша халқының өз тіршілік-тынысына, бар болмысына тән жұмбақ, жаңылтпаш, мақал-мәтелдерді саралап, жинаған тәрізді. сол ауыз-екі тараған жұмбақ, жаңылтпаш, мақал-мәтелдері фольклордағы сан салалы көркем әдебиеттің негізі болғаны белгілі. Еліміз егемендікке қол жеткізгеннен бері жеті қабат жер астына тыққандай темірі қалың батпан есікті мұрағаттарға тығып тастаған өткен тарихымыз жайындағы талай шындықтардың бетін ашып, жазбаларда сақталып қалған тұлғаларымыздың еңбегі жарыққа шыға бастады. кеңестің тоталитарлық кезеңінің құрсауынан босап, есімі жарыққа шығып, асыл мұра еңбегі елінің игілігіне айнала бастаған тұғырлы тұлғаларымыздың бірі – Мәшһүр Жүсіп Көпеевтің шығармаларына ой бойлатқан қазақы жұмбақ, жаңылтпаш, мақал-мәтелдерінің орны бөлек екендігін айту парыз.

Болашақта Мәшһүр Жүсіп жазбаларында сақталған жұмбақ, жаңылтпаш, мақал-мәтелдердің зерттеу көзі әлі де жалғаса бермек деген үміттеміз. қазіргі сәтте жазбада сақталған осы үлгілердің шығу тегін, тарихын, жанрлық сипатын, таралу аймағын, сақталу, өмір сүру қалпын, өзіндік ерекшеліктері мен мән – маңызын айқындаудың мәні зор екендігі көрсетіледі.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Қазақ жұмбақтарының табиғатын терең танып, зерделеп шығу үшін оны бір мұраның аясында тар ауқымда қарау жеткіліксіз. Сондықтан біз зерттеуімізде салыстырмалы әдіске арқа сүйедік, басқа да жазба, жинақтардағы үлгілермен Мәшһүр Жүсіп жинағындағы жұмбақтарды салыстыра отырып дәлелдедік. Біз жұмбақтардың шығу төркінін айқындау үшін дүниежүзі халықтарының фольклорлық, этнографиялық астарына жүгіну ғана дұрыс қорытындылар жасауға мүмкіндік берді. Жұмыста жүйелі талдау әдістерін қолдану арқылы жанрдың тұрақты белгілерін өзіндік ерекшеліктері, поэтикалық көркемдік қасиеттері сараланды.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Жұмыстың нәтижелері мен тұжырымдарын қазақ әдебиеті бойынша дәрістер мен тәжірибе сабақтарында, арнайы курстарда және мектеп мұғалімдеріне оқытуда және оқу орындарында арнайы семинар сабақтарын жүргізуде қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Қазақ әдебиетінің тарихы. Бірінші кітап. II т., Қазақ ССР Ғылым академиясының баспасы. - Алматы: Рауан, 1960. - 738 б.
2. Қазақ жұмбақтары. - Алматы: Қазақстан, 1940. - 240 б.
3. Керім Ш. Қазақ фольклорындағы жұмбақ жанры. Автореферат. ф.ғ.д. дисс. - Алматы, 2000. - 55 б.
4. Жүсіпов Н.Қ. XX ғасырдың бірінші жартысындағы қазақ фольклортану ғылымы. - Павлодар: ЭКО, 2003. - 246 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Қадыров Ж.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының профессоры, ф.ғ.к.*

Қ.ЖҰБАНОВ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІ

Жұямерген Д.,

5B011700 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Профессор Қ. Жұбановтың қазақ тіл біліміндегі қолданбалы лингвистикаға қатысты дәстүрлі және жаңа бағыттарының қазақ лингвистикасынан алатын орнын және ғылыми маңызын көрсету.

МІНДЕТТЕРІ. Ғалымның фонетикаға, орфография мен графикаға байланысты көзқарастары мен зерттеулерінің ерекшеліктерін анықтау; терминологияға қатысты зерттеулері мен ой-тұжырымдарын анықтау; грамматикаға қатысты зерттеулердің ерекшелігі мен қолданысын анықтау; синтаксиске қатысты ғалымның пікірін сараптау, зерттеулеріне толық талдау жасау, өзіндік ерекшелігін анықтау.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақ тіл білімінің түбегейлі зерттелуі ХХ ғасырдың 30-жылдарында қолға алына бастағаны бәрімізге аян. Міне осы кезеңде, қазақтың ұлттық ғылымы қалыптаса бастаған кезеңінде, Құдайберген Қуанұлы Жұбанов қазақ тіл білімінің тарихында еселі еңбек етіп, елеулі орын қалдырды. Профессор Қ.Қ. Жұбановтың ғылыми, терең еңбектері мен ой-пікірлері және де өзіндік ғылыми тұжырымдары қазақ тіл білімінің ғылыми-теориялық тұрғыдан қалыптасуына негіз болды. Жалпы алғанда сол кездегі қазақ тіл білімі ғылымының алғашқы қалыптасу дәуірінде тіліміздің ғылыми теориялық негізінің қалануына себеп болды.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Профессор Қ. Жұбановтың еңбектеріне талдау жасай отыра, оның пікірлерінің, ой-тұжырымдарының, зерттеулерінің құндылықтары анықталды. Осымен байланысты, жұмыстың ғылыми жаңалықтары ретінде мыналарды айтуға болады:

- қазақ тілінің дыбыс жүйесін ғылыми тұрғыдан зерттеу мәселесін алғаш көтерген және де қазақ терминологиясының жасалу, даму тарихына алғаш рет назар аударған – профессор Құдайберген Жұбанов екендігі айқындалды.

- профессор Қ.Жұбановтың қазақ тіл біліміне қатысты ғылыми еңбектерінің мынадай қатары анықталды: 1) фонетика, 2) грамматика (морфология және синтаксис), 3) ұлттық әдеби тілдің дамуы мен тарихы, 4) жазу емлесі, термин мәселесі, 5) оқулық мәселесі, бағдарлама, әдістеме, 6) мәдениет пен өнер мәселелері;

- ғалымның жазу, орфография жөніндегі теориялық зерттеулері негізінен қазақ әліпбиін жасау, бөгде тілдің графикасын қазақ тілінің ішкі ерекшелігіне бейімдеудің тиімді жолдарын іздестіру, жүйелі жазу емлесін құрастыру, оны жетілдіру, орфоэпия мен орфографияның өзіндік белгілеріне сай қазақ тілді дыбыстарының ерекшеліктерін көрсету, қазақ тіліне енген терминдердің жазылу заңдылықтарын бір жүйеге келтіру, қазақ орфографиясының жетекші принципін анықтау бағыттарда болғандығы анықталды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Ең алдымен аса білімді ғалым ретінде Қ.Жұбановтың жалпы және орыс тіл білімінің де тарихын жақсы білгендігін айтудың қажеті бар. Профессор Қ. Жұбанов өз еңбектерінде И.А. Бодуэн де Куртенэ, Х. Штейнталь, О. Бетлинг, Н.И. Ильминский, П.М. Мелиоранский, В.В. Радлов, В.А. Богородицкий, Е.Д. Поливанов, А.Н. Самойлович, Н.Э. Вундтцетель, Чобан-Заде, К.К. Юдахин, А.М. Пешковский, Ф.Ф. Фортунатов, А.Б. Шапиро, М.Н. Петерсон, С.О. Карцевский, Н.Я. Марр, В.В. Бартольд, С.Е. Малов т.б. ғалымдардың еңбектеріне жүгіне отырып, олардың көзқарастарына сын-ескертпелер де келтіретінін байқаймыз.

Профессор Құдайберген Қуанұлы Жұбанов қазақ тіл білімінің негізін салушылардың бірі ретінде бірқатар салаға қатысты маңызды ғылыми еңбектер қалдырғаны көзі қарақты ғылыми қауымға ақиқат. Атап айтсақ, олардың қатарына: 1) фонетика, 2) грамматика

(морфология және синтаксис), 3) ұлттық әдеби тілдің дамуы мен тарихы, 4) жазу емлесі, термин мәселесі, 5) оқулық мәселесі, бағдарлама, әдістеме, 6) мәдениет пен өнер мәселелерін жатқызуға болады. Профессор Қ.Жұбановтың тіл білімінің қай саласына арнаған еңбегі болсын, бір жағынан, теориялық тұжырымдарының тереңдегімен құнды болса, екінші жағынан, стилінің қарапайымдылығымен, түсініктілігімен ерекшеленеді. Профессор Қ.Жұбановтың жалпы тіл біліміне қатысты көзқарастарын А.Жұбанова былайша топтап береді: 1) тарихи принцип; 1) психологизм; 3) тілдің қоғамдық сипаты; 4) тірі тілдер мен диалектілерге ерекше мән беруі; 5) тілді функционалды тұрғыдан зерттеуге негізделетін семасиологизация және морфологизация теориясы; 6) тілдік бірліктерді таңба және символ ретінде қарастырады; 7) тілдің жүйелік сипатын кең әрі жан-жақты зерделеп, тіл жүйелілігіне синхрондық сипатта ғана емес, диахрониялық тұрғыдан көңіл бөледі; 8) тіл статикасы мен динамикасын айқын ажыратып, осы кездегі жай-күйі мен тарихи өзгерістерін көрсетеді; 9) қазақ тілі мәселелерін салыстырмалы-салғастырмалы аспектіде қарастырады; 10) тілдің «ішкі» және «сыртқы» тарихын ажыратады, яғни тілдің өзін, оның грамматикасын («ішкі») және тілді сөйлеуші халықтың тағдырымен, географиялық және этнографиялық ерекшеліктерімен, шет тілдердің әсерімен және т.б. байланыстыра зерттейді; 11) тілдің жалпы даму заңдылықтарын қарастырады.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Қ. Жұбанов еңбектерінде тілтанымның жалпы мәселелерімен қатар бөлек жеке бір дара салалар бойынша зерттеулерінің айрықша тереңдігімен әртүрлі құрылымды тілдердің дереккөздерін мейлінше мол қамтиалуы анық байқалады. Ғалымның осындай терең де мол біліктілігі тілдік құбылыстарды жан-жақты және ауқымды түрде зерттеуге септігін тигізген. Ғалымның алуанқырлы шығармашылық қызметі, ұлан-ғайыр білімі мен жан-жақты ғылыми ой саналылығы өзінен кейінгі болашақ тілші-ғалымдар бойында шығармашылық шабыт қалыптастыруға сарқылмас қайнар көз болар аса бай ғылыми мұра қалдыруға мүмкіндік бергені сөзсіз.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Зерттеу барысында қолданылған мәліметтер мен тұжырымдарды ғылыми-зерттеу жұмыстарында, дәріс оқуды арнайы тілдік курстарда, әртүрлі танымдақ оқулықтар құрастыруда қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. - Өңд., 3-бас. - Алматы: «Мемлекеттік тілді дамыту институты», 2010.
2. Кеңесбаев І., Мұсабаев Ғ. Көрнекті ғалым (Профессор Құдайберген Жұбановтың өмірі мен мұралары туралы) // «Жұлдыз» журналы, 1958. №6.
3. Сәдуақас Н.Ә. Профессор Қ. Жұбанов және қазақ тілінің фонетикасы: Филол.ғ.к. дисс. - Алматы, 1999. - 128 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Мухамеджанова Г. Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, PhD*

«ЖЫЛҚЫ» ҰҒЫМЫНЫҢ СЕМАНТИКАЛЫҚ ӨРІСІ

Залелов М.Ж.,

5B011700 «Қазақ тілі мен әдебиеті» оқу бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Жұмыстың мақсаты –қазақ халқы түсінігіндегі «жылқы» сөзінің ұлттық-танымдық сипатын түсіндіріп, оны лексика-семантикалық топтарға жіктеу болып табылады.

МІНДЕТТЕРІ. Осыған байланысты жұмыста төмендегідей міндеттерді шешу көзделеді: жылқы атауларының нақ қайдан пайда болғандығы жөнінде мәлімет беру, «жылқы» сөзінің этимологиясына назар салу; халық ұғымындағы «жылқы» атауының маңыздылығы мен тіліміздегі маңызын анықтау үшін оларды лексика-семантикалық топтарға жіктеу; жылқы атауларының ұлт мәдениетіне, тұрмыс-тіршілігіне, таным-түсінігіне қатысын анықтау; жылқы малына, шаруашылығы, кәсіптік атаулары т.б. байланысты этнолексиканы сараптап, жіктеп көрсету; қазіргі күні қолданыста жүрген жылқы атауларының, оның ішінде жасы, жынысы, түсі, шабысына байланысты атауларды топтастырып, жекелей түсіндіру;

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақ халқы ғасырлар бойы жылқы шаруашылығын ата кәсіп ретінде жалғастырып келеді. Оған жасына, жынысына, түрі мен түсіне, шабысына сай ат беруі, оның күтіміне ерекше көңіл бөліп қарауы осыған дәлел. Зерттеу жұмысымыздың ең қызық тұсы да осы болып табылады Жылқы атауларының классификациясы және олардың қайдан шыққандығы, қазақ халқы үшін жылқы бір сөзбен айтқанда нені білдіретінін жұмысымызда кеңінен талдамақпыз. Бұл жұмыс өз кезегінде ұлттық символымызға айналған жылқы жөніндегі тағы да сіз бен біз білмейтін біршама ақпараттар беруге үлкен сеп болмақшы.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Зерттеу нысаны бойынша төмендегідей мәселелер ғылыми шешімін тапты: жылқы атауларына этимологиялық зерттеу жүргізілді; жылқы қазақ халқы үшін тұрмыс-тіршіліктің, салт-сананың, ой-түсініктің бір бөлігі, айнымас бөлшегі екендігі нақты анықталды; жылқыға қатысты барлық тілдік деректер жинақталып, атауына, кәсібіне қарай жіктелді; жылқы мен қазақ егіз ұғым екендігі көптеген ауыз әдебиеті үлгілерінен, көркем шығармалардан көрініс беретіндігі дәлелденді; жылқыға қатысты табылған барлық тілдік және танымдық деректер негізінде атауы, жынысы, жасы, түсі, шабысына және тұқымына қарай жіктелді.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Зерттеу барысында теориялық-әдістемелік негіз ретінде сипаттама, этнолингвистикалық талдау, жүйелеу, топтау, салыстыру тәсілдері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Диплом жұмысында М. Мағауин шығармаларында жұмсалған лингвомәдени бірліктер туралы толық қарастырылған. Жұмыс кіріспе, екі тарау және тарау тармақшалар, қорытынды және пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады. Кіріспеде тақырыптың өзектілігі, мақсаты, міндеттері, болжамы, әдістері және жұмыстың ғылыми жаңалығы көрсетілген. Бірінші тарауда қазақ тіліндегі «жылқы» сөзінің лексика-семантикалық өрісі мен қазақ танымындағы «жылқы» түсінігіне ақпарат берілген. Екінші тарау, қазақ дүниетанымындағы «жылқы» түсінігі және қазақ сөз өнеріндегі тұлпарлар галереясы туралы сөз етілген. Қорытындыда диплом жұмысының тақырыбы бойынша нақты тұжырымдар жасалған.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Атам заманда қолға үйретіліп, адамзат баласының қажетіне жаратқан жылқы түлігі көшпенділердің ең қасиетті, ең қадірлі малы.

Көшпенділерді жылқы малынсыз елестету мүмкін емес. Сондықтан да көшпенділер мен жылқы түлігі егіз ұғымдай қосарланып айтылған. Тіпті көшпенділер қауымын «аттылар әулеті» деп те бекерден бекер айта салмаса керек. Өйткені, ұланғайыр даланың, ұлан байтақ өлкенің ұлы тұрғындарының тыныс-тіршілігі, өмір-салты, өнер-білімі, әдет-ғұрпы, салт-санасы, салтанаты, бір сөзбен айтқанда бүкіл мәдениеті жылқы түлігімен тығыз байланысып жатады. Осы бір қасиетті түліктің қазақ халқы үшін орны өте-мөте ерекше. Жылқы қазақтың ұлттық сана-сезім, рухани болмыс, тұрмыс-салт, әдет-ғұрып, мәдениет пен өнерінің тұтас бір айырылмас бөлігіне айналып кеткен. Жарынан кейінгі жақсы көретін жан серігі, қасиеті қанына сіңген – жануар. Қазақ баласы жылқы түлігін төресіндей көретіні сондай қазақ жылқы мінезді деп, өзінің мінез-құлық, бітім-болмыс, жан дүниесінің айқындаушысына айналдырып алған. Демек, қазақ үшін жылқы тектіліктің бірден бір нышаны болып саналады. Бұлай өзінің жаратылысына жылқыдан ұқсастық іздеу – тек қазаққа ғана тән қасиет әрі бұл – қазақтың осы түлікке деген аса жоғарғы құрметінің белгісі. Қазақ ат десе ішкен асын жерге қояды. Жылқынының дүбіріне, күліктің күмбіріне құлақ қойып, елең етпес қазақ баласы сірә жоқ. Жер бетінде жаратылысынан табаны жер иіскемеген бекзат бір халық болса, сол қазақ болу керек. Қазақтың ең кедейінің астында кем дегенде бір «көк шолағы» болған. Қойшысы қой торысын мінді. Осы ат – көліктің арқасында Алаш баласы Алтай мен Атыраудың, Арқа мен Алатаудың арасын жалғады. Алып аумаққа иелік етті.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Зерттеу барысында алынған мәліметтер мен тұжырымдар сонымен қоса нәтижелер қазақ тілді аудиторияларда, арнайы тілдік курстарда, практикалық қазақ тілі курсына, көмекші бола алады. Жұмыс нәтижелерін сонымен қатар этнолингвистика, елтану, тарих және әдебиет пәндерін оқыту барысында пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Сапарова Ә.А. Тіл білімінде өріс теориясының қалыптасуы. ҚазҰУ хабаршысы. Филология сериясы, №3(133).2011.
2. Бейсенова М.С. М. Қашқаридың «Диуани лұғат ат-түрк» еңбегіндегі төрт түлік атаулары. Ф.ғ.к. дисс. автореф. 10.02.06. – Алматы, 1997. – 30 б.
3. Амангелді А.А. І. Есенберлиннің «Көшпенділер» романындағы жылқы атауларының этнолингвистикалық мәні. автореф. – Алматы, 2008. – 28 б.
4. Қалиев Ғ., Болғанбаев Ә. Қазіргі қазақ тілінің лексикасы мен фразеологиясы. Оқулық. – Алматы. 264 б.
5. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі/Жалпы редакциясын басқарған Т. Жанұзақов. – Алматы: Дайк-Пресс, 2008. - 968 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Таласпаева Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

Ғ. МҮСІРЕПОВТІҢ «ҰЛПАН» РОМАНЫНЫҢ ПОЭТИКАСЫ

Иманбаев Е.С.,

6М020500 «Филология» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Зерттеу жұмысының басты мақсаты – Ғ. Мүсіреповтің «Ұлпан» романын тарихи шығарма ретінде қарастыра отырып, оның поэтикалық жүйесін зерттеу. Туынды тіліне талдау жасап, суреткердің шығармашылық шеберлігін, авторлық қолтаңбасын айқындау.

МІНДЕТТЕРІ. «Ұлпан» романының зерттелуі мен оның шығармашылық тарихына сипаттама беру; туындының тарихи негіздерін анықтап, ондағы өмір шындығын жүйелеу; шығармадағы композиция мен сюжет мәселесіне толық тоқталу; романдағы образдар жүйесіне талдау жасап, ондағы көркемдік кеңістік пен уақыттың ұшталуын зерттеу; «Ұлпан» романының тіліне стилистикалық талдау жасау.

ӨЗЕКТІЛІГІ. «Ұлпан» романына байланысты бүгінге дейін көптеген сын-пікірлер, ғылыми мақалалар мен зерттеулер жарық көрген. Алайда бұл зерттеу жұмыстарында роман не жалпы түрде, не әр қырынан жеке-жеке әңгіме етіліп келді. Көптеген зерттеу еңбектерінде романның жалпы идеялық, тақырыптық мазмұнына көңіл бөлінген. Ал екінші бір сала еңбектерде Ғ. Мүсіреповтің «Ұлпан» романы белгілі бір мәселелер тұрғысынан зерттелген. Айталық, кейіпкер мінезінің даралануы, сюжет мәселесіне арналған зерттеу еңбектерінде жазушының бұл романы бүкіл қазақ прозасының даму процесіне байланыстырыла қаралады. Осыған орай біз дипломдық жұмысымыздың нысанын белгілеп, аталмыш романға неғұрлым жүйелі талдау жасауды көздедік. Ғ. Мүсіреповтің шоқтығы биік туындыларының бірі «Ұлпан» романының поэтикалық жүйесіне тұтастай көңіл аудару, зерттеу, оны бүгінгі күн тұрғысынан бағалау қажеттігі зерттеу жұмысымыздың тақырыбын белгіледі.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Шығармадағы суреткер қиялы мен тарихи шындыққа байланысты кейбір мәселелердің төңірегі нақтыланды; «Ұлпан» романындағы кейіпкерлердің және көркемдік уақыт пен кеңістік образдарының ұшталуын қарастыру арқылы Ғ. Мүсірепов шығармашылығының эволюциясы айқындалды; «Ұлпан» романына бүгінгі күннің тұрғысынан баға берілді; романға біршама толық стилистикалық талдау жасалынды.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Магистрлік диссертацияны жазу барысында жинақтау, жүйелеу, анықтау, талдау, баяндау әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Жазушы туындыларын ғылыми зерттеу 50-жылдары басталады. Алғашқы жеке еңбек – Т. Ахтановтың «Ғ. Мүсірепов» атты очеркі. Автор Ғ. Мүсірепов шығармаларын идеялық-көркемдік тұрғыдан жақсы зерттеп, шеберлік сырларын ашып, әлемдік классикамен байланысты тамырларын салыстыра қарастырған. Осылайша Ғ. Мүсірепов қаламгерлігі бірнеше диссертациялық еңбектердің зерттеу нысанына айналады. Н. Ғабдуллиннің кандидаттық диссертациясында Ғ. Мүсірепов драматургиясы зерттелді. Бұл – жазушы өнерпаздығын зерттеуге арналған тұңғыш ғылыми еңбектердің бірі. Қ. Құттыбаев, М. Бекбергенов, Ж. Молдағалиев, С. Әшімханова т.б. ғалымдар жазушы шығармашылығын зерттеп, диссертациялар жазады. Ғ. Мүсірепов шығармашылығын зерттеудің жинақталған көрінісін Х. Әдібаевтың «Талант, талғам, тағдыр» атты еңбегінен байқауға болады. Әсіресе, мәтінге тереңдеп бару арқылы жазушының шеберлігі, стильдік өрнектері ашылған. «Ұлпан» романы – жазушының ХІХ ғасырдағы әлеуметтік өмірді жіті зерттеп, жинаған мол деректерінің негізінде туған еңбек. Шығарманың бас кейіпкерлері Ұлпан мен Есеней образдарын жасауда автор олардың шынайы өмірдегі іс-әрекеттерін негізге алған. Бірақ осыған қарап бұл романды тарихи роман деуге болмайды. Романдағы бас кейіпкерлер – Ұлпан мен Есенейдің нағыз бейнесін, өмірін және олар өмір сүрген дәуір табиғатын Ғ. Мүсірепов аталмыш шығармасында толық бейнелеуге тырысқанын жоғарыдағы тарихи деректерден аңғарамыз. Жазушы жасаған көркем образ бен ол образ әрекет еткен ортаны ерекше деректермен үйлестіре алды. Романдағы басты кейіпкер Ұлпан – негізінен реалистік тұлға. Оның бүкіл бойынан сол дәуірдегі қазақ әйелінің ең жарқын, ең асыл қасиеттерін көру қиын емес. Романда суреттелетін Ұлпан – күшті, терең характерімен, кесек бітімімен берілген тұлғалы образ.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Ғ. Мүсірепов «Ұлпан» романымен өзінің жазушылық стилін ғана ұштап қойған жоқ, қазақ әдебиетін биік сөз өнеріне, әдеби тілді дамытуға, образ жасаудың алуан түрлі сырын танытуға, шығарманы ойшылдық пен тереңдікке бағыттауға елеулі ықпал етті.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Жұмыстың нәтижелері мен тұжырымдарын қазақ әдебиеті бойынша дәрістер мен тәжірибе сабақтарында, арнайы курстарда көмекші құрал ретінде қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Мүсірепов Ғ. Тұтқын қыз. – Алматы: Балауса, 1993. – 468 б.
2. Қаратаев М. Ел анасы – Ұлпан // Көргенім мен көңілдегім: Естеліктер, портреттер, эсселер. – Алматы: Жалын, 1982. – 280 б.
3. Ысмағұлов Ж. Ғабит Мүсірепов туралы тоғыз толғам. – Алматы: ЖШС «Қазақстан» баспа үйі, 2002. – 208 б.
4. Нарымбетов Ә. Уақыт шындығы – көркемдік кепілі. – Алматы: Жазушы, 1989. – 184 б.
5. Қайырбеков Ә. Ойдың ұлылығы, сөздің сұлулығы // Саға: Эссе, әдеби сын-зерттеу, ой-толғам. – Астана: Фолиант, 2003. – 296 б.

Магистрлік жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Қадыров Ж.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының профессоры, ф.ғ.к.*

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ САТИРАЛЫҚ-ЮМОРЛЫҚ ДӘСТҮР

Казбикенова Ж.К.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Жұмыстың басты мақсаты – Б. Майлин прозасындағы сатиралық-юморлық, сыншылдық бағытты зерттеу арқылы оның қазақ әдебиетінің дамуына қосқан үлесін айқындау, сыншылдық, сатиралық бағыттағы прозалық мұрасын тақырыптық тұрғыдан кең көлемде қарастыру.

МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсаттарды орындау үшін төмендегі міндеттер қойылды: қазақ әдебиеті тарихындағы сатиралық-юморлық дәстүрдің өзіндік қалыптасу, даму, жетілу, өркендеу кезеңдерін талдау; Б. Майлиннің сыншылдығының бастау көздерін, өріс алуын және жанрлық ауқымын нақты дәйектер негізінде талдау; Б. Майлиннің сыншылдық, сатиралық бағыттағы прозасына қоғамдық тұрғыдан ықпал болған негізгі факторларды айқындау, сол арқылы оның шығармашыл ой-санасының ұшқырлығын дәлелдеу.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақ әдебиетіндегі мол әрі айрықша жанрдың бірі - сатира болып саналады. Өзіндік туу, қалыптасу және өркендеу мен бәсеңсу тарихы бар жанрдың әдебиеттану ғылымында алатын орны да маңызды. Оның жүйелі және кең түрде отандық әдебиеттану ғылымында зерттеле бастауы ХХ ғасырдың екінші жартысына тиесілі. Тақырып аясы да кең, жанрлық ізденіс те мол болатын сатираның басты табиғаты - адамзат қоғамындағы түрлі құбылыстарды сынға алу. Сатира - қоғамдағы дертті жазатын, не ем іздейтін жанр. ХХ ғасырдағы қазақ әдебиетінің ірге тасын қаласып, мазмұн-маңызын, көркемдік дәрежесін биікке көтеріскен Бейімбет Майлиннің сатиралық-юморлық жанрды өркендетудегі айрықша еңбегін атауға негіз бар. Қазақ прозасындағы әңгіме жанры Бейімбет шығармалары арқылы кемелдене түсті. Майлин - ең алдымен юморист. Әдебиетті өмірдің сәулесі десек, өмірдің өзінде күлдіргі жағдайлар аз емес. Өмір шындығын бұлжытпай, дәл беремін деген жазушы ол жайттарды аттап өте алмайды. Драмаларда күлдіргі-юморлық әдіс әрдайым кездесетіні былай тұрсын, күлдіргі тіпті, адамдар басындағы ауыр, қайғылы халдерді суреттейтін трагедияларда да кездесе береді. Өмірдің кемшілік жағын көрсету үшін күлкі шақырарлық сөз, сөйлем, сөз тіркестерін шебер қолдануды кейбір жазушылар негізгі әдістерінің бірі етеді. Майлиннің көптеген әңгіме, фельетон, өлеңдері юморлық әдіспен жазылған. Б. Майлин юморы - орыс не Европа классиктерінен үйрену нәтижесінде туған, оны қазақ топырағына егіп өсіруден пайда болған юмор емес, қазақ халқының өз топырағында өскен, өз өмірінің, өз әдебиетінің, өз тілінің негізінде қалыптасқан юмор. Осындай бай мұра қалдырған Бейімбет Майлин шығармашылығы жан-жақты зерттеуді қажет етеді.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Б. Майлиннің жазушылық жолының бастауы, өріс алуы және сатиралық бағыттағы прозасының тақырыптық, көркемдік қырлары, жанрлық ауқымының жүйелі түрде ғылыми мәселе ретінде қарастырылуы тақырыптың жаңалығын танытады.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Диплом жұмысын жазу барысында талдау, салыстыру, сараптау, топшылау, объективті-аналитикалық талдау әдістері пайдаланылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Диплом жұмысы қазақ әдебиетіндегі сатира мен юмор мәселесін ғылыми зерттеуге арналған. Диплом жұмысы кіріспе, негізгі үш тарау, қорытынды және пайдаланылған әдебиет тізімінен тұрады.

Кіріспеде зерттеудің өзектілігі, мақсаттары мен міндеттері, ғылыми жаңалығы, қорғауға ұсынылатын тұжырымдар мен зерттеу әдістері берілген. Жұмыста қазақ прозасындағы сатиралық-юморлық дәстүрдің қалыптасу тарихы, жазушылар шығармаларында қолданылу орны сөз болып, белгілі жазушы Б. Майлин прозасындағы сатира мен юмордың қазақ әдебиетін дамытудағы ерекшеліктері мен өзіндік орны жан-жақты қарастырылған. Б. Майлиннің публицистикалық шеберлігі дәлелденген. Қорытынды бөлімде зерттеу бойынша ой-пікірлер тұжырымдалып, жұмыс негізінде түйіндер жасалған.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Қазақ әдебиеті тарихындағы сатиралық-юморлық дәстүрдің өзіндік қалыптасу, даму, жетілу, өркендеу кезеңдері бар; Б. Майлиннің сыншылдық, сатиралық бағыттағы шығармашылық ерекшеліктері айқын; Б. Майлиннің сыншылдық, сатиралық бағыттағы прозасы мен публицистикасының жанрлық ерекшеліктерінің қазақ әдебиеті дамуындағы орны айрықша.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ: Ғылыми зерттеу нәтижелерін қазіргі кезең әдебиетінің тарихы курсына Б. Майлиннің жазушылық мұрасын және сатиралық-юморлық дәстүр тақырыбына арналған элективті пәндерді оқытуда пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Қабдолов З. Сөз өнері. - Алматы: Қазақ университеті, 1992. - 352 б.
2. Кәкішев Т. Абайдың сатирасы. Кіт. Абай тағылымы. Әдеби-сын мақалалар мен зерттеулер. - Алматы: Жазушы, 1986. - 432 б.
3. Қабдолов З. Арна. - Алматы: Жазушы, 1988. - 296 б.
4. Нұртазин Т. Бейімбет Майлин творчествосы. - Алматы: Жазушы, 1966. - 343 б.
5. Сарбалаев Б. Бейімбет Майлин. Зерттеу. - Алматы: Мектеп, 1988. - 469 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Кулибекова Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ МИФОПОЭТИКА

Курманова Г.К.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Жұмыстың басты мақсаты – қазіргі қазақ әдебиетіндегі үлкен талант иесі Есенғали Раушановтың эстетикалық деңгейі, сөз бен сурет үйлесімі, қаламгерлік ізденістер нәтижесіндегі тың бейнелер мен бейнелеулер, терең толғаныстар мен нәзік сыршылдыққа толы лирикалық өлеңдеріндегі мифтік құбылушылық желісін қарастыру болып табылады.

МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсаттарды орындау үшін төмендегі міндеттер қойылды: мифология мәселесіне арналған зерттеулерді барынша қарастыру; ақындар шығармашылығындағы мифтік қолданысты анықтау; Е. Раушанов поэзиясының өзіндік ерекшелігіне талдаулар жасап, салыстырулар жүргізу, миф мәселесіне қосқан үлесін бағамдау.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Миф – халық шығармашылығының ең көне жанры. Мифтер негізінде ерте замандағы халықтық туындылардың тілдік көркемдегіш құралдарын, фольклорлық дәстүрлерді және оның поэтикасын зерттейді. Қазіргі қазақ поэзиясында мифопоэтикалық сюжеттер өте жиі ұшырасады. Қазақ поэзиясының көркемдік қырлары ақындық шеберлік айналасында ой толғағанда өлеңнің мәні мен мазмұны, көркемдік таным, мифопоэтикалық тәсілдердің игерілуі басты назарға ілігетіні заңды. Оны біз Мағжан Жұмабаевтың, Оралхан Бөкейдің, Есенғали Раушановтың, Шыңғыс Айтматовтың, т.б. қаламгерлердің шығармашылығынан көре аламыз. Олардың өзіндік стилі, өзіндік көзқарасы бар. Есенғали Раушанов әдебиет пен мифологияның өзара байланысын, мифологиялық дүниетанымның көркемдік ойлау жүйесіндегі орнын өз еңбектерінде зерттеу объектісі ретінде қолданады. Ол поэзиямызда мифологиялық түсініктерге жаңа мағына дарытып, мифтік құбылушылық тәсілін астарлы ой айтуда шебер қолдана білген талантты ақын екенін көрсетеді. Оның «Келінтөбе», «Ғайша-Бибі», «Қара бауыр қасқалдақ» атты жыр кітаптарына енген өлеңдері бүгінгі поэзиямыздың қарқынды дамуына өз үлесін қосып, алғашқы наным-түсініктер, тылсым табиғат құпиялары, адам мен табиғат арасындағы қарым-қатынасты көрсетеді. Оны өзіндік шеберлікпен бере біледі. Ақын лирикасында көне түркі поэзиясынан тамыр таратып, туған әдебиетіміздің төлбастауы - жыраулар поэзиясынан сусындап, жаңа жазба поэзиядағы сыршылдыққа ден қойған өзгеше нәзіктік, ерекше асқақтық бар. Қаламгер шығармаларында ата-баба дәстүріне деген адалдық, туған жерге деген шексіз махаббат, түрлі өзекті мәселелер, адам тағдырлары ақындық зор қуатпен бейнеленеді.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Е. Раушанов поэзиясындағы мифопоэтикалық қолданыстар негізге алынып, олардың көркемдік-эстетикалық қызметі анықталды. Мифтік құбылушылық желісі ақын поэзиясында шарықтау шыңға көтерілген. Мифологемдер жүйесі, олардың мәдени-тарихи формадағы мәні мен поэтикалық бейнелеудегі маңызды орны әдеби-теориялық тұрғыда айқын. Миф, мифология, мифтік таным, мифтік сана Е. Раушанов шығармаларында көрініс тауып, қолдану ерекшеліктері мен оған ықпал еткен арналары бар екені дәлелденді.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Диплом жұмысында сұрыптау, жүйелеу, талдау, сипаттау, салыстырмалы әдіс-тәсілдер басшылыққа алынды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Диплом жұмысында қазақ әдебиетіндегі мифология мәселесі және ақын Есенғали Раушановтың миф мәселесіне қосқан үлесі, поэзиясындағы мифопоэтикалық шеберлігі, өзіндік көзқарасы, дүниетанымы зерттеліп қарастырылған.

Диплом жұмысы кіріспеден, екі тараудан, қорытындыдан және пайдаланған әдебиеттер тізімінен тұрады. Бірінші тарауда миф мәселесінің тарихы, зерттелуі, бүгінгі жайы, мифологияның белгілері, ерекшеліктері мен түрлеріне арналған бірнеше ғалымдардың көзқарастары, ғылыми зерттеу еңбектері сарапқа салынған. Сонымен бірге Ш. Айтматов, О. Бөкей сияқты қаламгерлердің туындыларындағы мифтік құбылушылық желісі қарастырылған. Екінші тарауда Е. Раушановтың миф мәселесіне қосқан үлесі, аспан шырақтары туралы мифтік танымы, жалпы шығармаларындағы мифопоэтикалық шеберлігі айқындалған. Қорытынды бөлімде зерттеу бойынша ой-пікірлер тұжырымдалып, жұмыс негізінде түйін жасалған.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Миф – дүние мен адамзат дамуының ең көне жанры. Оның қазақ поэзиясында пайда болуы, дамуы өз алдына жүйелі зерттеуді қажет ететіні айқын; Е. Раушановтың мифопоэтикалық шеберлігі ең үздік биіктерден көрінеді; Е. Раушановтың «Аспанға көшіп кеткен ел», «Ертегінің өлуі», «Нұрдан жаралған» туындылары тылсым дүние құпияларын ашудағы маңызды еңбектер қатарында бағаланады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Зерттеу нәтижесін жоғарғы оқу орындарының филология факультеттерінде «Қазақ әдебиетінің тарихы», «Қазақ фольклорының тарихы», қазіргі қазақ әдебиетіндегі Есенғали Раушанов шығармашылығын оқыту барысындағы дәрістер және семинар сабақтарында көмекші материал ретінде пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Қондыбай С. Арғықазақ мифологиясы. Бірінші кітап. – Алматы, 2004. – 504 б.
2. Әскербекқызы Ж. Көркемдік өріс: Есенғали Раушанов поэзиясы негізінде. Ғылыми зерттеу. – Алматы: Таймас, 2008. – 296 б.
3. Ыбыраев Ш. Қазақтың мифтік әңгімелері. – Алматы: Ғылым, 2001. – 320 б.
4. Раушанов Е. Бозаңға біткен боз жусан: Өлеңдер мен поэмалар. – Алматы: Раритет, 2006. – 384 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Кулибекова Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

МАҒЖАН ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ ҰЛТЖАНДЫЛЫҚ

Каиркенова М.Е.,

5B011700 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Мағжан Жұмабаев күрделі де қиын жолдан өтті. Нағыз ақын ойына келгенін өзі дұрыс деп тапса іркіп қалмайды, ағынан жарылып сөйлейді. Ақын поэзиясының өзіндік өлшемдері мен тіл өрнектерін зерделеу.

МІНДЕТТЕРІ. М. Жұмабаев өлеңдерін саралау; өлеңдер өлшемін анықтау; ақынның өз өлеңдерінде қолданған троп, айшықтау түрлерін көрсету.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Мағжан поэзиясының мәңгі өлмес, ұрпақтан – ұрпаққа жалғасар алтын көпір, асыл қазына, інжу маржаны – махаббат, сүйіспеншілік, ғашықтық стихиясының сан алуан тылсым, жұмбақ күйлерін шерткен, терең ақындық шабыттан толқып туған, адам жүрегінің мың сан дірілін шеберлікпен бейнелеген, ішкі мазмұны мен түр кестесі жымдаса ұласқан, ықшам, жинақты, жұп-жұмыр жауһар дүниелері. Қазіргі таңда жас ұрпаққа ұлы сезімдер қасиетін ақынның шығармалары арқылы ұғындыру, рухани байлықтардың әрқашанда жоғары екендігін жеткізу мақсатында Мағжан Жұмабаев шығармашылығын талдау, өлеңдерінің мағынасын ашу өзекті мәселе болып табылады.

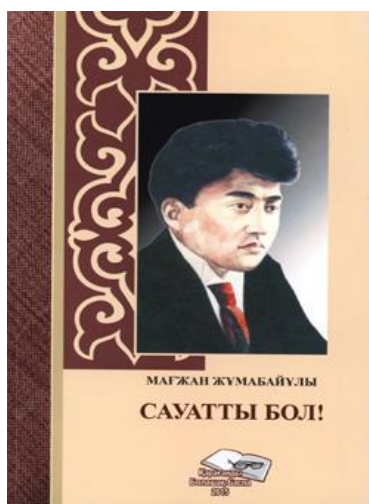
ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Бірінші - күшті ұлттық демократиялық идеясы, революцияға дейінгі және одан кейінгі кезеңдегі халық мұнын реалистік суреттеуі. Екінші - шығармаларының ерекше бейнелілік, керкемдік формасы. Үшінші - өлеңдерінің жазылу құрылысы өзгеге ұқсамайтын жаңашылдығымен оқшауланып, ерекше дараланады. Сондықтан да, оны - ақылдың әміршісі деп айтуымызға әбден болады. Мағжан өлеңдері біршама жинақталып, сараланды.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Зерттеу жұмысының барысында талдау, жинақтау және салыстыру, жүйелеу, тұжырым жасау әдіс-тәсілдері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Мағжан ақындардың ақыны, оның өлеңдері өзінің әуезділігімен, ерекше бір сезімді тербетер әуенділігімен оқырманды баурап алады. Өлең өлшемдері қазақтың ертедегі ауыз әдебиеті шығармалары өрілген жеті буыннан бастап, кең тынысты он-он бір буын, өзінің тыңнан тудырған сегіз-тоғыз секірмелі буындарына құрылған. Ақын өлеңді күйге айналдырған, дыбыстан сурет туғызған, сөзге жан бітірген ақын. Ақын өз өлеңдерінің нәрлі, сусынды, сырлы әрі әсем болуы үшін белгілі троп түрлерін, айшықтау тәсілдердің бәрін шебер әрі орынды қолдана білген. Теңеудің дәстүрлі түрлерін өзінше құбылта, өзгерте мәнді әрі нақты қолданған. Өлең шумақтары талай аллитерация, ассонансқа құрылып отырған. Өзіне тән афоризмдері де болған және олар өлеңдерінде шебер әрі орынды қолданылған. Яғни, қорыта айтсақ, Мағжан өзінің бай ана тіліндегі сөздік қорды сұрыптап, поэзияның керегіне жаратқан шебердің бірі болды деуге келеді. Бұл сөзімізге Жүсіпбек Аймауытұлының: «...Мағжан өлеңдерін оқығанда, адамды әлдилеген, тербеткен сипатты, біресе мұң-зарға, біресе қайғы-шерге, біресе сары далаға, біресе өткенге айдайды, жаныңды билеп, көзге әлденелер елестейді; алдында ұшы-қиыры жоқ, бір белден ассак, бір бел, толқынды сары далада тұрғандай боласың, екі жағына кезек теңселіп, ырғаң-ырғаң басып, сәукелесі, үкісі бұлғандап кетіп бара жатқан көшті көргендей боласың», - деп, ақын өлеңіне баға берген сөзін дәлел ете аламыз. Ақын Мағжан өзінің таным-талғамын бедерлі сөз, кемел оймен, тіл өнерінің мейлінше айқын бояуларымен жеткізіп, сезім пернелерін дөп басып, шын мәніндегі өлең құдіретін мойындайды. Ол өзінің өткір ойын айтуда әдебиетте жаңа үлгілер іздеді. Бұрыннан келе жатқан қайсыбір сөз қолданыстарымыздың мән-мағынасын жаңартты. Ғалым Ш. Елеуеновтың сөзімен айтқанда «Мағжан Жұмабаевтың

қазақ әдебиеті тарихында алатын орны ерекше. Абайдан соң қазақ поэзиясында ең шебер ақындардың бірі ретінде бағаланған Мағжанның поэзияға қосқан үлесі мол» деп тұжырымдаймыз. Ақын поэзиясы өзін туғызған уақыт аясында қалып қойған жоқ. Оның сыршыл лирикасы әлі де талай жүректерді тебірентеді, өмірдің жарқын күйлерін бейнелейді. Мағжан жырының бұлтақты білмейтін шыншылдығы, өткірлігі, биік моральдық, пәктігі бүгінгі заманға да қарымды қызмет ететіні еш күмән келтірмейді. Жалғыз қазақ емес, күллі Тұран жерінен шыққан түркі текті халықтардың мақтанышына айналған, көзі тірісінде-ақ мәңгілік сөнбес Шолпан жұлдызындай жарқырап шыққан Мағжан ақынның осындай құнды да нәрлі жырлары уақыт өткен сайын соны қырынан танылып, жаңа да жас оқырманын тауып отырары сөзсіз.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Диплом жұмысының басты мақсаты - Мағжан поэзиясының көркемдік ерекшеліктерін айқындау болатын. Осы мақсатқа жету үшін біз анықталған міндеттерді орындадық. Яғни, Мағжан өлеңдерін саралап, зерделедік, сұрыптадық, талдадық.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Жұмыстың нәтижелері мен тұжырымдарын қазақ әдебиеті бойынша дәрістер мен тәжірибе сабақтарында, арнайы курстарда және мектеп мұғалімдеріне оқытуда және оқу орындарында арнайы семинар сабақтарын жүргізуде қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. XX ғасыр басындағы қазақ әдебиеті. 2007 жыл. – 224 б.
2. Елеукенов Ш. Жаңа жолдан. – Алматы, 1967. - С. 40.
3. Аяпбергенов С. Ұлтының ұлтжанды Мағжаны. «Солтүстік Қазақстан» газеті, 2003 жыл, 17 наурыз.
4. Жұмабаев М. Шығармалары. (Өлеңдер, поэмалар, қара сөздер) – А.: «Жазушы», 1989. – 447 б.
5. Ұлттық поэзия падишасы. – Алматы: Орталық ғылыми кітапхана, 2001. – 314 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Қадыров Ж.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының профессоры, ф.ғ.к.*

XX ҒАСЫРДЫҢ 70-80-ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ ӘЙЕЛ ПСИХОЛОГИЯСЫ

Құрбанқұл Б.Ж.,

бВ01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Жұмыстың басты мақсаты - XX ғасырдың 70-80-жылдарындағы қазақ поэзиясының көрнекті өкілдері М. Мақатаев, Ф. Оңғарсынова, Ж. Молдағалиев, К. Ахметова сияқты ақындардың әйел бейнесін, психологиясын берудегі лирикаларын қарастыру. Негізгі нысана болатын Фариза ақынның шығармашылық зертханасын, ақындық әлемін өлеңдері арқылы тереңірек қарастырып бағамдау болып табылады.

МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсаттарды орындау үшін төмендегі міндеттер қойылды: XX ғасырдағы қазақ поэзиясындағы әйелдер образының жасалу ерекшеліктерін талдай отырып, әр ақынның көркемдік-эстетикалық ізденісіне, идеалына баға беру; қазіргі қазақ поэзиясындағы әйел образын жасаудың көркемдік-эстетикалық сипаттарына зерделеу жүргізу, ақын Ф. Оңғарсынова лирикасындағы жаңашыл бағыттағы, тың мазмұндағы шығармашылық ізденістерге лайықты баға беру; ақын лирикаларындағы әйел психологиясын жеткізудің әдіс-тәсілдеріне, ерекшеліктеріне жан-жақты талдау жасау.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Ф. Оңғарсынова лирикасы – қазақ әдебиеті майданындағы ұшан теңіз дүние. Ақынның сан-салалы лирикалық шығармаларында сыры ашылмаған қаншама дүние жатқаны баршаға аян.

Ақын ерекшеліктерінің басты сипаттары: тақырыпты терең зерттеп-зерделеуі, өзі танып-білетін мәселе төңірегінде кең көлемді талдау-саралау мүмкіндіктері, ой-сөз жүйесіндегі айқындық, дүниетаным арналарының кеңдігі, көзқарас эволюциясы т.б. жан-жақты қырдағы поэзиялық туындыларына поэтикалық талдау жасау барысында ашылып, дәлелденді.

XX ғасырдағы қазақ поэзиясына жаңашылдықпен келіп, өршіл өлеңімен халықты оятқан, сілкінткен ақын Фариза Оңғарсынованың шығармашылық зертханасы қарымды зерттеуді, жіті бақылауды талап етеді. Осыдан барып зерттеп-зерделеуді, жан-жақты қарастыруды талап етіп тұрған аталмыш жұмыстың өзектілігі туындайды.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Жұмыста Фариза Оңғарсынованың ақындық мектеп жолы, туындыларындағы маңызды мәселелер арнасы, лирикаларының поэтикасы, әйел психологиясын беру тәсілдері мен көркемдік жолдары көрсетілді.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Зерттеу жұмысының мақсаты мен тақырып ерекшелігіне байланысты сипаттама, салыстырмалы талдау әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Диплом жұмысы кіріспе, үш тарау, қорытындыдан тұрады. Кіріспеде зерттеу жұмысының нысаны, өзектілігі, мақсаты мен міндеттері, ғылыми жаңалығы, практикалық маңызы, қорғауға ұсынылған тұжырымдар және әдістері көрсетілген. Бірінші тарауда 1970-1980-жылдардағы қазақ поэзиясында әйел бейнесін суреттеудегі шығармашылық ізденістер, аталмыш кезеңдегі қазақ поэзиясының даму тарихы, тақырыптық-идеялық, көркемдік мәселелері қарастырылған. Екінші тарауда белгілі ақын Ф. Оңғарсынованың шығармашылық зертханасының ерекшеліктері сөз болады. Үшінші тарауда Ф. Оңғарсынова лирикасындағы әйел психологиясын берудегі дарашылдық пен жаңашылдық мәселесі талданған. Қорытынды бөлімде зерттеу бойынша ой-пікірлер тұжырымдалып, жұмыс негізінде түйіндер жасалған, соңында пайдаланылған әдебиет тізімі берілген.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Ақындар поэзиясы көркем әдебиеттегі өрісті қадамдарының даму жолын, заңдылықтарын көрсетті. Ақындар сипаттаған елдің ардақты тұлғалары, қоғам қайраткерлері, өнер адамдарының бейнелерін, мінез-құлық ерекшеліктерін ашуда психологиялық талдау өнерінің шебері ретінде көрінді. Ақындар лирикаларындағы әйел психологиясын жеткізудің әдіс-тәсілдері, ерекшеліктері айқын.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ: Зерттеу барысында талданып-қарастырылған мәселелерді мектеп оқушылары мен жоғары оқу орны студенттеріне көмекші құрал ретінде пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Айбергенова С.Т. Қазақ ақын әйелдер шығармашылығындағы дәстүр жалғастығы. Канд. дисс. автореферат. – Алматы, 1995. – 28 бет.
2. Оңғарсынова Ф. Шашы ағарған қыз: мақала, эссе, повестер. – Алматы: Жазушы, 1990. – 336 бет.
3. Ахметов З. Поэзия шыңы – даналық.– Астана: Фолиант, 2002. – 408 бет.
4. Ахметова К. Күн шыққанда күліп оян. Өлеңдер мен поэмалар. - Алматы: Ана тілі, 1996. - 302 бет.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

***Құрастырушы: Кулибекова Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.***

ҚАЗАҚ ПРОЗАСЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ САНА МӘСЕЛЕСІ

Махатова Д.Т.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Жалпы әдеби процестегі, қазақ прозасындағы ұлттық сана, ұлттық мінез мәселесінің көрініс табу себептерін зерделеу, жекелей алғанда, Д. Исабеков шығармаларында алатын орнын бағамдау, автор туындыларының идеялық-эстетикалық ізденісі негізінде қолдан келгенше анықтап белгілеу – жұмыстың басты мақсаты болып табылады.

МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсаттарды орындау үшін төмендегі міндеттер қойылды: ұлттық сана, ұлттық мінез мәселелеріне саяси-әлеуметтік оқиғалармен байланыста талдау жасау, баға беру; Б. Майлин, М. Әуезов, Ғ. Мүсірепов сияқты жазушылар шығармаларындағы образ жасау, кейіпкер характеріндегі ұлттық сана мәселесін ашудағы шеберліктерін сараптау; Д. Исабеков шығармаларында ұлттық сананың суреттелуін, шығарма идеясын ашудағы орнын бағамдау.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақ прозасындағы ұлттық сана, ұлттық мүдде, ұлттық рух, ұлттық тарих та осы уақытқа дейін біршама зерделеніп қалды. Бұндай тақырыптардың әдебиетте күн тәртібіне қойылуы - тегіннен тегін емес екені түсінікті жайт. 60-70-жылдардағы ұлттық прозаның дамуын, көркемдік ізденіс жолын тану үшін осы кезеңдегі өзге жазушылардың шығармаларымен бірге Д. Исабековтің туындыларын жан-жақты қарастырғанды жөн көрдік. Қазақ прозасындағы ұлттық сана мәселесін аталмыш жазушының шығармаларымен толық бағалау мүмкін емес. Себебі, Д. Исабеков - екпіні бөлек, соқпақ өрнегі өзгеше қаламгер. Д. Исабековтің жазушылық жолындағы ұшқыр қаламынан туған шығармалар оның көркемдік ізденіс арналарын, қалыптасқан стильдік ерекшеліктерін даралайды. Ол прозаның ықшам саласы - әңгіме жанрында бірыңғай қалам тербеп, қазақ әңгімесін бүгінгі даму сипатын танытар туындылар арқылы байытып, шағын жанрды көзге қомақты көрінетін роман мен повестің тасасынан шығару құбылысын жүзеге асырды. Қаламгер туындыларындағы мөлдірлік, сезім шынайылығы мен табиғилық, лирикалық сыршылдық пен психологиялық тереңдік адам жанын айнытпай түсінгіштік қасиетін, жазушылық шеберлігін көрсетеді.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҒАШЫЛДЫҒЫ. Кейіпкерлердің ұлттың мәдени болмысы мен ойлау жүйесі, қоршаған дүниені қабылдаудағы ұлттық менталдық танымның ерекшелігі анықталды, Дулат Исабековтың шығармаларындағы кейіпкердің мінез ерекшелігі мен психологиялық тұлғасы анықталып, ерекшеліктері көрсетілді, кейіпкер қолданысына тән әдеби образына талдау жүргізілді. Оқырманның дүниетанымдық ерекшелігін анықтау мақсатында кейіпкердің бейнесіне психологиялық тұрғыда талдау жасалып, тиісінше қорытынды берілді.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Зерттеу жұмысын жазу барысында, салыстырмалы талдау, жүйелілік, жинақтау, тұжырым жасау әдістері пайдаланылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Дипломдық жұмыс қазақтың белгілі жазушысы Дулат Исабековтің шығармаларын, ондағы қазақ халқының ұлттық танымын зерттеуге арналған. Диплом жұмысының кіріспе бөлімінде тақырыптың өзектілігі, зерттеу жұмысының мақсаты мен міндеттері, дереккөздері, тақырыптың зерттелу деңгейі, зерттеу жұмысының ғылыми жаңалығы. Зерттеу жұмысының практикалық маңызы, қорғауға ұсынылатын тұжырымдар, зерттеу әдістері туралы мәліметтер берілген. Негізгі бөлім екі тараудан тұрады. Бірінші тарауда Д. Исабеков шығармаларындағы халық танымын, ұлттық болмысын сипаттайтын

шығармалар талданған, екінші тарауда Д. Исабеков повестері мен «Қарғын» романы саралап, зерттелді.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Дулат Исабеков шығармаларындағы кейіпкер образы ұлттың мәдени болмысы мен ойлау жүйесі, қоршаған дүниені қабылдаудағы ұлттық ментальдық танымға байланысты қалыптасады. Кейіпкерді төл психикалық пішінмен сомдау арқылы тұрақты ұлттық мінездердің («Гауһар тас» повесіндегі Салтанат, Қайыркен, «Өкпек жолаушы» повесіндегі Зейнеп, Айтөре т.б.) уақыт ықпалына тәуелді болмайтындығын дәлелдеген. Халықтық моральдік түсінікке қайшы іс-әрекеттер («Дермене» повесіндегі Омаш, «Пері мен періштедегі» Сафура) ұлттық кейіпкер бейнесін өзгеше қырынан танытып, ұлттық мінезді айқындаушы факторға айналған.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Ғылыми-зерттеу жұмыс нәтижелерін қазіргі кезең әдебиетінің тарихы элективті пәні мен Б. Майлин, М. Әуезов, Ғ. Мүсірепов Д. Исабеков сияқты жеке қаламгерлер шығармашылығын оқытуда қосымша материал ретінде пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Қабдолов З. Жанр сыры. – Алматы: Көркем бас, 1964. – 169 б.
2. Қирабаев С. Шындық және шығарма. – Алматы: Жазушы, 1981. – 252 б.
3. Бердібаев Р. Қазақ прозасындағы замандас бейнесі. – Алматы: Қазақстан, 1968. – 86 б.
4. Ғабдуллин Н. Замандас келбеті. – Алматы: Жазушы, 1972. – 224 б.
5. Нұрғалиев Р. Өнердің эстетикалық нысанасы. – Алматы: Мектеп, 1979. – 192 б.
6. Елеуменов Ш. Замандас парасаты. – Алматы: Жазушы, 1977. – 300 б.
7. Майтанов Б. Қаһарманның рухани әлемі. – Алматы: Жазушы, 1987. – 232 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Кулибекова Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

ОЛЖАС СҮЛЕЙМЕНОВТІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ МҰРАСЫ

Муканова Ұ.А.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Жұмыстың басты мақсаты - белгілі қаламгер Олжас Сүлейменовтың шығармашылық зертханасын, ақындық әлемін өлеңдері арқылы тереңірек қарастырып бағамдау және түркітанудағы көзқарастарын жүйелеу болып табылады.

МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсаттарды орындау үшін төмендегі міндеттер қойылды: О. Сүлейменовтің шығармашылық кезеңін саралау; ғалымның түркітануға қатысты еңбектерін қарастыру; ақын шығармашылығындағы ізденіс мұраттарын, көркемдік таным арналарын зерделеу.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Олжас Сүлейменов - XX ғасырдың ірі қоғам қайраткерлерінің бірі. Заманымыздың аса ірі қаламгері, мемлекет және қоғам қайраткері әр шығармасында түркі дүниесінің әлемдік мәдениетке жасаған ықпалын тарихи лингвистика арқылы дәлелдеп келеді. Ақынның соңғы жылдары адамзат өркениетінің қандай жолдармен дамығаны, ұлттардың бағзы замандардан бергі бір-біріне ықпалы, мәдениеттер сабақтастығы, салт-дәстүрге аса мән беруі туралы түбегейлі әрі ауқымды зерттеулері ешкімді де бей-жай қалдыра алмайды. Оның түркітану ғылымына қатысты зерттеулері мен зерттеу барысында қолданған әдістері, жасаған тұжырымдарының түркітануда, әдебиетте маңызы зор. Олжас Сүлейменов - ақын, әдебиеттанушы-жазушы, публицист, саясаткер. Қазақстан Республикасының қоғамдық-саяси қайраткері және дипломат, әрқашан да жаңа бастаманың иесі. Өмірдің танудың жаңа белестерін жетік меңгерген адам болып қалмақ. «Заманына қарай адамы» дегендей, жүзден жүйрік шығып, жерінің мұңын айтып, елінің сөзін сөйлейтін әр кезеңнің өз дүлділі бар. Елі мен жері үшін, кешегісі мен бүгінгісі үшін басын бәйгеге тігіп, небір сын сағатта, көзсіз ерлік, ұлағатты азаматтық танытқан бүгінгі заманның бір қазағы Олжас. Өкінішке орай, КОКП идеологиясындағы «сусловтық» кезең, ұлыдержавалық көңіл-күй Олжас Сүлейменовтың аяғынан шалып, «Қазақ ұлтшылы» деген жаман атты жапсырып жіберді. Әлемдік өркениетке ұмтылған ақын бұған мойымады, әділ көзқарасынан, адал жолынан таймады. Азамат-ақын, патриот қазақ халқының мұң-мүддесін көздеп, жан айқайына құлақ түріп отырды. Түрік мәдениеті мен тілінің жанашыры болды.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Жұмыста ғалымның түркітанудағы алатын орны туралы кең ашылып айтылған. Бүкіл түркі ғылымы мен славистика ғылымын дүр сілкіндірген «Аз и Я» кітабының құндылығы бүгінгі күнде де өзекті. Бұдан кейін ғалымның түркітануға байланысты көптеген мақалалары газет-журнал, басқа мерзімді баспаларда жарық көріп отырған.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Зерттеу барысында баяндау, салыстыру, талдау тәсілдері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Қазіргі заманғы Қазақстан тарихындағы жарқын тұлғалардың бірі, ақын, ғалым және белгілі қоғам қайраткері О. Сүлейменов. Тұлға ретінде ерте қалыптасып, шығармашылық бет-бағдарын жастай айқындаған О. Сүлейменов, қазақ халқының тарихын қалпына келтіруге жеке дара кіріскеннен бастау алған әрекеті – жалпы түрік халықтарының орта ғасырлық саяси тарихын, содан соң түркі тілінің, ең соңында тарихқа дейінгі түріктердің түп – тұқиянын зерттеуге дейін бойлап, ұлан-ғайыр жол жасады. Ақын шығармашылығы алпысыншы жылдары басталды және бірден танымал болды. Атап айтқанда, алғашқы өлеңдері мен поэмаларында, публицистикалық мақалаларында ақын

отандық әдебиет пен мәдениеттің өзекті мәселелерін күн тәртібіне қоя отырып, қоғамдық пікірге зор үлесін қосты.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Қазақ халқы үшін Олжас – жалпыұлттық байлық, өзіндік талант иесі. Қазақ ақыны Олжас Сүлейменов өз халқының үмітімен, арманымен ұштасқан халықтың ұлы. Қаламгер шығармалары ұлттық әдебиеттің көркемдік деңгейін көтеретін эстетикалық талаптарға сай және туындыларының идеясымен байланысып, ұлттық дәстүрдің жалғасы ретінде орын алады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Зерттеу барысында қолданылған мәліметтер мен тұжырымдар, сонымен қоса нәтижелер, жоғарғы оқу орындарының аудиторияларында және арнайы тілдік курстарда, әр түрлі танымдық оқулықтар құрастыруда көмекші бола алады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Сулейменов О. «Аз и Я». - Алматы: Еңбек, 1992. - 216 б.
2. Сулейменов О. Собрание сочинений в семи томах: Тюрки в доистории, 5 том. - Алматы: Атамұра, 2004. - 440 б.
3. Сулейменов О. Пересекающиеся параллели. - Алматы: Дәуір, 2002. - 112 б.
4. Шығармалар жинағы. 5-том. Мақалалар мен сұхбаттар. – Алматы: «Олжас кітапханасы» Баспа үйі, 2016. – 448 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Кулибекова Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

М. МАҒАУИН ШЫҒАРМАЛАРЫНДА ЖҰМСАЛҒАН ЛИНГВОМӘДЕНИ БІРЛІКТЕР

Мурзахметова М.К.,

5B011700 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Көркем мәтіндегі лингвомәдени бірліктерді ұлттық мәдениеттің тілдік көрінісін қарастырып, ұлт дүниетанымының тіл, мәдениет және өркениеттің өзара байланысындағы орнын анықтау – жұмыстың негізгі мақсаты саналады.

МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсаттың негізінде төмендегідей міндеттер туындайды: лингвомәдени бірліктердің зерттелуі мен теориялық негіздеріне шолу; лингвомәдени бірліктерді айқындай отырып, ондағы ұлттық сипатты, әлеуметтік жіктік белгілерді көрсету; М. Мағауин шығармаларындағы бейвербалды амалдардың ұлттық-мәдени ерекшеліктеріне талдау, оларға түсініктеме беру; М. Мағауин шығармаларындағы этномәдени сипаттағы фразеологизмдердің қолданыс ерекшеліктерін анықтау; жазушы шығармаларында жұмсалған бейнелеуіш тілдік құралдардың ұлттық-мәдени сипатына қарай талдау.

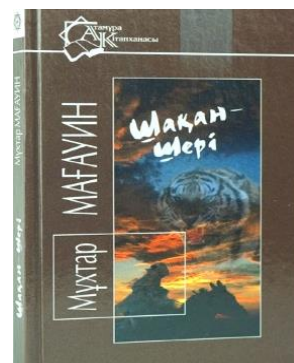
ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Тіл білімі ғылымының қазіргі кездегі дамуы антропоцентристік бағытпен сипатталатын семантикалық зерттеулердің тереңдеуімен ерекшеленеді. Антропоцентристік парадигмадағы лингвистиканың алға қойған мақсаты тілдік субъектінің дүниетаным ерекшеліктерінің семиотикалық жүйе ретінде тілдің барлық деңгейлерінде көрініс табуын зерттеу болып табылады. Бұл мәселе лингвомәдениеттанымдық, психолингвистикалық, әлеуметтік лингвистикалық, этнолингвистикалық зерттеулерге ерекше қарқын береді. Мұхтар Мұқанұлы Мағауин халқымызға кеңінен танымал суреткер. Ол Қазақстанның халық жазушысы, Қазақстан Республикасының Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, филология ғылымдарының докторы. Оның қаламынан көптеген әңгімелер, повестер мен романдар шыққан. Жазушы шығармалары ғылымдар мен сыншылардың жоғары бағасына ие болып келсе де, күні бүгінге дейін жазушы шығармаларындағы ұлттық мәдениеттің тілдік көрінісі арнайы зерттеу нысаны болмаған. Жұмыста қарастырылатын М. Мағауин шығармаларында жұмсалған лингвомәдени бірліктер арқылы мағыналық мазмұнға ие құрылымдарды анықтау тақырыптың өзектілігін танытады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. М. Мағауин шығармаларындағы лингвомәдени бірлік ұлттық мәдениеттің тілдік көрінісі ретінде қарастырылды; суреткердің лингвомәдени көрсеткіштері тіл, мәдениет және өркениет ұғымдарының өзара байланысы тұрғысынан талданып, таңба мазмұнындағы лингвистикалық, мәдени, өркениеттік ақпараттар анықталды.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Зерттеу жұмысының барысында сипаттама жасау, концептуалдық талдау, стилистикалық, контекстік талдау әдістері пайдаланылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Диплом жұмысында М. Мағауин шығармаларында жұмсалған лингвомәдени бірліктер туралы толық қарастырылған. Жұмыс кіріспе, екі тарау, қорытынды және пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады. Кіріспеде тақырыптың өзектілігі, мақсаты, міндеттері, болжамы, әдістері және жұмыстың ғылыми жаңалығы көрсетілген. Бірінші тарауда лингвомәдениеттану ғылымының теориялық негізі, яғни, лингвомәдениеттану – тіл мен мәдениет сабақтастығы мен көркем әдебиет тілін зерттеудің қазіргі бағыты талданады. Екінші тарау, негізгі тақырып М. Мағауин шығармаларында жұмсалған лингвомәдени бірліктер туралы сөз қозғалады. М. Мағауин шығармаларындағы бейвербалды амалдардың ұлттық-мәдени ерекшеліктері, этномәдени сипаттағы

фразеологизмдердің қолданысы және М. Мағауин шығармаларында жұмсалған бейнелеуіш тілдік құралдардың сипаты туралы үш тақырыпшада дипломдық жұмыстың негізгі тақырыптары кездеседі. Қорытындыда диплом жұмысының тақырыбы бойынша нақты тұжырымдар жасалған.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Көркем әдебиет тілі зерттеуге түскенімен, оның ашылмаған не жете зерттелмеген нысандары өте көп. Жұмысымызда Қазақстанның халық жазушысы Мұхтар Мұқанұлы Мағауиннің қомақты «Аласапыран», күрделі де тартымды «Шақан-Шері», «Қыпшақ аруы», «Бір атаның балалары», «Кесік бас – тірі тұлұп», «Қара қыз», «Тазының өлімі» т.б. шығармаларында қолданылған лингвомәдени бірліктерді анықтап, талдауды мақсат етіп алған кезде, олардың ұлттық-мәдени сипатын, әлеуметтік жіктік белгілерді көрсетудегі ерекшеліктеріне тап болдық. Тілдік бірліктердің мәдени семантикасы тіл мен мәдениеттің байланыс негізінде пайда болып, сөйлеушілердің мәдени-ұлттық менталдығын бейнелейтіндігі анықталды. Сондай-ақ, мәдениеттің ұлттық ерекшелік бояуына негіз болатын бөлшектердің қатарына салт-дәстүрді, тұрмыстық мәдениетті, күнделікті әрекетті, дүниенің тілдік суреті, көркем мәдениетті жатқызуға болатындығы аңғарылады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Аталмыш жұмыстың нәтижелерін, М. Мағауин шығармаларындағы ұлттық-мәдени сипатты айқындаушы лингвомәдени бірліктерді «Мәтін лингвистикасы», «Әлеуметтік лингвистика», «Лингвомәдениеттану» пәндерін оқытуда қосымша материал ретінде қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Воробьев В. Лингвокультурология. Теория и методы. – Москва: Изд. РУДН, 1997. - 210 с.
2. Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. – Алматы: Ғылым, 1999. – 581 б.
3. Қайдаров Ә. Этнолингвистика // Қазақ тілі. Энциклопедия. – Алматы: ІДК-ТІРО редакциялық баспа орталығы, 1998. – 560 б.
4. Манкеева Ж. Мәдени лексиканың ұлттық сипаты. – Алматы: Ғылым, 1997. – 210 б.
5. Копленко М.М. Основы этнолингвистики. – Алматы: Евразия, 1995. - 132 с.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Таласпаева Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

ҚАЙТАЛАМАНЫҢ ПОЭТИКАЛЫҚ СИПАТЫ

Мұхамадиева М.Е.,

5B011700 « Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Зерттеу жұмысының негізгі мақсаты ақын-жыраулар поэзиясындағы қайталаманың лингвистикалық мәнін айқындау.

МІНДЕТТЕРІ. Жоғарыда айтылған мақсаттар мынадай міндеттерді орындау арқылы жүзеге асыруға болады: қайталамаларды ақын-жыраулар шығармаларында кеңінен қолданылатын, өзіндік жүйе мен құрылымнан тұратын, өз ішінен бірнеше түрге бөлінетін, кешенді қарастыру; тілдің ішкі саласының қайталану ерекшеліктеріне қарай қайталамалар дыбыстық, лексикалық, морфологиялық, синтаксистік және әдеби тілдегі ауқымды стильдік қызметіне қарай зерделеу; қайталама өз ішінен бірнеше түрге бөлінеді. Осы түрлердің өзі лингвистикада арнаулы терминдермен белгіленіп, қайталамалардың терминдік жүйесін күрделендіріліп отыратынын айқындау; қайталамалардың көркем шығармалардағы стильдік бояуын, атқаратын көркемдік қызметін, ақын-жыраулардың шеберлігі сияқты түсініктермен сабақтастыра қарастыру; дәстүр жалғастығын таныту.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазіргі қазақ лингвистикасының негізгі міндеттерінің бірі тілдегі түрлі стилистикалық әдіс-тәсілдердің тілдік табиғаты мен қолданылу ерекшеліктерін зерттеу болып саналады. Олардың ортақ белгілері мен негізгі ерекшеліктерін анықтау, тілдің көркем поэзиядағы сан-салалы қызметін айқындау – тіл қолданысындағы жалпы мінездемені ашуға ықпал етеді. Зерттеу жұмысы қазақ көркем поэзиясындағы қайталамалардың табиғатын тануға, оның тілдік ерекшеліктерінің қызметін анықтауға арналған. Қайталамалар тілімізде көне дәуірлерден келе жатқан әдіс-тәсілдер түріне жатады. Олар қазақ тілінің барлық деңгейін қамтиды. Қазақ әдеби тілінің доминант стилі - көркем әдебиет стилінде қолданылу мүмкіншілігі жағынан да қайталамаларға ешбір көркемдеу тәсілі теңесе алмайды. Қайталама құбылысы тілдегі көркемдегіш тәсіл ретінде лингвистикада көптен бері танымал болса да, осы мәселенің төңірегінде анықталмаған сұрақтар аз емес.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Қазақ көркем поэзиясындағы қайталамалар сараланды. Дәстүр жалғастығы қарастырылды.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Сипаттау, салыстырмалы талдау мен жинақтау, жүйелеу және оны түсіндіру әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Диплом жұмысында қайталамаларды ақын-жыраулар шығармаларында кеңінен қолданылатын, өзіндік жүйе мен құрылымнан тұратын, өз ішінен бірнеше түрге бөлінетін, кешенді қарастырған. Жұмыс кіріспе, екі тарау, қорытынды және пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады. Кіріспеде тақырыптың өзектілігі, мақсаты, міндеттері, болжамы, әдістері және жұмыстың ғылыми жаңалығы көрсетіледі. Бірінші тарауда қайталамалардың тілдік табиғаты, қайталаулардың ғылыми тұжырымдамасы және негізгі қызметі мен түрлері талданады. Екінші тарауда қайталамалардың тілдік-поэтикалық табиғаты және ақын-жыраулар поэзиясындағы көрінісі, атап айтқанда, ақын-жыраулар поэзиясындағы қайталамалардың танылуы мен қазіргі қазақ лирикасындағы жыраулық дәстүр талдануы көрсетіледі. Қорытындыда диплом жұмысының тақырыбы бойынша нақты тұжырымдар жасалған.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Зерттеу нысаны етіп алынған ақын-жыраулардың, яғни, Қазтуған жырау, Шалкиіз жырау, Жиёмбет жырау, Ақтамберді жырау,

Үмбетей жырау, Бұқар жырау, Көтеш ақын, Шал ақындардың поэзиялық шығармаларының бейнелі қабатында да өрісті жұмсалған тәсілдердің бірі - осы қайталама сөздер. Олардың стильдік мүмкіндіктерінің молдығын ақын-жыраулардың тілі арқылы анық танып, танытуға болады. Еңбектің нысаны ретінде қазақ ақын-жыраулары поэзиясындағы қайталама бірліктер мен құрылымдардың лингво-стилистикалық жүйесі алынды. Олардың тілдік және сөзқолданыстық ерекшеліктері қарастырылып, тілдің ішкі саласына сәйкес түрлері айқындалды.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Аталмыш зерттеудің нәтижелері мен қорытындылары, материалдары мектептерде сөз мәдениеті, стилистика бойынша оқылатын сабақтарда пайдаланылуына болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Байтұрсынов А. Ақжол. Алматы, 1991. – 365 б.
2. Қасқабасов С. Қазақтың халық прозасы. - Алматы, 1994. 32 б.
3. Жұбанов Е. Эпос тілінің өрнектері. - Алматы: «Ғылым», 1978. – 195 б.
4. Қасқабасов С. Қазақтың халық прозасы. - Алматы, 1994. - 32 б.
5. Кеңесбаев І. Жанұзақов Т. Тіл білімі терминдерінің орысша-қазақша сөздігі. - Алматы: «Ғылым», 1966. – 208 б.
6. Исаев С. Қазіргі қазақ тіліндегі сөздердің грамматикалық сипаты. - Алматы: «Ана тілі», 1991. - 304 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Таласпаева Ж.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҚАУЫМЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙНЕСІ

Сағитова Б.К.,

5B011700 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Қазақ әдебиетіндегі Абайтану ғылымын зерттеудегі М. Дулатов, С. Мұқанов, М. Әуезовтің ғылыми-зерттеу еңбектерінің мәні мен маңызын таныту.

МІНДЕТТЕРІ. Абай шығармаларын талдаған алғашқы еңбектерді саралау; Абай дәстүрінің кейінгі қазақ поэзиясында нақты бір орын алғанын көрсету; Шәкәрім шығармаларындағы Абай дәстүрінің ықпалын анықтап сипаттау; Абай мұраларын зерттеу жолындағы М. Әуезовтің еңбегін таныту.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Абай қазір еліміздегі түбірлі өзгерістер негізінде әлемге танылып жатыр. Абай аты әлемді шарлады. Қазі жас өскіндерге нағыз Абайды, дана Абайды қайта танытып, қауыштыру мәселесі туындап отыр. Әсіресе егеменді елдің болашағын қолдарына алатын ұрпақ бойына азаматтық тәрбие беру бүгінгі күннің басты талабының бірі. Бір кездері жоғарғы оқу орындарында өткізілмей тоқтап қалаған абайтану курстары соңғы жылдары қайтадан қолға алынып, әдебиет тарихы ғылымының аса күрделі саласы болып отыр. Оларда ақынның, өмірі мен еңбектері ойдағыдай дәрежеде жақсы танытылған. Абайтану ғылымының тарихын жүйелі талдау бүгінгі күн үшін осынысымен өзекті.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Әдебиеттану саласындағы Абайтануға қатысты еңбектер біршама жинақталып, сараланды.

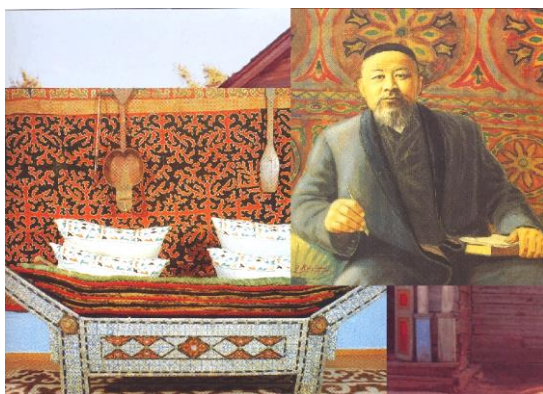
ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Зерттеу жұмысының барысында талдау, жинақтау және салыстыру, жүйелеу, тұжырым жасау әдіс-тәсілдері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Қазақ әдебиетінде Абай Құнанбайұлы өшпес жарық жұлдыз болып жарқыраса, оның өнеріне бас иіп, кәусарынан сусындаған, өзіне идеал етіп алған ақындардың алдыңғы қатарынан Мағжан Бекенұлын көреміз.

«Шын хакім, сөзің асыл-баға жетпес,
Бір сөзің мың жыл жүрсе дәмі кетпес.
Қарадан хакім болған сендей жанның,
Әлемнің құлағынан әні кетпес!» – дейді Мағжан.

Мағжан өз кезегінде Абай шығармашылығы туралы: «Қазақтар шын мәнінде күшті әдебиеті болған, әлі де солай», – деп зор мақтанышпен жазады. Қазақ әдебиеті өз халқының өмірімен тығыз байланысты өркендеді, ойына, сезіміне тіл бітірді, сілтер қаруы, атар оғы болды. Өйткені қазақ әдебиетінде халқының өміріндегі өзгерістер, кең даласы, қарлы-қарсыз таулары, қуаныш-қасіреті, ой-сезімі, қиялы бейнеленеді. Әзірге әлі зерттеле қоймаған дәуірлерді былай қойғанда, соңғы кезеңді алсақ, оның Мұрат, Махамбет, Базар, Шортанбай және Ақан сері секілді ақындары халқының шаттығын да, қасірет-қайғысын да жырлай білген. Олар бірінші болып даланы қаптай басқан қара шекпенділерді, қазақтарды елінен, жерінен айыруға ниеттенген орыс отаршыларын көріп кектенеді. Қазақ әдебиетінің хакімі Абай осы жолда құрбандыққа шалынды. Маң далаға лап қойған капитализм мен отаршылдыққа қарсы қылар айласы қалмаған қазақтардың көз жасын көріп шерленген Абай шығармашылығының, бүкіл өмірінің трагедиясы да осында. «Абай, – деп жазады Мағжан, – сахара әдебиетінің мәні мен бағытын тереңдетті, оған айтарлықтай жаңалықтар енгізді. Абай өз жеңісін тойлай алмай кетті». «Қазақтың бас ақыны Абай Құнанбаев. Онан асқан бұрынғы-соңғы заманда қазақ баласында біз білетін ақын болған жоқ», – деген А. Байтұрсыновтың сөзіне шек келтірмесек те, Мағжан Жұмабаевтың құдіретті лирикасы Абайдан соңғы дәуірдегі қазақтың ауыз әдебиетіне де, жазба әдебиетіне де өзінің ықпалын үздіксіз жүргізіп

келді. Ақынның поэзиясын талдағанда оны қазақ қоғамында болған түрлі тарихи шындықтардан айырып алуға болмайды. Қазақ халқының тарихында кездескен не қилы өзгерістер мен кезендер, ауызбен айтып болмайтын әлеуметтік күйзелістер мен теңселістер – бәрі де Мағжанның творчестволық іздену бағытына ықпалын тигізбей қалған емес. Қазақтың маңдайына біткен бақыты – ұлы Абай жырларының, дана сөздерінің мәңгі кір шалмас асылдығы сондай – туған халқы тәуелсіздік туын көтеріп, әділет таңы атқанда жаңаша жарқырап, жаңаша жайнап жүректерге даналық нұрын төкті. Біз оның өмірден озғанына бір ғасырға жуық уақыт өтседе отаршылдық езгісінен шырмалған тотты танымдардан төңкеріп тастап дүниежүзілік деңгейде мақтаныш еттік. Сол айтулы күндерде Абайтану ілімі өз мәртебесінің ең биік шыңына көтерілді.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Қорыта айтқанда, кейінгіге мәнді де мағыналы мұра қалдырған, мәңгілік Абай Құнанбайұлы поэзияда, музыкада өлмес-өшпес шығарма беріп, қазақ халқының өткен замандағы рухани мұрасын зерттеуші, бүгінгі ұрпаққа таудай тұлға болып көрінеді. Абайтану атты ғылыми пән бүгінгі күні жүйеленген, өзіндік қалыптасу тарихы мен даму жолы бар ғылым болып табылады.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Жұмыстың нәтижелері мен тұжырымдарын қазақ әдебиеті бойынша дәрістер мен тәжірибе сабақтарында, арнайы курстарда және мектеп мұғалімдеріне оқытуда және оқу орындарында арнайы семинар сабақтарын жүргізуде қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Қирабаев С. Абайтанудың кезектегі міндеттері туралы // Абай және қазіргі заман. – Алматы: Ғылым, 1994. – 318 б.
2. Досжан Д. Абай айнасы. – Алматы: Қазақстан, 1994. – 230 б.
3. Мырзахмет М. Абайтану тарихы. – Алматы: Ана тілі, 1994. – 192 б.
4. Ахметов З. Абайдың ақындық әлемі. – Алматы: Ана тілі, 1995. – 272 б.
5. Әуезов М. Абайды білмек парыз ойлы жасқа. – Алматы: Санат, 1997. – 416 б.
6. Абай. Өлең – сөздің патшасы. – Астана: Жидебай, 2006. – 568 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Қадыров Ж.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының профессоры, ф.ғ.к.*

«ШАҢЫРАҚ» КОНЦЕПТІСІНІҢ ЛИНГВОКОГНИТИВТІК

Хамзиева З.Б.,

6B01703 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Шаңыраққа байланысты халық арасында елдің тарихы мен салт-дәстүріне, ойлау жүйесіне, материалдық және рухани мәдениетіне, заттық-бейнелік концептіге негіз болған қазіргі кезде «отбасы» «қара шаңырақ», «босаға», «табалдырық», «ел», «мемлекет» т.б. концептілерді біріктеретін ұлттық-мәдени тұжырымдамаға айналу эволюциясын дәйектеу.

МІНДЕТТЕРІ. «Шаңырақ» тұжырымдамасының «Ғалам бейнесі» контексіндегі концептілік аясын сипаттау. «Шаңырақ» тұжырымдамасына енетін концептілердің лексика-семантикалық, концептуалдық мазмұнын аялық білім деңгейі тұрғысында түсіндіру.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақ халқының сөздік қорындағы атаулар мен тіркестер, фразеологизмдер мен мақал-мәтелдер, антропонимдер мен қанатты сөздердің бәрі де тек коммуникация құралы емес, халқымыздың бай ауыз әдебиеті мен жыраулар поэзиясы, аңыз-эпсаналары мен ертегілері жай ғана мұра емес, ұлт туралы ақпарат жинақталған сыры мол ақпараттық код, сырлы қазына. Ұлт санасының тереңде жатқан менталдық құрылымдары мен ұлтқа, адамзатқа тән адами құндылықтар жүйесінде өзіндік орны бар тұжырымдамаларды айқындау – кезек күттірмейтін мәселе. Осындай тұжырымдамалардың бірі ретінде «Шаңырақ» ұғымы қазақ халқы үшін де, қазақстандықтар үшін де айырықша символдық мәнге ие.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Ұлттық концептілерге сүйене отырып «Шаңырақ» концептісі антропоцентристік бағытта зерделенді. «Шаңырақ» концептісіне қатысты ұғымдар мен заттардың символдық семантикасы анықталды. Қазақ халқының танымындағы «шаңырақ» концептісіне қатысты қазақ халқының көзқарасын, сезімін, психологиясын, сан иірімді ерекшеліктерін тануға, қазақ мәдениетіндегі орнын айқындауға мүмкіндік беретін тілдік бірліктер, лексико-фразеологиялық, паремиологиялық бірліктер, халық ұғымында қалыптасқан ұғым-түсініктер, қазіргі көркем мәтіндердегі, прецеденттік мәтіндердегі, мифология мен сакральды жүйедегі, топонимдердегі, т.б. «шаңырақ» концептісін дәлелдейтін деректер зерделенді.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Салыстыру, саралау және жалпылау тәрізді жалпы ғылыми лингвистиканың өзіндік әдістері мен тәсілдері қолданылады.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Қазақ халқының сөздік қорындағы атаулар мен тіркестер, фразеологизмдер мен мақал-мәтелдер, антропонимдер мен қанатты сөздердің бәрі де тек коммуникация құралы емес, халқымыздың бай ауыз әдебиеті мен жыраулар поэзиясы, аңыз-эпсаналары мен ертегілері жай ғана мұра емес, ұлт туралы ақпарат жинақталған сыры мол ақпараттық код, сырлы қазына. Себебі аталған әдеби мұралар мен тіліміздегі сөздер мен әртүрлі қолданыстар халық тарихы мен оның басынан өткізген әртүрлі қоғамдық-әлеуметтік құбылыстар сияқты тілде өз таңбасын қалдырып отырады. Сондықтан да филология ғылымындағы антропоцентристік парадигмаға сәйкес, тілді тек лингвистика ғылымының аясында емес, тарихи, мәдени, әлеуметтік, қоғамдық, психологиялық т.т. аспектілермен байланыста зерттеу қолға алына бастады. Соған сәйкес, тілдік бірліктер мен әдеби мұраны тек филология ғылымының емес, мәдениеттану, елтану, әлеуметтану т.б. ғылымдар тоғысында зерттеудің өзектілігі арта түсті. «Шаңырақ» ұғымы қазақ халқы үшін де, қазақстандықтар үшін де айырықша символдық мәнге ие. «Шаңырақ» концептісінің лингвокогнитивтік сипаты қарастырылды. Ғаламның тілдік бейнесіндегі қазақтың көркемдік

танымының зерделену сипаты қарастырылды. «Шаңырақ» концептісінің когнитивтік зерделенуі талданады.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. «Шаңырақ» тұжырымдамасының «Ғалам бейнесі» контексіндегі концептілік аясы сипатталды. «Шаңырақ» тұжырымдамасына енетін концептілердің лексика-семантикалық, концептуалдық мазмұнын аялық білім деңгейі тұрғысында түсіндірілді, отбасынан бастап, мемлекеттік деңгейдегі ұжымдық сананы бейнелей алатын «Шаңырақ» тұжырымдамасына енетін концептілерге қатысты тұрақты тіркестер, мақал-мәтелдер, теңеу, метафора, символдардың мазмұнындағы концептілік өрісі анықталды.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Зерттеудің нәтижелерін этнос тарихын, ұлттық дүниетанымды, ұлт мәдениетін тіл арқылы танытуға арналған дәрістерде, көркем мәтінді лингвистикалық талдауға қатысты арнайы курстарды жүргізуде, «Қазақ тілінің лексикологиясы мен фразеологиясы», «Когнитивті лингвистика», «Әлеуметтік лингвистика» пәндерін оқытуда, этнопедагогикалық тәжірибеде қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Қайдар Ә.Т. Халық даналығы (қазақ мақал-мәтелдерінің түсіндірме сөздігі және зерттеу). – Алматы, 2004. – 560 бет.
2. Манкеева Ж. Қазақ тіліндегі этномәдени атаулардың танымдық сипаты. – Алматы, 2010. – 180 бет.
3. Смағұлова Г.Н. Мағыналас фразеологизмдердің ұлттық-мәдени аспектілері. – Алматы, 1998. – 167 бет.
4. Ислам А. Ұлттық мәдениет контексіндегі дүниенің тілдік суреті. Филол. ғыл. д-ры ... дис. авторефераты. – Алматы, 2004. – 50 бет.
5. Потебня А. Символ и миф в народной культуре. – М., 2000. – С. 85.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Хамзина Г.С.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, ф.ғ.к.*

БЕСІК ЖЫРЫНЫҢ ЭТНОЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Тажибоева А.О.,

5B011700 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Халқымыздың ұлттық дүниетанымы мен мағлұматының, нәрестенің жастайыннан құлағына құйып өскен тағылымының бірден-бір айнасы есептелінетін жырларының бірі – бесік жыры. Бесік жырының сырын ашып, оның тәрбиелік мән-мағынасын түсіну.

МІНДЕТТЕРІ. Қазақтың даналығы мен тапқырлығынан туындаған «Бесік жырының» тарихына зер салу; «Бесік жырларының» түрлерін ажырата білу; бесік жырының бала тәрбиесіндегі маңызына тоқталу.

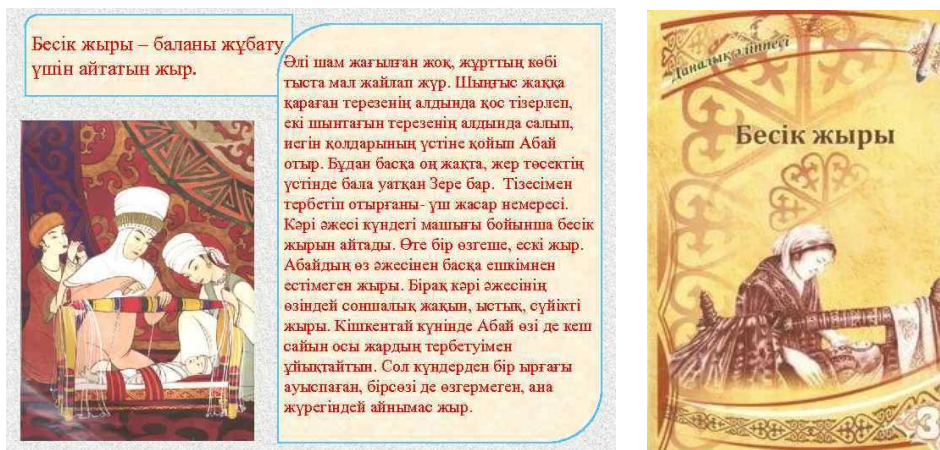
ӨЗЕКТІЛІГІ. Бұрынғы ата-бабаларымыз «Бесік жырын» тәрбиенің қайнар көзі деп танып, оған үлкен мән берген. Ал қазіргі кезде бесік жыры мүлдем айтылмай жүр. Оның үлкен тәрбие құралы екені ескерілмей барады. Сондықтан, біз өз жұмысымызда осы бесік жырының қазіргі заман жастарының құлағында естулі, ауыздарында айтулы болсын деген мақсатпен көрсетпек болдық.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Бесік жырында ел тұрмысының көріністері мол. Мәселен, «жілік шағып берейін», «үстіңе тоқым жабайын, астыңа терлік салайын», «быламаққа май құйып» т.б. этнографиялық өрнектер мен баланы жақсы көру, еркелету, айналып-толғануға байланысты айтылатын балама, теңеулерден қазақы тұрмыстың ерекшеліктерін көруге болады. «Қозы жүнді көрпешім», «қойдың жүні қалпағым», «көлге біткен құрағым», «от басындағы ойнағым, сүт бетіндегі қаймағым», «алты қарын майымыз, жеті қарын жентіміз» тәрізді айшықты сөздер төрт түлктің еті мен сүтін тамақ, жүні мен терісін киім етіп, табиғатты кең жайлап аңшылық, саятшылық құрған өмірден туған өрнектер.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Зерттеу жұмысының барысында талдау, жинақтау және салыстыру, жүйелеу, тұжырым жасау әдіс-тәсілдері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Ауыз әдебиетінің жанры. Қазақтың музыкалық-поэтикалық фольклорындағы тұрмыс-салт әндерінің арасында кең тараған. Бесік жыры екі түрлі міндет атқарады: 1) сәбиді жұбату және оның болашағына деген ата-аналық тілегін білдіреді; 2) ананың балаға деген мейірі, махаббаты, ой-арманы, ізгі ниеті, халықтың ақыл өсиеттері айқын көрінеді. Өлеңі 7-8, кейде 11 буынды ән түрінде құрылады. Әуезов Бесік жырын арнайы зерттемеген. Ташкент қаласында шыққан «Жас қайрат» журналының 1924 ж. 3-4-сандарында жарияланған «Халық әдебиеті туралы» деген мақаласында халықтардың арасында ауыздан ауызға көшіп, бірден бірге қалып айтылып жүрген: өлең, жыр, ертеке, мақал, жаңылтпаш, айырым бесік жырлары, діндар өлеңдер, үлгілі әңгімелер... басқа да осылар сияқты сөздердің бірсыпырасы халық әдебиетіне жатады» деп, бесік жырын халық ауыз әдебиетінің жанры ретінде атаған. Бесік жыры арқылы баланың тілі ерте шығатынына бүгінде мән бермейміз. Бесік жырын тыңдап өскен баланың есте сақтау қабілеті жақсы жетілетініне көңіл аудармаймыз. Бүгінгі ұрпақ шешендігінен, әншілігінен, ақындығынан, сабырлылығынан, парасаттылығынан ажырап барады. Бұл да — алаңдатарлық жай. Біздің елде ауыздан қалмай келе жатқан аңызға бергісіз әрі біздің әулетке қатысты бір әңгіме бар. Ертеректе бір келіншек бесігінен ажырамай жүрген баласын бесікке бөлеп, әлдебір жұмыстарымен шығып кетсе керек. Отағасы да сырттағы тіршілігімен кеткен. Жолай демалмақ болып тоқтаған бір жолаушы киіз үйдің тұсына келіп: «Кім бар-ау!» деп дыбыс берген екен. «Кіре бер» деген дауысты естіп, ішке кірген жолаушы аңтарылып тұрып қалады. Үйде бесікте ұйқысынан ояңқан баладан басқа жан жоқ. «Өреде ашыма бар, өзің де іш, маған

да бер» деген екен бала жолаушыға. Қазақтың баласының тілі жатықтығын, ерте шыққанын байқаймыз бұдан. «Ел болу үшін, бесігінді түзе» – деген нақыл айтып кеткен Мұхтар Әуезов атамыздың бұл бір сөзіне ой жүгіртсең, елдің сапасы сонау бесік тәрбиесімен байланысы зор екенін айтады. Қазақ даналығының алтын қазынасы тіл мен тәрбиеде жатқаны анық. Ғасырлар бойы көшпелі қазақ жұртының өмірден жиған тәжірибесі, бүгінгі күнде Қазақстан Республикамыздың тағдырына үлкен үлесін қосуда.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Ұлы Абайдың «Туғанда дүние есігін ашады өлең» деуі тегін емес. Бесік жырында ұлттық тәрбиенің үздік үлгісі жатыр. Алайда соңғы жылдарда бесік тербетіп отырып бесік жырын айтатын әже, ана азайды. Бесік тербететін баланың өзі бөпесін өлең айтып ұйықтататын. Бұрын ананың бесік жырын сәби ғана емес, ауыл балалары, тіпті үлкендер де құлағын салып тыңдап отыратын. Кейінгі кездерде жастардың халық әніне назар аудармауы, өлеңге әуестенбеуінің бір себебі – осы бесік жырының ұмытылуында болса керек.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Жұмыстың нәтижелері мен тұжырымдарын қазақ әдебиеті бойынша дәрістер мен тәжірибе сабақтарында, арнайы курстарда және мектеп мұғалімдеріне оқытуда және оқу орындарында арнайы семинар сабақтарын жүргізуде қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. «Қазақтың салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары» кітабынан. Атамұра, 2010.
2. «Қазақстан» ұлттық энциклопедиясы (2-том).
3. Зейнеп Ахметованың жазбалары.
4. Қазақ этнопедагогикасы. Алматы, 1999.
5. Қалиев С., Оразбаев М. «Қазақ халқының салт-дәстүрлері». Алматы: «Рауан» баспасы, 1994.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Аубакирова Ж.А,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының аға оқытушысы, магист*

ҚАЗАҚ ПРОЗАСЫНДАҒЫ ӘЛ-ФАРАБИ БЕЙНЕСІ

Тасбулатов Ж.Б.,

5B011700 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Ақын-жазушылардың еңбектерін салыстыра отырып, тарихи түп тұлға мен кейіпкер мәселесін ғылыми тұрғыдан зерделеу; тарихи шындық пен әдеби көркемдік шындық арасындағы өзара байланыс пен айырмашылықтың арақатынастарын айқындау.

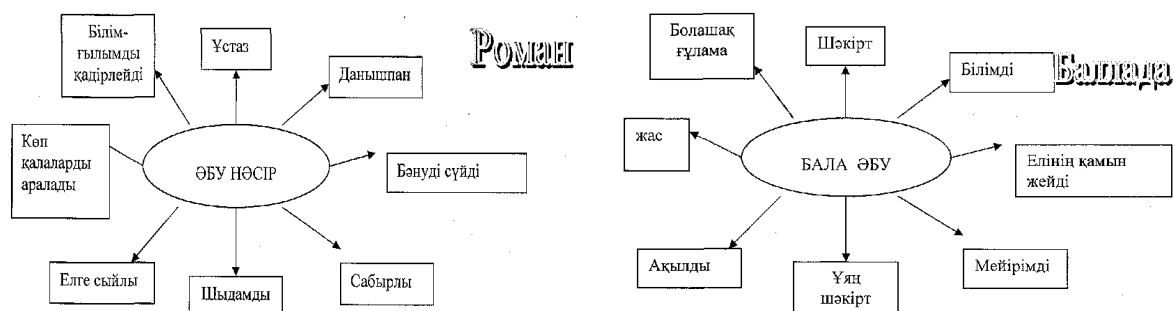
МІНДЕТТЕРІ. Поэзиядағы көркем образды сипаттау; әл-Фараби тұлғасын жасау үшін қолданылған көркемдік компоненттерге (диалог, портрет т.б.) тоқталу (нақтылы мысалдар негізінде); поэзия мен прозадағы тарихи тұлға бейнесін салыстыру; әл-Фарабиге қатысты әдеби шығармаларға тоқталу.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Зерттеу жұмысында әл-Фараби бейнесінің көркемдік тағылымының аталған шығармаларда көрініс табуы қозғалды. Әл-Фараби күрделі де қиын дәуірде өмір сүрсе де, келешекке зор үміт артып, биік мақсаттарға ұмтылды. Әл-Фарабиөз заманынан көктеп өтіп, бүгінгі уақытқа жеткен өміршең ұлы ойлары, арманы мәңгілік манызды. Әл-Фарабидің наным-сенімі, мінез-құлқы, сөйлеген сөзі арқылы оның ақиқат өмірде қандай адам болғаны жоғарыдағы талданған шығармаларды анық аңғарылады. Біз суреткерлердің шығармаларындағы Әл-Фараби бейнесін жасаудағы көркемдегіш құралдарды анықтадық.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Әл-Фараби дәуірі мен тұлғасын жырлудағы көркемдік ізденіс, кейіпкер дәуіріне ақындық көзқарас, тарихи бейне жасаудағы мазмұн мен түр бірлігі, реалистік, романтикалық сарын.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Зерттеу жұмысының барысында талдау, жинақтау және салыстыру, жүйелеу, тұжырым жасау әдіс-тәсілдері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ Зерттеу жұмысын талдау барысында төрт шығарма талданды. Олар: Ә. Әлімжановтың «Ұстаздың оралуы» романы, Д. Досжан «Фараби» хикаяты, М. Құл-Мұхаммедтің «әл-Фараби» повесі, М. Шахановтың «Арман» балладасы. Бұл шығармалардың ішінде ең көлемдісі «Ұстаздың оралуы» романы. Келесі «Фараби» хикаяты мен «Әл-Фараби» повесі. Ең көлемі шағын «Арман» балладасы. Бұл шығармаларды талдау барысында материалдың жеткіліксіз екені аңғарылады. Сондықтан біздің бұл жұмысымыз өзекті тақырыптардың қатарына жатады және бұдан кейін де зерттеу жұмыстары жазылады деген үміттеміз. Талданған шығармалардан жазушылардың туған жерге, оның тарихына деген перзенттік парызын, ұлтымыздың өлмес дәстүрлері бірінші кезекте көрініс тапқанын аңғаруға болады. Зерттеу жұмысында әл-Фараби бейнесінің көркемдік тағылымының аталған шығармаларда көрініс табуы қозғалды. Әл-Фараби күрделі де қиын дәуірде өмір сүрсе де, келешекке зор үміт артып, биік мақсаттарға ұмтылды. Әл-Фарабиөз заманынан көктеп өтіп, бүгінгі уақытқа жеткен өміршең ұлы ойлары, арманы мәңгілік манызды. Әл-Фарабидің болашық туралы ойларының, арман-аңсарларының асқақтығын жеткізуде жазушылар ірі суреткерлік көрегендігімен ерекшеленді. Оны біз М.Шаханов шығармасындағы бала Әбу мен қарияның диалогтарынан - ұлы ғұламаның халқының келешегіне аландап, озық елдер қатарына тартудағы ұмтылысынан анық байқауға болады. Д. Досжан, Ә. Әлімжанов және М. Құл-Мұхаммедтің шығармаларында бейнеленген, қиын кезеңде халқына қалтықсыз нткен Әбу-Насыр Әл-Фараби заман бағытын батыл болжаумен, табанда да тегеурінді іс-әрекеттерімен дараланады. Кейіпкер бейнесін сомдауда автор психологиялық, филолософиялық, әдеби қырлары арқылы оның ішкі әлемін де көрсетуге тырысады. Басты кейіпкердің осы үш жағдайдағы бейнесін мысалдар келтіру арқылы көрсеттік.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Әл-Фараби образын әр суреткердің қалай суреттегенін, образдың жасалу жолдары арқылы байқауға болады. Әл-Фарабидің наным-сенімі, мінез-құлқы, сөйлеген сөзі арқылы оның ақиқат өмірде қандай адам болғаны жоғарыдағы талданған шығармаларды анық аңғарылады. Біз суреткерлердің шығармаларындағы Әл-Фараби бейнесін жасаудағы көркемдегіш құралдарды анықтадық.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Жұмыстың нәтижелері мен тұжырымдарын қазақ әдебиеті бойынша дәрістер мен тәжірибе сабақтарында, арнайы курстарда және мектеп мұғалімдеріне оқытуда және оқу орындарында арнайы семинар сабақтарын жүргізуде қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Нұрғали Р. Әдебиет теориясы. – Астана, Фолиант, 2003. – 344 б.
2. Досжан Д. Таңдамалы шығармалар. – Алматы, Білім, 2002. – 392 б.
3. Әлімжанов Ә. Ұстаздың оралуы. – Алматы, Жазушы, 1981. – 544 б.
4. Құл-Мұхаммед М. әл-Фараби. Тарих, тұлға, уақыт. – Алматы, Аруна, 2006. – 96 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Қадыров Ж.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының профессоры, ф.ғ.к.*

Р. СЫЗДЫҚ – ҚАЗАҚ ӘДЕБИ ТІЛІН ЗЕРТТЕУШІ

Алимкина А.С.,

5B011700 «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы

ЗЕРТТЕУДІҢ МАҚСАТЫ. Жұмыстың негізгі мақсаты – Р. Сыздықтың ғылыми еңбектеріне шолу жасай отырып, ғалым туралы салиқалы сөз, салмақты ой тастау.

ЗЕРТТЕУДІҢ МІНДЕТТЕРІ. Қазақ әдеби тілінің тарихын зерттеуге қосқан үлесін анықтау. Ғалымның қазақ тілінің өзекті мәселелері жайлы еңбектерін ғылыми негізде анықтау. Ғалымның Абай тілін зерттеуші ретіндегі еңбегіне тоқталу. Р. Сыздықтың емле мен тыныс белгілеріне байланысты жазылған еңбектеріне шолу.

ДИПЛОМ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақ халқының мәдени, рухани өмірінде орны ерекше ерен тұлғалар аз емес. Оларды мақтанышпен атай аламыз. Ғасырлар бойғы халық қазынасы болып келген қазақ тілінің қыры мен сырына ерекше мән беріп, егжей-тегжейлі зерттеген ғалымдарымыз баршылық. Солардың бірі – филология ғылымдарының докторы, профессор, Түрік Тіл қоғамының корреспондент-мүшесі, ҚР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты Рәбиға Сәтіғалиқызы Сыздық. Жекелеген ғалымдардың мұрасын оқып-үйрену – ғылым болашағы үшін аса маңызды қажеттілік. Сондықтан Рәбиға Сәтіғалиқызының лингвистика саласына арнап жазған ұлан ғайыр еңбегін өскелең ұрпақ санасына жеткізу жұмысымыздың өзектілігін танытады. Сонымен қатар, қазіргі тіл білімінің ғалымға байланысты еңбектерге зәрулігі біздің тақырыпты таңдауымызға себеп болып отыр.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Зерттеу барысында ғылыми ой-пікірлерді баяндау, жинақтау, талдау, ғылыми сипаттама әдісі, салыстырмалы әдістері басшылыққа алынды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Жекелеген ғалымдардың мұрасын оқып-үйрену – ғылым болашағы үшін аса маңызды қажеттілік. Лингвистикалық мұраны зерттеу жалпы тіл білімінде ғылым туралы ғылым ретінде әбден орныққан, қалыптасқан дәстүр болып табылады. Осымен байланысты жұмыста ғалым Рабиғат Сыздықтың қазақ тіл білімінің, қазақ әдеби тілінің дамуына үлесі қандай болды деген мәселе төңірегінде, ғалымның қазіргі кездегі қол жеткен биігіне күні бүгінге дейін маңызын жоймағандығы жайында баяндалады. Рәбиға Сыздық – сөз тарихына, сөз әсемдігіне, сөз сазына, әуеніне, қолданылу мәдениетіне терең бойлап, білгірлікпен талдау жасаған сирек талант, ірі ғалым. Сөздің мәнін ашу, көне жазбалардағы сөздердің қалай қолданылғандығын анықтау зор жауапкершілікті, ұқыптылықты, төзімділікті қажет етеді. Профессор бұл қиындықтарды сезіп біле тұра тіл тарихын зерттеуге ерекше ден қойды. «Қазақ әдеби тілінің тарихы (XV-XIX ғасырлар)» атты еңбегінде сан ғасырлық тарихы бар, миллиондаған адамдарға қызмет етіп отырған, мемлекеттік мәртебеге ие болған қазақ тілі сияқты ірі тілдің тұтас бес ғасырлық тарихын таныту үшін, оның белгілі бір кезеңдердегі күй-қалпын сипаттау, жеке ескерткіштердің тілін талдау, функционалдық стильдерінің пайда болып, әрі қарай қалыптасуын зерттеу, жеке қаламгердің үлесі мен рөлін көрсету сияқты жұмыстардан бастап, әдеби тілдің өзінің статусын айқындау, даму кезеңдерін дәуірлерге бөлу, әр кезеңдегі даму принциптері мен бағыттарын дұрыс табу тәрізді қыруар мәселелерді шешіп алуға айрықша қажыр-қайрат жұмсады. Р. Сыздықтың ғылымдағы жүріп өткен жолы - көпке үлгі боларлық тағылымды жол, ал оның тағдыры - советтік дәуірде туып, білім алған, ғылымға құлаш сермеген қазақ қызының өнегелі тағдыры.

ҚОРЫТЫНДЫ. Профессор Р. Сыздықтың жан-жақты және ауқымы мол ғылыми-зерттеу еңбектерінің негізгі арқауы қазақ тілінің, түркітану ғылымының өзекті мәселелері болып табылады. Әсіресе, солардың ішінде ғалымның ұзақ жылдар бойы үзбей қалам

тартып, жете зерттеген саласы қазақ әдеби тілі тарихының мәселелері деуге болады. Қазақ әдеби тілін қалыптастыру мен дамытудағы ұлы Абайдың қосқан үлесі мен орнын айқындай отырып, лексика-морфологиялық ерекшелігін жан-жақты терең зерделей келе, зерттеуші XIX ғасырдың екінші жартысындағы қазақ әдеби тілінің жай-күйін ашады. Р. Сыздықованың тікелей басқаруымен және белсене қатысуымен “Қазақ орфографиясы негізгі ережелерінің жаңа нұсқасы” жасалды. Ғалымның еңбектерінің маңызы – ұлттық танымымызды, ойлау жүйемізді қалыптастыру және ұлттық құндылықтарды сақтауға шақыру. Өнегелі де білімді, өнерлі де зерек жас ұрпақты тәрбиелеп, халық беделін көтеріп, әлемге танытуда ата-баба тәрбиесін, ұлағатын бойға сіңіруде ғалым зерттеулері үлгі-өнеге, бағыт-бағдар бола береді.

ЗЕРТТЕУДІҢ ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Аталмыш диплом жұмысын алдағы уақытта жоғарғы оқу орындарының күндізгі және сырттай бөлімінде оқитын студенттер мен мектеп мұғалімдеріне де көмекші құрал ретінде де қолдануға болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТ.

1. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы (XV-XIX ғасырлар): Көптомдық шығармалар жинағы. – Алматы: Ел-шежіре, 2014. – 351 б.
2. Сыздық Р. Сөздер сөйлейді (Сөздердің қолданылу тарихынан). Толықтырылған 3-басылым. – Алматы: Арыс, 2004. - 232 б.
3. Сыздық Р. Ахмет Байтұрсынов. – Алматы: Қазақ ССР «Білім қоғамы», 1990. - 52 б.
4. Сыздықова Р. Язык «Жами ат-тауарих» Жалаири. – Алма-Ата: Наука, 1989. – 243 с.
5. Сыздықова Р. Ясауи «Хикметтерінің» тілі. – Алматы: Сөздік-Словарь, 2004. – 552 б.

Диплом жұмысын қорғау жылы: 2021.

*Құрастырушы: Габдулина М.Г.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының доценті, п.ғ.к.*

ШӘКӘРІМ МЕН М.ЖҮСІП ЛИРИКАСЫНЫҢ БЕЙНЕЛІЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Зейнолова Г.А.,
6М020500 «Филология» білім беру бағдарламасы*

МАҚСАТЫ. Шәкәрім Құдайбердіұлы мен Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы лирикасының идеялық-жанрлық және көркемдік-бейнелілік ерекшелігін, эстетикалық қуатын айқындап, қазақ әдебиетінде алар орнын қарастыру. Ақындар лирикасының жанрлық-көркемдік табиғатын зерттеген ғылыми еңбектерге сүйене отырып, жанрлық ерекшеліктерін әрі олардың көркемдік, эстетикалық қуатын қарастыру.

МІНДЕТТЕРІ. Шәкәрім мен Мәшһүр Жүсіп лирикасының идеялық-тақырыптық, көркемдік-эстетикалық ерекшеліктерін жанр контекстінде қарастыру; Шәкәрім мен Мәшһүр Жүсіп лирикасының жанрлық сипатын анықтау: өлеңдерді тақырыптық-идеялық жағынан жіктеу, ұлттық, шығыстық, еуропалық лирикалық жанр үлгілерінде жазылған өлеңдерін саралау; Шәкәрім мен Мәшһүр Жүсіп лирикасының поэтикалық және тілдік бейнелілік қуатын саралау; Шәкәрім мен Мәшһүр Жүсіп шығармаларындағы соны пәлсапалық сарынның философиялық лириканың қалыптасуына ықпалын қарастыру.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Лириканың жанрлық түрлерін дәстүрлі тақырыбы жағынан ғана емес, идеялық тұрғысынан, мақсаты мен жазылу түріне байланысты да саралау – қазіргі кездегі әдебиеттанудағы өзекті мәселелерінің бірі. Шәкәрім мен Мәшһүр Жүсіп өлеңдерін осы тұрғыдан саралау бұрын да қолға алынғанымен, тереңге барып зерттеу жұмыстары нақты жүргізілмеген. Қос ақынның шығармашылығын бейнелілік, стиль тұрғысынан салыстыра талдау арқасында өлеңдерінің жанрлық сипатын анықтау жұмыстың көкейкестілігін, тақырыптың өзектілігін танытады. Зерттеу жұмысына арқау болған Шәкәрім мен Мәшһүр Жүсіп лирикасының жанрлық-тақырыптық, көркемдік-эстетикалық ерекшеліктері бүгінде қалыптаса бастаған шәкәрімтану мен мәшһүртану ғылымының негізгі зерттеу объектілерінің біріне айналып, осы ғылым аясында ғылыми аспектіде жүйелі қарастыруды қажет етіп отыр. Зерттеуде қос ақын лирикасының табиғатын оның шығармашылық өмір жолымен және ақындар ғұмыр кешкен заманның тарихи-әлеуметтік жағдайымен бірлікте алып, ақынның ойтаным тереңдігі мен көркемдік көру қуаты контекст тұрғысынан талданады.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Қазіргі қазақ поэзиясындағы жанр, стиль мәселелерін ғылыми тұрғыда зерделеп, Шәкәрім Құдайбердіұлы мен Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы шығармашылықтарындағы ұқсастық-үндестікті және айырмашылықты ғылыми талдаулар негізінде анықтап, дәлелді тұжырымдар жасау, жұмысты қазақ поэзиясындағы жанрлық, стильдік және поэтикалық тіл ерекшеліктеріне, олардағы жаңашыл белгілерге жан-жақты талдау жасалды. Ақындар өлеңдерін ғалым Қ.П. Мәшһүр Жүсіптің «Қазақ лирикасындағы стиль және бейнелілік» еңбегінде көрсеткен жолмен жанрлық сипатын анықтау, ұлттық, шығыстық, еуропалық лирикалық жанр үлгілері бойынша сараптау жұмыстың маңызды жаңалығы болып табылады.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Зерттеуге объекті ретінде алынған мәселені қарастыру барысында әдеби-поэтикалық талдау, жүйелі-кешенді, тарихи-салыстырмалы, түсіндірмелі әдістер қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ Шәкәрім мен Мәшһүр Жүсіп лирикасындағы тақырып мәселесі өте өзекті мәселе деп айта аламыз. Олар жақсылық пен жамандық, болмыс пен дүние, жаратушы мен жаратылыс, т.б. тақырыптары лирикада өрбіліп келіп отырады. Қос ақында имандылық – ерекше тақырып. Таза, хақ дінді табуға ұмтылу, Жаратушы болмысына бас ию т.б.мәселесі дін тақырыбында, яғни теологиялық өлеңдерде негізгі идея етіп алынған.

Жалпы, қос құрдас ақынның идея, тақыып жағына келгенде ұқсастықтары барына көзіміз жетті. Қос ақын лирикасындағы бейнелі сөздер жүйесінің, суреттеу мәнерлеу құралдарының, сөз қолдану шеберлігінің, сөз саптау ерекшелігінің сұлулық әлемнің жұмбақ сырлары алабетен, жаратылыс ерекше.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Шәкәрім мен Мәшһүр Жүсіп лирикасы көркемдік-жанрлық, эстетикалық қуаты жағынан қазақ әдебиетінен, жалпы халық мәдениетінен ерекше орын алатын ұлттық құндылық болып табылады; Шәкәрім мен Мәшһүр Жүсіп лирикасы идеялық-тақырыптық кеңдігімен ғана емес, жанрлық көпқырлылығымен де дараланады. Суреткер табиғат, философиялық, азаматтық, саяси-әлеуметтік лирика аясында шектеліп қалмай, ағартушылық, теологиялық лирика саласында да даралық стилімен ерекшеленеді; Шәкәрім мен Мәшһүр Жүсіп – поэзия әлеміне сезім күйін шертер, ой танымын тереңдетер ойшыл-сыршыл із қалдырған суреткер; Шәкәрім мен Мәшһүр Жүсіп шығармашылығындағы соны пәлсапалық сарын философиялық лириканың қалыптасуына ықпал етуші.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Шәкәрім мен Мәшһүр Жүсіп лирикасының жанрлық-тақырыптық, бейнелілік-тілдік ерекшелігін зерттеу барысында алынған негізгі нәтижелер жұмыстың теориялық мәнін анықтайды. Зерттеудің практикалық мәні – әдебиеттану, қазақ әдебиеті пәндерінде поэзиялық шығармаларды, оның ішінде лирика жанрын, жанрдың көркемдік-эстетикалық мәселесі туралы оқылатын дәрістер мен арнаулы курстарда қолданыла алады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Нұрғали Р. Айдын. Қазақ драматургиясының жанр жүйесі. - Алматы, 1985.
2. Құндақбаев Б. Уақыт және театр (зерттеулер мен мақалалар). - Алматы: «Өнер», 1981.
3. Рымғали Нұрғали «Өнердің эстетикалық нысанасы». - Алматы: «Мектеп», 1979.
4. Серік Қирабаев «Жүсіпбек Аймауытов». - Алматы, 1990, 1991, 1993.
5. Бағыбек Құндақбаев «Заман және театр өнері». - Алматы: «Өнер», 2001.

Магистрлік жұмысының қоргалған жылы: 2021.

*Құрастырушы: Қадыров Ж.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының профессоры, ф.ғ.к.*

XX ҒАСЫР БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ДРАМАТУРГИЯСЫ: ЖАНРЛЫҚ, СТИЛЬДІК ЖӘНЕ ТАҚЫРЫПТЫҚ ЕРЕКШЕЛІГІ

Кусаинова Г.М.,

6M020500 «Филология» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Драмалық туындылардың жанрлық-стильдік, тақырыптық ерекшеліктерін, көркемдік кестелерін тарихи және бүгінгі күн тұрғысынан талдау, таразылау.

МІНДЕТТЕРІ. XX ғасыр басындағы қазақ ұлттық драматургиясы жанрлық, тақырыптық, көркемдік тұрғысынан саралау; бүгінгі күнгі сахнадағы қойылыммен диалектикалық, дәстүрлі жалғастығын айқындау; балаларға арналып жазылған пьесалардың көркемдік жетістіктерін айқындау; драмалық жағдайлар, драмалық тартыс пен мінез мәселелерін қарастыру.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Қазақ балалар әдебиетінің көп зерттелмей жүрген бір бөлшегі – балаларға арналып жазылған драмалық шығармалар. Қазақ драматургиясының тууы, дамуы және қалыптасуы дегенде, қазақ балалар драматургиясының өзіндік даму жолын, ерекшелігін сараптау қажеттілігі туады. Қазақ балалар драматургиясының бастау көздері – қазақ ауыз әдебиеті үлгілерінде жатқаны ақиқат. Балаларға арналған сұрамақ, қаламақ, айтыс ойындар, мақал-мәтелдер, ертегілер мен аңыз әңгімелердің қазіргі қазақ балалар драматургиясының тууы мен қалыптасуына ықпал етті деуге негіз толық. Ұлттық әдебиетіміздің рухани уызы – ауыз әдебиеті балалар драматургиясының да бастау көзі.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Фольклорлық мұралардағы әдеби жәдігерлердегі драматургия өнері мен театр тарихы элементтерінің мен ұлт театры тарихының қалыптасуы, дамуы. Ұлт драматургиясы жанрының шығармашылық, көркемдік дамуы. Қазақ драматургиясының көркемдік даму барысы, бастаулары нысанаға алынды.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Зерттеу жұмысының барысында талдау, жинақтау және салыстыру, жүйелеу, тұжырым жасау әдіс-тәсілдері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Жұмыста қазақ драматургиясын нысанаға ала отырып, өткен тарихымызға қайта оралып, XX ғасырдың басындағы 20-40 жылдардағы ұлттық драматургияның тууы, дамуы, зерттелуі мен драмалық шығармалар жайлы сөз етілді. Драматургия жайлы ғалымдардың пікірлері келтіріліп, алғашқы қазақ драмалары мен драматург-жазушылардың пьесаларының алғаш сахна төрінен орын алуы айтылды. Белгілі драмашылар М. Әуезов, Ж. Аймауытұлы пьесалары 1960-90 жылдардағы балаларға арналған пьеса авторлары Ә. Табылдиев, С. Жүнісов, Қ. Баянбаев т.б. өз дәуіріндегі драматургтердің пьесаларымен салыстырылып сөз болды. Драматургтер пьесаларындағы тартыс пен мінез шебер суреттеліп, сараланды. Драматургия саласы әр заман талабына сай өзгеріп, жаңа тақырыптар еншісіне ие болып отырады. XX ғасырдың басындағы 20-40 жылдары драматург-жазушылардың көтерген негізі мәселесі, тақырыбы - әйел теңдігі, 1916 жылғы соғыс болды. 40-50 жылдары ұлттық драматургия жаңа белеске көтеріліп, тарихи күрескерлік – тақырыптардың көркемдік жағынан толықты. Драматургия бір тақырыппен шектеліп қоймай, дамып отыратынына көз жеткіздік. Әр жазушы-драматургтің драматургиясы өмірден алынып, әр түрлі тарихи жағдайларға байланысты дамып, өрбиді. Күнделікті тұрмыс, әлеуметтік жағдай тағы басқа мәселелер тартысқа түсіп, драмалық шығармаларға негіз болатын тақырыптарға айналады. Жұмыста XX ғасырдың басындағы ұлттық театрдың қалыптасуы, драматургияның тууы, дамуы, зерттелуі мен драмалық шығармалар жайлы сөз етілді. Драматургия жайлы ғалымдардың пікірлері келтіріліп,

алғашқы қазақ драмалары мен драматург-жазушылардың пьесаларының алғаш сахна төрінен орын алуы айтылды. Жүсіпбек Аймауытұлы пьесалары өз дәуіріндегі драматургтердің пьесаларымен салыстырылып қаралды. Жазушы пьесаларындағы тартыс пен мінез шебер суреттеліп, сараланды.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. XX ғасыр басындағы қазақ ұлттық драматургиясы жанрлық, тақырыптық, көркемдік тұрғысынан сараланып, бүгінгі күнгі сахнадағы қойылыммен диалектикалық, дәстүрлі жалғастығы, балаларға арналып жазылған пьесалардың көркемдік жетістіктері, драмалық жағдайлар, драмалық тартыс пен мінез мәселелері жөнінде өзіндік ойлар, қорытындылар ұсынылды.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Жұмыстың нәтижелері мен тұжырымдары қазақ, орыс халықтары әдебиеттерінің ортақ тарихын негізге ала жазылып жатқан зерттеулерге септігін тигізеді. Зерттеу жұмысының материалдары орта және орта арнаулы білім беретін мектептердегі, орта оқу орындарындағы әдебиеттану, өнертану бағдарындағы арнаулы пән үшін көмекші құрал бола алады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Нұрғали Р. Айдын. Қазақ драматургиясының жанр жүйесі. - Алматы, 1985.
2. Құндақбаев Б. Уақыт және театр (зерттеулер мен мақалалар). - Алматы: «Өнер», 1981.
3. Рымғали Нұрғали «Өнердің эстетикалық нысанасы». - Алматы: «Мектеп», 1979.
4. М. Дүйсенов «Қазақ драматургиясының жанр, стиль мәселесі». - Алматы, 1971.
5. Серік Қирабаев «Жүсіпбек Аймауытов». - Алматы, 1990, 1991, 1993.
6. Бағыбек Құндақбаев «Заман және театр өнері». - Алматы: «Өнер», 2001.

Магистрлік жұмысының қорғалған жылы: 2021.

*Құрастырған: Қадыров Ж.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының профессоры, ф.ғ.к.*

ҚАЗАҚ ЛИРИКАСЫНЫҢ ЖАНРЛЫҚ-СТИЛЬДІК ЕРЕКШЕЛІГІ (Т. ӘБДІРАХМАНОВА, Ф. ОҢҒАРСЫНОВА, К. АХМЕТОВА, Г. САЛЫҚБАЕВА)

*Шәріпбай Ә.С.,
6M020500 «Филология» білім беру бағдарламасы*

МАҚСАТЫ. Қазақ поэзиясындағы стиль мен жанр мәселесін қазақ поэзиясына 1950-жылдардан кейін келіп, өзіндік дара қолтаңбасымен көрініп, поэзияның дамуына үлес қосқан ақындар (Т. Әбдірахманова, Ф. Оңғарсынова, К. Ахметова, Г. Салықбаева) шығармашылығы арқылы зерделеу.

МІНДЕТТЕРІ. Стиль, оның ішінде көркем әдебиет стилі туралы тұжырымдарды жүйелеу; зерттеу жұмысының тақырыбына негіз болған ақындардың өзіндік стилін айқындау; ақындардың бейнелі сөздерді қолдануының өзіндік ерекшеліктерін қарастыру.

ӨЗЕКТІЛІГІ. Т. Әбдірахманованың, Ф. Оңғарсынованың, К. Ахметованың, Г. Салықбаеваның лирикасы жекелей зерттелгенімен, жанрлық-стильдік тұрғысынан қарастырылған жоқ. Жекелеген ақындар шығармашылығын зерттеген еңбектерде стиль мәселесі назардан тыс қалды деп те айта алмаймыз. Әйтсе де стильді басты нысан ретінде алып қарап, сөз еткен еңбектер қатары аз. Бірін-бірі қайталамас ерекшелігі бар әйел ақындар өлеңдерінің жанрлық-стильдік ерекшелігін қарастырып, өзіндік қолтаңбаларын саралау жұмыстың өзектілігі болып табылады.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Қазіргі қазақ поэзиясының жанрлық-стильдік ерекшелігін ғылыми тұрғыда зерделеп, әйел ақындар поэзиясының өзіндік ерекшелігін таныту, сондай-ақ Т. Әбдірахманова, Ф. Оңғарсынова, К. Ахметова, Г. Салықбаева лирикаларының жанрлық-стильдік жағынан ұқсастық – үндестіктері мен айырмашылықтарын ғылыми талдаулар негізінде анықтап, дәлелді тұжырымдар жасау. Ақындар шығармасындағы көркемдік-бейнелегіш құралдардың белгілі бір дәрежеде дара стилін анықтауға бағыт болатынын таныту жұмыстың маңызды жаңалығы болып табылады.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Зерттеу жұмысының барысында талдау, жинақтау және салыстыру, жүйелеу, тұжырым жасау әдіс-тәсілдері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Жалпы поэзиядағы стиль мәселесі туралы бірсыпыра зерттеу еңбектері жарық көрді. Олардың қатарында алдымен айтарымыз – Қ. Жұмалиевтің «Стиль – өнер ерекшелігі» еңбегі болса, одан кейін Қ. Мәшһүр-Жүсіповтің «Қазіргі қазақ лирикасындағы стиль және бейнелілік» атты еңбегін ерекше атауға болады. Бұл зерттеуде поэзиядағы стиль мәселесі жан-жақты сараланып, стильді көркемдік әдіс және бейнелілік тұрғысынан қарауға баса назар аударылған. Зерттеу жұмысында жанр мен стильге қатысты пікір айтқан, зерттеу жүргізген орыс ғалымдарының еңбегі, ұлттық әдебиеттануымыздағы салмақты да маңызды зерттеулер мен тұжырымдар негізгі тірек болды. Ұлттық әдебиеттану бойынша А. Байтұрсынов, Қ. Жұмалиев, З. Ахметов, З. Қабдолов, Қ. Мәшһүр-Жүсіп, Р. Нұрғали, орыс әдебиеттануынан В.Г. Белинский, М. Храпченко, А. Григорян, Л. Тимофеев, М. Поляков теоретик ғалымдардың еңбектері басшылыққа алынды. Т. Әбдірахманованың Қ. Аманжолов өлеңдерінің поэтикасы туралы зерттеуінде салмақты талдаулар мен тұжырымға орын берілген. Поэзиядағы стиль туралы Б. Қанарбаеваның Мағжан шығармашылығына қатысты зерттеулерінде біраз айтылды. Лириканың жанрлық сипатын М.Н. Баратова «Мәшһүр Жүсіп өлеңдерінің жанрлық-стильдік ерекшелігі» атты кандидаттық диссертациясында жан-жақты қарастырған. Ф. Оңғарсынованың лирикасын З. Мүтитегі қарастырса, Ж. Абдуалиева «Күләш Ахметова лирикасы» деген тақырыпқа докторлық диссертация жазған. Зерттеу жұмысының ғылыми жаңалығы. Жұмыстың ғылыми

жаңалығы – қазіргі қазақ поэзиясының жанрлық-стильдік ерекшелігін ғылыми тұрғыда зерделеп, әйел ақындар поэзиясының өзіндік ерекшелігін таныту, сондай-ақ Т. Әбдірахманова, Ф. Оңғарсынова, К. Ахметова, Г. Салықбаева лирикаларының жанрлық-стильдік жағынан ұқсастық – үндестіктері мен айырмашылықтарын ғылыми талдаулар негізінде анықтап, дәлелді тұжырымдар жасау. Ақындар шығармасындағы көркемдік-бейнелегіш құралдардың белгілі бір дәрежеде дара стилін анықтауға бағыт болатынын таныту жұмыстың маңызды жаңалығы болып табылады.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Әйел ақындардың өлеңдерінің көркемдік-бейнелілігі жоғары дәрежеде екендігіне көз жеткіздік. Өзіндік тың қолданыстарымен де қазақ поэзиясының дамуына да өз үлестерін қосып келеді. Жалпы поэзиядағы стиль мәселесін зерделегенде біздің негізгі нысанға алғанымыз әйел ақындардың стильдік ерекшелігін нақтылау болды. Осы мақсатқа жету үшін стильдің лирикалық қаһарман тұлғалаудан, көркемдік-бейнелілік жүйеден көрінуін жан-жақты талдау барысында дәлелдеп көрсетуге тырыстық. Оларда азаматтық сарыннан гөрі сезімнің түрлі сипатын жырлау басым екеніне көз жеткіздік.

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Жұмыстың нәтижелері мен тұжырымдарын қазақ әдебиеті бойынша дәрістер мен тәжірибе сабақтарында, арнайы курстарда көмекші құрал ретінде қолдануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Нұрғали Р. Арқау. – Алматы: Жазушы, 1991. – 556 б.
2. Жұмалиев Қ. Әдебиет теориясы. - Алматы: ҚМБ, 1969. - 244 б.
3. Қабдолов З. Сөз өнері. - Алматы: Қазақ университеті, 1992. – 352 б.
4. Мәшһүр-Жүсіп Қ.П. Қазақ лирикасындағы стиль және бейнелілік. - Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ, 2007. – 442 б.

Магистрлік жұмысының қорғалған жылы: 2021.

*Құрастырушы: Қадыров Ж.Т.,
«Қазақ тілі мен әдебиеті» кафедрасының профессоры, ф.ғ.к.*

6 БӨЛІМ.

*РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ
ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ*

РАЗДЕЛ 6.

*ФОРМИРОВАНИЕ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ И
ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ*

ҚАРТ АДАМДАРДЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЛАРЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ТЕОРИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУ

Аблина З.А.,

5B010300 «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. «Қазақстандықтардың әл-ауқатын арттыру: табыс пен өмір сапасын арттыру» Жолдауында ҚР Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев: «Бүгінгі күні жаһандық және жергілікті проблемалар бір-бірімен тығыз байланысты. Осындай жағдайда басты байлықтың дамуы адамға мемлекеттің жетістіктері мен проблемаларына жауап береді» деп атап өтті. Осыған сәйкес, реформалардың негізгі мақсаты - әрбір қазақстандықтың, оның ішінде қарт адамдармен бірге қоғамның тұрақтылығы мен өркендеуіне әкелетін әл-ауқатын арттыру. Халықаралық классификация бойынша қарттық кезең 60 жастан басталады. Геронтологияда ("герон" – қарт, "логос" – ілім) қарттық кезең – адамның өмірлік цикл жүйесіне ерекше рөл атқаратын кезең ретінде қарастырылады. Бұл кезең жеке тұлға дамуының нәтижесін қорытындылау кезеңі және ол ұрпақтармен уақыт байланысын қамтамасыз етеді. Тек қарттық позиция арқылы ғана өткен және келер ұрпаққа өмірді бір бүтін ретінде, оның мәні мен мағынасын толық түсіндіруге болады. Сонымен қатар, қазіргі таңда қарттық кезеңге, қарттарға деген түсінбеушілік, өшпенділік арқылы көрініс алатын жағымсыз қатынас қалыптасқан. Қарт адамдардың құндылық бағдарлары ерекшеліктерін зерттеу.

МІНДЕТТЕРІ. Қарттардың құндылықтық аймағын теориялық тұрғыда зерттеу; қарттардың құндылықтық аймағын зерттеуді тәжірибелі түрде зерттеу үшін әдістемелерді таңдау мен негіздеу; қарттардың құндылықтық аймағын тәжірибелік тұрғыда зерттеп, ерекшеліктерін анықтау.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Қарттық кезеңге тән негізгі белгі – қартаю процесі. Қартаю процесі ағзадағы нақты жас кезеңдік өзгерістермен сипатталатын генетикалық бағдарламанған процесс. Қарт адамдардың әлеуметтік ортадағы рөлдерінің өзгеруіне байланысты олардың қарым-қатынас аумағы күрделі өзгерістерге ұшырайды. Бұл кезеңде адам терең байланыс жасау қабілетінен біртіндеп айырылып, оның қарым-қатынас жасау аумағы, міндетті түрде тарылады деген көзқарас қалыптасқан. Қарт адамдардың қарым-қатынасы бір жағынан жастық кезеңдегі негізгі қарым-қатынас тенденциясының жалғасы болып табылады, ал екінші жағынан қарым-қатынас қарттық кезеңдегі бейімделу жетістігі, яғни қазіргі сәтке қанағаттанушылығымен сипатталады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Қартаю кезеңі қазіргі таңда жеткілікті деңгейде зерттелген десе де болады. Алайда, Қазақстанда қарттық кезеңді құндылықтық бағдарлармен байланыстырып зерттеген ғалымдар аз.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Диплом жұмысын жазу барысында тұлға құндылықтарын зерттеу әдістемесі (Ш. Шварц), Д.А. Леонтьевтің «Өмірлік мағыналық бағдарлар», К. Роджерс, Р. Даймондтың «Әлеуметтік психологиялық бейімделу», А.П. Вардамацкийдің аксио-биографиялық әдістемесі қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Жұмыс кіріспе, екі тарау, қорытынды және пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады. Кіріспеде тақырыптың өзектілігі, мақсаты, міндеттері, болжамы, әдістері және жұмыстың ғылыми жаңалығы көрсетіледі. Бірінші тарауда қарт адамдардың құндылық бағдарлары ерекшеліктерінің теориялық негіздері қарастырылды. Екінші тарауда қарт адамдардың құндылық бағдарлары ерекшеліктерін эксперименттік зерттеу көрсетіледі. Эксперименталдық зерттеу 3 кезеңнен тұрады: I кезең - констатациялық; II кезең –

қалыптастырушы; III кезең – бақылау кезеңі. Қорытындыда диплом жұмысының тақырыбы бойынша нақты тұжырымдар жасалған.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Зерттеуді негізгі нәтижелерін келесі қағидаларда жалпылауға болады. Биология, әлеуметтану, психологияның танымал теориялары мен ғылыми әдебиетті зерттеу негізінде, кәріліктің ұғымдары мен мазмұны, болмысы адам ағзасындағы деструктивті өзгерістердің реконструктивтілерден басым болуы құбылысы ретінде анықталған. Адам өмірінің кезеңделуі мен қартаю түрлерінің классификациясы сұрақтары қарастырылған. Жалпы алғанда қартаюдың белсенді және пассивті стратегиялары көрсетілген. Қартаю динамикалық процесс ретінде тұлғаның құндылықты-нормативтік түсініктерін жаңадан қалыптастырады және субъектінің бейімделу қабілеттерінің өзгеруіне ықпал етеді. Бүгінгі күнде әлем елдерінде әрқилы құндылықтар жүйесі қабылданған. Осы заманғы гуманистік педагогика олардың арасында жалпы адамзаттық келесідей құндылықтарды аса маңыздылар қатарында алға тартады: адам құқы, адамды ең жоғары құндылық ретінде тану, бала тұлғасы мен оның қадіріне құрмет; бала еркіндігі мен даму құқын қорғау; білім және тәрбиедегі демократиялық принциптерді берік ұстану. Бейімделу түсінігі зерттелген ғылыми жұмыстар негізінде сырқы ортамен тепе-теңдікке жету үрдісі ретінде анықталған. Бұл үрдіс күрделі және көптеген факторлармен детерминантталған. Әлеуметтік-психологиялық бейімделу түсінігінің мазмұны когнитивті, эмоционалды, жүріс-тұрыстық механизмдерді қамтиды. Бейімделуге ықпал ететін факторлар едәуір көп және белгілі бір жағдайларда біреулері екіншілеріне айналады және керісінше. Әлеуметтік-психологиялық бейімделуге ықпал ететін сыртқы факторлар қатарында қоғамның, соның ішінде қарт адамдардың құндылықтары мен нормаларын көрсетеді. Құндылықтар сұрақтарына әртүрлі тұрғыларды, теорияларды зерттеу нәтижесінде, құндылық түсінігінің мазмұны келесідей анықталды: әлеуметтену үрдісінде қалыптасатын, тұлға санасының негізгі когнитивті элементтері, олар құндылықты бағдарды құрайды, субъект жүріс-тұрысын анықтайды, әлеуметтік объектілер мен қоршаған жағдайды, өзгелерді, өзін бағалау критерийі ретінде болады, қоғамдық және тұлғааралық қарым-қатынастар дамуын бағыттады. Жұмыста тұлға құндылықты бағдарларының моделі өзара байланысқан элементтер жүйесі ретінде ұсынылды. Құндылықты бағдарлар бейімделу механизмдерінің қалыптасуына әсер етеді, бұл оларды бейімделу мен бейімделе алмаудың маңызды факторы етеді.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Зерттеу барысында алынған нәтижелер берілген жұмысты қарттармен жұмыс жасаудағы арнайы мекеме психологтарына пайдалануға септігін тигізетіндей мүмкіндік береді.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Авербух Е.С. Неврозы и неврозоподсанные состояния в позднем возрасте. – СПб.: Питер, 2012. - 159 б.
2. Авербух Е.С. Расстройства психической деятельности в позднем возрасте. - Л.: ЛГУ, 2000. - 285 б.
3. Агаджанян Н.А., Катков А.Ю. Резервы нашего организма. - М.: МГУ, 2015. – 325 б.
4. Айзенк Г.Ю. Структура личности. - М.: КСП+, 1999. - 463 б.
5. Албегова И.Ф. Социально-психологическая адаптация. - Ярославль: ЯрГУ, 2016. - 112 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Елеусизова Г.И.,
«Педагогика және психология» кафедрасының оқытушысы*

ТҰЛҒАНЫҢ ЖЕТІСТІККЕ ЖЕТУ МОТИВАЦИЯСЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

*Айтмағамбетова Н.А.,
5В010300 «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасы*

МАҚСАТЫ. Жетістікке жету мотивациясының ерекшелігін теориялық тұрғыда ашу, оның тұлғада қалыптасу мүмкіндігін тәжірибеден өткізу.

МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсатты орындау үшін төмендегідей міндеттер қойылады: жетістікке жету мотивациясын теориялық мәселе ретінде қарастырып, әдебиеттерге талдау жасау; жетістікке жету мотивациясының деңгейін экспериментте қарастыру; жетістікке жету мотивациясының деңгейін түзету кешенінен талдау; эксперимент нәтижесінен ұсыныс қарастыру.

ӨЗЕКТІЛІГІ: Жаһандану талабына сәйкестене алатын, әлеуметтік және рухани заңдылықты толық түсінетін «шығармашыл тұлға қалыптастыру» бүгінгі күн талабы. Ел Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты халыққа жолдауының жетінші тарауында: «Ұлттық интеллигенцияның рөлі туралынақты тоқталып өткен. Интеллигенция қалыптасқан мемлекет кезеңінде жаңа жалпыұлттық құндылықтар жасауда алдыңғы қатарлы күш болуы керек. Олар заманға сай және болашаққа құлшынысты болуға тиіс», - дей келе адами факторды, ондағы рухани заңдылықты дұрыс жүйелеп, іске асырылуды көздейді. Қазіргі таңда жоғары білім беру жүйесінде білім беру сапасының төмендеуі, тұлғалардың білім алуға қызығушылығының нашарлауы, мұғалім, оқытушы өз пәні нәтижесіне бейімдей алмауы неден деген түрлі сауалдарды қоғамдық ақпарат құралдары баса назарға ұстап, жауап іздестіруде. Біз өз тарапымыздан осы мәселеге қатысты деп жеке тұлғада жетістікке жету мотивациясының қалыптаспауына көңіл қоюды жөн деп, осы нысананың зерттелуін қажет деп таптық. Сондықтан біздің қарастырғалы отырған тақырыбымыз: деп алып отырмыз.

БОЛЖАМЫ. Егер де, тұлғаның мамандық таңдауын, психологиялық тұрғыда дайындаудың алғашқы қадамы ретінде жетістікке жету мотивациясының деңгейі қарастырылса, онда өзіндік баға мен мақсатты әрекетті ұйымдастыру барлық түрінде шынайы, өзекті деңгейде жеке бас ерекшелігінің белгілі кешенімен құрылса, нақты жетістікке жету мотивациясының қалыптасуы мүмкін.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕМЕЛЕРІ. М. Рокичтің «Құндылықты бағыттылықтар» әдістемесі. Ю.М. Орловтың жетістікке жетудің мотивациясы әдістемесі. Мақұлдау шкаласының мотивациялау бағасы әдістемесі

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Диплом жұмысында тұлғаның жетістікке жету мотивациясының ғылыми теориялары, психологиялық ерекшеліктері, мәселелері, бағыттары, даму тенденциялары қарастырылған. Жұмыс кіріспеден, екі тараудан, 4 суреттен, 3 кестеден, қорытынды және пайдаланылған әдебиеттер тізімі мен қосымшалардан тұрады. Кіріспеде тақырыптың өзектілігі, мақсаты, міндеттері, ғылыми болжамы, әдістемелер, теориялық және тәжірибелік маңыздылықтары көрсетіледі. Бірінші тарауда жетістікке жету мотивациясының психологиялық ерекшеліктері, мотивтер мен мотивация түрлері, көрсеткіштері, жетістікке жету мотивациясының алғы шарты ретіндегі өзіндік баға, мотивация құрылымын зерттеу әдістерінің ерекшеліктері сипатталады. Екінші тарауда жетістікке жету мотивациясының тұлғада қалыптасу іс-тәжірибесі эксперименттік тұрғыдан зерттелінеді. Тұлғада жетістікке жету мотивациясының деңгейін анықталып, жүргізілген түзету жұмыстары көрсетіледі де зерттеу нәтижесі жинақталады. Қорытындыда диплом жұмысының тақырыбы бойынша

нақты тұжырымдар жасалынады. Дипломдық жұмыс үш кезеңде орындалды. Бірінші кезеңде – Теориялық негізде психологиялық еңбектерге талдау жасау, картотека құруда, библиография түзілді. Зерттеу жұмысы бойынша ғылыми аппарат (зерттеу мақсаты, міндеттері, объектісі мен пәні...) толық қарастырылды. Жинақталған материалдан теориялық тұрғыдан талдау жасалынып, курстық жұмыс қорғалынды. Тақырыбы: «Тұлғада жетістікке жету мотивациясын зерттеу». Екінші кезеңде – психодиагностикалық әдістемелер іріктелініп, өндірістік практикада іс-тәжірибеден өткізілді және нәтиже көрсеткіші хаттамаға түзілді. Үшінші кезеңде – түзету жұмысы негізіне, өңдеудегі нәтиже көрсеткіштеріне байланысты түзету жаттығулары қарастырылып, тәжірибеге енгізіліп, алдын ала диплом жұмысы қорғаудан өтілді.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. «Тұлғалық жетістікке жету мотивациясының психологиялық мәселелеріне» тоқтала әрбір тұжырымдар негізінде талдау жасалынды. Ғалым С.Л. Рубинштейн адамның белсенділігін сыртқы орта әсерімен, оның ішкі жан дүниесінің өзара әрекеттестігі нәтижесінде қарастырса, ал ғалым Виготскийдің “адамның өмірде сәтті әрекеттенуі қоғамда болып жатқан жаңалықтарға, өзгерістерге бейімделгіштік қасиетімен байланысты» - деп тұжырымдайды.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Жетістікке жету мотивациясының күрделі құрылымы экспериментальді қарастырылды. Жоғарғы деңгейде жетістікке жету оқу әрекетінде өзекті деп қарастырылуда, кешенді түрде жеке тұлға қасиеттерінің деңгейін, жауапкершілігін, атрибуция, өзіндік бағалау мақсатта қалыптастырылады. Жетістікке жету мотивациясы оқу процесіндегі деңгей жетістігімен байланысты қарастырады.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Зерттеу нәтижесі, тұлғалық дамудың дұрыс жетілуі мен топтық қарым-қатынас тиімділігіне өзіндік бағаны, мақсатты қатысты жұмыстарды пайдалануға мүмкіндік береді. Алғашқы нәтиже тұлғада психологиялық қызмет, көмек көрсету жүйесіне пайдалануға жарамды, пайдалы.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Н. Назарбаев «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты халыққа жолдауы. / Егемен Қазақстан: жариял. 4.12.2012 – Б. 7-8.
2. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирования личности. – М.: МГУ, 1976 г. - 260 с.
3. Божович Л.И. Проблемы формирования личности. – М.: Воронеж: НПО МОДЭК, 2001. – 310 с.
4. Васильев И.А., Магомед-Эмиров М.Ш. Мотивация и контроль за действием. – М.: МГУ, 1991. – 144 с.
5. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. – СПб.: Питер, 2011. – 508 с.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Айтымова А.Н.,
«Педагогика және психология» кафедрасының аға оқытушысы, магистр*

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ ДОШКОЛЬНИКОВ ПОСРЕДСТВОМ СКАЗКОТЕРАПИИ

Альпеисова А.Т.,

образовательная программа 6В01101 «Педагогика и психология»

ЦЕЛЬ. Выявление влияния сказкотерапии на формирование коммуникативных навыков дошкольников.

ЗАДАЧИ. Проанализировать понятие «коммуникативные навыки»; рассмотреть сущность и содержание метода сказкотерапии; обосновать выбор методов экспериментального исследования; составить коррекционно-развивающую программу сказкотерапии для формирования коммуникативных навыков дошкольников; экспериментально проверить влияние коррекционно-развивающей программы сказкотерапии на формирование коммуникативных навыков дошкольников.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Уровень развития коммуникативных навыков дошкольников является одной из самых актуальных проблем современного образования, так как существуют предпосылки языковой деградации. Снижение уровня активности речи объясняется большим количеством просмотров видео- и телепередач, социальных сетей. Наблюдается снижение уровня общей и бытовой культуры. Уровень развития речи связан с формированием личностных особенностей и свойств. Проблему недоразвития речи детей дошкольного возраста можно решать через использование метода сказкотерапии, потому что именно дошкольный возраст является сензитивным периодом речевого развития и творчества детей.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Настоящее исследование позволило экспериментально доказать влияние сказкотерапии на формирование коммуникативных навыков дошкольников.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Анализ психолого-педагогической литературы; психодиагностический метод («Диагностика коммуникативных способностей» П.М. Соснина); метод формирующего эксперимента; метод сравнительного анализа; метод математико-статистической обработки данных (Т-критерий Вилкоксона).

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Коммуникативное развитие детей дошкольного возраста включает в себя развитие уровня сформированности чувства принадлежности к своей семье, уважительного отношения к окружающим; развитие общения ребенка со взрослыми и сверстниками; готовность ребенка к совместной деятельности; усвоение социальных норм и правил; интеллектуальное и эмоциональное развитие. Дошкольный возраст является благоприятным периодом для развития коммуникативных навыков. Коммуникативные навыки дошкольников – это осмысленные действия ребенка (на основе знаний структурных компонентов умений и коммуникативной деятельности), а также их способности правильно выстраивать свое поведение, управлять им согласно целям общения. Сказкотерапия может быть использована для формирования коммуникативных навыков дошкольников, так как одной из ее основных задач является развитие речи при помощи пересказа сказок, пересказов по схемам, сочинение «новых» концовок сказок и т.д. Также сказкотерапия позволяет повысить уровень естественной коммуникации и взаимодействия, учит способам рефлексии (умению правильно оценивать свои поступки и поступки других людей), укрепляет уровень сплочения союза: педагог-психолог-дошкольник. При подборе материала для работы с детьми необходимо руководствоваться эмоциональной и нравственной содержательностью заданий, их влиянием не только на развитие речи, но и личности дошкольника в целом.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Коммуникативные навыки являются составной частью такого понятия как «коммуникативная компетенция». Самым благоприятным периодом формирования и развития коммуникативных навыков принято считать дошкольный возраст. Формирование коммуникативных навыков дошкольников ведет к формированию уважительного отношения к людям и чувства принадлежности к своей семье, сообществу детей и взрослых. Помимо этого развитые коммуникативные навыки способствуют становлению самостоятельности и саморегуляции дошкольников. Сказкотерапия представляет собой психологический метод, который с помощью метафор позволяет расширить сознание и самосознание, развить творческие способности и перейти на новый уровень взаимодействия и общения. После проведения в рамках формирующего эксперимента коррекционно-развивающей программы «Дорогой сказок» в экспериментальной группе качественно изменились (увеличились) показатели коммуникативных способностей дошкольников. Следовательно, составленная нами коррекционно-развивающая программа доказала свою эффективность и целесообразность.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Заключается в возможности использования педагогами-психологами образовательных учреждений коррекционно-развивающей программы «Дорогой сказок» для развития коммуникативных способностей детей дошкольного возраста.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Кусаинова М.Г. Формирование коммуникативных навыков дошкольников в условиях обновления системы образования Казахстана// Воспитатель. – 2019. - №6. – С. 10-26.
2. Федосеева Т.А. Рассуждение о системе построения процесса воспитания коммуникации у дошкольников// Дошкольная педагогика. – 2017. - №6. – С. 123-131.
3. Лисина М.И. Формирование личности ребенка в общении. – Питер: СПб, 2019. – 500 с.
4. Сиротюк А. Как развивать коммуникативные способности: старший дошкольный возраст. // Дошкольное воспитание. – 2016. - №8. – С. 16-23.
5. Менджерицкая Д.В. Воспитателю о детской игре: Пособие для воспитателей детского сада / Под ред. Т.А. Марковой. – М.: Просвещение, 2017. – 169 с.

Год защиты дипломной работы: 2019.

***Составитель: Гумель Е.Б.,
старший преподаватель кафедры «Педагогика и психология»***

ТҰЛҒАНЫҢ МОТИВАЦИЯЛЫҚ БАҒЫТТЫЛЫҒЫНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫНА ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТРЕНИНГ ӘСЕРІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аманжолова Н.У.,

5B010300 «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасы

МАҚСАТЫ. Қазіргі қоғамда қарым-қатынас маңызды сипат алып отыр. Күннен күнге қарым-қатынас пен өмір, ойын тәрізді қарастырылады. Біз ойын арқылы ақиқатты танып білеміз, сондықтан берілген дипломдық жұмыста психологиялық тренинг және шағын психологиялық жаттығулар, оның мақсаты мен ережелері және түрлері, жүргізу жолдары, бір сөзбен айтқанда әлеуметтік-психологиялық тренингке шолу жасалынған. Тұлғаның мотивациялық бағыттылығының құндылықтарына әлеуметтік-психологиялық тренингтің әсерін анықтау.

МІНДЕТТЕРІ. Осы мақсатты орындау үшін төмендегідей міндеттер қойылды: тренинг түсінігінің мәнін ашу және оның түрлерін анықтау; тұлғаның мотивациялық және құндылық бағыттылықтарының құрылуының факторын белгілеу; жасөспірімдердің мотивациялық құндылықтарының ерекшеліктерін анықтау; құндылық бағыттылықтарын және мотивацияға байланысты зерттейтін әдістемелерді таңдап, негіздеу; құндылық бағыттылықтарын және мотивацияның құрылымын анықтау мақсатымен эмпирикалық зерттеу жүргізу, алынған нәтижелерді өндеу; жасөспірімдердің мотивациялық құндылық бағыттылықтарының құрылуына әлеуметтік-психологиялық тренингке кепілдеме жасау.

ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Бүгінгі таңда қарым-қатынастағы компоненттің дамуы әлеуметтік-психологиялық тренинг аясында ойдағыдай шешілуде. Нақты және зертханалық эксперименттердің элементтерін өзіне біріктіре отырып, қарым-қатынас біліктілігінің саласында кең көлемдегі міндеттерді шешетін тренингтер психологиялық ықпалдың тиімді құралы болып табылады. Тренингтің дәстүрлік оқытудан өзгешелігі-негізін қалаушы принциптердің болуы. Соңғы жылдары қоғамдық өмірдің барлық салаларында болып жатқан түбегейлі өзгерістер халық ағарту жүйесіне де ұшан-теңіз жаңалықтар әкелуде. Солардың бірі — мектеп өміріне диагностикалық зерттеу әдістерінің жаппай енгізілуі. Тосыннан келген тың тәсілді тосырқай қабылдасақ та диагностиканың маңызды екеніне көзіміз жете бастады. Ал тәрбиесінде, оның дамуын, психологиялық дамуын зерттеген кезде жүргізілетін психодиагностикалық зерттеулердің маңызы өте зор.

ЗЕРТТЕУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Әлеуметтік-психологиялық тренинг арқылы жасөспірімдердің құндылық бағыттылықтарын, сәттілікке ұмтылу және сәтсіздіктен қашқақтау мотивациясын өзгертуге болатыны тәжірибеде дәйектелген. Мектеп жасөспірімдерінің мотивациялық құндылық бағыттылықтарының қалыптасуына әлеуметтік-психологиялық тренинг әсер етеді. Зерттеу нәтижелеріне сәйкес ұсыныстар беріледі.

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Диплом жұмысын жазу барысында М. Рокичтің «Құндылықтар бағдары» әдістемесі, Т. Элерстің «Сәттілікке ұмтылу және сәтсіздіктен қашқақтау мотивациясы» әдістемесі, Нәтижелерді талдаудың математикалық әдісі (Манна-Уитнидің U критерийі) әдістері қолданылды.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Диплом жұмысында Петропавл қаласының жасөспірім шақтағы мектеп оқушыларына өткізілді. Сыналушылар 16-17 жас аралығындағы 10 сынып жасөспірімдері, барлығы 70 адам. Жұмыс кіріспе, екі тарау, қорытынды және пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады. Кіріспеде тақырыптың өзектілігі, мақсаты, міндеттері, болжамы, әдістері және жұмыстың ғылыми жаңалығы көрсетіледі. Бірінші тарауда тұлғаның

мотивациялық бағыттылығының құндылықтарына әлеуметтік-психологиялық тренингтің әсерінің теориялық негіздері қарастырылды. Екінші тарауда әлеуметтік-психологиялық тренингтің мотивациялық құндылық бағыттылықтарға әсерін эксперименталды түрде талдануы көрсетіледі. Эксперименталдық зерттеу 3 кезеңнен тұрады: I кезең - констатациялық; II кезең – қалыптастырушы; III кезең – бақылау кезеңі.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІ. Тұлғаның мотивациялық бағыттылығының құндылықтарына әлеуметтік психологиялық тренингтің әсерін анықтау мақсатымен, өткізілген эмпирикалық зерттеу барысында, бізбен мынадай тұжырымдар шығарылды:

1. Шынымен де, әлеуметтік-психологиялық тренинг өткізгеннен кейін эксперименталды топ жасөспірімдерінде сәтсіздіктен қашқақтау мотивациясы статистикалық мәнді төмендеді, ал сәттілікке ұмтылу мотивациясы жоғарылады. Сонымен тренингке қатысушыларда өздеріне деген сенімділік жоғарылады, қиындықтарды жеңуге деген сенім пайда болды.

2. Зерттеу нәтижелерінен көруге болады, тренинг барысында жасөспірімдердің құндылықтарында өзгерістер пайда болғаның. Егер экспериментке дейін материалды құндылықтар басым болса, ал эксперименттен кейін олар бірінші орынға рухани және әлеуметтік құндылықтарды қойды. Эксперименталды топ жасөспірімдерінің терминалдық құндылықтарды тандағанда бірінші орынға олар денсаулықты, тануды, басқалардың бақытты болуын қойды, ал төмен дәрежелерге мыналарды қойды: қамсыздандырылған өмір, ойын-сауық, тәуелсіздік, өз-өзіне деген сенімділік. Басқа құндылықтар бойынша тіркелген айырмашылықтар статистикалық мәнсіз және кездейсоқ.

3. Құралдық құндылықтар бойынша тағыда мәнді өзгеріс байқалғанын көруге болады. Эксперименталды топ жасөспірімдері бақыланушы топқа қарағанда, бірінші орынға осындай құндылықтарды қояды: ұқыптылық, шыдамдылық пен шыншылдықты. Тәуелсіздікті және байсалдылықты маңызы аз құндылықтар деп санайды.

Қорыта келгенде әлеуметтік-психологиялық тренинг бағдарламасы өзара әрекет мақсаттарын талдайды: өзінің қарым-қатынас жағдайындағы қиындықтарды қабылдауда, шешуде түрлі өзгерістер болады және қарым-қатынастағы жаңа дағдыларды үйреніп, ондағы кездесетін сәтсіздіктерді түзетуге талпынады. Сонымен, әлеуметтік-психологиялық тренинг жасөспірімдердің құндылық-мотивациялық бағыттылығына адекватты әсер етеді.

ЗЕРТТЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ. Зерттеу барысында алынған нәтижелер оқытушыларға, кураторларға, психологтарға мектептегі тәрбиелік жұмысты құрастыруға, жасөспірімдердің құндылық бағыттылықтарының дауына септігін тигізетіндей мүмкіндік береді.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Мектептегі психология. Ғылыми-әдістемелік журнал. - 2017. - № 4. - 67 б.
2. Салқынбаев Т. Психодиагностикалық зерттеу әдістері // Қазақстан мектебі, 2000. - №5. - Б.25-26.
3. Марасанов Г.М. Социально-психологический тренинг. Моделирования и анализ в социально-психологическом тренинге.- М.: Наука, 2018.- 608 б.
4. Прутченков А.С. Трудное восхождение к себе. - М.: Издательство АСТ, 2015. - 422 б.
5. Практикум по социально-психологическому тренингу / Под ред. Б.Д. Парыгина. - М.: АСТ-Пресс, 2000. - 365 б.
6. Арнольд О.Р. Ролевой тренинг. Методическое пособие. - М.: Речь, 2009. - 156 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2019.

*Құрастырушы: Елеусизова Г.И.,
«Педагогика және психология» кафедрасының оқытушысы*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ТЕМАТИКИ УРОКОВ ИСТОРИИ В ПАТРИОТИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ШКОЛЬНИКОВ

*Ашмадьяр Ж.Б.,
образовательная программа 6М020300 «История»*

ЦЕЛЬ дипломной работы заключается в исследовании использования военно-политической тематики уроков истории в патриотическом воспитании школьников.

ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ. Определить значимость патриотического воспитания школьников в формировании современного гражданина Республики Казахстан; изучить теоретические основы использования военно-политической тематики уроков истории в патриотическом воспитании учеников; исследовать практику использования военно-политической тематики на уроках истории в патриотическом воспитании школьников.

АКТУАЛЬНОСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ. Проблема патриотического воспитания и гражданского становления подрастающего поколения сегодня одна из актуальных задач государства и общества. По словам Президента РК К. Токаева «В связи с пандемией коронавируса подавляющее большинство школьников и учащихся старших классов в мире перешли на дистанционное обучение. Это влечет за собой совершенно иной стиль и содержание работы». Поэтому важное значение приобретает патриотическое воспитание детей, юношей и девушек в школе, общественных организациях, средствах массовой информации и семье. Изменения политической обстановки в мире требуют умения лучше разбираться в его перипетиях, конструктивного отношения к укреплению мощи Отечества, повышения его обороноспособности, отлаженной работы всей системы патриотического воспитания детей школьного возраста, подготовки к сложностям взрослой жизни, к защите Родины.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. В результате исследовательской работы подобраны уроки с использованием военно-патриотической тематики на уроках истории, развивающие личность учащихся как субъектов культуры и духовности, с возможностью проследить развитие личностного роста каждого учащегося в целом по целевым показателям патриотического воспитания.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Теоретические – изучение и анализ педагогической, психологической, социологической, юридической, специальной литературы, периодических изданий по теме исследования; систематизация, синтез, обобщение и сравнение; эмпирические – беседа, педагогическое наблюдение, работа с документами, моделирование, статистические методы обработки данных. Заявленные методы позволяют решить поставленные задачи помогут сфокусировать внимание на цели и предмете исследования.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Патриотическое воспитание является объективным процессом, который оказывает положительное влияние на личность ребенка с целью развития знаний о Родине, развития чувства патриотизма, развития навыков и этических практик, а также развития потребности во вмешательстве для общего блага. Патриотизм - это особое чувство, в основе которого лежит любовь и преданность своей Родине, гордость за прошлое и настоящее, желание сохранить свою культурную самобытность, готовность преследовать личные интересы на благо страны, желание служить своему народу и Отечеству, защищать. Для успешного выполнения поставленной задачи важно, чтобы школьная деятельность была связана с реальной жизнью, то есть образование и воспитание подрастающего поколения постоянно взаимодействовали с меняющимися условиями жизни современного общества.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Сегодня исторические знания очень важны, особенно в контексте современных политических процессов в мире. Это позволит вам создать систему взглядов, способность поощрять учащихся старших классов мыслить независимо и обширно, избегать выводов и оценок. Кроме того, одним из приоритетных направлений деятельности власти в школе является воспитание высокой нравственности, патриотических личностей, четких гражданственности. Патриотизм - это для людей чувство самосохранения; Для человека естественно любить и защищать тех людей, землю, образ жизни, к которому он привык и к которому он был привязан в первые дни своего детства. Историческое знание позволяет смотреть в будущее через прошлое и реалистично оценивать настоящее.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Предложена и в процессе реализации скорректирована методика организации уроков истории с использованием военно-патриотической тематики, которая может послужить моделью системы патриотического воспитания для широкого круга организаций среднего образования.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Ахметова С.М. Историческое краеведение в Казахстане. - Алматы: Экономика, 2002. – 52 с.
2. Жанузакова Т. Очерк казахской ономастики. - Алматы: Баспа, 2002. – 182 с.
3. Абдакимов А. История Казахстана. – Алматы: Білім, 2019. – 159 с.
4. Нурлигенова З.Н. Патриотическое воспитание казахстанской молодежи: история и перспективы. - Текст: непосредственный // Молодой ученый. - 2017. - № 45 (179). - С. 160-163

Год защиты дипломной работы: 2021.

***Составитель: Чухно А.В.,
старший преподаватель кафедры «ИКиСГД», к.и.н.***

ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ ЖАМБЫЛСКОГО РАЙОНА СЕВЕРО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ В ФОРМИРОВАНИИ КАЗАХСТАНСКОГО ПАТРИОТИЗМА СРЕДИ ШКОЛЬНИКОВ

Фролова А.Ю.,

образовательная программа 6B01601 «История»

ЦЕЛЬ данной работы заключается в изучении основных исторических этапов и закономерностей социально-экономического, культурно-исторического развития Жамбылского района Северо-Казахстанской области и сакральных мест на основе краеведческих и архивных документов.

ЗАДАЧИ. Исследовать и изучить историю, собрать подробную информацию о сакральных объектах и культурно-исторических памятниках Жамбылского района и сведения о знаменитых земляках, рассмотреть возможность использования историко-краеведческого материала по Жамбылскому району в учебно-воспитательной работе школ Северо-Казахстанской области и развитии экскурсионной деятельности.

АКТУАЛЬНОСТЬ. В условиях развития независимого Казахстана одной из приоритетных задач стала задача культурного возрождения. Происходящий в республике рост исторического сознания поднимает значение изучения культурного наследия прошлого и его использования в учебно-воспитательной деятельности общеобразовательных школ. Изучение истории родного края – главный шаг в формировании казахстанского патриотизма в молодежной среде. Историческое краеведение имеет значимую роль в системе исторических наук. Историческая наука немыслима без теории так же, как немыслима она без точного фактического материала, который дает историческое краеведение. История родного края - живая ткань исторической науки, без которой последняя существовать не может. Благодаря изучению истории края хранится память историческая, воспитывается духовная оседлость, сокращается миграция населения. Любовь к родному краю, знание его истории - основные принципы, на которых только и может осуществляться рост духовной культуры всего общества.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Архивные и краеведческие источники являются важной составляющей культурного наследия народа. Поэтому изучение истории родного края позволяет выполнять важные социальные функции, служат целям развития науки, образования и культуры, формирования чувства патриотизма, идейно-нравственного и эстетического воспитания, становятся связующей нитью между поколениями. В связи с этим практическая новизна работы заключается в синтезировании научного материала по истории и сакральным объектам Жамбылского района Северо-Казахстанской области.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. В данном исследовании использовались исторический, социокультурный, географический, демографический и историко-системный методы.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Дипломная работа включает в себя введение, 3 главы, объединяющие 6 подразделов, заключение, список использованных источников и приложения. Первая глава дипломной работы раскрывает историю района с момента основания – по сегодняшний день. Вторая глава посвящена сакральным объектам района и знаменитым личностям, биографии поэтов и писателей на основе архивных документов. Третья глава имеет практическую значимость.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Одним из важных направлений модернизации Казахстана в период независимости является – духовная модернизация. В рамках реализации общенациональной программы «Рухани жаңғыру» учёные Казахстана работают над выявлением и систематизацией сакральных мест по всей стране. Проект «Сакральная география Казахстана» направлен на создание культурно-географического пояса святынь Казахстана с целью реализации раскрытия духовного развития человека. На территории Жамбылского района расположено 5 сакральных мест. Исторические памятники и музеи, находящиеся на территории Жамбылского района СКО являются частью национальной культуры и искусства народа Казахстана и хранителями огромного пласта знаний по истории края на основе архивных и краеведческих источников в русле его использования в учебно-воспитательной работе и туристической деятельности на современном этапе.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Обобщенный материал дипломной работы по историческому краеведению может быть использован при подготовке лекций и семинаров в вузах, а также в школах, при проведении занятий по краеведению, посвященных истории Жамбылского района, а также – в разработке экскурсий в рамках направления изучения родного края и пополнения фондов школьных музеев данного района. На основе дипломной работы был создан календарь, реставрирован и обогащен школьный музей и проведены классные часы.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Жемчужина Севера / Гл. ред. Б.Г. Аяган. – Алматы: «Казахская энциклопедия», 2007. – 496 с.
2. История Петропавловска в фотографиях архитектурных памятников. – Петропавловск, 2008. - 65 с.
3. Сакральный Казахстан. 4 том / сост.: А. Екимбаева, Г. Шуенова. – Нур-Султан, 2020. – 236 с.
4. Северо-Казахстанская область. Энциклопедия. – Алматы: Арыс, 2006. – 664 с.
5. Северо-Казахстанский государственный архив. Ф.1191, Ф. 2355, Ф. 637.

Год защиты дипломной работы: 2021.

*Составитель: Гривенная Л.А.,
к.и.н., доцент кафедры «ИКиСТД»*

7 БӨЛІМ.

ОТБАСЫЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР МЕН ҚҰҚЫҚ

РАЗДЕЛ 7.

СЕМЕЙНЫЕ ЦЕННОСТИ И СЕМЕЙНОЕ ПРАВО

ЗАЩИТА СЕМЕЙНЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ МЕРАМИ СЕМЕЙНО-ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

*Ахметов Д.Е.,
образовательная программа 6B04201 «Юриспруденция»*

ЦЕЛЬ. Всестороннее изучение семейно-правовой ответственности как в Республике Казахстан, так и в зарубежных государствах на основе анализа действующего законодательства и материалов судебной практики.

ЗАДАЧИ. Охарактеризовать меры семейно-правовой ответственности в Семейном праве Республики Казахстан; рассмотреть гражданско-правовые и специальные семейно-правовые нормы, устанавливающие ответственность за нарушения в сфере семейных правоотношений; определить особенности правовой регламентации ответственности субъектов мер семейно-правовой ответственности по законодательству зарубежных государств; выявить проблемы применения мер семейно-правовой ответственности в современном семейном праве Российской Федерации; обозначить особенности ответственности по алиментным обязательствам; исследовать перспективы применения мер семейно-правовой ответственности в Республике Казахстан.

АКТУАЛЬНОСТЬ определяется тем обстоятельством, что в последние годы все более широкое распространение получают случаи различных нарушений семейного законодательства. В первую очередь, это касается родителей, ненадлежащим образом исполняющих свои родительские обязанности, что становится основанием для лишения родительских прав. Широкое распространение получило также уклонение родителей от представления содержания своим детям. Семейные правонарушения совершаются в отношении не только детей, но и других субъектов семейных правоотношений. Так, совершеннолетние дети нередко уклоняются от выплаты содержания своим нетрудоспособным нуждающимся родителям, хотя эта обязанность предусмотрена нормами семейного законодательства. Вышеизложенное позволяет утверждать, что комплексный анализ научных и практических проблем, связанных с определением и разграничением понятий «ответственность в семейном праве» и «семейно-правовая ответственность», и определение направлений их разрешения имеют большое значение для дальнейшего развития науки семейного права и совершенствования семейного законодательства.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА исследования определяется тем, что в нем автор попытался проанализировать проблемы законодательного закрепления, научного обоснования и практической реализации семейно-правовой ответственности в Республике Казахстан и зарубежных государствах (в основном, участниках СНГ), и на этой основе были сделаны выводы и внесены предложения по совершенствованию действующего семейного законодательства РК.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Методологическую основу исследования составляют диалектический метод познания, предполагающий всесторонность, объективность и взаимосвязь исследуемых явлений; общенаучные методы (анализ, синтез, индукция, дедукция); специальные методы (исторический и сравнительно-правовой); логический и формально-юридический методы.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ РАБОТЫ. Работа включает в себя введение, три главы и заключение. В первой главе даётся общая характеристика мер семейно-правовой ответственности в Семейном праве Республики Казахстан и рассматриваются гражданско-правовые и специальные семейно-правовые нормы, устанавливающие ответственность за

нарушения в сфере семейных правоотношений. Вторая глава посвящена правовой ответственности субъектов мер семейно-правовой ответственности по законодательству зарубежных государств, проблемам применения мер семейно-правовой ответственности в современном семейном праве, ответственности по алиментным обязательствам. В рамках третьей главы исследуются проблемы совершенствования механизма защиты семейных правоотношений путем применения мер семейно-правовой ответственности и проблемы применения мер ответственности за посягательства на семейно-правовые отношения в уголовном праве Республики Казахстан.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. По нашему мнению, анализ статистических данных о привлечении к уголовной ответственности за преступления против семьи и несовершеннолетних в Республике Казахстан показывает наличие тенденции к увеличению преступлений указанной категории. Также необходимо отметить, что большинство преступлений, указанных в главе второй УК РК, относятся к преступлениям, по которым уголовное преследование может осуществляться в частном и частно-публичном порядке вследствие чего они изначально характеризуются высокой латентностью. Именно данным обстоятельством объясняется ситуация, когда из 12 составов преступлений указанной категории большинство не нашли отражения в судебной статистике. Обусловлено указанное, по нашему мнению, следующими обстоятельствами: семейным характером преступлений против несовершеннолетних; низкой способностью несовершеннолетних обеспечивать себе защиту от преступных посягательств; отсутствием развитой службы, обеспечивающей надлежащую защиту детей в семьях. Общим признаком, характеризующим семейное законодательство стран СНГ, является отсутствие в нем понятия «семейно-правовая ответственность». Однако в этих государствах осуществляется весьма активно регламентация мер семейно-правовой ответственности в виде лишения или ограничения родительских прав.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ исследования выражается в том, что содержащиеся в работе выводы и рекомендации позволят обеспечить формирование единых подходов к решению вопросов, связанных с пониманием и применением мер семейно-правовой ответственности. Сформулированные выводы и рекомендации могут быть использованы в учебном процессе при преподавании курса «Семейное право».

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Кодекс Республики Казахстан от 26 декабря 2011 года № 518-IV «О браке (супружестве) и семье» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.04.2019 г.) // Ведомости Парламента РК. – 2011. - № 22. Ст. 174. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://online.zakon.kz/>.
2. Турусова О.С. Семейно-правовая ответственность в Российской Федерации в зарубежных государствах: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук: 12.00.03 - М., 2011. - 30 с.
3. Малеев Н.С. Правонарушение: понятие, причины, ответственность. - М.: Юридическая литература, 1985. - 192 с.
4. Кодекс Казахской ССР от 6 августа 1969 года № 4276 О браке и семье (утратил силу в соответствии с законом РК от 17.12.98 г. № 322-1) // Ведомости Верховного Совета КазССР, 1969 г., № 33; 1978 г., № 10; 1980 г., № 12; 1983 г., № 41, ст. 435; 1984 г., № 12, ст. 163; 1985 г., № 19, ст.192; 1986 г., № 49, ст. 507; 1990 г., № 50, ст. 467; Ведомости Верховного Совета Республики Казахстан, 1992 г., № 4, ст. 93; № 13-14, ст. 320; № 24, ст. 596; 1993 г., № 19, ст. 453. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://online.zakon.kz/>.

Год защиты дипломной работы: 2019.

*Составитель: Умрихина М.Ю.,
магистр, старший преподаватель кафедры «Правовые дисциплины»*

ВЛИЯНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО КЛИМАТА В СЕМЬЕ НА ПРОЯВЛЕНИЕ АГРЕССИВНОСТИ ПОДРОСТКОВ

Звягина О.В.,

образовательная программ 5B00300 «Педагогика и психология»

ЦЕЛЬ. Выявить особенности влияния психологического климата в семье на проявление агрессивности подростков.

ЗАДАЧИ. Изучить в научной психолого-педагогической литературе понятия «психологический климат семьи», «агрессивность»; рассмотреть особенности психологического климата в семье и его влияние на становление личности подростка; проанализировать содержание понятий «агрессия» и «агрессивность» в аспекте поведения, деятельности и общения подростка; выделить социально-психологические особенности подросткового возраста; проанализировать влияние психологического климата в семье на формирование агрессивного поведения подростков; составить коррекционно-развивающую программу на изменение психологического климата в семье; провести экспериментальное исследование; провести количественный и качественный анализ результатов исследования.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Как показывает опыт работы педагогов-психологов в настоящее время практически оказывается нарушенной основная сфера социального развития ребенка, называемая семьей. Искривлен психологический климат семьи под которым понимается совокупность следующих компонентов: доминирующий стиль общения, преобладающие духовно-нравственные ценности, реальное содержание взаимодействия членов семьи. Преобладающей тенденцией взаимодействия взрослых и детей в современной семье в большинстве случаев является целенаправленное воздействие на ребенка, а не взаимодействие с ним на уровне диалога. Отмечается, что это есть отражение общих принципов современных детско-родительских отношений – субординации, монологизма, контроля и других, выражающих доминирование мира взрослых над миром детства, что не способствует формированию его психического здоровья, необходимого для счастливой жизни и достижения успеха в деятельности, а также формированию определенных индивидуально-психологических особенностей личности, в частности агрессивности.

НОВИЗНА. На теоретическом уровне структурирована проблема психологического климата семейных отношений и эмоционального развития личности подростка. Полученные результаты дополняют и углубляют существующее представление об агрессивности и ее зависимости от семейных взаимоотношений.

МЕТОДЫ. Анализ научной литературы; психодиагностический метод (опросник А. Басса и А. Дарки, анкета «Психологический климат семьи»); метод качественного и количественного анализа полученных данных; метод математико-статистической обработки данных.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В первой теоретической главе дипломной работы исследовано: изучение и профилактика негативных явлений в поведении людей в любом обществе является проблемой первостепенной важности. В связи с этим актуальность исследования определяется широтой распространенности в последнее время нарушений поведения у детей подросткового и юношеского возраста: побегов из дома, воровства, намеренной лживости, прогулов школы, актов вандализма, разрушений чужой собственности, нападений на людей, случаев физического насилия, жестокости по отношению к людям или животным.. На процессе образования поведенческих нарушений может оказывать влияние достаточно большой круг культурных, экономических,

социальных, медицинских, педагогических факторов. Однако, о влиянии психологических факторов при анализе причин агрессивности подростков, планировании профилактических и воспитательных мероприятий часто лишь упоминается и признается, но, по мнению психологов, фактически игнорируется. Автор Т.П. Смирнова опираясь на практический опыт работы с агрессивными детьми и анализируя характерологические особенности этих детей, а также их семей, выделила шесть ключевых блоков – направлений, в рамках которых необходимо строить коррекционную работу. Каждый блок направлен на коррекцию определенной психологической черты или особенности данного ребенка и содержит набор соответствующих психологических приемов и техник, позволяющих скорректировать данную особенность. Отдельным, седьмым блоком выделяется работа педагога-психологов с родителями и педагогами, направленная на снятие провоцирующих факторов агрессивного поведения у детей [Рисунок 1]. Во второй экспериментальной главе приведены результаты исследования уровня агрессивности у подростков и психологического климата семьи на констатирующем и контрольном этапе (после проведения коррекционно-развивающей программы «Тренинг модификации поведения»). Результаты формирующего эксперимента подтвердили выдвинутую гипотезу о том, если целенаправленно и систематически проводить с родителями коррекционно-развивающую программу на изменение психологического климата в семье, то это обусловит снижение агрессивности подростков, потому что семья является одним из институтов социализации.

Рисунок 1. Основные направления коррекционной работы с агрессивными детьми

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. На формирование негативных форм поведения у подростков сильное влияние оказывают условия семейного климата. Большинство агрессивных подростков выходцы из семей с неустойчивым и/или отрицательным психологическим климатом, для которого чаще всего характерны резкая смена методов воздействия на ребенка, противоречивость требований, запретов и санкций родителей в отношении поведения детей. Эффективным средством профилактики агрессивности у подростков является коррекционно-развивающая программа на изменение психологического климата в семье «Тренинг модификации поведения».

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Определены методические и организационные основы психокоррекционной работы с агрессивными подростками и их родителями. На этой основе составлена коррекционно-развивающая программа на изменение психологического

климата в семье «Тренинг модификации поведения», которая может быть использована педагогами-психологами образовательных учреждений в рамках психолого-педагогического сопровождения семьи и личности подростков. В работе сделано методологическое психологическое обоснование эффективной групповой коррекционно-развивающей работы с родителями, разработана пошаговая модель, принципы, направления и способы коррекции психологического климата в семье.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Варга А. Системная семейная психотерапия, в кн: Основные направления современной психотерапии. - М.: «Когито-центр», 2015. – С. 180-222.
2. Дружинин В.Н. Психология семьи. – Екатеринбург, 2016. – 348 с.
3. Журавлев Д. Подростковая агрессивность – психологическая закономерность или социальный феномен? // Народное образование. – 2004. – №2. – С.185-192.
4. Евсеева А.Н. Психологический климат семейного общения как фактор развития Я-концепции ребенка // Атропологическая парадигма в философии и науке. Тезисы докладов Российской научной конференции г. Сыктывкар: изд-во СГУ, 1998. – С.54-58.
5. Райгородский Д.Я. Подросток и семья. Хрестоматия / Д.Я. Райгородский. - Самара: Издательский Дом БАХРАМ-М., 2019. – 656 с.
6. Семенюк Л.М. Психологическая сущность агрессивности и ее проявления у детей подросткового возраста. / Методические рекомендации в помощь педагогам-практикам. - М., 2015. –142 с.
7. Смирнова Т.П. Психологическая коррекция агрессивного поведения детей. Ростов-на-дону.: «Феникс». 2018. – 294 с.
8. Марковская И.М. Тренинг взаимодействия родителей с детьми. СПб., 2017. – 243 с.

Год защиты дипломной работы: 2019.

***Составитель: Волчкова Н.И.,
магистр, старший преподаватель кафедры «Педагогика и психология»***

ИНСТИТУТ РОДИТЕЛЬСКИХ ПРАВООТНОШЕНИЙ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Касенова А.Р.,
образовательная программа 6М030100 «Юриспруденция»

ЦЕЛЬ. Комплексное изучение теоретических проблем и анализе действующего законодательства, регламентирующего отношения между родителями и детьми, сквозь призму обеспечения прав и интересов родителей.

ЗАДАЧИ. Рассмотреть имеющиеся в науке семейного права исследования по данной проблематике для того, чтобы определить степень и уровень теоретической разработанности избранной темы диссертации; проанализировать действующее законодательство, регулирующее отношения между родителями и детьми; исследовать структуру и содержание родительского правоотношения; выявление сущности и особенностей механизма осуществления родительских правоотношений; проанализировать формы, способы и пределы осуществления родительских правоотношений; рассмотреть и обосновать систему принципов осуществления родительских прав; описать систему способов защиты родительских прав обоих родителей; охарактеризовать и обосновать предложения по совершенствованию семейного, гражданского и гражданского процессуального законодательства, регулирующего отношения в сфере осуществления и защиты родительских правоотношений.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Определяется рядом причин политического, социального, экономического и правового характера. Одним из приоритетных направлений политики государства Казахстан, осуществляемой в современный период, является поддержка семьи, создание условий, обеспечивающих права и интересы как семьи в целом, так и отдельных членов семьи.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА магистерского проекта заключается в том, что это одно из первых комплексных исследований теоретических и практических проблем осуществления и защиты родительских прав. В современной науке семейного права отсутствуют работы, посвященные вопросам осуществления и защиты родительских правоотношений.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ составляют общенаучный диалектический метод познания и вытекающие из него общенаучные методы: анализ, синтез, обобщение, а также частно-научные методы: системно-структурный, формально-юридический и другие. Процесс осуществления и защиты родительских прав исследован в работе как комплексное явление, представляющее интерес для юриспруденции, педагогики, психологии.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Диссертационное исследование состоит из введения, трех глав, заключения, списка использованных источников и приложения. В первой главе «Общая характеристика родительских правоотношений» определены основания возникновения родительских правоотношений, субъекты и объекты родительских правоотношений, права и обязанности родителей по законодательству Республики Казахстан. Во второй главе «Особенности института родительских правоотношений» проведен комплексный анализ основания и условия семейно-правовой ответственности, семейные отношения и их особенности, основания для прекращения личных неимущественных прав и обязанностей родителей. В третьей главе «Проблема правового регулирования родительских правоотношений» разработаны научно обоснованные рекомендации по регулированию защите родительских правоотношений.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Семейное право в современных условиях претерпело и будет претерпевать множество изменений, которые, к сожалению, еще не нашли адекватного отражения в теории семейного права Республики Казахстан. Эти изменения носят как локальный характер, так и отражаются в целом на идеологии регулирования брачно-семейных отношений. Общественная значимость семейных отношений обуславливает то, что они регулируются не только нормами морали, обычаями, религиозными установлениями, но и нормами права. Формой выражения этих норм права является семейное законодательство. Однако сейчас особую значимость приобретает комплексное регулирование брачно-семейных отношений и адаптация норм иных отраслевых законодательств к потребностям семьи. Конечно, о полном обособлении таких норм и перерождение их в сугубо семейно-правовые нормы не может быть и речи. В результате исследования разработано понятие «родительское правоотношение», в качестве которого предлагается рассматривать правоотношение между родителями и их несовершеннолетними детьми, возникающее на основании государственной регистрации отцовства (материнства) даже при отсутствии генетической связи. Такой подход позволяет обосновать вывод о том, что современные социальные условия характеризуются наличием различных, признаваемых законом, оснований возникновения прав и обязанностей родителей в отношении детей. В связи с этим употребление термина «происхождение» не соответствует реальной действительности. Происхождение ребенка, то есть кровное, биологическое родство является традиционным, но не единственным основанием возникновения родительских прав и обязанностей

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Результаты исследования могут быть использованы в законотворческой деятельности при совершенствовании действующего законодательства. Материалы диссертации также могут найти применение в учебном процессе при чтении курсов лекций по-семейному и гражданскому процессуальному праву, специальных учебных курсов, освещающих проблемы защиты прав и интересов детей и их родителей. Отдельные рекомендации могут быть учтены органами опеки и попечительства, судами и применяться при разрешении разногласий и споров соответственно.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Джандарбек Б. Правовое регулирование брачно-семейных отношений в Республике Казахстан. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. – Алматы, 2010.
2. Кодекс Республики Казахстан от 26 декабря 2011 года № 518-IV «О браке (супружестве) и семье» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 21.01.2019 г.) // Интернет ресурс: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31102748&doc
3. Закон Республики Казахстан от 8 августа 2002 года № 345-III О правах ребенка в Республике Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.01.2019).
4. Пралиева Г.К. Основы семейного права в Республике Казахстан: Учебно-практическое пособие. – Алматы: Жеті жарғы, 2007. – 96 с.
5. Жуматова Г.М., Жумаканова У.С., Елеукина Д.А. Основы семейного права в Казахстане и возможности его развития // Молодой ученый. - 2018. - №33. - С. 98-101. // Интернет ресурс: URL <https://moluch.ru/archive/219/52393>

Год защиты дипломной работы: 2019.

*Составитель: Жукова З.Б.,
к.ю.н., доцент кафедры «Правовые дисциплины»*

БРАК КАК СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВОЕ ЯВЛЕНИЕ

Таскалиева Н. С.,

образовательная программа 6М030100 «Юриспруденция»

ЦЕЛЬ. Всестороннее изучение нормативно-правового регулирования института брака по законодательству РК в соотнесении такового с концептуальными подходами научного сообщества, выработка путей и средств совершенствования действующего законодательства РК.

ЗАДАЧИ. Рассмотрение вопросов в отношении различных определений брака; исследование теоретических вопросов брачного правоотношений; изучение препятствий к вступлению в брак в сравнении с другими государствами; проанализировать существующие проблемы заключения браков между гражданами разных государств; выработать рекомендации по вопросам совершенствования законодательного регулирования института брачных правоотношений.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Проблема брака сегодня, как и всегда, остро обсуждается в нашем обществе. Но это не значит, что в этом нет своих недостатков, молодежь зачастую недостаточно образована в вопросах брака и семьи. Поэтому часто вступление в брак - это не до конца осознанный шаг, в результате которого возникают проблемы в семье, и статистика безжалостно констатирует большое количество разводов. В обществе в течение последних восьми лет по статистике на сто браков приходится семьдесят разводов, а в каждый второй в Казахстане подсчеты аналогичных ситуаций показывают, что распадается брак. Кардинальные изменения, происходящие в Казахстане в области политики, экономики, идеологии, затрагивают и государственно-демографическую сферу, в частности брачно-семейные отношения. Нашему обществу не безразлично, каким будет выращено и воспитано подрастающее поколение, каким оно вступит в новое тысячелетие. Нельзя понять и правильно оценить состояние и перспективу развития такого важного социального института, как институт семьи и брака, не изучив тех перемен, которые с ним произошли. Особое значение приобретает изучение перехода от закрытой к открытой системе формирования брака и усиление эмансипации женщин, влияние развития личной свободы каждого из членов сообщества на брак и семью и др.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА определяется как непосредственно самой проблемой, ее формулировкой, так и методом и подходом к ее разрешению с учетом тех результатов, которых достигла наука семейного права РК на современном этапе. Автором дается комплексный анализ социально-правовой природы брака и брачных правоотношений, выработаны предложения по совершенствованию законодательства Республики Казахстан и правоприменительной практики, в том числе при фиктивных браках и в сфере имущественных отношений сожительствующих пар.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. При написании диссертации использовались общенаучные и частно-научные методы исследования: диалектический, исторический, формально-логический, логико-семантический, метод сравнительного правоведения, метод догматического анализа нормативно-правовых актов.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В первой главе диссертационного исследования определена общая характеристика брака как многоаспектного явления, рассмотрена социальная природа брака, юридическое содержание брака; дана характеристика соотношения социального и правового аспекта института брака. Во второй главе магистерской диссертации проведён комплексный анализ брачных правоотношений по

законодательству Республики Казахстан, исследуются вопросы связанные с прекращением брачных правоотношений, а также юридические особенности заключения браков между гражданами разных государств. В третьей главе диссертационного исследования автором анализируются правовые последствия заключения трансграничных брачных союзов, сожительства в Республике Казахстан. Заключение содержит краткие теоретические выводы и практические рекомендации по совершенствованию законодательного регулирования брачных правоотношений в Республике Казахстан.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Сформированные в магистерской диссертации выводы и предложения могут быть использованы в правоприменительной деятельности органов регистрации актов гражданского состояния; при разработке учебно-методического материала и проведении занятий по дисциплинам «Семейное право Республики Казахстан» и «Административное право Республики Казахстан», а также для подготовки иных курсов и рабочих учебных программ (силлабусов), направленных на повышение правовой культуры населения в сфере семейного законодательства Республики Казахстан.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЕ. Содержит краткие теоретические выводы и практические рекомендации по совершенствованию законодательного регулирования брачных правоотношений в Республике Казахстан. Действующим семейным законодательством признается только брак зарегистрированный в органах записи актов гражданского состояния с соблюдением всех необходимых для этого условий. В будущем мне хотелось бы глубоко изучить порядок заключения и прекращения брака в других государствах, изучить историю развития этих отношений, подробно рассмотреть вопрос о заключении брака с иностранным гражданином и возможные последствия расторжения такого брака, затрагивающего не только их имущественные отношения, но и судьбу детей, а также взаимные обязательства между бывшими супругами.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Муратова С.А. Семейное право. - М.: Юрист, 2014. - 178 с.
2. Кодекс Республики Казахстан от 26.12.2011 г «О браке и семье», с изменениями и дополнениями на 27.12.2019г, // www.onlain.zakon.kz
3. Гражданский кодекс Республики Казахстан (общая часть) от 27.12.1994 г, с изменениями и дополнениями на 10.01.2020г, // www.onlain.zakon.kz
4. Правила о порядке регистрации актов гражданского состояния в Республике Казахстан, утвержденные постановлением Правительства Республики Казахстан от 22 мая 1999 года № 620, // www.onlain.zakon.kz
5. Всеобщая Декларация прав человека, принята Генеральной Ассамблеей ООН 10 декабря 1948 г.
6. Конвенция о защите прав человека и основных свобод, заключена в Риме 4 ноября 1950 г.
7. Конвенция ООН «О согласии на вступление в брак, брачном возрасте и регистрации браков», (заключена в Нью-Йорке 10.12.1962 г.
8. Конвенция «О заключении и признании действительности браков», заключена в Гааге 14.03.1978 г.
9. Конвенция «О признании разводов и решений о раздельном жительстве супругов», заключена в Гааге 1.06.1970 г.

Год защиты магистерской диссертации: 2020 г.

*Составитель: Тлепина Ш.В.,
д.ю.н., кафедра «Правовые дисциплины»*

СЕМЕЙНО-ПРАВОВЫЕ САНКЦИИ, ПРИМЕНЯЕМЫЕ К РОДИТЕЛЯМ ЗА НЕНАДЛЕЖАЩЕЕ ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ ПРАВ И ИСПОЛНЕНИЕ ОБЯЗАННОСТЕЙ ПО ВОСПИТАНИЮ ДЕТЕЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

*Бакиайтите Е.Е.,
образовательная программа 6B04201 (5B030100) «Юриспруденция»*

ЦЕЛЬ. Изучить комплексную оценку законодательных норм, которыми устанавливаются семейно-правовые санкции родителям за ненадлежащее воспитание детей, а также рассматривается практика их применения, в выработке практических рекомендаций, по дальнейшему совершенствованию нормотворческой и правоприменительной деятельности в этой области.

ЗАДАЧИ. Изучить понятие семейно-правовой санкции и ее соотношение с иными правовыми явлениями; рассмотреть санкции в качестве мер защиты и ответственности в семейном праве; исследовать основания лишения родительских прав и его последствия; определить особенности практики применения лишения родительских прав; дать анализ восстановлению в родительских правах в качестве последствия их лишения; охарактеризовать правовые возможности отобрания ребенка у родителей; выявить актуальные проблемы отобрания ребенка при угрозе его жизни или здоровью; рассмотреть проблемы правового регулирования и правоприменения ограничения родительских прав.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Исследовать государственные запреты нарушения прав и интересов других лиц при осуществлении родителями заботы о своих детях, соотносясь с Конвенцией о правах ребенка, Казахстан принял на себя многочисленные обязательства по обеспечению прав ребенка. Построение правового государства и формирование гражданского общества в государстве станет возможным только при условии защиты государством той части населения (включая детей), которая из-за своей физической беспомощности не имеет возможности отстаивать свои законные интересы. Государством признаются родительские права, для осуществления родителями заботы о своих детях, их надлежащего воспитания, с помощью чего происходит обеспечение необходимой обществу преемственности поколений. Предоставляя родителям права, государство, вместе с тем, запрещает нарушать права и интересы других лиц, осуществляя, таким образом, свою правозащитную функцию.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Определена как постановкой проблемы, так и подходами к ее разработке с учетом имеющихся достижений науки в данной сфере. В работе осуществлено определение «семейно-правовой санкции, применяемой к родителям» и обоснованы критерии классификации санкций, применяемые к родителям, согласно составу родительского правонарушения и его последствиям.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. В данном исследовании основными методами является общенаучный диалектический метод, логический, сравнительно-правовой, формально-юридический, статистический метод, а также метод социологического анализа научных воззрений, законодательства и материалов судебной практики.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В первом разделе дипломной работы «Санкции как мера семейно-правовой ответственности», изучено понятие и рассмотрены основные проблемы, следовательно, хочу отметить, что ответственность сводится к одному лишь наказанию субъектов не представляется правильным. Ответственность сводится к восстановлению нарушенного права, которое производится посредством ограничения права виновного лица либо возложением на него дополнительных обременений. Следовательно, семейно-правовые

санкции выполняют правоохранительную функцию и независимо от своего содержания всегда направлены на защиту. Второй раздел «Лишение родительских прав как санкция в семейном праве» рассмотрен полный порядок лишения родительских прав, следует вывод о необходимости совершенствования не только семейного законодательства в сфере восстановления родительских прав, но и создания в нашей стране комплексной системы по восстановлению кровных семей в целях уменьшения количества социальных сирот при живых родителях. Третьей раздел «Ограничение родительских прав как санкция в семейном праве» ограничение родительских прав как мера семейно-правовой ответственности имеет уникальную конструкцию оснований, допускающую применение соответствующей санкции как при виновном поведении родителей (одного из них), так и при отсутствии вины в их поведении. Следовательно, ограничение родительских прав имеет формальный и фактический характер. Основанием применения ограничения родительских прав как меры ответственности является семейное правонарушение - виновное противоправное поведение родителей (одного из них), свидетельствующее о неисполнении или ненадлежащем исполнении родительских прав и обязанностей.

ВЫВОД И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Таким образом, для защиты интересов ребёнка в нашем государстве делается многое. Это ратифицирование международных актов, принятие законов о правах ребёнка, внесение статей о защите интересов ребёнка в основные правовые кодексы нашего государства. Этот вопрос стоит на контроле у главы государства. Созданы структуры по контролю и реализации прав ребёнка в Республике Казахстан – это комитеты по защите прав ребёнка, региональные и местные комиссии по делам несовершеннолетних и защите их прав. Выявленными особенностями исследуемых санкций (лишение родительских прав, ограничение родительских прав, отобрание ребёнка в случае непосредственной угрозы его жизни и здоровью), является их применение только в отношении родителей и невозможность применения в отношении других воспитателей (опекунов, попечителей, приемных родителей и лиц, усыновивших ребёнка).

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Определена рядом сформулированных предложений, которые могут быть приняты во внимание при совершенствовании семейного законодательства. Основные выводы и положения работы можно использовать в продолжение исследований, посвященных семейному праву; при формулировке законопроектов, связанных с совершенствованием семейного законодательства и гражданского процесса, а также в учебном процессе по юридическим программам образования и по программам повышения квалификации специалистов; при осуществлении правоприменительной деятельности органов опеки и попечительства, прокуратуры и судов.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Антокольская, М.В. Семейное право: учеб. для вузов. - М.: Юристъ, 2014. – 333 с.
2. Шаяхметов С.А. Семейное право. - Астана: Сарыарка, 2017. - 448 с.
3. Салимжанов Д.А. Семейная криминология: семья - конфликт - преступление. - Астана: Пресс центр Казахстан, 2018. - 264 с.
4. Раимбеков К.Р. Понятие, сущность и система принципов семейного права: Монография. - Астана: Бико, 2018. – 316 с.
5. Тарусина Н.Н. Семейное право: Учеб. пособие. - М.: Проспект, 2018. – 502 с.
6. Сабитова Г.Е. Меры защиты в семейном праве // Правовая реформа в Казахстане. – 2018. - № 1. – С. 23-28

Год защиты дипломной работы: 2021.

*Составитель: Могунова М.М.
магистр юриспруденции, старший преподаватель кафедры «Правовые дисциплины»*

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ АЛИМЕНТНЫХ ОТНОШЕНИЙ В СЕМЕЙНОМ ПРАВЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Елубаева С.К.,

образовательная программа 5B030100 «Юриспруденция»

ЦЕЛЬ. Изучение теоретических и практических проблем правового регулирования алиментных отношений, и ответственности за их неисполнение или ненадлежащее исполнение по законодательству Республики Казахстан.

ЗАДАЧИ. Раскрыть сущность алиментных правоотношений и алиментных обязательств в семье; рассмотреть алиментные обязательства родителей и детей; рассмотреть алиментные обязательства супругов; проанализировать алиментные обязательства иных лиц; провести анализ судебной практики реализации и защиты алиментных обязательств родителей и детей, выявить проблемы и пути их решения.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Законодательство, регулирующее семейно-брачные отношения, направлено на укрепление семьи, охрану интересов матери и детей, на воспитание чувства ответственности перед семьёй. Одним из его разделов является правовое регулирование алиментных обязанностей. В соответствии с законом обязанность оказывать материальную поддержку друг другу (выплачивать алименты) возлагается на отдельных членов семьи законом. Предполагается, что соответствующая поддержка оказывается добровольно, однако при отказе в предоставлении алиментов они подлежат взысканию в судебном порядке, то есть исполнение данной обязанности обеспечивается принудительной силой государства. Выплата алиментов на основании соглашения об уплате алиментов, взыскание алиментов в судебном порядке - эти и другие институты алиментных обязательств нуждаются в тщательном рассмотрении сквозь призму соотношения частных и публичных интересов с целью обеспечения права отдельных членов семьи на получение алиментов. В представленной дипломной работе даётся подробный разбор правовых норм, регламентирующих алиментные отношения в современном семейном праве Республики Казахстан.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Заключается в том, что данная работа является самостоятельным комплексным исследованием семейно-правового механизма алиментирования, который впервые в науке семейного права рассматривается сквозь призму соотношения частных и публичных интересов в обеспечении исполнения алиментных обязательств.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Достижение цели исследования и решение поставленных задач обуславливает необходимость использования в качестве базового общенаучного диалектического метода познания процессов и явлений общественной жизни, а также иных общенаучных теоретических методов исследования (теоретический анализ и синтез, аналогия, индукция, дедукция, гипотеза). Наряду с общенаучными методами познания использовались частнонаучные методы: описательный, формально-логический, лингвистический, исторический, социологический, сравнительно-правовой. При обосновании суждений и формулировании выводов применялось систематическое, логическое, грамматическое толкование правовых норм.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В первом разделе дипломной работы «Общая характеристика алиментных обязательств по законодательству Республики Казахстан» раскрывается понятие алиментных обязательств и их видов, анализируется правовое регулирование прекращения алиментных обязательств, порядка взыскания и уплаты

алиментов. Сделан вывод, что алиментные правоотношения - это особая группа отношений по содержанию, выделены признаки алиментных правоотношений. Второй раздел «Анализ отдельных видов алиментных обязательств в семейном праве Республики Казахстан» посвящен анализу алиментных обязательств родителей и детей, супругов и бывших супругов, а также других членов семьи. Правовая регламентация этих отношений весьма специфична: они находятся под регулирующим воздействием как диспозитивных, так и императивных начал, они отличаются друг от друга основаниями возникновения, правилами назначения, порядком выплаты. В третьем разделе «Актуальные проблемы алиментных правоотношений и анализ судебной практики алиментных обязательств» анализируются актуальные проблемы алиментных правоотношений на современном этапе. Отмечена проблема увеличения количества неполных семей в Казахстане, во всех развитых странах остро стоит вопрос роста количества разводов. Рост числа неполных семей вызывает беспокойство, поскольку родители-одиночки и их дети страдают эмоционально, а также испытывают социально-экономические трудности. Особое место уделено вопросам судебного рассмотрения дел по спорам об алиментных обязательствах. Отмечен ряд проблем, касающихся алиментных правоотношений. К ним относятся проблемы при взыскании алиментов: психологические проблемы, сокрытие доходов; трудности при подаче заявления в суд о взыскании алиментов; проблема, что критерии определения размера алиментов весьма расплывчаты; отсутствие строго наказания за уклонение от уплаты алиментов.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Основаниями возникновения алиментных обязательств сегодня могут считаться два вида юридических состава, каждый из которых, в свою очередь, включает факт – состояние и факт – действие. При уплате алиментов на основании соглашения сторон – это: 1) состояние родства или иное семейное состояние, связывающее плательщика и получателя, и 2) двусторонняя сделка об уплате алиментов. Прекращение алиментного обязательства происходит в случаях, установленных алиментным соглашением или законом. Те обязательства, которые возникают из алиментного соглашения прекращаются по законным основаниям (смерть плательщика или получателя алиментов, истечение срока соглашения), а также по основаниям, вытекающим из самого договора. Круг последних заранее очертить невозможно, да и не целесообразно. Подобные основания могут быть практически любыми, но не должны противоречить императивным нормам Кодекса о браке и семье, посвященным защите прав несовершеннолетних и недееспособных получателей алиментов. При расторжении соглашения его правовое действие прекращается на будущее, ранее совершенные выплаты не подлежат корректировке. Иными являются последствия аннулирования соглашения, нарушающего интересы получателя алиментов. В этом случае алиментное соглашение является недействительным (ничтожным и оспоримым) и не создает юридических последствий с момента его возникновения. В основу уникального деления алиментных обязательств положен субъективный признак. Исходя из него, семейное законодательство устанавливает: алиментные обязательства родителей в отношении детей; алиментные обязательства детей в отношении их родителей; алиментные обязательства супругов и бывших супругов; алиментные обязательства иных членов семьи. Уплата алиментов на основе соглашения осуществляется в соответствии с его условиями. К существенным условиям алиментного соглашения относятся размер, способы и порядок уплаты алиментов. При этом размер алиментов (цена договора) часто является производным от способа платежа (если алименты установлены в твердой сумме, уплачиваемой единовременно), либо от способа и порядка уплаты (алименты, уплачиваемые в денежной сумме с определенной периодичностью). В свою очередь, способ и порядок уплаты также могут быть взаимообусловлены. Так, уплата алиментов путем предоставления имущества (способ), как правило, предполагает его фактическое вручение получателю или уполномоченному им лицу (порядок уплаты). При отсутствии соглашения об уплате алиментов лица, имеющие право на их получение, вправе обратиться в суд с требованием о

взыскании алиментов (ст. 149 КоБС РК). Таким образом, в качестве общего правила закон устанавливает добровольный порядок уплаты алиментов. По отношению к нему судебная процедура является факультативной и применяется, если стороны не заключили специального алиментного соглашения (или отсутствует соответствующее условие в брачном контракте), либо таковое заключено, но признано недействительным. Взыскание алиментов в судебном порядке возможно независимо от времени, прошедшего с момента возникновения права на алименты. Однако это не означает, что сами алименты будут взысканы с момента, когда у получателя возникло право их требования, то есть за прошедшее время, «задним числом». Ведь это поставило бы плательщика в невероятно трудные условия. Это тем более недопустимо, поскольку плательщик не виновен в том, что требование об уплате алиментов не было заявлено вовремя. По этим причинам алименты присуждаются лишь с момента обращения взыскателя в суд, то есть на будущее время. Судебное решение становится «полноценным», приобретает все необходимые процессуальные атрибуты, лишь вступив в законную силу. По общему правилу, именно с этого момента решение о взыскании алиментов становится юридически обязательным для плательщика. Но судебные тяжбы могут тянуться многие месяцы и даже годы. А ведь алименты часто являются главным источником средств к существованию их получателя, и он не в состоянии ждать окончания процесса.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Практическая значимость исследования определяется его актуальностью и новизной. Теоретические положения, полученные в результате исследования, могут быть использованы при дальнейшей разработке и совершенствовании семейного законодательства, регулирующего отношения, связанные с имуществом супругов, а также в научных и учебных целях.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Конституция Республики Казахстан, принята на республиканском референдуме 30.08.1995 г. // Электронная база законодательства «Параграф», 2021.
2. Кодекс Республики Казахстан от 26 декабря 2011 года № 518-IV «О браке (супружестве) и семье» // Электронная база законодательства «Параграф», 2021.
3. Капитова О.В. Правовая природа механизма алиментирования в семейном праве Российской Федерации. - М.: «Юриспруденция», 2010.
4. Жакипова А.Ж. Развитие семейно-брачных отношений в Казахстане. - Алма-Ата, 1971.
5. Остапенко И.Г. Семейное право: Конспект лекций - Редакционное издательское отделение АГУ им. К. Жубанова. - Актобе, 2010.
6. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть) от 27 декабря 1994 № 268 – XII // Электронная база законодательства «Параграф», 2021.
7. Пралиева Г.К. Основы семейного права в Республики Казахстан: учеб. пособие. – Алматы: Жеті жарғы, 2007.
8. Куанова И.З. Методика подготовки дела, судебного разбирательства и составления судебного решения по спорам об алиментных обязательствах. – Астана, 2015.
9. Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 29 ноября 2019 года № 6 «О применении судами законодательства при рассмотрении дел, связанных с взысканием алиментов» // Электронная база законодательства «Параграф», 2021.

Год защиты дипломной работы: 2021.

*Составитель: Сералина А.Ж.,
старший преподаватель кафедры «Правовые дисциплины»*

ПРАВОВАЯ ПРИРОДА АЛИМЕНТИРОВАНИЯ В СЕМЕЙНОМ ПРАВЕ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНА

Какунина М.С.,

образовательная программа 5B030100 «Юриспруденция»

ЦЕЛЬ. Исследование теоретических и практических вопросов правовой природы механизма алиментирования действующего законодательства в семейном праве современного Казахстана в сочетании с выявлением рычагов, механизмов реализации права.

ЗАДАЧИ. Рассмотреть законодательной базы РК в области алиментных отношений; выявить сущность алиментных правоотношений и алиментных обязательств в семье; установить соотношение понятий алиментное правоотношение и алиментное обязательство; рассмотреть выплату алиментов на основании соглашения; дать характеристику семейно-правового механизма алиментирования, установить соотношение и раскрыть ключевые признаки добровольного и принудительного порядка предоставления алиментных платежей; дать теоретико-прикладное обоснование частноправовых и публично-правовых основ семейно-правового механизма алиментирования; выявить признаки соглашения об уплате алиментов, установить соотношение данного соглашения с иными семейно-правовыми договорами, предусматривающими выплату алиментов; выявить тенденции формирования судебной практики по делам, связанным с выплатой алиментов; выявление актуальных проблем алиментных правоотношений на современном этапе развития.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Законодательство в области алиментных отношений заметно не успевает за стремительно развивающимися общественными отношениями. Данная дипломная работа рассматривает механизм алиментирования в семейном праве современного Казахстана с позиции правоприменения практических знаний в данной области. В настоящее время наше государство развивается практически во всех сферах деятельности. Одним из направлений постоянно модернизируемых является законодательство. На сегодняшний день законотворчество принимает масштабные размеры. Не обошло в этом плане законотворчество и область брако-семейных отношений.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Автор раскрывает содержание алиментного обязательства, обосновывая вывод о том, что обязанными лицами в соответствующих обязательствах могут быть не только члены семьи, но и государство.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Материалистическая диалектика как всеобщий метод познания, общенаучные (анализ и синтез, системный подход и др.) и частно-научные (сравнительного правоведения, формально-логического толкования, комплексный анализ и др.) методы исследования.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Во введении обосновывается актуальность темы дипломной работы; определяются степень ее научной разработанности, цель и задачи исследования; характеризуется научная новизна, практическая значимость; формулируются особенности правовой природы механизма алиментирования в семейном праве современного Казахстана. В части «Алиментные правоотношения и алиментные обязательства в семейном праве» автор исследует теоретические конструкции, используемые в семейном праве Республики Казахстан при регулировании отношений между членами семьи по взаимному содержанию. В данной части приводятся и анализируются основные направления, сложившиеся в современной науке семейного права относительно правовой природы алиментного правоотношения и алиментного обязательства, основания возникновения алиментных обязательств в семье. В части «Виды алиментных обязательств и выплата

алиментов на основании соглашения» анализируются виды алиментных обязательств, критерии и фактические признаки, ограничивающие конструкцию соглашения об уплате алиментов от иных ее гражданско-правовых и семейно-правовых аналогов. В данной части проводится анализ положений действующего законодательства Республики Казахстан, предъявляющих требования к содержанию и форме соглашения об алиментах. В части «Взыскание алиментов в судебном порядке и проблемы алиментных отношений» исследуются вопросы принудительного исполнения членами семьи обязанности по предоставлению алиментов, порядок искового и приказного производства по делам о взыскании алиментов, анализируется действующее семейное законодательство Республики Казахстан и материалы судебной практики по делам, связанным с исполнением алиментных обязательств.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Задача любого социального государства состоит в детальной регламентации алиментных обязательств родителей в отношении несовершеннолетних детей. Важнейшим правом ребенка, направленным на обеспечение его нормального существования и развития, является право на получение содержания от своих родителей и других членов семьи. Родители обязаны содержать своих несовершеннолетних детей, а также нетрудоспособных совершеннолетних детей, нуждающихся в помощи. А трудоспособные дети обязаны содержать своих нетрудоспособных нуждающихся в помощи родителей и заботиться о них. Алиментное обязательство не может возникнуть само по себе. Его появление возможно лишь постольку, поскольку существует обязанность предоставлять содержание, и эта обязанность либо не исполняется, либо исполняется ненадлежащим образом, либо все или кто-то из участников соответствующего отношения пожелали возникновения алиментного обязательства.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Отдельные положения, выводы и результаты исследования могут быть использованы при разработке рекомендаций для судей, нотариусов республики при рассмотрении алиментных споров и удостоверении соглашений об уплате алиментов соответственно. Некоторые выводы автора могут быть использованы также при разработке учебных и практических пособий по семейному праву; в учебном процессе при проведении семинарских и практических занятий по соответствующей теме в вузах или колледжах.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Корнеева И.Л. Семейное право / И.Л. Корнеева. – М.: Юрайт, 2017. – 368 с.
2. Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) с изменениями и дополнениями по состоянию на 23.03.2019 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://online.zakon.kz>;
3. Кодекс Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье» (от 26 декабря 2011 года № 518-IV с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.01.2021 г.);
4. Гришаев С.П. Семейное право. Учебник. – М.: Проспект, 2019. – 272 с.
5. Королев Ю.А. Супруги, родители, дети / Ю.А. Королев. – М.: Юридическая литература, 2019. – 176 с.

Год защиты дипломной работы: 2021.

*Составитель: Могунова М.М.,
магистр юриспруденции, старший преподаватель кафедры «Правовые дисциплины»*

ИНСТИТУТ БРАКА В МУСУЛЬМАНСКОМ ПРАВЕ

Сапарбеков Д.М.,

образовательная программа 6М030100 «Юриспруденция»

ЦЕЛЬ дипломной работы является исследование института на основе анализа правовых последствий заключения брака, особенности положения супругов, расторжения брака в мусульманском праве.

ЗАДАЧИ. Для достижения поставленной цели необходимо решить следующие задачи: осуществить анализ природы и развития мусульманского права с проекцией на правовое регулирование мусульманского семейного права; охарактеризовать периоды развития мусульманского права и показать их значение для формирования института брака мусульманских государств; исследовать условия международной защиты прав женщин как институт международного права; рассмотреть права и обязанности супругов; установить роль и значение шариата в регулировании брачно-семейных отношений в мусульманских государствах; исследовать специфику, юридические последствия, виды заключения и расторжения брака в мусульманском праве.

АКТУАЛЬНОСТЬ темы исследования обусловлена следующими обстоятельствами. В XX-XXI в. в результате активных процессов реформирования института брака во всем мире заметно усилился научный интерес к изучению семейной проблематики. Исследование историко-правовых аспектов института брака требует учитывать присущую ему комплексность и связанность с теоретическими проблемами политики, культуры, теологии. Процесс исламизации накладывает свой отпечаток и на семейно-правовое положение женщины в мусульманских странах, ставшее особенно актуальным в связи с вовлечением женщин-мусульманок в общественную жизнь и обеспечением их подлинного равноправия. Интерес к сравнительно-правовым исследованиям института брака в различных странах не только не ослабевает, а усиливается, охватывая широкий круг ранее не изучаемых вопросов названной сферы.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. В дипломной работе представлен исторический генезис формирования мусульманского семейного права в рамках четырех сфер института брака (заключения брака, развода, прав женщин, многоженства), трех уровней (общества, личности, государства) и под влиянием норм шариата, современного исторического контекста и процессов интеграции с международным сообществом. Осуществлена попытка выявить взаимосвязь основных тенденций развития института брака мусульманских государств с историко-культурными, идеологическими, социально-политическими процессами. Показана роль и взаимосвязь законодательных источников мусульманского права в развитии института брака. Модернизация мусульманского семейного права напрямую связывается с изменением конкретно-исторической ситуации в мусульманских государствах.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. *Методологическую основу дипломной работы* составляют общие научные методы анализа и синтеза, историко-культурные, сравнительно-правовые и формально-юридические методы анализа и другие.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Дипломная работа состоит из введения, трех глав, заключения, списка использованной литературы. *Во введении* обосновывается актуальность темы дипломной работы; определяются степень ее научной разработанности, цель и задачи исследования; характеризуется научная новизна, практическая значимость; формулируется понятие, особенности и специфика института брака в мусульманском праве. В части «Методологические проблемы историко-правового анализа института

брака» анализируется: природа и развитие мусульманского права с проекцией на правовое регулирование мусульманского семейного права. В данной части представлена характеристика периодов развития мусульманского права и показаны их значение для формирования института брака мусульманских государств. Проанализированы права человека в мусульманском праве, определено понятие и их функции. В части «Особенности мусульманского семейного права» исследуется общая характеристика брачного права мусульман, права и обязанности супругов, рассматриваются вопросы заключения и расторжения брака по шариату и их виды. В части «Женщина как субъект семейно-брачных отношений в мусульманском праве» представлены особенности положения женщины при заключении брака. В данной части также рассматриваются правовые последствия заключения брака, обоснована специфика и юридические последствия при расторжении брака в мусульманском праве.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Брачно-семейные отношения являются основой любого социума. В современных странах нет единого брачно-правового поля, так как брак слишком сложный институт и во многом оформлялся в период традиционного права, которое в каждой культуре свое. Семейные отношения в исламских странах в начале XX века регулировались нормами шариата. Затем, особенно во второй половине века, в сфере регулирования семейных отношений произошли значительные изменения. Они стали регулироваться специальными законами. В целом эти законы закрепили использование многих норм шариата при регулировании брачно-семейных отношений. Это подтверждалось и тем, что при молчании закона предусматривается использование норм шариата или его общих принципов. Кроме того, семейные законы в мусульманских странах регулируют только основные вопросы брачно-семейных отношений, а остальные полностью остались в сфере регулирования шариата.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ *дипломной работы* заключается в том, что материалы могут стать основой для последующих научных исследований в области брачно-семейных отношений, использоваться в преподавании курса «Семейное право», «Международное частное право», при разработке, основанных на данной учебной дисциплине спецкурсов по семейному праву мусульманских стран. Результаты исследования могут быть использованы в законотворческой деятельности Республики Казахстан.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Всеобщая декларация прав и свобод человека (Принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года). Электронный ресурс: <https://www.un.org/ru/>.
2. Всеобщая исламская декларация прав человека (принята 19 сентября 1981 г.). Электронный ресурс: <https://ca-c.org/>.
3. Бехруз Х. Исламские традиции права. – Одесса: Юридична література, 2006. – 298 с. С.6.
4. Ходнев А.С. Ислам: Введение в изучение социальной истории XIX-XX вв.: учебное пособие. Ярославль, 2004. – 99 с. Глава 1.4. Мусульманское право.
5. Баишев Ж. Общие принципы исламского права, теория доказательств и система наказания. Алматы, 1996. – 78 с. С. 7.
6. Колесников П.М. К вопросу о правовом осмыслении и юридических началах исламского шариата в свете международной интеграции // Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. 2014. № 3–2. С. 172.
7. Сюкияйнен Л.Р. Шариат, обычай, закон: координаты правового бытия мусульманина. В сб. Летняя школа по юридической антропологии 22–29 мая 1999 г. Москва – Звенигород. С. 82–91.
8. Сюкияйнен Л.Р. Шариат и мусульманско-правовая культура. М., 1997. – 48 с. С. 12–14.

Год защиты дипломной работы: 2021.

*Составитель: Мусабаева Г.Н.,
доцент кафедры «Правовые дисциплины»*

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ УСЫНОВЛЕНИЯ И УДОЧЕРЕНИЯ

Танкибаева Д.С.,

образовательная программа 5B030100 «Юриспруденция»

ЦЕЛЬ. Рассмотреть правовые основы и порядок усыновления (удочерения) как форму устройства детей, оставшихся без попечения родителей, сделать анализ проблемных вопросов теории и практики усыновления, поиск возможных решений возникших проблемных ситуаций, внесение практических рекомендаций по дальнейшему совершенствованию семейного и гражданского законодательства, правоприменительной практики.

ЗАДАЧИ. Определить понятие «усыновление (удочерение)»; проследить историю возникновения института усыновления в Республике Казахстан; изучить и проанализировать нормативно-правовые акты, составляющие национальное законодательство в области усыновления; проследить развитие международного законодательства об усыновлении; изучить особенности законодательства стран, в которых наибольшее количество усыновленных казахстанских детей; провести анализ статистических данных в области иностранного усыновления; выявить пробелы национального законодательства, определить коллизии в отношении Гаагской конвенции; изучить международные договоры региональных организаций по вопросам усыновления детей; предложить меры по повышению эффективности и прозрачности процедуры иностранного усыновления в Республике Казахстан для полной реализации права ребенка на семью; изучить проблемы национального усыновления, определить пути их решения.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Тема усыновления детей на сегодняшний день одна из самых актуальных, об этом свидетельствует не только широко обсуждаемые на страницах печати и в других средствах массовой информации проблемы усыновления, но и активное изменение законодательства в указанной сфере. В связи с этим, изучение и обобщение действующего законодательства и проектов его изменения, правоприменительной деятельности весьма актуально.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. В науке семейного права Казахстана впервые комплексному исследованию основные подверглись теоретические проблемы правового регулирования усыновления по казахстанскому семейному праву в условиях перехода к рыночной экономике, нового экономического и общественно-политического строя страны, проведения правовой реформы, приближения отечественного семейного законодательства к международным стандартам, к семейному законодательству зарубежных государств. Анализ действующего семейного законодательства, практики его применения осуществлены под углом зрения соответствия их нынешнему этапу развития нашего общества, способности обеспечения надлежащего регулирования правоотношений по усыновлению, выполнения государством воспитательной функции и защиты прав детей. Новый подход проявлен и при изучении понятия усыновления и его условий, порядка усыновления, требований к личности усыновителя, обеспечению тайны усыновления, усыновлению казахстанских детей иностранными гражданами и правовых последствий усыновления. Эти вопросы рассматриваются с точки зрения соответствия усыновления не только интересам самого усыновляемого ребенка, но и усыновителя, его родственников, а также общества и государства.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Методологической основой исследования явились методы системного анализа, комплексного исследования, сравнительного правоведения и, конечно, общенаучные методы. Такого рода методы позволили обнаружить общность

положений казахстанского права об усыновлении, их взаимосвязь, и выделить особенности отдельных вопросов, проблемные моменты. При исследовании применялись комплексный, системный, сравнительно-правовой и общенаучные методы: использовались достижения других наук, выводы общей теории права.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В первом разделе дипломной работы «Теоретические аспекты усыновления как формы устройства детей, оставшихся без попечения родителей» дается характеристика усыновления (удочерения) и рассматриваются его нормативно-правовые основы. Анализируются субъекты и объекты усыновления, отдельно исследуется институт усыновления в зарубежных странах. Усыновление – это сложный социально-правовой институт. Отмечается, что институт усыновления удовлетворяет потребности и интересы как ребенка, оставшегося без попечения родителей, так и усыновителей. Помимо обеспечения интересов детей, усыновление позволяет обрести радость материнства и отцовства лицам, не имеющим собственных детей. Второй раздел «Правовые аспекты усыновления (удочерения) в Республике Казахстан» посвящен анализу оснований и порядка усыновления (удочерения), рассматриваются правовые последствия усыновления (удочерения). Схематично представлен порядок усыновления (удочерения). В третьем разделе «Перспективы совершенствования процедуры усыновления (удочерения) детей в Республике Казахстан» анализируются актуальные проблемы правового регулирования усыновления (удочерения) в семейном праве Республики Казахстан, предлагаются пути их решения. Также рассматриваются перспективы совершенствования процедуры усыновления (удочерения) детей.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Несмотря ни на что, усыновление является наилучшим видом семейного воспитания детей, поскольку тогда дети оказываются в условиях, наиболее близких к тем, которые складываются в семье, основанной на родстве. Можно сделать следующие выводы. Конвенция ООН о правах ребенка 1989 г. не дает подробного регламентирования проведения самой процедуры иностранного усыновления, а лишь устанавливает общие положения в ст.ст. 20-21. При этом Комитет ООН по охране прав ребенка в заключительных замечаниях 2003 г. и 2007 г. к докладам Казахстана о соблюдении прав ребенка указывает на устранение замечаний, которые не подпадают под действие общих норм данной Конвенции ООН. В данном случае необходимо расширить содержание вышеуказанных статей Конвенции ООН либо дополнить отсылкой на специализированный акт по вопросам усыновления (например, Гагская конвенция 1993 г.). 2. Имеющиеся в рамках СНГ Минская и Кишиневская конвенции о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам 1993 г. и 2002 г. соответственно, исполняются не всеми участниками СНГ, хотя во внутренних законодательствах этих стран имеется норма о приоритете норм международного права над национальным. Отчасти это объясняется коллизией между двумя указанными Конвенций СНГ: эти Конвенции содержат разные нормы о регулировании вопросов усыновления. При этом одни государства СНГ все еще применяют нормы Минской конвенции, другие – Кишиневской, что создает трудности в осуществлении процедуры иностранного усыновления. В связи с этим странам-участникам СНГ следует денонсировать Минскую конвенцию, и принять за действующую Кишиневскую конвенцию, поскольку внутренние законодательства стран СНГ в части усыновления в полной мере соответствуют нормам данной Кишиневской конвенции. 3. Проведенный анализ законодательств стран СНГ показал, что приоритетной формой устройства ребенка в семью признается усыновление. Предлагается закрепить приоритет такой формы как усыновление и в законодательстве Казахстана, разработать соответствующие социальные программы, направленные на поддержку семей, в которых имеются усыновленные дети. 4. Национальное законодательство в части усыновления несовершеннолетне. Не разрешена коллизия по вопросу гражданства усыновленного ребенка, для чего следует рассмотреть вопрос о введении бипатризма в отношении усыновленных детей. Круг лиц, не имеющих

право быть усыновителями, требует дополнений, так как в него не включены одинокие (не состоящие в браке) усыновители обоих полов; граждане, не имеющие на момент усыновления дохода в размере прожиточного минимума; лица без постоянного места жительства; лица, не имеющие жилого помещения, соответствующего санитарным нормам. Сохранен прежний возрастной ценз для усыновителей – 18 лет. Предлагается повысить возрастной порог для усыновителей до 23-25 лет. Для получения полных и достоверных сведений о состоянии здоровья необходимо обязать усыновителей проходить медицинский контроль на территории РК, независимо от их гражданства. Все вышеуказанные замечания следует учесть в Проекте Кодекса, а также внести изменения и дополнения в имеющиеся подзаконные акты по вопросам усыновления. 5. Острой проблемой является отсутствие нормативно урегулированного механизма возврата детей на родину, если в стране усыновления не созданы нормальные условия для воспитания. Однако такой механизм предусмотрен в Гаагской конвенции о защите детей и сотрудничестве в отношении иностранного усыновления 1993 г. Поэтому на сегодня, в условиях недостаточно развитости национального усыновления в стране, Казахстану необходимо ратифицировать данную конвенцию. Имплементация норм в законодательство РК должна проходить с оговоркой, что передача детей на усыновление возможна будет только в страны, ратифицировавшие Гаагскую конвенцию. Со странами, которые не приняли обязательства Гаагской конвенции 1993 г., было бы правильным для Казахстана заключать соответствующие двусторонние международные договоры по вопросам проведения иностранного усыновления.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Практическая значимость результатов исследования состоит в том, что некоторые теоретические положения и выводы могут быть использованы при дальнейшей научной разработке вопросов правового регулирования усыновления, совершенствования семейного законодательства, при преподавании семейного права, изучении проблем по вопросам защиты прав ребенка на современном этапе развития нашего общества, а также в ведомственной и судебной практике по разрешению вопросов усыновления (удочерения).

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Конституция Республики Казахстан, принята на республиканском референдуме 30.08.1995 г. // Электронная база законодательства «Параграф», 2021.
2. Кодекс Республики Казахстан от 26 декабря 2011 года № 518-IV «О браке (супружестве) и семье» // Электронная база законодательства «Параграф», 2021.
3. Капитова О.В. Правовая природа механизма алиментирования в семейном праве Российской Федерации. М.: «Юриспруденция», 2010.
4. Жакипова А.Ж. Развитие семейно-брачных отношений в Казахстане. - Алма-Ата, 1971.
5. Остапенко И.Г. Семейное право: Конспект лекций - Редакционное издательское отделение АГУ им. К. Жубанова. - Актобе, 2010.
6. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть) от 27 декабря 1994 № 268 – XII // Электронная база законодательства «Параграф», 2021.
7. Пралиева Г.К. Основы семейного права в Республики Казахстан учеб. пособие. – Алматы: Жеті жарғы, 2007.

Год защиты дипломной работы: 2021.

***Составитель: Сералина А.Ж.,
старший преподаватель кафедры «Правовые дисциплины»***

ИМУЩЕСТВЕННЫЕ ОТНОШЕНИЯ СУПРУГОВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Танов И.А.,
образовательная программа 5B030100 «Юриспруденция»

ЦЕЛЬ. Системно исследовать правовую природу имущественных отношений супругов по поводу их общей собственности, проанализировать нормы отечественного и зарубежного законодательства, регулирующие такие отношения, а также уточнить теоретические положения и разработать предложения по совершенствованию гражданского и семейного законодательства, регламентирующего данный субинститут права.

ЗАДАЧИ. Раскрыть сущность имущественных отношений супругов по поводу их общей собственности и обосновать вывод о том, что отношения по поводу их общей совместной собственности являются именно гражданско-правовыми и поэтому должны регулироваться нормами гражданского права, а также семейного права; изучить основания возникновения и прекращения имущественных отношений супругов и бывших супругов; провести анализ договорного и законодательного регулирования имущественных отношений супругов и бывших супругов, проанализировать специфику алиментных обязательств супругов и бывших супругов в семейном праве Республики Казахстан; изучить проблемы обеспечения реализации имущественных прав супругов и бывших супругов; определить приоритет брачного договора как инструмента правового регулирования имущественных отношений супругов и бывших супругов, проанализировать правоприменительную практику раздела имущества, и обозначить основные проблемы гражданско-правового регулирования возникающих при этом отношений, а также предложить пути их решения.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Исследование имущественных отношений супругов по поводу их общей собственности сегодня особенно актуально и востребовано, так как именно они определяют правовую основу брачно-семейных отношений и являются тем инструментом, посредством которого государство может объективно оценить тенденции развития семьи и общества. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года в статье 27 устанавливает, что брак и семья, материнство, отцовство и детство находятся под защитой государства. Имущественные отношения супругов регулируются гражданским законодательством. Принятый 26 декабря 2011 года Кодекс Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье» внес существенные изменения в ранее действовавшее законодательство о браке и семье, предоставив супругам определенную свободу в правовом регулировании своих отношений. Изложенные факты и обстоятельства свидетельствуют об актуальности исследования доктрины имущественных отношений супругов по поводу их общей собственности, а также законодательства, регулирующего такие отношения, что и определило выбор темы настоящей работы, ее объект, предмет и цель.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. В работе предпринята попытка комплексного изучения проблем правового регулирования отношений не только супругов, но и бывших супругов. Правоотношения, возникающие из брака, не прекращаются после его расторжения, при этом сохраняются не только имущественные, но и личные отношения (совместное решение вопросов воспитания и образования детей, обязанность хранить семейную тайну, право на выбор фамилии при расторжении брака). Предпринятый в работе анализ данных отношений построен на идее корреляции семейного, гражданского права и основных положений Конституции РК. Обосновывается вывод о необходимости конкретизации ряда норм семейного законодательства, что будет способствовать сужению судебного усмотрения. В условиях изменения экономического уклада общества, обновления гражданского

процессуального законодательства предложено решение ряда дискуссионных проблем регламентации отношений супругов и бывших супругов.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Методологическую основу исследования составили такие общенаучные методы познания, как диалектический, анализа и синтеза, аналогии, классификации, позволяющие комплексно и объективно изучить исследуемые явления. В процессе подготовки работы автор использовала также частные научные методы исследования - историко-правовой, который позволил выявить закономерности становления и развития субинститута имущественных отношений супругов по поводу их общей собственности; системно-структурный метод использовался при характеристике основных правовых категорий общей собственности супругов; социально-правовой метод позволил выявить перспективы развития имущественных отношений супругов по поводу их общей собственности; сравнительно-правовой метод применялся в процессе выявления особенностей законного и договорного режимов имущества.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В первом разделе дипломной работы «Теоретические основы правового регулирования имущественных отношений супругов по законодательству Республики Казахстан» дается понятие и раскрываются особенности правового регулирования имущественных отношений супругов. В данном разделе анализируются основания возникновения и прекращения имущественных отношений супругов. Второй раздел «Анализ основных положений правового регулирования имущественных отношений супругов в семейном праве Республики Казахстан» посвящен анализу законодательных и договорных основ регулирования имущественных отношений супругов. В данном разделе так же проанализированы алиментные обязательства супругов и бывших супругов в семейном праве Республики Казахстан. В третьем разделе «Перспективы совершенствования законодательства в сфере обеспечения имущественных прав супругов» анализируются актуальные проблемы обеспечения имущественных прав супругов. Отмечается, что одним из способов обеспечения имущественных прав супругов является брачный договор. Брачный договор является определенной гарантией того, что супругам не придётся сталкиваться с конфликтами материального характера при расторжении брака.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Анализ оснований возникновения и прекращения, имущественных прав супругов и бывших супругов позволяет сделать следующие выводы: основанием для возникновения, изменения или прекращения имущественных прав супругов и бывших супругов являются юридические факты. В большинстве своем, это - юридические факты - действия. В связи с тем, что теория права подразделяет действия на правомерные и неправомерные, следует заметить, что основанием к приобретению имущественных прав являются правомерные действия субъектов права. А вот основанием к прекращению могут быть как правомерные (сделки по отчуждению имущества), так и неправомерные действия (неосновательное обогащение). В работе были затронуты ряд алиментных обязательств, которые освещены в семейном законодательстве и являются имущественным правом, как супругов, так и бывших супругов. Немаловажным является каждый из видов алиментных обязательств, но относительно проблемы дипломного исследования был освещен вопрос алиментных отношений супругов и бывших супругов. В любом случае для приобретения права на получение алиментов супруги должны состоять в зарегистрированном браке, только юридическое заключение брака может налагать на супругов взаимные имущественные обязанности. При рассмотрении алиментных отношений супругов и бывших супругов был затронут вопрос об алиментных отношениях родителей и детей. Считаем данный вопрос относимым к теме дипломного исследования т.к. от того, оказывается ли имущественная поддержка родителю, с которым постоянно проживает ребенок другим родителем, вне зависимости от того, состоят родители в браке или нет, зависит, как материальное благосостояние ребенка, так и взрослого, следовательно, имущественное право на получение

алиментов на содержание ребенка - часть имущественных отношений супругов и бывших супругов. Брачный договор является некоторой гарантией имущественных прав супругов и бывших супругов, тем не менее, и нормы о брачном договоре нуждаются в уточнении. Таким образом, КоБСС РК, ГК РК и нормы других нормативных правовых актов регулируют самую большую группу семейных отношений - имущественных отношений, и в, частности, имущественные отношения супругов и бывших супругов. Тем не менее, не смотря на кажущуюся на первый взгляд разработанность данной проблемы на законодательном уровне имеется значительное число дискуссионных и проблемных вопросов, требующих своего разрешения на законодательном уровне с целью обеспечения гарантий имущественных прав супругов и бывших супругов.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Практическая значимость результатов исследования состоит в том, что результаты, выводы и предложения, сформулированные в работе, углубляют теорию казахстанского семейного права, а также могут быть использованы в дальнейшей научной разработке проблем правового регулирования отношений супругов и бывших супругов, использованы в процессе совершенствования и гармонизации семейного законодательства.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Конституция Республики Казахстан, принята на республиканском референдуме 30.08.1995 г. // Электронная база законодательства «Параграф», 2021.
2. Кодекс Республики Казахстан от 26 декабря 2011 года № 518-IV «О браке (супружестве) и семье» // Электронная база законодательства «Параграф», 2021.
3. Пралиева Г.К. Основы семейного права в Республике Казахстан. - Алматы: «Жеті жарғы», 2007. – 196 с.
4. Чефранова Е.А. Механизм семейно-правового регулирования имущественных отношений супругов: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. - М., 2007. - 38 с.
5. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть) от 27 декабря 1994 № 268 – XII // Электронная база законодательства «Параграф», 2021.
6. Гонгало Б.М., Крашенинников П.В. Брачный договор. – М.: Статут, 2006. – 415 с.
7. Жайлин Г.А. Гражданское право Республики Казахстан. - Алматы, 2001. – 475 с.

Год защиты дипломной работы: 2021.

*Составитель: Сералина А.Ж.,
старший преподаватель кафедры «Правовые дисциплины»*

8 БӨЛІМ.
МЕДИАЦИЯ ЖӘНЕ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

РАЗДЕЛ 8.
ФОРМИРОВАНИЕ ТОЛЕРАНТНОСТИ И МЕДИАЦИИ

ИНСТИТУТ МЕДИАЦИИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ КОНСТИТУЦИОННЫХ ПРАВ ГРАЖДАН

*Жумагазин Д.Б.,
образовательная программа 6М030100 «Юриспруденция»*

ЦЕЛЬ. Целью магистерского проекта является изучить законодательство РК в области применения института медиации в урегулировании споров, конфликтов и определить перспективы развития медиации в Казахстане.

ЗАДАЧИ. Проанализировать понятие, сущность медиации, а также историю ее возникновения и развития в мире и Казахстане. Изучить виды, модели и сферы применения медиации в современном мире. Провести анализ процедурных и организационных аспектов медиации. Изучить опыт применения медиации в гражданском судопроизводстве. Разработать и предложить рекомендации по дальнейшему усовершенствованию правовых норм.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Существуют определенные проблемы применения медиации в обеспечении конституционных прав граждан, так как опыт медиации показывает, что при урегулировании спорных и конфликтных ситуаций граждане по привычке доверяют только суду и обращаются в суд с заявлениями. Однако медиацию необходимо развивать, к тому же накоплен определенный опыт применения медиации в Казахстане и его необходимо изучить и проанализировать. Действующий Закон Республики Казахстан «О медиации» вызывает множество споров, к примеру, использование понятия «непрофессиональный медиатор» наряду с понятием «профессиональный медиатор», требуют доработки ряд норм в организации системы введения реестра медиаторов, в отношении оплаты труда медиаторов и др. Поэтому данное исследование помогает решить ряд накопившихся актуальных проблем.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА магистерского проекта определяется комплексным подходом к ее исследованию. Научные положения магистерского проекта обладают признаками научной новизны. При рассмотрении вопроса медиации в обеспечении конституционных прав граждан впервые системно раскрываются проблемы применения медиации в гражданском праве. Автор проводит научный анализ и вводит в научный оборот материалы по практике применения процедуры медиации и закрепления впоследствии решения суда, исходящего из содержания медиативного соглашения. Магистрант предлагает внести изменения и дополнения в законодательство Республики Казахстан о медиации по возрастному цензу непрофессиональных медиаторов, по введению реестра медиаторов и др. Данные новшества обоснованы в положениях, выносимых на защиту, рассмотрены в основной части исследования.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. При проведении исследования применялись общенаучные и частнонаучные методы. Общенаучные методы – диалектический метод, метод анализа и синтеза, индукции и дедукции, системный и функциональный метод и др. В качестве частнонаучных методов широко использовали метод правового анализа, формально-логический метод, метод правового моделирования и др. При изучении законодательства и практики применения медиации в зарубежных странах использовался сравнительно-правовой метод.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Диссертационное исследование состоит из введения, трех глав, заключения, списка использованных источников и приложения. В первой главе проводится теоретический анализ института медиации на основе характеристики понятия и сущности медиации. Важное место уделяется изучению истории ее становления в мире и

Казахстане. Во второй главе рассматриваются правовые основы института медиации как института урегулирования правовых споров и конфликтов по законодательству Республики Казахстан. Здесь проводится анализ назначения, функций, компетенций, обучения и оплаты услуг медиатора, процедурные моменты. Ключевое место занимает рассмотрение вопроса о медиации в гражданском судопроизводстве. В третьей главе выявлены актуальные проблемы внедрения медиации и перспективы развития института медиации в Республике Казахстан.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Идеи медиации в настоящее время приобретают все большую популярность в юридическом обществе. За годы своего существования техника медиации освоила многие конфликтные поля и показала эффективность при различных ситуациях, будь то споры в сфере бизнеса, корпоративные споры, споры в банковской и страховой сфере, конфликты на работе, семейные конфликты, межэтнические конфликты и межкультурные конфликты и даже политические конфликты. Считаем, что для планомерного и естественного внедрения института медиации необходимо создать современную научную концепцию, учитывая все вышеперечисленные особенности: менталитет, подготовка кадров, а также состояние и развитие отечественного законодательства. Концепция позволит определить первоочередные шаги реализации медиации и дальнейшую последовательность ее внедрения, исходя из интересов граждан и государства. Неотъемлемой частью концепции должны стать вопросы обучения медиаторов и их профессиональной деятельности.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ диссертационного исследования заключается в обобщении теоретических положений и исследовании текущего состояния института медиации, в частности проблем и путей совершенствования, а также предложенных автором изменений и дополнений для дальнейшего внесения их в законодательство. Материалы исследования могут быть использованы для лекционных и практических занятий элективного курса «Основы медиации», а также при написании научных работ.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Сулейменов М.К. Право альтернативного урегулирования споров // - Адвокат, 2018. – № 2. – С. 12–19.
2. Мусабаева Г.Н. Медиация как процедура урегулирования споров и конфликтов: учебно-методическое пособие. – Петропавловск: СКГУ им. М. Козыбаева, 2016. - 99 с.
3. Закон РК от 28 января 2011 «О медиации» // Информационно-правовая система «Әділет», 2019.
4. Мамежанова М. Азбука медиации или как быстро и конструктивно разрешить конфликт. – Астана: Казахстанский Центр Медиации, 2014. – 105 с.
5. Примеры медиативного рассмотрения дел // Электронный ресурс: <http://www.pravo.ru>
6. Медиация – искусство разрешать конфликты. Знакомство с теорией, методом и профессиональными технологиями / Составители: Г. Мета, Г. Похмелкина / Перевод с нем. Г. Похмелкиной. – М.: Издательство Verte, 2004. – 320 с.
7. Шамликашвили Ц.А. Основы медиации как процедуры урегулирования споров. – М.: Межрегиональный центр управленческого и политического консультирования, 2013. – 128 с.

Год защиты дипломной работы: 2019.

*Составитель: Мусабаева Г.Н.,
к.ю.н., доцент кафедры «Правовые дисциплины»*

ПРОФИЛАКТИКА СОЦИАЛЬНЫХ ФОБИЙ У ПОДРОСТКОВ

Игенбаева А.Б.,

образовательная программа 5B010300 «Педагогика и психология»

ЦЕЛЬ. Выявить особенности профилактики социальных фобий у подростков.

ЗАДАЧИ. Рассмотреть научно-теоретическое обоснование проблемы исследования социальных фобий подростков в современной психологии, проанализировать проблему личностных страхов и социальных фобий, уточнить сущность понятий, «страх», «фобии», «социальные фобии», «тренинг коммуникативных умений», выделить особенности эмоционального развития подростков, раскрыть особенности тренинга коммуникативных умений как средства профилактики социальных фобий у подростков, обосновать методы и методики экспериментально-психологического исследования по профилактике социальных фобий у подростков; проанализировать результаты экспериментального воздействия, разработать рекомендации.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Условия жизни в современном Казахстане предъявляют повышенные требования к эмоциональной сфере личности. Стремительный темп жизнедеятельности, неблагоприятные экологические факторы, урбанизация, социальное расслоение, конкуренция, постоянно усиливающийся информационный поток, изменение требований к когнитивным и коммуникативным процессам человека, дефицит положительных эмоций – способствуют появлению неблагоприятных эмоциональных состояний у населения, в том числе и у подростков, которые чаще проявляются в форме тревожности, фобий, легких депрессий, поведенческих отклонений и др.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Заключается в составлении и введении в практику работы программы тренинга коммуникативных умений, способствующей профилактике социальных фобий у подростков.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Анализ психологической и педагогической литературы по проблеме исследования, психодиагностика, формирующий эксперимент; математико-статистическая обработка данных.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В процессе работы представлено научно-теоретическое обоснование проблемы исследования социальных фобий подростков в современной психологии, что раскрыто в анализе проблемы личностных страхов и социальных фобий в современной психолого-педагогической литературе, изучении особенностей эмоционального развития подростков, а также изучении специфики тренинга коммуникативных умений как метода профилактики социальных фобий. Кроме того, осуществлено экспериментальное исследование профилактики социальных фобий у подростков. Реализована необходимая организация этапов методов и методик исследования, представлен анализ результатов. Таким образом, уточнена сущность понятий страха, фобии и пр., представлено научно-теоретическое обоснование проблемы исследования социальных фобий подростков в современной психологии, конкретизированы возможности тренинга коммуникативных умений как средства профилактики социальных фобий у подростков, составлена программа тренинга коммуникативных умений, способствующая снижению уровня актуальных страхов и уменьшению социофобии у подростков, проанализировать результаты экспериментального воздействия, разработаны рекомендации для педагогов и родителей по профилактике социофобии у подростков.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Тренинг коммуникативных умений способствует снижению уровня актуальных страхов и уменьшению социофобии у подростков, что дает возможность использовать его психологами, социальными педагогами, учителями

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Возможность применения составленной программы тренинга психологами, учителями и студентами-практикантами. Кроме того, материалы дипломного проекта могут быть использованы при построении лекций и практикумов в системе повышения квалификации учителей, практических психологов, социальных педагогов и социальных работников. Результаты исследования создают основы для разработки психологических коррекционных программ личностного роста подростков.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Ахметова О.А., Слободская Е.Р. Возрастные изменения личностных черт у подростков: обзор литературы // Культурно-историческая психология. – 2013. – № 4. – С. 36-44.
2. Головей Л.А., Данилова М.В., Данилова, Ю.Ю. Самоотношение и отношения со значимыми взрослыми как факторы удовлетворенности жизнью у подростков // Социальная психология и общество. – 2017. – 8(1). – С. 108-25.
3. Зарецкий В.К. Один шаг в обучении - сто шагов в развитии: от идеи к практике // Культурно-историческая психология. – 2016. – 12(3). – С. 149-188.
4. Собкин В.С., Федотова А.В. Подросток в социальных сетях: к вопросу о социально-психологическом самочувствии // Национальный психологический журнал. – 2018. – 3(31). – С. 23-36.
5. Смирнова Е.О. Современная детская субкультура // Консультативная психология и психотерапия. – 2015. – 23 (4). – С. 25-35.

Год защиты дипломной работы: 2019.

*Составитель: Богунов Л.А.,
к.пс.н., доцент кафедры «Педагогика и психология»*

ВЛИЯНИЕ ТРЕВОЖНОСТИ НА СПОСОБНОСТЬ К ЭМПАТИИ У ПОДРОСТКОВ

Исина Б.Ж.,

образовательная программа 5B010300 «Педагогика и психология»

ЦЕЛЬ. Изучение влияния тревожности на способность к эмпатии у подростков

ЗАДАЧИ. Рассмотреть понятие «тревожность» в отечественной и зарубежной психологии; рассмотреть понятие «эмпатия», особенности ее проявления, формирования в процессе развития личности в современной психологии; изучить особенности влияния тревожности на способность к эмпатии в подростковом возрасте; провести эмпирическое исследование влияния тревожности на способность к эмпатии у подростков; проанализировать и интерпретировать полученные эмпирические данные; составить практические рекомендации для педагогов-психологов, работающих в сфере образования.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Эмоциональное благополучие подрастающего поколения – один из объектов пристального внимания педагогов-психологов, родителей. Психолого-педагогическая поддержка детей, профилактика, своевременная и качественная диагностика подобного неблагополучия, адекватные коррекционные меры могут уменьшить риск возникновения нежелательных тенденций в развитии личности подростка. Особую значимость проблема влияния тревожности на способность к эмпатии приобретает в переходные периоды развития личности, когда кардинальные преобразования ведут к резким изменениям во взаимоотношениях между подростками.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. В исследовании выявлены особенности влияния тревожности на способность к эмпатии у подростков.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Теоретический анализ научной и методологической литературы; психодиагностические методы (методика «Личностная тревожность А.М. Прихожан; методика «Диагностика уровня эмпатии В.В. Бойко»; метод математико-статистической обработки данных (коэффициент линейной корреляции К. Пирсона).

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В первом разделе дипломной работы «Теоретические аспекты проблемы влияния тревожности на способность к эмпатии у подростков» изучены понятия «состояние тревоги», «тревожность», а также факторы риска тревожности. Рассмотрены особенности эмпатии у подростков, обозначены психологические особенности личности подростка. Во втором разделе «Эмпирическое исследование влияния тревожности на способность к эмпатии у подростков» определены процедуры и методы исследования, а также показаны анализ, интерпретация результатов исследования. В качестве рекомендации педагогам, психологам предложена «Коррекционно-развивающая программа для работы с подростками по повышению уровня способности к эмпатии и снижению уровня тревожности».

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Эмпатия, как неотъемлемый компонент межличностных контактов, влияющий на благоприятные отношения между субъектами, играет также существенную роль не только для полноценного развития личности подростков, но и оказывает влияние на формирование эмоциональных взаимоотношений членов группы друг с другом. Эмпатия способна влиять на формирование симпатий и антипатий между детьми, а значит, от её уровня развития у субъектов общения может зависеть их статусное положение (социометрический статус) в группе сверстников.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. возможность применения составленной коррекционно-развивающей программы по повышению уровня эмпатических способностей детей подросткового возраста в деятельности практического психолога, социального педагога, учителей, родителей для выбора адекватных путей помощи подросткам в преодолении трудностей во взаимоотношениях со сверстниками.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Битянова М. Как измерить отношения в классе: Социометрический метод в школьной практике. М., 2005.
2. Бойко В.В., Клиценко О.А. Оценка эмпатии личности. - СПб., 2002.
3. Большой психологический словарь, под ред. Мещерякова Б.Г., Зинченко В.П. - М.: Прайм-евро-знак, 2006.
4. Психология подростка / Под ред. А.А. Реана, СПб., 2003.
5. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. - Самара, 2003.

Год защиты дипломной работы: 2019.

***Составитель: Иманов А.К.,
к.п.н., доцент. кафедры «Педагогика и психология»***

ВЛИЯНИЕ ЭМПАТИИ НА СОЦИОМЕТРИЧЕСКИЙ СТАТУС ПОДРОСТКОВ

Калиева С.А.,

образовательная программа 5В010300 «Педагогика и психология»

ЦЕЛЬ. Определить взаимосвязь уровня развития эмпатии на социометрический статус детей подросткового возраста

ЗАДАЧИ. Провести теоретическое обоснование феномена развития эмпатии, уточнить и конкретизировать сущность понятия «эмпатия»; рассмотреть роль социометрического статуса подростка в процессе социализации личности; описать психолого-педагогические особенности влияния эмпатии на социометрический статус подростков; подобрать и апробировать психодиагностические методы, направленные на изучение уровня эмпатических способностей подростка и социометрического статуса; разработать коррекционно-развивающую программу по формированию эмпатических способностей подростка в зависимости от социометрического статуса; произвести анализ и интерпретацию результатов опытно-экспериментального исследования.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Широкий интерес к изучению проблемы эмпатии, неугасающий в течение многих десятилетий, продиктован огромной важностью этого механизма в развитии личности и нравственных чувств человека. Развитие эмпатии особенно важно в период отрочества, когда у подростков интенсивно развиваются нравственные ценности, жизненные перспективы, новые взгляды на жизнь и на отношения между людьми. Несмотря на обширные исследования, еще остается малоизученной психологическая природа эмпатии, её генезис, функции в поведении. Разнообразие и противоречивость точек зрения приводит к недостаточной определенности этого понятия. Многие исследователи также указывают на сложность экспериментального изучения эмпатии, недостаточное изучение вопроса о взаимосвязи влияния эмпатии на социометрический статус подростков. Именно по этой причине, затрагиваемые вопросы, касающиеся влияния уровня эмпатии на социометрический статус подростков, являются актуальными.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Настоящее исследование позволило экспериментально изучить эффективность коррекционно-развивающей программы, направленной на формирование высокого уровня эмпатических способностей подростков, определить взаимосвязь уровня развития эмпатии и социометрического статуса подростков.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. - теоретические (анализ психолого-педагогической литературы, анализ базового понятия, метод сравнения, изучение передового педагогического опыта); - эмпирические (анкетирование, опрос, беседа, наблюдение, эксперимент); - количественного и качественного анализа данных (табличные, графические интерпретации данных).

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В первом разделе дипломной работы «Теоретические аспекты проблемы влияния эмпатии на социометрический статус подростков в современной психологии» теоретически обоснован феномен развития эмпатии в современных психолого-педагогических исследованиях; обозначены психолого-педагогические особенности влияния эмпатии на социометрический статус подростков; освещена роль социометрического статуса подростка в процессе социализации личности. Во втором разделе «Опытно-экспериментальное исследование взаимосвязи эмпатии и социометрического статуса подростка в группе» определены процедуры и методы исследования, а также показаны анализ, интерпретация результатов исследования.

В качестве рекомендации педагогам, психологам предложена «Коррекционно-развивающая программа по формированию эмпатических способностей подростка в зависимости от социометрического статуса».

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Теоретическая глава нашего исследования посвящена обзору отечественных и зарубежных концепций, касающихся вопросов изучения феномена эмпатии, его проявления в общении и развития в онтогенезе личности, попыток его определения, выделения его структурных компонентов, механизмов и функций. При этом особая значимость данного феномена подчёркивается именно для области межличностных отношений в младшем подростковом возрасте. В связи с этим в данной главе также рассматривается проблема эмоциональных отношений в общении младших подростков и их статусного положения в группе сверстников. Таким образом, статистический анализ результатов нашего исследования позволяет сделать выводы о взаимосвязях характеристик уровня эмпатии и параметров, полученных в ходе проведения социометрической методики. На основании данных выводов можно сделать заключение, что выдвинутая нами гипотеза, предполагающая, что дети младшего подросткового возраста с высоким уровнем эмпатии будут иметь более высокое статусное положение в группе, чем дети имеющие более низкий статус, подтвердилась.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Возможность применения составленной коррекционно-развивающей программы по повышению уровня эмпатических способностей детей подросткового возраста в деятельности практического психолога, социального педагога, учителей, родителей для выбора адекватных путей помощи подросткам в преодолении трудностей во взаимоотношениях со сверстниками.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Битянова М. Как измерить отношения в классе: Социометрический метод в школьной практике. - М., 2005.
2. Бойко В.В., Клиценко О.А. Оценка эмпатии личности. - СПб., 2002.
3. Большой психологический словарь, под ред. Мещерякова Б.Г., Зинченко В.П. - М.: Прайм-евро-знак, 2006.
4. Ильин Е.П. Эмоции и чувства, СПб.: Питер, 2001.
5. Концевой Ю.А. Социометрическое обследование малой группы: Методические рекомендации. - Ростов н/Д.: Изд-во облИУУ, 1995.

Год защиты дипломной работы: 2019.

*Составитель: Иманов А.К.,
к.п.н., доцент кафедры «Педагогика и психология»*

КОРРЕКЦИЯ КОНФЛИКТНОГО ПОВЕДЕНИЯ В МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЯХ ПОДРОСТКОВ

Третьякова А.А.,

образовательная программа 5B010300 «Педагогика и психология»

ЦЕЛЬ. Выявить особенности профилактики социальных фобий у подростков.

ЗАДАЧИ. Уточнить сущность понятий «конфликтное поведение», «межличностные отношения», «тренинг коммуникативных умений»; проанализировать проблему межличностных отношений подростков в современной психолого-педагогической литературе, выделить особенности эмоционального развития подростков; раскрыть особенности тренинга коммуникативных умений как средства коррекции конфликтного поведения у подростков; обосновать методы и методики экспериментально-психологического исследования по коррекции конфликтного поведения у подростков; составить программу тренинга коммуникативных умений, проанализировать результаты экспериментального воздействия.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Конфликты играют важную роль в жизни человека, в развитии личности, семьи, жизнедеятельности, в школе, и любой другой организации, государства, общества и человечества в целом. Конфликт, как социально-психологический феномен, является закономерной и естественной характеристикой социальных отношений. Конфликты отрицательно сказываются на учащихся, на окружающих людей, на классный коллектив и школу. Сегодня остро стоит проблема развития особой педагогики – педагогики помощи, защиты детей, так называемая коррекционная педагогика, наука педагогической заботы и доброты, которая раскрывает общие и конкретные зависимости между причинами возникновения отклоняющегося поведения, его следствиями, способами преодоления.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Настоящее исследование позволило экспериментально изучить эффективность коррекционно-развивающей программы направленной на предотвращение конфликтных ситуаций в подростковом возрасте.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Теоретический анализ литературных источников, констатирующий эксперимент, формирующий, социометрический метод, психодиагностический методы.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В процессе работы осуществлен теоретический анализ конфликтного поведения в подростковом возрасте, что раскрывается в анализе понятия конфликтов и конфликтного поведения, в изучении возрастных особенностей проявления конфликтного поведения в межличностных отношениях, а также в исследовании влияния типов характера на межличностные отношения в подростковом возрасте. Кроме того, осуществлено эмпирическое исследование конфликтного поведения подростков. Реализована необходимая организация этапов методов и методик исследования, представлен анализ результатов исследования. Так, была разработана и реализована программа психолого-педагогической коррекции конфликтного поведения старших подростков в соответствии со здоровьесберегающими технологиями, особенностями их развития. В программе был применен комплекс упражнений и приемов, направленных на оптимизацию уровня конфликтного поведения старших подростков, на общее улучшение эмоционального состояния старших подростков, нормализацию межличностных отношений между старшими подростками.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. После прохождения коррекционной программы респонденты овладеют навыками общения, нахождения иного выхода из жизненных ситуаций, улучшают способности идти на контакт со сверстниками.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Возможность применения составленной коррекционной программы может способствовать дифференцированному представлению об особенностях и возможностях подростков, что поможет им найти правильное решение, а психологам и педагогам избежать многих конфликтных ситуаций.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. О Концепции государственной молодежной политики Республики Казахстан. Распоряжение Президента Республики Казахстан от 27 февраля 2013 года.
2. Шаяхметова В.К., Брынских С.А. Психолого-педагогическая коррекция агрессивного поведения подростков в условиях общеобразовательной школы // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2015. – № S1. – С. 116–120.
3. Божович Л.И. О некоторых проблемах и методах изучения личности школьника. / Л.И. Божович // Вопросы психологии личности школьника. – М.: Аспект. – 2014. – 297 с.
4. Гришина Н.В. Психология конфликта. СПб.: Питер, 2014. – 575 с.
5. Долгова В.И., Аркаева Н.И., Смолин А.В. Исследование агрессивного поведения старших подростков // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2015. – Т. 31. – С. 121–125.

Год защиты дипломной работы: 2019.

***Составитель: Богунов Л.А.,
к.пс.н., доцент кафедры «Педагогика и психология»***

МЕДИАЦИЯ КАК ОДИН ИЗ ВИДОВ ПРИМИРИТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕДУР: КАЗАХСТАНСКИЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Баянова Н.Т.,
образовательная программа 6М030100 «Юриспруденция»

ЦЕЛЬ. На основе исследования примирительных процедур для урегулирования споров и конфликтов изучить процесс развития института медиации в Республике Казахстан и зарубежных странах, обобщить опыт и выработать рекомендации для дальнейшего совершенствования данного института.

ЗАДАЧИ. Рассмотреть понятие о медиации, историю ее возникновения и развития в Казахстане и зарубежных странах. Изучить виды, модели медиации, охарактеризовать их специфические особенности. На базе законодательства Республики Казахстан исследовать правовые основы и механизм правового регулирования медиации. Провести анализ опыта применения медиации в зарубежных странах. Разработать и предложить рекомендации по дальнейшему совершенствованию института медиации.

АКТУАЛЬНОСТЬ. 28 января 2011 года принят Закон Республики Казахстан «О медиации», в котором заложена основная база развития альтернативы судебному разбирательству в Казахстане – медиации. Практически около десяти лет институту медиации и за это время накоплен опыт, научная база, методическая основа. В настоящее время необходимо всё это систематизировать в рамках комплексного исследования. Запуск пилотных проектов Верховного суда в 2014, 2017, 2018 годах был основан на опыте зарубежных стран. За эти годы много медиаторов и судей примирителей выезжали в зарубежные страны, например, в Болгарию, Испанию, Сингапур. Казахстанские медиаторы интересуются опытом работы специалистов постсоветских республик - России, Белоруссии и др. Всё это позволяет нам утверждать, что тема вызывает научный интерес.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА магистерского проекта определяется комплексным подходом к ее исследованию. Научные положения магистерского проекта обладают признаками научной новизны. При рассмотрении вопроса медиации в обеспечении конституционных прав граждан впервые системно раскрываются проблемы применения медиации в гражданском праве. Автор проводит научный анализ и вводит в научный оборот материалы по практике применения процедуры медиации и закрепления впоследствии решения суда, исходящего из содержания медиативного соглашения. Магистрант предлагает внести изменения и дополнения в законодательство Республики Казахстан о медиации по возрастному цензу непрофессиональных медиаторов, по введению реестра медиаторов и др. Данные новшества обоснованы в положениях, выносимых на защиту, рассмотрены в основной части исследования.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. При проведении исследования применялись общенаучные и частнонаучные методы. Общенаучные методы – диалектический метод, метод анализа и синтеза, индукции и дедукции, системный и функциональный метод и др. В качестве частнонаучных методов широко использовали метод правового анализа, формально-логический метод, метод правового моделирования и др. При изучении законодательства и практики применения медиации в зарубежных странах использовался сравнительно-правовой метод.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Диссертационное исследование состоит из введения, трех глав, заключения, списка использованных источников и приложения. В первой главе "Общая характеристика медиации как альтернативного способа урегулирования споров и

конфликтов" важное место уделяется изучению понятия, принципов медиации, классификации видов и моделей медиации в современном мире, а также истории возникновения и развития медиации как одного из видов примирительных процедур. Во второй главе "Правовые основы и механизмы регулирования института медиации в Республике Казахстан" проводится анализ законодательства о медиации, раскрывающий систему правового регулирования института медиации, ее процедурные аспекты, сферы применения медиации и др. В третьей главе "Медиация как один из видов примирительных процедур в зарубежных странах" раскрывается история становления и развития медиации в зарубежных странах, а также правовое регулирование медиации в зарубежных странах. Проводится сравнительный анализ с законодательством Казахстана.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Исследовав проблему медиации как одного из видов примирительных процедур, опираясь на теорию и практику ее применения, выносим следующие заключительные положения по теме диссертационного исследования. Накопленный казахстанский опыт развития института медиации позволяет предложить необходимость разработки Концепции развития института медиации Республики Казахстан до 2025 года. Для централизации и упорядочения деятельности кабинетов медиации как региональных центров существует потребность в обсуждении и принятии Единого Республиканского положения о кабинетах медиации. В ходе изучения нормативно-правовой базы института медиации нами было обнаружено, что Постановление Правительства Республики Казахстан от 3 июля 2011 года № 770 об утверждении «Положения о прохождении обучения и аттестации по программе подготовки медиаторов» уже не актуально. Многие моменты требуют коренного пересмотра вопроса об обучении медиаторов и выдачи сертификатов. В связи с этим, рекомендуем Министерству информации и общественного развития вынести на утверждение на официальном уровне «Положение о прохождении обучения и аттестации по программе подготовки медиаторов». На основании данного документа важно внедрить определенный строгий порядок подготовки и аттестации медиаторов по аналогии с институтом нотариата. Предусмотреть в Положении обязательно через 6 месяцев после аттестации и получения сертификата организовать проверку деятельности действующего медиатора на соответствие требованиям законодательства, этическому кодексу медиатора и др. В настоящее время накопился негативный опыт, так как деятельность общественных организаций медиаторов не была подконтрольна. Преимущественно организаторы обучения преследовали коммерческую цель и не доводили обучающихся до усвоения практических навыков и умений. В новом документе «Положение о прохождении обучения и аттестации по программе подготовки медиаторов» предусмотреть специализацию медиаторов по направлениям деятельности и отраслям права. Важно провести аккредитацию всех организаций медиаторов. В настоящее время по республике в органах юстиции зарегистрировано 122 организации медиаторов. Однако из них только 23 имеют сайты и выложили реестр медиаторов. Есть необходимость в создании Национального центра независимых экспертов медиаторов для проведения аккредитации. РГУ "Қоғамдық келісім" МИОР разработать ряд подзаконных нормативных актов в которых предусмотреть взаимодействие и сотрудничество с министерствами и другими государственными органами по вопросу развития медиации. В связи с этим, утвердить формы официальных документов и бланков по медиации, например, договор о медиации, медиативное соглашение и другие, чтобы они были общепризнанными и имели юридическую силу. Международный опыт в развитии медиации указывает на то, что Казахстану необходимо использовать положительный опыт ведущих стран, в частности в области семейной медиации. К примеру, в США выделяют два направления семейной медиации: дела по опеке - вопросы связанные с воспитанием ребенка и семейно-финансовую медиацию - раздел имущества супругов. К личности медиатора по опеке предъявляются повышенные требования, что отражается в необходимости наличия у

него специальной сертификации. Семейно-финансовую медиацию вправе проводить медиаторы с общим уровнем подготовки с применением обычных техник медиации.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Данная работа может быть использована в качестве методического пособия для студентов юридических факультетов по дисциплине «Основы медиации», "Гражданское процессуальное право", "Семейное право", "Трудовое право" и др., а также для подготовки докладов, научных проектов по вопросам применения примирительных процедур.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Закон Республики Казахстан от 28 января 2011 года «О медиации» // Информационная система «Параграф», 2019.
2. Материалы по участию Президента РК в XXIV сессии Ассамблеи народа Казахстана (г. Астана, 26 апреля 2016 года) // <https://www.zakon.kz/4789761-materialy-po-uchastiju-prezidenta-rk-v.html>
3. Постановление Правительства от 3 июля 2011 года №770 «Об утверждении Правил прохождения обучения по программе подготовки медиаторов» // Информационная система «Параграф», 2020.
4. Материалы Форума медиаторов Казахстана // Шымкент: КГУ "Қоғамдық келісім", 2018.
5. Калашникова С.И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции: Автореферат на соискание ученой степени кандидата юридических наук. –Екатеринбург, 2010. - 27 с.
6. Марков С.М. Китайская модель медиации трудовых споров: социологический аспект // Международный научно-исследовательский журнал, 2015. - Вып. 6 (37). - С.64-72.
7. Рехтина И.В. Медиация в России как альтернативный способ разрешения споров и элемент интеграции в Европейское сообщество // Юрист, 2014. №11. - С.55-61.
8. Мусабаева Г.Н. Основы медиации: учебно-методическое пособие. - Петропавловск: СКГУ им. М. Козыбаева, 2017. - 149 с.
9. Здрок О.Н. Семейная медиация: мировой опыт и перспективы развития в Республике Беларусь // Электронный ресурс: <http://docplayer.ru/32842187-Semeynaya-mediaciya-mirovoy-opyt-i-perspektivy-razvitiya-v-respublike-belarus.html>
10. Рекомендация касательно медиации в семейных вопросах // Практика разрешения конфликтов // Электронный ресурс: <http://www.commonground.org.ua>

Год защиты дипломной работы: 2020.

***Составитель: Тлепина Ш.В.,
д.ю.н., кафедра «Правовые дисциплины»***

|

9 БӨЛІМ.

*КӨПКОНФЕССИОНАЛДЫҚ ЖӘНЕ ДІНИ ЭКСТРЕМИЗМ МЕН ТЕРРОРИЗМДІ
АЛДЫН-АЛУ*

РАЗДЕЛ 9.

*ПОЛИКОНФЕССИОНАЛЬНОСТЬ И ПРОФИЛАКТИКА РЕЛИГИОЗНОГО ЭКСТРЕМИЗМА
И ТЕРРОРИЗМА*

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ТЕРРОРИЗМ КАК УГРОЗА БЕЗОПАСНОСТИ СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

*Бейсенов С.К.,
образовательная программа 6М030100 «Юриспруденция»*

ЦЕЛЬ. Целью магистерского проекта является исследование международного терроризма как угрозы безопасности стран Центральной Азии.

ЗАДАЧИ. В соответствии с заявленной целью необходимо решение следующих задач: рассмотрение теоретико-концептуальных аспектов международного терроризма; раскрытие особенностей международного терроризма в странах Центральной Азии; анализ террористических угроз в странах Центральной Азии. рассмотрение геополитической ситуации и интересов мировых держав в решении

АКТУАЛЬНОСТЬ. Актуальность темы исследования обусловлена тем, что всемирный терроризм и экстремизм все больше угрожают безопасности стран и их граждан, влекут за собой значительные политические, экономические и моральные последствия, оказывают сильное психологическое воздействие на население, уносят жизни многих людей.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА магистерского проекта определяется, прежде всего, тем, что магистерский проект представляет собой комплексное, логически завершенное исследование проявления международного терроризма в странах Центральной Азии, а также в теоретическом осмыслении автором проблем совершенствования региональных международно-правовых норм и механизмов в деле борьбы с международным терроризмом.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. магистерского проекта составляет совокупность общепризнанных научных методов исследования: сравнительно-правовой, системный, статистический, логический, эмпирический (наблюдение и сравнение), структурно-функциональный, специальный (исторический, социологический, политологический, типологический) и, наконец, частные методы науки юриспруденции (толкование норм права, формально-юридический и сравнительно-правовой).

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Во введении обосновывается актуальность темы проекта, раскрывается объект, предмет, цели и задачи, методологическая и теоретическая основы исследования, доказываются научная новизна работы, формулируются основные положения, выносимые на защиту, содержатся сведения о структуре магистерского проекта. В первой главе «Теоретико-концептуальные аспекты международного терроризма» рассмотрены вопросы понятия, природы, сущности международного терроризма, теоретические подходы к его изучению, а также истоки и условия проявления международного терроризма в странах Центральной Азии. Во второй главе «Особенности международного терроризма в странах Центральной Азии» раскрыты региональные особенности международного терроризма в странах Центральной Азии, проведен анализ террористических угроз в данном регионе, а также рассмотрены основные аспекты противодействия международному терроризму в контексте обеспечения региональной безопасности стран Центральной Азии. В третьей главе «Международное и региональное сотрудничество в борьбе с международным терроризмом в странах Центральной Азии» рассмотрены геополитическая ситуация и интересы мировых держав в решении проблемы международного терроризма в Центральной Азии, а также механизмы коллективного противодействия международному терроризму в контексте обеспечения национальной безопасности стран Центральной Азии.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. В ходе написания магистерского проекта на основании изучения международных нормативных документов, законодательства Республики Казахстан, трудов казахстанских и зарубежных ученых, автором проведен анализ изучения вопроса международного терроризма и его проявлениях как угрозы безопасности стран Центральной Азии. Проведено исследование природы, причин и феномена проявлений международного терроризма в странах Центральной Азии, определены основные факторы, обусловившие распространения идеологии терроризма в исследуемом регионе. Автор выделяет социально-политические, глобализационные, геополитические и культурно-цивилизационные аспекты международного терроризма. На основе сравнительного анализа предложены возможные сценарии развития угроз международного терроризма в Центральной Азии в спектре общемировых тенденций, геополитическом контексте, выделены механизмы обеспечения региональной безопасности, обозначены роль и место в этом процессе соответствующих международных и региональных организаций.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Практическая значимость работы заключается в том, что содержащиеся в магистерском проекте выводы и заключения могут быть использованы в научно-исследовательской деятельности; при разработке учебно-методического материала и проведении занятий по дисциплинам «Уголовное право Республики Казахстан», «Международное публичное право», а также подготовке иных курсов и рабочих программ (силлабусов), направленных на повышение правовой культуры обучающихся.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Венгеров А.Б. Международный терроризм. Борьба за геополитическое господство (теоретические вопросы). - М.: Юридическая литература, 2008. - 241 с.
2. Городов О.А. Международное право: -М.: ТК Велби, Пропекут, 2007. – 448 с.
3. Тулеев М.С. Международный терроризм как угроза безопасности стран Центральной Азии. - Алматы: Нур-Принт, 2015. – 174 с.
4. Емельянов Г.В., Стрельцов А.А. Национальная безопасность -М.: Всероссийский научно- информационный центр, 2011. – 218 с.
5. Загородников С.Н., Шмелев А.А. Основы международного права: - М.: Парадигма, 2005. - 234 с.
6. Бачило И.Л. Безопасность как предмет правоотношения. // Научно-техническая информация. - 2007. - № 9. - С. 17-25

Год защиты дипломной работы: 2019.

*Составитель: Жукова З.Б.,
к.ю.н., доцент кафедры «Правовые дисциплины»*

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЕЖДУНАРОДНЫХ НЕПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ НА ТЕРРИТОРИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Юмакулов Д.О.,

образовательная программа 6М030100 «Юриспруденция»

ЦЕЛЬ. Комплексное изучение некоторых международно-правовых проблем определения статуса и деятельности международных неправительственных организаций, как на международном, так и на внутригосударственном уровне.

ЗАДАЧИ. Изучение и раскрытие содержания понятия МНПО, их видов и отличий от других международных и общественных организаций; рассмотрение правовых основ образования и деятельности МНПО, тенденций их развития; анализ и раскрытие правового статуса МНПО; исследование международных и национальных актов, определяющих правовое положение и полномочия МНПО; выработка рекомендаций по изучению разных форм участия МНПО в процессах создания и осуществления норм международного права.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Актуальность и своевременность научного анализа деятельности МНПО заключается в том, что, несмотря на проводившиеся ранее научные изыскания, на сегодняшний момент отсутствует единое мнение по факту активной деятельности МНПО на мировом пространстве, не соотнесена в должной мере с объективной действительностью проблема определения правового статуса МНПО, недостаточно исследованы формы и пути воздействия МНПО на международные отношения, не в полной мере определен их потенциал в решении международных проблем и перспектива их развития. В настоящее время в международном праве нет норм, которые официально бы признали международную правосубъектность МНПО, с другой стороны, отсутствуют нормы, отрицающие способность МНПО быть субъектом международного права и международных отношений. В научном плане отсутствует единая отработанная терминология, позволяющая выделить из многочисленных категорий общественных организаций международную неправительственную. В международной правовой доктрине не выработано положение, определяющее в соответствии с нормами международного права правовую формулу взаимоотношений МНПО и государства. Не до конца проведен правовой и сравнительный анализ национального законодательства в сфере общественных объединений с законодательством других стран, общепринятыми мировыми стандартами.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА диссертационной работы определяется как актуальностью и характером затрагиваемой в ней проблематики, так и недостаточной разработанностью многих проблем образования и деятельности международных НПО в отечественной юридической литературе.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ составляет комплекс общенаучных, а также специальных методов познания, в том числе формально-юридический, логический, исторический, сравнительно-правовой и статистический. Применялись такие общенаучные методы познания, как метод системного анализа, научного абстрагирования, прогностический, сравнительно-сопоставительный.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Во введении обосновывается актуальность темы диссертационного исследования, ставятся цели и задачи, определяются объект, предмет, научная новизна и практическая ценность. В первой главе диссертационного исследования определена общетеоретические и правовые аспекты международных неправительственных организации, рассмотрены сущность и эволюция международных неправительственных

организаций, а также значение международных неправительственных организаций в развитии международных отношений. Во второй главе магистерской диссертации проведён комплексный анализ деятельности международных неправительственных организаций по регулированию вопросов в области международного гуманитарного права, исследуются вопросы правозащитной деятельности. В третьей главе диссертационного исследования автором анализируются проблемы и перспективы развития взаимодействия государственных органов и неправительственных организаций Республики Казахстан.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Анализ правового статуса МНПО, их участия в международных отношениях, дает основание полагать, что в настоящее время ООН, Совет Европы, другие Международные организации достаточно серьезно подходят к вопросу использования возможностей МНПО для решения международных проблем. Международные нормы становятся эффективными при условии полноценного отражения в них тенденций и интересов широких масс, каждого человека. И именно в этой ситуации должным образом проявляются представительские возможности международных НПО. Международные НПО в своей деятельности выражают интересы международной общественности, их требования и замечания находят отражение в международно-правовых актах, учитываются при разработке важных международных соглашений. Развитие международного сотрудничества по неправительственной линии зародилось еще в античные времена в результате интернационализации хозяйственной, а впоследствии и общественной деятельности человека. В отдельных сферах жизни, международное взаимодействие, первоначально развивалось именно на неправительственном уровне, ввиду того что прежде всего общественность знает о насущных проблемах населения, о которых правительство может зачастую даже не подозревать.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Материалы и результаты исследования могут быть применены в дальнейшей научной разработке различных проблем, касающихся понятия, юридического статуса и деятельности международных НПО, а также при чтении лекций и проведении практических занятий по курсу «Международное публичное право», «Международное частное право», «Международное гуманитарное право», а так же по спецкурсу «Право международных организаций».

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Коваленко И.И. Международные неправительственные организации. - М.: Международные отношения. 1976. - 57 с.
2. Блищенко И.П., Абашидзе А.Х., Барчукова У.С. и др. Международные организации: - Учебник. - М.: РУДН, 1994. - 8 с.
3. Конвенция Совета Европы о признании правосубъектности неправительственных организаций. // ИС ПАРАГРАФ. - 1986 г.
4. В. Stosic. Les Organisations Non-Gouvernementales et les Nations Unies. Geneve-Paris. 1964, p.12-13.
5. Султанов И.Р. Вклад международных неправительственных организаций в развитие международного права в процессе сотрудничества с межправительственными организациями // Законность и правопорядок в современном обществе. 2011. № 3. – С.14
6. Матвеева Т. По зову сердца, а не по долгу службы... Неправительственные организации в защите прав человека: Международная практика и опыт России. - М., 1998. – 10 с.

Год защиты дипломной работы: 2020.

*Составитель: Тлепина Ш.В.,
д.ю.н., кафедра «Правовые дисциплины»*

ЭВОЛЮЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ В СФЕРЕ МЕЖКОНФЕССИОНАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УСЛОВИЯХ СТАНОВЛЕНИЯ НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

*Баймуканов А.К.,
образовательная программа 7М02201 «История»*

ЦЕЛЬ. Изучение эволюции государственной политики в сфере межконфессиональных отношений в условиях становления Независимости Республики Казахстан.

ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ. Исследовать процесс сложения в Казахстане многоконфессионального общества в советский период, а также после распада СССР; дать анализ нынешнему состоянию правового регулирования деятельности религиозных организаций в Казахстане; изучить реализуемые мировые инициативы Казахстана в налаживании межконфессионального диалога; сформировать рекомендации по дальнейшему усовершенствованию государственной политики в сфере противодействия религиозному экстремизму, а также нормализации религиозной жизни.

АКТУАЛЬНОСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ. Обусловлена необходимостью рассмотрения и анализа деятельности властей Казахстана по отношению к функционирующим в стране религиозным объединениям на протяжении периода Независимости Республики Казахстан, а также необходимостью выработки рекомендаций по дальнейшему регулированию сферы межконфессиональных отношений. Важность межконфессионального согласия и налаживания диалога как никогда важным становится сейчас, когда в мире нарастает угроза глобального экономического кризиса, сохраняются очаги нестабильности по всей планете, в том числе в религиозной сфере. В связи с нарастанием мировой ксенофобии, религиозной нетерпимости, извращения традиционной культуры, усиления радикальных движений, особо важным становится необходимость недопущения в нашей стране подобных явлений через призму межконфессионального диалога. Тема настоящей диссертации актуальна еще и потому, что в религиозной среде по всему миру активизировались экстремистские группы. Изучение различных религиозных институтов позволяет выявить пути обеспечения нормальной религиозной жизни и с опорой на самих верующих предотвратить проникновение или распространение в Казахстане и других странах тенденций негативного, деструктивного характера.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Заключается в обобщении и систематизации реализованной в нашей стране государственной политики в сфере межконфессиональных отношений в период Независимого Казахстана.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Методологическую основу исследования составили концептуальные теоретические положения по вопросу межконфессиональных отношений в Казахстане. В работе были использованы сравнительно-исторический, проблемно-хронологический и аналитико-синтетический методы исследования, способствовавшие раскрытию проблем государственной политики по регулированию сферы религии с объективных позиций.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Религиозный облик современного Казахстана является результатом длительного исторического процесса по формированию многоконфессионального общества. В ходе многих исторических событий на территории Казахстана начали появляться представители различных религиозных течений, подчас не по своей воле, но все же оказавшие определенное влияние на сложение современной казахстанской религиозной ситуации. Влияние религии и религиозных отношений на

мировой порядок имеет огромные масштабы, поскольку во многих государствах существуют государственные религии, определяющие политическую, экономическую и общественную жизнь в стране. Республика Казахстан по Конституции объявляет себя светским государством, где религия отделена от власти. Стоит отметить, что мировые и традиционные религии здесь находят поддержку у властей, которые считают их своей опорой в противодействии религиозному экстремизму. Изучение появления каждой религиозной общины в Казахстане позволяет утверждать, что религия носит большое гуманистическое значение, позволяя идентифицировать себя с определенной конфессиональной группой и во многом сохранить ее традиции и обычаи. Однако рост религиозности и количества религиозных объединений в некоторых случаях и при определенных условиях приводит к росту религиозного экстремизма среди населения, которое заразившись и впитав радикальные идеи, может вести активную пропаганду «религиозной войны» и уничтожения приверженцев других религий. Но, все виды экстремизма объединяет одно - он имеет политическое содержание и направлен на изменение конституционного строя, изменение законов страны и, в конечном итоге, на закрепление воли экстремистского меньшинства. Именно поэтому важно и даже необходимо тщательное, непрерывное и полное изучение религиозной обстановки в поликонфессиональном обществе и налаживание межконфессионального диалога.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. В результате длительного процесса сложения многоконфессионального казахстанского общества здесь были сформированы особые культурные и духовные ценности, которые теперь играют консолидирующую роль в обществе, обеспечивают стабильное развитие государства, а также национальную безопасность Республики Казахстан. Вместе с тем современному руководству Казахстана необходимо учитывать все новые мировые вызовы, что будет требовать постоянного контроля и мобилизации усилий государства и общества, для сохранения тех позитивных достижений, которых добился казахстанский народ за годы нашей независимости.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Материалы, выводы диссертации могут быть использованы государственными органами и религиозными объединениями для выработки плана действий по улучшению межконфессиональных отношений и налаживанию межрелигиозного диалога в Казахстане.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Назарбаев Н.А. Критическое десятилетие. – Алматы: Атамұра, 2003. - С. 240.
2. Косиченко А.Г., Курганская В.Д., Нысанбаев А.Н., Бегалиев Н.К. Взаимодействие религий в Республике Казахстан. Алматы: Центр гуманитарных исследований, изд-во «Искандер», 2006.
3. Орынбеков М.С. Генезис религиозности в Казахстане. Алматы: «Дайк-Пресс», 2005. - 240 с.
4. Ауанасова Б.М. История эволюции религиозных отношений в Казахстане (на примере ислама 1941-1991 гг.): дис. к.и.н. - Уральск, 2007. - 135 с.
5. Джалилов З.Г. Ислам и общество в современном Казахстане. Алматы: «Дайк-Пресс», 2006. - 204 с.

Год защиты магистерской диссертации: 2021.

*Составитель: Абуов Н.А.,
зав. кафедрой «ИКиСТД», к.и.н., доцент*

10 Бөлім.
ЭТНОЖУРНАЛИСТИКА ЖӘНЕ БАҚ

Раздел 10.
ЭТНОЖУРНАЛИСТИКА И СМИ

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ АСПЕКТІСІНДЕ «БІЛІМ ЖӘНЕ ЕҢБЕК» ЖУРНАЛЫ БЕТІНДЕ ҚАРАСТЫРЫЛҒАН ТАРИХИ МӘСЕЛЕЛЕР

*Аманбекова А.Б.,
5B001400 «Тарих» білім беру бағдарламасы*

ЖҰМЫСТЫҢ МАҚСАТЫ. Қазақ жастарына арналып шыққан кеңестік ғылыми-көпшілік «Білім және Еңбек» журналының шығу тарихы мен ондағы көтерілген мәселелерін, бүгінгі Рухани жаңғыру контекстінде республикамыздың қоғамдық өміріндегі рөлімен сабақтастыра көрсету болып табылады.

ЖҰМЫСТЫҢ МІНДЕТТЕРІ. Қазақ жастарына арналған баспасөз ісінің қалыптасуы мен дамуын көрсету; «Білім және Еңбек» журналының беттерінде жарық көрген тарих, этнология, этнография, археология білім салаларындағы ғылыми мақалаларда көтерілген мәселелер мен жаңалықтарды көрсету; XX ғасырдың ортасындағы қазақ қоғамы өмірінің деректерін келтіру; «Білім және Еңбек» журналының қанатын қақтырған алғашқы редакторларды көрсету.

ТАҚЫРЫПТЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Ұлы өркениет жолына түскен егеменді елдің өткені мен бүгінің салыстыра отырып, ұлттық сана болмысының нәрленген білім-танымның жаңа дәуірдегі орнын айқындайды. Өткен ғасырдағы Алаш арыстары шығарған «Айқап», «Қазақ» сынды басылымдардың ұлттық сананы оятуда қызметін сараптай отырып, Алаш арыстары бастамасының жалғасы іспетті Кеңес дәуіріндегі «Білім және еңбек» журналының қазақ жастарының санасына, ой-таным өрісіне, тарихи мәдени өміріне өзіндік орнын алуға қызмет атқарды. Бүгінгі күнде «Мәңгілік ел» идеясын ту етіп көтеруге «Зерде» журналы қазақ жастарының зеректігін оятуға үлесін қосуда. Еліміздің сонау кезеңдегі зиялы қауымдар қазақ елінің оты сөнбес үшін өздерінің мақалаларын, өлеңдерін, шығармаларын, ғылым мен техниканың ғажап сырларын, барлығын да осы қазақ халқына, оның ішінде, осы қазақ елінің тұғырын биікке көтеретін жастарға арнаған. Осы журналдың ұмыт болмай, қайта жаңғырту, маңыздылығын көрсету жұмыстың өзектілігі болып табылады.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Жастар баспасөзінің тарихы мұрағат, баспасөз материалдары және ғылыми әдебиеттермен тарихнамалық тұрғыда жанжақты зерделенді; XX ғасырда шыққан ұлттық басылымдарда көтерілген жастар мәселесінің қоғамдық маңыздылығы тарихи тұрғыда сараланды; XX ғасырда құрылған «Білім және еңбек», «Пионер» сияқты қолжа басылымдарының шығу тарихы мен көтерілген мәселелері айқындалып, оның маңыздылығына тиісті баға берілді.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕМЕСІ тарихилық және ғылыми объективтік іргелі принциптерге негізделген. Зерттеу барсысындаталдау және синтездеу, статистикалық сипаттамалық, мәселелік және хронологиялық ғылыми білім әдістері қолданылды.

ЖҰМЫСТЫҢ ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. «Білім және еңбек» журналы 1960 жылдан бастап шығып келген ғылыми-көпшілік басылым. Журнал жастар мен жасөспірімдерді отандық және әлемдік ғылым мен білім саласындағы жаңалықтармен таныстырып келді. Журналдың негізгі бағыты – ғылым мен техника жаңалықтарын, озық технология жетістіктерін насихаттау, жас жеткіншектерді өнер-білімге, техника тілін меңгеруге баулу, оларды табиғат таңғажайыптарымен, әдебиет пен өнердің, сәулет өнерінің үздік туындыларымен таныстыру болды. Осы мақсатта журнал бетінде республика ғалымдарының, білікті мамандардың, тарихшылардың, археологтардың, өнер, әдебиет қайраткерлерінің мақалалары жарияланып тұрды. Ұлттық тәрбие – қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан тәлім-тәрбие құралы, болашағының қалыптасуын қамтамасыз етуі

іспеттес тәлімдік жүйе. Бүгінгі заман талабына сай өз мемлекетіміздің ұлттық саясатын жүзеге асыру жолында, сонымен бірге, қазіргі жаңаша ойлау мен әлеуметтік-саяси өзгерістердің даму үрдісінің ерекшелігіне байланысты, жас ұрпаққа ұлттық тәрбие беру ісі бүгінгі күннің өзекті мәселенің біріне айналып отыр. Жаһандану заманында тәуелсіз қазақ елі үшін – ұлттық тәрбие мәселесі маңызды. Себебі, егемендігімізді қолымызға алған заманда, болашақ қазақ мемлекетінің нық тұрып, ілгері дамуы үшін тек материалдық қана емес, рухани жан-дүниелерін кеңейтіп өсуі үшін жастарды ұлттық тәрбиелік біліммен баулып оқыта білу орынды.

ҚОРТЫНДЫ ЖӘНЕ ТҰЖЫРЫМДАР. Әр кезеңде қазақ баспөзінің жағдайы бірдей болған емес. Осындай аумалы-төкпелі замандарды бастан кешкен қазақ баспасөзінің пайда болуы мен дамуы заңды тарихи құбылыс болатын. Ол қандай да бір жеке топтың немесе жікшіл саяси бағыттың сойылын соқпай, жалпы ұлтқа, халық мүддесіне қызмет ететін деңгейге жеткен. Қазақ журналистикасының жетістігі қазақ мәдениетінің даму деңгейін көрсетеді. Баспасөз белгілі бір мерзімде өткенді өз бетінде бейнелейді. Сондықтан олар қоғам өмірінің өткені жазылған күнделік міндетін атқарады. Демек, уақытылы шығып тұрған қазақ жастарының «Білім және еңбек» ғылыми-көпшілік журналы өткеннің белгілі бір кезеңдегі үздіксіз тарихын қалпына келтіруге көмектесе алды. Баспасөз материалдарының өзінің құрамы жағынан күрделілігі оның басты деректік ерекшелігі болып табылады. Баспасөз мәліметтерінің формасы жағынан да, мазмұны жағынан да әр түрлі болып келуі ұлт өміріне қатысты жан-жақты мәлімет алуға мүмкіндік береді.

ҚОЛДАНБАЛЫ ТӘЖІРБИЕЛІК МАҢЫЗЫ. «Жаңа және қазіргі заман Қазақстан тарихы» «Әлемдік тарихи үдерістегі Қазақстан» сабағынан СӨЖ, дәріс, тәжірибелік сабақтарына дайындық жасағанда қолдану; Мектептегі тарих пәнінің сабақтарында, ашық сабақтарда қолдану; Реферат және жоғарғы курстарда курстық және ғылыми-зерттеу жұмыстарында, дипломдық жұмыстарда пайдалануға болады.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Назарбаев Н.Ә. «Рухани жаңғыру, болашаққа бағдар» мақаласы 2017 жылғы 12 сәуір.
2. «Білім және еңбек» журналы 1960-1989 жж.
3. Қамзабекұлы Д. Смағұл Сәдуақасов: Ғұмырнамалық деректі хикаят. – Алматы: Қазақстан, 2009. – 288 б.+32 бет фотосуреттер.
4. Қожакеев Т. Жыл құстары. – Алматы: Қазақстан, 1991. – 240 б.
5. Басқарма. Еңбекшіл қақтың өзегі// Еңбекшіл қазақ газеті. – 14.11.1924.

Дипломдық жұмыс қорғалған жыл: 2019.

*Құрастырушы: Бимаканова З.Ш.,
т.ғ.к., «ҚТжәнеӘПП» кафедрасының доценті*

ОСВЕЩЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АССАМБЛЕИ НАРОДА КАЗАХСТАНА НА ТЕЛЕКАНАЛАХ СЕВЕРО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ

*Петров Б.С.,
образовательная программа 5В050400 «Журналистика»*

ЦЕЛЬ. Исследование особенностей освещения деятельности АНК на телеканалах СКО.

ЗАДАЧИ. Изучение роли средств массовой информации в освещении деятельности АНК, рассмотрение функционального аспекта освещения в СМИ деятельности АНК, характеристика АНК как объекта освещения в СМИ, анализ статистических данных о телевизионных материалах, освещающих деятельность АНК, выявление лексических особенностей материалов телеканалов СКО на темы АНК, анализ журналистского материала телеканалов СКО, посвященного деятельности АНК.

АКТУАЛЬНОСТЬ заключается в усиливающейся в мире роли вопросов национальной идентичности и гражданского патриотизма, расширении сфер влияния СМИ на сознание граждан. Поэтому перед средствами массовой информации встает важная задача – грамотно освещать деятельность АНК, учитывая все нюансы национальных вопросов, что и изучается нами в исследовании.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА определяется постановкой проблемы. В работе теоретически осмыслена прагматическая направленность материалов телеканалов СКО, освещающих деятельность АНК. В рамках исследования проведен анализ лексических особенностей освещения на региональных телеканалах деятельности АНК.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Изучение литературных источников, описание, сравнение, анализ статистических данных.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Дипломная работа на тему «Освещение деятельности Ассамблеи народа Казахстана на телеканалах Северо-Казахстанской области» посвящена исследованию особенностей освещения деятельности Ассамблеи народа Казахстана на телеканалах Северо-Казахстанской области. Проанализирован функциональный аспект материалов, освещающих деятельность АНК, и приведена характеристика Ассамблеи народа Казахстана как объекту освещения в СМИ. Автор приходит к выводу, что транслируя события АНК, средства массовой информации играют значительную роль в формировании и укреплении единства и согласия в обществе. Говоря об информационно-коммуникативной роли СМИ при освещении деятельности АНК, отметим, что при этом СМИ играют немаловажную роль в формировании чувства гражданского сознания общества. Это происходит за счет пропагандирования национального согласия и единства, сохранения культуры, обычаев и традиций всех этносов, населяющих Казахстан. Также материалы, освещающие деятельность АНК, несут в себе образовательную, воспитательную функции. СМИ являются авторитетным источником информации, ставшим не только участником, но и влиятельным посредником в национальных вопросах: с их помощью выражается точка зрения на политическую ситуацию и человеческие ценности. Благодаря освещению тех или иных событий АНК, средства массовой информации становятся одним из основных ресурсов формирования единства и согласия в обществе.

Реализация функций СМИ при освещении деятельности Ассамблеи народа Казахстана многогранна. Журналисты рассказывают людям об уже известных и забытых национальных традициях, пропагандируют музыкальную и танцевальную культуру этносов, рассказывают об истории происхождения этносов и причинах их переселения в Казахстан, тяжелых исторических моментах, в которых только единство народа, гостеприимство и сострадание казахского народа помогло выжить тысячам людей.

В Северо-Казахстанской области работают три телевизионных канала: «МТРК», «QYZYLJAR», «Первый Северный». Материалы, освещающие деятельность Ассамблеи народа Казахстана, находят свое отражение в их новостных программах и 6 тематических передачах. Проведен количественный анализ статистических данных о материалах региональных телеканалов, представляющих деятельность АНК. Путем сравнения выявлена положительная динамика увеличения в эфире областных телеканалов материалов, освещающих деятельность Ассамблеи народа Казахстана и вопросы межэтнического согласия, сохранения и популяризации национальных культур.

Автором предпринята попытка провести качественный анализ телевизионных материалов, освещающих деятельность АНК. В ходе исследования автором были выявлены основные тенденции в освещении деятельности АНК в журналистских материалах, изучены жанры и формы данных материалов, лексические особенности текстов репортажей.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЕ. В современном мире вопрос национальной идентичности и этнополитики приобретает особую значимость, так как именно он определяет как внутреннюю политику, так и имидж на мировой арене. Журналисты в данном случае своими материалами выступают в качестве «проводников», поэтому грамотное освещение данных тем - вопрос национальной безопасности. Результаты, полученные в ходе исследования, могут широко применяться журналистами СМИ при освещении деятельности АНК.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ заключается в том, что результаты исследования могут быть использованы при разработке учебных курсов по журналистике. Проанализированные журналистские материалы об освещении в СМИ темы АНК могут стать основой для рекомендаций журналистам.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Антопольский А.Б. Проблемы государственного регулирования информационной деятельности. [Электронный ресурс] URL: <http://www.rir.csti.ru/n3/antopolsky.htm/>. (дата обращения: 24.01.2018).
2. Нисевич Ю.А. Информация и власть. - М., 2000. - 124 с.
3. Кириллова Н.Б. Медиакультура: от модерна к постмодерну. - М., 2005. - 206 с.
4. Ворошилов В.В. Роль и функции СМИ [Электронный ресурс] URL: http://www.adhdportal.com/book_2334_chapter_70_3.1.2._Rol_i_funkii_SMI.html.
5. Гривенная Л.А. Национальная идентичность: теория и практика: сборник материалов научно-методических семинаров. - Петропавловск: СКГУ им. М. Козыбаева, 2018. - 201 с.

Год защиты дипломной работы: 2019.

*Составитель: Петров Б.С.,
выпускник образовательной программы 5В050400 «Журналистика»*

ЭТНОЖУРНАЛИСТИКА СЕВЕРО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

*Хусанов М.Р.,
образовательная программа 5B050400 «Журналистика»*

ЦЕЛЬ заключается в выявлении возможностей и особенностей политического функционирования и профессионального участия журналистики в системе национальных отношений.

ЗАДАЧИ. Определить профессиональные характеристики журналистики, выявить профессиональные роли журналиста в контексте полиязычного участия, выделить квалификационные требования к журналисту в роли исследователя национальных отношений, определить основные функции журналистики в системе национальных отношений, изучить направления профессионального участия журналистики в реализации национальной политики, выявить взаимозависимость принципов национальной политики и норм журналистской деятельности.

АКТУАЛЬНОСТЬ работы обусловлена и тем, что роль национальных отношений в современном мире усиливается по причинам, имеющим глобальный, общеполитический и общекультурный характер. Формирование и развитие наций ставит на повестку дня актуальные вопросы их равноправия и суверенности и много других актуальных вопросов, влияющих на формирование полиэтнического контента СМИ. В подобных условиях основная задача национальной политики может быть сформулирована как оптимизация процессов глобализации и усиления тенденции национально-культурной и политической идентичности.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА в том, что проблемы национальных отношений в последнее время стали одной из важнейших тем журналистских публикаций. Внимание СМИ к межнациональному взаимодействию обусловлено, во-первых, социальной практикой, остротой политических процессов, сопровождающих межэтнические контакты; во-вторых, необходимостью удовлетворения интереса аудитории к жизни других народов и культур – социальному опыту, отличному от привычного для потребителя массовой информации, различных субъектов политической деятельности, которые обращаются к тематике межэтнического взаимодействия. Современная казахстанская журналистика приобретает институциональные характеристики субъекта регулирования национальных отношений. В то же время усиливается ее значение в качестве инструмента национальной политики, становление которой сопровождается общественными дискуссиями и поисками оптимальных путей ее реализации органами власти.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Используются методы системного, структурно-функционального, комплексного и сопоставительного и контент-анализа. Положения работы основаны на отечественных и зарубежных исследованиях журналистики в системе национальных отношений. Использован ряд исследовательских подходов, которые в совокупности позволяют определить место и значение журналистики в системе национальных отношений.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Первая часть включает изучение содержания журналистских произведений. Содержательный анализ включает в себя исследования тематики публикаций и выступлений журналистов. Выявление уровней отражения этнополитической и этнокультурной жизни. Временное измерение содержания включает в себя исследование таких тематических направлений в журналистике, как этническая и этнополитическая история и прогнозирование развития этнических процессов. Вторая часть

– профессиональный или компетентностный анализ. В данном случае журналистика изучается как социальный, этнокультурный и этнополитический институт, элемент этнокультурной и политической системы. Предметом исследований при институциональном подходе являются уровни функционирования журналистики (местные-региональные СМИ), взаимоотношения журналистов и СМИ с этнополитическими силами и институтами, типология журналистики (этническая и этнографическая журналистика, этножурналистика и т. д.). внимание всем его составляющим.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Северо-Казахстанская область – самый полинациональный регион Республики Казахстан. Ее населяют представители более 130 национальностей. С самого первого дня обретения независимости наше государство было направлено Президентом Нурсултаном Назарбаевым по пути признанного мировым сообществом многонационального общества. Главным направлением стала национальная политика и межнациональное согласие. Ее структурные подразделения, филиалы работают повсеместно в регионах и районах страны. Помогает осуществлять политику по взятому курсу журналистика, а информация, используемая и выдаваемая при этом, является этнической. Проведен анализ этнической информации в Северо-Казахстанской области, а именно информации из пресс-релизов и журнала КГУ «Қоғамдық келісім» и публикаций в областных СМИ («Северный Казахстан», «Неделя СК», «Квартал»).

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Проведен анализ этнической информации в Северо-Казахстанской области, а именно информации из пресс-релизов и журнала КГУ «Қоғамдық келісім» и публикаций в областных СМИ («Северный Казахстан», «Неделя СК», «Квартал»). Результаты исследования могут быть использованы при разработке учебных курсов по этножурналистике.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Колобова, Л.В. Становление личности школьника в поликультурном образовании [Текст] / Л.В., Колобова // Автореферат дис. докт. пед. наук. - Оренбург, 2006. - 43 с.
2. Концепция этнокультурного образования в Республике Казахстан [Текст] // Казахстанская правда. - 1996. - 7 августа.
3. Маслова, В.А. Лингвокультурология [Текст] / В.А., Маслова. - М.: Академия, 2001. - 208 с.
4. Караулов, Ю.Н. Русский язык и языковая личность [Текст] / Ю.Н., Караулов. - М.: Наука, 1987. - 268 с.

Год защиты дипломной работы: 2019.

*Составитель: Морозова Т.А.,
магистр, старший преподаватель кафедры «Журналистика».*

МОЛОДЕЖНАЯ ТЕМАТИКА В РЕГИОНАЛЬНЫХ СМИ

Яковлева В.Ю.,

образовательная программа 5В050400 «Журналистика»

ЦЕЛЬ. Изучить принцип освещения проблем молодежи Республики Казахстан и Северо-Казахстанской области, озвученных в средствах массовой информации за 2018-2019 г.г.

ЗАДАЧИ. Исследовать предложенные телерадиоканалами и газетами СКО материалы на молодежную тематику; охарактеризовать молодежь как важный социальный пласт; выявить основные проблемы молодых людей в регионе, освещаемые в СМИ; охарактеризовать молодежную политику, осуществляемую в СКО.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Современные средства массовой информации являются оплотом развития государства. Именно на них возлагают ряд формирующих функций: воспитание морально-нравственных ценностей, научное познание, ознакомление и привлечение к политической жизни республики, наращивание духовной составляющей в жизни каждого гражданина. Помимо вышеперечисленного, СМИ можно считать связующим звеном между властью и населением, учреждениями разных сфер и людьми. То есть прямым мостом между проблемой и решением. Проблемы любого государства можно разделить на общие для всей страны, локальные и возрастные, относящиеся к определенной категории граждан. Так, в работе «Проблемы молодого поколения в республиканских и региональных средствах массовой информации» я проанализирую и найду возможное решение проблем молодежи Казахстана и Северо-Казахстанской области путем детального изучения ведущих телерадиоканалов страны.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Научная новизна работы заключается в изучении неисследованной до сих пор молодежной тематики региональных СМИ. Анализ североказахстанских телепрограмм и печатных изданий в разрезе поледних двух лет позволит нам выявить основные проблемы людей в возрасте от 15 до 29 лет.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. В данном исследовании основным методом является количественный и качественный контент-анализ, кроме того, в исследовании использованы такие методы как: сравнение, работа с документами, интерпретация полученных данных, описательный метод.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Исследование состоит из двух частей: теоретическая и практическая. В первой главе я провела детальный анализ проблем молодого поколения разных периодов, выявила наиболее системные вопросы. Систематизировала сложные аспекты жизни молодых людей, которые повторяются в течение полутра столетий. Основываясь на исторических данных и учебной литературе, обнаружила наиболее запоминающиеся способы освещения вопросов. Далее построила причинно-следственную связь и выявила наиболее действенные элементы передачи информации. В практической части представлено детальное исследование эфирной сетки и контента ведущих республиканских и региональных телеканалов. Имеется анализ 10 средств массовой информации согласно теме дипломной работы. В каждом из предложенных примеров можно увидеть динамику освещения, актуальность, проблематику и эффективность. В научном исследовании я задействовала собственные навыки работы в средствах массовой информации. Благодаря двухлетнему опыту работы и включенности с систему местных СМИ смогла выявить локальные проблемы молодежи Северо-Казахстанской области.

Выделила наиболее удобные, практичные и эффективные методы решения через систему местных телеканалов.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Исследования показывают в целом высокий интерес прессы к социальным проблемам и широкий разброс мнений по некоторым из них. Вместе с тем в освещении части проблем доминирует только один дискурс. Для прессы характерен высокий интерес к отдельным историям и низкий интерес к освещению способов решений и особенно причин проблем; при освещении способов решения проблем обычно транслируется дискурс официальных лиц. Проанализировав аспекты взаимодействия средств массовой информации и социальной работы, мы пришли к следующим выводам. Социальная работа находится в тесной взаимосвязи с политическим устройством общества. Существует специальное законодательство, конкретизирующее основные положения Конституции РФ в виде конкретных законов и норм, регулирующих деятельность института массовой коммуникации, а значит и средств массовой информации. Посредством принятия и реализации законодательных актов государство осуществляет контроль за деятельностью института массовой коммуникации.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Практическая значимость исследования состоит в том, что в данной работе предпринята попытка осмысления роли ведущих СМИ Республики и области в освещении проблем социума, в частности представителей молодого поколения в возрасте от 15 до 29 лет. Подобное изучение заявленного вопроса позволило: выявить и описать активную роль телеканалов и информационных агентств в формировании мировоззренческих и культурных аспектов жизнедеятельности молодежи, рассмотреть особенности позиционирования отрицательных аспектов в журналистских материалах.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Ерофеева И.В. Аксиология медиатекста в российской культуре. - М.: Академический проект, 2006. - С. 132.
2. Захаров Л.В. Духовное (символическое) производство как подсистема общественной деятельности. URL: sociologist.nm.ru/artides/zahamv_19.htm
3. Тавокин Е.К. Массовая коммуникация: сущность и состояние в современной России. URL: forum3000.ru/departaments/social/tavokin/1/tavokinl_5.html
4. Мисонжников Б.Я. Журналистский дискурс как ценностная категория (пролегомена аксиологической систематики). С. 189.
5. Захаров А.В. Духовное (символическое) производство как подсистема общественной деятельности.

Год защиты дипломной работы: 2019.

*Составитель: Морозова Т.А.,
магистр, старший преподаватель кафедры «Журналистика»*

ЯЗЫК ЭТНОКУЛЬТУРНОГО ДИСКУРСА НА МАТЕРИАЛЕ ПУБЛИЦИСТИКИ СЕВЕРО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ

*Алимбаева С.К.,
образовательная программа 5В050400 «Журналистика»*

ЦЕЛЬ настоящего исследования является анализ этнокультурного взаимодействия народов Казахстана посредством изучения публицистики Северо-Казахстанской области.

ЗАДАЧИ. Рассмотреть категориальные признаки понятия «дискурс» в культуре и художественной литературе, охарактеризовать историческое и культурное своеобразие Северо-Казахстанской области, проанализировать творчество современных северо-казахстанских публицистов в этнокультурном ракурсе, выявить возможности этнопублицистики в духовно-нравственном совершенствовании современного общества.

АКТУАЛЬНОСТЬ заключается в том, что этнопублицистика, являясь одним из наиболее популярных и доступных широким массам форм выражения эстетического сознания народа, тесно связана с его историческим развитием и социально-политической жизнью. Исторический и культурный феномен Казахстана включает в себе непростое взаимодействие множества факторов. Самобытное, уникальное творчество авторов Северо-Казахстанской области является продуктом сложившихся воедино событий и обстоятельств.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Изучение этнокультурного наследия современных казахстанских авторов представляется важным условием формирования казахстанского народного самосознания, толерантности, духовно-нравственного обогащения современного общества. Публицистика, как наиболее оперативный источник национального мировидения, творческого самовыражения, представляет собой неисчерпаемый ресурс для изучения. Язык произведений, являясь посредником между автором и читателем, проводником мыслей и образов, подлежит детальному исследованию.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Методы системного, структурно-функционального, комплексного и сопоставительного и контент-анализа. Положения работы основаны на отечественных и зарубежных исследованиях журналистики в системе национальных отношений. Использован ряд исследовательских подходов, которые в совокупности позволяют определить место и значение журналистики в системе национальных отношений.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Тема дипломной работы «Язык этнокультурного дискурса на материале публицистики Северо-Казахстанской области». Дипломная работа посвящена исследованию творчества авторов Северо-Казахстанской области, особенностям этнокультурного взаимодействия, отразившегося в региональной публицистике. Особое внимание уделено изучению теоретической литературы по проблеме исследования, также анализу поэтических произведений. В практической главе проанализировав публицистику североказахстанских авторов, а также потенциал этнокультурного наследия этих публицистов, мы приходим к выводу, что публицисты Северо-Казахстанской области своим творчеством демонстрируют связь культур и поколений. Важно изучать творческое наследие региональных авторов, поскольку оно является формирующим звеном патриотического воспитания молодежи, помогает понять особенности различных этносов и унифицировать духовно-нравственный кодекс единого народа Казахстана. Взаимопроникновение таких признаков каждого языка, как фонетика, лексика, грамматика исследовано достаточно полно в советском языкознании. Проблемы русско-казахской интерференции освещены в работах казахстанских учёных (Копыленко М.М., 1994; 1987). Изучению этнопоэтики посвящено много работ Табаковой З.П. Вопросами этнологии занимались Титова Т.А., Козлов В.Е.,

Фролова Е.В., Мухаметзарипов И.А. Однако проблема влияния казахского языка на речь русских, особенностях отражения этого влияния в публицистике Северного Казахстана исследована недостаточно.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Использование в русскоязычном тексте слов казахского языка свидетельствует о взаимодействии двух национальных лингвокультур – русской и казахской. Это качественный синтез. В поэзии заимствованные слова используются на эмпирическом, наглядно-образном уровне, что свидетельствует о наложении уровней восприятия окружающего мира человеком, прикоснувшимся к другой языковой картине мира. Личность на рубеже двух культур формируется под воздействием культуры родного этноса, но испытывает и некоторое влияние культуры другого народа. В результате такого взаимодействия и возникает своеобразная, уникальная культура северного Казахстана. Публицисты Северо-Казахстанской области своим творчеством демонстрируют связь культур и поколений. Нельзя переоценить важность изучения творческого наследия региональных авторов, поскольку оно является формирующим звеном патриотического воспитания молодежи, помогает понять особенности различных этносов и унифицировать духовно-нравственный кодекс единого народа Казахстана.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Материалы дипломной работы можно использовать в учебном процессе специальностей «Культурология», «Журналистика».

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Шестериков В. Стихи. // Электронный ресурс <https://almaty-lit.ucoz.ru/load/16-1-0-178> (дата обращения: 17.02.2020).
2. Шестериков В.Г. Катер на Ишиме. [Стихи]. – Алма-Ата: Жалын, 1979. – 71 с. (дата обращения: 17.02.2020).
3. Щукин В.Д. Молния на крыле. Сборник стихов. - Петропавловск: центр полиграфии «Масс-медиа», 2007. – 140 с.
4. Шухов И.П. Пресновские страницы // Отрочество: Повести. – М.: Дет. лит., 1990. – С. 313–484. (дата обращения: 23.02.2020). Не хочу быть форматом... Интервью с председателем областного литературного объединения Кириллом Филоновым. // Электронный ресурс <http://petropavl.sko.gov.kz/news/read/1515644173222.html>

Год защиты дипломной работы: 2020.

Составитель: Морозова Т.А.,
магистр, старший преподаватель кафедры «Журналистика»

ДИПЛОМДЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ МАҚСАТЫ. «Soltústik Qazaqstan» газеті ғасырлық тарихы бар басылым. Кеңес үкіметінің солақай саясатынан өтіп, тәуелсіз қазақстанның аяққа нық тұруының куәгері болған қара шаңырақтың қашан да көздегені ел мүддесі болды. Өзімнің дипломдық жұмысымда халыққа бағыт-бағдар беріп, шындықты бүкпей бұқараға жария еткен басылымның тарихына терең үңілдім. Мақсатым – қара шаңырақ тағылымынан сыр шертіп, басылым тізгінінде болған зиялылар жайлы нақты ақпарат жинау.

ДИПЛОМДЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Ақпарат таратудың ондаған онтайлы жолы пайда болған кезеңде “газетке” сұраныс жоғала бастағаны белгілі. Алайда, бір мәселені ұмытпаған жөн. Әлемде көркем сөзбен, терең оймен ақпаратты жеткізудің екі жолы бар. Бірі кітап, екінші газет. Жалқаулық желкеге отырған заманда, санаға жеңіл жететін ақпаратты іздей бастаймыз. Бір фактіні ескерген дұрыс болар. Ақылды адам суретші салған суреттен мағына іздейді. Ақымақ суреттің бояуына қарайды.

ДИПЛОМДЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Қилы заманда, қысым көрсетседе, басылымның қиындықтарға қарсы тұрғаны ғаламтор беттерінде көптеп көрсетілген. “Қара шаңырақ” беттерінде саясат пен әлеумет жайлы жазылған мақалар жайлы некен-саяқ. Дәл осы саясат пен әлеумет жайлы өткір ойлар талай жанға дем беріп, сананы біраз сілкінткен болатын. Өз қолымыз, өз аузымызға жеткенше, империяға бас иіп, жаңа ғасыр басында шығысқа бет бұрған жастарды түзетуде де басылымның алар орны тым бөлек.

ДИПЛОМДЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ. Менің дипломдық жұмысым төрт бөлімнен тұрады. Алғашқысы кіріспе, онда дипломдық жұмыстың мақсаты, міндеті және өзектілігі туралы жаздым. Екіншісі, негізгі бөлім. Негізгі бөлімде «Soltústik Qazaqstan» газеті қалай пайда болғанын және білікті редакторлары туралы рет-ретімен баяндадым. Сонымен қатар, негізгі бөлім үш тараудан тұрады және әр тарау екі бөлімшеден құралған. Үшінші бөлім – қорытынды. Соңғысы, жұмыс барысында қолданған әдебиеттер тізімі.

ТАҚЫРЫПТЫ ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Дипломдық жұмысты жазу барысында ғаламтор және көптеген кітап беттерін ақтаруға тура келді. Ондаған жылдар архивте сақтаулы басылымның сарғайған беттеріненде біраз қызықты ақпарат білдім. Жұмысымда “қара шаңырақтың” тарихын барынша толықтай зерттеуге тырыстым. Редакцияда қызмет етіп жатқан тілшілермен сұхбаттастым.

ҚОРЫТЫНДЫ. Әрбір мемлекеттің болашағы ол жастардың қолында. Болашақта ел тізгінін ұстайтын азаматтар – бүгінгі жастар. Елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың «Ұлт болашағы - білімді ұрпақ қолында» дегені жарқын істерге апарар жолды меңзеп кеткен. Расында, бүгінгі жас – ертеңгі елдің тірегі, келешектің келбет емес пе? Сол себепті олардың білімді, алғыр, бәсекеге қабілетті болып өсуі ел дамуындағы аса маңызды фактор. Ұлт болып ұйысып, ел болып еңсемізді көтерген кезеңде қолға алар ісіміздің бірі – ұрпақ тәрбиесі болды. Халқымыздың болашағы – бүгінгі ұрпағы. Бүгінгі таңда мемлекетіміз өз тәуелсіздігін алып, өзінің дербес мемлекеттілігін қалыптастыруда. Бүгінгі жастардың қоғамдық өмірден еш уақыт қол үзбей, өз елін сүйуге, салт-дәстүр мен әдет-ғұрпын білуге тәрбиелеуге бүгінгі педагогика ғылымдарының алдында тұрған зор міндеттердің бірі. Қай ғасырда болсын ұлт өмірін өркендетуші саналы да салауатты, ұлтжанды, рухы биік парасатты ұрпақты тәрбиелеу – қоғам алдындағы басты міндеттердің бірі. Сонымен қатар өз елінің рәміздерін, Ата заңын білуге, әрі құрметтеуге әрбір азамат міндетті. «Бүгінгі өскелең ұрпақ нағыз білімді, жан-

жақты дамыған, бірнеше тілді меңгерген, нағыз өз елін сүйетін, ұлт жанды азамат болуы керек», – деп айтып кеткен тұңғыш Президентіміз Н.Ә. Назарбаев. Кез келген ұлтты қалыптастыратын орта-оның ұлттық мектебі. Сондықтан қазақ мектебінің тағдыры – ел тағдыры. Ұлтымыздың болашағын ойлаған алаштың ардақтылары мұны әрқашан ескеріп отырған. Қазақ халқының ұлы перзенті Мұстафа Шоқай «Ұлттың мәдениеттен жұрдай рухпен тәрбиеленген ұрпақтан халқымыздың қажеті мен мүддесін жақтайтын пайдалы азамат шықпайды»-деп, ұлт болашағын ұлттық мектепте, ұлттық рухта тәрбиелеу керектігін көрсеткен. Қорыта келгенде бүгінгі жастарға айтарым, әрбір жас жүрек өзінің туған Отаны – Қазақстанның жанындай сүйіп, танып, оған табынып өсуі қажет. Сонда ғана жас ұрпақ бойында патриоттық сезім ұялап, келешегіміз кемелдене түспек. Елбасымыздың Халыққа Жолдауында: Біздің ұрпақ алдында бабалар қол жеткізген игілікті сақтау, қайта қалпына келтірілген мемлекетімізді нығайту және дүниежүзілік қауымдастық талаптарына сай жаңа сапалық деңгейге көтерілу міндеті тұр,-деп , жастарға зор сенім мен үміт артқан болатын. Сол сенімді ақтап, болашағымызды жарқын қылайық. Саналы да тәрбиелі ұрпақ тәрбиелеуде БАҚ құралдарының атқарар рөлі зор екендігі бәрімізге мәлім. Кейінгі жылдары нарықтың заңдылығына сай әлемде газет-журналдар қатары біршама оңтайланғаны белгілі. Бұл үрдіс бізді де айналып өткен жоқ, соның салдарынан газеттердің бірқатары жұмысын тоқтатуға мәжбүр болды, біразы интернетресурсқа айналды. Сонымен ақпараттықкоммуникациялық технологиялардың қанат жаюы масс-медианың алдына жаңа талаптар қоя бастады. Қолында смартфон бар, әлеуметтік желіге тіркелген кез келген адам қазір ақпарат құралдарының салмақты бәсекелесіне айналды. Алайда, интернет журналистика дамыған сайын оның да проблемалары андыздап алдан шықты. Мәселен, әлеуметтік медиа атқа мінгеннен бері ақпараттың ақ-қарасын тексермей жариялау деген дерт белең ала бастады. Осыған сай, сенімді дерек көзі бола алатын кәсіби мамандардың бағасы күн өткен сайын арта түсуде. Осының өзі дәстүрлі БАҚ-тың қоғамдағы орны жоғалмайтынын көрсетіп отыр.

Дегенмен, газет күн сайын, тіпті күніне үш рет шыққан күннің өзінде ақпарат тарату жылдамдығы жөнінен басқа БАҚ-пен бәсекелесе алмаса да, ұлттық құндылығымыз бен тілімізді сақтап қалары хақ. Тіл – атадан балаға мирас болып қалып отыратын баға жетпес мұра. Тіл – еліміздің іргетасы, «Ұлттың қуаты тілінде» анық.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Амандық Жантеміров. Қызылжар өңірінің өшпес шежіресі, 2010.
2. Жарасбай Сүлейменов. Дәуір- дастан, 2005.
3. Ж. Сүлейменов Қарашаңырақ. Қарағанды, 2015. - 296 бет.
4. Есенбекова Ұ. Хабар жасау технологиясы. Алматы: ЖШС РПБК Дәуір, 2011. – 220 бет.
5. Барманқұлов М. Телевизия: бизнес әлде билік? Оқу құралы / Аударған Клара Қабылғазы. – Алматы: Қазақ университеті, 2007. – 216 бет.
6. Бекниязов Т. Журналистің шығармашылық шеберлігі. – Алматы: Қазақ университеті, 2004. – 213 бет.
7. Омашев Н. Қазақ журналистикасы. – Алматы, 2008. – 57 бет.
8. Құдайберген Т. Тележурналист анықтамалығы. – Алматы: Білім, 2003. – 107 бет.
9. Жәлелов Ә. Қазақстан журналистерінің тәжірбиесінен. – Алматы, 2008. – 112 бет.
10. Бекниязов Т. Журналистиканың терминдері мен ұғымдары. – Алматы: Қазақ университеті, 2006. – 109 бет.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Тулешева Г.К.,
«Журналистика» кафедраның аға оқытушысы*

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ДІНИ БАСЫЛЫМДАРЫНЫҢ ПАЙДА БОЛУ АЛҒЫШАРТТАРЫ ЖӘНЕ ПЕРСПЕКТИКАЛЫҚ ДАМУЫ

Еркебұлан И.,

5B050400 «Журналистика» білім алу бағдарламасы

ЖҰМЫСТЫҢ МАҚСАТЫ. Білім алу мәселесі адамзаттың басты мұқтажы екеніне бүгіндері күдіктенген біреуді, шығында да, жын қаққан есебінде қабылдар едік. Себебі: қазірде онсыз ешкімге жарық күн жоқ екенін әркім біледі. Демек, Мұхаммед пайғамбар (с.ғ.с.): Білімге бесігіңнен бастап, көріңе дейін талаптан; Тіпті Қытайдан болса да білім алуға ұмтыл, Бір сағат ілім үйрену, бір түн жасаған ибадаттан артық. Ал бір күндік дәріс, бір ай ұстаған оразадан абзал, - деген Хадистеріне жұртшылықтың алдын ала зердесіне жетіп, саналы түрде қабыл алғандықтарынан немесе өмір талабының еріксіз итермелеуінен деп білу керек. Әсіресе, Алла Тағаланың соңғы расулының: Жастықта алынған білім - тасқа ойылған нақыш,-деген ұлы дәйектемесі біздің бүгінгі таңдағы білім алу мәселесінде ұран ғып көкке көтеретін уағызға бергісіз. Қазіргі кезеңде БАҚ құрылымдық, мазмұндық өзгерістерге ұшырады. Атап айтқанда, мемлекеттік және меншік бөлінісіне орай, баспасөз беттерінде жеңіл дүниелер көрініс табууда.

ЖҰМЫСТЫҢ МІНДЕТІ. Ғылыми еңбекті жазу барысында мынадай міндерді алға тарттық: Қазақстан тәуелсіздік жылдарындағы діни басылымдардың ерекшеліктерін жан-жақты талдау; Діни басылымдардың тақырыптық ерекшеліктері, тұрақты айдарлар, тілдік құрылым; Қазіргі кездегі діни басылымдардың патриоттық, толеранттық тәрбие берудегі рөлі; Діни басылымдардағы Шапағат-Нұр, Алдаспан, Ислам журналдарындағы тұрақты айдарлар жайлы сөз қозғадық.

ТАҚЫРЫП ӨЗЕКТІЛІГІ. Дін қай қоғамда болса да адами құндылықтардың қайнар көзі ретінде қабылданады. Дін - қазақ халқының рухани тамыры. Халқымыздың тарихына көз жүгіртсек, ата-бабаларымыз дінге қатты сенген. Ғасырлар қойнауында талай-талай мазмұнды, мағыналы, тәрбиелік мәні зор, ұлттық дәстүрді дәріштейтін, мәдениетіміз бен өркениетіміздің даму жолдарын айқын көрсететін мәліметтер жетерлік. Ол халқымыздың - рухани мұрасы. Дәлелді арыдан іздемей-ақ, он тоғызыншы ғасырдың ақын-жазушылары, зерттеушілерінің шығармалары тілге тиек болары анық.

ЖҰМЫСТЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ. Диплом жұмысы кіріспеден, негізгі бөлімнен, қорытындыдан, бірінші тараудың алғашқы тараушасы Тәуелсіздік жылдарындағы діни басылымдардың ерекшелігі. Ислам тарихынан бастап оның қазақ қоғамындағы өзіндік рөлі; тәуелсіздік ағаннан кейін діни басылымдардың жарық көре бастауы, олардық қазіргі жай-күйі секілді мәселелерді жал-жақты талдадық. Қазақ қоғамындағы діни басылымдардың рөлін ерекше атап өттік. Діни басылымдардағы патриоттық, толеранттық тәрбие берудегі рөлі деп аталатын екінші тараушада діни басылымдардағы ұлттық тәрбиеге тоқталдым.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Әлемде 10 000 түрден астам дін бары белгілі. Бірақ жер шары тұрғындарының 84 пайызы ең үлкен делінген 5 дінге сенеді: Христиан, Ислам, Үнді діні, Бұдизм, және Еврей діні. Діннің әсеріне ұшырамаған және ешқандай дінге тән емес адамдардың сенімі бәлкім атеизм - яғни Құдайға сенбейтін, сондықтан дінге сенбейді; немесе бәлкім агностицизм - Құдайды бар деп есептейтін, бірақ тегі қалай екені туралы пікірлерге күдікпен қарайтын, сыни ойлайтын, ал мәлім діндерге негізінен сенбейтін адам. Дінге сенбейтін немесе қатыссыз адамдардың саны қазіргі әлемде жаппай өсуде. Әсіресе дамыған елдерде агностиктер мен атеистердің саны артып барады. Ал даму үстіндегі және дамымаған елдерде дінге сенушілер негізінен тұрақты сандық шамада сақталуда.

ҚОРЫТЫНДЫ. Қорытындылай келгенде, діни басылымдардың Ислам дінін насихаттауда ерекше орын алатынын есте ұстап, олар туралы жан-жақты зерттеулер жүргізуді қажет екендігін айтқым келмек. Себебі, адамзатты бақытқа жеткізетін байлық та, мансап та емес. Адамның рухани тыныштығы болып табылатын – дін. Ислам – ақыл, ой, туынды емес, бірақ Аллаһ тарапынан жіберілгендіктен ақыл мен ойды ең жақсы және дұрыс жолмен жүргізіп, адам баласындағы рухани деңгейді кәміл түрде қалыптастырады. Ал, бұл өз кезегінде қоғамның түзелуіне септігін тигізеді. Сондықтан да оны кеңінен насихаттау әрбір саналы журналисттің міндетін білмей жатады. Сондықтан да оларды жарнамалауды дұрыс жолға қоюды міндетін аса жауапкершілікпен атқарған жөн. Мұндай басылымдардың халық арасында жақсы таралуы қоғамның түзелуіне, иманды ұрпақ тәрбиелеуіне септігін тигізері сөзсіз.

ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗЫ. Еліміздің егемендік алып, өз тәуелсіздігіне қол жеткізгеннен кейін Аллаһқа шүкір, дініміз, тілімізге бостандық тиді. Кезінде Кеңес үкіметі тыйым салған дінді бүгінгі күні еркін неасихаттауға қол жеткіздік. Оның бір көрінісі – діни басылымдардың айда болыпкүн сана олардың санының көбеюі. Еі алғаш «Ислам әлемі» журналы жарық көргенде, көпшілік оны қуана қарсы алып, рухани шөлдерін аздап болса да, басты. Одан іле-шала 1998 жылы «Шапағат-Нұр» журналы өз оқырмандарын қуантып, діни білім бұлағымен сусындауға жол ашты. Бұдан кейін діни басылымдар көбейе бастады. Оқырмандар да көтен күткен рухани аштықтарын басатын басылымдарды құшақ жая қарсы алды. Қазіргі таңда «Мұсылман», «Алдаспан», «Шапағат-Нұр», «Иман», «Ислам өркениеті», «Ислам» атты басылымдардың өзіндік орны ерекше. Бұл туралы жұмысымның бірінші тарауында айтып кеткен болатынмын.

ПАЙДАЛАҢҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ.

1. Garnham N. Public Sphere and the Media. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2001, Pages 12585-12590
2. Саяси түсіндірме сөздік. – Алматы: Дайк-Пресс, 2007. – 616 б.
3. Шлымова Г. Қазақстан қоғамының құндылық бағдар жүйесіндегі діни құндылықтар // Ислам және өркениет, 2012. – 23 шілде.
4. Назарбаев – этносаралық және конфессияаралық келісімнің қазақстандық үлгісінің негізін қалаушы / ред. Ж.Ә. Әлиев – Алматы: Жеті жарғы, 2006. – 210 б.
5. Бегімтаева Р. Рухани баспасөз және оның атқаратын қызметі // ПМУ Хабаршысы. Журналистика сериясы, 2007. – №2 – 83-89 бб.
6. Қожакеев Т. Қым-қуыт іздер. – Алматы: Санат, 1999. – 307 б.
7. Батыршаұлы С. Редактор бағаны // Ислам әлемі. – 2006. – №1.
8. «Қазақстандағы ислам» журналы: old.islamfund.kz
9. Рыскелдиев Т. «Имандылық иірімдері» радиохабары // Еуразия университеті. Журналистика сериясы, 2000. - №2.
10. Қоңқабай Ш. Дін мәселесіне біржақты қарауға болмайды // Қостанай таңы, 2012. – 17 қазан.

Дипломдық жұмысты қорғаған жыл: 2020.

*Құрастырушы: Шайкенова А.Ж.,
ф.ғ.к., «Журналистика» кафедрасының доценті*

**«СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН» ГАЗЕТІНДЕ
«РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» МЕМЛЕКЕТТІК БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ НАСИХАТТАЛУЫ**

*Жолдаяқова И.,
5В050400 «Журналистика» білім алу бағдарламасы*

МАҚСАТЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ. Жұмыстың мақсаты – барлық заманауи тәуекелдер мен жаһандық жанайқайды қоса алғандағы қазақстандық рухани құндылықтың жандануына бағытталған. Ұлттық бірегейлікті сақтау, азаматтар санасының ашықтығы мен білімге баулуын дәріптеу, прагматизм, бәсекеге қабілеттілікті арттыру, қоғамдық сананың жаңғыртудың маңыздылығын алға тартады. Бұл қасиеттер заманауи қазақстандықтардың негізгі бағыты болуы қажет. Аталған мақсаттар төмендегідей міндеттерді көздейді: журналистика түсінігінің мағынасын ашу; журналист мақалаларындағы тақырыптық және проблемалық ізденістерді жаңаша зерделеу; К. Мұсырманнның публицистикалық еңбектері негізінде оның өсу жолын, шеберлік қырларының шыңдалу сәтін айқындау, болашақ мамандарға үлгі болар негізгі мақалаларына мән беру; Қаламгердің өзіне тән стилі, баспасөз материалдарының мазмұндық идеясы нақтыланады.

ЗЕРТТЕУ НЫСАНЫ. Дипломдық жұмыстың зерттеу нысаны ретінде «Солтүстік Қазақстан» газетінің мақалалары алынды.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ. Зерттеу әдістері ретінде салыстыру, талдау, жинақтау әдістері алынды.

ЖҰМЫСТЫҢ ДЕРЕККӨЗДЕРІ. Қойылған мақсат-міндеттерге жету жолында журналистердің публицистикалық еңбектері жарияланған облыстық 2017, 2018 және 2019 жылғы «Солтүстік Қазақстан» газеттері мен ғаламтор желісіндегі ақпараттар алынды.

ЖҰМЫСТЫҢ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ. Бұрын-соңды «Рухани жаңғыру» бағдарламасы жайлы ғылыми еңбек жазылмағандықтан, бұл жұмыс – олардың алғашқысы болмақ. Мұнда бағдарламаның басты міндеті толық қарастырылып, журналистердің еңбектеріне үлкен шолу жасалмақ.

ЖҰМЫСТЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ. Журналистика мамандығына сай пәндерде теориялық немесе дәріс сабақтарында қосымша мәлімет ретінде пайдалануға болады.

ЖҰМЫСТЫҢ ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ. Бұл диплом жұмысының жас журналистерге білім әрі дамытушылық тұрғысынан болсын маңызы бар. Жұмыстың құрылымы. Зерттеу жұмыс кіріспеден, негізгі бөлімнен, қорытындыдан құрылады. Соңында міндетті түрде пайдаланылған әдебиеттер тізімі көрсетіледі.

ТАҚЫРЫПТЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ. Бұқаралық ақпарат құралдары қоғамның ажырамас бір бөлігіне айналған сала. Мемлекеттің дамуына сүбелі үлес қосып отырған БАҚ құралдарының Қазақ елінің қалыптасуына, өркендеуіне зор ықпал етіп отырғандығын бүгінгі бұқаралық ой-сана дәлелдеп отыр. Журналистиканың бұқара мен биліктің ортасындағы дәнекерші рөлін ғана атқарып қоймай, қоғамдағы өзекті мәселелерді шешіп, адамзаттың тыныс-тіршілігін жүйелі дамытуына серпін беретін қоғамдық институт болып қалыптасқанын көреміз. Журналист мамандығын иеленіп, сөз бен ой құдіретін қару еткен әріптестеріміз азаматтардың жаман мен жақсыны ажыратуға, әділдікті орнатып, күрмеулі мәселелердің оңтайлы шешу жолында аянбай еңбек етіп жүргендігі олардың қоғам үшін аса қажетті екендігін мойындатады. Қазақ журналистикасының ғасырдан асар-аспас қана тарихы

бар екендігін ескерсек, осы уақыт ішінде ол мемлекеттің қалыптасуы мен дамуы жолында өшпес мұра қалдырып үлгерді.

ҚОРЫТЫНДЫ. Мемлекет пен ұлт құрыштан құйылып, қатып қалған дүние емес, үнемі дамып отыратын тірі ағза іспетті. Ол өмір сүру үшін заман ағымына саналы түрде бейімделуге қабілетті болуы керек. Жаңа жаһандық үрдістер ешкімнен сұрамай, есік қақпастан бірден төрге озды. Сондықтан, заманға сәйкес жаңғыру міндеті барлық мемлекеттердің алдында тұр. Сынаптай сырғыған уақыт ешкімді күтіп тұрмайды, жаңғыру да тарихтың өзі сияқты жалғаса беретін процесс. Екі дәуір түйіскен өліара шақта Қазақстанға түбегейлі жаңғыру және жаңа идеялар арқылы болашағын баянды ете түсудің теңдессіз тарихи мүмкіндігі беріліп отыр. Елбасы қазақстандықтар, әсіресе, жас ұрпақ жаңғыру жөніндегі осынау ұсыныстардың маңызын терең түсінеді деген сенімде болды. Жаңа жағдайда жаңғыруға деген ішкі ұмтылыс – біздің дамуымыздың ең басты қағидасы. Өмір сүру үшін өзгере білу керек. Оған көнбегендер тарихтың шаңына көміліп қала береді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қазақстан тарихы 2 бөлім. Авторлары: Қ. Өсембаев, З. Сақтағанов, Ғ. Мұхтарұлы. 161 бет. 2019 жыл.
2. Елбасының Қазақстан халқына жолдауы 2017 жыл. 4 бөлім.
3. Елбасының Қазақстан халқына жолдауы 2019 жыл. 6 бөлім.
4. Қазақ әдебиетінің тарихы. 3 том, 6 кіт. - А., 1960. – 67 б.; Шәменов Қ. 82 б.
5. Қазақстан энциклопедиясы, VII-том, 563 б. 2007 жыл.
6. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Ғылымтану. Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын. - Павлодар: ҒӨФ «ЭКО», 2006 жыл, 43 б.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Шайкенова А.Ж.,
ф.ғ.к., «Журналистика» кафедрасының доценті*

ЖУРНАЛИСТИКА ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА: ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕСТВЕННОГО МНЕНИЯ СМИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И ПРИГРАНИЧНЫХ РЕГИОНОВ

*Ильясова М.В.,
образовательная программа 5B050400 «Журналистика»*

ЦЕЛЬ. Выявление характерных особенностей и новшеств журналистики гражданского общества в информационном поле Республики Казахстан и приграничных регионов.

ЗАДАЧИ. Определить соотношение понятий традиционной журналистики и журналистики гражданского общества, рассмотреть участие журналиста в методах формирования общественного сознания. Выделить характерные особенности технологии формирования общественного мнения и его влияния, прокомментировать состояние информационного поля в РК и приграничных регионов, раскрыть важную для современной ситуации особенность: журналистика участвует в двух контурах регулирования общественной жизни.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Обусловлена выявлением причин, вызывающих в журналистике противоречия между традиционной журналистикой и журналистикой гражданского общества. В контексте дискуссий о важности гражданской журналистики для аудитории затрагивается важный аспект функции журналистики – формирование общественного мнения. Показано вытеснение журналистики пропагандой, где формирование общественного мнения становится ключевой особенностью системы функций журналистики.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Стремительное развитие Интернета в современном мире зародило альтернативу журналистики. Благодаря функционированию работы граждан в процессе сбора, обработки и быстрого распространению информации – гражданская журналистика не уступает деятельности профессиональных журналистов. Феномен гражданского общества в журналистике это обеспечение независимости, надёжности, точности и актуальности материала в соответствии всех требований светского общества.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Обзор литературы по проблеме, описательный, аналитический.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Формирование моральной и нравственной ответственности у граждан через республиканские СМИ. В современном казахстанском обществе с каждым годом возрастает обеспокоенность граждан тем, что на глазах осуществляется деградация морали и нравственности. Признано считать, что все заболевания социума обусловлены контекстом истории. С момента независимости Казахстана и перестройки режима с советского экс-государства в светское, СМИ показывают трансформацию и метаморфозы казахского колорита и менталитета общества, для которого выше всего стояли условности высокой морали и духовности, врождённое чувство обязанности и совести, милосердия и жертвенности. Пробелы, которые установил экономический кризис, повлияли на мировоззрение населения, это привело к утрате нравственных ценностей, которые в последствие будущее и новое поколение заполняют информационным потоком. На примере материала редакции «The Steppe» я разбираю аспекты формирования нравственности у населения. Несмотря на общественные установки, моральные нормы с принципами и ценностями крайне противоречивы. Новостной веб-сайт «The Steppe» за 4 года службы народу Казахстана зарекомендовал себя качественным интернет-изданием, которые пишут о жизни, бизнесе и увлечениях современных казахстанцев. Именно такие интересы отстаивает редакция. Издание говорит о том, что пишут обо всем, что может интересовать активного и думающего жителя: люди и город,

культура и общество, развлечения, бизнес, технологии, еда, путешествия, новые знания или лайфхаки. Редакция позиционирует себя прогрессирующими журналистами и качественным СМИ, которые любят слово и своих читателей, и стремятся создавать качественный, смелый и актуальный контент.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. На автора ложится большая ответственность за тенденции формирования общественного мнения через концепцию «общего блага». Автор материала вместе с главным героем проходят путь познания волонтерства и плюсов этой работы, через мнения экспертов и исследования, тем самым призывая и побуждая читателя к действиям которые несут характер благих намерений. Формирование общественного мнения на примере приграничной бульварно-массовой печати. Любая форма журналистики играет немалую роль в современном обществе. И, так называемая, «желтая» пресса также занимает важное место в информировании аудитории и формировании общественного мнения. Если говорить о практике газетного дела, между изданиями нет жестких разграничений. Ведь именно «желтая» пресса публикует «сенсационные» расследования, поливающие грязью известных людей, без смущения копается в грязном белье, такая пресса, не имея никаких моральных норм и установок, печатает любую информацию ради получения выгоды.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Материалы дипломной работы можно использовать в учебном процессе специальности «Журналистика» на примере дисциплин: «Политическая журналистика», «Массовые и международные коммуникации».

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Конституция Республики Казахстан, по состоянию на 01 января 2002 года. - Алматы.
2. Закон «О средствах массовой информации в Республики Казахстан».
3. Грушин Б. Массовое сознание. - М.: Политиздат, 1987.
4. Ворошилов В. Журналистика: Учебник. - СПб.: Издательство Михайлова В.А., 1999. - с.83.
5. Уледов А. Структура общественного сознания. - М.: Мысль, 1968.

Год защиты дипломной работы: 2020.

*Составитель: Морозова Т.А.,
магистр, старший преподаватель кафедры «Журналистика»*

НАЦИОНАЛЬНЫЕ ТРАДИЦИИ, ТИПОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНСКИХ И ЗАРУБЕЖНЫХ СМИ XXI ВЕКА

*Кузембаева А.Ж.,
образовательная программа 5B050400 «Журналистика»*

ЦЕЛЬ. Рассмотреть типологические особенности интернет- журналистики XXI в. на примере национальных традиций, типологических особенностей и тенденций развития казахстанских и зарубежных СМИ.

ЗАДАЧИ. Исследовать становление и развитие онлайн-журналистики в Казахстане, а так же в зарубежных странах. Выяснить особенности интернет журналистики. Проанализировать характер и форму подачи информации в новостных онлайн порталах.

АКТУАЛЬНОСТЬ. СМИ стали неотъемлемой частью нашей жизни. Одним из быстро развивающихся и имеющее большое влияние на жизнь, является-интернет-журналистика. В данной теме будут рассмотрены зарождение онлайн новостных порталов России и Казахстана. А так же будут изучены особенности интернет-журналистики.

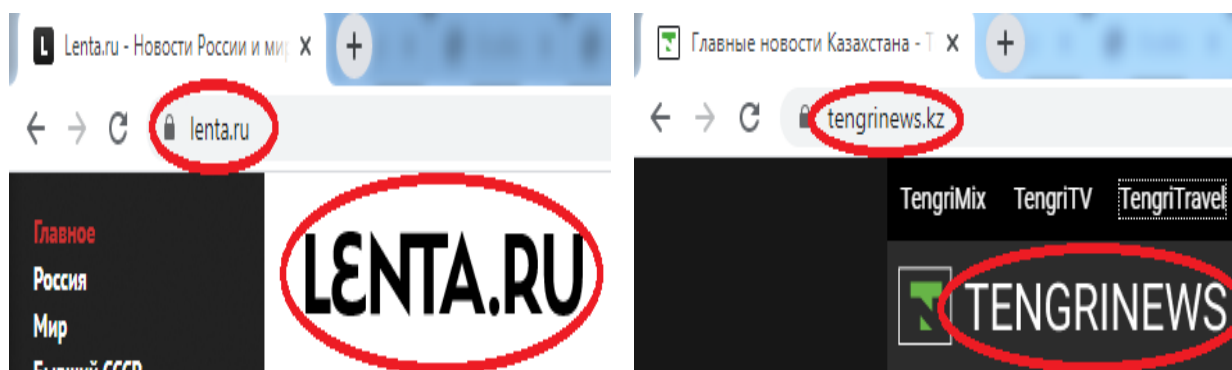
НАУЧНАЯ НОВИЗНА Число онлайн-новостных порталов, не имеющие аналогов в бумажном виде с каждым годом, становится все больше и больше. Растут и цифровые версии уже имеющихся газет и журналов. Медиа-издания это новый этап в средствах массовой информации. У каждой телевизионной компании имеется свой сайт с архивом информации. Онлайн-новостные порталы направлены на взаимодействие между потребителем и редактором. Интернет журналистика имеет свои типологические особенности и признаки. Но все же, большинство материалов схоже с традиционными жанрами журналистики.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Анализ печатной и электронной литературы по интернет-журналистике 21 в. Рассматривались исторические предпосылки возникновения электронных и аналоговых СМИ; проведен качественный контент-анализ интернет-СМИ.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Сетевые газеты и журналы развиваются с каждым годом все интенсивнее. Проанализировав этапы онлайн-журналистики, можно прийти к выводу, что она в некоторых понятиях превосходит традиционные виды СМИ (пресса, радио, ТВ). Выявленные особенности: Гипертекстуальность; Временная независимость; Мультимедийность; Оперативность; Множество людей предпочитают онлайн-издания в качестве первоисточника информации. А некоторые онлайн-газеты по рейтингу превосходят телевизионные каналы. Но есть определенные моменты, которые требуют доработки. Качество и грамотность. Информация в интернет-изданиях обновляется ежеминутно, ежесекундно. Публикация на портале занимает считанные секунды. Из-за конкуренции между порталами, авторы пытаются максимально оперативно работать. Часто именно этот фактор мешает рейтингу издания.

Преимущества интернет-порталов, которые раскрыты на примере «Лента.ру» и «tengrinews.kz», позволяют сделать вывод, что онлайн-журналистика является дополнительной формой печатных изданий, расширяющей возможности. Интернет-журналистика претендует на основное место в медиaprостранстве. В связи с этим идет опасение за другие виды СМИ. Интернет журналистика объединяет в себе все виды СМИ: пресса, ТВ, радио. Интернет-журналистика развивается по своим собственным канонам, развивает новостной материал. С развитием информационного общества будет и расти роль медиа в интернете. Гипертекстовость и интерактивность определяет возможности и особенности интернет-порталов. Интернет журналистика имеет свои типологические

особенности и признаки. Но все же, большинство материалов схоже с традиционными жанрами журналистики.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Стоит отметить, что онлайн СМИ влияет на структуру журналистики. Она становится более открытой. В век Интернета читатель становится во главе, он имеет большие способности в выборе. Другой отмеченный момент - интерактивность- также крайне интересен, если рассматривать его возможности расширения свободы потребителя. Грани между автором контента и его читателем стерты - отныне они взаимодействуют. Информация стала важнейшим равноценным и общепользовательным ресурсом. В заключение стоит отметить, что интернет издания не стоит рассматривать как лишь одну из форм или видов коммуникации, отдельную от остальных - она как вторая реальность, на основе которого могут появиться другие типы коммуницирования. Интернет-издания - это особая, вторая реальность, имеющая свою структуру и схему работы. Она дублирует первую «физическую» реальность и во многом способна ее дополнить.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Материалы дипломной работы можно использовать в учебном процессе специальности «Журналистика». Например, в рамках дисциплины «Интернет-журналистика и новые медиа».

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Акопов А.И. Электронные сети как новый вид СМИ // Филологический вестник РГУ. 1998, № 3 с. 17-25
2. Сайфер Л. Бумажные газеты исчезнут как вид. // <http://www.utro.ru>
3. Социальная практика и журналистский текст. // Под ред. Я.Н. Засурского, Е.И. Прониной. - М., 1990.
4. Социология журналистики. / Под. ред. С.Г. Корконосенко. - М., 2004.
5. Цвик Л.В. Реклама как вид журналистики. - М., 2004.

Год защиты дипломной работы: 2020.

*Составитель: Морозова Т.А.,
магистр, старший преподаватель кафедры «Журналистика»*

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ СЕТЕВОЙ ЖУРНАЛИСТИКИ И БЛОГЕРСТВА В СТРАНАХ ПОСТСОВЕТСКОГО ПРОСТРАНСТВА

*Лыгин И.А.,
образовательная программа 5В050400 «Журналистика»*

ЦЕЛЬ. Исследование становления и развития сетевой журналистики и блогинга в странах постсоветского пространства.

ЗАДАЧИ. Раскрыть и уточнить понятия сетевой журналистики и блогинга, выявить наиболее популярные области использования блогинга, сравнить актуальность блогинга в странах постсоветского пространства, выявить влияние сетевой журналистики и блогинга, провести социальный опрос среди блогеров.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Исследование становления и развития сетевой журналистики и блогерства в странах постсоветского пространства является наиболее актуальной в виду того, что активно развивается результат объединения коммуникативных и информационных технологий – конвергентная журналистика. По мнению многих авторов, в том числе А.Г. Качаева, Е.Л. Вартанова и др., изменения в традиционных редакциях неизбежны. Важно умение адаптироваться к новым средствам передачи информации и эффективно организовать и сформировать доступную систему связи редакция – читатель.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Благодаря новым технологиям получить обратную связь, стало гораздо проще. Следовательно, улучшилось качество текстов, а также клиентоориентированность. Если раньше можно было получить отклик аудитории в виде звонков в студию, голосованием и письмами. То сейчас на некоторых редакциях работают онлайн-операторы, которые оперативно реагирует на вопросы и пожелания потребителей. Что позволяет вместе создавать и корректировать материалы. К особенностям сетевой журналистики относятся: неограниченный тираж, оперативность, доступность, географический охват, архивация, дублирование материала.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Анализ существующих блог-платформ и их истории, а также статистика использования и уровень достоверности информации. Исследовался рост блогинга в период с 2000 по 2020 годы. Составлена модель используемых групп на примере социальной сети «ВКонтакте» для более удобного распределения использования проведенного времени в интернете, исходя из статистики. Проанализированы правовые нормы.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Дипломная работа посвящена исследованиям использования и развития сетевой журналистики и блогерства в странах постсоветского пространства, в частности предоставлены анализы роста и использования блогинга. Особое внимание уделено сравнительному анализу сетевой журналистики и блогерства, как взаимосуществующих средств информирования населения. Также акцент сделан на совершенствовании блогерства с его появления, с участием как самих блог-платформ, так и пользователей. Переход к диджитализации. Материалы исследования наглядно демонстрируют рост информированности населения, а также простоту и легкость участия граждан в предоставлении и публикации информации в интернете. Рассмотрены понятия блогинга и сетевой журналистики, виды, особенности. Вторая глава «Сравнительное исследование использования блогинга и сетевой журналистики на примере стран постсоветского пространства» посвящена анализу и сравнению блогинга и сетевой журналистики в странах постсоветского пространства. В заключении сделаны основные выводы, полученные в результате выполнения данной выпускной квалификационной

работы. Ключевые слова: журналистика, блог, информация, интернет. Выпускная квалификационная работа состоит из введения, трёх глав поделенных на параграфы, заключения и списка использованных источников

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Блоги по большей степени предоставлены в хронологическом виде: «шесть столпов» блогов — точнее, шесть отличий блогов от иных каналов коммуникации: 1. Легкость публикации. Любой пользователь сети Интернет может бесплатно зарегистрироваться на блог-площадке, публиковать свои новости и комментировать чужие. 2. Легкость поиска. В этом может помочь любая поисковая система. Более легко найти блоги, которые пользуются популярностью у читателей. 3. «Опора на общество». Блоги позволяют находить людей со схожими интересами и создавать группы и отношения, не зависимо от географического положения пользователей. 4. «Заразность» или «вирусность». Информация в блогах распространяется гораздо быстрее, чем в традиционных СМИ. 5. Возможность прямой связи. У блогов есть возможность подписаться на обновления или включить уведомления о новых публикациях. Благодаря этому пользователи всегда уведомлены о публикации нового материала. 6. Взаимосвязанность.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Материалы дипломной работы можно использовать в учебном процессе специальностей «Культурология», «Журналистика».

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Баранова, М.В. Блогосфера в системе массовой коммуникации России и США: тематическое поле и социальные функции / М.В. Баранова, И.В. Фотиева // Медиаисследования. – 2015. – № 2. – С. 118–123.
2. Борисова, А.В. Блогосфера и СМИ в рунете: проблема определения статуса / А.В. Борисова, Т.А. Семилет // Медиаисследования. – 2017. – № 4-2. – С. 109–116
3. Вартанова, Е.Л. Современная медиаструктура / Я.Н. Засурский // Средства массовой информации постсоветской России. – 2008. – 303 с.

Год защиты дипломной работы: 2020.

*Составитель: Морозова Т.А.,
магистр, старший преподаватель кафедры «Журналистика»*

PR-МОДЕЛЬ МОЛОДЕЖНОГО РАДИО СКГУ ИМ. М. КОЗЫБАЕВА

Накиева М.Р.,

образовательная программа 5B050400 «Журналистика»

ЦЕЛЬ. Создание PR-модели молодежного радио СКГУ им. М. Козыбаева, а именно, начальная разработка собственных радиопередач с учетом пожеланий целевой аудитории.

ЗАДАЧИ. Рассмотреть понятие СМИ (или медиа) в целом, акцентируя разницу между традиционными и социальными медиа; Исследовать радио, как традиционную форму СМИ, с точки зрения возникновения, истории становления и функционирования как в мире, так и в Казахстане; Проанализировать понятия «радиожурнализм», «радиожурналист», соответствующие жанры; Провести социальный опрос: опросить более ста респондентов о предпочтении радио, телевидению и газетам, интернет-СМИ, а так же о предпочтительных программах на радио (выбрать из предложенного списка); Составить контент-план молодежного радио Северо-Казахстанского Государственного университета имени М. Козыбаева с учетом предпочтений опрошенных студентов, а так же PR модели, с учетом ориентации на поднятие имиджа СКГУ им. М. Козыбаева.

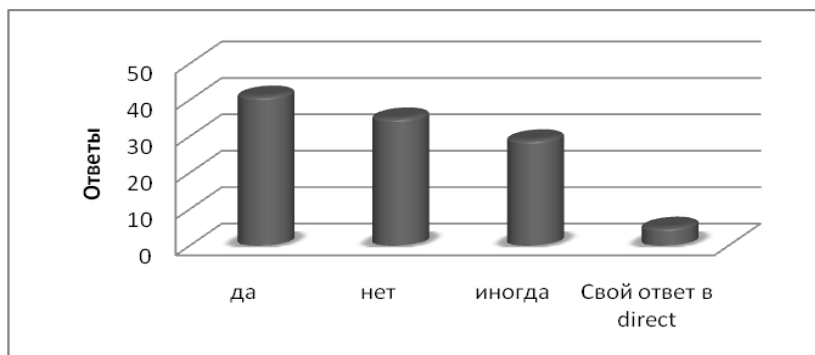
АКТУАЛЬНОСТЬ дипломной работы вызвана современным ритмом жизни, и тем, что люди предпочитают получать информацию – быстро и качественно. Несмотря на то, что радио было изобретено еще в 1895 году, концепций молодежных радиостанций изучены не до конца. О создании на их примере новых молодежных студенческих радиопрограмм говорить рано. Необходимость изучения понятий радиожурналистики, специфики работы радио в целом, анализ других молодежных радиостанций вызвана важностью создания собственных радиопередач на базе Северо-Казахстанского университета имени Манаша Козыбаева.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА заключается в анализе и исследовании именно молодежных радиопрограмм, в сравнении с обычными радиопередачами и создание собственной модели студенческого молодёжного радио.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Описание, работа с источниками, анализ молодежных радиостанций, сравнительный анализ, опрос.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Структуру дипломной работы образуют: введение, теоретическая, практическая (включающая в себя аналитическую и проектную части), заключение, список источников, включающего более 45 наименований и приложения. Во введении заявлена тема исследования, также обосновывается ее актуальность и научная новизна, мы формулируем объект, предмет, цель и задачи исследования. В первой главе рассматриваются основные понятия радиожурналистики, изучаются жанры, аудиторию и ведущих радиопередач, описываются их особенности и специфика, рассказываются история возникновения различных радиостанций и радио в целом, данные по правовому регулированию и экономической основе работы радио. Во второй главе анализируется деятельность различных молодежных студенческих программ на радио, изучается заинтересованность аудитории в различных радиопередачах, и любовь к тем или иным рубрикам по оценкам. Изученный в теоретической части дипломной работы материал полностью отражен в проектной части, на начальном этапе создания и разработки радио Северо-Казахстанского Государственного Университета имени Манаша Козыбаева. Благодаря изучению основ радиожурналистики обозначены направления развития собственного радиоканала.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Цель исследования заключалась в создании PR-модели молодежного радио СКГУ им. М. Козыбаева, а именно в начальной разработке собственных радиопередач с учетом пожеланий целевой аудитории. Данная цель достигнута, так как в аналитической части мы провели социальный опрос с целью выявления предпочтений целевой аудитории (студентов) и составили контент модель программ для студенческого радио с детальным описанием сценария тех, которые могут пользоваться наибольшей популярностью (на основе социального опроса). Более того, согласно поставленным задачам, было сделано следующее: рассмотрено понятие СМИ (или медиа) в целом, указана разница между традиционными и социальными медиа, определено место радио в данных СМИ; исследовано понятие радио, история возникновения и становления, как в мире, так и в Казахстане, названы наиболее популярные казахстанские радиоканалы; проанализированы понятия «радиожурнализм», «радиожурналист», соответствующие жанры; проведен социальный опрос на базе Instagram среди 190 молодых людей по 3 категориям «Слушаете ли Вы радио?», «Нужно ли радио нашему ВУЗу?», «Какие программы Вы хотели бы слышать на радио: предложите свои или выберите из имеющихся»; Составлен контент-план молодежного радио Северо-Казахстанского Государственного университета имени М. Козыбаева, особое внимание уделено программам подходящим под наиболее предпочтительные категории согласно опросу: “Life Hacks” (лайф хаки – ухищрения для облегчения жизни) – 21%, «Обмен сообщениями» – 19%, «Хобби и интересы» – 17% из всех опрошенных. Особое внимание уделено программам формирующим и поддерживающим позитивный имидж вуза. Среди представленных в параграфе радиопрограмм можно выделить 50% контента подобного содержания. Главным источником формирования PR модели контента студенческого радио послужил официальный сайт СКГУ им. М. Козыбаева, т.к. в настоящее время практически все радио имеют свой веб сайт. Отсюда вытекает предложение: транслировать радио не только по громкой связи в вузе, но и установить кнопку с возможностью прослушивания радио в стрим-потоке на официальном сайте.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Материалы дипломной работы можно использовать в учебном процессе специальностей «Журналистика».

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Под ред. Шереля А.А. Радиожурналистика. Полный экскурс. // М.: Изд-во «Московского университета», 2000. - 267 с.
2. Котлер Ф. Основы маркетинга. Краткий курс. // М.: Изд-во «Вильямс», 2007. - 656 с.
3. Клюев. Ю.В. Радиожурналистика: основы профессии. // Ин-т «Высш. шк. журн. и мас. коммуникаций», СПбГУ, 2015. - 153 с.

Год защиты дипломной работы: 2020.

*Составитель: Морозова Т.А.,
магистр, старший преподаватель кафедры «Журналистика»*

СТУДЕНЧЕСКОЕ РАДИО В СОВРЕМЕННОЙ МЕДИАСИСТЕМЕ: РАЗРАБОТКА СЕТКИ ВЕЩАНИЯ СКГУ ИМ. М. КОЗЫБАЕВА

Тлеубаев Т.Р.,

образовательная программа 5B050400 «Журналистика»

ЦЕЛЬ. Раскрытие возможных проблем, предшествовавших способам реализации планов по образованию новых радиостанции в период с конца XX — начала XXI веков в Республике Казахстан, бывших советских и постсоветских территориях и частичного зарубежья, анализ выходных данных юношеской и студенческой аудитории в современной медиасистеме.

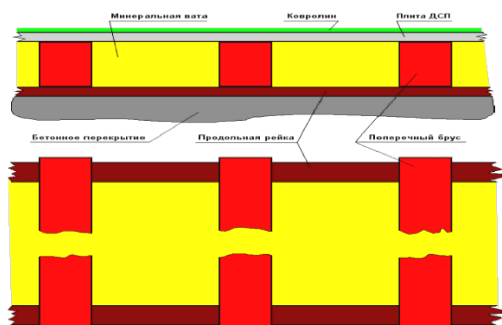
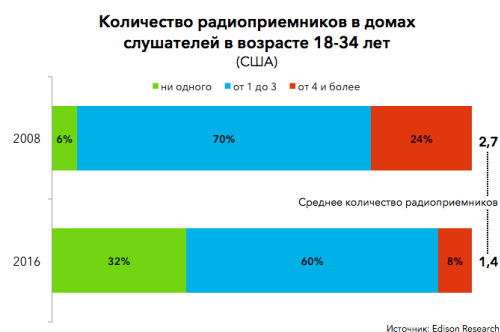
ЗАДАЧИ. Определить степени развития систем радиовещания на территории Республики Казахстан, бывшего Союза и зарубежных странах; Выявить значимость событийных, исторических предпосылок к образованию радиосвязи в Казахстане и в мире; Проанализировать студенческое комьюнити страны и ближнего зарубежья на наличие формационных изменений внутри медиасистемы, выявить способы привлечения потенциальной студенческой аудитории к прослушиванию учебной радиостанции; Сформировать план передач, проработать календарный план вещания и сконструировать сетку программ на базе радиостанции СКГУ им. М. Козыбаева; Создать концептуальную модель штата новой радиостанции, перераспределить финансовый капитал по необходимым сигнатурам и вывести тарифную ставку по каждому работнику; Выявить необходимый аппаратный комплекс для новой радиостудии, найти и предоставить данные по доступному ценовому сегменту оборудования в аспекте действующей ценовой политики внутри рынка.

АКТУАЛЬНОСТЬ заключается в непосредственной постановке темы — студенческое радио как единица современной медиасистемы. С начала образования коммерческих и государственных радиоорганизации, плановое изучение аспектов радиоиндустрии с последующей реализацией предшествующих наработок в практическом смысле является относительно новым приёмом, к тому же, данная работа подразумевает анализ студенческого радио как формы обширной ретрансляции.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА заключается в изучении формирования радиотрансляции в Казахстане и в мире, основываясь на эмпирические и доопытные исследования исторического и методологического плана, выводя центральную константу в условиях необходимого практического применения конечного результата. Гипотезой данной дипломной работы выступает применение ряда концептуальных методологических и практических рекомендации, которые позволят реализовать работу и дальнейшее функционирование студенческого радиовещания с использованием современных методов ретрансляции.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Проводился анализ доступной литературы по радиовещанию от начала 30-х годов по настоящее время. Рассматривались исторические принципы возникновения радиотрансляции на территории бывшего Союза и зарубежных стран; Были изучены концепты сторонних радиостанции, в их числе: студенческие радиостанции России, несколько радиостанции зарубежного формата и структура работы радиостудии «Шалкар» и редакции «Ара» на территории Республики Казахстан; Исследовались технические источники по радиотехнике и программированию выходных станции связи; Проанализированы нормативно-правовые документы по регистрации средств связи, отмечены правила, по которым лицензируется станция; Пройдена консультация с экспертом по шумопоглощающим и звукоизоляционным материалам для оборудования студии будущей радиостанции.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В данной дипломной работе рассматривается теоретическая и практическая реализация сетки вещания на базе СКГУ им. М. Козыбаева. Описываются исторические предпосылки к созданию радиовещания на территориях стран бывшего Союза, стран зарубежья и современное положение радио в Республике Казахстан. В работе представлена концептуальная модель учебной радиостанции от принципов финансового планирования до структурного распределения технического комплекса с целью функционирования независимого студенческого вещания, а также изучена причина повсеместного перехода радио из традиционных форм вещания в структуру Всемирной сети.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Образование самостоятельной радиовещательной станции повысит имидж учебного заведения, создаст мощную рекламную компанию для желающих поступить на факультеты «радиоэлектроники», «инженерии» и «журналистики». Радиовещательная база, входящая в структуру университета, позволит применить теоретические знания студентов на практике, развивая полученные навыки для последующего трудоустройства, раскроет таланты в учащихся, а журналистам позволит углубиться в основу мастерства корреспонденции, подготовки материала и ведения прямых эфиров; Создание нескольких каналов ретрансляции, в частности, ведение эфиров на радиочастоте и дублирование сетки вещания через специальное приложение, работающее через Интернет, и созданное специально для станции сделает более широкий диапазон охвата потенциальной студенческой аудитории; Включение технических рекомендаций в перечень основных задач в ходе строительства радиостанции на базе СКГУ им. М. Козыбаева позволит учебному заведению получить незаменимый опыт в конструировании внутри учебных проектов.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Материалы дипломной работы можно использовать в учебном процессе специальностей «Журналистика» по дисциплинам: радиожурналистика, телерадиожурналистика, Интернет-журналистика и новые медиа.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Под ред. Шереля А.А. Радиожурналистика. Полный экскурс. // М.: Издво «Московского университета», 2000. - 267 с.
2. Котлер Ф. Основы маркетинга. Краткий курс. // М.: Изд-во «Вильямс», 2007. - 656 с.
3. Клюев. Ю.В. Радиожурналистика: основы профессии. // Ин-т «Высш. шк. журн. и мас. коммуникаций», СПбГУ, 2015. - 153 с.

Год защиты дипломной работы: 2020.

*Составитель: Морозова Т.А.,
магистр, старший преподаватель кафедры «Журналистика»*

ТҰҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТ Н. НАЗАРБАЕВТЫҢ «ТУҒАН ЖЕР» БАСТАМАСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЖЕРГІЛІКТІ БАҚ-та НАСИХАТТАЛУЫ

Усина А.,

5B050400 «Журналистика» білім беру бағдарламасы

ЖҰМЫСТЫҢ МАҚСАТЫ. Рухани жаңғыру бағдарламасының мән-мағынасын ашу, ол бойынша жасалған жұмыстарды саралау, оны насихаттаудағы БАҚ-тың жұмысын талдау, Туған жер бастамасының маңыздылығын айқындап, іс-шаралар мен жұмыстардың нәтижесін көрсету.

ЖҰМЫСТЫҢ МІНДЕТІ: Мазмұны өте терең, ауқымы кең, ұлттық сананы жаңғыртып, рухани құндылықтарды түлетіп, дамуының бағыт-бағдарын айқындап берген өте маңызды құжат болып саналатын «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласы нәтижесінде пайда болған бағдарлама бағыттары бойынша көптеген міндеттер жүктелген болатын. Олардың бірі бірден іске асса, енді бірі дұрыс ойластырылған жоспарды, жан-жақты саралап, жүзеге асырудың жолдары көрсетілуін күтуде. Ал, келесілері шала-шарпы немесе халыққа, не, елбасыға есеп беру үшін, жәй ғана іс-шаралар санын көбейтіп, көзбояушылықпен жасалынған жұмыстар. Сол үшінде, тұңғыш президенттің қозғаған мәселелері мен бастамалары бойынша жүктелген міндеттерге жету үшін және де басқа да бағдарламалар сияқты басында аспандата мақтап, қолдап алып, аяғын қожыратып жібермес үшін, іске асу керек жобаларды тағы да пысықтап алу қажет деп санаймын.

ТАҚЫРЫП ӨЗЕКТІЛІГІ. Латын қарпіне көшу, 100 жаңа оқулық, 100 жаңа есім, туған жер, еліміздің киелі жерлер географиясы, заманауи қазақстандық мәдениет сынды өте ауқымды бағыттарды қамтитын бұл мәселенің мақсат-міндеті айқындалып, бұл бойынша нақты іске көшіп кеткенмен, түрлі шешімдерді, қайта ойластыру, дамыту, жоспарлауды қажет ететін түйткелдер қаншама. Міне, осы сынды сұрақтарға жауап іздеп, бағдарламаны насихаттаудағы БАҚ-тың маңыздылығы, жұмысы сөз болады, талданып, мәселелері ашылады.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ. Еліміздің алғашқы жаңғыруы осыдан жиырма бес жыл бұрын КСРО-ның қарамағынан шығып, өзіміздің тәуелсіз мемлекет ретінде жаңа кезеңге аяқ басқан кезде болды. Ал екінші жаңғыру болса, еліміздің бас қаласы – Астананың салынумен және «Қазақстан-2030» атты ұзақ мерзімді стратегияның қабылданумен байланысты болды. Үшінші жаңғыруға келетін болсақ, тұңғыш президентіміздің 2017 жылы жолдаған «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласымен жалғасып жатқан кезеңді айтамыз. Ұлт санасының жаңғыруын басты мақсат етіп көздеген осы бір еңбек – бағдарламалық құжат болып табылады. Көлемді екі бөлімнен тұратын мақалада алғашқы елбасымыз келген жаңғыру мен дамудың Ұлттық болмысқа негізделуін ең маңызды деп қадап айтқан болатын. Осы еңбекті Мәңгілік ел мұратын іске асырудың түп негізін, өзегін айқындап берген тұжырымдамалық бағдарлама түрінде қабылдап, түсінуде. Шынымен-ақ, аталмыш мақала елімізге рухани жол көрсететін бағыт-бағдар екендігіне күмәніміз жоқ. Айтып отырған ұлттық жаңғыру еліміз егемендік алып, елбасының көреген саясаты мен ұзақ мерзімді стратегияларды қабылдауының арқасында басталды десек артық айтқандық емес. Уақыттың талабы мен еліміздің даму тарихи кезеңіне сәйкес ұсынылған бұл идеялық бағдарлама ең маңызды шешім болып саналады. Ал бұл болса өз кезегінде үшінші жаңғырудың негізіне айналды және елімізге басқа жаңаша сипат, едәуір серпін әкелетіні сөзсіз. Сана жаңғыруы тек білімді, көзі ашық, жаһандану заманына сәйкес әрекет ететін, бәсекеге қабілетті елдің ғана қолынан келеді. Сол себепті, тұңғыш президент осы бір ұлттық сана, рухани жаңғырудың маңызына аса мән беріп, алты бірдей бағыт пен міндеттерді көрсетіп берді. Осы бағдарламаның бір бөлігі, бағыты болып табылатын «Туған жер» жобасына елбасы

ерекше атап өтіп, оны толығымен қолға алып, жұмыс істеуді ұсынды. Сонымен қатар, Қазақстанның әрбір азаматына өзінің Отанының гүлденіп, дамуына үлес қосуға шақырды. Халықтың жас ұрпағының елдің бай салт-дәстүрінен тәлім-тәрбие алып, отансүйгіштік, елжандылық қасиеттерді, сезімдерді бойына сіңіріп өсу үшін осы бір бағдарламаның мән-маңызы зор. «Н.Назарбаевтың «Туған жер» бағдарламасы және оның жергілікті БАҚ-та насихатталуы» тақырыбында жазылған дипломдық жұмыс «Рухани жаңғыру» бағдарламасының БАҚ-да насихатталуының кемшін тұстары мен дамыту тетіктері жағдайын зерттеуге арналған. Дипломдық жұмысты жазу барысында автор Рухани жаңғыру бағдарламасының мән-мағынасын ашу, ол бойынша жасалған жұмыстарды саралау, оны насихаттаудағы БАҚ-тың жұмысын талдау, сараптау негізінде зерттеуге тырысады. Дипломдық жұмыс кіріспеден, үш бөлімнен, қорытынды, қолданылған әдебиеттер тізімі мен қосымшадан тұрады. Бірінші бөлімде тұңғыш президентіміз Н.Назарбаевтың өзі билік басында болған кезінде шығарған «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы, бір бөлігі болып саналатын «Туған жер» жобасы жайлы жалпы мағлұмат беріліп, жай-жапсары, мән-маңыздылығы, мақсат-міндеттері айқындалды. Екінші бөлімі аталмыш осы бір бағдарламаның бұқаралық ақпарат құралдарында насихатталуына арналды. Дипломдық жұмысымның үшінші бөлімі осы бағдарлама аясында республикалық және Солтүстік Қазақстан облысында өткізілген іс-шара мен жұмыстарға арналды.

ҚОРЫТЫНДЫ. Қорытындылайтын болсам, жүз жылдық жаңғыруымызға азық болған Алашорда зиялыларының көксеген ойлары мен ұстанымдарын, идеяларын алға тартқан Н.Назарбаевтың бағдарламаларының іске асуына елім деген әр азамат үлес қосып, көп болып, қолдап алып кету қажет. Бұл жобалар жарты жолда тоқтап қалған басқада бастамалар санын толықтырмауы тиіс. Қаншама қаражат, орасан үлкен күш, қажырлы еңбек жұмсалған бұл бағдарламаның алға қойған мақсат-міндеттері толық орындалғанда ұтарымыз көп болмақ, өміріміз өзгермек, еліміз дамымақ, көштен қалмай, жаңа заман талабына дайын ел боларымыз хақ.

ТӘЖІРИБЕЛІК МАҢЫЗЫ. Зерттеудің теориялық базасы экономистердің, саясаттану, әлеуметтанушы мамандары, Батыс пен Ресейдің, сондай-ақ Қазақстанның басқа да ғылымдары өкілдері мен журналистердің еңбектерін құрайды. Зерттеу жұмыста айтылған негізгі қағидаларды, ойлар мен тұжырымдарды оқу орындарында журналистика, саясаттану т.б бойынша оқу бағдарламаларында қолдануға болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ.

1. Рухани жаңғыру – халқымызға рухани жол көрсететін нақты бағдар. // Д.М. Гильманова. <https://www.zakon.kz/4908813-ruhani-zha-yru-hal-ymyz-a-ruhani-zhol-k.html>
2. Нұрсұлтан Назарбаев – тәуелсіз мемлекеттің негізін қалаушы. <http://kazorta.org/n-rs-ltan-nazarbaev-t-uelsiz-memleketi-negizin-alaushy/>
3. Нұрсұлтан Назарбаев: Елмен сырласу. Көптомдық жинағы. - Астана: «Күлтегін баспасы», 2012. Т.12. - 320 б.
4. Бейбітшілік кіндігі. Н. Назарбаев. Алматы: Атамұра баспасы, 2003. – 246 б.
5. Мәңгілік ел. Ғасырға бергісіз жылдар. / Н.Ә. Назарбаев. - Астана: Деловой мир Астана, 2014. – 368 б.
6. Таңдамалы сөздер. Н.Ә. Назарбаев. Көп томды жинақ. Астана: «Сарыарқа» баспасы, 2014. – Т.1. – 612 б.
7. Еліне елеулі елбасы. Гафоров А. Алматы: «Қазақ энциклопедиясы», 2014. – 274 б.
8. Қ.Р-ның Тұңғыш президенті Н. Назарбаев. Қызмет хроникасы. 2000 жыл. – Астана.

Диплом жұмысының қорғалған жылы: 2020.

*Құрастырушы: Тайшыбай З.С.,
ф.ғ.д., профессор*

«ЛЮДИ МЫ, НЕ БОГИ...» (ПО МАТЕРИАЛАМ ТВОРЧЕСТВА КАЗАХСКИХ ПУБЛИЦИСТОВ: С.К. КОЗЫБАЕВА, З.С. ТАЙШЫБАЙ, Г.К. БЕЛЬГЕРА)

*Мукажанов Т.А.,
образовательная программа 5B050400 «Журналистика»*

ЦЕЛЬ исследования – охарактеризовать специфику публицистики Г.К. Бельгера, С.К. Козыбаева, З.С. Тайшыбай в контексте всего творческого наследия казахстанских публицистов.

ЗАДАЧИ. Выявить специфику публицистики как творчества синтетического, сочетающего в себе особенности журналистского и литературного текста; осмыслить роль публицистического слова в становлении независимого Казахстана; охарактеризовать коммуникативную стратегию авторов в контексте художественного наследия казахстанских публицистов.

АКТУАЛЬНОСТЬ. В условиях развития независимого Казахстана одной из приоритетных задач стала задача культурного возрождения. Изучение роли публицистического слова в становлении независимого Казахстана – важный шаг в формировании казахстанского патриотизма в молодежной среде. Исследователи все чаще констатируют растущую популярность жанров публицистики в современной журналистике. Журналы и газеты размещают на своих страницах авторские размышления и разборы, тяготеющие к жанру эссе. В целом теоретики журналистики отмечают все большую эссеизацию газетно-журнальных материалов, обозначая ее как примету времени. Одна из недавно возникших сфер коммуникации - блоги - во многом реализуется именно в жанровой модели эссе. Изучение специфики функционирования эссеистики Г.К. Бельгера, С.К. Козыбаева, З.С. Тайшыбай представляет также теоретическую значимость при изучении специфики казахской публицистики как таковой. Работа посвящена проблеме исследования своеобразия публицистического слова в Казахстане, включенности творчества публицистов в художественное наследие.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Публицистика является важной составляющей культурного наследия народа. Поэтому изучение публицистического слова Казахстана позволяет выполнять важные социальные функции, служит целям развития науки, образования и культуры, формирует чувство патриотизма, идейно-нравственного и эстетического воспитания, становится связующей нитью между поколениями. В связи с этим практическая новизна работы заключается в систематизации научного материала по публицистическим работам Г.К. Бельгера, С.К. Козыбаева, З.С. Тайшыбай.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. В данном исследовании использовались лингвокультурологический, семантико-когнитивный, контекстуальный, компонентный методы.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. Дипломная работа включает в себя введение, 2 главы, объединяющие 5 подразделов, заключение, список использованных источников и приложения. Первая глава дипломной работы раскрывает своеобразие публицистического слова, историю развития публицистики и ее роль в становлении независимого Казахстана. Вторая глава посвящена проблеме исследования своеобразия публицистического слова в Казахстане, включенности творчества публицистов Г.К. Бельгера, С.К. Козыбаева, З.С. Тайшыбай в художественное наследие.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. В исследовании обозначена специфика публицистики как творчества синтетического, сочетающего в себе особенности журналистского и литературного текста, осмыслена роль публицистического слова в становлении независимого Казахстана, дана характеристика коммуникативной стратегии авторов в контексте художественного наследия казахстанских публицистов. Основная функция публицистики как вида журналистской деятельности в данном случае – установление контакта с аудиторией посредством обращения к личному духовному опыту, выражающемуся в повышенном автобиографизме эссе. Специфической чертой творчества казахстанских публицистов выступает процесс внутренней коммуникации между художественным миром и эссеистикой, заключающийся в использовании ряда общих мотивных комплексов.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Материалы исследования могут быть использованы в учебных курсах по истории литературы, в курсах по жанровой теории журналистики, в практике анализа журналистских текстов, а также при разработке тематики курсовых и дипломных работ.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Бахтин, М.М. Эстетика словесного творчества: учеб. пособие для студентов вузов [Текст] / М.М. Бахтин. - М., 1979. – 251 с.
2. Бельгер, Г.К. «Казахское слово». - Астана, 2001.
3. Ворошилов, В.В. Журналистика: учеб. пособие. [Текст] / В.В. Ворошилов. – СПб: Изд-во В.А. Михайлова, 2000. – 336 с.
4. Ким М.Н. Жанры современной журналистики. [Текст] / М.Н. Ким. - СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2004. - 174 с.
5. Ким М.Н. Интервью: технология жанра. [Текст] / М.Н. Ким. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2005. – 198 с.
6. Козыбаев С.К. Во имя Слова, «Шығыс акпарат». – Усть-Каменогорск, 2014 г.
7. Корконосенко, С.Г. Основы творческой деятельности журналиста [Текст] / С.Г. Корконосенко.– М.: Знание, 2002. – 287 с.
8. Тертычный, А.А. Жанры периодической печати 3-е изд., испр. и доп. [Текст] / А.А. Тертычный. – СПб.: Аспект-Пресс, 2006. – 198 с.
9. Тертычный, А.А. Трансформация жанровой структуры современной периодической печати [Текст] / А.А. Тертычный. – 2002. – 154 с.
10. Учёнова, В.В. Метод и жанр: Диалектика взаимодействия. Методы журналистского творчества [Текст] / В.В. Учёнова. - М., 1982. - 231 с.

Год защиты дипломной работы: 2021.

*Составитель: Островская В.С.,
магистр, старший преподаватель кафедры «Журналистика»*

ОСВЕЩЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АССАМБЛЕИ НАРОДА КАЗАХСТАНА НА ТЕЛЕКАНАЛАХ СЕВЕРО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

*Петров Б.С.,
образовательная программа 7М03201 «Журналистика»*

ЦЕЛЬ. Изучение особенностей освещения деятельности АНК на телеканалах СКО.

ЗАДАЧИ. Изучение роли журналистов в сохранении и укреплении национальной идентичности и казахстанского патриотизма на примере контента журналистских материалов телевизионных каналов СКО, выявление основных проблем в освещении деятельности Ассамблеи народа Казахстана и предложение путей их решения.

АКТУАЛЬНОСТЬ заключается в усиливающейся в мире роли вопросов национальной идентичности и гражданского патриотизма, расширении сфер влияния СМИ на сознание граждан. Поэтому перед средствами массовой информации встает важная задача – грамотно освещать деятельность АНК, учитывая все нюансы национальных вопросов, что и изучается нами в исследовании.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА заключается в изучении проблемных вопросов освещения вопросов этнополитики и роли журналистов в укреплении этноконфессионального согласия и, соответственно, выработке практических рекомендаций для журналистов, освещающих деятельность АНК.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Метод структуризации и подачи материала, анализ, описательный метод, метод обобщения.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. В магистерской диссертации на тему «Освещение деятельности Ассамблеи народа Казахстана на телеканалах Северо-Казахстанской области: проблемы и пути их решения» поднимаются актуальные в современном казахстанском обществе и глобальной повестке вопросы роли журналистов в сохранении и укреплении этноконфессионального согласия, общенациональной идентичности и гражданского патриотизма.

В первой части автор дает полную и емкую характеристику Ассамблее народа Казахстана, являющейся уникальным в мире институтом гармонизации межэтнических отношений, как объекту освещения в средствах массовой информации, всесторонне изучает роль журналиста и самих средств массовой информации в сохранении межэтнического и межконфессионального согласия в стране. Детально проводится анализ функционального аспекта деятельности масс-медиа в процессе освещения темы Ассамблеи народа Казахстана и национальной политики государства, разбираются задачи, стоящие перед журналистом при подготовке материалов по данной тематике.

Во второй части магистерской диссертации Петров Б.С. проводит тщательные исследования по всестороннему изучению собранной информации. В целях воссоздания полной картины рассматриваемого вопроса автор использует статистические данные по показателям освещения деятельности Северо-Казахстанской областной Ассамблеи народа Казахстана, предоставленные коммунальным государственным учреждением «Қоғамдық келісім» Управления внутренней политики акимата Северо-Казахстанской области. На основании полученных данных Петров Б.С. проводит сравнительный анализ и изображает полученные результаты в виде таблиц и диаграмм, что позволяет проследить динамику освещения в средствах массовой информации региона вопросов государственной этнополитики и АНК в разрезе пяти лет.

Очень важным является лексический анализ материалов, проведенный автором. Петров Б.С. выбрал видеосюжеты региональных телеканалов о самых масштабных проектах АНК СКО и изучил их. В заключительной части автор приводит результаты проведенного им анализа журналистских работ, посвященных деятельности Ассамблеи народа Казахстана и приходит к ряду выводов, касающихся положительных и отрицательных тенденций современных СМИ при освещении этнополитики.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЕ. В современном мире глобализации проблема гражданской идентичности и единства становится все более актуальной, приобретает особую жизненную важность. В нашей стране за эту функцию отвечает Ассамблея народа Казахстана. Поэтому перед средствами массовой информации встает важная задача – грамотно освещать деятельность АНК, учитывая все нюансы национальных вопросов. СМИ, таким образом, в данных вопросах выступают не только в качестве средства информатизации общества, но и как инструмент формирования общественного мнения и ценностей, что придает особое значение участию СМИ в процессе укрепления межэтнического и межконфессионального согласия в казахстанском обществе. В настоящее время большинство СМИ либо не уделяют должного внимания освещению вопросов национальной культуры, либо освещают их односторонне, событийно или тенденциозно.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ заключается в том, что результаты исследования могут быть использованы при разработке учебных курсов по журналистике. Проанализированные журналистские материалы об освещении в СМИ темы АНК могут стать основой для рекомендаций журналистам.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Цуладзе А.М. Политические манипуляции, или Покорение толпы. - М.: Книжный дом "Университет", 1999. - 144 с.
2. Цвик В.Л. Телевидение: системные характеристики. - М., 1999. - 238 с.
3. Липпман У. Общественное мнение. - М.: Институт Фонда «Общественное мнение», 2004. - 126 с.
4. Малинин Г.В. Теория и практика межэтнического и межкультурного взаимодействия в современном Казахстане. - Алматы: Институт философии и политологии МОН РК, 2002. - 305 с.
5. Айсаутов Т., Семибратова Г., Исханов Б. Языковая политика в РК (результаты социологического исследования). - Астана: Комитета по языкам Министерства культуры и информации РК, 2013. - 308 с.

Год защиты магистерской диссертации: 2021.

*Составитель: Петров Б.С.,
выпускник образовательной программы магистрант 7М03201 «Журналистика»*

ФОРМИРОВАНИЕ МОРАЛЬНО-ПРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ НА ПРИМЕРЕ ЭЛЕКТРОННЫХ СМИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Яковлева В.Ю.,

образовательная программа 5B050400 «Журналистика»

ЦЕЛЬ. Состоит в выявлении особенностей воздействия средств массовой информации на формирование ценностных ориентаций современной казахстанской молодежи.

ЗАДАЧИ. Конкретизировать понятие «молодежь» как социокультурную общность. Провести анализ понятия «ценностные ориентации». Рассмотреть средства массовой информации как специфическую среду формирования ценностных ориентаций молодежи. Выявить особенности отношения современной казахстанской молодежи к средствам массовой информации. Проследить динамику ценностных ориентаций современной российской молодежи под влиянием средств массовой информации.

АКТУАЛЬНОСТЬ. Актуальность диссертационного исследования определяется необходимостью выявления степени воздействия СМИ на разные возрастные группы молодежи и становление их ценностных ориентаций. Сегодня коммерциализация средств массовой информации приводит к преобладанию на телеэкранах и страницах периодической печати негативной информации и рекламы. В то же время существуют общеобразовательные программы, помогающие молодежи расширить свой кругозор, продолжают выходить и молодежные издания, публикующие материалы на животрепещущие для молодого поколения проблемы. В этих условиях необходимо понять, какие ценностные ориентации у молодежи формируют разные виды современных средств массовой информации, чтобы получить возможность оптимально использовать их потенциал. В связи с перечисленными обстоятельствами исследование роли и места средств массовой информации в формировании ценностных ориентаций молодежи представляет большой интерес для современной науки что и послужило причиной обращения к заявленной теме исследования.

НАУЧНАЯ НОВИЗНА. Определение молодежи как особой социокультурной общности, которая характеризуется совокупностью присущих ей культурных свойств и функций, специфических интересов, ценностных ориентаций, идеалов и образцов поведения, образующих множественность молодежных субкультур. Обоснование, что важнейшей составляющей молодежной субкультуры выступают ценностные ориентации, в соответствии с которыми индивид согласует свои действия и на их основе мотивирует свое поведение.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. В данном исследовании основным методом является количественный и качественный контент-анализ, кроме того, в исследовании использованы такие методы как: сравнение, работа с документами, интерпретация полученных данных, описательный метод. Также анкетирование и опрос.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ. С развитием информатизации общества средства массовой информации начинают оказывать все более ощутимое влияние на различные сферы жизни социума. В современных социокультурных условиях СМИ характеризуются некоторыми отличительными признаками: доступность, многообразие каналов, использование разнообразных технических средств, своеобразие обратной связи, высокая степень частоты и передачи информации, универсальность, и выступают специфической средой формирования и выражения ценностных ориентаций молодежи. Результаты социологического опроса показали, что средства массовой информации выступают одним из факторов, оказывающих воздействие на формирование ценностных ориентаций молодежи.

Причем первая группа подвержена наибольшему влиянию, а главным видом СМИ, оказывающим на нее сегодня воздействие, является телевидение. Телевидение выступает одним из значимых факторов влияния во всех возрастных группах молодежи, но помимо него на вторую группу молодежи оказывает влияние Интернет, на третью и четвертую – радио и печать.

ВЫВОДЫ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ. Подводя итоги многолетним исследованиям молодежи можно сделать следующий вывод: в любом обществе в тех или иных пропорциях живут носители различных идеалов, культивируются и воспроизводятся разные системы ценностей. Эти пропорции количественно неизмеримы. Данным концептуальным основанием объясняется наше несогласие с однозначными негативными оценками, которые дают часть исследователей, современному обществу вообще и подрастающему поколению в частности. Нам представляется, что необходимы компромиссные оценки, совмещающие противоположности. Результаты нашего и других исследований дают представление о том, что в нашей стране мир ценностей, особенно молодежи, чрезвычайно противоречив. У современного молодого поколения, под влиянием СМИ, складываются как общечеловеческие, духовно-нравственные, так и сугубо прагматичные материальные жизненные цели, индивидуально-личностные ориентации, которые на сегодняшний день лидируют в иерархии ценностных ориентаций молодежи.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ. Результаты исследования могут найти применение при разработке молодежной политики, в учебно-педагогической, научно-методической деятельности; они могут быть использованы различными государственными органами и общественными организациями, в том числе средствами массовой информации при планировании и совершенствовании работы с молодежью, при разработке целевых программ ее развития. Материалы диссертации могут найти применение в учебных курсах по социологии, социологии культуры, социологии молодежи, журналистике.

ОСНОВНАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. Абдеев Р.Ф. Философия информационной цивилизации. - М.: Изд-во «Владос», 1994. – 347 с.
2. Аберкромби Н. Социологический словарь: Пер. с англ. / Н. Аберкромби, С. Хилл, Б.С. Тернер; под ред. С.А. Ерофеева. - М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2004. – 620 с.
3. Адамьянц Т. Телевидение: лекарство или отравя? Проблемы социальной диагностики // Журналист. - 2000. - № 12. - С. 52.
4. Адамьянц Т. Торговцы в храме. Телевидение - телезритель: проблемы взаимодействия // Журналист. - 2001. - №11. - С.41-43.
5. Арсфьев А.Л. Поколение, которое теряет Россия // Социологическое исследование. - 2002. - №8. - С.97-105.
6. Архангельский Л.М. Ценностные ориентации и нравственное развитие личности. - М.: Знание, 1998. – 64 с.
7. Атлас телевидения и радио. - М.: Изд-во «Наука», 2000. – 77 с.
8. Афанасьев В.Г. Социальная информация. - М., 1994. - С. 123.
9. Беличенко П.П. О некоторых аспектах взаимоотношения власти и СМИ // Социальная, нравственная и юридическая ответственность СМИ в реформируемом обществе. - Краснодар, 2000. - С.17-19.
10. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования / Пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. - М.: Academia, 2004. - 783 с.

Год защиты магистерской диссертации: 2021.

*Составитель: Морозова Т.А.,
магистр, старший преподаватель кафедры «Журналистика»*

Редакционная коллегия:

Людмила Александровна Гривенная

Елена Геннадьевна Гертнер

Лиана Валерьевна Добровольская

Юлия Викторовна Герасимова

Марина Андреевна Пономаренко

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ ЖӘНЕ ЖАСТАР

*сборник аннотаций магистерских диссертаций
и дипломных работ*

Подписано в печать 30.12.2021 г. Формат 60×90 1/8.
Гарнитура Times. Ризография. Объем 43 усл.печ.л.
Тираж 15 экз. Заказ №1-07. Бумага книжно-журнальная.
Отпечатано в ИПО СКУ им. М. Козыбаева.